

ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА

ЙОАН АСЕН II

Част 3 от „Асеновци“

chitanka.info

Преводът на стихотворението „Трите неща“ от Валтер фон Фогелвайде е направен от д-р Димитър Стоевеки.

БЕЛЕЖКА НА РЕДАКЦИЯТА

Ръкописът се печата по преработения и допълнен вариант на авторката, който се съхранява в Музея на литературата. Отстранени са допуснати при преписа граматически, печатни и фактически грешки — сверката е направена от II издание на романа през 1943 година.

ЧАСТ ПЪРВА

Годината 1217 бе неплодородна за най-цветущите области на Сирия. Затова кръстоносците на крал Андрея II почнаха да страдат от глад и лишения още в самото начало на похода. А корабите на Венеция, Зара и Анкона носеха от запад повече оръжия и бойни припаси, отколкото храна за многобройните войски, събрани от земите на венгерския крал, на баварския херцог, на кипърския крал и други знатни господари. Първи се разбунтуваха баварците и почнаха да грабят и плякосват земи, къщи и манастири, без да правят разлика между неверници и правоверни. Затова след кратката победа при крепостта на върха Табор главатарите на похода решиха да разделят войските си на четири части, за да подирят на своя глава храна и подслон за хората си сред суровата зима. Защото това, което бе останало пощадено от глада и лишенията, отиваше жертва на бурите и мраза или падаше в плен на бедуините. Вихри бяха задигнали шатрите им, мълнии бяха избили конете им, дъжд и градушка бяха повредили храните им.

Така, през земите на селджуците, на Никея и на Константинопол, войските на крал Андрея II приближаваха границите на българската държава, запътени към далечната си родина.

В тия няколко месеца на безкрайни страдания и жертви крал Андрея смяташе, че е изпълнил обета, даден пред смъртното ложе на баща си Бела: да вземе кръста и да се бори за освобождението на гроба господен. Защото крал Бела бе дал клетва, че ще стане кръстоносец, ала не бе успял през време на бурното си царуване да я изпълва. Затова неговият син трябваше да извърши делото, което той не бе могъл да стори. Гладни, морни, изтощени, кръстоносците преминаха границите на херцогството Филипопол. Хората на Жирар дьо Стрем отдадоха на крал Андрея дължимите почести, ала храна не можаха да намерят за войските си. Какво щеше да стане, ако българският цар не им дадеше пропуск през земите си? Латинците нямаха храни. Още през зимата всичко бе изпратено към Константинопол и те самите диреха да купят от съседите си.

Беше ранна пролет. Прясно разораната пръст лъхаше плоден дъх. Свежи, зелени, пенливи води пълнеха засъхналите каменливи корита на реки и потоци. Острият въздух от време на време се смекчаваше от внезапен топъл, уханен повей. Крал Андрея стоеше неподвижен на коня си, подпрял левица на кръста си, облегал лице връз сгънатата си десница, чийто лакът бе подпрян връз коляното му. Тревожна мисъл го разяждаше. Той дигна високо наличника над челото си, гъстите му вежди гневно се свиха, тънките му устни потръпнаха. Кръглите му очи се изпълниха със затаена мъка.

Изведнъж той решително изправи снага, смъкна отново наличника. Ако и българите му откажеха подкрепа и гостоприемство, той ще даде повеля на войските си да разграбят селата и земите им, да подпалят и опожарят градовете, да сложат под нож населението. Нима трябваше да умрат от глад и изтощение? Кралят даде знак и тръгна отново напред, заобиколен от войските си. Далече зад него се проточи дългата върволица кръстоносци, която бавно навлезе в планинския проход, край пенливия поток, който шумеше от дясната страна на пътеката.

Отдавна те не бяха слагали в уста пресен хляб и топла гостба. Бяха забравили вкуса и на бялото камилско месо, което им се бе сторило по-хубаво от всичко, след като бяха изяли стадата си от волове, магарета и биволи. А подир тях бе дошъл ред на конете, дори и на бойните. Във Финикия те се бяха хранили с треви и корени на дървета, които изкопаваха със заострени железа. А накрай бяха доволни да намерят и гущери, и змии, които бяха за предпочитане пред лешовете на захвърлени кучета.

В далечината, въз един залесен хълм, се мярна тънко, вито кале, което отново изчезна при един завой на пътя. От устата на кръстоносците се изтръгна радостен вик.

Земята на българите!

Бяха стигнали до границата!

Бойниците на кулата се изпълниха със святкащи шлемове. Мостът се спусна и по скалистата пътека заслизаха надолу пъргави конници.

Кралят препусна с дружината си към тях. Катепанът на крепостта скочи на земята, кралят също. Двамата се приближиха, придружени от тълмачите.

— Кой сте вие и откъде идете? — попита българският катепан.

— Това са венгерски войски, които се връщат от бран за свободата на гроба господен. Подир тях идват други. Молиме пропуск и храна от държавата ви.

— Трябва да поискаме позволение от нашия самодържец, благочестивия и христорлюбив цар Йоан Асен...

— Не е ли вече Борил цар на България? — попита учуден Андрея II.

— От много месеци вече връз търновския престол стои синът на стария Асен...

— Когато заминах за светите земи, Борил беше още господар на тази земя и мой приятел. А сега? Позволение... Но докато го получим, мога ли да оставя войските си да умрат от глад?

Катепанът изглежда внимателно стройния мъж с тънък, орлов нос и едри очи със светли зеници. Изпод шлема му се подаваха черни къдрици, които имаха почти синкав оттенък. Изпитото му мургаво лице излъчваше благородство и зле потулена тревога.

— А кой си ти? — попита катепанът.

— Андрея, крал на венгрите.

Българите нададоха възклицания от почуда и почиттелно приближиха към чуждоземеца. Катепанът вдигна копие, останалите докоснаха ръка до меча си и се поклониха.

— Добре дошъл в нашите земи, царство ти. Веднага ще изпратим вестоносец до Търнов. А в това време ще ни бъдеш драг гост в калето. За войските ти ще изпратим храна и всичко, което е нужно. Ала без позволение от престолнината не можем да пропуснем чужди войски през границата.

Един от войскарите се приближи и прошъпна:

— Царят не е в Търнов, преди малко минаха гончиите на севастократор Александър и казаха, че след като свърши обиколката по граничните крепости, царският брат ще се срещне с венценосеца в манастира.

Катепанът радостно се усмихна.

— Светлият ни самодържец е тука наблизко. Веднага ще изпратим люде при него.

По мургавото лице на Андрей се изписа грижовна мисъл. Той погладя нетърпеливо къдравата си тъмна брада. После скочи на коня

си. Бодна го припряно.

— Водете ме. Аз искам лично Да се видя с него...

Чернокосите венгерски войводи заградиха господаря на Венгрия, Далмация, Хърватско, Босна, Галиция и Лодомирия, размениха по няколко слова на своя чуден, бърз, отсечен говор. След това поеха неизвестния път подир българските войскари. Родопският вечерник развяваше дългите им прашни, изпокъсани наметала.

Тясната продълговата стая с миндери край стените и стенописи в пезулите бе осветена от трепкащата светлина на едро кандило от ковано злато. Навън заби вечерня. Един по един монасите се отправиха към църквата, ала мъжете, които бяха свели глави над разперените чертежи, не смогваха да откъснат взор от хубавите рисунки. Пламъчето на кандилото се смеси с гаснещата светлина на деня и покри с трептящи, жълти сенки дебелия пергамент.

Този, който държеше чертежа въз коленете си, посочи към внимателно изписания план:

— Средното кубе еднакво ли е високо с кулата?

Майсторът обясни и добави:

— Тук шарачията ще изпише образа на свети Петра, а тук на свети Алекси.

Един млад момък се позасмя.

— Моят светия. Не вярвах, че ще бъде толкова на почит.

— Драгане, хубаво запомни лицето на войводата Алекси, та го изпиши на иконата. Ама като рисуваш свети Козма, да не вземеш за подобие севаст Козма? Много му е черна кожата... Ала по-добре кожата, отколкото душата.

Севастът се изчерви. Засмя се заедно с другите.

— И тъй — продължи този, който държеше чертежа — аз снощи не можах да довърша разговора си по онази работа. Защо се оплакваше катастрофилатът, че хората му не си плащали данъка за охрана на мостовете и бродовете? Как смятат те да не се повиняват?

— Защото били богомили... — отвърна севаст Козма.

— А! И затова те смятат, че ще им се направи някакво облекчение за отлика от другите вярвания? Мамят се. За мене всички са равни, всички са едно: и богомили, и православни, и унияти. Всеки може да се моли богу, тъй както намира за добре, според разума и съвестта си, стига само да го върши с чисто сърце. А ти, севаст Козма, защо досега не си успял да наложиш своята власт? Нали затова намалих броя на перпираките, затова ги възнаградих По-богато, за да

имат по-присърце работата си? Ще видя аз какво има, ще проуча работата... Утре свикай съвета на старейшините...

— Волята ти ще бъде изпълнена, царство ти... — се поклони севастът, като прехапа устни.

В това време тъмнокодрият кръстоносец, следван от дружина български и венгерски войскари, скочи от коня си — чийто чул, изплетен от ситни железни халкици, стигаше чак до копитата му — следвайки примера на катепана, който го предвождаше. Той остави юздите в ръцете на своя верен телохранител и с бавни стъпки се отправи към бяло измазаната двукатна сграда, която се извиваше в лека дъга пред тях. От лявата страна на друма се плискаха многобройни пенести водопади, от дясната се спускаше скалиста урва. Изкачиха три каменни стъпала и преминаха под тесен каменен свод. Друмът ставаше все по-широк, постлан с гладки плочи. Откъм широко отворената врата се притекоха български войскари. Поведоха ги през двора към стълбите, които отвеждаха към игуменските покои.

Андрея II се огледа наоколо. Това ли бе дворецът на българския цар?

Манастирът бе на два ката, с широки чердаци, които го опасваха откъм двора по цялото протежение на горния кат. В средата на двора се издигаше църквата, посветена на света Богородица, с чудотворна, старинна икона на пречистата дева, за която се разправяше, че била зографисвана от самия евангелист Лука.

От всички страни се трупаха монаси, които гледаха любопитно към непознатия чужденец. Андрея бързо изкачи стъпалата, посрещнат от игумена на манастира и цяла тълпа протопопи, екзарси и йеромонаси.

Когато пристъпи прага на тясната продълговата стая, осветена от трепкащия пламък на едрото златно кандило, кралят бързо преброди с поглед десетина мъже, които го чакаха прави в дъното на стаята. Повечето от тях бяха облечени в тъмно, с дълги раса и дълги коси. Нима бе монах българският цар?

Той веднага спря очи въз един от тях, който изпъкваше между всички останали. Ала не с разкоша на облеклото или почтеността на мястото си. Почти смесен с останалите, Йоан Асен се отличаваше рязко от тях преди всичко поради тихото достойнство на осанката си, поради лъчистия и кротък взор на хубавите тъмни очи, които той

отправи приветливо усмихнати към неочаквания гост, поради благородството на движението, с което той простря ръце към чужденеца.

Това беше българският цар.

Андрея веднага усети горещо благоволение към този приятен момък, с мъдро чело и дълбок взор. Двамата монарси се прегърнаха и целунаха три пъти. След това венгерският крал разпрати за патилата си, за надеждите си, за помощта, на която се надяваше.

Слязоха долу в трапезарията. Това бе една дълга, сумрачна, хладна стая, постлана с каменен под, с високи пезули по стените и тясна мраморна маса по средата. Във всеки пезул бе изписан в естествена големина образът на някой светец, а в дъното на стаята се намираше пезулът с образа на спасителя Христа, пред когото трепкаше голямо кандило от зелено стъкло, обковано в сребро. Там седеше игуменът, а монасите заемаха местата си от двете страни надлъж покрай ниската тясна маса.

Настоятелят на манастира, честнейшият йеромонах Партений прочете молитва, благослови хляба, иноците изпяха литании. Йоан Асен и гостът му седнаха отляво и дясно на игумена.

— Нали сме в пости, храната ни е малко лекичка... — се извини царят и поднесе на краля паничка с бистър, кехлибареножълт мед, пита топъл черен хляб, канче с попарен липов цвят, сушена риба и гостба от праз.

Андрея бе разговорлив и тълмачите едва смогваха да предават разговорите им.

— Всички кръстоносци ли се връщат вече? — попита абат Витлеем.

Кралят опита рибата, след това си намаза резен хляб с мед и засърба блажено топлата напитка.

— Жан дьо Бриен, кралят на Йерусалим, заедно с австрийския херцог и великия майстор на Йоханитите отидоха към Кесарея, аз заедно с кипърския крал и антиохийския принц отидохме към Триполи, а фламандците заедно с великите майстори на Тамплиерите и Тевтонците се отправиха към подножието на планината Кармел. Останалите кръстоносци се събраха около Телемаида, на път към запад. Какво е станало с тях — не зная. Ала когато кипърският крал почина...

— Нима крал Лузиян... — възкликна тихо Асен.

— Да... — въздъхна Андрея II — той се поболя от треска в Триполи и там умря... Войските му се разпиляха. Тогава реших да се завърна в родината си. Имам лоши вести от къщи. Болярите използват моето отсъствие и вършат разни размирни. Но аз нося със себе си скъпоценни чудотворни реликви, които ще ми помогнат да въдворя мир в страната си.

Всички попитаха с горещо любопитство какви са тия реликви. Тогава кралят стана от масата, последван от всички останали, отиде към образа на спасителя, поклони се дълбоко, прекръсти се три пъти и извади от джоба на туниката си малка кутийка от слонова кост. В нея имаше друга кутийка от злато, обсипана с рубини и елмази. Кралят внимателно я отвори и показа на всички дребно късче дърво.

— Това е част от истинския пречестен кръст на господата наш Иисуса Христа.

Българите се изредиха да се поклонят пред светинята.

— Какво не бих дал, да имам и аз такова късче... — пошъпна Асен.

— Получих го в дар от йерусалимския патриарх като водач на похода... — обясни кралят. — И право да си кажа, ако не бе вярата ми в него, не знам дали щях да имам сили, за да издържа изпитанията, които преживяхме... Случваше се понякога по три-четири дни да не слагаме нищо в уста... Людете ми късаха със зъби трева и корени заедно с конете...

— В Никея и Константиновград не ви ли подкрепиха? — попита царят.

— Всъщност там се съживихме. В Никея добре хапнахме на годеща на сина ми Бела с Мария Ласкарис. Императрица Йоланта, която е майка на жена ми, се погрижи за нашите люде и направи каквото беше по силите й. Също и Конон дьо Бетюн се постара да ни снабди с припаси поне до Филипопол. Но те се свършиха още към Адрианопол... Жирар дьо Стрем не можа нищо да ни даде... Людете ми изнемогват...

— Аз пратих бърз гончия до границата със заповед веднага да се отнесат храни за войските ти... Колкото за пропуска, ще свикам довечера съвета на високите люде, които ме придружават, ще вземем решение и ще ти го известим.

Андрея разбра, че за позволенията ще се изисква някакво обезщетение, и предварително реши в себе си, че е съгласен на всичко, стига да помогнат на войските му по-бързо да стигнат до венгерската граница. Той погледна своя пръв логотет Геза Банфи, престолонаследника Бела, братовчеда си Емерих и мълчаливо наведе глава, като зърна примирения им взор.

В това време навън изтрополяха конски копита, зачу са шумна глъчка и след миг на прага застана висока тънка осанка на млад болярин. Той бързо отправи взор към непознатия, след това погледна царя. Зад него застанаха неколцина други боляри.

Йоан Асен стана и повика новодошлия.

— Имаме нечакан висок гост — крал Андрея Венгерски от славния дом на Арпадите. Войските му чакат при границата с молба за пропуск и прехрана.

И като се обърна към краля, каза:

— Брат ми — севастократор Александър. А това е протостратор Радул, кастрофилакт Райко, прахтор Диман...

Кралят представи и той своите високи люде.

На следващия ден бе празник и манастирът се изпълни с поклонници и богомолци. От близките и далечни села людето идваха с млинове и дарове да се помолят пред пречистите икони. Париците, които бяха причислени към манастирските земи, носеха своя данък, като се надяваха да намерят при игумена защитник на правата си, съдия за неволите си.

Смесен с тълпата, царят присъствува на първата утринна, без да бъде познат от някого. След това се причести, качи се в покоите си и попита дали гостите му са се уморили и дали им е прислужено, за да бъдат готови за тържественото богослужение. Докато чакаше явяването на краля, той незабелязано се измъкна през една странична врата и се отправи към стана на поклонниците, които не бяха успели да си намерят място вътре в сградата. Повечето семейства бяха дошли с коли, други на коне, трети пеш. Някои семейства си бяха постлали черги и козиняри под дърветата, развиваха бохчи и цедилки, жените се хвалеа чий рибник по-хубаво бил изпечен, младите моми се канеха да се събудят посред нощ, когато се отваря небето срещу Благовец, за да си изпросят от бога късмет и богатство, момчетата смятаха да вардят царицата на змиите, за да станат имотни.

Йоан Асен полека се приближи към една дружина юноши, които оживено се препираха и разговаряха.

— Когато наближи да съмне, тогава царицата на змиите излиза от някоя пещера. На главата ѝ има рога, които струват колкото две кули жълтици. Тя върви изправена, подире ѝ следват хиляди змии, а рогата ѝ светят като жар. Като изгрее слънцето, царицата се посгрява на него и тръгва да се връща в пещерата. Тогава трябва да съблечеш ризата си и да я хвърлиш пред нея. Тя ще мине по ризата и ще остави въз нея рогата си и безценните камъни, що носи в уста...

Момчетата потрепераха.

— Ако смееш, хвърли си ризата пред нея! Ами хилядите змии, които вървят подире ѝ?

— Не искам да знам! Само да ми паднат безценните камъни в ръцете! — извика дръзкият юноша и дръпна кафявото си калпаче над дясната вежда.

— И какво ще сториш с тия камъни? — се разнесе тих глас зад него.

Момчетата се извърнаха, впиха очи в благообразния, непознат момък. Замълчаха, изпълнени с недоверие и боязън. След това юношата каза тихо:

— Ще откупя брата си, който е роб у латинците.

— Не върнаха ли латинците всички роби в замяна на техните?

— Не са. Защото у нас има още роби, които не са освободени. Хе — оня там, макар и да не носи вече верига на шията си, още е роб. Варди пчелите на севаста.

Момчето забеляза бързия блясък, който прекоси кротките очи на непознатия, и се поизплаши от думите си.

— Той... нашият севаст е много добър човек. Намали цената на солта с три аспри и...

— Какво? С колко аспри?

Гневът, който избликна в гласа на момъка, бе толкова явен, че момчето не посмя да отвърне. Огледа се смутено наоколо си, наведе очи. Всички деца се сгушиха, неспокойни, изтръпнали. Кой беше този човек?

Клепалото на манастирската църква отново заби, тълпата се раздвижи по посока на оградата, повлече всички със себе си. Как се зароди мълвата, откъде избликна първият шъпот — не се разбра. Но

изведнъж всички почнаха да се блъскат и натискат около едно място. Отначало несмело, после все по-буйно се разнесоха викове:

— Царят!

— Не... Не е той...

— Той е...

— Асен... Асен...

— Царят е тук... Царят е тук...

Откъм манастирската порта се спуснаха стражи. Разблъскаха людето, заградиха с копията си младия самодържец, за да не бъде задушен от изблика на народната обич.

— Крал Андрея е готов за службата, царство ти.

Сякаш чак тогава повярвали, че Йоан Асен е между тях, всички наоколо нададоха радостен вик:

— Той е! Тука е!

Жени и деца се спуснаха да целуват ръцете му, старци сваляха калпаци и се кръстеха просълзени, моми и момци запяха песента на свети Димитър, всеки искаше да бъде по-близо, да види и чуе, да изкаже болката или неволята си.

— Моят девер ме изпъди от къщи и не дава наследство на синовете ми!

— Кастрофилактът ни иска десетък като игумена!

— Ловджиите на севаста не плащат виното си!

— Богомилите не искат да помагат при зидане на калетата! Не искат да плащат волоберщина!

Йоан Асен полека дигна ръка. Тълпата утихна за миг. Гласът му се разнесе с очарованието на скъпа, старинна лютия:

— Кастрофилактът ще бъде преместен на друга служба... Ловджиите на севаста ще платят глоба... Богомилите ще престанат да се бунтуват и да бъдат недоволни, когато се премахнат причините за бунт и недоволство... Бъдете всички спокойни... Има кой да бди над вас. Това е моят дълг и аз не се отричам от него... Затова обикалям държавата си: с очите си да видя изпълняват ли се моите наредби... В моята страна не бива да има нито един гладен, нито един недоволник, нито един оскърбен...

Тълпата се разлюля от небивал възторг, стражите отново опряха гърбове към стената от викащи и ръкомахащи люде, за да струват път.

Така влязоха в манастирския двор. Заградили от всички страни своя любимец, тоя, в чиито ръце тъй доверчиво бяха оставили съдбата си.

Горе, от чердака, крал Андрея и високите му люде наблюдаваха с почуда невижданата гледка. Венгерецът си спомни своите вечно недоволни и разбунтувани боляри — не бяха ли убили първата му съпруга със собствените си ръце — винаги препълнени с нови искания, с желания за нови придобивки... О, ако народът му бе тъй единоплушен, сплотен зад гърба му, ако той можеше да разчита на неговата обич, тъй както младият български самодържец, той лесно би се справил с безкрайните размирици и коварства на графовете си. А сега трябваше да се съгласи с всички условия на българите само за да може по-скоро да се върне в страната си и да сложи в ред опасните недоволници.

Тълпата забеляза чужденеца гост, нададе приветствени викове, събра се под чердака, размаха ръце, кърпи, калпаци...

— Кралят на угрите... Кралят на угрите...

И може би още преди да изникне в съзнанието на знатните, мисълта преброди народната душа: за венгерка ще женят Асена...

За две царски дъщери се бе пуснала мълвата дотогаз, на два пъти бяха идвали сватовски посолства, ала за нито една от тях — нито за Евдокия — дъщерята на никейския император, нито за Мария — дъщерята на императрица Йоланта, народът бе изпитал радостно вълнение или приветлива наклонност. Може би твърде близко, твърде познато бе родословието им, твърде изпъстрено с невесели спомени. Виж, венгерка... Друго беше. Дали имаше връстни дъщери вождът на кръстоносния поход?

Тази мисъл си задаваше неволно и севастократор Александър, като отправяше взор към смиреното в дълбока молитва лице на брата си. Време беше Йоан Асен да се погрижи да продължи славния род на търновските венценосци. Същата мисъл изникна и в ума на мъдрия и многоучен епископ Григорий — който придружаваше винаги царя при пътуването му и беше негов най-верен съратник и логотет на държавата — когато след богослужението високите гости се оттеглиха заедно с царските люде в приемната на игумена, за да преговарят за условията на преминаването.

— Снощи аз взех съвет от своите близки и реших да ти предложа мир, приятелство и братство, като пропусна цялата ти войска и се погрижа тя да бъде напълно задоволена откъм храна и подслон в моята земя, чак до границата към Белград, на следните условия...

Йоан Асен се изправи и се поклони. Андрея II също се изправи и устреми взор към лицето на царя, като се мъчеше да скрие безпокойствието си и се опитваше в това време да отгатне, по изражението на обкръжаващите го, големината на жертвата, която ще трябва да поднесе.

— Условиата са тези. Да ни се върнат Белградската и Браничевската област, които цар Борис незаконно и без всяко право отстъпи на Венгрия по време на Бдинския бунт. Защото той сам бе един незаконен цар и нямаше право да отстъпва части от държавата, за да получава подкрепа, която бе предназначена единствено за да му запази престола и царския венец.

Андрея бързо се спогледа с граф Геза. Нима имаше време и възможност за отказ? Щом българите бяха решили да си искат обратно Белград и Браничево, кой можеше да ги принуди да променят волята си? Венгрите бяха в ръцете им. Избор нямаше.

— Исканията на българския самодържец не изглеждат прекалени за моето сърце на венгерски крал и добър съсед. Ала от наша страна и ние ще поставим условия, при които можем да се съгласим на това искане. Тези условия ги предлага и константинополската императрица, която ме натовари да бъда посредник между българите и латинците. Конон дьо Бетюн и високата му господарка предлагат на българите съюз за вечно приятелство и мир. Към този съюз ще се присъединя и аз.

Йоан Асен кимна с глава. За него беше ясно защо Константиновград дири неговото приятелство и съюз. Заградена като в клещи от двете гръцки държави, латинската империя живееше тревожни часове на слабост и несигурност. От една страна Никея, от другата Епир, между двамата честолюбиви претенденти за престола на Света София — Теодор Комнин и Ласкарис — латинската власт диреше естествен защитник и съюзник. А той можеше да бъде само българският цар.

— И за да бъде този съюз по-траен и верен, Константинопол предлага на българския самодържец сближаване на двата двора чрез

брак между царя и някоя близка от рода дьо Куртене. Принцеса Мария, дъщерята на императрица Йоланта, която е една много благородна и приятна мома, би могла достойно да седне връз Търновския престол. Освен това тя е сестра на моята съпруга, кралица Йоланта, а по този начин ще се сродят и нашите два рода.

Сродяване с Венгрия и Константиновград едновременно, разкъсване на опасния обръч от врагове, който стягаше отвсякъде страната, възвръщане на двете загубени области, осигуряване на двете най-застрашени граници, за да може да се предаде в мирен труд за вдигане на държавата си — какво по-съблазнително предложение? Йоан Асен знаеше, че ще трябва да приеме. Погледна към брата си.

Севастократор Александър познаваше добре равнодушието на брата си към Мария дьо Куртене, която неведнъж му е била предлагана за съпруга. Йоланта, Агнес и Сибила, най-малката, приличаха на брат си Филип и на майка си: кротки, благочестиви, мъдри. Ала Мария, Изабела и Маргарита бяха други, за тях се разправяше, че не се отличавали много от брата си Роберт, прочут по своите волности и разнеженост. И за да спаси брата си от натрапената съпруга, Александър неволно се залови за внезапно хрумналата мисъл:

— Доколкото сме чували, крал Андрея има от първата си съпруга две дъщери, които биха могли с достойнство да красят всеки престол. За нас ще бъде голяма гордост и голяма чест, ако венгерска принцеса стане царица на българите.

Крал Андрея се усмихна. Предложението го изпълни с доволство. Ала той се опита от приличие да отклони предложената комбинация.

— Дъщеря ми Елисавета беше сгодена за принц Херман — наследника на Тюрингия, който за зла чест почина в ранна възраст. Но тя остана в дома на ландграфа и сега е годеница на втория му син Лудвиг. Сватбата ще се празнува подир две-три години поради младата възраст на момата. А пък Анна, тя е също тъй млада. Съвсем дете. Няма още петнадесет години.

Йоан Асен поклати глава.

— Ние не бързаме. Ако получим вярната дума на венгерския крал и сключим съюз с него, младата принцеса ще може да отрасне на воля в бащиния си дом, докато дойде денят, в който ще бъдем щастливи да я приемем между нас.

Андрея се замисли. Отиде към тясното прозорче, последван от двамата си сина, граф Банфи и братовчеда си, размени няколко кратки слова с тях. Предложението на българите го изпълваше с гордост и радост, съюзът с тях бе необходим повече на него, отколкото на латинците. Войската му чакаше край границата, морна, изтощена от глад и болести, със затаен бунт в сърцето. Болярите разчитаха на бавенето му, за да заграбят властта. А сръбският крал бе успял в това време да получи кралски венец от папата.

Нямаше какво да избира.

Той се върна към царя, протегна ръка, стисна десницата му.

— Приемам. Белград и Браничево ще бъдат зестра за Анна. Тъй както бяха някога за Маргарита, когато я омъжиха за Исак Ангел. Думата ми е дадена.

Всички лица се отпуснаха в щастлива усмивка. Андрея и младият цар отново се прегърнаха и целунаха три пъти. Отекнаха весели викове. Разтичаха се монаси и стражи. Донесоха високи кани с медовина върху дървени подноси. Разпратиха гончий до границата и до Търнов с вести до примас Василий и до царица Елена, с повели до граничните войводи и болярите краищници: да улеснят с всички средства преминаването на чуждите войски. Денят измина в определяне точките на договора и изписването му от граматичите, докато навън народът изказваше радостта си с песни и здравини, като сочеше с ръце белега, който небето даваше за щастливото събитие.

Ясната месечина постепенно забулваше лице, тъмен кръг се изрязваше в светливото ѝ кръжило.

Още същата вечер цар Йоан Асен повика при себе е и севаста, игумена и катастрофилакта. Мекотата на взора му бе изчезнала. Гласът му прозвуча остро и твърдо:

— Във вашата област пътувам за първи път. Ще мина още веднъж. Ако при повторното си идване намеря само един роб неосвободен, ако науча, че цената на солта е намалена само с три аспри, а не с осем, както съм издал повеля, ако узная, че се позволява на притеснителите да онеправдават вдовици и сираци, че ловджиите на севаста не си плащат виното на манастирските парици и че отдалечеността от престолнината е причина да стават произволи и беззакония, присъдата ми ще бъде от най-тежките. Засега само ще повеля: катастрофилакт Райко да бъде преместен в Овеч и там да си

помисли малко, преди да иска десятък, както се полага само на игумена. Защото за втори път преместването ще бъде в търновската тъмница.

Когато остана сам, Йоан Асен полека се приближи към прозорчето на килията си. Дълбока въздишка се откърти от гърдите му. Той скръсти ръце, заслушан в неспирния плясък на водопадите край манастира. Долу, откъм двора, се носеше глухият глъч на войскарите, които подковаваха конете на гостите. Отново разяснилата се месечина заливаше с пълен блясък смълчаните ридове.

Сърцето му биеше бавно и спокойно. Най-сетне той можеше да сложи първата черта в големия план, който щеше да изпълни целия му живот. Това, което Борил бе изгубил за десет години, той трябваше едно по едно, полека, предпазливо, с търпение да възвърне, да поправи, да съгради.

Ето вече Белград и Браничево се връщаха към родната земя. Колко много имаше още да се работи, дорде България стигне до онова положение, в което я бе оставил Калоян. И тогава оттам да почне отново великото дело на Асеновци. Щеше ли да му стигне цял живот, за да поправи загубеното, за да достигне изминалото време, за да довърши започнатото?

Полека. С търпение... Той не искаше да пресилва събитията, да изпреварва, да хвърля всичко на щастливия зар... Не. С мъдрост, с ловкост. Да умееш да чакаш... Това бе най-мъчно. И тоя народ, който очакваше от него чудеса, който бе готов на всяка жертва. Щеше ли да успее да оправдае това доверие и тази любов? О! Какво не би дал, за да може да стори земята си щастлива: с радост и песен хората да орат земята и да берат плодовете ѝ, в мир да славословят господа бога, свободно, с обич да служат на държавата, на тая държава, която бе бленувал още великият Симеон, за която бяха дали кръвта си тримата братя...

Сам бог бе белязал границите на тая благословена страна — трите морета и ширната бяла река. Всичко се раждаше в тая земя: жито, памук, грозде, рози и смокини, моретата даваха риба, край бреговете цъфтяха маслини, дафини и лимон. Вековни гори шумяха по многобройните планини, в долините се виеха буйни, пенливи реки, в равнините мучаха безбройни стада... А там долу, гдето се събираха водите на трите морета, се издигаше най-хубавият град на света, връз

най-хубавата земя на света... И в тая благословена страна трябваше хората да живеят в мир и обич.

Йоан Асен облегна лице на ръката си, загледан в залюляната от вечерника гора. Ала вътрешният му взор виждаше друго видение, приказно и мамещо:

Българи, сърби, гърци, арбанаси и латинци можеха да живеят в обич и мир, отдадени на спокоен труд, обединени от една воля: да се радват на хубавия божии свят... За всички имаше място, за всички имаше хляб. А там долу, от престола на Света София, една воля щеше да насочва цъфтежа на великото царство: волята на българския цар. Защото българите бяха най-многобройните в тази земя.

Визанс сам се бе разрушил с жестоките разпри, кървавите завоевания и гнилия разкош, който го бе крепил през вековете. Латинците бяха пришълци. И нямаше друг, освен българския цар, който да обедини, да събере около престола си, да спои в едно цяло размирните, вечно враждуващи народи, които не можеха да намерят път, по който да се срещнат.

Йоан Асен щеше ли да го намери?

Младият самодържец полека се смъкна на колене пред кандилото, което хвърляше топли, трептящи сенки връз замисленото му лице. И очите му се отправиха с дълбока вяра към иконата на разпнатия, който се беше жертвувал за благо на света.

Ландграфиня София обиколи още веднъж всички приемни на двора, всички отредени за гостите стаи, рицарския дом, кухните и конюшните, увери се, че нищо не липсва за тържественото посрещане на прочутите люде, и отиде в спалнята си, за да облече парадната носия.

Ландграфът на Тюрингия очакваше днес лични гости и уреждаше в тяхна чест прием за всички знатни люде от близките и околните страни. Кой щеше да посети великолепия замък на Вартбург, та тъй припряно търчаха валети и коняри, тъй остро се зовяха прислужници и стражи. Някой висок сюзерен или може би сам императорът, или някой чуждестранен венценосец?

По стените на Вартбург святкаха толкова излъскани старинни щитове, копия и алебарди, колкото бяха накачени скъпи лютни, арфи от сребро и слонова кост, тромпети, кларнети и виоли.

Покойният ландграф Херман бе прочут по своята любов към песента и изкуствата, затова дворът на Тюрингия бе средище на минезингери и трувери, поети и художници. В този хубав пролетен ден Вартбург очакваше прославения минезингер Валтер фон дер Фогелвайде, който на път за Австрия искаше да се поклони на гроба на своя благодетел и покровител. Освен него очакваха и Волфрам фон Ешенбах, известния поет на „Парсифал“, Улрих фон Лихтенщайн, Найдхард фон Нойентал и Годфрид фон Щрасбург — най-прочутите алемански поети.

София дръпна с десница пъстровезания килим, който закриваше покоеите ѝ откъм малката приемна, слезе трите стъпала от скъпо, източно дърво и поляка се отправи към един долап, издълбан в стената. Извади от него едно посребрено ковчеже и дълго премята от ръка в ръка скъпите камъни на тюрингския ландграфски род. Тънките ѝ вежди бяха свити в някаква натраплива, досадна мисъл. След това тя внезапно и бързо прибра ковчежето и почна чевръсто да се облича.

Не. Тя не беше вече владетелна ландграфиня, ала и годеницата на сина ѝ също тъй не беше законната домакиня. Докато Елисавета не се

венчаеше за Лудвиг, никой нямаше да носи старите семейни накити. София ядно сви тънките си бледи устни и въздъхна. Доста бе търпяла благосклонността и милостта, с която покойният ѝ съпруг обсипваше ненавистната дъщеря на крал Андрея. Защото рядко можеха да се намерят две тъй противоположни жени като старата ландграфиня и младата ѝ снаха. София обичаше веселите празненства и шумни тържества, обичаше лова и песните, скъпите брокати и безценни камъни. Обичаше почитта на рицари и минезингери, които възпяваха нейната красота, предпочиташе танците и новите одежди, докато Елисавета отбягваше хората и шумните веселби, ставаше нощем рано, за да ходи на предутринна литургия, говореше чудни и прекалено мъдри за възрастта ѝ слова, предеше и тъчеше за бедните, плачеше за убитите птици и елени през лова, често носеше на гробищата цветя за покойния ландграф и оставаше там по цели часове, пишеше през два-три дена писма на вуйчо си — бамбергския епископ, четеше дебели книги, спореше с духовниците на религиозни теми.

София въздъхна, отправи се към четиридъговня прозорец, стъпи на една ниска пейка и надникна навън. Струваше ѝ се, че чува тропота на конете и кочиите, които щяха да доведат гостите. Изведнъж устните ѝ трепнаха в горчива гънка. Сините ѝ очи добиха някаква стъклена хладна светлина. Две млади девойки слизаха бързо по стълбите, като крепяха с ръце някаква тежка кошница, покрита с пъстровезана покривка. По-високата се подпираше с левица за широкото каменно перило и София забеляза, че Елисавета не е сложила още парадните си ръкави. Къде отиваха младите моми по тоя ранен час?

Ландграфинята изтича навън, спря запъхтяна върху каменната стълба тъкмо в мига, когато Елисавета и сестра ѝ Анна изчезнаха зад портата на втория вътрешен двор по посока на северната кула.

Тя знаеше къде отиват. Пак при някой болен или недъгав, да му носят храна и дрехи. Щяха ли да успеят да се върнат навреме за тържеството? Когато преди десет години във Вартбург бе пристигнала малката дъщеря на венгерския крал, София се бе надявала, че в нея ще намери родна дъщеря, която ще възпита по своя воля и свое разбиране. Но детето бе израсло с чуден нрав, който неотклонно следваше своя път, без да се подчини на ничие внушение, на ничия външна намеса. Не помогнаха нито укори, нито наказания. Елисавета бе родена по-скоро за монахиня, отколкото за бъдеща ландграфиня на Тюрингия.

Затова, когато младият годеник на Елисавета и първороден син на тюрингските ландграфове, тъмноокият Херман почина неочаквано в ранна възраст, за миг София повярва, че се е освободила от необичайната венгерка. Ала, уви, за кратко време бе тая надежда. Всички във Вартбург бяха пленени от крехката миловидност, от тихата кротост на Елисавета, която ландграфът обичаше като свое дете. Сякаш най-много от всички — новият наследник, вторият сия Лудвиг, който заедно с правата върху престола поемаше и годежната клетва, дадена на венгерския крал. На драго сърце София би пожертвувала огромната зестра, която Андрея II щеше да даде на Елисавета в деня на сватбата. По това време във Венгрия бяха открили златоносни мини, които бяха собственост на краля. Ала нежната обич на Лудвиг и привързаността на ландграфа осуетиха завинаги това нейно горещо желание.

И сега трябваше да понася не само чудатостите на Елисавета, а и тия на гостенката ѝ, младата Анна, която бе дошла да прекара зимата и пролетта при сестра си... Защото двете дъщери, които Гертруд фон Меран бе оставила след смъртта си на Андрея II, бяха не само сестри по плът и рождение, а и по дух, сякаш близнаци, с еднакви мисли и еднаква воля.

Елисавета и Анна преминаха сводестото преддверие, което отвеждаше към главната северна порта на замъка. Изтичаха по спуснатия подвижен мост, заслизаха по стръмната пътека надолу. Бъдещата ландграфиня бе високо и стройно момиче, с крехка талия и големи сини очи, в които винаги се таеше някаква безименна, неопределена печал. Другата, гостенката, беше по-ниска и по-дребна. Със същите светли зеници, унесени в постоянна кротост и съзерцание. От бързината Елисавета закачи прозирното жълто було, с което бе обвита главата ѝ, за един цъфнал храст. Тя се наведе да го откачи. В този миг някакъв мъжки глас накара двете момичета да трепнат.

— Мога ли да ви придружа в сутринните разходки?

В гласа на Хайнрих, третия син на покойния ландграф, трептеше лека присмехулност. Мършавата му снага се открояваше висока и стройна в ясния утринен въздух. Той държеше в ръцете си клонче цъфнал люляк и удряше с него по бедрото си.

— Не. Благодаря... Ние можем и сами... — отвърна тихо Елисавета и като дръпна сестра си, бързо продължи да върви надолу

по каменистия склон.

— Поне да ви нося тежките дарове...

— Не. Благодаря...

Отговорът бе ясен и сух. Хайнрих присви злобно очи. Дигна рамене, въздъхна и се върна обратно към замъка, като хапеше със зъби лиляковото клонче. От време на време той се обръщаше, докато жълтата и виолетова руба на двете сестри се скриха зад високите дървета на гората.

Къщата на коняря Готшед не бе далеко, на две-три поприща от главния път. Стражите, които следваха на сто стъпки двете момичета, извиха глави по посока на селището и тръгнаха с по-бързи крачки да настигнат годеницата на ландграфа. По друма се виеха облаци прах, дигнати от многобройна тълпа, която се очертаваше все по-ясно, заедно с нарастващия глъч на множество гласове.

Елисавета спря пъргавия си ход и погледна към сестра си. Какво бе това? Тълпата приближаваше. Ясно се очертаваха дигнатите юмруци на мъже и жени, деца насъскваха кучета, хвърляха камъни, обсипваха с присмех странника, който вървеше кротко и търпеливо под дъжда на ругатните и подигравките. Никой не бе виждал досега такъв човек. Луд ли беше? Или просяк някакъв? Бос, облечен само с една дрипава туника, привързана с въже около кръста, с нахлупена до веждите качулка, непознатият говореше с мъка езика им, като си служеше повече с движения на ръцете, за да обяснява. Прашен и морен, с изпито постническо лице, той стискаше в сухите си пръсти божешка тояга, на гърба си носеше кърпена и протрита торба. Ала в очите му грееше някакъв топъл пламък, който покоряваше и смущаваше. Чертите на лицето и движенията на ръцете му бяха изтъкани от тихо благородство.

Елисавета и Анна застанаха на друма. Като зърнаха бъдещата ландграфиня, хората почтително свалиха шапки. Отпуснаха се гневните юмруци, камъните паднаха, виковете утихнаха. Децата престанаха да дърпат непознатия за туниката, за въжето, препасано около кръста му.

— Какво има? Кой е този човек? Защо го притеснявате? — попита Елисавета.

— Това е някакъв странник крадец... — отвърна един момък — скита покрай къщите, спира се по дворовете, говори на хората чудни

приказки...

— Кой си ти и какво дириш между нас? — се обърна момичето към просяка.

— Dominus det tibi pacem...^[1] — отвърна смирено чужденецът.

— Amen^[2] — пошъпна Елисавета и се прекръсти.

— Защо те преследват тия люде? — попита Анна.

— Господ ще им прости, те не знаят какво правят... — каза кротко непознатият.

— Какво дириш между нас? — отново запита Елисавета.

— Странствувам, за да посоча на людето пътя на спасението.

— И кой е той?

— Истината на Евангелието... Словото на бог наш Исуса... Защото, който е истински християнин, трябва да живее по християнски, според Исусовото учение, което людето са забравили... Ние сме апостоли, които искат да припомнят загубената същина на неговото слово...

— Това нова религия ли е? — каза недоверчиво Анна.

— Не. Ние сме братя на нов религиозен орден.

— Доминиканският?

— Не. Францисканският.

Елисавета бе чувала от вуйчо си — бамбергския епископ — за учението на монаха от Асизи и с горещо любопитство се вгледа в изпитото постническо лице.

— В ордена приемат ли се жени?

— Да. Светските люде могат да влязат в третия орден, без да напуцат задълженията си към своите семейства, само кларисите се посвещават на отшелничество.

Елисавета и Анна седнаха на тревата край друма, поканиха и чудния странник да седне до тях, тълпата ги заобиколи отвсякъде, занемяла, заслушана в нечуваните дотогава думи.

— Какви са условията да влезе някоя жена в третия орден? — каза замислено Елисавета.

— Любов към ближния, скромност, отказване от богатствата и жаждата за земни блага, милосърдие, смирение. Да обичаме враговете си и да им прощаваме. Да се отречем от гордостта и алчността. Това е.

Венгерските княгини си размениха погледи, пълни с възторг.

— А условията за приемане в ордена на кларисите? — попита отново Елисавета. Ясните ѝ очи се оживиха.

— Същите. Само с една разлика.

— Каква е тя? — бързо попита Анна.

— Клетва за безбрачие.

Двете сестри отново се изгледаха. Елисавета въздъхна, Анна бе свободна. Тя можеше още да разполага със себе си. И отново горещо любопитство прекоси младата годеница като огнена вълна.

— Какъв бе ти, преди да станеш францисканец?

— В грешния свят ме наричаха Силвестро, граф де Катани.

Глух ропот се разнесе измежду стихналата тълпа. Дълбока почуда се разсипа по всички лица. Защо този млад човек, в разцвета на силата и красотата си, богат, от благороден род, бе напуснал всички земни блага, за да вземе просяшка торба и тояга? Неволно някой изказа гласно въпроса.

Францисканецът се замисли. После внезапно дигна чело, тиха светлина засия в зениците му. Той стана прав, простря ръце.

— Ние пътуваме навсякъде, по всички земи, от Франция до Полша, от Дания до Катания. Ние сме рицарите на Христа, нашата ризница е скромната туника, нашият боен колан е простото въже, нашият меч е кръстът, нашето копие словото ни. С него ние се борим против злото и лъжата, утешаваме, съветваме, помагаме, връщаме заблудените души в пътя на истината. Тъй ние ще завладеем света.

— А кой ви дава дрехи и храна? — попита някакъв старец.

— Някъде помагаме да берат маслини, другаде да сечем дърва или да берем орехи, или да жънем, или носим вода. С труд си изкарваме нуждите на тялото. Ала по-важно е да се погрижим за нуждите на душата. Защото нашият брат Ежидио казва: „Смирението е изворът на всяко добро. Ако ти обичаш, ще бъдеш обичан, ако услужваш, ще ти бъде услужвано, ако уважаваш, ще бъдеш уважаван. Ала блажен е оня, който обича, без да иска да бъде обичан, който услужва и уважава, без да иска да му се услужва и да бъде уважаван. Всички наши грехове произлизат от алчността и гордостта. Обидената гордост поражда гняв и омраза, мъст и разочарование. А алчността ни носи грижи, скръб, завист, раздори. Времето отминава бързо, човек гони напразно земните суети, които се стопяват, щом го докоснат. Само благата на душата са неизчерпаеми и вечни.“

В далечината отекнаха тръбни звуци, неясен и весел глъч. Стражите изтичаха по хълма, закриха очи с длан, загледаха в друма, който опасваше замъка.

— Гостите! Пристигат! След половин час ще бъдат горе...

Елисавета и Анна скочиха, дадоха храната за бедните на един от придружаващите ги.

— Занеси го на коняря Готшед и кажи, че след пладне ще му проводя цяровете... — каза Елисавета. След това тя се обърна към апостола. — А ти ще ми бъдеш драг гост, заповядай след мене...

Тълпата се раздвижи в дълбоко вълнение. Някои коленичиха и целунаха края на опърпаната туника на чужденеца, двама млади момци заявиха, че стават негови братя и ще го следват навсякъде. Францисканецът ги изгледа с дълъг, благ и изпитателен взор, след това им каза:

— Братя, ако вие смятате, че можете да следвате моя път, трябва най-напред да се откажете от всичко, което притежавате, и да тръгнете след мене единствено с една торба на рамото и една тояга в ръката.

Един от момците се разколеба.

— Оставих на нивата си два вола... Кому да ги дам, на братята си или на сестрите?

— На най-бедните от вашето селище...

Откъм тълпата се зачу ропот. Братята и сестрите на новия апостол се вълнуваха.

— Воловете се падат нам... И ние сме бедни. А кому ще остави кесията си с парите?

Монахът изгледа новака. Момъкът се изчерви, извади от пояса си плетена, дълга кесия с медни и сребърни монети.

— Хвърли я на пътя! — заповяда францисканецът. — Парите, това са самият образ на демона. От тях се хранят всички грехове...

Момъкът наведе смутено чело. Прибра кесията в пояса си. Ала вторият бързо свали от ръката си едрия сребърен пръстен, съблече сукненото си елече, подплатено със скъпа кожа, хвърли копринената барета, извади от пояса си кожена кесия и я запрати връз прашния друм. След това пристъпи към непознатия, коленичи, разпери ръце:

— Ето ме, братко. Аз искам да стана истински християнин.

Още по-развълнувано зашушна тълпата. Карл Викман, най-личният момък от селото, едничък син на заможни родители, се

откъсваше от рода си и света, за да поеме тежкия кръст на Христовите апостоли. Ако баща му и майка му се научеха...

Францисканецът подаде посоха си на новопосветения брат.

— Ето. Това имам сега, това мога да ти дам. Добре дошъл в ордена на Христовите братя, млади момко... — след това той се обърна към двете кралски дъщери: — Бог да ви дарува мир... Аз пак ще мина оттук. Но недейте ме кани между гостите си. Ние не сме тръгнали за тържествата на света. Друг дълг ни зове. Простете, че не мога да приема поканата.

Стражите нетърпеливо правеха знаци, че шествието на гостите наближава замъка. Анна запита с жадна тревога, необикновено благите ѝ очи заблестяха:

— Кой е основал ордена на кларисите?

— Сестра Клара.

— А коя е тя?

— В грешния свят Клара бе дъщеря на най-богатия благородник на Асизи — Фаварене ди Бернардино. Ала нежната ѝ душа предпочете службата богу пред измамите на човешката суета. На около седемнадесетгодишна възраст мадона Клара напусна бащиния си дом и се обяви за последователка на брата Франциск. Какво не сториха близките ѝ, за да я върнат от тоя път. Не помогна нищо. Нито заплахи, нито молби, нито насилие. След две недели в манастира я настигна и по-малката ѝ сестра, петнадесетгодишната Агнеса. Отново близките им обсадиха манастира и отвлякоха насила девойката. Но тогава стана чудо. Ръката на месир Моналдо, брат на майка им, се вцепени в мига, когато поиска да удари Агнеса. А тялото на припадналото момиче стана по-тежко от олово и петима яки мъже не можаха да го удържат. Оставиха Агнеса на зелената ливада. Тогава Клара прибра сестра си и двете моми се оттеглиха завинаги от суетата на света. Днес в техния орден влизат най-знатните, най-чистите имена, с които Асизи и околностите ѝ могат да се похвалят. Манастирът Сан Дамиано е светлината, която сочи на бедния, грешен свят истинския път на спасението: християнската милост. Кларисите жертвуват своята младост и примамките на света, за да внесат малко повече чистота, повече любов, повече човещина в земните страсти. Техният светъл пример е факелът, който сияе в тъмната нощ на озверените люде...

Францисканецът дигна ръка за поздрав и благослов. Отмина в прашния друм, следван от новоприетия апостол, верен ученик на Христовото слово.

Вечерта на пира, докато гостите слушаха с дълбоко внимание бляскавите стихове на Готфрид фон Щрасбург, докато във въображението им израстваше прекрасният образ на златокосата Изолда и смелия Тристан, Анна не можеше да се изтръгне от магията на словата, които бе изрекъл чужденецът. Един след друг се изправяха прочутите певци и поети, четяха откъси от най-новите си произведения, спомняха си дните, когато бе жив старият ландграф Херман и във Вартбург се уреждаха поетически състезания. Тогава свежи рози украсяваха младите чела на поетите, а сега дъбови клончета кичеха посребрените им къдрици.

— Помните ли, когато победихте Хайнрих фон Офтердингер... — се обърна старата ландграфиня към Валтер фон дер Фогелвайде — тогава трябваше да се състезавате кому се дължи най-хубавата възхвала: на тюрингския господар или на австрийския херцог. Вие победихте с вашата прочута похвала за покойния ландграф, а бедният Офтердингер без малко не изгуби главата си.

— Ваша светлост тогава се застъпи с милостивото си сърце и накара да се отмени смъртното наказание за победения.

София се усмихна и метна тържествуващ взор към снаха си. Не беше само Елисавета, която можеше да се похвали с милосърдие и нежност. Ала в този миг младото момиче бе отвлечено от съвсем друга мисъл, обхванало с тънка десница тежката златна дръжка на кристалния бокал, от който забравяше да отпие малиновия си сироп.

Двете сестри не можеха да забравят разказаното и видяното днес. Затова почти не чува новото произведение на Волфрам фон Ешенбах „Вилехалм“, написано според френската сага за „Битката при Алискан“.

— Съжалявам, че това мое произведение не можа да бъде чуто от нашия велик благодетел, покойния ландграф, защото той първи, с чудната си начетеност, ми обърна внимание върху цената на тази сага. С каква радост той би чул днес стиховете на „Вилехалм“ — въздъхна Ешенбах.

— Той би чул със също такава радост и новите стихове на „Парсифал“ — се обади тихият и сериозен глас на младия ландграф

Лудвиг, който ценеше в прекрасните творби на Ешенбах преди всичко величието на мисълта, светлината на благонаравие, красотата на верността, които бяха най-ярките белези в изкуството на прочутия творец на светия Граал.

Сам Лудвиг мечтаеше да бъде един от рицарите на Светия Граал, да прекара живот чист от всякакъв грях, в дело и помисъл, с вярната преданост на Елисавета, която той обичаше повече от всичко на света.

Девојката, почувствувала нежната му мисъл, неволно изви лице към него, леко се позачерви и сведе чело. Въздъхна. Мислите ѝ я отнесоха към други земи, там, в манастира на кларисите, сред тихото песнопение и молитви на обрекните живота си в служба богу. А сърцето ѝ я теглеше тук, при тоя, който бе за нея най-преданият другар, най-верният покровител. И Елисавета незлобливо отправи очи към сестра си Анна. Ето, тя бе свободна. Тя можеше да се посвети на светлото дело на кларисите, тя можеше още да разполага със сърцето си и да го отдаде единствено на Христа.

Изведнъж крехката ѝ чувствителност усети тежестта на нечий недоброжелателен взор върху си. Изви отново лице и срещна навъсените очи на свекърва си. Разбра, че я укоряват за слабото внимание, с което следеше четенето на гостите, и се помъчи да догони пропуснатите места. Готфрид фон Щрасбург отново привличаше възхищението на събраните, а най-вече на старата ландграфиня — с ярката красота на образите, с блясъка на фразата, с живописността на думата.

Валети влизаха и излизаха, носеха подноси с бадемови сладки, кифли с кашкавал, филе от заек, сос от портокали, сливи, варени в розова вода. Наливаха в купите солена бира, рейнски вина, сиропи и бира, подправена с канела и ябълки.

А словата на Валтер фон дер Фогелвайде, тъй красиви и тъй мъдри едновременно, се забиваха в сърцето като остри стрели:

*eich saz uf eime steine
und dahte bein mit beine,
dar ut sazt ich den ellenbogen;
ich hete in mine Hand gesmogen
das kinne und ein min wange,*

*do dahte ich mir vil ange,
wie man zer werlte solte leben,
deheinen rat kond' ich gegeben,
wie man driu dine erwurbe,
der keines niht verdurbe,
diu zwei sint ere und varnde guot,
daz dicke ein ander schaden tuot;
daz dritte ist gotes hulde,
der zweier übergulde,
die wolte ich gerne in einen schrin,
ja leider des enmac niht sin...*

Преди да си легне, Анна дълго се моли пред разпятието, което се открояваше връз скъпия брокат на стената, като си пожела, като най-висше щастие, да надене някога булото на кларисите в чиста служба за доброто на хората и света. Тя позова духа на покойната си майка Гертруд, като я помоли да се застъпи за това ѝ горещо желание пред стъпките на она, който кове съдбините им. Когато заспа, през цялата нощ тя неспокойно се въртя от една страна на друга, мъчена от чудни и необясними копнежи. Сърцето ѝ биеше в неравна и глуха борба с младата кръв, която напираше да се освободи, подчинена на мощните природни закони. Челото ѝ гореше в лека треска, пот овлажни тъмните млади коси край слепите ѝ очи.

Сестра Клара идеше към нея с протегнати ръце, препълнени с уханни, снежни кринове. Благите очи на великата монахиня я пронизваха с чудна кроткост. Тихият хор на сестрите се издигаше в синкавия полумрак на някаква стара катедрала, сред облаци от уханен дим на тамян. Пъстрите стъкла на прозорците искряха с мрачни блясъци: тъмнозелено, тъмновиолетово, гранатово. Голям златен кръст изпъкваше в ясно сияние над всичко друго. Все по-ослепителен ставаше образът на разпнатия, греещ като огнено слънце. Девојката притисна клепахи с длан. Ала светлината проникваше и през нея. Тя изстена, скри глава във възглавието.

Някаква лека ръка я докосна. Момичето трепна, отвори очи, впи ги уплашено в лицето на сестра си... То бе замислено и сериозно. В десницата ѝ гореше с ярък жълт пламък тънка борина.

— Прости ме, че те събудих, Ануш... Ала не дочаках да се съмне. Нощес дойде бърз вестогонец от баща ни. Има писмо с важни новини. На. Чети...

Елисавета протегна крехката си ръка. В движението ѝ имаше сякаш нещо съдбовно.

Анна плахо пое разпечатания пергамент. Преди да го прочете, за миг разтвори очи. Сърцето ѝ се заблъска лудо със звънливи ясни удари. После погледна тревожно сестра си.

Вътре пишеше:

„Анна е годеница на българския император. Нека се върне веднага в Естергом.“

[1] Бог да ти дари мир... ↑

[2] Амин. ↑

Тайната още не бе изречена всенародно, все още преговорите между българския и венгерския двор, между Андрея II и папата, между папата и Йоан Асен се доверяваха на строго запечатаните хрисовули, никое чуждо любопитно око не бе надникнало в преписките, които носеха гончиите, никой близък на царя не бе отварял уста да изрече горещо очакваната вест, ала все пак мълвата се носеше из въздуха, проникваше по невидими пътища, избликувала из неznайни извори, упорита, непреклонна:

Анна...

Тя щеше да стане българската царица. Венгерката...

С някаква чудна обич, затаена в сърцето, народът очакваше бъдещата съпруга на Асена като върховен дар, като приказно обещание. Никой не можеше да определи точно на колко е години, дали е русокоса, дали е тъмнокодра, дали носи в жилите си повече гордостта на майчиния си Мерански род, или мъдростта на Арпадите, ала все пак никой не искаше да чуе за друга невеста, за друга сватовщина или за притихване на радостното очакване. Затова, като се научиха, че през България ще мине вуйчото на венгерската княгиня, новоизбраният латински император Роберт, всички облекчено въздъхнаха и сметнаха това за указание, че работите вървят на добре и че папата е поставил приемливи условия, за да даде съгласието си за сватбата.

Отдавна българите бяха свикнали да отварят и затварят портата на градските стени и крепостите си за безбройните тълпи чуждоземски войски: ту морни, изтощени кръстоносци, които се връщаха разочаровани от мечтата си да освободят гроба господен, ту самонадеяни и весели рицари и сержанти, жаждащи за първи път да вкусят от магията и примамките на Изтока. Селяни и градски люде се стичаха към известните пазари на главния друм, който водеше от Белград през София за Константиновград, и носеха убити зайци, пресни яйца и плодове, овни и телета, брашно, мед, месо. Чужденците плащаха прескъпи цени и българите пълнеха кожените си кесии с

тежки дукати, лъскави иперпери, сребърни марки, жълти флорини, венециански лири и матапани, златни унции...

Много войски и чуждоземни вождове бяха виждали българите да минават през земите им: на път от Изток към Запад и обратно, ала новият гост на царя не приличаше нито на един от ония сурови и смели рицари, които бяха държали държава и скиптър връз престола на света София. Младият император Роберт не напомняше с нищо благородните си вуйчовци: благочестивия Бодуен и храбрия Анри, нито дръзновения си баща Пиер дьо Куртене, изменнически убит от кир Тодор Епирски. Вместо да язди кон, както подобава на рицар и венценосец, той пътуваше удобно изтегнат връз меките постилки на широка кочия, теглена от четири чифта червени коне. Заграден с весели дами, разсмивани, трубадури, готвачи, музиканти, жонгльори и лекари, той мразеше от цялата си душа негодите, умората и досадата. Затова винаги се грижеше да бъде запасен с жени, вино и смях, с царове и редки лакомства. Само приготовленията за пътуването му от Намур до Константиновград бяха траяли близо цяла година. След като премина Алемания, Роберт отседна в двора на сестра си — венгерската кралица Йоланта, и там остана цяла зима сред тържествата, които бе устроил в негова чест крал Андрея. След това, в началото на пролетта, той бе прекарал няколко седмици при сръбския крал Стефан Първовенчани.

А сега шумното и великолепно шествие наближаваше стените на Средец, където го чакаше в процията си севастократор Александър, с покана да го заведе в Търнов за няколко седмици като гост на българския двор. Войските останаха на почивка, разположени на два стана под леко оснежения Витош, а императорската дружина потегли към престолнината.

Никога досега латински император не беше пристъпвал гордото гнездо на Асеновци — като свободен и равноправен гост. Роберт бе любопитен да види мястото, където бе загинал вуйчо му Бодуен, обкръжен с булото на неразгадаема тайна.

Йоан Асен посрещна знатните люде още при първия хемски проход. И с първия взор, който хвърли връз високия си гост, той разбра, че Роберт носи най-сетне дългоочакваната вест.

В златопечатна вула крал Андрея му известяваше, че всички, пречки са отстранени, че младата невеста е напълно готова с веното си

и че сватбата може да стане в първите седмици след великите пости.

Вулата още не беше стигнала до ръцете на старата царица Елена, когато цял Търнов знаеше вече радостната новина. Любопитството и веселото възбуждение, което предизвикваше пристигането на високите гости, в миг се превърна в безумно ликуване. Екнаха гайди и свирки, по площадите се извиха волни хора, в горещо увлечение тълпите напиряха край императорското шествие, за да изкажат на Асена буйния си възторг. Херолдите, които яздеха начело, облечени в ясносиня коприна, тръбяха високо и тържествено да се стори път. Лек ветрец развяваше хоругвите по тромпетите им и по копията на рицарите. Ала търновци искаха да видят щастливото лице на своя венценосец, да се докоснат до дрехата му, да целунат ръцете му, да го обгърнат в неизменната си топла обич. Викове екнаха:

— Да живее Роберт! Да живее императорът!

Ала наскоро нови викове се смесиха с тях, надвишиха ги, отекнаха като буря:

— Да живее Анна! Да живее невестата!

Тълпата напря, счупи веригата на блюстителите, обгради кочията. Асен стана прав, размахва ръце, засмян, сияещ. Роберт наблюдаваше изненадан този изблик на народно обожание. По руменото му, гладко лице се изписа лека усмивка, пълна със задоволство и благоволение. Той леко разгърна връхната си дреха от син аксамит, поръбена с лисичи кожи. Любопитни погледи се отправиха към бялата му туника, обсипана с дребни елмази, и зеленото сюрко, извезано със златни лалета. Ръцете му бяха отрупани с пръстени, от които бледото мартенско слънце изтръгваше пъстри блясъци. Под плиткия самурен калпак надничаха дълги, черни къдрици.

До самата главна порта тълпите се притискаха край кочиите, докато можеха все още да виждат кадифената наметка на своя самодържец. След това наводниха всички улички, изпълниха всички виночерпници, накичиха с венци чердаците и прозорците на къщите си, край веещите се хоругви на латинския и българския царски род.

Най-сетне новата млада царица щеше да дойде...

Все пак радостта и въодушевлението не попречиха на мнозина да забележат, че в свитата на Роберт по-често се мяркаха ярките багри на

дамите, отколкото желязото на рицарските ризници. Сякаш пътуваше владетелка с двора си, а не венценосец с людетe си.

Същата мисъл мина и през главата на севастократор Александър, когато вечерта видя императора да влиза в голямата трапезария, заграден с повече дами, виночерпци, пажове, разсмивачи и трубадури, отколкото с държавници и бранници. Може би същата мисъл прониза и Конон дьо Бетюн — който заедно с Пайен д'Орлеан бе ходил чак до Франция, за да придружава новия си господар — в мига, когато погледът му се спря на безгрижно усмихнатото лице на императора, а след това се премести връз бледото, строго чело на българския цар.

Старият славен рицар тежко въздъхна и за да отвлече нерадостните си мисли в друга посока, попита Асена за бившата си господарка.

— Монахиня Теофана рядко излиза от своя манастир и не обича да се среща със светски люде. Ала преди малко дойде находник, който ми предаде волята ѝ: да припомня на Ваша светлост хубавите дни, които е прекарала в Константинопол под Вашето мъдро ръководство.

— О, това е много ласкаво казано. Напротив, мъдростта на императрицата извикваше почуда и у стари влѣхви като мене.

В това време царевата майка се извини, че е много уморена от радостното вълнение и моли да извинят отсъствието ѝ. Ала всички разбраха, че белите коси на старата царица не подхождат за неспирните, весели смехове на бѣбривите дами, които напразно се мъчеха да се държат по-сдържано в това необикновено за тях общество. Сякаш това не бе царски двор, а монашеска обител. Тѣй строги бяха погледите и усмивките на хубавия български цар, тѣй свенливи очите на болярските дѣщери, тѣй несмели словата на младите войводи. А острият, изпитателен взор на севастократор Александър просто смразяваше. Дори сам император Роберт почувствува настойчивостта на сивите му зеници, които тѣй много напомняха Калояновите, леко се смути, поглади с неуверена ръка тъмните кѣдрици на челото си. Може би прѣстите му щяха да трепнат още по-припряно, ако в този миг можеше да чуе думите, които севастократорът казваше на своя съсед, кастрофилакт Добрил:

— Горко им на латинците с тоя нехвелит император... Но толкова по-добре за нас. Като го видят в Константиновград, ще се

разкаят за приготовленията, които правят по случай увенчаването му на 25 този месец...

Плещестият кастрофилакт се усмихна. Пи вино, закри уста с десница, сякаш избърсваше гъстите си рижи мустаци, и тихо отвърна:

— Тумба, тумба за три дни, ох, леле, за вси дни... Жалко за тях, че по-старият му брат Филип дьо Намур не се е съгласил да приеме императорския венец. Той не ще е тъй неспособен.

— Намурският граф ще е доста умен човек — отвърна севастократорът — щом е предпочел своето сигурно графство във Франция пред една несигурна империя на Изток. Освен това чух, че той имал някаква разпрания с граф дьо Лимбург и не можел да остави земята си.

— Конон дьо Бетюн никак не е весел — отвърна кастрофилактът. — Съжалявам го. Той е почтен и храбър мъж, последен остатък от ония смели рицари, които дойдоха преди петнадесет години насам. Сегашните са само готовановци...

Но затова пък императорът бе най-весел от всички. Мелнишкото вино, което гореше в кристалната околчеста купа, която стоеше пред него, разигра кръвта му не по-малко от искрите, които блещукаха в черните очи на една демоазела срещу него.

— За ваше здраве! — възкликна Роберт и дигна купата. — За щастието и благоденствието ви, мадемоазел дьо Новий!

Той се засмя, престори се, че не забелязва, какво българският цар не вдигна на здравица, след това даде знак да повикат трубадурите. Дамите се наместиха по-близо до него, кучетата му го заградиха с алчен взор. Роберт им хвърли връз пода остатъци от яденето. След това плесна с ръце. Музикантите подеха игрив, весел рефрен. Ярکو отекваха ударите на барабанчетата, като подчертаваха игривостта на главната мелодия, трепнала в унеса на флейтите. Високо се издигна ясният глас на трубадура. Изправил вдъхновено нагоре младото си, увенчано с люляков венец чело, фръзецът пееше за хубостта и мъдростта на император Роберт, за ненадминатата му изящност и победите му над дамските сърца. От време на време трубадурът дърпаше струните на арфата си в съпровод на общия рефрен, като подпираше на рамото си дръжката ѝ, направена във вид на лъвска глава.

Стражи с копия в ръка стояха като каменни изваяния зад господаря си. Разсмивачите лежаха като верни хрътове в краката му.

Понякога сам Роберт, който имаше мек и приятен тенор, пригласяше на музикантите. След това отправяше по някоя солена закачка към някого от придворните си или разправяше остроумна шега, която разсмиваше всички. Полека-лека българите се размразиха, любезността и веселостта на латинския император ги зарази, те почнаха по-често да посягат към купите с вино. Отначало плахо, после по-смело се извиси стройна бранна песен. Смехът и глумите заляха всички маси, от широката пейка с високо, общо облегалo, на която заемаха място владетелите, до последния стол на рицарите. Най-често се чуваше веселият глас на протосеваст Приязд, който неспирно подхвърляше шеги и закачки. Една хубава дама с ярко жълта рокля и шафранено боядисани бузи леко изписка. Съседът ѝ я беше пощипнал малко почувствително.

Йоан Асен сви вежди, прехапа устни. Не. Българският двор не бе свикнал на подобни нрави. Той бързо размени взор с брата си. Не беше ли време да се напусне пирът, преди обилното вино да го е превърнало в пиянска разгулност? Севастократор Александър едва забележимо му направи знак да има търпение.

Макар че бе изпил доста купи, Роберт забеляза бръчките по челото на Конон дьо Бетюн и поиска от главния си целебник кутия с фурми.

— Сега ще донесат ягоди с вино... — забеляза великият примикюр — това са най-ранните ни плодове.

— Благодаря — отвърна гостът — ала след вечеря аз мога да ям само твърди плодове. Тъй ме съветва моят целебник. Защото те изтикват по-лесно храната... — той се изсмя и поглади папагала, който през цялата вечер стоеше неподвижно кацнал на рамото му. След това, сякаш си припомни нещо, той се обърна към царя:

— Нямах честта да се запозная с високородните дъщери на царството ти. Чух, че били израсли прекрасни девойки.

Един паж препъна коляно пред него и му поднесе кутията с фурмите.

Гневен трепет мина през Асена. Само това липсваше. Белослава и Мария да се явят пред тия невъздържани люде. Той отвърна студено:

— Дъщерите ми са още твърде млади, за да присъствуват на светски тържества.

И изведнъж мисълта му отлетя при Анна, която също бе още тъй млада, почти дете. Дали Андрея II щеше да изпълни думата си и да върне Браничево и Белград? И той реши да разпита на следния ден по-подробно младия Бела, който придружаваше заедно с чичо си императора от Венгрия до Константиновград.

В това време Роберт бе успял вече да изпие още три купи вино. Затова, без да гледа отчаяните предупреждения на Конон дьо Бетюн, той стана и заяви, че иска да държи слово. А Конон знаеше, че и в двора на сръбския крал той пак бе искал да държи слово и от него бяха произлезли куп беди и недоразумения. Ала Роберт се беше вече изправил с помощта на пажовете си и държеше в ръка полуизпитата купа. Всички впериха любопитно очи в него.

— Понеже дъщерите на любезния ни домакин са още невръстни, а сам благородният скиптроносец е вече сгоден за моята племенница, аз бих желал да завържа ново роднинство чрез високия царски брат — севастократор Александър. С нас пътува и моята благородна братовчедка — Фелиза дьо Розьер. Ако младите хора почувствуват влечение един към друг... аз не бих имал... нищо... против...

Ала един от рицарите, който беше пийнал малко повече, бе успял вече да изкаже тайната. По същия начин Роберт бе препоръчал на сръбския крал да вземе като своя четвърта жена една негова „братовчедка“ от благородно семейство, чиито имения се намирали в Лил. А новопровъзгласения свой „чичо“, някакъв сержант от Лил, бе побързал да изпрати обратно във Франция, за да не се разкрие измамата. От коя нова фаворитка искаше сега да се освободи разглезеният Роберт?

Преди да отвори уста севастократорът, Конон дьо Бетюн побърза да осуети новата измама:

— Нека оставим на севастократора свобода сам да си избере невеста. Той и без това ще представлява царя на три високи сватби, може би там ще си хареса мома по свое разбиране. И дано тя да бъде пак наша сродница.

Роберт изтърва купата, сви вежди, отпусна се тежко на пейката. Все още ли се смяташе Конон дьо Бетюн за регент, та дръзнаше да му противоречи? Той изпъшка, затвори очи, поклати глава. Подири купата си, не я намери. Не. Не можеше човек да се весели, както си иска, сред този двор, където половината люде бяха монаси, където сам великият

логотет бе монах, та дори и царят им имаше поетически вид. Когато влязоха танцовачките, от които той никога не се разделяше, виното бе вече дотолкова замъглило разума му, че той не можа да види нищо от изящното им изкуство. Не усети дори и когато пажовете му го дигнаха и придружени от факленоеците, го въведоха в отредените покои. А докато бръснарят навиваше на дълги ивици хартия черните му коси, за да изглеждат къдрави, и след това ги пристягаше около главата му с тесни кордели от прозирно платно, Роберт вече спеше дълбок сън.

В същото време царица Елена казваше на синовете си:

— Като си помисля, че искаха да ни дадат сестра му Мария за снаха. За царица...

— Да му е честита на Тодор Ласкарис... — каза Александър — след като умори Анна и изгони Филипа, тази, третата, ще го нагласи добре, ако прилича поне малко на брата си.

— Бъди доволен, че не нагласиха тебе тази вечер... — се засмя Йоан Асен, като се вслуша в пъстрия шум, който идеше долу, откъм приемните.

Там гостите останаха до разсвет, сред глуми и танци, сред вино и песни.

Протосеваст Приязд размесваше кипърско вино с мед и ракия, поднасяше на дамите и ги размиваше с веселите си песни. Две девойки от Брабант му сложиха на челото люляковия венец, който взеха от трубадура, метнаха на плещите му аксамитената наметка на една своя другарка, С накривен до ухото венец, зачервен и ухилен, Приязд седна между брабантките и тримата запяха някаква чудновата латино-българска песен под съпровода на младите войводи, които удряха длани.

До разсвет остана буден и младият български цар, скръстил ръце връз безсънното си ложе. Мисълта му догонваше далечната, непозната годеница, чуждото момиче, което трябваше да стане негова жена. Той знаеше толкова малко за нея... Всичко досега му се бе струвало почти като шегга. Имаше време. Тя бе млада. Но ето че сега ставаше неумолима истина.

Ала най-важното беше все пак едно: Белград и Браничево да се върнат към майката родина.

Когато в Естергом, престолнината на Венгрия, се зашушука отначало тайно, от ухо на ухо, а сетне все по-явно, че кралската дъщеря Анна избягала в манастир — никой не се почуди. По едно време това бе станало нещо обикновено, да се види как млади и хубави девойки напущат дом и родина, оставят суетните блага на грешния свят, за да добият под монашеско було нетленна слава и вечен живот. Тъй и Анна бе предпочела примамните хубости на манастирското християнско смирение и службата богу пред блясъка на един царски венец.

Ала волята на Андрея II бе непоколебима.

Дружина стражи занесоха строга повеля до игуменката, която, за да не си навлече кралския гняв, се видя принудена да даде на войните младата послушница.

И сега Анна трябваше да учи трудния и непознат език на българите, да чете хроники за Бориса и Симеона, да изговаря нечувани и мъчни букви, да слуша български напеви, които гласовити девойки от Търнов ѝ пееха всеки ден.

Денят на сватбата приближаваше и тя все още не можеше да свикне с мисълта, че ще трябва да се откаже от своето горещо желание. Всеки час през ума ѝ минаваха нови кроежи: да побегне втори път, да се подстриже, преди да са успели да я заловят, да се скрие в някоя далечна хижа из планините на Тюрингия, да пише на българския цар, който може би щеше да се откаже от годежа, най-сетне да се хвърли в сините води на Истъра, които се блъскаха в острова, върху който бе изграден кралският замък на Естергом.

Затова, когато известиха на младата девойка, че трябва да се облече в парадна носия и да заучи приветствени слова на български, за да посрещне пратениците на хемския цар, които щяха да поднесат дар от годеника ѝ, Анна реши да изпрати по тях тайно писмо до Йоан Асена.

В голямата зала, осветена от високи, тесни, сводести прозорци, издълбани в дебелите стени, светлината не стигаше до всички ъгли.

Край камината бе застанала невестата на българския цар, облечена в дълга туника от светлосин персийски аксамит, обсипан с дребни зафири във вид на звезди, обградени с кръгчета. Долният край на рубата бе обточен с широка ивица сребърна сърма. Синьо-черните коси на принцесата бяха спуснати по раменете ѝ, а при челото бяха стегнати с връв бисери.

Анна се чувствуваше нещастна. Великолепието, блясъкът ѝ бяха чужди и противни. Тя предпочиташе най-скромното облекло от тъмен плат, прилично на монашеско расо, не търпеше нито един скъп камък. А кой знае българският цар какви накити ѝ изпраща. И тя трябваше да ги сложи връз себе си в непоносима досада. Ала в пояса ѝ се таеше писмо, което тя при удобен случай щеше да предаде на някого от пратениците.

Когато навън засвириха херолдите, Анна леко побледня. Кралица Йоланта я погледна насърчително. И тя бе преживяла някога този час, когато Андрея II я бе поискал за втора съпруга, след жестокото убийство на кралица Гертруд. Такава бе съдбата на царските дъщери. Да свързват любов и брак с благополучието на страната си.

Българските велможи влязоха начело със своя водач: севастократор Александър, пристъпиха към краля и кралицата, поднесоха поздравите и пожеланията на своя господар. След това се обърнаха към малката годеница.

Анна усети как сърцето ѝ замръзна в леден страх. Студените очи на царския брат, краткият му начин да говори, надменното му чело я накараха да забрави и малкото български думи, които бе успяла да научи. Тя наведе смутено глава, безпомощна, отчаяна. Неволно подаде ръце, за да поеме дара на годеника си. Взе нещо. Поблагодари едва чуто. И чак тогава отправи очи към тия, които ѝ бяха поднесли тежкия предмет, обвит в багрена завивка.

Това бяха двама монаси. С тонзура на главата, облечени в дълго кафяво расо. С бели наметки. Анна остана поразена. Не бяха ли това духовниците на една некаатолическа страна? Ала тя изведнъж се усети, че унията в Рим им дава право да носят одежди подобно на техните.

Абат Витлеем и презвитер Добрейшо се поклониха със скръстени на гърдите ръце. Тогава тя полека разгърна скъпата покривка и леко извика от радостна изненада.

В ръцете ѝ стоеше едно четвероевангелие, украсено с пъстри и красиви заглавни букви, с цветни винетки и миниатюри, които изобразяваха четиримата евангелисти: Марко, Лука, Йоан и Матей. А една от миниатюрите представляваше самият презвитер, който бе изписал и изографисал заглавните букви в образи на разни животни с черна, тъмносива, червена и кафява боя.

— Най-скромен дар от нашия преславен господар за високата и благоверна негова невеста... — каза абат Витлеем на съвършен латински език.

— Кажете на вашия висок самодържец, че съм му признателна от все сърце за хубавия дар, който ме трогна дълбоко... — отвърна осърчена Анна, като вдигна отново взор към пратениците.

След това тя похвали с щедри слова изкусния поп Добрейшо и повтори голямата си благодарност.

Неволно, следвайки влечението на благочестивия си нрав, младият цар бе успял да спечели далечната си непозната невеста, изпращайки дар, угоден за сърцето ѝ.

Когато българите си взеха сбогом от годеницата на своя цар, Анна бе забравила, че в пояса ѝ се таи писмо за господаря на хемските земи.

Белият кораб плуваше по ширната бяла река, цял окичен в трендафил, зеленина и пряпорци. Още от Естергом до Белград, та чак до Бдин двата бряга на Истъра бяха отрупани с тълпи, които ръкомахаха, развяваха кърпи и гугли, надаваха радостни викове:

— Да живее царица Анна!

— Сбогом! Сбогом, Ануш!

— Добре дошла, благочестива!

Венгри и българи ликуваха. Първите от гордост, че тяхната кралска дъщеря става българска царица, вторите от възторг, че горещо обичаният им венценосец най-сетне ще свие свое гнездо, ще даде на държавата наследник, ще продължи славния род на Асеновци. Още преди да тръгне сватбеният кораб от Гран, българските гарнизони бяха заели крепостите на Браничево и Белград, които Анна носеше като зестра на новата си родина. И това още повече изпълваше с ликуваща радост сърцата на българите.

Заградена от родителите и братята си, Анна стоеше край носа на кораба и поздравяваше народа с кимване на глава и махане на ръце. Колкото повече наближаваше българската граница, толкова по лицето ѝ все повече се сменяше бледостта с руменината. Обхващаше я внезапен страх дали ще съумее да опечели сърцето на съпруга си и народа си, дали ще свикне с новия език и навиците им, как ще понася схизматичните обреди на църквата им, как ще я приемат младите дъщери на Асена, които бяха почти нейни връстници, как ще се отнася с еретиците, за които бе чула, че са другари на царя... Хиляди съмнения и тревоги притискаха младото ѝ сърце, забулваха челото ѝ с грижа, а тя трябваше да се усмихва и весело да маха с ръце.

Същото чувство изпитваше и крал Андрея, който трябваше да кима приветливо на всеки поздрав и изблик на възторг, докато в ума му не можеха да изчезнат неприятните образи на преживяното в последно време. Венгерските графове и барони бяха почнали упорита борба с кралската власт, докато го склонят да признае многобройните права и привилегии, които те искаха от него. Ето сега да премине и

тържествата по тази последна сватба, той нямаше вече причини да отлага решителния миг. Най-сетне трябваше да им даде златна вула, че е съгласен с исканията им, или трябваше да очаква бунтове, размирия, а може би и по-лошо. Подир сватбата на Елисавета с тюрингския ландграф, на Бела с Мария — втора дъщеря на Ласкарис — и на Андрея с дъщерята на арменския крал сега бе дошъл редът на Анна. След това веднъж завинаги Андрея трябваше да разреши въпроса с болярите си. Или те трябваше да се подчинят, или той трябваше да отстъпи. В това време младата му съпруга Йоланта мислеше, че наскоро ще трябва да прави отново този дълъг път, за да отиде в Константиновград за сватбата на брата си Роберт с третата дъщеря на Ласкарис — Евдокия. Ала и тя самата не бе твърде уверена, че държавата ще позволи този брак, понеже сам Ласкарис се беше оженил вече за трети път с една от сестрите на Роберт. Можеше ли Ласкарис да бъде едновременно зет и тъст на императора?

Всеки от тримата знатни люде се изтръгна от грижовната си мисъл, когато в далечината се появиха стените на Белградската крепост. Наближаваха новата граница.

Идеше час за раздяла. Лицето на Анна стана бледо като янтар. Наистина Йоланта не ѝ беше истинска майка, ала вече близо седем години те живееха заедно и младата францужойка нито веднъж не бе престанала да се отнася с нежна обич към нея. В далечината екнаха стройни звуци от многобройни тромпети. По брега навалицата напираше над самата вода, след като бе чакала с часове търпеливо, радостно вълнуваща се — явяването на сватбения кораб. Огромен вик отекна в ясния пролетен въздух. Анна усети как сърцето ѝ почна да бие екливо и бурно чак до самото гърло.

Огледа се наоколо като подплашена птичка.

Крал Андрея мълчаливо изтри влагата, която бе блеснала в ясните му зеници. Затвори очи, спомни си за миг покойната Гертруд, която бе оставила децата си тъй невръстни още. Все пак той бе успял да ги отгледа и да създаде от тях стройни моми и момци, които сега един по един отлитаха към златни престоли и незнайни съдби. Ержи бе станала алеманка, сега Ануш ставаше българка. Женските чедата се откъсваха от бащин дом и родина, ставаха чужденки завинаги. До този миг той все още имаше дъщеря Анна. Отсега нататък той щеше да бъде само баща на българската царица. Отвори очи.

Корабът спря, за да се качат на него знатните посрещани, които Йоан Асен бе изпратил срещу невестата си, и за да слязат изпращачите.

Севастократор Александър, великият логотет Григорий, абат Витлеем и белградският катастроилакт, следвани от десет знатни търновски болярски щерки и многобройни оръженосци и валета, поднесоха дарове на невестата и предадоха поздрава на царя, който чакаше на бдинския пристан.

Настана тежкия миг на раздялата. Десетте чифта гребци чакаха с ръце, опрени в греблата. Платната бяха готови да се надуват на свежия ветреца. Тълпите, струпани край брега, не стихваха в ликуващи викове. Отново затръбиха многобройните тромпети, залюля се гъстата навалица, гора от издигнати нагоре ръце размахна кърпи, гугли, високи калпаци, клончета люляк и върба... Мръкваше. Тук-таме светлини на борини трепнаха в потъмнелите води.

Анна сведе клепачи, за да не забележи никой сълзите, които овлажняха сивите ѝ очи. С разтреперани устни девойката промълви едва чуто прощалните слова, коленичи и целуна ръка на венгерския крал. Тя бе все още негова дъщеря. Целуна и края на дрехата му. Защото отсега нататък българската царица нямаше да има правото да стори това. След това скри лице в прегръдките на Йоланта, дълго и мълчаливо, без да изхлипа нито веднъж, без да изтрие нито веднъж очите си.

Българите наблюдаваха развълнувани тази няма сцена. Каква сила на духа, колко сдържаност и величие имаше у това тъй младо момиче. Севастократор Александър пристъпи, каза тихо и бавно:

— Време е.

Веднага Анна се дръпна, лека усмивка изплува по натъженото ѝ лице, сякаш слънце, което се бори с облаци. И отвърна решително:

— Да. Време е.

След това се обърна към близките си другарки, към старата си дойка и всички венгерски госпожи. Взе си сбогом с всяка една от тях, като я даряваше с накит или кърпа, везана със скъпи камъни.

— Ако искаш, вземи със себе си старата Борча — каза кралица Йоланта. — Или другарките си Юлча и Матилд.

Анна поклати глава. Застана с дребната си стройна снага при българските девойки.

— Това вече мои другарки.

Макар и със силно чуждо произношение, думите ѝ, казани на български, предизвикаха бурен възторг у посрещаните. Анна улови за ръка дъщерята на кастрофилакта Добрил, която бързо привлече сърцето ѝ с ясните си кафяви очи, и ѝ пошъпна:

— Как е твое име?

— Росица... — Младата мома се сниши в дълбок поклон, гъста червенина покри страните и челото ѝ поради оказаното внимание.

Анна свали една от огърлиците си, метна я през врата на българката и каза по венгерски:

— Нека остане за спомен на този час.

Долу ладиите чакаха да отведат венгерците в кораба, който щеше да ги върне обратно. Крал Андрея се отправи към севастократора и каза:

— Предавам в твои ръце любимото си чедо. Отсега нататък Анна е вече ваша. Нека бог ѝ дари щастие в българската земя, Бела и чичо ѝ Калман ще я придружават до Търнов.

Отново заплува белият кораб като огромно светло цвете в мрачевината. Само веднъж Анна се извърна и развя пъстровезаната си кърпа по посока на чезнещия белградски бряг, където близките ѝ все още стояха с поглед, впит в отдалечаващия се кораб. След това тя изви лице по посока към България и не отмахна вече очи от приближаващата земя, която ѝ бе все още тъй чужда и непозната, а бе вече нейна родина.

В това време един млад човек с тъмни къдри и кадифеночерни очи стоеше облегнат на една от високите бойници на бдинската кула, с отправени към запад очи, там, където сега слънцето отнимаше и последната багра на земята, чезнещо сред пурпурното небе, обкръжено от алено сияние, докато водите на ширната река бавно ставаха тъмносребърни.

И отново, още в ранна зора, същият млад човек пак стоеше облегнат на същата бойница с тревожно дирещ взор, отправен към запад, откъдето идеше мощната, пълноводна река, която носеше младата му невеста. Свежият утринен вятър развяваше червената му наметка, брулеше замисленото му лице.

Анна.

Това бе за него още само едно име, един образ без черти. Напразно севастократор Александър се бе опитвал да му я опише след връщането си от Естергом, където бе ходил да занесе писма и дарове. Какво значеха празно звучащите думи? А щеше да пристигне една мома, израснала в далечна и чужда земя, която не знае езика им, примирено приела съдбата си, покорна на бащината воля. Щяха ли да могат някога да се разберат? Да почувствуват обич, привързаност един към други?

Светли пàри се издигаха над ясните води. Слънцето никнеше из тях с чист, златен лик. Далечните хълмове почервеняха. Небето стана синьо, зелено, янтарно, румено...

Йоан Асен въздъхна. Нима можеше един цар да живее според волята на сърцето си? Той бе обрекъл живота си в служба на родината и нямаше за него по-голямо щастие, по-велика радост от тая да се жертвува за нея.

Белград и Браничево бяха вече отново български.

От долния кат на кулата достигна припряна глъчка. Бързи стъпки изтичаха по дървените стълби.

— Гончия пристигна и извести, че корабът минал устието на Тимок!

Царят трепна. Тревогата и вълнението го прекосиха като невярна болест. Стори му се, че губи дързост. Кога най-сетне щеше да види тая, която му бе определена от бога за другар през всичките дни на живота? Горещо нетърпение избликна неудържимо в сърцето му. Той бързо се спусна надолу. Извика бдинския катастрофилакт, пошъпна му няколко слова.

Не след много време малка трирема се откъсна от брега и заплува срещу течението нагоре. Синьо-зелените води плискаха и шумяха, разбивайки се на снежна пяна в дървото на триремата. Едри капки отпръскваха и мокреха пурпурната наметка на венценосеца, високите му червени кожени ботуши. Но той не обръщаше внимание на нищо наоколо си, унесен във всепоглъщаща го мисъл. Хубавото му умно лице бе строго и грижовно. Очите му, обикновено тъй лъчисти и топли, сега бяха забулени в горда недостъпност. Радваше ли се, тъгуваше ли — никой не можеше да каже... Народът, събран по крайбрежието, го позна или по-скоро отгатна с будно сърце кой е този, който стоеше изправен, с вееща се алена наметка, закопчана връз

лявото рамо, с богато везана със сърма туника и плосък самурен калпак, обнизан с бисери, леко снишен на дясната вежда. И бурни приветствия разтърсиха въздуха. Ала от далечината се зачуха музики, тълпите се развълнуваха, струпаха се накуп, развяха се пряпорци и хоругви, цветя политнаха връз шумящите води, плувнаха по течението надолу.

Йоан Асен усети как сърцето му бие с мощни удари, сякаш искаше да разбие гърдите му. В далечината се зададе белият кораб. Анна пристигаше.

В същия миг младата невеста за последен път се огледа в старинното огледало от излъскан бронз, което бе останало като скъп спомен от майчиния ѝ род, поправи косите си, които надничаха като тъмни ластовичи крила от двете страни на ушите ѝ, разтърси с детска радост главата си, за да усети как се залюляват до страните ѝ двете редици бисер, които се спущаха от златния царски венец. Тя не бе свикнала на тях. Защото преди малко се бе разделила завинаги със своята моминска венгерска носия, с булото, което се прикрепя на малката шапчица, около която се вие тясна диадема. Завинаги бе оставила своята дълга, бледорозова руба, светлосинята си диплеста мантия, която се закопчава с шнур и аграфи, за да облече коравата атлазена, златошита дреха, която носеха българските царици, правата тясна наметка от ален аксамит, поръбен със златни панделки, украсени с бисер, за да сложи на главата си короната, която стигаше чак до веждите ѝ, тежка, обсипана с безценни камъни.

Когато Анна остави огледалото, вече стъкмена и готова за посрещането, някакъв необичаен шум я накара да остане сякаш закована на мястото си. Краката ѝ се подкосиха от внезапното вълнение. Нима пристигаха вече? Тя се окопити, излезе навън и попита докъде са стигнали.

Ала преди още да ѝ отговорят, тя разбра. Корабът бавно спираше, за да може една трирема да се приближи до него. В триремата ясно се очертаваше една мъжка осанка, която веднага се отличавахе от всички други по спокойната самоувереност на държанието си, по тихото благородство на движенията, по достойнството, с което отговаряше на народа, струпан край брега.

Той беше.

Йоан Асен.

За миг младата невеста загуби смелостта, която бе показала досега от часа, когато бяха напуснали родния Естергом. Бледите ѝ бузи станаха още по-безцветни. Тя неволно преброди с плах взор обкръжаващите я. Севастократор Александър заедно с Бела и чичо ѝ Калман леко се усмигнаха.

Изведнъж младата девойка си спомни, че е господарка и царица, че хиляди очи сега са впити в нея, наблюдавайки всяко нейно движение, жадни да наситят любопитството си с крехката ѝ безпомощност. Тя отказа да се облегне на ръката, която Бела поиска да ѝ подаде, мълчаливо изслуша кратките насърчителни слова, които пошъпна снаха ѝ, Мария Ласкар. И сама се отправи с бавни и решителни стъпки към тясната стълба, по която се изкачваха неочакваните посрещани.

Йоан Асен спря за миг, още стъпил с единия си крак на възнесената стълба, а с другия на борда на кораба, отправи бързо взор към тая, която идеше да го поздрави, и срещна чистия поглед на две почти детски очи, които доверчиво диреха в него приятел и закрилник.

Само един миг, но те и двамата разбраха, че не са вече чужди един на друг.

Анна сведе свенливо чело, заруменяла. Йоан се отправи към нея с протегнати ръце, улови десницата ѝ, притисна малката ръка до сърцето си. След това се наведе, целуна края на дрехата ѝ. Когато се изправи, лицето му сияеше в щастлива усмивка. Само Анна остана със спуснати надолу клепачи, нежна и смутена, прилична на голямо дете, което на шега са облекли в дрехи за възрастни. Гореща обич изгори сърцето на царя. Цял живот той щеше да ѝ отдаде, за да я направи щастлива. Тая, която той познаваше едва от няколко мига, а вече му бе тъй безкрайно скъпа. Тая, която идеше към него с толкова наивна доверчивост, с толкова бистро сърце, с такава примирена покорност.

Сякаш насън Анна отново дръзна да вдигне очи към царствения младоженец, като че не можеше все още да повярва, че това бе нейният съпруг и господар, че това бе Йоан Асен, далечният, непознат чужденец: най-хубавият, най-добрият мъж, който можеше някоя девойка да си представи.

Белият кораб бавно пореше сините води, оставяйки зад себе си дълга бразда от снежна пяна. От дясната страна се извисяваха високи брегове, хълмисти равнини, покрити с млада зеленина. Отляво се

простираха ширни поля, брегове, покрити с върбалаци, равнини, по които пасяха огромни стада. Изправена до мъжа, с когото щеше да прекара отсега нататък всичките си отредени от миродържеца дни, Анна жадно взираше очи напред, към разгръщащите се брегове, изгаряща от желанието по-скоро да стъпи на земята, която бе вече нейна родина.

Градът Чървен се готвеше за високата чест да приеме младата Асенова царица.

Огнено слънце обливаше с потоци бяла светлина плодната Истърска равнина. Копията минаваше между нивя и ливади, кипурии и връти, браници и забели. Анна подаваше неспирно глава през открития прозорец, ненаситна да гледа красотите на новата си родина. Зрялото жито широко се вълнуваше, като златно море, залюляно от вятъра. Сенокосите се простираха като безкраен килим от дебел, зелен аксамит, попъстрен с червени, сини, жълти цветя. Навсякъде земята бе дала щедър плод и го сочеше с нескрита радост в обилния поток от багри, който заливаше равнини, долини и хълмове. Людете оставяха за миг лъскавите коси в кратка отмора и следяха с взор, сложили длан над вежди, непознатата кочия, която преминаваше с бърз ход из прашните друмища. Младият цар показваше на венгерката забележителностите на своята земя. Бяха ходили в Средец, в Никюп, Верея, Велбужд. А сега обикаляха Преславската област, богатата с развалини от вехто време.

Кочията спря по средата на един полуразрушен друм и поклонниците тръгнаха пеш към високата могила, обрасла с гъсто разлистени дървета, която се вдигаше в средата на малка котловина, обградена с високи хълмове. В подножието на могилата, сред купища разхвърляни едри камъни, се виждаше гранитна колона. Дружината застана между развалините в смирено мълчание. След това Йоан Асен посочи гранитната колона на жена си и почна да разчита гръцкия надпис:

„Хан ювиги Омортаг, като остави своя стар дом, направи преславен дом на Истъра. И като измери земята между двата всеславни домове, направи в средата могила. От самата среда на могилата до моя стар аул има 20 000 разтега. И до Истъра са 20 000 разтега. Самата пък могила е всеславна. И като измерих земята, направих този надпис. Човек и добре да живее, пак умира и други се ражда. Нека онзи, който се е родил по-сетне, като разглежда тези неща,

да си спомни за оногова, който ги е направил. Името на вожда е Омуртаг, хан ювиги. Нека бог го удостои да живее сто години.“

Царица Анна се прекръсти, коленичи и целуна надписа. Промълви тихо:

— Нека бог успокои душата му...

Тя затвори очи и остана няколко време углъбена в молитва.

— Тук е бил погребан великият Омуртаг — каза царят и се загледа замислен в могилата — и ние днес си спомняме за оногова, който я е направил. Чудно ми е как гърците са оставили този ценен стълб незаличен, как не са го пренесли в Константиновград. Инак нямаше да знаем днес къде е гробът на Крумовия син.

— Но той е бил езичник, нали? — попита младата царица, като се изправи.

Йоан Асен се усмихна.

— Да. Езичник е бил. Ала е имал велика и прекрасна душа, съединена с мъдрост и чистота на сърцето. Всички тия останки, развалините, които ти показах в Плиска и Великия Преслав, всичко е негово дело. И конникът на скалата, и крепостта, в която нощувахме, и басейнът. Той първи е построил тия грамадни дворци и калета, защото е живял дълго време в мир и е успял да закрепи и замогне това, което дедите му са оставили. Към бран го е подтикнало само нежеланието на франките да се разберат по мирен начин. По дух и сърце той е бил по християнин от християните. Когато вековният му враг, византийският император Михаил II, се обърнал към него за помощ против един въстанал византийски пълководец, Омуртаг не пожелал да използва трудното му положение, а смело му дал своята подкрепа, като изпълнявал почетно условията за тридесетгодишен мир. Хвала му.

И като се обърна към кастрофилакта на Мадарската крепост, той добави:

— Повелете на майстор Звено да събере людетe си и поправи друма, който е вече много завален, за да може всеки да дойде и се поклони на гроба на тоя велик мъж. А стълба ще отнесете в Търнов. Там ще построя църква, в която искам да събера всички ценни спомени, останали от Първото царство. Там ще занесете и стълба,

който намерихме в Плиска и който сочи границите на Крума — Родосто.

— На благочестието на хан Омуртаг отговаря само смирението и миролюбието на цар Петър, сина Симеонов... — забеляза всеосвещеният Марко, митрополитът на Преслав — и той като него е сключил траен договор с ромеите, за да може в мир да урежда великата империя, която му остави баща му, тъй както Крум остави мощна държава на Омуртага. След бранника иде винаги миролюбецът.

Севастократор Александър се досети, че това сравнение се отнася до бойните успехи на чича му Калояна и любовъдрието на брата му Асена, затова се обади:

— Право е словото ти, светий отче, ала Крум и Симеон оставиха на наследниците си обединени, силни държави. Затова бе лесно на наследниците им да бъдат миролюбци. Не е ли тъй, царство ти?

Асен се замисли. Нечуто въздъхна.

Не... Не беше до бран на тази разнебитена страна. Имаше още много да се гради, да се цери, да се заличава злото на Борила, да се върне доверието на народа, да се възобновят запустели и сринати крепости, да се разгърне богата търговия и стопански цъфтеж. Рано, рано беше още да се мисли за бран. Мир трябваше с всички съседи. Сега, чрез царската женитба, България бе вече в приятелски връзки с два опасни врага: Венгрия и латинците. Оставаше да се сключи съюз за мир и приятелство с Епир. Може би най-опасния от всички врагове.

Кой беше издал думата? Внезапно, сякаш изпод земята, друмове и пътеки почерняха от народ, който бързаше към могилата. С китки и дарове в ръка, всички се стичаха към мястото, където се надяваха, че ще видят благоверния самодържец и младата му съпруга. Жителите на всички околни заселки: отроци и парици, себри от близкия град, които отиваха на панаир, всички се отбиваха от пътя си и тичаха да приветствуват младата царица, която с нежната си миловидност бе успяла вече навсякъде да завладее сърцата на хората, сред които се бе явила.

Заградиха ги отначало несмело, после по-дръзко, като трупаха пред краката им скромните си дарове: кошници с грозде, с прясна риба, восъчни пити, свиленовезани ръкави. Един момък пристъпи и поднесе малък, сиво-бял сокол, който не се плашеше от хората и спокойно остана връз свитата десница на Анна. Жените се притискаха

в гъста редица и не можеха да откъснат очи от скромно облечената, дребничка, суха жена, която казваха, че била тяхната царица. Лек шъпот се понесе от ухо на ухо:

— Какъв мъдър ход има и какъв срамежлив глед...

— Колко е млада, колко е мъничка, като дете, с тия черни плитки около главата, с тия ясни очи, сякаш херувим...

Анна се движеше усмихната между хората, подаваше милостиво малката си десница, разпитваше ги на родния им език за поминъка, за домашните им грижи. Млади и стари коленичеха, целуваха края на рубата ѝ в горещо обожание, в безмълвна преданост. Тълпите се трупаха все по-гъсти и безбройни. Панаирът бе забравен. Панаирът бе там. Сред зелените ливади се разстлаха трапези, екнаха гайди, извиха се буйни хора. Младежите се пръснаха из околните забели да донесат дърва, старите стъкваха огън с прахан и огниво, жените нанизаха на букови шишове кебапа, приготвен за панаира, пресни пити се разчупиха в мамещо благоухание, сирене се извади със зелен чесън, зарзали, малини и ягоди се изсипваха от малки кошнички.

Българите все още не можеха да хванат вяра, че между тях са младите им венценосци. Нима бяха цар и царица ония двама тъй тихи и скромни люде, които подаваха всекиму ръка с приветлива дума, нима царят не ходеше с багреница и златен меч на бедрото, а царицата не носеше винаги бисерно пречело на главата? Ако не бяха видели заедно с тях владиката и толкова знатни войводи — не биха повярвали.

Когато слънцето спря на пладне, цялата околност бе почерняла от постоянно пристигащи нови тълпи. Йоан и Анна бяха седнали край една от най-скромните трапези, постлана връз шарена черга на тревата. Майстор Груйо не можеше място да си намери от доволство. Той канеше високите си гости, сякаш смяташе, че те трябва да изядат всичко от трапезата му. Ала всеки носеше от своята цедилка: най-хубавата мръвка, най-едрия грозд, най-червеното вино. Анна любезно приемаше всичко и го оставяше до себе си.

Себри, отроци и парици поклащаха глава и въздишаха. Един от тях, с по-развързан език, па и изпитото вино не бе малко, се обърна към царя:

— Прощавай, царю честити, ама булката ти нищо не слага в уста. Трябва да понаедрее, зер царска челяд ще въди.

Всички се спогледаха, но като забелязаха, че Йоан се усмихна, избухнаха във високи смехове. От уста на уста простодушните слова обиколиха всички трапези. Весела глъчка премина из цялата тълпа. И отново се залюля безкрайно, радостно, буйно хоро.

Начело пристъпяха сам Йоан с младата невеста. Както по времето на цар Асен и царица Елена. Сякаш нещо се стопи в сърцето на хората, някаква дълго стаявана горчивина, някаква тежка и тъмна тревога. Лошите дни бяха отминали. Сега те можеха да чакат отредените си бъднини. Един мъдър баща бдеше над тях. Отдавна заглъхнали, старинни песни отекваха под ясното небе, изникнали от волен порив, от освободена душа.

През отвореното прозорче на кулата се виждаха дребните зелени звезди, които никнеха една след друга в побелялата небесна шир. Тежката дъбова вратичка безшумно се отвори, тихи стъпки прекосиха каменната настилка, една лека длан се опря върз рамото на тоя, който пишеше наведен над многотомни книги и дебели пергаменти.

— Тъмно е вече...

Йоан Асен бързо се извърна, огледа се наоколо. Протегна ръка, погали младата си невеста, която не забравяше да се грижи за него.

— Не съм забелязал. О! Почти е мръкнало.

— Привърши ли вече работата си? — попита Анна.

— Почти. Като мине и петровският месец, ще свикам великия синклит в Търнов, за да одобри законите ми. Мисля да разделя държавата на хори според названието на главния им град. Начело на всяка хора слагам войвода, който ще бъде назначаван лично от мене и лично на мене ще отговаря за това, което вършат побирчиите, севастите и кастрофилактите на областта. Той ще им бъде надзирател и законник. А освен кастрофилактите, които ще се грижат за изправността на крепостите, всяка хора ще има и свой бранен началник, който да се грижи за събиране на войски и доставяне на оръжие. Това няма вече да бъде работа на местния болярин, който ще бъде само мой наместник и представител в хората. А това тук е закон за митата и бериите. Нека след това някой дръзне да върши пакост.

Царят удари с чукче върз медното кръжило, което висеше над работната му маса. Втурнаха се прислужници.

— Запалете вече борините по стълби и преддверия, на загарите отворете по-рано вратите, защото е много горещо. — Той стана, взе трисвещника от високата ракла и добави: — А на мене донесете огън, да се запалят воцениците.

След като излязоха прислужниците, той внезапно се обърна към жена си:

— Реших да направя братанеца на покойния велик боляр Сеслав протовестиар. Одобряваш ли избора ми?

Анна наведе свенливо чело.

— Ти знаеш по-добре.

Той остави трисвещника на масата, нежно улови страните ѝ между двете си длани, подигна лицето ѝ към себе си. В този миг навън се зачуха припрени стъпки. Някой тихо похлопа. На прага се появи кастрофилактът и се поклони:

— Находници от Романия и Долна земя, царство ти!

Асен направи знак да ги доведат. Анна се приготви да тръгне.

— Защо не останеш? Не крия нищо от тебе.

— После ще ми разправиш, ако обичаш. Но оставих долу самички Мария и Белослава. Ще ме чакат. Довиждане.

Тя изчезна с усмивка на уста.

Йоан Асен остана с поглед, впит в затворената врата, зад която се бе скрил любимият образ. Колко мъдрост и тънък усет имаше у това младо същество, което бе на почти еднаква възраст с дъщерите му и което можеше тъй непринудено да стои настрана от държавните тайни и да бди с толкова нежност, с почти майчинска грижа над палавите княгини. Наскоро долу, откъм тесния крепостен двор, се зачуха веселите гласове и волният смях на тия три безгрижни сърца.

Той въздъхна. А грижите никнеха една след друга.

На прага застана високата, тънка осанка на севастократор Александър. Царят му направи знак да седне. Почти веднага след него стражи доведоха находника от Романия. Прашен, морен, с пергаментов свитък от кастрофилакта на Верея. Йоан нетърпеливо разкъса печатите, направи знак да отведат гончията и бързо започна да чете посланието. Брат му скочи, надникна през рамото му и впи глед в едро изписаните букви.

След като прочетоха донесението, двамата братя дълго мълчаха, углъбени в мисъл. Най-сетне Александър поклати глава, отново седна

и каза:

— Ясно е против кого Конон дьо Бетюн иска да насочи вниманието си. Щом е накарал Роберт да подпише договор за мир и приятелство с Ласкарис, значи окото на латинците се обръща към Епир. Към по-опасния, към по-силния враг. Искат първо с него да си разчистят сметките. Не бихме ли могли и ние да им помогнем малко в тая работа?... — И той отпрати тревожно взор към царя.

Йоан Асен продължаваше да мълчи, загледан в трепкащата светлина на свещите. Сякаш забрави да отговори. Брат му скочи, почна нетърпеливо да се разхожда нагоре-надолу. Най-сетне царят каза тихо:

— Рано е още.

Александър спря за миг неспокойните си стъпки, изгледа братата си, дигна рамене, поклати глава и отново се залута от стена до стена. Въведоха другия находник. Влезе някакъв възрастен мъж с облекло на дубровнишки търговец, леко прегърбен, пращен, безредно брадясал, с кожена чанта, метната през рамо, и високи, жълти ботуши. Ала когато остана сам пред двамата братя, той изправи снагата си, млада усмивка разгъна загорилото му лице. Дълбок поклон го сниши пред нозете на царя. Йоан потупа с топло благоволение своя верен войвода по рамото.

— Какви новини ни носиш, Хрелко?

Войводата прехапа устни, сведе очи.

— Не са много хубави, царство ти.

Александър бързо приближи към него, сложи ръце на раменете му.

— Говори! Бързо...

— Младият крал Димитри избягал от Солун! Отишел на запад да дири помощ против кир Теодор...

— Това значи, че няма да мине много време, и кир Теодор ще вземе Солун! — възкликна ядно севастократорът. — После?

— Докато Димитри проси помощ и закрила от алеманския император, в това време граф Биандрате и маркиз Гулиелмо готвят поход за превземане на Солун за Монфератския род.

— Струва ми се, че докато Монфератският род се накани, родът на Комнините няма да чака много! — отново пошъпна гневно Александър.

— Изглежда, че не чака, защото епирците заели преди две недели Костур, Лерин и Воден. Бавно, ала сигурно те заграждат земите на

Димитри и Маргарита...

Александър махна с ръка.

— Толкова на Маргарита, колкото и на кир Теодор. Епир се разширява за наша сметка, заема наши земи... — Гърдите на севастократора буйно се вдигнаха, той стисна зъби и тихо процеди: — А ние стоим тук и гледаме. Чакаме...

Йоан Асен дигна полека очи, изглежда брата си и въздъхна. После отново сведе чело в трескав размисъл.

Дълго мълчаха двамата, след като изпратиха войводата, стаил всеки за себе си своята тревога, докато най-сетне Йоан дигна ръка и удари медното кръжило. Александър безпокойно впи поглед в замисленото му лице.

— Нека дойде презвитер Йоаким — каза тихо царят на притеклия се страж.

Александър сви вежди. А когато бледният, мълчалив постник влезе в стаята, той отиде до прозореца и застана гърбом към работната маса. Долу песяци разхождаха буйните загари, стражи отвеждаха конете на гончиите. Ширните простори на юга откриваха веригата на Хема. В далечината се открояваше едва забележимо хълмът, наречен „Скитско съвещалище“. Малката царица играеше на криеница с двете си завареници, по дете и от тях. Веселите им писъци отекваха във високите зидове от едри дялани камъни.

Севастократор Александър се извърна, полека отиде към брата си, изправи се зад гърба му, хвърли поглед към чертежите, които му разгръщаше ученият презвитер.

Това бе план за някаква нова черква, която щяха да строят във вътрешната част на крепостта.

Гневен трепет разпери ноздрите му, той сви юмруци, извърна се и с бързи крачки излезе навън.

Между третата камбана след полунощ и първата утринна беше забранено да мине жива душа по улиците. Стражи обикаляха стъгдите и кръстовищата, надничаха из потъмните улички, от време на време известяваха с рог настъпилия час и продължаваха обиколката си.

Ако случайно уловяха някого да кръстова без цел и посока, за такова прегрешение имаше две наказания: или тъмница, или глоба. Зависеше от кесията на заловения. Ако бе богат — десетина бели аспри го спасяваха, щом не искаше да харчи — безропотно понасяше няколко тояги в двора на тъмницата. Затова, когато тази вечер стражите уловиха зетя на великия боляр Богдан да обикаля улиците, без да може да обясни къде отива, веднага разбраха, че глобата ще бъде от най-големите. Катепан Димитри бе млад и буен човек, да се влезе в разпра с него не чинеше, затова, без да се отваря дума за друго наказание, бюстителите приеха с благодарност жълтата перпера, която катепанът им подхвърли, и го пуснаха да върви по пътя си.

Димитри изруга на ума си, че е оставил тъй глупаво да го пипнат, и побърза да отmine. Като изчезна от очите на стражата, той се спусна да тича. Отдавна вече другите се бяха събрали. Ала откъм Етъра, в нощната тишина, отекнаха стъпките на друга дружина войскари. Катепанът се прилепи до една стена, връз която високата стряха на портата хвърляше гъста сянка. Стъпките отминаха, заглъхнаха.

В дома на боляра Деян се бяха събрали десетина недоволници, които не бяха благодарни, че Йоан Асен не им отне навремето живота, а отново искаха да върнат дните на Иванко и Манастиър, на тъмната мълва и озлобеното недоволство, на измяната и коварното предателство. Когато катепан Димитри влезе в стаята, около дългата дъбова маса, връз която се търкаляха гътнати купи, разпилени паници и капанки с орехи и лешници, стояха — някои прави, други седнали, трети ядно ръкомахащи — повече от двадесет души, заети с бурни препирни и крамоли.

Катепанът дигна ръка за поздрав, учуден от многото нови членове на тайното събрание, наля си купа вино, заслуша се в

раздразнените гласове.

— Охрид, Прилеп, Пелагония, Албанон, Драч, Корфу, всичко е вече в ръцете на кир Теодор Комнин! Утре може да навлезе и в нашите земи.

— Защо не? Нали баби и монаси ни управляват? Кой ще го е страх от такава държава?

— Ласкарис умря, а на негово място дойде още по-способен бранник — зет му Йоан Ватаци!

— А ние? След Борила — постникът Йоан!

— Латинците са гнил плод, който сам ще падне! Важно е кой ще посегне първи да го дигне.

— Ватаци и Комнин се дебнат като диви котки, като безмилостни врагове кой първи да простре ръце към плячката, а ние?

— Ние в това време пренасяме от Преслав камъни и книги, строим манастир след манастир, църква след църква, преписваме едри ръкописи, даряваме щедро училището за шарачии на майстор Драган, поправяме стари друмове, нямаме си друга работа...

Катепан Димитри погледна към тъста си, бившия деспот Богдан, и му даде знак, че е време и той да проговори.

Великият болярин полека стана, дългата му бяла брада се тресеше от сдържан яд. Той погледна всички и каза:

— Така е, когато болярството не е на мястото си и е оставило всички държавни работи в ръцете на младия самодържец. А другаде не е така. Ето във Венгрия болярите накараха крал Андрея да им даде златна вула, в която им определя всички законни права. Мисля, че е време вече да почнем и ние борба като тях.

Одобрителни възклицания избухнаха от всички страни.

— Време е! Не може повече да се търпи! По-добре Борил, макар и без очи! Или Александър! Той е буен, смел, решителен!

Изведнъж някой махна с ръка.

— Тихо...

В далечината се зачу тежък конски тропот. Бърза ръка загаси борината, която гореше в стаята на съзаклятниците. В мрачевината тихи стъпки приближиха към прозорците. Една до друга се струпаха любопитни глави. Откъм Царевец слизаше надолу към реката редица пламтящи борини. Най-напред изтрополя царската конница, после следваше шествие от монаси с кадилници и свещи в ръка. След тях

вървяха царят и царицата, придружени от людетe си. После отново стражи и конница.

Катепан Димитри тихо пошушна, ала всички го чуха:

— Бързат за утринната молитва...

Друг добави:

— Не знаехме, че имаме монах за цар...

Зловещ смях отекна в затихналата стая.

Горещото желание на целия народ приближаваше да се изпълни. От много дни вече търновци нетърпеливо извъръщаха глави към новоукрепената Царевица твърдина, зад чиито стени се показваха покриви, терасите и лоджиите на новия дворец. Хиляди слухове се разнасяха с бързината на мълнията, за да се стопят също така бърже, както се бяха и явили. Всеки миг пред входа на Боярския рът се трупаха тълпи любопитни, които не преставаха да разпитват и гадаят. Ала когато из града се пръсна мълва, че е пристигнала венгерската кралица, и из улиците започнаха да се явяват чудноватите и живописни носии на придружилите я угри, всички разбраха, че големият час приближава. Черквите се изпълниха с хора. Жените коленичеха пред иконата на Пресветата дева, палеха свещи, отправяха топли молитви за тая, която смилено очакваше тежкото изпитание.

Правеха се хиляди догадки.

Момиче или момче... Какво име ще му дадат. Как ще го кръстят, православно или по униятски, кой ще бъде кръстникът, какви гости ще пристигнат... Някои се обзалагаха дори. И по кръчмите можеха да се чуят следните разговори:

— Петър ще го кръстят, тако ми света Филотея...

— Аз пък казвам Борис. Свети цар Борис е по-личен от свети цар Петър...

— Преди всичко Борис не е християнско име. Тогава по е редно да бъде Михаил Борис. Или само Михаил. Или Михаил Асен.

— Не. Петър ще бъде. Защото името на Калопетър не е повтаряно. Йоан Асен взе имената на баща си и чичо си Иваница. А големият чичо няма ли да се почете?

— Да, да. Право е. Още повече като се знае, и Константин Бодин навремето е станал цар под името Петър, също като Тодор, най-големия брат на Асена и Иваница.

— Ами ако е мома? За това не мислите, сякаш...

— Ха! За това не ще и дума. На царевата майка ще бъде. Елена...

С всеки изминат час нетърпението растеше и добиваше небивали размери. Гости и любопитни бяха дошли от всички предели на страната.

Търнов гъмжеше от чуждоземни търговци и прекупвачи. Сякаш целият град се бе обърнал в огромен панаир. А устата на всички бяха пълни само с едни и същи думи. И общарят, който изопваше кожата си на големия дървен гергеф, и табакът, който щавеше, и бръснарят, който сапунисваше лицето на младите момци, спираше внезапно речта си, за да се послуша — не биеха ли вече клепалата.

Все пак не се разбра как, ала новината се разнесе из целия град още преди да удари клепалото на „Свети Иван Рилски“ или на „Св. Димитър“, още преди да отекне бронзовата камбана от звънарницата на „Свети Петър и Павел“. А когато в падащия мрак от всички бойници на Царевец лумнаха огромни огньове и всички църкви забиха в общ, строен хор радостната вест, отдавна вече целият град се тълпеше пред бойниците на крепостта, като разляно море, напирало да нахлуе през недостъпните порти. Безкрайни викове отекнаха в яките стени с грохота на бурята, с неуловимостта на стихията:

— Петър! Петър!

Жени добавяха:

— Дайте ни го! Искаме да го видим!

Стари и млади, близки и непознати се здрависваха със светнали лица, жени се прегръщаха и плачеха от радост:

— Момче! Честито да е!

Въодушевлението на тълпата нарасна до най-висока степен, когато въз една от бойниците на първата порта се яви сам царят, придружен от брата си, майка си и венгерската кралица. Въздухът затрептя от тръбни звуци.

Йоан Асен размаха радостно ръка в горещ поздрав, в приятелски знак към тия, които го обичаха. Хиляди гласове му отвърнаха в общо ликуване:

— Да живее царевич Петър! Покажете ни го! Да го видим!

Беше мека априлска привечер. Йоан Асен пошъпна нещо на брата си. След малко старата царица Елена пое в ръцете си новородения отрок и го показва на тълпите.

Дълго ехтя ревят на възторжения народ под яките царевецки стени. Десет пъти Йоан Асен и близките му излизаха на главната

улица да благодарят с поклони и махане на ръка. Ала никой не искаше да мръдне от мястото си. Пооттеглиха се чак когато стражи се явиха и с мека усмивка помолиха хората да разчистят пътя. По Боярския рът минаваха кочия след кочия: примас Василий, великите и мали боляри със семействата си, войводи и схимници, севасти, знатни търговци. Мяркаха се дори боляри краищници, от най-далечните области на страната, дошли с дарове още когато се беше пуснал първият слух, че часът наближил. Из града тръгна шествие с хоругви и пламтящи борини начело със свирни от гайди и барабани. Пред всеки еснаф се вееше хоругва с извезани знаци на всяко технитарско съсловие: ножици, чукове, колела, бъчви, стълби, сновалки и четки.

Извън градските стени се изнесоха коли с бъчви младо вино, накладоха огньове, на огромни шишове се запекоха овни и телета. Людете ядоха и пиха, скачаха и пяха, обкръжили с вити хора майстори свирачи, които разиграваха кръвта им с волни стародревни ритми.

Из поляните под Света гора дружини пътуващи въжеиграчи, борци, фокусници, дошли нарочно за сбора, който щеше да завърши тържествата, събираха около себе си тълпи любопитни люде, които не можеха да се надвият на изкуствата им. Една млада девойка танцуваше връз въже, опънато пет лакти над земята, под съпровода на други моми, които свиреха на флейта. Най-много се трупаха около мечката, която трмаво скачаше под звука на дайретото. На децата раздаваха млинчета и медени питки.

Никому не се спеше в тая ясна, щастлива нощ. Някаква радостна треска караше млади и стари да се лутат в неукротим порив, ненаситни да говорят все за едно и също.

Наследник се беше родил...

И с верен усет народът чувствуваше, че невинният младенец крепко зазижда основите на младата държава. А това даряваше надежди за идни мирни дни — след толкова бурни години на кървави разпри, тъмни заплахи, бунтове и войни. Никой нечестив взор не можеше вече да се отправя към престола на Асеновци с алчни възжеления и користна алчност.

Отминаваха времената на Иванко и Борила... Времената на клади и тъмници, на мрачни заговори и чуждоземни заплахи...

Идеха спокойни дни за хората — дни за мирен труд и благодатно усърдие.

В това време в новия палат слагаха дълги трапези с всякакви и изобилни ястия за пристигащите гости. Сребърни и бронзови лампи, пълни със зехтин, смесваха меката си светлина с яркия трепет на многобройните трисвещници. Връз чистите бели покривки, които покриваха масите, слугите метнаха златоткани брокати, разпръснаха клончета и цветя, наредиха най-скъпоценните купи, най-хубавите съдове от кристал, сребро и злато.

Докато великите госпожи се нареждаха да честитят на младата първеския и да слушат в съседните покои разказа на царица Елена за благополучното добиване, долу мъжете дигаха наздравица с препълнени купи за благоденствието на малкия наследник.

Връз снежнобелия лен на възглавието тъмните коси на царицата се открояваха по-тъмносинкави от гарваново крило. В бисерните ѝ очи се таеше дълбоко доволство. Тя благодареше с уморен глас, в който бликаше гордост и нежност. Със същия оттенък на гордост и нежност ръката ѝ се отправяше към новородения младенец, за да поправи нещо в одеждите му, за да посочи колко големи са очите му или колко румено и пълно лицето му. За първи път сега венгерката се почувствува напълно българка — защото бе майка на българския цар: най-скъпото нещо, което тя имаше в този миг на света.

Докато в покоите на царицата тихите смехове се редуваха с радостен шъпот, долу, между мъжете, веселието понякога се пресичаше от тънка струя прикрито роптание. Какво царство щяха да оставят на младия наследник, когато от юг растеше грозна и неумолима напаст, която застрашаваше цялата българска земя. Едни след други си присъединяваше кир Теодор Комнин българските земи, с насилие превземаше калетата на латинските гарнизони, навлизаше в славянските села, подпалваше ги, колеше населението, сриваше градските стени. Така полека-лека той се издигаше като първи господар на полуострова и не скриваше намерението си да възобнови старото величие на Визанс. Ето вече и Стефан Първовенчани бързаше да се сприятели с него, като поиска дъщеря му Анна; за сина си Радослав. Против кого щеше да бъде насочен този съюз, ако не против латинци и българи? Не беше ли време да не се стои вече със скръстени ръце, а да се действа?

Първи стратор Недко дигна въпрос по това. И всички впиха взор в лицето на царя, което внезапно потъмня, усмивката изчезна от

хубавите му устни, челото му се изпълни с грижовни бръчки.

— Ние не можем да гледаме равнодушно изхода на тази борба, без да вземем участие в нея — каза смело катепан Димитри и се огледа наоколо си, за да види одобряват ли го другарите му — или ще бъдем наистина приятели на латинците, с които сме в съюз и ще им помогнем да смажем кир Теодор, или ще помогнем на кир Теодор да изгони латинците и за тая си услуга ще поискаме да си върнем земите в Тракия и Долна земя.

— Да, да, катепан Димитри има право... — се обадиха няколко гласа. — Време е вече да се свика синклитът на великите и мали боляри да си каже думата по това. Да не стане късно после.

— Никога не е късно да бъде човек разумен... — каза полека и ясно царят.

— Прости ме, царство ти — се обади прахтор Диман — ала понякога пропуснатото време се изкупува много скъпо. За един миг колебание — години тежки вериги. Тия люде от Тракия и Долна земя, които падат сега от едно робство в друго, ще ни простят ли, че ги изоставяме на произвола и се грижим само за нашето спокойствие и благополучие...

Думите бяха дръзки.

Всички побледнях и се спогледаха.

Йоан Асен наведе чело, остана дълго замислен. После полека се дигна от мястото си, изглежда ги всичките. Гласът му бе твърд и непоколебим.

— Ще дойде отреденият от бога час, когато ще се погрижим и за това. Днес е рано дори да се мисли за бран и размирия. Нека дебнем внимателно какво става около нас, защото враговете ни не са нито един, нито два. Ако тръгнем с Комнин против латинците, срещу нас ще излязат венгрите и Ватаци. Ако се обявим против Комнин и сърбите, само ще засилим положението на латинците, които в замяна на това не могат нищо да ни дадат. Не бързайте, не бързайте... Нека търпението бъде най-силното ни оръжие. Не сме готови още за съдбовния ден.

Мнозина дигнаха нетърпеливо рамене, едни останаха замислени, други продължаваха да шушнат и да роптаят, някои отправиха недоволен взор към влизащия гост — францисканския монах Сабатино Лонго, който от две недели вече бе гост на царя и отнемаше всичкото му внимание с горещата си и вдъхновена проповед. Защото папа

Хонорий III бе назначил нарочен нунций, който да води борбата против еретиците. И нунций Аконциус бе изпратил на първо място доминикански, францискански монаси в Босна, Сърбия и България.

Прекалената свобода, която Йоан Асен допускаше в пределите на държавата си, не се гледаше с много добро око от някои велики и мали боляри, а веротърпимостта му и снизхождението към всяка вяра и всяка ерес се взимаше за слабост и мекушавост. Богомилите свободно се събираха в своите общини, православните и католиците имаха равни права, а ето че сега и францисканците идеха да увеличат многоезичието с новото си слово, което бързо привличаше последователи, между които бе сякаш и самият благочестив самодържец.

Заедно с францисканеца бяха дошли и венгерските гости, затова опасният разговор пресекна и премина върху други въпроси. Абат Витлеем превеждаше питанията и отговорите, които бяха оживени и многобройни.

— Значи българският господар позволява да се учреди в страната му францисканска кустодия? — питаше граф Емерих Силаги.

— Нашият благоверен цар обича над всичко свободата и не я отнема никому, дори и във верските работи... — отвръщаше абатът.

— Дали монах Лонго ще дойде утре на устройвания лов? — питаше великият примикюр.

Францисканецът доту името си, попита за какво може да бъде предмет в речта на знатните люде и като разбра въпроса на примикюра, усмихна се, поклати глава и каза:

— Ние не ходим на лов като някои духовници, увлечени от светския живот. Нима в божииите заповеди не стои казано: „Не убивай!“... Е, добре, нашият брат Франциск простира своята безкрайна обич и към нашите другари животните. Веднъж край езерото Пиедилуке млад рибар улови една жива рибка и я донесе в дар на нашия велик учител. Ала той, след като благодари на рибаря, пожела да го заведат с лодка до средата на езерото и там пусна рибката в дълбоката вода. Бедното животно дълго следи лодката, като скачаше радостно над водите. Така веднъж той освободи едно зайче, което ловци бяха уловили в примка. И то стана неразделен другар на учителя. А имаше и един гарван, който тъй се бе опитомил и сприятелил с братята, че ходеше от къща на къща да събира с човката

си милостиня, която те раздаваха на бедните. О! Брат Франциск особено е привързан към птиците, към най-чистите, най-невинните, най-радостните божии създания. Те са освободени от грижата да предат, да тъкат, да сеят и жънат. Тяхната храна е пръсната в обилие по земята, техните дрехи не се изтъркват и са по-пъстри и по-красиви от тия на най-знатните в света, жилището им е в светлия и чист въздух, във висоти по-близо до слънцето, гнездата им са в дърветата, сред тишината и красотата на природата. Ала не, нямаше животинка по света, която да бъде презряна от нашия учител. Зимно време той слагаше вино и мед в кошерите на пчелите, за да не страдат от лишения, той обичаше жабата, гущера и змията дори. Когато вървеше по друмовете, той се навеждаше и махаше настрани червея, за да не го смачка.

Гостите слушаха, поразени, замаяни. Йоан Асен поглъщаше всяка дума, тъй както зажаднял пътник пие живителната влага от внезапно намерен извор.

Това бе словото на неговите обични богомили. Ала в думите на францисканеца имаше нещо ново, нещо по-друго. Това бе любовта, безкрайната любов към всяко божие творение, това беше смирението, което не нрави показ от себе си, това бе желанието за братство и мир между хората, което бе лишено от всяка омраза и завист. А думите на брат Лонго не спираха, чудни, лъчезарни, нечувани дотогава.

— Всичко това, което човек прави, прави го за себе си. Затова, ако някой ви оскърби, трябва само да го съжалите и да се помолите за неговото вразумяване, а не да му отвръщате на обидата с обида. Добрата дума и търпението обезоръжават и най-злия ни враг. Всички злини и падения на тоя свят са дошли от надменността. Тъй Луцифер бе изгонен от рая поради своята гордост. Адам бе наказан заради своето непокорство и себепревъзнасяне.

— В какво се състои смирението, отче? — попита един от войводите.

— То няма образ и име. Като мълнията, която святка, руши и треци, като опустошава и изгаря всичко наоколо си, без да остави каквато и да е следа от себе си, тъй и смирението изгаря и опустошава с голямата си мощ всяка лоша мисъл, всеки грях и всяка злина, без да остави следа от себе си. Можеш ли каза какво е мълнията? Можеш ли каза какво е смирението? Нека вземем пример от Исуса Христа, който

миеше краката на учениците си и влезе в Йерусалим върху най-скромното животно: осела. Защото той е казал: „Който възнесе себе си, ще се смири, а който смири себе си, ще се възнесе.“ И казал е още: „Любете враговете ваши, добро правете на ония, които ви ненавиждат, благославяйте ония, които ви кълнат, и молете се за ония, които ви правят пакост. И както искате да правят човеците вам, така и вие правете тям.“ Това е учението за любовта, най-великото, което е имало до ден-днешен. Изпълнявайки го, ние се смятаме за истински християни.

— Но това го правят и нашите богомили... — каза архимандрит Йоаким, като леко почервения, понеже не бе свикнал да говори пред много люде — не разбирам тогава защо вашият нунций въстава против техните свободи в пределите ни? И те ходят облечени в раса от груб шаяк, със спуснати над очите качулки. И те обичат бедността и простия живот, и те се смятат за свършени християни, като признават само Светото писание, четат като молитва само „Отче наш“ и живеят според думите на Христа.

— Еретиците отричат Христовата църква... — възрази францисканецът — а ние не влизаме в борба с клира и светата еклезия.

На прага застана строен валет, дигна златотканата завеса и стори път на един изпратен, морен войскар, който се втурна вътре и падна на едно коляно пред царя.

— Важна и бърза вест от средецкия войвода... — той разкопча туниката си, извади от вътрешния джоб свитък бомбицин и го подаде.

Йоан Асен пое известието, разкъса печатите, впери очи в ситно изписаните букви. Лицето му леко побледня, ала чертите му останаха безстрастни. Гласът му бе равен и спокоен, когато каза:

— Кир Теодор Комнин завзел Тесалоника...

Боляри и войводи наскочаха, изтръпнали, яростни. Почнаха едновременно да викат и ръкомахат, без да се слушат един други какво говорят.

Царят добави:

— А охридският архиепископ Димитри Хоматион го увенчал за император.

Новината бе тъй поразяваща, че никой не можа да каже нито дума.

Заслепени от безпомощен гняв, с препълнени от огорчение сърца, боляри и войводи бързаха да напуснат пира, за да се изкажат във наволя, да се съберат на таен синклит и да вземат решения, които да наложат на царя. Макар и да знаеха колко тежка ще бъде борбата с един самодържец, зад когото стои крепката любов на цял народ.

А в това време младият венценосец стоеше замислен над работната си маса и препрочиташе посланията, които бе получил през последно време. Едното бе от Хонорий III и почваше с думите: *Illustri Asseno in Bulgariae imperanti*, за да завърши с пожеланието, че ще се радва много, ако види българския цар борец за единството на църквата и за правото на свети Петровия заместник да се счита върховен духовен пастир на християнството. Другото му известяваше безумствата и волностите, които младият Роберт вършеше в Константиновград. Третото разправяше за отказването на Йоан Ватаци от желанието му да се споразумее с папата. Четвъртото беше днешното.

Четири важни вести, които неволно се преплитаха в обща мрежа от ползи и вреди за българската държава. Кой можеше да прецени, да отгатне бъдещето и тъмните му друмове, да поеме отговорност и да каже решителната дума, освен оня, комуто народът доверчиво бе поверил съдбините си в ръцете му?

Папата напомняше своята мощ, крал Андрея бе предан католик, латинците всеки ден ставаха все по-безпомощни, Ватаци и Комнин неминуемо щяха да срещнат в някоя точка противоречивите си желания. И Асен взе своето непоколебимо решение.

България можеше още да чака, без да каже думата си. Тя бе длъжна да чака. Всяко избързване можеше да бъде гибелно.

И щом взе решението си, царят усети как ведрина слиза в сърцето му. Той изпрати да повикат брата му, примас Василий и логотет Григорий, за да им извести волята си. А в това време щастлива усмивка изникна по замисленото му лице.

Отгоре идеше тънък, едва чут гласец. Може би този бе определеният от съдбата, който най-сетне щеше да изпълни бляна на Симеона.

Българският цар да седне връз престола на Света София.

Деспот Слав не се почувствува много развеселен, когато получи вест от своя сюзерен, солунския император кир Теодор Комнин: в най-бързо време да се приготви с жена си и да замине за Охрид, където ще има съвет на васалите му, да решат какви наказания трябва да се наложат на ония клирици, които все още споменаваха в молитвата си кир Йоан Ватаци като единствен господар и император на гърците, а се отказваха да произнесат името на кир Теодор Комнин като негов равен: император на гръцката държава в полуострова.

Деспот Слав проклинаше часа, когато бе приел родопската прония, наистина една от най-богатите и красиви местности, ала препълнена с опасности и несигурност: да бъде вечно между чука и наковалнята. По-рано между Борил и Анри. Сега между Ватаци и Комнин.

След завръщането на Асена в България веднага Слав бе побързал да изкаже своята вяност и преданост, макар че втората му съпруга бе също тъй дъщеря на кир Петралифа, както и съпругата на Теодор Комнин. Ала сега, когато епирският деспот ставаше император на Тесалоника, а заедно с това най-могъщият владетел на полуострова, деспот Слав трябваше да забрави, че в жилите му тече българска кръв и в земите му се говори българско слово, за да преклони глава пред мощта на отмъстителния и коварен грък. Какво щеше да се иска от него на съвета в Охрид? Разбира се, не съвет за това, което Теодор знаеше най-добре как да нареди. Тогава?

И деспот Слав натовари коне и кочии с дарове, сбогува се с майка си госпожа Тамара и заедно с младата деспина замина към Долна земя. Ала още от първите слова на новопровъзгласения император той разбра накъде ще ги изведе разговорът и си отдъхна.

С новите си завоевания кир Теодор ставаше съсед на българския цар. А той не можеше да не знае стремежите и бляновете на братя Асеновци. Затова сега, пред решителната битка за първенството между него и Ватаци — кой първи да седне връз престола на Света София, дали императорът на Никея, или императорът на Тесалоника — кир

Теодор искаше преди всичко да си осигури гърба от най-опасния съсед: България.

Наистина досега българите с нищо не бяха показали намеренията и желанията си. Зает със закрепване на държавата си, в мирното изграждане на вътрешното ѝ благополучие, Йоан Асен минаваше пред света за кротък и богобоязлив момък, който се радваше на любовта и доверието на целия си народ. Ала можеше ли да се вярва на един българин, който беше братанец на страшния Калоян? Нима не се преструваше този хитър и ловък момък, за да го измами, когато най-не се надява?

Затова кир Теодор бе решил да предложи договор за мир и приятелство на българите. Та когато се спусне по Романия надолу да завземе Филипопол, Адрианопол, а после и града на Константина, да бъде уверен, че никой няма да му попречи с някое нечакано нападение. А за да бъде по-крепко това приятелство, най-добре беше да се закрепят с някой брачен съюз.

Сините води на езерото отразяваха ясното южно небе, високите трепетлики, вилите на архонтите и патрициите, разпилени край бреговете, в подножието на хълмистите възвишения. Кир Теодор Ангел Дука Комнин отправи взор към полуразрушената Самуилова крепост и си спомни, че е крайно време да я укрепи отново и да си направи в нея трайно жилище срещу студеното държание и мълчаливата неприязън на българското местно население.

Той поглади късата брада, която обкръжаваше цялото му лице, присви дълбоките си тъмни очи с женствено извити клепки и каза:

— И тъй, ти ще отидеш при братовчеда си и ще се помъчиш да узнаеш дали ще бъде склонен да ми даде за Мануила по-голямата си дъщеря от покойната Анисия. Макар и да не беше венчан за нея, ние няма да придиряме изтънко и ще отдадем на момата царски почести... — Той хитро се усмихна и добави: — Всъщност и твоята първа съпруга не беше законна дъщеря на император Анри.

Слав се навъси. Споменът за Изабел все още го гореше като жива рана. Той се огледа наоколо. Жена му и сестра ѝ, новата императрица на Тесалоника, весело и оживено бърбеха, без да се ослушват в разговора им, за интригите, които се носеха около латинския двор.

Роберт се бе сгодил за Евдокия, дъщерята на покойния Ласкарис, ала сватбата се отлагаше от ден за ден, без да има някаква надежда, че някога ще се състои. Лекомисленият фръзец винаги изнамираше нови предлози за осуetyаване на тая женитба. Ту казвал, че щом сестра му Мария е съпруга на Ласкарис, в такъв случай той не може да се ожени за неговата дъщеря, ту смятал, че предстоящата бран не е подходящо време за сватби, ала всъщност зад цялата тая работа се криела друга жена: дъщерята на Бодуен дьо Новий, която си втълпила, че е предопределена да сложи на главата си императорски венец.

В това време кир Теодор и деспотът водеха много по-важни и съдбовни разговори.

— Двамата млади Ласкарисовци, братята на покойния император, непрестанно насъскват Роберт да обяви бран на Йоан Ватаци, за да възвърнат узурпирания от него престол на малолетния Константин. Той нали е брат на годеницата му Евдокия? Аз ще дебна миг, за да се намеся. Разчитам на твоята помощ. Ако е нужно, ще мина през твоите земи и ти ще ми дадеш храна и подслон за войските. Сега най-важното е да се разберем с твоите роднини, защото нямам никакво желание да преживея някоя неприятна изненада от тяхна страна.

Кир Теодор направи знак на писеца си да се приближи, поиска договора и го разгърна. Кремавият пергамент от телешка кожа бе изписан с тъмнокафяви букви.

Първият ред бе изписан с червено мастило и буквите му бяха много по-едри. Най-едра беше буквата Т, с която почваше думата Теодор на втория ред. Тя сама заемаше почти една пета от целия лист.

В манастира забиха вечерня. Тихо се разнесоха плахите, бавни звуци по ширните води. Двете жени бяха застанали край едно прозорче и неволно се бяха загледали в прекрасната гледка, която се разстиляше пред очарования им взор. Тополите край брега на „Свети Наум“ поклащаха високите си върхове в дълги тръпки, залюлени от лекия вечерник, който набраздяваше сребристосиния блясък на водната равнина. В далечината се простираше Галичица с вечно оснежения Томорос...

На вратата тихо се похлопа и почти без да дочака отговор, в стаята влезе княз Мануил. Той беше широкоплещест момък, с тънки, черни въси над красивите червени устни. По ниския си ръст и

пъргавината той по-скоро приличаше на деспот Слав, отколкото на брата си.

Безволен и покорен пред волята на хитрия кир Теодор, той се бе подчинил както за първата си женитба, така сега и за втората, след смъртта на сръбкинята. Малката Мария, незаконната дъщеря на българския цар, за него бе само средство да послужи на брата си и да стане зет на Хемския повелител. Дали това младо момиче, непознато и с нищо неизвестно, щеше да му бъде добра и вярна съпруга, никак не го засягаше. Едва ли това дете щеше по нещо да прилича на прочутата си братовчедка Мария, бившата константинополска императрица, за която се разнасяха толкова чудни и невероятни неща. Мануил се отправи с бързи стъпки към деспота, застана зад гърба му и зачете договора, който определяше преди всичко неговата собствена съдба:

„В името на светата и неделима троица, амин. Теодор, с Божия воля избран император на Тесалоника, Албанон и Тесалия, изпраща на всеблагочестивейшия цар Йоан Асен своите поздрави и пожелания за здраве, благоразположение и спасение от бога. За възвеличаване на славата на нашата държава ние решихме да се обвърнем към самодържеца на българите с пожелание за братство и сватовска връзка, която е особено желана от нашия висок дом...”

Мануил преброди с очи до края на пергамента, видя условията на договора и внезапно запита:

— Можеш ли ми каза, драги деспоте, как изглеждат тия твои роднини, И коя е по-хубава от двете, дали Мария, или по-малката, Белослава. Та ако трябва, докато е време, да променим името.

Деспот Слав прехапа устни, ала нищо не отвърна. Не му се нравеше тоя начин да се говори за Асеновите моми. Те бяха мили и любезни деца, отгледани и образовани като истински царски дъщери. И понеже Мануил настоя, той отвърна бързо и сухо:

— И двете приличат на баща си. И са по-хубави, отколкото можеш да си представиш.

Кир Теодор следеше внимателно изражението на Славовото лице.

— Е, как мислиш? Дали Асен ще се съгласи?

Слав поиска да си даде по-голяма тежест, отколкото имаше:

— Зависи. Ако успея да го убедя.

— Тогава вземи и майка си със себе си. Тя му е леля, може да има по-голямо влияние над старата царица. Нали е сестра на стария Асеня. Ето. Слушай. Ако царят подпише договора и прати дъщеря си, веднага ми погни най-бързите си гончий, за да можем навреме да се приготвим. А пък ако пожелае лично да се срещнем, още по-добре. Кажи му в такъв случай, че най-удобно ще бъде срещата да стане на границата, около Велбужд някъде, или не, по-добре в твоите предели. В Мелник.

Той стана, поглади брадата си и каза замислено:

— Нека всичко стане в най-кратко време, защото не мога да чакам. Наскоро изтича мирният договор между Никея и латинците, а в това време маркиз Монферато и младият Димитри най-сетне разбрали, че са братя, и почнали заедно да събират войски, за да си възвърнат Тесалоника.

Кир Теодор внезапно и остро се засмя. В очите му премина гневен пламък, бързо угасен от клепачите му, които той обичаше да държи леко премрежени в дебнещо и привидно равнодушие.

Твърде често гончии носеха вести между замъка Вартбург и Царевецката твърдина. Защото, макар и разделени от далечината, ландграфинята на Тюрингия и царицата на България все още хранеха в сърцето си нежна сестринска обич, която нищо не можеше да разруши.

И в този пролетен ден от 1224 година Анна очакваше пристигането на вестоносци от Алемания. След първото си дете — Херман — ландграфиня Елисавета очакваше второ, затова и сега Анна нетърпеливо броеше дните, които са изминали от неочакваното събитие.

Тя взе малкия Петър на ръце, обсипа го с нежни ласки и тръгна да подири царя, когато по каменната настилка под прозорците бързо изтрополяха конски копита. Анна надникна от прозореца, радостно извика, подаде малкия престолонаследник на Белослава и изтича по стълбите. Ала Мария беше вече посрещнала гончията още при слизането му от коня. Това не бе никакъв гончия, а сам родопският деспот Алексей Слав.

Той скочи на земята и улови за ръце царската дъщеря, завъртя я около себе си, потупа я по бузата, след това избърса челото си от потта, която бе изникнала от бързата езда, изтърси дрехите си от праха и побърза да посрещне царицата, която бе застанала връз най-горното стъпало на главния вход. След миг връз полегатия друм, който идеше от крепостната порта, се зададе кочия, теглена от три чифта яки коне.

— Леля Тамара! — извика Мария, като се спусна да посрещне старата сестра на Асена, Петра и Калояна.

Деспотът не можа да удържи новината, която го бодеше по целия път. Като се навеждаше да целуне ръка на царицата, той леко пошъпна:

— Идат ви гости, сватовници, Анна...

В първия миг младата жена не можа да разбере. Сватовници? Та те нямаха още моми за женене. Ала когато спря очи връз тънката, израснала снага на Мария, тя неволно прехапа устни. Нима и тя не се бе омъжила на нейната възраст? Нима щяха да им я отнемат вече? И сърцето ѝ се сви от мъчителна скръб. За нея младите дъщери на Йоан

Асена бяха нещо повече от завареници, тя ги обичаше с майчинска загриженост и сестринска привързаност. А те двете тъй горещо обожаваха малкия си брат Петър — как щяха да ги откъснат от него, от бащин дом, от родина. Но такава бе съдбата на женската челяд. Нима и тя самата не беше забравила почти, че е била някога дъщеря на крал Андрея? И жално любопитство я прекоси:

— За кого?

Деспотът бързо се извърна и пошъпна, преди да са ги доближили младите момичета, които весело бърбреха с госпожа Тамара и деспината:

— Кир Теодор Комнин иска Мария за брата си Мануила.

Царицата не може да прикрие изненадата и разочарованието, които се изписаха на лицето ѝ:

— За вдовец?

Слав леко дигна рамене, пошъпна, прикривайки уста с ръка:

— Вдовец! Какво от това! Той е млад и приятен момък. Когато поисках дъщерята на Петралита, и аз бях вдовец, но пак ми я дадох. А Анри бе вдовец, като взе Мария, пък баща ти Андрея... — ала той благоразумно млъкна пред големите, вперени с детско любопитство очи на царкинята, която се мъчеше да отгатне разговора му с мащехата ѝ. И добави: — Къде е Асен? Той ще си каже думата.

Анна неволно въздъхна, погледна с нескрито съжаление завареницата си и отвърна:

— Веднага ще проводя да го извикат. Той е в шаръчийницата на майстор Драган, преглежда образците за стенописите на голямата приемна и престолната. Чакахме да се стопли времето, за да ги почнат... — и тя се спусна надолу по стълбите да посрещне високите гости, докато деспотът милваше черните като гарваново крило къдри на малкия Петър, който му протягаше ръчички от прегръдките на сестра си Белослава.

Новини като тази, която носеше деспот Слав, не стоят скрити. И когато вечерта Йоан Асен тревожно се луташе от стена до стена в покоите си, притиснат от жестоки, неумолими, пламтящи и противоречиви мисли, въвн от стените на Царевец нямаше нито един търновец, който да не си задаваше заедно с него същите въпроси:

Приятелство с Теодор Комнин? Съюз и подкрепа сега, когато дръзкият грък се канеше да почне смъртен двубой с латинските

пришълци и да възстанови стария Визанс? И тази подкрепа трябваше да му я даде той, сам българският цар? Невъзможно. Тогава? Да отиде на помощ на латинците. А ако Комнин и Ватаци се съюзят против тях? Можеше ли България да отстои на страшните наемни пълчища на Епир, докато Никея щеше да смрази помощта на Константиновград, а след това да присъедини усилията си към тях на Комнин. Дръзко бе и безумно да се играе с опасността. Да отиде с Епир против латинците? А Венгрия? И каква ли полза да се лее българска кръв, за да вземе кир Теодор Константиновград? Още по-малка полза да се хабят български сили, за да се запази Константиновград за Роберт или Ватаци, Нека си блъскат главите сами! Комуто е нужен Константиновград — да си го вземе! Българите нямаше да пролеят нито капка кръв за чужди изгоди. Кир Теодор искаше приятелство, договор за мир, искаше да си осигури неговото благоразположение, ако не неговата помощ. Добре. Той щеше да му даде думата си — за мир и добросъседство. И нищо повече.

Ала внезапно остра мъка сви сърцето му. Все пак той трябваше да даде нещо повече. Дъщеря си Мария.

Йоан Асен спря стъпките си, скръсти ръце, обори чело. Бедното дете. То щеше да бъде изкупителната жертва. Защото без този брачен договор думата на кир Теодор щеше да бъде лесно нарушима. А Асен имаше нужда от траен мир на южната си граница, докато дойде очакваният час за вековната разплата. Той затвори очи, дълбоко въздъхна.

Една лека длан докосна челото му. Той мълчаливо разгърна ръце, облегна се връз вярното и предано рамо на тая, която най-добре разбираше тревогата и съмненията му:

— Анна... — въздъхна едва чуто той.

Тя продължи да гали морното му чело. Тихи сълзи обливаха лицето ѝ, падаха връз тъмните къдри, на които грижите и годините бяха отнели вече предишния блясък. Младата жена се помъчи да се усмихне, накара Асена да седне, облегна се връз дръжката на високото облегалo и каза шеговито:

— Имаш вече бели косми край слепите очи... — след това извади от чантата, която висеше над лявото ѝ бедро, тънък пергамент, разгъна го, подаде го. — Току-що получих вести от Ержебет.

Царят се окопоти, лека усмивка разведри лицето му:

— Е? Какво ново?

— Имат момиче. Щели да го кръстят София, на старата ландграфиня.

Разговорът лесно премина връз по-весели и леки въпроси. Анна оживено бърбеше, като се мъчеше да отвлече мислите на съпруга си от скръбната грижа, която го разяждаше.

— Надяват се, че по този повод ландграфиня София ще стане полюбезна и ще прояви повече нежност към децата ѝ. Изпраца ми новия стих, който Валтер фон дер Фогелвайде написал в чест на Лудвиг. С красиви слова той съветвал младия ландграф да почисти двора си от лоши приятели и неверни съветници, тъй както добрият градинар чисти цветята в градината си от бурени.

— Този съвет би бил добър за всеки княз на света... — каза бавно и замислено Йоан Асен, после добави: — Как е Лудвиг, успял ли е най-сетне да укроти безкрайното честолубие на брата си Хайнрих?

— За Хайнрих Распе няма нито една думица, ала грижите им не са малко. Цялата страна е разорена и обедняла от войните на ландграф Херман, та сега на младите се е паднало да поправят злините на прословутата му невярност: днес на страната на император Филип, утре на император Отон, през целия си живот покойният ландграф се мяташе ту на една страна, ту на друга, ту подкрепяше с войските си правата на Отон, ту преминаваше в служба на Филип, само да извлече колкото се може повече облаги от единия и другия. А Тюрингия бе страната, в която се разгаряха най-жестоките битки между двамата съперници за алеманската корона. Сега Лудвиг с мъка възвръща страната си към първото ѝ благополучие. Да беше на негово място Хайнрих Распе, веднага щеше да почне старите борби, като минава в услуга ту на Фридрих, ту на папата. А Лудвиг дори се е скарал на райхстага във Франкфурт с архиепископа на Майнц само за да бъде достатъчно верен на господаря си.

— Лудвиг е честна и пряма душа... — каза Йоан Асен — двамата с Елисавета са рядка двойка, тъй мъдри и благочестиви едновременно.

— От думите на Ержи разбирам, че той се готви да следва император Фридрих в новия кръстоносен поход... — въздъхна Анна. — Ако изобщо походът се състои през идната година, нали толкова пъти е отлаган вече... Дано бог го запази. Иначе не знам какво би

станало със сестра ми, ако, не дай бог, някога остане на милостта на девера си и свекървата... — Тя се прекръсти.

И изведнъж се отдръпна назад. Лицето ѝ доби загрижен и сериозен вид. Гласът ѝ прозвуча глухо и трепетливо.

— А ти? Взе ли вече решение?

Тя зачака изтръпнала думата, която щеше да отреди съдбата на Мария.

Йоан Асен скочи, сякаш някой го бе докоснал с горещо желязо. Отправи се към работната си маса, взе разгънатия договор, прочете го веднъж, после отправи дълго взор към трепналата в сенки и блясъци златописана икона на свети Димитър. Когато се обърна към жена си, лицето му бе съвсем бледо.

— Взех решение. Ще подпиша договора.

Анна прехапа устни, ала не издаде разочарованието си.

— И ще дадеш Мария на тия хора?

Гърдите на царя се издигнаха в нечута въздишка. Гласът му прозвуча пресилено рязко:

— Да. Необходимо е.

— Но болярите ще бъдат против тебе! Те искат война! Сам Александър им дава право.

— Александър лесно се увлича... — Той пристъпи към нея и добави: — А ти? Ти какъв съвет ще дадеш?

Царицата поруменя. Наведе развълнувана глава. Нейното мнение? Нима то имаше значение? Нямаше ли да си помисли, че тя щади изгодите на Венгрия? Тя помисли малко, след това смело дигна чело, кротките ѝ очи се впиха в тия на царя.

— Дълбоко ли си убеден в правотата на своята мисъл?

— Напълно.

— Ако си сгрешил, ще бъдеш ли готов да отговаряш пред съда на бога и света?

— Винаги.

— Тогава прави каквото си намислил за добре. И бог да ти помага.

Анна приближи към царя, дигна бавно десница. И с горещо благочестие го прекръсти три пъти.

Никога суровите планинци на Родопа не бяха виждали такива знатни гости в своите горди планини. В крепостта Мелник бяха пристигнали, със семействата си и болярите, сам императорът на Тесалоника, кир Теодор Комнин, и българският цар Йоан Асен. Те щяха да подпишат приятелски договор, а след това да отпразнуват сватбата на кир Мануил Комнин с младата царска дъщеря. Деспот Слав направи всичко възможно, за да се отсрами на знатните си гости. Ден и нощ ехтяха в калето песни и свирни, едно след друго се изреждаха празненствата: лов на глигани, състезания, пирове. Сам деспотът обслужваше масата на високите гости, застанал прав до двамата императори. Най-сетне настъпи денят на сватбата. В това кратко време Мануил и Мария успяха да свикнат един с други. Гъркът бе очарован от младата си невеста, която покорно бе приела бащината си воля. Съпругата на кир Теодор бе умна и добра жена, а децата ѝ Йоан, Димитри и Ирина можеха да станат приятни другари. Особено Йоан бе мило дете, с кротък взор и необичайна за възрастта си мъдрост. Димитри бе палав и вятърничав, но извънредно красив. Може би по-красива от него бе само малката му сестра Ирина, която вече правеше впечатление с големите си очи и буйни, тъмни коси.

Мария намери у новите си роднини топъл и непринуден прием. Затова, когато настана часът на раздялата, скръбта ѝ не беше тъй непоносима, както ѝ се струваше в Търнов. Облечена в светложълта атлазена руба, везана с бисери, с малка елмазена диадема на тъмните коси, тя стоеше чинно изправена пред годеника си в кръглата приемна на Мелнишкото кале, когато Йоан Асен, седнал връз деспотския престол на Слав, протегна ръка със златната писалка, която натопи в бързо поднесения му от писец Недко киновар. За миг той погледна дъщеря си, помъчи се с лека усмивка да смекчи болката на жертвата. И смело сложи подписа си. След него на престола седна кир Теодор, облечен в пурпурна императорска одежда, с искряща диадема на челото.

Двама войводи коленичиха и поднесоха пред взора му двете копия на договора, разгърнати връз Евангелието. Без колебание кир Теодор сложи подписа си под този на българския цар.

Екнаха възторжени викове. Приятелството между Епир и България бе сключено. Двамата императори се прегърнаха и целунаха три пъти, с бавно тържествено движение. В общото вълнение малката

невеста успя незабелязано да изтрие сълзата, която предателски бе изникнала на окото ѝ. Затова, когато баща ѝ приближи към нея и я попита доволна ли е, тя можа да му отвърне с радостна усмивка, че е благодарна от съдбата си. Кир Мануил се поклони и целуна ръка на високия си тъст, като се усмихваше с угодливо подобострастие. Йоан Асен подаде всекиму ръка, потупа по рамото младия епирски наследник Йоан и братчето му Димитри, погали по хубавата коса малката Ирина, забеляза, че някога ще стане голяма красавица и едва ли ще могат да ѝ намерят достоен жених, раздаде подаръци на императрицата, на деспината на Родопите, на кир Теодоровата сестра графиня Занте, на всички останали по-близки и по-далечни сродници на епирския дом. От лицето му не слизаше благосклонната, блага усмивка, която играеше и по лицето на кир Теодор.

А в ума и на двамата стоеше всепоглъщаща, неумолима мисъл:

Тази година изтичаше договорът за приятелство между латинците и Никея.

Кой щеше да почне първи?

Първи почнаха латинците.

Войските им минаха начело с двамата Ласкарисовци Хелеспонта, за да отнемат от узурпатора Йоан Ватаци престола на малкия им братанец, законния наследник Константин Ласкарис. От Лампсак те проникнаха в земите на Никея. А останалите войски, под водачеството на Тиери дьо Валенкур и Никола дьо Менехулд — маршала на Романия, настъпиха към Тесалоника. Латинците бяха решили веднъж завинаги да свършат с гръцките си врагове и едновременно да ги бият. Ала отдавна вече славните бранители от времето на Бодуен, Анри и Монферато бяха загинали.

В Никея латинците претърпяха при Ниманин страшно поражение. С лична храброст, начело на войските си, Йоан Ватаци разби най-добрите им войски и плени двамата чичовци на жена си Ирина. Алексей и Исак Ласкарис бяха ослепени, а останалите познатни пленници — удушени.

В Епир латинците бяха успели да обсадят Сер, когато новината за поражението при Ниманин ги накара бързо да снемат обсадата и да се върнат назад в позорно бягство. Ала кир Теодор ги издебна, тръгна

по петите им и унищожи войските им, като плени Тиери дьо Валенкур и Никола дьо Менехулд. В жестокото си поражение латинската войска загуби и последните си достойни водачи: Конон дьо Бетюн, Пайен д'Орлеан, Лианард дьо Хелезъм. Загуби почти всичките си земи, като задържа само Константинопол и Адрианопол. В ръцете на Никея паднаха един след друг: Ниманин, Ленциана, Хариорос, Троада. Флотата на Ватаци завзе Лесбос, Самос, Хиос, Икария и опустоши Галиполи заедно с цялото крайбрежие на Пропонтида. А в това време Теодор Комнин с помощта на деспот Слав слезе по долината на Хебъра завзе Мосинопол, Ксанти, Грасиана, после отново се изкачи нагоре, взе Дидимотихон и спря най-накрая пред стените на Адрианопол, където разбунтуваните против своя латински узурпатор гърци бяха извикали на помощ войските на Йоан Ватаци.

И стана това, което бе за очакване.

Латинците не влизаха вече в сметката. Един пред други заставаха като смъртни врагове двама гръцки императори, еднакво жадни за престола на Света София. Ватаци и Комнин.

Главните черти на стенописа бяха вече изтеглени с въглен връз позасъхналия пласт и добре изгладена уравнена мазилка от вар и мраморен прах. Майстор Драган прегледа още веднъж внимателно: да не би от долния пласт, който бе по-груб и по-дебел, да личат части от сламка или по-едри камъчета, или парченца от тухла. След това покри с бърза скица празните бели места. За по-тъмните места от мозайката си послужи с тъмносиво, а за по-светлите с портокалово червено. И за да не засъхне подложката, почна бързо да реди кубчетата, като сверяваше стенописа с рисунката, която бе поставил до себе си.

Шаръчиите, негови ученици, чевръсто му помагаха, като му подаваха това, което той изискваше с бърза заповед:

— Десет от жълт мрамор! Колкото лешник големи! Десет от бял мрамор! Седем-осем малиновочервени! Няколко зелени от печена глина, колкото лещено зърно! Тъмнолилави, за да отделят главата от нимбата! Златни!

Йоан Асен се приближи и посочи главата на Борис-Михаила.

— Не беше ли по-добре косите да бъдат на малко по-възрастен човек?

— Твоя воля, царство ти. Тогава можем да сложим вместо морави и сиви повече бели, светлозелени, розови и кафяви.

Царят кимна с глава.

— Да. Тъй е по-добре.

Майстор Драган продължи да дава своите бързи нареждания. А кога то започна да прави лицето, той сам се навеждаше над разни бронзови гърненца и си избираше подходяща багра между хилядите едри и дребни кубчета от печена и боядисана глина, от камъни, мрамор, креда, стъкло, емайл.

— Не пести златото, Драгане... — каза Йоан Асен — нека свети цар Борис бъде с по-голяма нимба и по-голям блясък. Той го заслужава.

Той взе шъпа лъскави кубчета и почна да ги прехвърля от ръка на ръка, радвайки се на ярките им отблясъци. Тези кубчета майстор

Драган ги правеше в работилницата си, като изливаше въз нисък плосък съд жълтеникаво стъкло, връз което се обтягаше тънък лист злато. Най-отгоре отново се изливаше съвсем тънък лист стъкло. Всичко това после се изрязваше на кубчета от различна големина.

— До довечера ще можем да свършим „Покръстването на българите“, нали?

— С божията помощ, надявам се, царство ти.

Асен отново взе в ръцете си образците, които после се уголемяваха, когато почваха да се копират. След „Покръстването“ идеше ред на „Симеон пред Константиновград“, „Симеон пред Ахелой“, „Сватбата на цар Петър и Мария“, „Постничество на свети Иван Рилски“, „Нощната битка при Сперхей“, „Петър Делян вдига въстание“, „Смъртта на Самуила“... На отсрещната стена пък щяха да бъдат „Аспарух минава Дунава“, „Крум дига за наздравица окования череп на Никифора“, „Омуртаг строи новите дворци“.

Откъм престолнината отекна шум на многобройни стъпки и мъжки гласове. Зачу се дрънкане на саби и щитове. Над всички гласове най-ясно звучеше тоя на севастократор Александър.

Царят сбърчи вежди, послуша се. Отпрати поглед към вратата.

„Какво дири по това време Александър в Търнов?“ — го прекоси тревожна мисъл. Ала като зърна хората, които го обграждаха, той изтръпна.

Все пак нещо много важно се беше случило, за да го дирят по това необичайно време: архимандрит Йоаким, протостратор Радул, логотет Григорий, протовестиар Приязд, кастрофилакт Добрил, прахтор Диман, епикерний Продан, протокелиат Балдю и много от великите боляри.

Между тях имаше и един простичко облечен мъж, който приличаше по-скоро на пътуващ прекупвач, отколкото на другар на тия знатни хора.

— Важни новини, царство ти! Бог да ти дарува здраве! — каза севастократорът и прегърна брат си.

Другите се поклониха. Някои се огледаха с любопитство. Време ли беше сега да се мисли за стенописи, когато на юг се решаваха съдбините на толкова царства. Вледеняваща мрачност обтегна лицата на мнозина. Царят даде знак на шаръчиите да си отидат и последван от

новодошлите, премина в престолната. Преди да седне връз широкото си ниско кресло, той попита:

— Синклит ли е това? Не съм ви свикал.

— Повече от синклит, царство ти. Няма време за губене. Новините са съдбовни... — отвърна великият болярин.

— Какви са те? — попита бавно царят.

— Архонт Тихомир от Скопие тайно ни праща вести, че в Тесалоника пристигнали двама братя, синовете на Монферато, с многобройни войски. А протосевастът на Загоре, кир Прибо, който е пак наш човек, е изпратил тоя стотник, преоблечен като търговец, да ни извести, че протостратор Камица, водачът на Ватациевите войски, е готов да нападне Комнин, ако ние нападнем епиротчаните откъм гърба... — каза Александър.

— Какъв изключителен случай! — възкликна въодушевено катепан Димитри.

— По такъв начин, като притиснем Комнин от три страни: Ватаци, Монфератците и ние, ще можем да си поделим земите на Епир! — каза Николица. — Ватаци ще вземе Константиновград, Монферато — Тесалоника, а ние — Адриановград и Филиповград заедно с Долна земя! Слав, както му е обичай, ще се присъедини към нас...

Всички впериха безпокойни очи в samodържеца. Нима можеше и сега да се откаже? О! Да беше жив Калоян, като вихър щеше да се впусне към юг, да помете вековния враг, да разчисти веднъж завинаги старите си сметки с ромеите. Нима щеше втори път да се представи толкова изгодно положение? Гърците да разделят силите си на две враждуващи, съперничаещи страни? И българите да не използват това? Сега, когато сам Камица ги молеше, когато Комнин щеше да отвлече вниманието си към нападението на Монфератците...

Йоан Асен затвори очи, подпря челото си с десницата.

Колко страшно бе изкушението. Една дума да кажеше. Нямаше ли да бъде грях, ако изпусне това съчетано от провидението положение?

Той дълго мълча. Тишината натегна в притихналата зала като каменен покрив, плътна, съдбова. Когато царят отмахна ръка и дигна чело, всички затаиха дъх, изтръпнали в тревожно мълчание.

— Братя мои — каза тихо царят — вие искате от мене невъзможното...

Глух ропот се разнесе между смаяните мъже. Мнозина прехапах устни, побледнели от гняв, други неволно докоснаха ръка до меча си. Нима Йоан Асен щеше да дръзне да им се противопостави?

Царят се изправи. Гласът му отекна вълнението на приближаваща буря и кротостта на градоносни облаци.

— Аз съм дал подпис за мир и приятелство с кир Теодор и ще удържа обещанието си! Аз нямам причина да се отрека от думата си! Ако сторя това, ще бъда изменник!

— Кир Теодор не заслужава такава угода! — извикаха буйно неколцина. — Ако той беше на наше място, нямаше да ни гледа угодата... Напротив.

— Всеки отговаря само за своите дела... Не е почтено и християнско да се напада в гръб един беззащитен враг. Един честен човек не може да направи това, което искате от мене. Аз съм подписал договор и ще го изпълня докрай!

— Дори и когато това е против добродетелта на държавата?

Лицето на царя се изопна от неумолима строгост.

— Катепан Димитри, забранявам ти да говориш така. За добродетелта на държавата има кой да мисли. Именно грижите за страната ми ме карат да правя това. Днес ние имаме нужда от мир. За бран не сме готови. Да не загубим и малкото, което сме запазили в ламтежа си за многото. Белград и Браничево са наши вече. За останалото ще чакаме. Не може да се постигне всичко наведнъж. Това, което ми предлагате, е хубаво, но е опасно. Враговете ни са много и ни дебнат от всички страни. Ментолите са разбили куманите и русите при Калка и отправят очи по-насам. Нека не залагаме всичко на щастливия зар. Нека бъдем търпеливи. Вие видяхте колко лесно Борил загуби това, което баща ми и чичовците ми бяха добили с многогодишни жертви. Нима мога да вярвам на ромеец? Камица! Днес предлага едно, а утре ще се съюзи с Комнин и ще се обърне против нас. Нима забравя венгрите? Ако те са ни толкова искрени приятели, колкото сме ние на Епир — тежко ни! Белград и Браничево отново ще бъдат загубени.

— Венгрите няма да смеят да мръднат!

— Защо? Защото ще нарушат договора ли? Та нали и вие искате да наруша договора с Комнин?

Болярите наведоха глава. В гърдите им кипеше безсилен гняв. Не. Пред ясната мисъл на самодържеца те не можеха да имат никога право. И все пак те не се смятаха за отстъпили. Не! За тия неща не се мислеше много.

Нима Комнин не се излагаше на опасност, като откриваше гърба си откъм българска страна? Но той вярваше в своята щастлива звезда. Или ще успее, или ще изгуби. И винаги печелеше.

Отново прозвуча гласът на царя:

— Така ли е, Радуле?

Великият стратор отправи предан взор към царя си.

— Твоя воля, царство ти!

Щом войската беше с Асена, какво можеха да сторят недоволните боляри?

Архимандрит Йоаким се отправи към Асена. Благослови го и каза с ясен и твърд глас:

— Нека бог закриля светлия самодържец и насочва волята му за доброто на страната и всички нас. Амин.

И управата бе с него.

Когато другите си отидоха, Александър отиде при брата си и каза:

— Пази се от тях. Струва ми се, че се връщат времената на Иванко и Манастиър. А знаеш, че измяната и ножът са идвали винаги от тях.

Йоан Асен се усмихна.

— От смърт и измяна не се боя. Оставаш ти, остава Петър. Страшно е, когато на престола седят некадърници като Борил. То е най-лошото. Да ни пази бог от това. Останалото — всички ни, рано или късно, все едно ни чака. Нека поне бъдем готови с чисто и неопетнено чело да приемем божията милост да ни прибере при себе си.

Кир Теодор Комнин разположи шатрите си край Адрианопол, докато по всички кули на градските стени се вееха пряпорците на кир Йоан Ватаци.

Други на мястото на бившия епирски деспот и новопровъзгласен император би се отчаял от това положение. Но не беше кир Теодор

човекът, който отстъпва пред желаната цел.

Дали думите на българския цар стигнаха по невидими пътища до него чрез двуличието на протосеваста Прибо и го насърчиха, дали пратеникът от монфератския маркиз не стигна никога до протостратор Камица — ала след няколко дни положението се промени из основи. Комнин не пожела да влезе в открита бран с противника си. Ала пусна да се бори вместо него едно много по-модно оръжие: златото. Първенците на гърците от Адриановград сметнаха, че императорът на Тесалоника ще бъде по-щедър към тях, отколкото далечният господар на Никея — затова сключиха съглашение с тайните му пратеници, които се бяха вмъкнали в града, облечени в носията на никейските войски.

Тогава гръцките първенци помолиха любезно протостратор Камица и великия щитоносец Изас да опразнят Адрианополис от войските си, защото са решили да предадат града на кир Теодор Комнин, когото смятаха за свой законен господар.

Да затворят портите и да обкръжат бойниците, двамината никейци не смееха, защото населението не бе с тях. Да излязат вън на открита бран, бе безполезно, защото навън епирците чакаха с цялата си войска, нахранена, отморена и готова за смъртен бой, докато никейците бяха само с няколко отряда. А при това местните люде щяха да откажат да ги хранят повече.

Когато чуха надменните и предателски слова на гръцкия архонт, Изас и Камица се спогледаха отчаяни. Нямаше избор. Позорът им беше неизбежен. Тогава великият щитоносец на никейския император поиска да му бъде удовлетворено поне едно желание.

— Добре. Ние ще се подчиним, защото нямаме възможност да сторим нищо друго. Във всеки случай няма да забравим неблагодарността на адрианополските жители, които от признателност, гдето им помогнахте да изгоним латинските натрапници, сега изгонват нас самите. Но принудени сме да изпълним волята ви. Ще поискам само една услуга от вас.

Архонтът угодливо се провикна:

— Ще сторим всичко, което ни е възможно.

Великият щитоносец горчиво се усмихна:

— Ако имаме у себе си повече пари, отколкото има кир Теодор, щяхте да сторите и това, което не ви е възможно. Но слушайте. Ще

напусна Адрианопол, ала от тази врата, пред която няма войски на кир Теодор. Защото ще ми бъде невъзможно да сведа пряпореча на никейския император пред тоя на надменния самозванец.

Архонтът събра хората си, проводи гончи до епирците, след това предаде отговора им. Комнин бе съгласен само Изас да напусне града откъм свободната порта. Докато протостратор Камица трябваше да мине пред очите му с всичката войска, а когато стигнеше до него, трябваше да слезе от коня си и да му отдаде почит като на върховен глава на всички гърци.

Никеецът потрепера от негодувание. Нима с подобно дело той нямаше да опозори своя господар, кир Ватаци, истинския и законен господар на всички гърци? Нали вселенският патриарх живееше в Никея, а не в Тесалоника? Но нямаше време за избор. Изас се измъкна безшумно с хората си през източната порта, а Камица бе принуден да премине с цялата си войска през южната, там, където бе разположен станът на коварния епиротчанин.

Кир Теодор Комнин чакаше пред вратите, заобиколен от всичките си войводи. Войските му бяха готови да влязат в града, щом там излезнат никейците. Гордо и самодоволно наблюдаваше той никейския протостратор, който идеше насреща му, яхнал великолепен бял жребец, заобиколен от войводите на Ватаци. Войските му следваха на сто лакти след него, с оборено от срам и гняв чело.

Ала тогава стана нещо неочаквано.

Камица мина на кон пред кир Теодор, без да слезе и без да извие дори глава да го поздрави.

Лицето на императора потъмня от буйна ярост. Той пришпори коня си, догони дръзкия военачалник, дигна копие да го удари, обсипвайки го с хули. Ала помежду им се намесиха люде, за да не стане нещо непоправимо и да не би двете войски, настръхнали една към друга, да се впуснат във взаимна сеч. Благоразумието надделя.

По-късно Камица получи от господаря си голяма награда за това достойно държание. Кир Ватаци го назначи за велик хетериар на гвардията си. Но да отмъсти на кир Теодор не му остана време, защото враговете му не спяха и в собствения му дом.

Тъкмо когато той водеше бран с латинската флота при Лампсак, в последния миг един разкаян съзаклятник разкри грозното предателство.

Най-близките сановници и войводи на двора му бяха решили да го убият и да увенчаят за император Андроник Нестонгий, главен подбудител на заговора, заедно с брата си Исак, хетериара Фламул, Синаден Тарханиот и патрициите Стасен и Макрен. Заговорниците бяха превзели дори и людетe на флотата му.

Тогава, разгневен, Ватаци сключи мир с латинците, изгори неверните си кораби и се върна в Никея, за да накаже най-грозно изменниците.

Пътят на кир Теодор към Константинопол бе свободен. Но преди да постигне заветната си цел, той имаше да се справи с една неочаквана напасть.

Маркиз Монферато и брат му Димитри заедно с граф Биандрате и многобройни наемници бяха слезли в Тесалоника.

Ала измяната и предателството не цъфтяха само под стрехите на никейските боляри.

Царица Анна се завърна от вечернята в „Свети Димитър“, отиде веднага при люлката на новородената си дъщеря и попита къде е малкият Петър. Преди да успее госпожа Росица да ѝ отвърне, откъм работната стая на царя се зачу весел глъч. Царицата се спусна с радостни стъпки натам. Завари Асен и севастократор Александър край работната маса да разпечатват пергаментови свитъци. Бяха пристигнали пратеници от всички страни. Малкият престолонаследник им помагаше да разкъсват печатите и това предизвикваше смях у двамата братя.

— Твоят син вече започна да учи царските си задължения... — каза Александър и скочи да поздрави снаха си. Целуна ръката ѝ, поднесе стол.

Царят също отиде да посрещне жена си. Подаде ѝ тънък пергамент, връз чийто златен печат бе издълбан лъвът на Тюрингия.

— От Ержи! — извика царицата и бързо дръпна шнуровите. Преброди с очи редовете.

В това време Йоан Асен взе с любопитство в ръка свитък, който носеше на печата си знака на Фландърския дом.

— Чудно ми е какво може да иска от мене графинята на Фландрия! — възкликна той и почна да сваля печатите.

— Да не е пратила да дирят костите на баща ѝ? — Може би се е сетила за него двадесет години след смъртта му... — се пошегува севастократорът.

Ала Асен не се засмя. Веждите му се свиха загрижено. Той погледна смаян брата си.

— Бодуен бил жив!

Александър подскочи.

— Какво? Какво говориш! Не се глуми с мен!

Царицата приближи към тях. Благите ѝ сребристи очи бяха пълни с почуда:

— Как е възможно!

— Ала защо не? — добави севастократорът. — Нима княз Йона не се завърна неочаквано, сякаш възкръснал, от латинския плен? Фландърската графиня Жана пишеше:

„.... Някакъв знатен мъж от Мартен срещнал в Глансонската гора един пустинник с благороден вид и лик. Тъй като напоследък в нашата страна се бяха разнесли мълви за видни бранници, които след злополучната бран при Адрианопол се пръснали из страната като странствуващи поклонници или отшелници, мартенският велможа заподозрял в срещнатия някакъв рицар, който крие името си. Новината се разчула навсякъде. Стотици люде почнали да посещават пустинника и да го разпитват. Макар че той отричал да е бил някога кръстоносец на Изток, навсякъде почнало да се говори, че той крие името си и е някаква знатна личност. Изброили му всичките имена на рицарите, които са се изгубили в битката при Адрианопол. Когато казали, да не би да е сам граф Бодуен, той се смутил и навел глава. И сега цялата му страна се вълнува и тревожи: неизвестният пустинник графът на Фландрия ли е, или не. Цели градове се присъединяват към него, отварят му портите си, посрещат го с възторг и умиление. На Петдесетница той се увенчал като владетел. Смутена в своите синовни чувства, аз поканих непознатия като свой баща да дойде в двора ми, за да установим истината. Той отказа, понеже се боял от измама: да не го отровим. Тревогата ми е безмерна. Затова ви моля, Монсеньор, да ми съчувствувате в това трудно положение и ми помогнете да разбера истината. От вас искам да зная: дали е известно в България мястото, където е погребан баща ми, за да изпратя да приберат костите му, както желая да знам истината по неговата смърт.“

Йоан Асен се прекръсти.

— Истината по смъртта на Бодуен остана тайна, която чичо Иваница занесе в гроба си. Аз я отгатнах веднъж при последния

разговор, който имах с него преди заминаването му за Солун. Ала нека оставим мъртвите на мира...

Анна добави тихо:

— Връз мястото, където е погребан, казват, че ставали чудеса.

Бялата лявогрива кобила на царицата премина като ясна денница през здрачната утрин, като светла диря, след която никнат само благословии и нежна преданост, Защото всеки, който зърнеше великолепно снежно животно — подарък от бдинчани — покрито с бяло покривало, с посребрени стремена и подкови, знаеше, че някоя щедра мисъл е накарала милостивата царица да напусне високите си покои и да преминава Боярския рът, следвана от хората си и многобройни стражи: все едно дали в болницата „Свети Димитър“ щеше да обиколи страдащите, или носеше утеха в някоя вдовишка къща, или щеше да посети стара обител с ценни и все честни дарове.

Всеки ден стотици хора из Търнов и околностите получаваха хляб, облекло или пари от палата. Божеци и сираци намираха подслон и закрила. Онеправдани идваха да изкажат болките си — уверени, че ще получат правда.

И навсякъде се издигаше горещ шъпот:

— Анна... Анна... Бог да я поживи.

Ала най-често тя обичаше да прави благодеяния тайно от всички, да издирва скритите, свенливи бедни, които не можеха да протегнат ръка, да изкажат гласно болката си. Затова натоварваше преданата си Росица да ѝ донася за всеки подобен случай и без да подозре някой, помощта идваше неусетно там, където бе най-нужна. Сираци получаваха нечакана помощ, бедни моми биваха дарявани с богати чеизи, търговци вземаха заеми и подкрепяха застрашената си търговия.

В едно близко селище бе избухнал пожар, който бе унищожил стотици къщи. И сега, веднага след втората утринна, царицата отиваше да навести пострадалите хора и да види с какво може да им се помогне. Придружаваха я госпожа Росица, францисканецът Джовани де ла Верна, който бе донесъл писмо от Тюрингия, дъщерите на протосеваста: Руна и Йова, презвитер Добрейшо, абат Витлеем и прахтор Диман. Тридесет конника ги вардеха от близко разстояние, обградили колите с храни и дрехи, както и двете мулета, натоварени с торби злато и сребро, предназначени за най-пострадалите.

Времето бе топло и ясно. Бледото утринно небе се отразяваше кротко в изнизващите се води на Етъра, край чийто бряг се виеше друмът за Царева ливада в бавни и широки завои. От другата страна на друма се издигаха възвишения, обрасли с тъмна зеленина, високи скали, надвиснали в заплаха, напечени от слънцето, обсипани с кичури изтравниче, навсякъде цели закрити от бял лиляк. Анна разговаряше с хората си, споделяше впечатленията си, питаше за имената на някои цветя, ала повече мълчеше, загрижена от бедствието, което трябваше да подпомогне. Нямаше ли нейната грижа да бъде капка вода за гинещ от жажда?

Друмът се разшири, скалите се отдръпнаха, възвишенията се снишиха. В далечината почнаха да се жълтеят поляни, цели покрити с иглика и кантарион. Шипковите храсти трепереха, залюлени от вятъра, нацъфтели в бледа руменина. Минаваха стада белорунни овци сред равния, еднообразен звук на хлопатарите. После отново се зареждаха скали и възвишения.

Внезапно бялата кобила на царицата започна да пръхти, да изправя уши, да трепери с цялото си тяло. Жилите на врата ѝ се изопнаха, надути като възгета, тя спря и започна да се дърпа назад.

Анна пришпори, удари леко с камшика. Изведнъж от устата ѝ се изтръгна сподавен вик. Докато успеят да го отстранят, из крайпътните храсти изскочи някакъв човек, улови кобилата за юздите и започна да говори бързо и несвързано.

Бръснатата му глава бе покрита с грозни рани, връз подпухналото му лице течеше кръв, смесена с гной, през парцаливата му дреха се провиждаше мършавото тяло, изпъстрено с подутини и белези. Някъде дори личаха кости, оголени от месото. Обзети от отвращение и ужас, царските хора се разпръснаха с остри писъци:

— Прокажен! Прокажен!

Абат Витлеем се спусна към нещастника:

— Пускай веднага юздите!

Прокаженият се дръпна назад като смъррено куче. Ала в това време пристигнаха стражите с високо издигнати, обнажени мечове.

— Оставете! Недейте! — извика царицата.

Ала докато гласът ѝ стигне до ушите им, прокаженият лежеше на друма, съсечен на късове.

— Проклето куче! — извика стратор Данко. — Колко пъти им е казано да не обикалят по пътищата, които водят за града. Гората и пещерите са за тях!

В това време Росица, Йова и Руна помогнаха на царицата да слезе от седлото и подкрепяйки я, я отведоха настрани, към един рид, от който не се виждаше грозната гледка. Бледна и разтреперана, Анна седна връз един изсъхнал, повален някога от мълния бук и дълго остана замислена. Изплашени, царските люде се мъчеха да отвлекат мислите ѝ от преживяното, да я развлекат и насърчат. Най-сетне тя въздъхна, поклати глава и каза:

— Това не може да трае повече така. Не. Така не може. И това са хора, човешки души... Трябва да се погрижим за тях. В пещерите и в горите... Като диви зверове... Не бива.

Анна закри очи с ръце. Хълцания я разтърсиха. След това трепна, дигна бледо лице, послуша се. Зад хълма се чу кротко и скръбно цвилене. Тя погледна людете си. Белоснежната кобила, до която се бе докоснала ръката на прокажения, трябваше да бъде пожертвувана.

Анна отново отпусна глава и закри лицето си. След малко в синия прозрачен въздух се издигна тънък стълб дим. Стражите бяха донесли дърва от близката гора и бяха подпалили трупове на неизцеримо болния и животното.

— Навсякъде се шири тая страшна болест... — въздъхна брат Джовани — и в Тюрингия е пълно с болни, и в моята родина Асизи, навсякъде.

Царицата живо се извърна към него:

— И какво правят за тях там?

— В последно време консулите на нашата община решиха да се построи, далеч в планината, приют за тия болни. Който веднъж влезе в него, няма право да излезе до края на живота си. А имотите и парите им се изземват за издръжка на приюта. Има милостиви духовници, които им носят от време на време храна и облекло. Най-често това са наши братя францисканци. Който се разболее, сам е длъжен да обади на общината и да отиде в приюта. Пред прага му той си взима завинаги сбогом със света и влиза при тия живи погребани. А който обади за някой болен, който се крие, получава награда.

Очите на Анна заблестяха.

— И тук ще построим подобен дом... — Тя посочи с ръка. — В тая планина, за помен на оня нещастник. Ето, още сега да почнем да събираме пари. Аз записвам триста златици.

Кой по три, кой по десет златици, кой по няколко аспри, всеки даваше своята лепта. Царицата смяташе да събере нужните пари и да заповяда веднага строежа на приюта.

— Нашият велик учител Франциск също тъй съжеляваше от сърце прокажените... — каза тихо Джовани де ла Верна. — Веднъж той пътувал сам, на кон, посред равнината, която се намира в полите на асизкия хълм. Потънал в мислите си, той не забелязал как на пътя му се изпречил един прокажен. В първия миг, обзет от погнуса и страх, той бил готов да се върне или да го отмине. Ала после, обзет от състрадание, той слязъл от коня, уловил ръката на болния и я целунал. Когато дигнал глава — прокаженият бил изчезнал.

Францисканецът скръсти ръце, замисленото му лице остана почти цяло закрито от качулката на наметката. Той каза съвсем тихо, като на себе си:

— Не за пръв път господ Исус му показваше своето присъствие.

Анна се прекръсти, след това попита:

— Брат Джовани, ти виждал ли си знаците по ръцете му?

Францисканецът кимна утвърдително:

— С очите си. Когато, преди да умре, го положиха според волята му на голата земя, покрита само с пепел, той поиска да смени дрехите си с тия на пазача на църквичката „Порциункола“, за да се раздели от живота, без да има нищо свое, в пълна и съвършена бедност. Тогава ние видяхме раната, която той закриваше с изсъхналата си, прозрачна десница, между петото и шесто ребро. После, когато издъхна, тялото му, което бе съвсем потъмняло от дългата болест, изведнъж стана бяло като сняг, а раната стана алена, като свеж трендафил. А в пробитите му ръце и крака се чернееха гвоздеите от корава плът. Така Исус Христос дари свети Франциск със стигмати и го направи свой знаменосец. Това стана преди две години, на планината Алверния, където в последно време светецът живееше вече съвсем усамотен, далеч от света и хората, в една килийна, направена от клони.

Братът млъкна, сведе чело в безмълвна молитва.

Лекият утринен ветрец люлееше гората в тих, непрестанен шум. Птици излитаха в синевата с радостен порив.

— Моята сестра — Елисавета не се ли записа в третия орден? — попита тихо Анна.

— Не още. Но има това желание. Тя и без това по душа и сърце е родена францисканка. На свят ден тя не слага празничните брокатени ръкави преди меса. А в неделя, когато четат известни места от Евангелието, тя си сваля огърлиците, пръстените и гривните, а тънкото си було спуща над челото.

— Научих, че и бившият йерусалимски крал Жан дьо Бриен се записал в третия орден. Нали в него могат да влизат светски лица, без да се отделят от задълженията си към близките си?

Брат Джовани изгледа внимателно царицата. Да не би и Анна да искаше да стане францисканка?

— В третия орден всеки може свободно да влезе, без да се отказва от светския си живот, стига да има милостиво сърце, стига да е пречистил душата си от гордостта и омразата... А ти, милостива царице, която винаги си била истинска и благочестива християнка, можеш да се смяташ близка на нашето учение.

Тя скочи, огледа се.

— Готово ли е всичко? Тръгваме.

Капеланът на царицата, абат Витлеем, отстъпи коня си на Анна и взе един от тия на стражите. Тръгнаха в бърз раван, за да стигнат навреме.

Още отдалече личеше, че селището е било постигнато от беда. Оголените, обгорели стени, димящите развалини, людете, които непрестанно се лутаха около тях с вдигнати ръце и проточен хленч. Злото беше по-голямо, отколкото се предполагаше. Почти цялото село бе останало без подслон и храна. Когато зърнаха идващите гости, пострадалите се спуснаха към тях, обсипаха ги с молби и оплаквания. Никой не подозираше, че дребната жена, облечена в тъмносиня руба от вълнен брабантски плат, можеше да бъде нещо друго, освен съпругата на някой от знатните посетители.

Анна слушаше внимателно, караше госпожа Росица да си взема бележки и отправяше натъжен и топъл взор към нещастниците. Полека-лека людете се отпуснаха и изказаха пред изпроводените от царя посетители всичките си болки.

— Прахторът ни взе глоба, защото сме правили магия на Румяна, Бенчовата дъщеря... — викаше една младолика жена с рано побелели

коси. — Наклеветиха ни завистливи съседи! Ние магии не правим! Да ни се върне глобата! Кажете на царя!

— Стига глаголствува... — я пресече севастът на селото. — То високото място с твоите магии ще се занимава...

— Тъй е то... — изплака жената. — Бог високо, цар далеко... А с тая глоба щях да си купя памук, за да изтъка нещо на момите си... Тъй е то. Тия пари си ги бях събирала аспра по аспра...

— Кой са тия съседи! — се обади внезапно дребната жена в тъмносиня, простичка руба.

— Сестреницата на севаста! — доби дързост набедената. — Ей там живеят! — и тя посочи една от малкото оцелели къщи, измазана с тъмноалена боя, с дървени капаци от двете страни на покритите с пергаментова хартия прозорци. — Извикайте я, нека да се закълне, самовилата проклетата! — И получила още по-голяма смелост от присъствието на тая жена с милостивите сиви очи, тя добави: — Знам аз в чий джеб отиде тая глоба!

Лицето на севаста се покри с гъста червенина. Той задиша тежко, прехапа устни.

— Недейте слуша тая несвястна жена! Не ѝ е за първи път да...

Няколко гласа го пресякоха:

— Права е! Права е невяста Магда! Нека пред тия царски люде да се каже всичко: Иван на Мартина го осъдиха да плати две жълтици, защото влязъл нощем с брадва в двора на Диме Куция, ала той не плати нищо, защото прати на севаста две бъчонки ракия. Така е. Дано стрела го пронже! Когато Тодор на Петкови открадна коня на сирака Андрея, пак нищо не биде наказан! И сега ще е така! Който най е пострадал, най-малко ще получи, а който не му е изгоряло нищо, ще вземе най-много! Но кой ще го каже на Асен и Анна! Нашата майчица Анна! Боже, запази я!

Росица неволно хвърли поглед към царицата, която ѝ направи знак да мълчи. След това грижливо си отбеляза всичко, от което се оплакваха людете. Отидоха в развалините, записаха си имената на тия, които най-много са пострадали, раздадоха пари, дрехи, храна.

— От името на царя... — казваше Витлеем.

Ала внезапно стана нещо неочаквано.

Когато в една по-здрава къща момата на стопанина пристъпи да почерпи гостите и дигна взор към дребничката жена, която бе седнала

най-накрая на миндера, плах вик замря на устните ѝ, тя изтърва пѣстрогледжосаната паница, бързо и смутено се огледа наоколо си.

— Царицата!

Всички наскочаха поразени, впиха очи в жената с чудните, благи сиви очи и сами се изумиха на простотата си. Това бе наистина Анна, царицата, която обикаляше народа си и се грижеше за него. Не само дъщерята на стопанина я бе виждала в Търнов, ала никой не бе помислил за миг дори, че някога царска стѣпка ще мине през селото им, отправена от неспирна и бдяща тревога.

Парици и отроци паднаха на колене, докосваха с благоговение устни до ръкава ѝ.

— Добре ни дошла, честита царице!

Мълвата се пръсна за миг навсякъде. Гъсти тълпи люде се натрупаха около къщата, изпълниха дворчето, качиха се по плетищата, задръстиха уличките.

Анна бе дошла. Това не бе сън. Най-горещото им желание, най-невероятният им блян се бе изпълнил.

На следния ден дойдоха побирчии и прахтори от Търнов, назначиха нов севаст, върнаха глобите, раздадоха справедлив съд, наказаха войводата на местността, загдето не е надзиравал добре работата си.

В Перон се събра целият двор на Лудвиг VIII, син на починалия Филип Август, за да положи на изпит човека, който пораждаше толкова вълнения във Фландрия. В Турне брабантският херцог бе отишъл лично да му поднесе почитанията си на васал. В Кил, в Ганд, във Валансиен, в Брюг, навсякъде го посрещаха с радостни сълзи и царски почести.

Възкръсналият Бодуен вече свикваше шатите, раздаваше феоди, милости, въздигаше в рицарско достойнство, издаваше закони, присвояваше си всички права на владетелната графиня Жана. Едни от феодалите се обявяваха открито на негова страна, други на тая на дъщеря му. Избухнаха кървави размирни. Градовете минаваха от едни ръце на други.

Това не можеше повече да продължава. Кралят бе решил твърдо да разбере истината. Затова сега, заобиколен от целия си двор начело с епископа на Бове, той очакваше с нескрито вълнение пристигането на прочутия кръстоносец, бившия император на Константинопол, за когото се разправяше, че бил убит от българския цар Калоян. Неведнъж Жана и Маргарита бяха поканвали тоя, който се обявяваше за техен баща, да отиде при тях, в Кесноа, за да установи истината. Досега той винаги бе отказвал.

В далечината се зачуха звуци от тръба. През отворените прозорци на залата можеше да се види пристигането на Бодуеновото шествие. Най-напред вървяха млади момци, облечени в дълги, бели туники. Те носеха голям кръст от абаносово дърво, със сребърно разпятие връз него. Следваха дружина копиеносци. После идваше носилката на константинополския император, който лежеше вътре, облечен по гръцки, в дълга туника, наметнат с пурпурна мантия, следван от многобройни барони из Фландрия и Ено.

Така го и внесоха, изтегнат в надменна, царствена поза, с венец на главата и замръзнало в строгост лице. Отрупаната му в пръстени десница се издигна като за богослов.

Лудвиг VIII се изправи, слезе трите стъпала на престола, пристъпи към новодошлия, който в това време полека се надигна от носилото.

Бодуен се поклони и отдаде почит на васал пред своя крал. Всички се спогледаха. Значи бившият константинополски император се смяташе само граф на Фландрия? Лудвиг му подаде ръка за целувка, прегърна го, след това му посочи креслото, което му бяха отредили в средата на залата срещу кралския престол, между пейките на дворяните и клира.

Кралят и хората му не можеха да отделят взор от кръстоносеца император. С остро внимание те разглеждаха лицето му, облеклото, застарялата, прегърбена снага. Бодуен ли беше това? Не беше ли прочутият рицар някога по-висок, по-строен, по-красив? Но годините, страданията и лишенията не бяха ли извършили своето? Ето, не бяха ли очите му също тъй сини както на Жана, а високото му чело и правият, леко извит в основата си нос не напомняха ли строгата красота на Маргарита? Ала странникът заговори. И словата му не бяха оня съвършен френски език, който се говореше в двора на фландърските графове.

— Монсенъор, високи духовници, другари мои... — се обърна Бодуен към двора — аз бях решил да живея далеч от света и непознат за хората. Бях се отдал на служба богу, за да изкупя прегрешенията си. Но providението ме откри, противно на желанието ми. Аз се разкайвам, че не си останах скрит в скалите на Хемската планина, вместо да се връщам във Фландрия, където намерих сред семейството си по-жестоки сърца, отколкото между българите и власите. Моите дъщери ме оскърбяват с недоверието си и жертвуват нещастния си баща на своето честолюбие...

Хората зашушнаха одобрително. Лудвиг кимна с глава, дигна леко тънкия скипър, който завършваше със знака на рода му: златната лилия. Всички млъкнаха.

— Не е справедливо да се винят в такъв случай благородните графини — каза меко кралят. — Ако те се уверят, че ти си наистина техни баща, аз вярвам, че с радост ще те признаят за такъв. Но понеже работата е от извънредна важност, затова трябва да се изпита внимателно.

— Отчаян от поражението при Адрианопол, аз се отказах да бъда повече император и се оттеглих завинаги от лицето на света. Преживеният позор не ми позволяваше да нося званието рицар. Скрих се в планините, далеч от светската суета. Понеже не ме намериха между убитите, помислиха, че съм заловен, а след това — умрял в пленничество. Оставих светът да мисли така... — Бодуен скръсти смирено ръце. — Ала друга била божията воля. Людете ми ме познаха и ме повикаха отново да заема мястото си между тях. Затова сега аз дирия правото си, за благо на моя народ.

Бароните на Фландрия и Ено развълнувано зашепнаха. Раздвижиха се. Някои изтриха сълзите от очите си. Брабантският херцог коленичи и понечи да целуне сандала му. Ала Бодуен не му позволи.

Епископът на Бове отправи изпитателен поглед към слабото, обкръжено с бели коси лице на постника. Съмнение го прекоси като мълния. Ако това беше наистина Бодуен! И започна да го разпитва:

— За кого се омъжи сестра ти Сибила?

— За Жирар дьо Линьи.

— През коя година почина чичо ти Бодуен, осми граф на Фландрия?

Бившият император се замисли. След това каза:

— Преди около тридесет години.

Така беше. Ала това можеше да бъде отговор наслуки.

— Помниш ли как се казваше първият съпруг на леля ти Лауранс?

— Не. Всичките ми лели се жениха по няколко пъти, кой ще помни имената на мъжете им.

— Най-голямата и най-малката се венчаха по два пъти, а средната Агнес бе омъжена само веднъж... — го поправи епископът и бързо добави: — Как се казваше българският цар?

— Йоаница, наречен Калоян по ромейски.

Така беше. Отново се спогледаха всички дворяни на френския крал. И все пак... Не, не можеше този мъж с толкова дръзки движения и предвзето държание, с такъв груб говор и неграмотни изрази да бъде Бодуен, девети граф на Фландрия. Тогава Лудвиг отново дигна скиптъра си. Трябваше да се зададат въпроси от по-личен вид.

— На кое място даде клетва за вярност и преклонение на крал Филип-Август за фландърското графство?

Бодуен сви вежди, прехапа устни, помъчи се да отговори, не можа.

— Кой и на кое място те възвиси в рицарско достойнство?

Бившият император се замисли, закри очи с ръка.

— В кой град, в чий дом, на кой ден се венча за Мария дьо Шампан?

И третият въпрос остана без отговор. А това бяха неща, известни на всеки барон в двора на краля.

Бодуен стана от креслото. Поклони се дълбоко. Очите му неспокойно се въртяха на всички страни. Поетическата му бледост се бе превърнала в пергаментова жълтина.

— Искам срок до утре. Тогава ще мога да отговоря на Монсенъор. Бедите и скърбите са замъглили паметта ми, ала до утре ще се помъча да си спомня.

Дългото тясно лице на Лудвиг се изопна в студена усмивка.

На следната сутрин, когато подириха бившия император, той беше изчезнал.

Вместо песни и танци великолепните зали на Вартбург сега отекваха тихия и строен шум на станове на младата ландграфиня.

Вместо тръбен звук и конски тропот, вместо кучешки лай и призив на ловджийски рог сега в двореца на Лудвиг Тюрингски се разнасяше звън от кадилници и благочестиво монашеско пение.

С мъка и злоба старата София и синът ѝ Хайнрих се подчиняваха на новия ред. Не можеше да ги трогне тихото и дълбоко щастие на младата ландграфска двойка, копнежът им по християнско смирение, желанието им да обсипят с милосърдие всичките си поданици. Не се радваха от това, че народът бе дал вече своя прякор на любимия си владетел: Лудвиг Благочестиви.

Тихо и стройно отекваше шумът на многобройните станове и на тях работеше заедно с жените си самата Елисавета. Тъчеха платове за бедни и болни от цялата страна. Шиеха и предяха. На ден по 90 сиромаси получаваха храната си от Вартбург. Лудвиг и жена му раздаваха пари и помагаша, дордето изчерпваха всичките си приходи, като сами оставаха в нужда, макар и да имаха най-скромни разходи. Дворът им често негодуваше от тая прекалена строгост, от това прекалено самоотречение. Старата ландграфиня насъскваше и подсилваше недоволството.

— Някога венгерските боляри убиха майка ѝ, защото бяха недоволни от чудатостите на нейния нрав... И дъщеря ѝ не стои далеч от нея... — се разнасяше отровен шъпот.

Ала никой не дръзваше да дигне ръка връз обожаваните от населението господари. Само глухо се носеше подземна интрига или зле скроена клевета, която не постигаше целта си.

Елисавета напусна стана, за да отиде малко при децата си, които бяха вече четири. Защото всяка година бог благославяше брака ѝ със здрава и прекрасна рожба. Като преминаваше дългия коридор край приемната, тя зърна през сводестите прозорци дружина конници, които приближаваха в бърз галоп замъка. Белите им мантии ги загръщаха

като лебедови криле. Връз лявото рамо на всеки един от тях се тъмнееше черен кръст.

— Рицари от тевтонския орден... — си рече учудена младата жена. — Какво ли ще дирят от нас?

Тя надникна и видя, че Хайнрих им помага да слязат, след това ги поканва към парадния вход. Това още повече учуди Елисавета. Надменният Хайнрих сам да подаде някому ръка да слезе от коня? Ала когато влезе в голямата приемна, тя престана да се удивява.

Пред нея стоеше сам великият майстор на Тевтонците, изпратен от император Фридрих II, с поръчка до младия ландграф.

— Моят съпруг е в Айзенах — каза Елисавета — ала очаквам всеки миг да се завърне.

Неясна тревога загложди сърцето ѝ.

Сякаш самата съдба бе застанала пред нея в неумолим образ и зовеше своите избраници. Към какъв жребий? Към каква тъмна неизвестност?

Великият майстор разговаряше с Хайнрих и старата ландграфиня, ала думите му стигаха до Елисавета като нещо далечно и чуждо, което не можеше да проникне в разума ѝ, да освети душата ѝ. Защото тя чувствуваше по-вярно с тънкия си усет към нещата и людете. Думите на госта нямаха особено значение, ала тя знаеше, че те носят в себе си волята на провидението.

— В Испания, както винаги, има някакво размирие... — казваше той. — Маври и християни не могат да поделят властта си над тази хубава земя. Френският крал предпочита да се бори против еретиците, защото има повече полза от завземането на техните земи в Лангедок, отколкото да дири християнска слава в далечния Изток...

— Думата ти стигна до френския крал... — попита с любопитство старата ландграфиня. — Искан да знам какво става с оня измамник, който се представяше в страната му за граф на Фландрия...

— Възкръсналият Бодуен! — се изсмя тихо великият майстор. — Жалък нещастник... Уловили го в имененията на граф Ерард дьо Шатене, в Ружемон, и преди още да го предадат на разпит, той сам се признал, че истинското му име било Берtrand Кордел, от Раиц, син на някакъв васал на Кларембо дьо Кап. Бил някога менестрел, после комедиант, а накрая станал и отшелник. Лоши другари го посъветвали да се провъзгласи за Бодуен...

— И какво станало най-сетне с него? — попита Хайнрих.

— Ерард дьо Шатене го предал на краля, той пък го пратил на графиня Жана. Качили го на едно магаре и го развели из най-главните градове на Фландрия, където той разказвал по стъгдите, пред всички, за своето прегрешение.

— Нещастник... — пошъпна неволно Елисавета. — Най-накрая простили ли са го?

— Той бил обесен в Лил... — отговори великият майстор.

Елисавета въздъхна, поклати глава, закри лице, пошъпна още потихо:

— Каква жестока жена била Жана Фландърска.

— Добре му се паднало! — каза старата ландграфиня и изви очи, пълни с ненавист, към снаха си. — Каквото търсил, си го намерил.

Навън отекнаха бързи, мъжествени стъпки. Елисавета неволно скочи, лицето ѝ се проясни в щастлива усмивка, тя направи няколко стъпки с впит във вратата поглед.

— Има слуги, за да отворят вратите... — измърмори злобно Хайнрих. — У тая жена няма никакво достойнство.

Това бе казано съвсем тихо, ала достатъчно високо, за да бъде чуто от Елисавета. Но тя бе твърде развълнувана в тоя миг, за да обръща внимание на ядовитите забележки на девера си. Валетите разтвориха двете крила на вратите, дръпнаха златовезания сарацински килим настрани.

На прага застана ландграфът. Преди да зърне всекиго другиго, той забеляза жена си, щастлива усмивка блесна в очите му. Той се наведе, целуна ръката ѝ, взе с десница края на ясносинята ѝ наметка и докосна устни до нея. След това се поклони на майка си и се отпрати с бавни и отмерени стъпки към госта си, с високо изправена глава и вдигната за поздрав ръка.

— На какво дължа тази висока чест, брате мой?

Русите му къдрави коси слизаха чак до раменете, като лъскав поток разтопено злато. В ясните му очи грееше доверчивостта на детето и смелостта на бранника.

Великият майстор прегърна и целуна три пъти своя ландмайстор. Подаде му свитък най-тънък пергамент, скрепен с печата на императора:

— In nomine domini nostri Frederici, Dei grazia Romanorum Rex et Imperator Augustus.^[1]

Ландграфът пое свитъка, целуна го и го допря до челото си.

— В това свое послание император Фридрих повелява на своя сюзерен да разтвори сърцето си за страданията на светата земя и да поеме кръста господен. Войските се събират вече в Бриндизи.

Лудвиг Благочестиви се поклони.

— Посетих вече херцога на Австрия и краля на Венгрия, за които нося подобни златопечатни послания от техния сюзерен — продължи тържествено великият майстор. — Всички са готови да съберат людете си и да тръгнат. В Сицилия императорът е подготвил кораби, храни и оръжия, които раздава на кръстоносците. Християните в Палестина нямат друга надежда, освен нашия освободителен поход. Патриархът на Александрия писал на светия отец Хонорий, че людете край брега на Нил и Йордан чакат могъщия алемански император — като спасител на света. Поробените християни на Изток живеят тежки часове. Техните притеснители ги смятат за по-долни от кучета и нямат милост към тях. Къщите и храмовете им са разрушени, животът им е застрашен всеки миг. Не им се повелява да носят оръжие, нито да имат коне, нито да си строят къщи. Ето, и кралицата на Георгия писала на Светия отец, че чака само пристигането на кръстоносците, за да даде и тя войската си в тяхна помощ. Нейният народ е смел и войнствен. Мюсюлманите се боят много от тях.

— А от другите земи кой е обещал да дойде? — попита Лудвиг.

— От Англия корнуелският херцог, от Франция бургундският херцог, наварският крал и много други.

— Напоследък се разправяше, че на небето се явил голям огнен кръст... — попита тихо Елисавета.

— Това е знак на божията воля — каза великият майстор на Тевтонския орден и продължи към ландграфа. — При вестта за явяването на кръста шестдесет хиляди англичани се втурнали в църквата и дали клетва, че тръгват за Палестина... — Той млъкна, отправи остър взор към Лудвиг, сложи тежко десницата си на рамото му и попита:

— А ти какво решение ще вземеш, ландграфе тюрингски?

Младият владетел не отклони взор от очите на великия майстор. Само за миг погледна жена си. Тя наведе смирено светлото си чело,

скръсти ръце в няма молитва.

— Приемам кръста. Ще замина.

Настана дълбоко трепетно мълчание. Елисавета полека отиде към мъжа си. Облегна глава на гърдите му. Не каза нито думица.

Старата ландграфиня и Хайнрих бързо се спогледаха. За пръв път майка и син нямаха еднакви мисли. София не одобряваше решението на Лудвиг. Вероятно той щеше да остави жена си за регентка, а тази мисъл за нея беше непоносима. Освен това кръстоносните походи не носеха никаква полза, освен безкрайни дни и вечери, прекарани в тревога и неизвестност. А младият ландграф бе с нежно здраве и крехка порода.

Лудвиг прегърна жена си с почитителна нежност, след това отиде при старата ландграфиня и поиска майчината ѝ благословия.

В капелата бе съвсем тихо. Слънчевите лъчи, които минаваха през цветните стъкла на прозорците, хвърляха игриви петна връз правоъгълните мраморни плочи на пода, изтръгваха златни искри от короната на Богородица, която държеше в ръцете си тялото на мъртвия спасител. Навън, през отворената врата, шумеше пролетно раззеленилият се лес. Птици виеха гнездата си връз капителите на портала. Остър лъх на теменуги никнеше от ярката зеленина край стените.

Леки стъпки отекнаха в утринната тишина. В капелата влязоха ландграфът с жена си и децата си. Лудвиг бе облечен в дълга сива туника с червен кръст на гърдите. Малкият Херман носеше щита му. София държеше в дребните си ръчички китка цветя. Двете по-малки бяха вкъщи. Едното едва бе проходило, а другото бе в люлка.

Елисавета пое сабята от ръцете на кръстоносеца и я вдигна високо с двете си ръце. Изкачи стъпалата, които водеха към статуята на Дева Мария. Сложи я пред краката на Богородицата. Лудвиг прегъна коляното, дигна високо ръка и каза:

— Давам своя обет, че ще посветя всички свои сили и живота си, за да запазя от осквернение гроба господен. Приемам кръста. Амин.

Зашъпна гореща молитва. До него коленичиха ландграфинята и децата.

Навън изцвили кон с дълъг, неспокоен призив. Пред портала застана задъхан валет:

— Войските тръгват!

Елисавета трепна. Полека се изправи. Лицето ѝ беше бяло като лилия.

Тя прекръсти и благослови заминаващия. Целуна сабята му и му я подаде. Херман поднесе щита, София натъкна цветята на кожения колан, който обвиваше кръста на баща ѝ. В буен порив Лудвиг обхвана и тримата в мълчалива прегръдка, след това скочи, запаса сабята, взе шлема си от стъпалата на олтара.

— Стой! Почакай... — извика тихо ландграфинята.

С широко отворени очи тя гледаше гладкия мрамор на колоната, край която бе застанал Лудвиг. Връз белия камък слънцето бе изрисувало съвсем ясно сянката на ландграфа в профил.

— Не мърдай... — дигна ръка тя и се огледа наоколо си.

Елмазът на показалеца ѝ блесна. Тя свали пръстена и с острието на скъпия камък изрисува очертанието на хубавата мъжествена глава.

Навън засвириха тревожно бранни тръби. Връз прага на капелата застана високата, горда осанка на ландграфиня София.

Лудвиг и Елисавета се изгледаха. И двамата успяха да подавят мъката си и се усмихнаха.

Той беше на двадесет и седем години, а тя нямаше още двадесет.

[1] В името на нашия господар Фридрих, с божия милост августейши крал и император на римляните. ↑

„До госпожа Елисавета, ландграфиня на Тюрингия, от божията слугиня Анна, царица на България, здраве и закрила на светия дух, в името на господ наш Исуса Христа. Амин. Известявам ти, драга сестро, че получих новината за новия кръстоносен поход. Радвам се, че Лудвиг е взел кръста в защита на гроба господен. Ала недоумявам защо войските на император Фридрих толкова се бавят в Сицилия и още не се натоварват на корабите. В тия горещини болестите на юг ще се отразят особено вредно на северняците, които не са свикнали на тоя душен въздух. Споделям безпокойствата ти, ала вярвам, че бог ще окриля твоя благочестив съпруг в изпълнението на святото му дело. Понасяй с примирение неприятните часове, които трябва да прекараш с близките му във Вартбург. Когато Лудвиг се завърне, всеки ще получи възмездие за сторените злини. Твоите бедни ще разберат, че не по твоя воля си принудена да ги лишаваш от милостта си. И тук, в долните предели, хората не са по-добре, нито по-зле. Демонът на алчността и разгула е обхванал сърцата им. Невяра и измама се мъчат да задушат божията искра на доброто. На юг стават грозни и позорни неща. Император Роберт напуснал годеницата си Евдокия и отнел невестата на един от бароните си. Славолюбивата мома заедно с майка си отишла да живее във Влахерна. Казват дори, че се бил венчал тайно за нея. Латинският двор кипи от възмущение, защото момата, която е дъщеря на покойния барон Бодуен дьо Новий от Артоа, смята вече, че може да направлява държавните работи, и е превърнала Роберт на свой жалък роб. Насила го извличали от стаята ѝ, за да подпише някоя грамота. А напуснатият годеник, някакъв благородник от Бургундия, се заканил да си отмъсти по най-страшен начин. Същите неща се разправят и за Анна Дукаина,

съпруга на сръбския наследник Радослав. Наистина, тя ни е вече роднина, като дъщеря на кир Теодор Комнин, ала поведението ѝ натъжава всякого, дори и най-близките ѝ. Радослав е станал напълно неин безводен роб, който би предпочел вече да се нарича Радослав Дука Комнин, отколкото наследник на сръбския престол. А ето че оттам често ни загатват за Белослава, която искат да омъжат за Владислав, втория син на крал Стефан. Тежко нещо е човек да има дъщери. Да отгледаш рожбата си като нежно цвете, а после да я отделиш от себе си и да я изпратиш сред далечни, непознати люде. Елена е още тъй малка, а вече от две места се говори за нея. Други новини няма. Освен това, че арменската кралица Запел се примирила с натрапения ѝ втори съпруг Хетум. Пиши ми вярно ли е, че светият отец бил зле болен и го очаквали да умре. Дали има нещо истина в слуха, че император Фридрих намразил втората си съпруга, дъщерята на Жан дьо Бриен, и я хвърлил в тъмница? Да не се повтори историята с Филип Август и Ингебург... Щях да забравя. Още една новина, която няма да те учуди, като знаеш, че иде от земите на кир Теодор Комнин. Нещастникът Гулиелмо Монферато умрял в Тесалоника от отрова. Най-послед граф Биандрате ще успокои честолюбието си на верен васал, който докрай се е борил за правдата на сина на своя сюзерен. Войските му се разпилели, а Димитри избягал в Италия. Изпращам ти в дар морав пурпурен плат, който ми донесоха тук търговци от Изток. За децата има едно сандъче смокини от остров Малта. Желая ти от сърце да изживееш по-скоро тия тъжни дни на изпитание.

Твоя сестра Анна.

Написано в 1227 година от възплъщението на господата наш Иисуса, през месец юний, в богоспасния град Търнов, столица на България.“

Сребърните флейти смесваха игривите си призови с дръзкия ритъм на барабанчетата. Танцовачките минаваха и преминаваха, обвити в жълти и морави була, пред замъглените от вино зеници на Роберт. Императорът лежеше полуизтегнат върз ниско ложе, покрито с малки сарацински килими. В лявата си ръка държеше недопита златна купа, с дясната притискаше към себе си Бланш дьо Новий. Откъм отворените прозорци лъхаше горещ приморски дъх и изпълваше залата с тежка задуха. От време на време Роберт притваряше клепачи във внезапна дрямка, десницата му се отпускате и виното от купата се разливаше по скъпите копринени килими, везани с бисер и сребро. Кучето, което лежеше в краката му, бе простряло остра муцуна върз предните си лапи, ала изправените му уши издаваха бдящо внимание.

Бароните, които се бяха изтегнали по миндерите и по килимите на земята, пригласяха провлачено. И това бе всяка вечер, непрестанно. Сред игри, танци, песни и вино Роберт разпиляваше часовете, които бяха нужни за спасението на разнебитената империя. За хорски очи той бе изпратил дворянина от Арас с послание до френската кралица, регентката на малолетния Лудвиг IX, като молеше помощ и закрила за „Нова Франция“. Закрила от кого? Имаха ли брой враговете на тая неустойчива империя? Ватаци от юг, Комнин от запад, Йоан Асен от север. И на тримата окото бе насочено към Константинопол. Ако градът не бе загубен още, то се дължеше повече на съперничеството на тримата. Но нима той не беше застрашен повече отвътре, отколкото отвън? Носеше се мълва, че венецианците решили да пренесат столицата си от Венеция в Константинопол, където се намираще всъщност истинската им сила. А в царския град нямаше да има едновременно място за дож и за император.

Танцовачките извиваха в гъвкави черти стройните си златисти тела, полузакрити от пъстрите була. Свежата им плът трепереше в лъскава хубост, едрите им очи блестяха като черни елмази между дългите копринени ресници. Те закриваха начервените си лица с

булата, после внезапно ги откриваха, загръщаха се, обвиваха се в прозрачните свили, разперваха ги като крила.

Изведнъж Бланш скочи.

С бързо движение разпиля буйните си коси. Черните къдри паднаха като лъскава, тежка наметка връз плещите ѝ. Бялата руба се изви като буреносен вихър. Тя хвърли златните си сандали. Отметна глава назад. Къносаните и нокти описаха алени черти във въздуха. Барабанчетата промениха ритъма си. Техният глух, бавен удар, който подчертаваше ленивия напев на флейтите, изведнъж се сепна, доби дързост, оживи се в буйност.

Роберт се попривдигна, подпря се на лакътя си, отвори очи, подаде да му се сипе вино. С премрежен взор той следеше плавния танц на любимата си, като кимаше одобрително, с широка, благоволителна усмивка, разляна по цялото му подпухнало лице.

Бланш мина край него, докосна с галеца ръка челото му, отмина като светъл вятър, оставил след себе си гореща, благовонна диря. Пламъчетата на бронзовите лампи, пълни с благовонни масла, трепкаха от залюлелия въздух.

Императорът хвърли купата на земята, стана прав, залитащ, с неуверени стъпки, почна да бие с длани в ритъма на танца. Косите му падаха разчорлени и влажни връз побледнялото чело, полузакриха мътните му очи. Бароните дигнаха глава, изтръгвайки се от тежката пиянска дрямка, която ги бе унесла, наляха си ново вино, запяха с дрезгави, проточени гласове. Някой извика угодливо:

— Слава и чест на императрица Бланш!

Доволен смях се изтръгна от пурпурните устни на хубавицата. Тя разтърси черните си къдри с огнени отблясъци, белите ѝ зъби се разкриха в алчен блясък.

Неколцина извиха глави към преддверието, послушаха се. Роберт сви вежди:

— Какво има?

— Нищо.

Ала не. Все пак имаше нещо. Бланш спря танца си. Музиката млъкна. Бързи стъпки прокънтяха по кубикулума. Втурна се пожълтял паж, падна на колене.

— Въоръжени люде насилват портите на палата!

Лицето на Роберт стана като восък. Той изведнъж отрезня, озърна се изплашено. Бароните потърсиха оръжието си. Танцовачките избягаха и се изпокриха с остри писъци.

Двама копиеносци се втурнаха след пажа.

— Бернар дьо Шап с людето си избяга стражите и сега нахлува в триклиниумите! Спасявайте се, монсенъор!

Див вик отекна сред страшната тишина. Бланш дьо Новий се спусна към Роберт, улови се за дрехите му, зашъпна с прегракнал от ужас глас:

— Той иде! Спаси ме! Спаси ме!

Ала Роберт бе по-изплашен и от самата нея. Той се отдръпна от ръцете ѝ. Очите му блуждаеха в смъртна тревога. Главата му бе изпълнена с една мисъл: да избяга, да се избави. По мраморните плочи на кубикулума отекнаха многобройни стъпки, чу се звън от оръжие, висок и припрян говор, гневни призови. Изведнъж в залата се втурна мадам дьо Новий. Полуоблечена, разрошена, настръхнала, тя приличаше на вълчица, на която са отнели малките ѝ. Изтича към дъщеря си, прегърна я, закри я с тялото си. Копиеносците паднаха мъртви на прага. В кратката борба няколко барони загубиха живота си в защита на своя недостоен господар. Други загубиха честта си, позорно предавайки оръжие.

Бунтовниците се втурнаха като гневни зверове. Пред очите им се тълпяха червени облаци. Писъците на жените не ги трогваха. Доста дълго те бяха търпели този срам. Яростта им избухна като безумие. Откъснаха майката от дъщерята. Старата отведоха долу, удушиха я, качиха я на една ладия и я хвърлиха в морето. На младата отрязаха носа и ушите. И я предадоха кървава, полумъртва, обезобразена във властта на бившия ѝ жених.

Роберт не подиряха. Не заслужаваше да си петнят ръцете и с кръвта на един жесток страхливец, който в този миг, спотаен зад две завеси, трепереше за живота си в трапезарията на прислугата.

Обидата, нанесена на Евдокия Ласкарис и на константинополския престол, бе измита.

И целият свят изтръпна, когато научи за кървавото събитие край брега на Босфора.

Измяната и предателството не цъфтяха само под покрива на никейските боляри. Там, където някога Иванко бе извадил нож да убие Асена стария, там, където некадърни честолюбци бяха въоръжили ръката на Манастиър, за да отнеме живота на великия Иваница, там и сега недоволството, алчността и надменността плетяха мрежа от измами. Благочестието и добродушието бяха наречени слабост, честността бе сметната за безволие, благородството за страхливост, прямотата и неотстъпчивостта по въпросите за народните правдини били наречени самовластие.

Примерът на венгерските боляри заразяваше. И българските власти искаха да се приеме закон за опълченията. Да може всеки боляр да въоръжи за царската войска по един конник и шест пешаци на всеки десет декара имот. Но в замяна на това да има право да събира по една десета от прихода на париците, да получава отделно по Коледа хляб, месо и сирене, по голяма Богородица пилета и грозде, да има право безплатно да получава волове, да му се носи житото на жрънките.

Търговците бяха недоволни, че царят бе повелил на всеки площад да се сложат точните мерки за продаване на платовете, та да не бъде никой излъган, когато купува нещо. Някои висши духовници недоумяваха свободите, които се дават на богомилските общини. Дори пущаха слухове, че сам царят е станал тайно богомил, а някои разправяха пък че бил францисканец. Имаше недоволни и затова че глобите за кражби и клеветата бяха увеличени от дванадесет на петнадесет златици; за продаване на хляб, по-лек от определената мярка, от пет на двадесет златици; за скитане без определена цел нощем от две на десет; за безпричинен бой на слугите от осем на тридесет; за обида на родители...

Мнозина роптаеха само за това, че смятаха за по-благоприятно да бъдат винаги недоволни, отколкото да покоряват глава на всички хрумвания на един млад и неопитен самодържец. Най-накрая имаше и такива, които повтаряха това, което чуват от други, без да знаят сами

какво точно биха искали, ако махнат Асена. Все пак глухият ропот се разливаше от къща на къща, хранеше се с измислици и клевети, използваше великодушието и доверието на тоя, който можеше с един замах да ги унищожи до корен, проникваше във всички среди, растеше и се умножаваше като стоглаво, невидимо, ала могъщо чудовище.

Беше една ветровита мартенска нощ от 1225 година, когато в една жрънка край Етъра, на двадесетина поприща извън Търнов, един по един се събираха недоволниците. Един по един като крадци се промъкваха в мрачевината, край виещите се сенки на залюлените от вятъра дървета, край зашумелите храсти по брега на реката.

На всеки сто стъпки вардеше зорко верен съзаклятник, който искаше да му се каже уречената дума. Най-мъчно бе да се мине през първия пропуск: градските порти. Ала там катепан Димитри бе наредил свои люде, които си затваряха очите пред необикновения наплив от желаещи да отидат на лов или да обиколят болните си роднини край Дръстър, Бдин или Овеч. Така до вечерта през градските порти се изнизаха повече от четиридесет знатни първенци, без да направи това никому впечатление. А към полунощ пред градските порти спря мрачно и скръбно шествие.

Марина, единствената дъщеря на богатия оръженосец майстор Ефтим, бе заболяла от проказа. И сега, вместо да бъде изгонена като бясно куче из града или убита с камъни, тя заминаваше за приюта, който бе построен по волята на царица Анна. Тъжно заминаване бе това, защото се погребваше жив човек. Най-напред вървеше стража от десетина стотници, подир следваше болната, облечена в черна наметка с качулка, която закриваше лицето ѝ. На двадесет стъпки вървеше духовенството с молитвени песни и кадилници в ръце. Следваха роднините, облечени в също такива наметки с качулки, за да не бъдат познати от любопитните люде, които въпреки късния нощен час излизаха пред портите и се трупаха на кичури по прозорците. Кой бе заболял, кои бяха близките му, не биваше да се знае, дорде не минеше известно време и опасността от зараза в семейството не изчезнеше. Щом станеха три месеца, откак болният биваше закаран в приюта, и в дома му не се явяваше втори случай, на близките се разрешаваше да излязат и да обадят за станалото. Но този път всеки знаеше коя бе нещастната жена, която завинаги се прощаваше със света. Затова не само светлината на пламтящите борини будеше заспалите. Всеки

искаше да зърне за последен път осанката на тая, която се отделяше от живота.

Шествието спря пред градските врати, пазачите отвориха тежките, ковани с желязо порти и мрачната дружина мина по спуснатия мост над рова. Когато се отделиха на две поприща, мнозина се върнаха обратно. Други я изпратиха посред път. Малцина стигнаха до оградата на приюта, където болната трябваше да мине сама през широко отворените порти. Там клирът щеше да отправи към нея облаци уханен тамян. Един презвитер щеше да хвърли над главата ѝ пръст, взета от гробищата, а най-старият духовник щеше да каже: „Умри за света и се роди за бога. От пръст беше, на пръст ще се превърнеш.“ Болната минаваше прага на портите, съпроводена от плачовете на роднините. Портите се затваряха след нея. И никой вече нямаше да я види.

Между тия, които се върнаха посред път, бяха и неколцина от съзаклятниците. Те хвърлиха наметките си в един ров и бързо се отправиха към жрънката.

Там мнозина вече бяха насядали на дървените пейки, които обикаляха край стените, други се събираха на купчини в ъглите и шъпнеха, като неволно се озъртаха, сякаш се бояха и стените да нямат уши. При всяко пристигане на нов другар те трепваха и млъкваха, докато се уверят, че всичко върви наред.

През тази нощ катепан Димитри с предани люде щеше да завземе всички входи на крепостите на Царевец и Трапезица, щеше да хвърли в тъмница най-видните боляри, привърженици на Йоан Асена, като нямаше да се колебае да употреби насилие там, където срещнеше съпротива.

През тази нощ Йоан Асен трябваше да бъде свален от престола, а на негово място трябваше да бъде възкачен брат му, буйният и смел севастократор Александър.

По-главните съзаклятници се бяха събрали в тая жрънка, за да могат веднага да побягнат към Истъра, ако бунтът не успее. Но ако успееше, те бяха готови веднага да заместят великия логотет, протовестиара, протосеваста, епикерния, кастрофилакта, примикюра...

Очакваха още пристигането на самия бъдещ цар Александър. Към полунощ няколко чифта дебнещи очи откъм прозорците на жрънката забелязаха високата му тънка снага, придружена от

неколцина верни люде, да приближава по белеещата се пътека, която се изкачваше нагоре към жрънката, между две редици залюлени от вятъра тополи.

— Ето го... Иде... Иде... — зашушнаха всички и се струпяха да го посрещнат с ниски поклони. Обсипаха го с въпроси.

Севастократор Александър хвърли бързо наметката си връз пейката. Движенията му бяха трескаво неспокойни, в очите му гореше мрачен плам.

— Всичко е наред. Когато видим огньовете по бойниците на Царевец, това ще покаже, че работата е свършена благополучно.

Съзаклятниците се раздвижиха, повече от тях се приближиха към прозорците, други се събраха около новия цар, трети слагаха подписите си на грамотата, е, която се обявяваше възшествието на престола на дръзновения Александър.

— Крайно време е да се вземе решение. Латинците са в пълна безизходност. Бунтът на бароните не постигна нищо. Вместо да се стресне и да изостави старите си навици, Роберт избяга и се оплака на папата. Като че ли той може да му помогне нещо. В Константиновград са изгубили ума и дума. Теодор Комнин може всеки миг да слезе на юг и да ги изгони. Нам не остава нищо друго, освен да се съюзим с латинците против Комнин или с Комнин против латинците...

— А може и сами да го изпреварим и да вземем Константиновград.

— А Ватаци? — попита бавно Видул.

Всички буйно наскачаха. Буря от гласове заглуши злополучната забележка.

— Ватаци! Кой го смята за нещо! Важното е да не стоим със скръстени ръце... Да не гледаме как другите се разпореждат с нашите земи и ги делят и спорят за тях. Нека веднъж само си развържем ръцете, нека се освободим от задълженията, които е поел Асен пред венгрите и пред епирците! Тогава ще видим кой път ще изберем! Но няма да останем само като свидетели на борбите, които стават там долу, на юг! „Чакайте, имайте търпение... Великият час ще дойде...“ Не. Не може повече да чакаме! Великият час никога няма да дойде сам. Бог дава, ала в кошара не вкарва... Помогни си сам, за да ти помогне и бог... Като че ли Асен е забравил тия стари, прави думи... — извика боляр Деян с горещо увлечение.

Челото му се покри с гъста червена сянка, пот изби край слепите му очи. Той отиде към севастократора и целуна ръката му:

— Ето кой ще поведе непобедимите Калоянови пълчища към славна бран и към победа! Да умием позора на Бориловите поражения, да си възвърнем старото, неопетнено име на мощни и несъкрушими бранници!

Севастократор Александър леко се усмихна. Мълния премина в ясните му, непроницаеми зеници.

Навън се зачуха бързи стъпки. Двама закъснели съзаклятници се втурнаха, морни, задъхани.

— Всичко е наред! Катепан Димитри пое караула на Царевец! Нашите ограждат Трапезица! Всеки миг могат да пламнат огньовете!

Изведнъж един от тях се плесна по челото, почна да бърше потта от лицето си.

— Голяма новина! Научих я тъкмо преди да тръгна! Бранко се върна ей сега от панаира в Тесалоника. Роберт починал!

— Убили са го! — извикаха всички.

— Не. На връщане от Константиновград, след като получил от папата в Рим и насърчения, той се отбил в Ахайа на гости у младия Вилардуен и сестра си Агнес. Там болестта му го нагазила здравата и човекът си заминал. Ех, бог да го прости! Отървал се и той от позора си...

— Каква болест? — попитаха неколцина. — Да не е някоя тънка, някой прашец в гостбата да му са сложили верните барони?

— Не, не. Той си я получи по своя вина... — всички се спогледнаха с многозначителна усмивка. — Обичаше си Роберт ешмедеметата и от нищо не се отказваше.

— Ами сега? Кой ще стане император на Константиновград? — се обадиха двама-трима и отправиха въпросително взор към Александър, който дотогава все бе мълчал. — Тъкмо сгода за кир Теодор Комнин.

— Смъртта на император Роберт ми беше известна още от миналата седмица... — каза бавно севастократорът. — Тя беше всъщност за очакване, този момък си беше отдавна разсипал здравето. Тежка задача предстои на бароните. Няма вече Конон дьо Бетюн, за да стане регент, дорде порасне малкият Бодуен. А на тях трябва повече отвсякога мъж с яка десница и мъдър дух.

— Откъде ще го вземат? — отвърна Деян. — Такива мъже отдавна няма вече между латинските барони... Това улеснява ламтежите на Ватаци и Комнин... — Той поклати глава и хвърли крадешком взор през прозореца. Мнозина сториха същото. Защо се бавеха в Търнов? Какво ставаше там?

Всички усетиха как сърцето им натежа, сякаш ледена топка се бе свила в гърдите им.

Навън вятърът переше със страшна сила. Блъскаше дървените капаци на млината, виеше като стръвен вълк, помиташе всичко живо по равнината. И това фучене, това хлопане, този писък отекваха у съзаклятниците като някаква зла закана, като неизвестна напаст, която дебне край стените, снишава, скрита, готова всеки миг да нахлуе.

Изведнъж горе откъм тавана се зачу вик. Наблюдателят обаждаше. Всички се спуснаха към прозорците.

Избухна диво ликуване. Връз бойниците на Царевец припламваха огньовете. Един, два, пет, седем... После всичко потъна в мрак. Какво значеше това?

Спогледаха се, бледи, настръхнали. Измяна ли беше? Несполука? Струпах се накуп. Почнаха бързо да се съвещават. Очите на всички се отправиха към севастократора. Той стоеше мълчалив, свел очи надолу, по челото му се виеха страшни бръчки. Само неспокойното движение на пръстите му, които неспокойно тропаха по излъсканото дърво на масата, издаваше вълнението му.

— Ако измине още време и огньовете не пламнат, ако никой не дойде да ни извести, аз мисля, че няма да е зле, ако се разпръснем оттук, дорде е време... — каза глухо болярът Богдан.

Навън в далечината отекна тропот на конски копита.

— Идат! — извика старият Николица. — Най-сетне!

Радостен глъч изпълни цялата жрънка. Побледнелите лица се покриха с цвят, опнатите лица се поотпуснаха.

Ала колкото и да се мъчеха да доловят звук, приближаващи стъпки или гласове, повече не можеха нищо да чуят. И отново страшна тревога ги обви с потискаща, безумна тишина. Какво ставаше там? Най-сетне бившият логотет не можа да издържи.

— Кой ще дойде с мене? Връщам се в града! Трябва да се разбере какво става...

Неколцина скочиха и бързо подириха наметките си.

— Хайде!

Наложиха дълбоко над веждите си гугли. Тръгнаха.

— Късно е вече...

Всички се извърнаха поразени. Какво беше казал севастократорът?

Или тъй им се беше счуло? Негов ли беше този тежък, строг, съдбовен глас? Може би тъй им се бе сторило. Впиха очи в мрачното му лице.

— Защо? — дръзна да се обади Богдан с пресъхнало гърло.

— Защото сме обградени отвсякъде от царските войски. Пътят към Търнов е затворен...

Дълбоко мълчание последва тия невероятни думи. Всеки можеше да чуе само неспокойното и развълнувано дишане на съседа си.

Изведнъж Александър скочи, изтича към прозореца, надникна навън, грабна борината от железния пръстен, направи знак — голям огнен кръг разкъса мрачевината — после се извърна. Високата му снага се открояваше мощно и застрашително връз танцуващите сенки на стената. Борината гореше в ръката му и яркият ѝ пламък заливаше навъсеното му чело с игриви петна.

Изведнъж гласът му проехтя с несдържан гняв:

— Безумци! Жалки предатели! И вие можехте за миг да повярвате, че аз се водя по дръзкото ви предложение! Нима толкова малко познавате синовете на Асена! Вечни бунтовници, вечни измамници! На Борила търпяхте десет години, ала на Асена не щете да превиеете врат... Защото ви сложи всички на мястото. Нали? Защото народът го обича и е доволен от правдините му, нали? Защото нямахте доверие в него? Защо бързахте винаги да дирите грешки, без да сте видели доброто? Той не вярваше и ви прощаваше. Нека сега ви види! Нека сега повярва... В този миг катепан Димитри ще е увиснал вече на въжето! А и вас не ви чака по-добро!

Смъртна бледост покри лицата на съзаклятниците. Някои обориha чело, закриха лице с длани, паднаха отчаяни връз пейката. Други се спогледаха с побелели устни, мъчеха се да кажат нещо, ала не можеха нито звук да изтръгнат от гърлото си. Многобройни тежки стъпки отекнаха навън. Зачу се дрънкане на оръжие, сподавен глъч от мъжки гласове. Гласът на жрънкаря внезапно и високо отекна и също

тъй внезапно млъкна. Съзаклятниците се дръпнаха назад към стената, сгушени като подплашено стадо...

— Кой е? — извика неволно болярът Богдан и впери широко разтворени от ужас очи към затворената врата.

— Императорът на латинците... прозвуча ясно и строго гласът на севастократор Александър.

Чудните слова блеснаха с ненадейността на мълнията, сякаш знаци на бляскаво вълшебство. Безумен ли беше севастократорът, или те самите бяха обезумели?

На прага застана цар Йоан Асен.

Заграден от верните си войводи, с проста вълнена наметка на рамото и широк самурен калпак, облегал ръце връз меча си, царят не сваляше очи от тях, които бяха отстъпили назад при появяването му, сякаш внезапно пред тях беше застанал нежит или сам Иваница, възкръснал от отвъдното. Тъй държеше ръцете си и Калоян, тъй мрачно святаха понякога и неговите зеници.

Не. Това не беше вече монахът, благочестивият богоугодник, строител на черкви и манастири, събирач на старини и вехти ръкописи. Това бе синът на Асена, братанецът на Калояна... И потръпнаха пред тоя кротък взор, който можеше да приковава с такава властна сила.

Но в тоя взор имаше повече скръб, отколкото гняв. Най-сетне той заговори. Тихо, но с твърдо изричани думи:

— Богдане, Деяне, Николина, Козма... Какво ви е сбрало тук? Непокорство или омраза? Защо няхахте доверие в Асеновия син? Знаете ли каква неизмерима пакост бяхте готови да сторите?

Александър буйно го пресече:

— Нека узнаят всичко! И без това ще отнесат тайната със себе си в гроба. Защото оттук няма да отворят уста пред никого, освен пред палача. Слушайте, неверници! Снощи пристигна бърз херолд от бароните на Константиновград. Високият им синклит дълго обсъждал към кой мъдър и дръзновен мъж да се обърнат, за да му предложат наместничеството на латинския престол. И не намерили по-достоеен от царя на българите.

Съзаклятниците наведоха глави, прехапах устни. Горчив срам ги изгори като рушителен пламък. И те бяха дръзнали да вдигнат ръка над този, комуто чужденците предлагаха своята корона. Те не бяха оценили тоя, за когото въздишаха ония, които нямаха мъж, равен нему по

мъдрост, благост и сила. А гласът на севастократора стигаше до тях сякаш от далечни светове, унищожаващ, безумен.

— Знайте и това, че княгиня Елена е поискана за жена на император Бодуен. Докато младият владетел стане пълнолетен, империята ще се управлява в негово име от цар Йоан Асен. След две недели тук ще пристигне многобройно посолство, за да се скрепи с договор и клетва уговореното вчера. Видяхте ли, че вашият цар е знаел по-добре от вас, че с търпение може да се дочака великият час. И ето че той дойде. Без да пролеем капка кръв, ние сме господари на Константиновград.

Николица пристъпи, падна на колене, удари се със свити юмруци по гърдите, обзет от безумно отчаяние. След това се наведе, целуна ботуша на светлия самодържец. Глух вопъл го разтърси.

Богдан отиде към царя, отправи смело взор в неговия:

— Виновни сме. Животът ни е в твоите ръце.

Царят влезе вътре, след него нахълтаха щитниците и копиеносците му. Заловиха съзаклятниците, навързаха ги. Войводите едва сдържаха яростта и негодуванието си. Някои по-припрени десници неволно се докосваха до оръжието си. Александър отиде при брата си, поклони се и попита:

— Какво да ги сторим сега, царство ти?

Йоан Асен се извърна към пленниците си. Лека усмивка заигра по бледото му лице. Той махна с ръка към стражата:

— Снемете веригите им. Освободете ги.

Дълбоката тишина на ранното следпладне нахлуваше в затихналите зали на Вартбург. Навън, по двора, из градините, навсякъде все същата тишина: равна, безбрежна. Сякаш нямаше жива душа в огрения от горещото юлско слънце замък.

Елисавета събра набързо няколко дрехи и храна за бедните, скри ги в горната парадна пола, която леко повдигна с десница, и се запъти към далечните хижи, където неволята и сиромашията никога не напускаха притеснените им обитатели. Сърцето ѝ се блъскаше лудо в гърдите. Ръцете ѝ отмаляха от тревога. Ако я зърнеше Хайнрих или свекърва ѝ, че престъпва волята им... Макар че ландграфът бе оставил жена си за наместница, никой не дръзваше да прекърши заповедите на всесилния Хайнрих. Лудвиг бе далеч, кой знае дали някога щеше да се върне. А Хайнрих и София можеха да отмъстят за непокорството или самоглавство, проявено в защита на Елисавета.

Когато епископът на Марбург, неин доверен изповедник, идваше на гости в замъка, младата жена му разказваше за притесненията и произволите на девера си. Строгийт монах поклащаше глава:

— Това са изпитанията, които бог изпраща всекиму, за да изпита вярата му, Елизабет. Приеми съдбата си тъй, както всемогъщият ти я праща.

Ала нищо не я наскърбяваше тъй, както мисълта, че не може вече на воля да подпомага нуждаещите се и страдащите. Затова в този час на следобед Елисавета бе решила да отхвърли натрапническата власт на девера си и да изпълни горещото желание на сърцето си.

Тя забули лице, метна на плещите си лека вълнена мантия, спусна се по виещите се пътеки, покрай високата крепостна стена, мина край капелата. Тъкмо когато понечи да се отбие вътре и да се помоли на Мадоната, пред нея застана, сякаш изникнал от земята — сам граф Хайнрих. Нима бе дебнал нейното излизане? Какво диреше по това време в градината?

Лицето му бе навъсено и строго. Няколко едри бръчки сечеха челото му водоравно.

Той я улови за ръка, стисна силно китката ѝ.

— Къде отиваш?

Елисавета пламна. Тя издърпа ръката си и отметна булото от лицето си. Ясните ѝ очи се впиха смело в тия на дръзкия тиранин.

— С какво право ме питаш? Нима си ми господар?

Мрачна усмивка полази по бледото му лице. Той повтори упорито:

— Къде отиваш?

— Регентката на Тюрингия не е длъжна да дава отчет на подобни въпроси.

— Ще видим... — прозвуча остро и кратко отговорът му, като плясък на камшик.

Той посочи скритата ѝ под наметката десница.

— Какво носиш?

Ландграфинята прехапа устни. Лицето ѝ се обезцвети. Ако откриеше даровете, бедните ѝ щяха да останат без храна. Тя каза тихо:

— Брах рози от градината...

Хайнрих се изсмя.

— Рози... А защо не ги носиш към замъка, а отиваш в обратна посока? — Ноздрите му се разшириха с несдържан гняв. — Знам аз какво носиш на твоите просяци! Обираш имота ни, за да задоволяваш хрумванията си!

Елисавета стисна клепачи, вдигна чело в безмълвен, страстен зов за помощ, преизпълнена с готовност за жертва. Нека я убият, ако искат, но тя не можеше да откаже своята милост на злощастни и нуждаещи се.

Отвори очи. Графът продължаваше да я гледа като затаен хищник — сякаш омагьосан, — без да откъсва зеници от прямия ѝ взор, разжарен в гореща молитва.

Изведнъж той дръпна наметката ѝ.

Тишината натежа.

На лицето му замръзна страх и почуда.

— Рози... — потръпнаха разкривените му устни.

Обърна гръб. Изчезна.

Блясъкът и звънът на златните пари привличаше неотразимо окото. Кир Теодор не сваляше взор от лъскавата купчина съвсем нови перпери, протегна жадно ръце.

Зарови ги в хладния, ослепителен, жълт поток, който преливаше с приятен шум от едната му шъпа в другата. Ала не бе алчността за богатства, която караше очите му да святкат с такова задоволство. С толкова гордост.

Перперите носеха от едната си страна лика на Исуса Христа, седнал на трон, с евангелие в ръце. А от другата имаха образа на кир Теодор, с венец на главата и скиптер и държава в ръцете. Отляво пишеше с латински букви, защото парите бяха сечени във Венеция: Теодор, а отдясно — император.

Злорада усмивка разкриви устата на ромееца. Какво ли лице щеше да скърши кир Йоан Ватаци, като зърнеше новите пари... Той се изсмя високо, от цялото си гърло. Кир Ватаци щеше скоро да скърши още по-кисело лице, като видеше на престола в Света София да увенчават кир Теодор Комнин като василевс на всички гърци.

Всичко вече беше готово за похода към юг. В Константинопол царуваше невръстно дете под опеката на слаби държавници. Войската бе разстроена, въодушевление за бран липсваше. Никой миг не е бивал дотогава тъй благоприятен за изпълнение на бленуваното дело, както сега.

Кир Теодор се размисли. Българите имаха слаб, кротък, миролюбив цар. Освен това бяха и подписали договор за мир. Алексей в Трапезунд не бе от значение. Оттам опасност не идваше. Само Ватаци можеше да му се изпречи на пътя. Той въздъхна, застана край прозореца на Акропола, отправи взор към корабите, които издуваха платна на широкия пристан на Тесалоника. Топъл вятър лъхна челото му.

Не беше ли по-добре гърците да съюзят усилията си, за да бъде победата им по-сигурна, вместо да делят сили в безсмислени борби?

Ала честолюбието гореше като отровен пламък сърцето на Комнин. Да отстъпи... Защо? Защо да не отстъпи кир Йоан Ватаци? Той бе зет на Ласкарис. А името Дука бе влязло в рода Ватаци само чрез женитбата на прадядо му със сестрата на император Мануил. Когато родът на Комнините носеше званието Ангел направо от севастократор Йоан, чичо на император Алексей Трети. Никейският господар трябваше да отстъпи.

Долу в тясното крепостно дворче препускаше пъргав, дорест жребец. На седлото, възседнала по мъжки, с развени коси и пламнало лице, лудо дърпаше юздите малката Ирина. Кир Теодор изтръпна. Това дете можеше да си счупи главата. Кой го беше оставил да върши такива безумия?

Ирина вдигна глава нагоре, весело махна с ръка към баща си. Той неволно се усмихна. Сърцето му се изпълни с гордост. И лека скръб.

Да беше синът му Йоан тъй буен и неукротим — бъдещият наследник на Константинополския престол. Но той бе кротко и замислено дете, с нежна душа и тиха обноска — сякаш момиче. А вторият Димитър не го теглеше нито науката, нито бранта. Мислеше само за песни и игри.

Погледът му спря върху една дребна осанка, която бързо приближаваше към главния вход на кулата. Дългата мантия стоеше смешно връз ниското тяло, което се кланяше по всички посоки, към всеки срещнат.

Кир Теодор се дръпна от прозореца, спусна се към вратата, за да посрещне дългоочаквания гост. Тиери дьо Менво изпращаше чрез доверения гръкоарменец Рубан Захарос новини от Константинопол: дали най-сетне бе дошъл удобният миг да се обсади градът, дали латинците са получили оръжия и подкрепа от кралица Бланка, дали кръстоносците са решили вече да се откажат от борбата за запазването на империята им.

Захарос пристъпи с дребни крачки, препъна коляно, скръсти ръце на гърди, сетне сведе чело:

— Слава и чест на императора на всички гърци!

Кир Теодор се усмихна с благоволение, вдигна го и му посочи нетърпеливо място да седне.

— Е, какви новини?

Пратеникът мълчеше. В живите му черни очи можеше да се прочете зле стаена тревога. Той облиза няколко пъти засъхналите си устни. След това каза бързо:

— Новините са чудни.

С тънкия си усет кир Теодор веднага разбра, че новините са лоши. Благоразположението му веднага се промени. Той навъси вежди, каза глухо:

— Говори.

Гъркът пое дъх.

— Съветът на бароните взел невероятни решения.

Комнин махна нетърпеливо с ръка.

— Какви са те?

— Решили да подирят нов наместник за малолетния Бодуен.

— Защо? Нариро дьо Туси не си гледаше съвестно работата?

Гъркът поклати глава.

— Нариро дьо Туси! Той е почтен човек наистина. Ала това не е едни Бетюн или един Вилардуен! Те решили да подирят човек с твърда ръка и непреклонна дума, с голяма власт и влияние, за да може да защитава империята от застрашаващите я врагове.

Кир Теодор побледня. Мрачен облак мина през очите му.

— Не го усуквай толкова! Кого са избрали? Някой сродник на френския крал или може би сам Андрея Венгерски?

Гъркът наведе чело, заби поглед в мраморната мозайка на пода. Каза едва чуто:

— Не. Избрали един от съседните господари.

Комнин приближи към него. Дишаше тежко.

— Ватаци, нали?

Захарос мълчеше.

— Защо не ми отговаряш? Говори! — Той повиши гласа си. — Говори!

Пратеникът дигна несмело очи, погледна изплашено към разгневения император. След това избъбра бързо:

— Избрали българския цар... И решили да скрепят договора с брак между Бодуен и дъщеря му Елена... Посолството вече заминало за Търнов...

И като каза най-сетне страшната новина, той се отпусна на креслото. Избърса потта от челото си.

Кир Теодор стоеше неподвижно на мястото си.

Изненадата му бе така голяма, така неочаквано бе това, което бе чул, щото той не можеше да каже нито дума. Захарос го гледаше. Тъй тъмночервено бе станало изведнъж лицето на Комнин, тъй задавен и труден дъхът му. Сякаш всеки миг щеше да падне покосен от яростната си възбуда.

Йоан Асен... Как беше възможно?

И той се бе съгласил. Кроткият, благочестивият... С това лице на постник. Ах, измамник! Дръзкият хитрец! Виж ти как дебнал своя час. И все пак. Тихо и незабелязано, като кротките води, той бе проникнал през най-дебелия зид. Защо му беше бран? Той си имаше подписан мирен договор с Епир. И все пак щеше да управлява в Константинопол...

Кир Теодор цял потрепера от бесен гняв. А той? Глупец! Бе оставил под носа да му вземат най-хубавата, сигурна плячка. Къде са му били очите досега? Но какво можеше да стори, кому да се сърди?

Всичко бе извършено мирно и гладко, по закона, с всички приличия. Нима в договора му с българите стоеше писано, че Йоан Асен не бива да поема наместничество над чужди владетели? И тия проклети латинци! И те го бяха надхитрили! Нима това беше наместничество и приятелство? Можеше ли в тоя договор да няма тайни решения, насочени против него? Нима току-тъй латинските барони са дали властта на Асена, ако той не е поел никакви обещания към тях?

Той изтича към Захарос, улови го за яката на туниката, разтърси го силно.

— Говори! Какво знаеш друго?

— Нищо, господарю! — изстена умолително гъркът.

Ала кир Теодор знаеше добре навиците му. Той отиде към масата, връз която лелееше купчина жълтици, нагребва една шепа и му ги подаде.

— Още ли не знаеш?

Рубен Захарос пое парите, извади дълга плетена кесия от джоба си, преброи ги, прибра ги и каза спокойно:

— Тиери дьо Менво не е присъствувал при изготвянето на тайния договор, ала успял да научи по околел път, че срещу властта в Константинопол Асен обещал да пази Латинската империя от всичките

й нападатели, за да спечели отнетите от враговете земи и да закрепил властта на зетя си Бодуен пред враждуващите партии на венецианци, генуезци и ромеи. Договорът ще влезе в сила от деня на сватбата между Елена и младия император.

— Кога смятат да стане тя?

— Може би след една година. Тогава Асен ще отиде в Константинопол и ще управлява империята до пълнолетството на Бодуен, когато ще се зачете бракът за действителен.

Кир Теодор се замисли, пресмятайки нещо.

— Имам време... — пошъпна той едва чуто. И бързо изпрати да повикат брата му Мануила.

Той бе решил вече.

Веднага трябва да се сключи мир с латинците за една година. А в това време той щеше да прати посланици с дарове до Фридрих II, дирещи съюз и подкрепа против всички врагове на мощния Хохенщауфен, и императора на Тесалоника.

Елисавета отвори раклата на гардеробната стая и подири най-просто извезаните си ръкави. След това отключи сандъчето с ценностите си и извади малко сребърно кръстче, което окачи на шията си. Ръцете ѝ трепереха от бързина, понеже очакваше всеки момент да ѝ съобщят, че свекърва ѝ е готова да тръгне за църковния празник в Айзенах и я чака. Все пак тя остана доста изненадана, когато в стаята ѝ влезе внезапно старата ландграфиня.

Облечена в скъп тъмнокафяв аксамит, с великолепно набрани ръкави от златовезан брокат и зелена атлазена мантия, София изпълни стаята с остро ухание на скъпа, сирийска вода. Едри бисери обкръжаваха гордия ѝ врат в няколко реда. По ръцете ѝ блестяха бисери и изумруди. Нито възрастта, нито грижите можеха да накарат София да се откаже от своята слабост към накити и разкош.

— Дойдох да ти кажа — рече надменно тя — че ако смяташ да продължаваш все още да се обличаш по този чудноват начин, аз отказвам да излизам заедно с тебе. Станахме за смях пред целия свят. Сякаш не си съпруга на ландграфа на Тюрингия, а селянка, която ринетора на кравите.

Тя измери с очи скромното облекло на снаха си.

— Естествено, че няма да можеш никога да си направиш нещо ново. Когато раздаваш всичките си доходи на разни дрипльовци. Людете ще разправят за безумството, което извърши лани, когато свали хермелиновата си наметка и я сложи връз плещите на просякинята пред прага на храма.

Елисавета изправи чело, погледна спокойно свекърва си.

— Бедните са моите най-добри приятели. Не позволявам да бъдат оскърявани.

София почервения от гняв. Вратът ѝ, челото ѝ се изпълниха с кръв.

— Естествено. Дорде най-после разсипеш държавното съкровище по приумиците си за тия твои „приятели“.

— Госпожо, аз отговарям като регентка за разходите на съкровището само пред господаря на страната, ландграф Лудвиг. Той ще съди дали съм била добра и достойна за доверието му, или не.

Старата ландграфиня се изсмия ядовито.

— И моят син не е с по-здрав разум от твоя. Сякаш го омагьоса, та не вижда нищо от всичките твои безумства. Не само, а дори и подражава. Той е единствен!

Елисавета се засия в блага усмивка.

— Това е нашето най-голямо щастие. Ние се обичаме и разбираме във всичко. Бог да го запази и здраве и крепкост да му дарува.

София се замисли. Въздъхна. Прекръсти се по посока на иконата, пред която гореше сребърно кандило.

— Амин.

След това тя изправи снага, почна да слага дългите си ръкавици.

— Облечи се прилично и ме намери долу, при болницата. По-скоро.

След излизането ѝ Елисавета дълго стоя тъжна и сломена пред своите отворени ракли с великолепни коприни и аксамити. Меките платове шумоляха с приятен блясък между пръстите ѝ. Елмазите святкаха като прозрачни сълзи, капнали връз тъмния огнецветен пурпур, или бистрата яснота на циндал от Лука.

А тя бе дала обет за скромност и бедност, тъй както бе проповядвал свети Франциск. Не бе ли това основата на неговото учение?

Бедността прави човека лек и безгрижен като птицата божия. Защото няма да се бои, че ще загуби нещо, нито ще ламти, след като има едно, да има и друго. Земните богатства отвличат грижите на хората само в земните неща, като ги карат да занемаряват духа си. Богатството предизвиква завист, а завистта омраза. Ала омразата ражда борби, кръв, смърт.

Как можеше тя да отиде в божия дом нагиздена като за пир и веселба, за да се моли, облечена в злато и аксамит, пред очите на толкова бедни и гладни, дрипави люде?

И реши твърдо: никога. Тя се погледна. Лека червенина обля бледото ѝ, отслабнало от пост и бдение, лице. Нима това бе скромна дреха? Тая тежка коприна, сива като есенно небе? И защо кръстчето да

не бъде от сребро? Не бе ли писано в житието на един светия от южните земи, че господ Исус не е бил разпнат нито на златен, нито на сребърен кръст, а на грубо и просто дърво. А хората в църквите се молеха пред презрения метал, от който правят парата — оръжието на сатаната.

Тя плесна с ръце. Верните ѝ Гута и Изентруд се притекоха.

— Донесете ми някоя ваша рокля, най-простата, която имате.

Двете жени се спогледаха, ала нищо не казаха.

Когато ландграфиня София видя снаха си да се явява пред нея облечена като прислужница, с тъмна вълнена мантия и просто дървено кръстче на гърдите, тя сметна това като лично и дръзко предизвикателство, като подигравка с нейното желание.

Устните ѝ се свиха в язвително презрение. Тя улови коня си за поводите, готова да сложи крак в стремето, щом притекъл се на знака ѝ коняр го подаде със смирено движение.

— Аз мислех, че съм взела за снаха една кралица, а пък то било мома, родена за слугиня. Можеш да останеш вкъщи. В свинарника имаше нужда от нови помагачи.

Раменете ѝ се разтрепераха от беззвучен кикот. В големите ѝ очи се таеше отровна омраза. Тя даде знак, конярят се спусна, прегъна коляно и подаде стремето. Един паж предложи рамото си, за да си подпре ръката. Елисавета полека приближи към своя кон. Ала свекърва ѝ препречи пътя. Алестият жребец подрипна, устреми глава към младата жена. Но тя не мръдна от мястото си.

— Двете не можем да ходим заедно... — извика извън себе си София. — Или ти, или аз ще отида на тържествената меса.

— Струва ми се, че не вие, а аз трябва да се срамувам от одеянието ви — каза смело Елисавета. — Божият дом не е съграден да си показваме в него богатството и знатността. А добротостта и християнската милост...

— Кой смее да държи такъв език към мене? — извика София. — Досега никой не е дръзвал! Коя си ти? С какво право ме оскърбяваш?

— Аз не ви оскърбявам, майко. Казах само това, което мисля. А вие знаете много по-добре от мене кой стои пред вас. Съпругата на ландграф Лудвиг, регентка на Тюрингия. Позволете ми да се кача на коня си, защото закъснявам за месата...

Пред очите на София причерня. Тя дигна камшик в изблик на необуздан гняв.

— Регентката на Тюрингия!

Камшикът изсвири във въздуха. Ала в мига, когато ръката ѝ се спусна надолу, между нея и младата жена застана някакво тяло. В неволен порив конярят се бе изпречил, за да закрие господарката си. По лицето му се изряза кървава ивица.

Едри сълзи набраздиха побледнялото лице на Елисавета. Тя извади лепената си кърпа и изтри кръвта от раната.

— Благодаря ви, Валтер.

Верният прислужник коленичи и целуна ръцете ѝ. В далечината, по виещия се друм, се дигнаха облаци прах. София засени лице с длан, загледа се.

— Кръстоносци!

Радостни викове отекнаха между пажовете и придворните. От южната и северна кула на замъка долетя оживен глъч. По прозорците на лоджиите и еркерите надвиснаха кичури тъмни глави. Белите мантии на рицарите ставаха все по-едри. Вече ясно личеха червените кръстове на раменете им.

— Носят вести от господаря! — извика един паж.

— Може би сам хер Лудвиг се връща! — възкликна възторжено раненият коняр.

Коленете на Елисавета се подкосиха. Тя се опря на седлото на коня си, безсилна да надмогне радостното си вълнение. След това внезапно отхвърли назад булото си, метна се на коня, спусна се към приближаващите, следвана от всичките си люде, пресече няколко пътеки, за да пресрещне по-скоро пристигащите. Кръстоносците завиха по каменистия, стръмен път, който обикаляше в змиевидни кръгове около замъка. Изчезнаха, пак се появиха. Пак изчезнаха. Още малко и ще стигнат пред главната порта.

София яздеше смутена и засрамена на края на бързащите посрещачи. Ако наистина Лудвиг се връщаше, как щеше тя да погледне сина си в очите след това, което бе сторила днес?

Чу се звънът на веригите на подвижния мост, тропотът на конете по дъбовите греди. Екна призив от двадесет тръби, които поздравиха гостите. Връз стъпалата на входа на палата застана високата снага на граф Хайнрих, който слизаше да посрещне новодошлите. Един храст

закри замъка, после пред очите на препускащата Елисавета се появи дворчето на палата. Кръстоносците бяха слезли от конете си. Двамата от тях, вероятно най-знатните, бяха обградили Хайнрих, който четеше някакво писмо. Елисавета скочи на земята, спусна се с премаляло сърце към вестоносците. Не, Лудвиг не беше между тях, ала те носеха новини от него. Тя спря задъхана на няколко крачки от новодошлите.

Хайнрих извърна лице. В очите му имаше нещо необикновено. Сякаш бяха от стъкло, сякаш не я гледаше човек, а затаено в скок диво животно. Тъй втренчен, пронизваш бе леденият му взор.

— Какво ново от хер Лудвиг? — попита с пресекнат глас младата жена. — Здрав ли е? Заминаха ли корабите? Ще се върнат ли скоро?

Но тя чувствуваше вече, че новината е лоша. О, нямаше съмнение. Той бе уловен в плен от неверните...

Кръстоносците наведоха чела. Извърнаха лице. Един от тях изгледа внимателно скромно облечената жена и попита:

— Коя сте вие?

Елисавета усети как ръцете ѝ застиват в ледена тръпка. Тя ги притисна до сърцето си, което биеше като звънлива камбана.

— Ландграфиня Елисавета! Съпругата на Лудвиг...

Хайнрих сгърчи лице в странна гримаса: болка ли беше, присмех ли беше? Гласът му прозвуча бавно и тежко:

— Вдовицата на Лудвиг.

Кръстоносците свалиха шлемове, коленичиха около младата жена, целунаха края на мантията ѝ.

— Ландграфът почина от треска в Сицилия.

Като насън Елисавета се отдалечи, без да продума нито дума, без да запита нищо. Тръгна из пътеките, изчезна зад храстите, залута се из пожълтелите треви на ливадите, притиснала ръце до сърцето си, дигнала очи към небето, сякаш диреше оттам ответ на страшната си мъка.

„Дай ми сила, дай ми сила да понеса волята ти“ — стенеше нещо в нея, а устните ѝ само повтаряха една и съща дума:

— Починал, починал, починал...

Стъпките ѝ я отведоха към малкия параклис. Тя мина през затихналото преддверие, изкачи стъпалата на олтара, коленичи, простря безмълвно ръце към скръбната Богородица. Да можеше да

извика или да избухне в сълзи, да приюти чело в някоя приятелска длан, да скрие лице връз нечие предано рамо...

Майка нямаше. Анна бе далеч. Кой можеше да ѝ каже добра и кротка дума? А отвсякъде бе заградена само с бездушни люде, с корави сърца. Изведнъж остра мисъл я прониза. Децата ѝ! Къде бяха малките невръстни сираци? Чие грубо слово щеше да нарани крехките детски души?

Елисавета дойде на себе си. Огледа се.

Погледът ѝ падна връз колоната отдясно. На нея стоеше изписан тънкият благороден профил на тоя, когото по-късно людете щяха да нарекат свети Лудвиг Тюрингски. Тя се отправи със залитащи стъпки към хладния мрамор, прегърна го, допря лице до скъпия спомен.

Едва тогава благодатни сълзи стопиха смразеното и сърце.

Търговци от Дубровник, от Венгрия, от Фландрия, от Сирия, от цял свят носеха стоките си в славния град Търнов, за да предложат най-хубавото вено, което някога царска невеста е имала. Още се приказваше в Константиновград за приказната зестра на Мария. Сега бащиното сърце на Асена не намираше нищо достатъчно хубаво, достатъчно скъпо, за да приготви дара на малката си дъщеря.

Царица Анна взе между палец и показалец виолетовия пурпур и опита дебелината на тежката коприна. След това вдигна с две ръце пъстровезания павунин, разпери го и леко го развя. Очите ѝ се заслепиха от ярката игра на многобройните багри, които напомняха пауновата опашка.

В краката ѝ лежаха купища кожи: от най-простите сиви хемски до тъмносребристите сибирски катерички, от лисицата до самура, от мурмела и бобъра до астрагана и хермелина. Преливащи се меки блясъци: черни, кафяви, червеникави, златисти, снежни...

Топове платове чакаха да бъдат разгърнати: арабско ахмарди, в пурпурнокафяв цвят, извезан със златни конци в причудливи образи, провансалски самит, фландърски серж, византийски пурпур, марокански саван. Имаше и мек, свilen синдал от Гранада, в ярки и радостни багри, които прилягат на тъй млада невеста: зелено като детелина, румено като зората, бледосиньо като утринно небе.

Царицата се извърна и подири с гореща нежност малката си дъщеря.

Без да подозира незнайната си съдба, четиригодишното дете невинно си играеше с една опитомена пойна птичка и често лекото чуруликане на момиченцето се смесваше с тънките и чисти призови на крилатия му другар. От време на време то надаваше весели писъци, след това избухваше в радостен смях. Птицата кълвеше от малката му длан зрънца храна, разперяше криле, кацваше по раменете му, чистеше с човка перата си, след това момиченцето я взимаше в ръцете си, притискаше я до себе си и я залюляваше в приспивна песен.

Нещо задуши гърлото на Анна. Тя се спусна, сграби в буен, страстен порив хубавото дете, обсипа го с едри сълзи и многобройни целувки.

Елена изглежда уплашено майка си, после се усмихна.

— Ще ми купиш ли от плата, който не изгаря?

— Да, всичко ще ти купя, всичко... — и царицата притискаше в пламенна бол детето до гърдите си.

Още малко оставаше и тя трябваше да се раздели с невръстното момиче. Тъй някога я бяха отделили от Елисавета, когато сестра ѝ трябваше да замине за новата си родина Тюрингия. Наистина, цар Йоан Асен ще да бъде настойник на малолетния съпруг Бодуен, ала колко кратки бяха понякога приятелствата между държавите. Въпросът за коронясването на Асена в Константиновград и настаняването му във Влахерна все още не бе разрешен. И нейната дъщеря можеше да стане жертва за благо на родината.

Руменото момиченце, с тъмни очи и коси като баща си, отправи учуден взор към майка си. И внезапно, сякаш почувствувало изгарящата я скръб, то избухна в несдържани хълцания. Невинното му сърце чувствуваше, че нещо става около него. Твърде често виждаше да го гледат с нажален взор или с необичайно любопитство, или с непознато дотогава почитание.

Все пак това бе годеницата на латинския император. Анна се опомни, изтри лицето си, повика търговеца, който чакаше в другата стая, при жените.

— Имаш ли от плата, който не гори?

Арменецът разбра шегата и отговори важно:

— Разбира се, честита царице. Ето го.

Той извади от чантата си една тежка коприна, жълта като восък, наречена плиалт.

— Това е платът, чиято коприна я тъкат безброй златни саламандри от Далечния изток, на една висока планина, която гори във вечен огън.

Елена слушаше с широко отворени очи. Тя остави птицата и приближи до приказливия чуждоземен, който разправяше и ръкомахаше:

— Далече, далече, зад Сирия, зад земята на аланите, там, където живеят лъвовете и пъргавите леопарди, големите змии, гърбавите

камили... А пък аз знам и за едно дърво, което се намира на планината Грариморт, в Индия. От него расте свила, която лъщи като разтопено злато...

Внезапно арменецът прекъсна думата си, сви се в дълбок поклон, тръгна към вратата, като продължаваше да държи тялото си приведено, без да се обръща назад.

Царят му махна любезно с ръка, погледна към платовете, взе един лъскав чер астраган в ръце и каза:

— Надвечер заминавам с дядо Василий.

Анна го изгледа и въздъхна:

— Време ли е вече?

— Да. Току-що ми съобщиха, че почнал да бере душа. Когато научил за това, светият старец Василий заявил, че желае да дойде с мене и със собствената си ръка да го причести.

— Бедният Борил... — въздъхна царицата. — Дано тия десет години, прекарани в пост и отшелничество, да са измили тъмнотата на душата му, та да може да се яви чиста и опростена пред бога. А светият старец няма ли да се измори от дългия път?

— За него има приготвена кочия... — той взе на ръце малката Елена и нежно погали тъмнокъдравата ѝ главица.

Анна се замисли, след това каза тихо:

— Мога ли да дойда и аз? Никога не съм пътувала към този край.

— Винаги ми е драго да не се отделям от тебе... — каза Асен и се взря с нежност в предания ѝ взор.

Те не можеха да се разделят нито за миг. Тъй дълбока и неизчерпаема беше тяхната обич. А освен това той не искаше да я остави сама в скръбта ѝ по Елисавета.

Когато кочията мина покрай новата църква, която се строеше до брега на Етъра, между реката и друма, който слизаше от Западната порта по посока на новата махала и моста, царят и царицата слязоха да разгледат как напредва строежът. Майсторите приближиха с почиттелно свалени гугли, като се надпреварваха да обясняват и отвърщат на въпросите, които им задаваха Асен и Анна. Зачули, че любимите венценосци се намират наблизко, людете от Новата махала бързо наизскочиха от къщите си, изпълниха ливадата между крепостта и реката, заградиха царя и царицата, обсипаха ги с цветя, с благословии.

Край брега бяха струпани купища варовик и тънки тъмновишневи тухли. Зидарите редяха с изкусна пъргавина по три-четири реда камъни, а след това три-четири реда тухли. Така полека-лека от земята израснаха нагоре великолепните стени на тази църква, най-голямата, най-хубавата, която дотогава търновци са имали, в сменяща се игра от сводове, слепи арки и прозорчета, украсени с фигури от гледжосани глинени тръбички, подобни на разцъфнали цветни чашки или четирилистни детелини.

Вътре църквата се разделяше от три кораба чрез две редици колони. Десетата редица се състоеше от една нова колона и две стари, които самодържецът бе заповядал да пренесат от Преслав: Крумовата и Омуртаговата. А новите, от сребристосин мрамор, бяха поставени върху стари жертвеници, донесени от Никюп.

Защото тази църква бе създадена не толкова, за да бъде място за молитва, колкото за помен на великото минало от Първото царство. Място, в което изминали дни и бъднини се срещаха по волята на мъдрия и христорлюбив цар, който диреше идното по пътеките на това, което е било, в скрижалите на това, което са бленували дедите.

Асен II погали с ръка гранитната колона на Омуртага, разгледа внимателно капителите на новите колони, украсени с каменна дантела от лозови листа, спря взор на римските жертвеници, които представляваха ниски четвъртити поставки, с по една волска глава от четирите страни. Главите бяха накичени с венци във форма на полукръг. Някога предците, които населявали земите на българите, посипали на тия поставки своите жертвени волове, с панделки, вързани по рогата, и венци на шиите.

— Бих желал някога, след столетия, нашите приемници да разберат моето желание и да направят от тази църква светиня за българския народ. Ето тия празни колони. Нека всяка от тях бъде запазена, за да бъдат записвани връз тях най-висшите мигове от нашите народни постижения. Не знам дали през моето царуване ще доживеея нещо, което да заслужава да бъде отбелязано тук, сред тия скъпи спомени... — Той въздъхна. — Да не бяха разрушили ромеите тъй безмилостно всичко от великия Симеона, от свети Бориса, от свети Петра...

— Не можа ли още да решиш как да бъде назована църквата? — попита тихо царицата.

— Колебая се... Не знам още. Борис е езическо име. Може би ще я посветя на християнското му звание: свети цар Михаил — а може би и свети цар Петър...

Навън се трупаха все по-гъсти тълпи. Беше ден, в който париците носеха стоките си за големия седмичен пазар, и в скоро време мълвата събра десетки хиляди край двата бряга на реката, по моста, по целия друм, който водеше към архиепископията.

Примас Василий беше готов и чакаше царската двойка на прага на приемната си. Тъй както преди двадесет и пет години, преди да замине за Рим, бе причакал Калоян и Целгуба.

Високата му суха снага се бе смалила и леко прегърбила. Снежнобели коси слизаха до раменете му в неизменна буйност. Дребните му черни очи светеха все още тъй живо.

Асен и Анна му целунаха десницата с благоговение.

— Получих вести от папата — каза кратко той, след като ги благослови.

Царят сви вежди.

— Добри? Лоши?

Светият старец поклати замислено глава.

— Преди пет седмици в малкия градец Аняни Григорий Девети хвърлил анатема против алеманския император. А заедно с това анатемосал и всички ония, които му оказват съдействие, които му доставят оръжие и които му са помощници, дори и само с прост съвет. И кой, мислиш, е споменат между другите като негов помощник и съветник?

Асен го изгледа изпитателно.

— Не можеш позна. Сам кир Теодор Комнин!

Царят застана за миг поразен.

— Кир Теодор! Как никой не бе подозрял досега... Съюзник на алеманите... Трябва да се готви за решителен поход против някого. Досега той настъпваше в Романия, като разчиташе само на своите собствени сили. А сега ще иска и тевтонски наемници... Ако аз бях вече увенчан в Константиновград, трябваше да се бия с него. Може би затова той бърза да изпревари... И дорде не е изтекъл нашият мирен договор... А в това време хората му в държавата пъшкат под жестоката му управа. Еднакво и българи, и ромеи...

След три дни, когато се прибра в Търнов от погребението на монаха Макарий, наречен някога в грешния свят Борил, царят завари да го чака посолство от папа Григорий IX, с което му съобщаваше, че е отлъчил Фридрих II заради неговата измяна към клетвата му да замине за Палестина, заради нечовешкото му държание към жена му Йоланта, дъщерята на бившия йерусалимски крал Жан дьо Бриен, която умряла от тъга в тъмницата, гдето била затворена от него заради небрежността му към кръстоносците, които измрели от глад, жажда и горещина в Сицилия и Пулия, заради лъжата му, че поради болест бил принуден да отложи кръстоносния поход, като изостави Христовите знаци, за да се завърне към обикновените си светски забави.

А десет дни след това в Търнов пристигна ново посолство, с което Фридрих II съобщаваше на Йоан Асен, както и на всички останали видни европейски господари, че папската власт желае да го оклевети несправедливо, понеже Рим предпочита да трупя пари, вместо да разнася божие слово, и желае да събира това, което не е посял.

Тъй пламна непримиримата омраза между божия заместник на земята и най-могъщия владетел на света.

Малките къщички на Айзенах лежаха дълбоко затрупани от снежните преспи. Площадът пред църквата, улиците, всичко бе непроходимо. Цял ден непрестанно бе валило. А когато мръкна, снежният вихър сякаш се засили. Цялото градче бе затихнало в безбрежна тишина. Всеки бързаше да се прибере у дома си по-рано, да се сгрее край приятния пукот на дървата в огнището. Вятърът виеше в комините и засипваше прозорците със снежен прах.

Към полунощ до прага на кметския дом застана немошна, морна сянка. Дигна вледенена десница и удари с мандалото по железния кръг. Звукът проехтя дълго и глухо в дълбоката тишина. Лавнаха едри псета, задърпаха синджирите си зад портата. Никой не отвори.

Отново жената дигна ръка, пусна тежкото мандало. След това притисна малкото си дете до себе си, уви го в наметката си. Другото се държеше за полите ѝ. Двете по-големи стояха малко по-надалеч, с вързопи дрехи и покъщнина в ръце.

Най-сетне вратата се полуоткрехна. Яви се стар прислужник, който триеше сънливо очи.

— Каква е тая среднощна врява, за бога! Време ли е сега да се иска милостиня!

— Аз моля подслон за през нощта... — пошъпна жената. — Ако не заради мене, смилете се за невръстните деца...

Откъм двора прогърмя гласът на кмета:

— Прибирай се, Йохан! Що за дързост! Пусни кучетата!

Зад прегърбената снага на слугата застана снажната осанка на градския първенец.

— Какви времена станаха... Човек не може да дремне миг от крадци и скитници! Какво искаш, жено!

Той дигна високо ръчния фенер, който носеше в десницата си, с другата си ръка се загърна по-добре, за да се запази от устрема на вихъра.

Жълтият пламък пресече с ярък сноп светлина мрежата на снега, освети лицето на жената, полузакрито зад качулката на вълнената

наметка. Кметът застана смразен на мястото си, неспособен да каже нито дума. Пред прага му стоеше в смирена просба самата ландграфиня.

Елисавета!

Той разтвори широко очи, като пред някакво страшно видение. След това безшумно и бързо притвори портата, дръпна катанеца, залости. Кой би дръзнал да прибере в дома си изгонената от Хайнрих Распе вдовица с децата ѝ? Нямаше ли още следния ден да увисне на въжето, или да бъде отведен на мъчения връз градския площад?

На много порти почука тази нощ Елисавета и навсякъде намери все същите неверни и жестоки люде, все същите безмилостни сърца, загрижени единствено за живота и имота си.

Ландграф Лудвиг бе мъртъв. Бяха донесли от далечния Отранто осоленото му тяло, увито в кожи, и го бяха погребали. На негово място заставаеше всемоутилен и неумолим вториот син на старата София. Кой можеше да се противопостави на тяхната воля сега, когато младата вдовица бе изпаднала в немилост? Всеки трепереше да не изгуби благоволенieto на новия владетел. Каква полза да играеш с живота си, за да отдадеш покровителството на една преследвана жена?

Елисавета и децата ѝ пребродиха всички улици, излязоха извън града, поеха по затъналия в преспи друм. Да можеше да стигне до бамбергския епископ, брат на покойната кралица Гертруд... Ала пътят бе труден и далечен. Тази нощ те щяха да замръзнат по друмищата, затрупани от ледените виелици, разкъсани от вълците. Тя прибра децата около себе си, закри ги с наметката, коленичи заедно с тях на снега. Горещи сълзи изгаряха лицето ѝ. Да можеше бог да се смили поне над невинния младенец, който спеше в ръцете ѝ.

Погледът ѝ падна връз далечна светлина точка. Някоя бедняшка хижа бдеше в нощта. С последни сили Елисавета се привдигна, разбута децата, които бяха почнали да замръзват, замаяни от студа, скръбта и умората. Гаснещите им очи издаваха, че са близо до смъртно изтощение. Почисти личицата им от нападалия сняг, разтри вкочанясалите им ръчички, почна да ги стопля с дъха си.

— Ето там, не е далече, може би ще се съжалят над нас. Хайде, още малко, още малко.

Те се повлякоха, заловени един зад друг, затъващи в преспите, заслепявани от вихъра. С грозен писък вятърът свиреше в ушите им

неволята на сирака и вдовицата. Сякаш триста гладни вълци виеха в нощта. Устните им заледяха, покрити със скреж. Светлината ставаше все по-голяма. Едно куче изскочи внезапно зад къщурката, хвърли се към тях. Почна да лае високо и тревожно. Ала не посмя да ги докосне. Само няколко пъти ги подуши с неспокоен устрем. Сякаш разбираше, че не за зло идват тия люде при тях, а сами диреха добра дума и човешка обноска.

Вратата на хижата се отвори. Някакъв висок човек, застана на прага. Вятърът заглушаваше гласа му.

— Кой е там?

Той нагази в снега, повика кучето си, ала то не се отзова, а продължи неспокойно да се обажда. Тогава дърварят слезе надолу по затрупаната пътека, като се мъчеше да долови нещо в гъстата виелица. На мястото, където обикаляше кучето, се чернееше нещо.

— Хей! Момчета! — извика той на синовете си.

Момците се притекоха, помогнаха му да разрови снега. Там лежаха без сваят една жена и четири малки деца. Дигнаха ги на ръце, отнесоха ги в колибата.

— Майко, хвърли повече дърва в огнището... — каза мъжът. — Виж какви гости ти носим. Накъде ли са се запътили тия пътници в такова време?

Когато дърварката свали наметката от лицето на непознатата, за миг ѝ се стори, че сърцето ѝ спира да бие. Изпули очи.

Пред нея лежеше ландграфинята. Господарката на тая страна. Майката на законния наследник, който тихо стенеше в смъртния си сън със замръзнали ръце и крака.

Едрите мъже стояха поразени край прага, без да смеят да си поемат дъх.

— Господи — простена жената — как могат людете да бъдат тъй зли и неблагодарни. Да изгонят нашата владетелка, нашата светица. Господи, накажи Хайнрих Распе! Мъртва е вече нашата закрилница.

И тя падна на колене, като избухна в несдържан плач.

Елисавета отвори полека очи и спря ясните си тъжни зеници връз нея.

Малкият град Перуджия бе изненадан от неочакваното пристигане на толкова знатни чуждоземни гости. Най-напред дойде с голяма свита бившият крал на Йерусалим — Жан дьо Бриен. Той бе брат на покойния Готие дьо Бриен, един от юнаците на петия кръстоносен поход.

По желанието на Филип Август младият Жан бе заминал за Палестина, където се бе оженил за наследницата на йерусалимското кралство. От предназначения за духовен живот младеж бе изникнал храбър бранник. Защото баща му, френският благородник Ерард дьо Бриен, го бе определил, като по-млад брат, да се прояви в църковната йерархия. Ала момъкът повече предпочиташе да върти меч и копие, отколкото да прелиства свещени книги. Затова избягало от дома си и се скрило при един свой вуйчо в Клерво. Той пък го предал на друг сродник, Симон дьо Броа, който отгледал момчето и го изучил в рицарски и бранни обичаи.

Когато големият му брат, Готие дьо Бриен, взел кръста и тръгнал в поход, Жан се явил при него и го помолил да го приеме със себе си. По-късно Готие бил провъзгласен за владетел на Неаполитанското кралство. След смъртта му Жан станал настойник на децата му.

Прочул се с бранни качества и благороден нрав, Жан бил помолен да приеме венеца на йерусалимското кралство и ръката на неговата наследница Мария, дъщеря на Амори II, починал без мъжки наследник. Мария родила само една дъщеря — Йоланта — която той бе дал на алеманския император Фридрих II. А от втората си жена Бернажер, дъщеря на кастилския крал Алфонс, той имал трима синове и една дъщеря — Мария.

За Бернажер той се бе оженил на 74 години, а сега, когато стоеше начело на папските войски против Фридрих II, Жан дьо Бриен беше минал вече осемдесетте. Ала никой не можеше да му даде повече от 60 години. Тъй висок и строен бе якият старец, с изправена снага и бистър ум, с яка десница, с бодра походка. В мига, когато го повикаха на съвещанието в Перуджа, той водеше на юг бран заедно с войските

на свети Петра против зетя си, който бе уморил дъщеря му Йоланта и си бе присвоил титлата му на йерусалимски крал.

След Жан дьо Бриен пристигнаха пратениците на Константинопол: епископ Мадитос, бароните Вилен д'Оноа и Понс дьо Лион.

Накрая в малкия градец дойде и сам папа Григорий IX.

Събранието стана в двореца на местния епископ.

Широката зала се изпълни с тих шъпот и звънтене на шпори. Духовници и рицари разискваха върху договора, който щеше да се подпише между високите люде. Някои се разхождаха нетърпеливо край колонадата, която отделяше залата от продълговатата веранда. Други надничаха в малката съседна стая, където писците приготвяха пергамента. Връз покрития с черни и бели плочки под лежеше дребно тъмнокафяво куче, доведено от някой рицар. Навън се зачу сподавен, почтителен шум от многобройни стъпки.

В залата влязоха пратениците на регента Нарьо дьо Туси. Малко след тях пристигна и Жан дьо Бриен с людете си. Най-сетне дойде и папата, придружен от няколко видни кардинали и множество по-низши прелати. При вида на светия отец всички паднаха на колене.

Григорий IX дигна десница и бавно направи знак за богослов. После подаде всекиму да целуне пръстена на показалеца му.

След няколко кратки съвещания папата, Бриен и бароните се отделиха в една отдалечена стая, където писците отнесоха пергамента и мастилата, за да бъдат написани условията на договора, който трябваше да се запази в най-дълбока тайна.

Навън многобройната тълпа неспокойно шумеше. За какво се бяха събрали толкова видни люде? Какъв договор щяха да подписват? За какво? Против кого? Против Фридрих ли крояха нещо? Кръстоносен поход ли замисляха? Уния между константинополските ромеи и Рим ли?

В това време папата стана от тесния мраморен престол, взе в ръка проектодоговора и го даде на секретаря си. След това докосна десница до обсипания с безценни камъни кръст, който висеше на златна верижка връз гърдите му. Устата му се свиха в решителна гънка. Той погледна към дървената пейка край стената. Там стояха пратениците на Константинопол, с шлем в дясната ръка и подпрени връз меча десници. Погледна към людете на Жан дьо Бриен, които бяха

заградили господаря си около изработеното му с тънка резба кресло от орехово дърво. Жан стоеше изправен с величествената си осанка и гордо издигаше чело. Белите коси обграждаха като снежен венец червеното му лице. Яносините му зеници гледаха ясно и прямо, право пред себе си.

— Чети — каза кратко папата.

Секретарят разгъна пергамента и почна:

„In Dei nomine Amen. Anno Domini MCCX tempore Gregorii Pape noni et domini Frederici imperatoris. Indict. Ij die V intrante mense aprilis. Actum infra nos: Johannes de Brienne, filius Erardis de Brienne...“

След като изреди имената на договарящите и свидетелите, секретарят спря. Понс дьо Лион дигна ръка, че ще говори:

— От името на високия регент Марио дьо Туси. Точка първа. Бароните на Константинопол молят високия господар Жан дьо Бриен да приеме венеца на империята, за да бъде настойник и поддръжник на малолетния император Бодуен до навършването на двадесетгодишната му възраст. Жан дьо Бриен ще носи титлата император и ще управлява властта, докато е жив. След пълнолетието на младия Бодуен Жан дьо Бриен ще получи като феодал кралство Никея и земите, които фръзите държат в Азия, с изключение на херцогство Никомедия, което ще принадлежи на Бодуеновата корона. А за своите лични наследници Жан дьо Бриен ще може да избира между земите отсам или оттатък Босфора. Или Никея, или земите на Теодор Комнин заедно със земите на деспот Слав, чак до Димотихон, Адрианопол, херцогство Филипопол и наследството на Стрезомир: Охрид, Скопие, Просек...

Папата се намеси. Лицето му бе строго и недоволено.

— А защо до Адрианопол само?

— Оттам почват земите на Йоан Асен и ние не желаем да влизаме в разпри с него.

Григорий IX сви вежди и млъкна. Понс дьо Лион продължи:

— Когато Жан дьо Бриен възвърне тези земи на империята и си избере феодал за наследниците на своя дом, то тия наследници ще бъдат

васали на латинския император. Точка втора. Кралство Тесалоника ще бъде запазено за дома Монферато. Това са нашите условия.

Жан дьо Бриен дигна ръка. Всички извърнаха очи към него. Гласът му бе дълбок и метално звънлив.

— Точка трета. Император Бодуен ще вземе за съпруга малолетната дъщеря на Жан дьо Бриен — Мария. Сватбата ще стане веднага, а бракът ще бъде изпълнен в деня на пълнолетието на съпруга. Невестата ще получи зестра 20 000 перпери, а на Бернажер дьо Бриен ще бъде определен от империята вдовишки приход след смъртта на императора регент.

Папата отново се намеси:

— А положението на херцога дьо Стрем?

Жан дьо Бриен добави:

— Точка четвърта. Жирар дьо Стрем ще продължава да владее своя феодал Филипопол до своята смърт. Точка пета. В случай на преждевременна смърт на младия Бодуен или невестата му Мария императорът регент ще запази властта до края на живота си.

Всички се спогледаха. Договорът бе готов. Ала папата все пак настоя:

— Не беше зле да се пише вместо „цяла Романия до Адрианополис“ — „цяла Романия до Верея“. Твърде много земи оставихте на Йоан Асен.

Бароните изтръпнаха. Те и без това се бояха от гнева на българския цар заради нечаканата измяна. По-добре да не го дразнят повече! И помолиха горещо да бъде зачетена тази важна точка.

Григорий отстъпи. И без това той бе получил твърде много. С голяма мъка неговите пратеници бяха убедили пратениците на Константинопол да се отменят от договора си с България. Ала той трябваше на всяка цена, сега в решителната борба с алеманския император, да има свой верен човек при Босфора. А не можеше да има по-верен от Жан дьо Бриен, който гореше да си отмъсти на Фридрих II за отнетото йерусалимско кралство, за смъртта на дъщеря си... Нима беше разумно да се вкара вълкът в кошарата? Какъв покровител щеше да бъде българският цар? Твърде лесно от защитник той можеше да стане господар... Освен това мнозина от бароните хранеха в себе си таен страх: дали младият Бодуен, като порасне, облегнат на такъв

мощен защитник, не ще подири сметка за обидите, нанесени на брат му Роберт...

Само че трябваше всичко да остане покрито в най-дълбока тайна.

Наистина, какво можеше да стори българският цар, тъй мек и добросърдечен, зает винаги само със строеж на манастири и църкви?... Ала все пак по-добре беше измамата да остане неизвестна колкото може по-дълго. Нека Фридрих се мамеше с помощта на Теодор Комнин. В Константинопол щеше да го очаква доста горчива изненада.

Щом и последният свидетел сложи подписа си на пергамента, общ радостен вик отекна под мраморните сводове:

— Да живее император Жан дьо Бриен!

Блеснаха оръжията като мълнии, звъннаха щитове, дигнаха се копия високо във въздуха.

В това време писецът довършваше края на договора:

„Ego Angelus not. Hiis actibus interfui et hoc totum scripsi et autenticavi rogatu et mandato patrum.“

Младият престолонаследник не сваляше умните си очи от тия на баща си. От време на време Асен прекъсваше разказа си и прелистваше дебелия пергамент, в който стоеше изписано със ситни букви великото минало на българския народ.

— И тогава Исперих сложил основите на новата държава отвъд Истрия. Тъй от смесението на славяни и българи се образувал нашият народ.

Петър беше необикновено мъдър за възрастта си. Той помисли малко и попита:

— Не се ли е загубило българското племе между славяните, щом те са били по-много?

Асен поклати глава, усмихна се:

— Не, момко мой. Защото българите тогава са имали по десетина жени, които те са вземали от славянските семейства. А тия славянки са имали по много деца, в чиито жили е текла българска кръв.

Момчето остана доволно от отговора, след това попита:

— А защо Първото царство е паднало под робство, та е трябвало вие да го освободите? Нямало ли е силна войска да го брани?

Царят сведе навъсено чело, въздъхна:

— Войската е била силно и добре въоръжена. Близко седемнадесет години Симеон живял в мир, за да подготви и въоръжи българската рат за велика бран, която я очаквала. Защото в това време и византийците се готвели за смъртния двубой. Тъй като било ясно, че няма място за две велики империи на полуострова. Или България трябвало да смаже Византия, или Византия да покори България. Както и станало.

— Но защо Византия е покорила България? — попита Петър със задушен от мъка глас.

— Не е липсвала войска, нито дръзновени мъже... Същите войводи, същите проницатели, същите стотници са били при Симеона и при неговите приемници. Държавата е била богата и приемала данъци отвсякъде. Друго е липсвало.

— Какво? — попита живо момчето и впери ясни зеници в царя.

— Липсвало е желание за борба. А този, който не е готов да се бори, ще бъде съборен. Такъв е суровият закон на природата. Затова тя дава някому нокти, другиму зъби или бодли, за да знае да се брани. Тежко на тоя елен, комуто са счупили рогата. Той никога няма да бъде водач, той никога няма да стои гордо на земята. Тъй и тогавашните българи... Отровата на Византия счупила волята за борба на мощния враг и ромеите победили по най-лесния път: като се подкопае отвътре, като се привлекат в лицемерна ласкателност клирици и боляри, като се приспи с угодливи обещания будното недоверие... Василий Българоубиецът подмамил велможите да му предадат крепостта и градовете в мирно подчинение, защото нямало смисъл в безкрайната борба, като им обещал пари и високи звания. Тъй изчезнала българската държава в пределите на Византия. И останал да страда само народът, лишен от власт, войска и царе. Нормани, печенег, кръстоносци, кой откъдето им се покажел, минавал безнаказано през българските земи, грабел и опустошавал. Нямало вече яката десница на Крума и Симеона да брани, да закриля народа си от нападения и престъпления. Училищата на свети Климент били закрити. Житията на свети Кирил, свети Методия, свети Климент и неговите ученици били преведени на гръцки, ала изопачени и нагодени да убиват съзнанието на българите за тяхната народност. Все пак Василий не отрекъл голямото значение на българите, за да може народът да чете с любовомъдра жажда тия книжки, ала на ромейски вече, защото българският език бил наричан варварски и българските книги били изгорени.

Очите на Петър се разшириха в безмерно възмущение. Сълзи овлажниха чистото им сияние.

— А ние, татко, ние имаме ли войска, годна да ни брани от робство и неволя?

Асен се замисли:

— Не още. Не сме още напълно готови за голяма бран. Затова имам мирни договори с всички съседи. Народът първо трябва да разцъфти в благополучие и имотност, за да може леко да издържа една скъпо обръжена рат.

Момчето скочи в буен порив:

— И аз искам щит и копие! Татко, купи ми кон и оръжие! Ако някой ни нападне, искам да отида и аз на бран!

Асен избухна в дълъг смях. Потупа детето по бузите. Кръвта на Калояна течеше в тия млади жили. И неговите соколови очи гледаха през тоя невинен взор.

Той извади от куповете пергаменти една малка книжка, подвързана с кордованска кожа, която от годините бе леко потъмняла.

— Ето, това е житието на свети Наум, написано от епископ Теофилакт, който бил архиерей на Охрид след падането му под ромейска власт. Какво не бих дал, за да намеря първоначалното българско копие...

Той се послуша. Навън слизаше топъл проливен дъжд. Времето бе кишаво и мрачно. Момчето не можеше да излезе из двора и градините.

— Сега ще прочетем житията на свети Йоан Рилски, на свети Иларион Мъглежки, света Филотея и свети Йоан Поливотски, та като дойде отец Йоаким да те изпита за новия урок, да можеш добре да му отговориш. Мощите на тия трима светци се пренесоха в нашия царевград Търнов по време на дядо ти Асена и чичо ти Калояна. Защото няма по-голяма слава и по-голяма сила за един град от тази да притежава всечестни мощи на Христови мъченици. Раклата на света Филотея се намира в църквата на Света Богородица, наречена Темнишка, тая на Йоан Рилски...

— Ами в твоето царуване не си ли пренесъл някои мощи, татко? — го прекъсна с живо любопитство княз Петър. — Не си ли водил някоя битка, не си ли покорил някой град, в който да има чудотворна ракла?

Царят поклати глава замислен. Тъмните му очи скръбно проблеснаха:

— Не съм. Не още... Ала ако някога ми бъде дадено да поревна от сърце нещо, то бих желал да имам тук, на Царевец, църква, в която да почиват мощите на света Петка. Защото няма по-чист небесен дух от тоя на великата чудотворка. Как бих желал тя да стане закрилница и застъпница на нашия град, украшение на нашата земя. Слушай... Отецеството ѝ е било град Епиват, в Романия. Родителите ѝ били благочестиви люде, които ходели неотклонно във всички божии заповеди, украсявали живота си с милост и прекарвали дните си в добротворство. Те имали две деца: Параскева и Евтимий...

Ала младият престолонаследник не изпитваше особено любопитство към житията на светците, затова внезапно попита:

— Когато загинал и последният български цар, не е ли останала поне малка диря от техния род, за да се бори по-късно с гърците?

— Да. На два пъти по-късно българите дигнали бунт. Първом при сина на последния цар Гаврил — младия Делян, чиято майка била сестра на венгерския крал свети Стефан. А после правнукът на една Самуилова дъщеря — Константин Бодин, взел името Петър, когато българите го избрали за цар. И после за трети път, пак едни потомци на стария царски род...

— На име Белгун, Тодор и Иваница... — допълни някакъв глас откъм вратата, която водеше за царските покои.

Царят и синът му се обърнаха. Севастократор Александър стоеше на прага, дигнал с една ръка аксамитената завеса, която закриваше отвора на вратата. С другата ръка той поздрави прекалено бавно и тържествено.

— Какво има? — попита веднага Асен, който не бе свикнал с подобно глумливо държане на брата си.

— Има това, че кир Теодор събира в Тесалоника безбройна рат — каза севастократорът, като падна тежко връз дървената пейка, която обикаляше край стените на чардака, свали самурената си гугла и поглади с въздишка ясно русите си коси — а ние тук приказваме за свети Стефан и Гаврила. Не, Асене. Така не може повече да се кара. Време е да се почне със събиране на опълчения.

— Но против кого? — извика учуден царят. — Ако събирам рат, това означава, че искам да се бия, а нито един от договорите ми за мир още не е изтекъл. Нито пък съм още поел наместничеството в Константинограда, та да ходя да браня латинците...

— Ако ти не искаш да се биеш, може всекиму да се поревне да си премери силите с тебе... — каза замислено Александър.

— Не се глуми! — отвърна Асен и погледна втренчено брата си. — Ала ти криеш нещо от мене. Познавам. Говори! Какво има?

— Защо твоите латинци още протакат работата и не уредят въпроса с наместничеството? Ето, ако сватбата между Бодуен и Елена беше вече извършена, като първо условие за влизане в сила на договора, ти трябваше сега да им идеш на помощ против намеренията на Комнин. Защо се бавят. Какво чакат?

— Всичко е готово. Вчера дойдоха пратеници от наместника с дарове за Елена и писмо, в което съобщавах, че сватбата ще стане до Петровден.

— Хайде, сега пък Петровден! Нали беше уж определено Великден. — Севастократорът скочи, отиде към брат си, опря ръка на рамото му. — Знаеш ли, че в Перуджия имало таен съвет между папата, Жан дьо Бриен и пратеници на Константиновград?

Царят навъси чело, прехапа устни. Остана за миг поразен и гневен. След това ведрина порази лицето му.

— Какво от това?

— Как? Нима не разбираш, че те кроят нещо против нас? Ако им беше чиста работата, щяха да известят и на тебе — бъдещия наместник.

— Ти право каза — бъдещия. Ала не още наместник. Затова аз още нямам право да се меса в държавните им тайни. Може би искат да сключат съюз с папските войски и вожда им Жан дьо Бриен против общите си врагове. А те се знаят кои са: за едните Фридрих, за другите Комнин.

Дъждът бе престанал.

От градините се издигаше остър дъх на теменуги и седефче, неясен глъч на палави детски гласове.

Асен се обърна към сина си:

— Искаш ли да поиграеш в градината? Сестра ти е долу...

Ала момчето отказа. С напрегната жажда то слушаше разговора, който възбуждаше любопитството му повече, отколкото другите можеха да си представят.

— Елена е малка... Аз не мога да играя с момичета...

— Много си доверчив... — продължи бавно и замислено севастократорът. — Мислиш, че всички люде са като тебе. Вярваш на латинците, вярваш на Комнин, вярваш на папата... Договори! Парчета хартии! Помисли си само каква съблазън за кир Теодор... Цялата ни граница е необръжена, а той събира многохилядна войска. Мислиш ли, че един къс пергамент и един златопечатан подпис ще го възпрат, ако дяволът го изкуши?

— Без божията воля нищо не става. Защото без него нито дума, нито дело се изпълнява. Ще бъде това, което той е определил, а не

това, което хората кроят... — каза полека Асен и скръсти смирено ръце.

Александър махна с ръка. Седна връз перилото на чардака.

— Нямам вяра аз в гръцка дума!

Царят го изгледа.

— Как можеш да помислиш подобно нещо? Нима Теодор Комнин ще забрави, че когато можех да вляза в съюз с Ватаци и да го напада при Адриановград, аз не използвах незащитения му гръб и запазих честно договора си. Борбата е неизбежна. Ала тя ще бъде почтена...

Глух смях се изтръгна от устата на царския брат. На прага застана великият примикюр.

— Протостратор Радул иска да говори, царство ти.

— Нека влезе.

Радул влезе, целуна ръка на благочестивия самодържец. Стройната му снага бе леко наедряла. Бели кичури пронизваха тъмния облак на буйните му коси. По сурово изопнатите черти на лицето му се таеше някаква скрита, безименна скръб.

— Какво има, Радуле? — попита благосклонно царят любимия си войскар.

— Искam разрешение да повикам отвъд Истъра конницата на княз Йона.

Асен скочи. Лицето му потъмня.

— Вие всички сте подлудели. Каква нужда те кара да говориш това?

— Вестите на Тесалоника, царство ти. Нека не предизвикваме сами слабостите на кир Теодор. Той ще мине покрай цялата ни граница с многобройна рат от наемници. Нека бъдем предпазливи.

— Горко ни, ако мислиш да водим бран с тежко въоръжените тевтонци на Фридрих II и ломбардите, които Комнин е наел в последно време с толкова голяма плата. Ние не сме още готови за бой. Напротив, нашето спокойствие и крепката вяра в светостта на дадената дума трябва да бъдат най-яркото ни упование.

— Ако мога да настоя пред царство ти, ще повторя молбата си: нека извикаме зад Истъра две-три хиляди кумански конници.

— Както искаш, Радуле. Оставям на теб. Ала ние имаме винаги готови около хиляда наши, нали?

— Малко са. Дори и само за пазене на южната граница.

Отново се появи на прага великият примикюр:

— Логотетът на царството.

— Нека дойде.

Епископ Григорий дойде, придружен от неколцина презвитери и монаси. Образованият духовник твърде умело водеше външните отношения на царството с вродената си хитрост и предпазливост.

— Получих донесения от Долна земя, царство ти.

— Знам. Комнин събира наемници около Тесалоника.

Логотетът поклати глава.

— Новините са по-пресни. Гончиите ми пристигнаха преди половин час, когато би втората утринна.

Всички впиха тревожно очи в логотета. Асен усети мразни тръпки да прекосяват тила му.

— Кир Теодор потеглил с безбройна рат по посока на Хебъра.

Мъжете затаиха дъх. Григорий продължи:

— И сега вървял все покрай нашата граница.

Отдъхнаха.

Ала в сърцето на всякого остана да тлее, като жив въглен, някакво тайно, настръхнало съмнение.

В тишината на монашеската килия се чуваше само равното скърцане на пачето перо. През дебелиите жълто-зелени стъклени плочки на прозорците струеше ярката пролетна светлина на това ранно утро от 1230 година. Навсякъде по цялата килия бяха издигнати полици, препълнени с книги. Но книги имаше натрупани и по раклите, по земята, разтворени, с разкопчани ремъчета, с отбелязани страници. Върху стената, над наклонената маса, която служеше за преписване, бе закрепен железен трисвещник, в който имаше три изгорели почти докрай вошеници. Личеше, че в тая килия се работеше ден и нощ. Пред масата връз ниско столче бе седнал сух, дребен, ала строен монах с бледо и изпито постническо лице. Вдясно масата имаше подставка за книгата, в която той от време на време поглеждаше. Вляво стоеше етажерка, по която бяха наредени пръстени гърненца, пълни с разноцветни мастила.

Трима мъже стояха в кръг наоколо. Един четеше в някаква дебела книга, други превеждаше прочетеното, а третият жадно слушаше и от време на време надничаше през рамото на презвитера, който записваше превода, за да разбере някои по-неясни слова.

Абат Витлеем се обърна към този, който тъй внимателно слушаше, и каза:

— Чудно ми е, дедец Мануиле, как си можал да намериш тази тъй опасна и мъчна за издирване книга. Да те види някой с нея в ръка, било в Рим или Марсилия, или Базел, горко ти...

— Купих я от един дубровнишки търговец. Макар че бе на латински език, не се поколебах да дам за нея три перпери. Все вярвах, че ще успея да накарам някого да ми я преведе. Затова сега има да благодаря на голямото благоволение на нашия светъл самодържец, който пожела сам да узнае какво пише в тази тъй прочета книга. У нас, по божия милост, не живеем със затворени очи. Ученолюбивият ни цар не желае да изпусне из око нищо, което занимава умовете на западния свят. Дори и това, което някои наричат еретическа книжнина.

Францисканецът, който четеше латинския текст, поклати глава:

— Напразно наричат „Вечното евангелие“ еретическа книга. Ние еретици ли сме? А напоследък чух, че нашият главен вожд, Джовани ди Парма, решил да напише един благоприятен разбор на тази тъй хулена и тъй харесвана книга.

— Нали царят щеше да дойде да му прочетем преведеното? — попита дедец Мануил.

— Всеки миг го очаквам... — отвърна презвитер Йоаким, като леко наклони глава по посока на прозореца, заслушан в някакъв далечен тропот от конски копита.

Францисканецът продължи да чете, а абат Витлеем превеждаше на висок глас това, което Йоаким трябваше да записва.

— „Най-главното, най-необикновеното в твърдението на абат Йоаким е, че...“

— Кой е този абат Йоаким? — попита учудено богомилът, като се загледа в презвитера, който напоследък бе станал игумен на манастира, приемайки сан архимандрит.

Той леко се усмихна:

— Не, не се отнася до мене. Тоя е оня Йоаким, който ходил на поклонение в Палестина и оттам се върнал със слава на светец. Той измислил мъдростта на „Вечното евангелие“. Но е починал доста отдавна, може би преди тридесет години.

— Казват — намеси се францисканецът — че мъдростта на „Вечното евангелие“ била дадена от един ангел на някакъв духовник, наречен Кирил, написана в слова, издълбани в медни плочки. А пък този Кирил ги предал на абата Йоаким — вечна му памет.

Навън се дигна засуетен глъч. Няколко монаси надникнаха тревожно през вратата.

— Царство му иде! Глотата изкачва баира!

— Хайде, по-скоро... — подкани Витлеем и продължи да превежда текста, който францисканецът четеше, а Йоаким записваше. — Останаха само няколко думи. И тъй „... най-необикновеното в твърдението или по-скоро в учението на абат Йоаким е, че римското християнство е завършило своето дело и е стигнало до своя край. Божията промисъл е наредила, щото светът да живее в разни откъслеци от време. През дните на еврейството светът е бил под прякото влияние на бог-отец, през време на християнството е бил под влияние на бога-син, а сега е дошъл вече часът да живеем под

влиятието на бог-свети дух. А това значи, че през идните времена няма да имаме вече нужда от вяра, за да възприемаме нещата, а от разум и мъдрост...”

По дългия коридор на манастира задрънка оръжие, отекна звук на многобройни стъпки. Новият архимандрит остави тихо перото, отправи се към вратата.

На прага застана самодържецът. Четирима се сведоха в дълбок поклон. Йоан Асен даде знак на хората си да останат навън и влезе в килията. Той бе облечен в проста дреха от чер струмишки шаяк. В сряда и петък, когато постеше, той носеше най-скромно облекло, като най-обикновения от своите поданици.

— Е, готов ли е преводът на прочутата книга? — попита с горещо любопитство той и приближи към подставката. — Свършихте ли вече?

— Току-що довършихме, царство ти... — каза тихо Йоаким. — И още съм поразен от мъдростта на тази книга, която, като еретическа, аз не мога да възприема, ала признавам, че тя оставя човека дълго в дълбок размисъл.

Царят взе в лявата си ръка дебелия връзка пергаменти, прелисти ги с палеца и показалеца на дясната. Тук-таме очите му спираха с внезапно, остро внимание, челото му се набръчкваше в дълбока мисъл, понякога прехапваше устни при някое необикновено смело заключение. Седна връз една ракла, зачетен, забравил всичко наоколо си.

Четиримата мъже стояха около него в почтително мълчание.

Мина доста време. Клепалото на манастира удари за втора утринна. Царят се сепна. Озърна се.

— Значи, това тъй наречено „Вечно евангелие“ смята, че ще бъде заместник на Новия завет, както той пък от своя страна бил заместил Стария завет... Светата Троица, изразена в три книги. Доста голяма дързост се изисква, за да твърдиш подобно нещо. Какво ще кажеш на това, Витлееме?

Абатът се поклони.

— Преведох я, за да изпълня волята ти, честити царю. Ала инак не бих посмял дори да я прочета по свое желание. Светият отец в Рим ни е забранил да я взимаме в ръка. Има поразяващи мисли в нея,

признавам, ала все пак те се отклоняват напълно от догмите на свети Петра.

— А ти какво ще кажеш, Мануиле? Трябва да си доволен! Вашето сърце там гори по нови и нечувани неща. Тъй са жадни за промени и обновления. Чудна е наистина тази смелост да твърдиш, че идва вече царството на светия Дух. Все пак има вече признаци за това. Ето, чувам, че сарацините в Испания научили тамошните люде да броят по някакви нови, невиджани досега числа, в които имало и числото нула. Чували ли сте подобно нещо? Число нула? Число нищо? Но с него се пресмятало много лесно. Освен това научавам, че доминиканецът Албертус Магнус се опитвал да кара растенията да цъфтят зимно време и превел зелена трева да расте под покритите със сняг полета. А научавам, че император Фридрих, който много почита и покровителствува науките, изпратил някой си Леонардо Фибоначи от Пиза да пътува из Египет, Сирия и Испания, за да разбере по-изтънко това ново числоброене, та после да го обясни на един концил в Италия пред световноизвестни учени.

— Фридрих обича да събира около себе си учени... — потвърди францисканецът. — Край него се намира винаги придворният астролог Скотус, който гадае по звездите: дали е благоприятно времето за бранен поход, или не, дали ще има плодородие, или не... Превежда му на латински Естествената история на Авицена, прави с майстор Теодор алхимически опити... При двора му живее и испанският евреин Юда бен Соломон Коен, също тъй многоизвестен учен и философ.

На челото на царя се явиха грижовни бръчки. Той въздъхна. След това се усмихна и каза:

— И аз бих желал да имам такъв астролог... Да познава кое време е благоприятно за бран и кое не...

Архимандрит Йоаким позна мисълта му и докато се отправяха към параклиса за втората утринна, той приближи до Асена и тихо пошъпна:

— Има ли новини от юг, царство ти?

Йоан кимна.

— Да. И то добри. Кир Теодор преминал мирно и спокойно край границата ни с главния си отряд. Сега вече бил слязъл на юг по течението на Хебъра. Любопитно е какви са намеренията му. Против

кого е повел тази неизброима рат. Дали против Константиновград, или против Ватаци...

След утринната царят и хората му, заедно с Витлеем, Йоаким, Мануил и францисканеца, отидоха към новопостроената църква край брега на Етъра. Асен следеше с внимание и любов стенописването и украсата ѝ. Ала не само той, цял Търновград, знатни боляри от прониите, пътници от най-далечните хори, чуждоземски майстори постоянно обикаляха, наблюдаваха, даваха съвети, препълнени с възхита. Гръцки и персийски шаръчии, ломбардски технитари, пизански зидари, преселени в България поради гоненията на монголите или напуснали Константиновград след превземането му от кръстоносците, бяха наети от Асен за помощници.

Тази църква бе предназначена да бъде храм-паметник на българското минало, да стане по-късно царска гробница на Асеновия род, та да буди у всекиго мисъл и спомен за тия, които са били и които са дали нещо за благото на страната ни.

Майстор Драган забъркваше в едно глинено гърненце боя от мастикс от остров Родос, когато радостните приветствия на народа го известиха за пристигането на царската глота. Той избърса ръцете си и изтича в преддверието на храма. Следван от шаръчиите, той посрещна с три дълбоки поклона явяването на самодържеца.

Йоан Асен обиколи църквата отвън, разгледа хубавите фигури, образувани от пъстрата игра на слети арки и сводове, на тъмновишневи тухлички и лъскави, разноцветни, гледжосани, валчести и детелиновидни тръбички. След това отиде към главния вход, който се намираше на западната страна, откъм реката.

Над притвора се извисяваше високата кула с два продълговати, сводести прозорци. Стрехите над двата странични кораба бяха пониски и полегати. А стрехите над средищния и източния напречен кораб бяха по-високи и сводести. Над средищния кораб се извисяваше кръгло кубе с осем тесни прозорчета.

Майсторът въведе царя в притвора и му показа образите на ктиторите — сам Йоан Асен с църквата в ръце — и на членовете на царското семейство. Самодържецът беше облечен в багреница с широка сърмена ивица, която се спускаше от врата до червените обувки, описваше кръста и обикаляше цялата багреница отдолу. На раменете му бе метната, в богати дипли, мантия от морав аксамит,

поръбена по края и около врата със златен ширит, подплатена с хермелин, закопчана връз гърдите с едър изумруд. Сърмената ивица на багреницата беше обнизана с бисер и червени, и зелени скъпоценни камъни. Короната му имаше вид на нисък, полукръгъл златен шлем, с висулки от по три реда бисери от двете страни. Самата корона бе обсипана с бисери и каланти. Йоан Асен държеше в дясната си ръка модела на църквата, като го придържаше с лявата. Очите му бяха смирено издигнати към небето, сякаш поднасяха богу някакъв дар. Косите му падаха с леки къдри до раменете. Лицето му бе бледо и съсредоточено в набожно вдъхновение. Десният му крак стъпяше на червена възглавничка.

Царица Анна бе изобразена в багреница от морав пурпур със златиста наметка, извезана в бисерни кръгове. Както багреницата, тъй и наметката бяха обточени със същите сърмени ивици, както на царя, украсени със скъпи камъни. Короната ѝ бе висока, многостенна, обсипана с бисер, сложена връз тънко кръжило от рубини и изумруди. Изпод короната излизаше прозрачно було, което леко обвиваше долната част на лицето ѝ, минаваше под брадата, след това се навиваше няколко пъти около врата. Очите на царицата бяха сведени към църквата, която държеше ктиторът. Едната ѝ ръка сочеше модела, другата беше притисната в смирено движение към сърцето.

От двете им страни бяха застанали чинно Петър и Елена. Петър бе зографисан в къса червена руба с изрязани отвори, през които се препъхваха сините ръкави на скъпа аксамитена туника. На главата му имаше червена шапка, обкръжена с тънка ивица зирдавена кожа. Зелена мантия бе праметната през едното му рамо. В кръста бе пристегнат със сърмен пояс. Сивите му очи, които напомняха толкова много Калояновите, гледаха смело напред. Елена имаше дълъг тъмносин сукман, от който се подаваха ситно извезаните с бисер, сърма и червена свила ръкави на бялата копринена риза. Сърмена кордела с бисерно извезана изивица на челото бе прибрала хубавите ѝ дебели плитки.

Царят разгледа с голямо задоволство чудните шарки, похвали майстора и помощниците му, влезе вътре в църквата. Дълго той спира прехласнат взор в прекрасните стенописи, които, вече напълно завършени, израстваха на стените сякаш живи. Там бе Успението на Богородица, там бе светата Троица, седнала край трапеза, покрита с

бяла ленена бохча, с жълти и червени ивици по края. Бог-отец благославяше трапезата, а от двете му страни седяха бог-син и бог-свети дух.

Йоан Асен си спомни думите на „Вечното евангелие“.

— Йоакиме... — пошъпна той на верния си приятел. — Аз размислих. Не, не може да бъде. Светата Троица е едносъща и неделима. А това значи, че върховният пример, който бог ни сочи, то е да бъдем еднакво с крепка воля, благо сърце и бистър ум, неделимо и съразмерно. Блажени тия, които са обдарени от трите.

Йоаким изглежда царя, ала прехапа устни, не посмя да изкаже гласно мисълта си, за да не заприлича на ласкател.

Царят спря пред друга стенопис. Гледа я дълго, съсредоточен в образа на Якова, който се бори с бога. Облечени в зелени одежди, ангелите се качваха по стълбата. Под стълбата, облечен в червено, Яков спеше и сънуваше това, което бе изписано пред него. Синьото на небето, червеното и зеленото мамеха очите с чистата си багра. Царят затвори за миг очи.

Няма да те пусна, дорде ме не благословиш... — пошъпна в сърцето си той думите на Якова от Стария завет. И неволно въздъхна. Отново грижовната мисъл, която неотлъчно минаваше през ума му, изплува сред останалите и остана като тъмен облак над радостното му настроение.

Църквата бе станала великолепна. Построена от български майстори, изографисана от български шаръчии, тя щеше да бъде един от първите бисери, с които той искаше да украси и прослави столицата си, новия Царевград, богоспасния Търнов... Отправиха се към западната стена на външното преддверие, под сляпата арка. Спряха пред иконата на света Анна с малката Богородица на ръце. Царят едва забележимо се усмихна, обърна се към майстор Драган, който наведе зарумения чело. Приликата между света Анна и царицата бе очебийна. Връз тъмен фон света Анна, облечена във вишнева наметка, изпод която се подаваха тънките й ръце, в яносини ръкави, притискаше до себе си малката света Мария, която нежно свеждаше лице към кърмящата майка. Нимбите грееха в чистия блясък на златото, обкръжени с тънки, тъмни ивици. След това погледът му спря връз образа на света Елисавета, която кърмеше свети Йоана. В лицето

на майката на кръстителя можеше да се долови прилика с ландграфинята на Тюрингия.

Оттам те се запътиха към западната стена на църквата, връз която шаръчиите изписваха образния календар със сцени от живота на светците. В еднакви квадрати, изтеглени с червени линии, бяха изобразени всички дни от годината според най-личните събития от живота на светците на календара.

— До кой месец стигнахте вече? — попита абат Витлеем.

— Сега сме на месеца март — отвърна майстор Драган.

— А кой ден изписвате? — попита царят.

— Денят на светите 40 мъченици... — обясни майсторът.

Царят доближи до стенописа, отправи внимателен взор към шаръчията, който сръчно топеше четката в разните гърненца с боите и изпълваше очертанията, направени от майстора.

След това, сякаш подтикнат от необяснима сила, Йоан Асен внезапно се извърна и погледна към преддверието.

Връз прага на главния вход стоеше, неподвижен и безмълвен, великият войвода Радул. Бледен, с трескаво неспокойни очи, със свити в тревожна ярост пестници. Взорът му срещна тоя на царя и самодържецът веднага разбра всичко. Всичко това, което тормозеше от толкова дни духа му с неясна тревога.

Зад войводата се мяркаха изплашени сенки. Отекнаха викове.

— Кир Теодор нахлу в земите ни!

— Бежанци от юг пристигнаха пред портите!

— Гдето минала войската на Комнин, било все плен и пожар!

— Мъст на измамника!

— Искаме кръвта на лицемера ромеец!

— Договорът! Где е договарът!

— Отиде държавата ни! Господи помилуй!

Царят пристъпи две крачки към великия войвода, който прегъна коляно пред него. Лицето му бе каменно. Устните отпуснати в горчива болка и погнуса. Той каза тихо:

— Говори, Радуле!

— Кир Теодор тръгнал надолу по течението на Хебъра. Но след това внезапно се върнал и нахлул в земите ни! Граничната войска не могла да удържи неочакваното нападение. И сега, през, където минел, било все огън, сеч, грабеж... Пристигнаха гончии от крепостите и

бежанци от опустошените места. Народът напущал села и градове, бягал из планините, за да спаси живота си...

Войводата цял трепереше. Очите му блестяха диво и жестоко. Той удари свитите си пестници в челото.

— Ах, аз си го знаех! На ромеец да повярваш!

Царят мълчеше.

Тъмна червенина избликна по врата, по ланитите му, заля цялото му лице, челото дори. Дишаше тежко. Затвори очи, притисна ръка до сърцето си. Руменината на лицето му се замени с пергаментова бледост.

Йоаким, Витлеем и Мануил го подкрепиха. Спогледаха се изплашени. Не беше ли починал някога Самуил при страшната вест на ослепените му войскари? Навън забиха всички църковни камбани: бързо, припряно, тревожно. Градът се разбуни като разгневен кошер. Отвсякъде отекнаха писъци и проклетия. Църквата се изпълни с гъста навалица.

Йоан Асен отвори очи. Взорът му бе мрачен и потъмнял. Ударът бе много жесток. Той бе загубил вярата си в хората. На благородството му се отвърщаше с коварство, на почтеността му — с измяна.

Изведнъж той се стресна, изтръгнат от дълбокото си огорчение. Тъмният облак, който бе паднал наоколо му, се разсипа. Очите му засвяткаха с невиджан дотогава огън. Гневен вихър избухна в гърдите му. Кроткият и мъдър приятел на учени и схимници, почитателят на свети мощи, строителят на църкви и манастири изчезна. В жилите му избухна дързостта на Асена и буйността на Калояна. Закипя юнашката кръв на прадедите като поток, който внезапно и лудо разчупва сковалия се лед.

Той улови Радул за рамото. Стисна го силно.

— Колко друнги имаш готови за бой?

— Половин друнга е в ръката ми, до утре ще събера още няколко стотници пешаци и стрелци.

— Обади ли на княз Йона?

— Чакам всеки миг отговора му!

— Издавам повеля: да се разпратят още сега гончии до всички иронии. Войводите да свикат колкото могат конници и пешаци и в усилен ход да се съберат към Хебъра. Между Верея и Дианинград.

— Твоя воля, царство ти!

— До утре сутринта ще гледаш да събереш още половин друнга! Та да имаме поне няколко хиляди...

Всички се спогледаха изтръпнали. Какво страшно зло бе надвиснало над България...

Няколко хиляди...

А Комниновата рат броеше десетки хиляди...

Царят разбра отчаянието им. Каза твърдо и високо:

— Някога и Крум победи с малка войска Никифора. Не се плашете от гръцката наемническа паплач. Те се бият за плата, а ние за живот и смърт.

Той бързо праметна тъмния си плащ през рамото. И добави:

— Радуле... Ще поискам от тебе невъзможното. Но вярвам, че само ти можеш да го изпълниш. Искam людете ти да бъдат събрани не утре сутрин, а до петия час след пладне, още днес! Тръгваме веднага! Бързината ще ни спаси. — И той се втурна към изхода, последван от всички.

Навън се притискаше огромна тълпа. С ядно стиснати пестници, с пламнали лица всички викаха едновременно, като ядно ръкомахаха:

— На бой! На бой!

— Смърт на предателите!

— На оръжие!

— Не се тревожи, Асене!

— Ще те следваме и ще пролеем кръвта си доконца!

Обкръжен от възбуждения народ, който се стичаше отвсякъде, самодържецът се отправи към Царевец.

Зидари и шаръчии захвърлиха четки и пелки, седлари, ковачи, оръжейни търговци раздаваха безплатно щикове и копия, шивачът остави недовършената туника, търговецът предаде стоката си на жена и деца, обувчари предлагаха ботуши за войската, житари товареха коли с храна, за да потеглят след царските люде, всеки тичаше и се суетеше да помогне с каквото може. Аподохатори, десетници, рибари, колари грабваха рогови и костени лъкове, надяваха стари ризници, останали от бащи и деди, завързваха хоругви на копията си.

По Боярски рът припкаха загрижени боляри и войводи. Престолната зала бе вече изпълнена със знатни велможи и клирици. На бързокрил кон долетя и севастократор Александър, който бе на лов в Света гора. С кочия дойде и светият старец Василий. А камбаните

зовяха и дигаха за тревога в припрения си звън на многобройните си гласове. Барабани забиха по всички краища, гончии пришпориха коне — вестоносци по посока на всички войводства. Вредом, дето минеха, людете оставяха всичко и тичаха да грабнат оръжие. Старци и невръстни момчета молеха със сълзи на очи да бъдат приети в набързо събраните десетници и стотници.

Когато Йоан Асен влезе в престолната, облечен в бойна ризница от медни плочки, с тесни кожени панталони и кафяви високи ботуши, метнал на рамо къса червена наметка, с кръгъл шлем на главата, бледен и строг, с мрачно святкащи очи, всички замлъкнаха изведнъж, отдръпвайки се да му сторят място, изтръпнали от неспокойно очакване. Подир него следваше цялото му семейство.

С бавна и тържествена стъпка царят се отправи към окичената с оръжия стена, откачи меча на Калояна, извади лъскавото желязо от потъмнялата червена кожена ножница и го целуна с благоговение, като светиня. След това го запаса на кръста си.

Взе копието на Асен Стария и го подаде на Радула. Отвори една ракла, зазидана в стената, извади мирния договор, подписан от Теодор Комнин, дигна с гневно движение пергамента и го заби на върха на копието.

Настръхналите люде следяха със затаен дъх всяко негово действие. Когато видяха забучения връз копието договор, всички избухнаха в неудържим порив:

— Смърт на Теодор Комнин!

— Долу изменниците!

Самодържецът дигна високо копието в десницата си.

— Това ще бъде нашето знаме!

Залата се изпълни с викове:

— Правдата е с нас! Бог да е с нас!

На прага застана запъхтян гончия, потънал в прах и пот:

— Куманската рат приближава стените на Търнов!

Всички започнаха да се прегръщат насълзени, с треперещи ръце, безсилни да задържат вълнението и възторга си. Княз Йона пращаше тъкмо навреме обещаната войска от хиляда кумански конници.

Царят коленичи пред архиепископа, свали шлема си, сведе чело за благослов. Василий дигна старческата си десница към небето. Гласът му прозвуча едва чуто, задушен от тревога:

— Господи, ти, който виждаш и чуваш гласа на онеправданите си чеда, ти, който си дал сила на Давида и Саула, послушай молитвата на твоя раб и дари правда на оскърбеното българско царство...

В тъмните очи на тоя, който бе изпращал и Асена, и Калояна към жестока бран за правда и свобода, блесна дребна сълза. А навън градът шумеше като придошла буйна река, камбаните смесваха безпокойния си екот със звъна на оръжията, с тропота на конете, с бойните призови на дългите прави тръби. Радул бе събрал в определеното време своите люде.

И малката, ала решена да се бие за победа или смърт войска потегли в неспирен поход към юг.

Ден и нощ, без почивка те вървяха надолу, все по права посока към юг.

Вървяха и ядяха. Вървяха и спяха.

Конниците яздеха с приведени в лек сън чела, пешаците вървяха на редици, заловени един други за ръка, като оставяха на смяна един буден от всеки край на редицата. От устата на морните коне течеше непрестанно светла пяна. Кожата им трепереше, лъскава от пот. С разкъсани ботуши, изранени крака, жадни, полунахранени, те бързаха да наближат южната граница и посрещнат вероломния враг. Преди гърците да са успели да завземат крепостите между Хебъра и Родопите. Навсякъде по пътя си те срещаха тълпи изплашени бежанци от тракийските селища. Всеки бе грабнал в ръце, на вързопи или натоварено на мулета това, което бе можал да грабне в уплахата си. Някои водеха със себе си стада добитък, други бяха с голи ръце. Защото кир Теодор бе обещал висока плата на наемниците си, ала им бе казал, че могат да си я увеличат чрез плячка и грабеж на нападателните области. А наемниците знаеха, че винаги плячката е много по-сигурна от плата на един вожд, който може да бъде победител и да плати, ала може да бъде победен или убит. Затова, щом нахлуеха в някое селище, те първом се пръсваха по къщите да дирят заровени пари, да натоварят коли с покъщнина, да разграбят чеизите на момите, да измъчват останалите в къщите старци, за да обалят къде е скрито имането им. След това подпалваха опразнените къщи, а ако оставаха да пренощуват, превръщаха домовете в конюшни.

Бежанците посрещаха със сълзи на очи царските войски, падаха на колене, целуваха ръцете на войскарите, благославяха ги и отправяха желания за победа и сполука. От тях войводите научаваха приблизително къде могат вече да бъдат неприятелските войски. Макар че далечните кървави кръгозори сочеха дирята на разрушенията.

От Търнов войската се спусна край брега на Етъра, премина Хема, прегази Тъжа, отмина Верея, все право надолу, по късия път към

Хебъра. На някои дървета все още не бе паднала кафявата шума от миналата есен. Други, с голи, напъпили клончета, тръпнеха, залюлени от свежия южняк. Но колкото оставяха по-назад зад себе си дългата, пъстролюспеста снага на Хема, която в далечината изглеждаше ту морава, ту синя, ту пепелява, толкова младата зеленина ставаше по-ярка, по-сочна. Когато приближаваха Хебъра, вече почнаха да се мяркат дървета, накитени в снежнобяла премяна, обсипани с румени цветчета. Небето ставаше по-високо, по-синьо, по-ясно. Топъл въздух лъхаше морните, прашни лица на войскарите. Миришеше на прясно разорана пръст, разтопеният сняг се свличаше на буйни потоци и млади води пълнеха засъхналите, каменливи корита с пенлив, зелен блясък.

Вредом, дето минеа, овчари подбираха стадата си след царските люде, орачите оставяха ралата си на жените и децата, грабваха стари лъкове и ръждясали копия, някои задигаха каквото имаха: пелки, лопати, сърпове, други с голи ръце отиваха да пролеят кръвта си. Коняри раздаваха ергелетата си на пешаците и сами се нареждаха в техните редици. Деца с прашки и тояги следваха подпре им, без да обръщат внимание на знаковете и виковете, които майките им даваха да се върнат. Целият народ се бе вдигнал срещу дръзкия нападател като един човек, с една воля, с едно желание: мъст и победа или смърт.

И времето споделяше стаената тревога на бранниците. Небето ту потъмняваше, препълнено със сиви облаци, които се тълпяха като кръгли челичени щитове, ту внезапно препичаше слънце, ту препръскваше дъждец, после отново ярко блясваха пролетните багри, после пак притъмняваше с безнадеждна мрачевина. Тъй се ломеше и сърцето на царя, който яздеше в средата на войската, подир авангарда: ту препълнено с надежди и упование, ту изтръпнало в най-грозни предчувствия.

Прегазиха с мъка пълноводния Хебър, като яхаха по двама-трима наведнъж конете, които преплуваха буйните води. След това поеха по стръмния десен бряг на Добричка, която идеше откъм юг и влачеше мътни води към ширната река. Наближаваше да мръкне. Капнали, пребити от умора, войските диреха стан за пренощуване. Жрънките покрай реката бяха празни и запустели. В село Добротица не намериха жива душа. Селяните сами бяха подпалили селото си и бяха избягали, за да не остане никаква плячка за похитителя, който и без това, след като го ограби, сам щеше да го опожари. Равнината полека се

извисяваше в хълмнисти възвишения, между които се промъкваха като гъвкави змии многобройни реки, рекички и потоци.

Йоан Асен свали шлема си, изтри попотеното си чело. Огледа се наоколо. Мястото бе опасно, пълно със засади. Трябваше да се внимава. Ако можеха да стигнат свободно до крепостта над село Клокотница, положението им срещу настъпващите откъм югоизток гръцки войски щеше да бъде много изгодно.

— Радуле... — позова тихо той.

Верният войвода приближи коня си до неговия, допря почтително десница до гърди, сведе чело.

— Избери десетина войскари да пребродят местността и да ни доложат разположението на реките и ридовете около крепостта. Веднага.

— Твоя воля, царство ти. — Радул препусна коня си към сотнята на алагатор Милко.

— Вземи най-опитните си съгледвачи и тръгни веднага да изучиш местността. Надолу, все по брега на Добричка. Ако срещнете местен човек, вземете го със себе си да ви показва. Ала след това ще го завържете и няма да го пускате веднага. Никъде.

В падащата вечер алагатор Милко заедно с десетина войскари и един отрок от Крънско, прочут с острия си соколов взор, тихо се измъкнаха през ракитаците. В това време войската изкачи обраслия с гори хълм и се разпръсна из полянките с гъсто израслите дървета. Куманската конница остана долу, в подножието на хълма. Свикнали да ядат и спят върху конете си, куманите не усещаха тъй силно изтощението и умората на пешаците, които веднага се хвърлиха на земята облечени, с оръжията си, капнали, жадни за кратка отмора. Узите изпънаха плъстените си шатри, постлаха кожи за вождовете си, вчесаха дългите си перчеми, издоиха кобилите, пиха мляко, хапнаха малко сурово месо. Главният им вожд хан Сокач ги наобиколи, насърчи ги, напомни на жреца още преди изгрев слънце да пренесе жертва на боговете. Леко залюлян връз изкривените си от вечната езда крака, той минаваше от група на група, спираше се пред шатрите, разговаряше с наклакалите в полукръг узи, които късаха със зъби суровото месо: от време на време се ослушваше като дебнеща котка, слагаше ухо на земята. После продължаваше обиколката си. Златните му обеци, посипани с дребни карбункули, тихо светеха в здрачевината. Огненото

небе се отразяваше в локвите на превалелия дъжд. На запад се яви бледата вечерница. В това време Йоан Асен обикаляше горе своите морни пешаци, които бяха налягали в купчини тук-таме, край набързо издигнатите шатри. Някои се окопитиха от кратката почивка и почнаха да чистят оръжията си. Лъскаха ръждясалите си ризници, точеха ками и саби, опитваха острията на копията, гъвкавостта на тетивите. Други чакаха около колите да получат храна. Мнозина се катереха по високите дървета, за да зърнат следи от приближаващия враг. Далече, в чезнещите далечини, се издигаха огромни пламъци от опожарените селища. Неприятелят бе вече наблизо. Ала не се виждаше, не се чуваше нищо. Всички мълчаха, сякаш се бояха невидимо око, незнайно ухо да не долови най-плахия им шъпот, най-леката им дума. Въздухът бе препълнен с неизвестност. Те дебнеха, спотаени като див звяр, готов за смъртен скок. Ала може би и тях дебнеха по същия начин.

След бранния съвет в царската шатра всички войводи отидоха при отрядите си. Останаха само Йоан Асен и великият протостратор.

— Комнин е вече наблизо... — пошушна на себе си царят. — Боя се всеки миг да не загазя в засада. Дано по-скоро се върнат разузнавачите... Доколкото знам, крепостта е непристъпна откъм север и изток. Там се влива една по-малка река в Добричка.

— На това място Добричка се нарича Банска река. А на другата името е... — Радул прекъсна думите си. Ослуша се.

— Чуваш ли нещо? Като конски тропот... — каза изтръпнал царят.

Той стана, дигна завесата на шатрата, надникна. Върна се.

— Не, няма нищо.

Радул се замисли.

— Не знам. От време на време нещо ми се счува. Не мога да определя какво е. След това не го долавям вече. После отново почва.

Великият войвода затвори очи, за миг челото му клюмна във внезапна дрямка. Царят го разтърси за рамото.

— Върви си почини! Нужно е! Утре трябва всички да бъдем бодри. Хайде! Отморени войскари се бият два пъти по-дръзко.

— Няма да склопя очи, дорде не видя царство ти, че е легнал и той да почине.

Асен се усмихна. Загаси борината, която трепереше с кървав пламък, закрепена връз една желязна халка на главната подпора.

— Добре.

Той изгледа с любопитство войводата. Радул не бе помръднал от мястото си.

— Е? — напомни царят с подканващ глас.

Радул се сведе в дълбока преданост.

— Позволи ми, царство ти, да спя пред входа на шатрата.

Тих смях трепна върху устните на самодържеца.

Войводата поклати глава. Сви вежди.

— Нямам вяра в никого и в нищо.

— Навън стражите бдят на всеки двадесет стъпки.

— И на тях не вярвам. Едно време Манастир беше най-верният на Калояна.

Царят се хвърли облечен с ризница и запасан с меч връз постланата кожа. Наскоро край входа на шатрата се разнесе дълбокото и равномерно дишане на Радул. От време на време отекваха стъпките на стражите, които пазеха лагера. Вятър залюля гората в неспирен шъпот. Йоан Асен отпусна морна глава връз ложето си, ала сън не слизаше над клепачите му. Той се обърна няколко пъти ту на едната, ту на другата си страна, въздъхна дълбоко. Хиляди мисли го нападаха една след друга, хиляди образи никнеха като тежка мора в мрачевината. Той взимаше едно решение, след това го отхвърляше, променяше пътя на похода, след това го връщаше към първоначалното решение. Сърцето му биеше в бавни, звънливи удари в кобната тишина. Изведнъж той отпусна главата си по-близо до земята.

И отново чу оня чудноват шум, който бе разтревожил Радула. Конски копита ли бяха? Тропот от хиляди нозе ли?

Той скочи.

Не, не го сдържаше. Задушаваше се в тая тясна шатра, в тая глуха неизвестност. Кога щяха да се върнат разузнавачите! Прониза го буйно нетърпение. Той прескочи внимателно тялото на верния войвода, излезе навън.

Облъхна го свеж нощен ветрец, напоен с мирис на росен. Ясночервен, огромен месец изникваше зад потъмнелия силует на крепостта, която се извисяваше в далечината. Хълмове и долини мълчаха, застинали в царствена тишина, потънали в тайнствени сенки.

В далечината Хебър блещукаше като сребърна жичка, ридовете чезнеха призрачносини.

Асен отправи жадно взор към тъмния черен силует.

Дали там бяха вече успели да нахлуят гръцки войски? Това щеше да бъде съдбоносно за него. Българите трябваше на всяка цена да изпреварят Комниновите пълчища, за да не бъдат заградени от всички страни при едно желание на гърците да ги обхванат като в клещи. Със сигурния заслон на крепостта зад гърба си те щяха да могат да раздвижат в изкусна игра куманската конница. Дано крепостта можеше да се вземе откъм изток. Дано реката не беше придошла много... Но там, между тия ридове и реки, не ги ли чакаше спотаена Комниновата войска? Ако можеше да се заобиколи откъм юг. По-безопасно щеше да бъде. Защото гърците неизбежно настъпваха откъм изток, край десния бряг на Хебъра...

Царят внезапно спря.

Този чуден шум! Той отново долепи ухо до земята. Росните треви измокриха лицето му. Звукът личеше все по-ясно. Сякаш хиляди води клокочеха в стройната песен някакъв стар, познат напев. Той продължи да се лута из гората, зърна в низината лагера на куманите, слезе към тях. Стражите го познаха отдалеч и го пропускаха с почиттелно вдигане на сулицата.

Колкото повече слизаше надолу, толкова повече шумът ставаше по-ясен. Тук-таме се препъваше в останки от стари основи, минаваше край полуразрушени зидове, които се издигаха зловещи и черни в звездния сумрак. Личеше си, че някога това е било древно селище. Изведнъж той спря. Пред него стоеше старинен храм с хубави, стройни колони. В дъното на храма се откриваше полузакрит от шумата вход на пещера. От нея се обади тих глас:

— Кой е?

Царят се огледа наоколо си. Попипа дръжката на меча. За миг се разкая, че е тръгнал сам. Помисли да вдигне рога до устните си и да повика за помощ. После се усети, че въпросът бе даден на български и не би могъл да бъде от враг. Не биваше да се вдига излишен шум.

— Свой човек... Християнин... — отвърна той.

На прага застана млад юноша. Светлината на месеца биеше право в лицето му, по което бе замръзнала голяма уплаха. Никога през живота си той не бе виждал подобен личен войвода.

— Българин ли си? — попита момчето с пресекнат от боязън глас.

— Да. А ти? Откъде си? Какво дириш тука? — попита царят и се приближи до него.

Момчето се поотпусна малко. Отново дигна очи към непознатия, ала вече с доверие.

— Избягахме от гърците. Скрихме се тука в пещерата. От два дни вече си свършихме храната. Майка ми умира от глад. Който и да си, човече божий, дай ни малко хляб!

— Каква е тази развалина? — попита царят и добави: — За хляб не се грижи. Ела с мене и ще ти се даде всичко.

Изведнъж той изтръпна. Примка ли беше това? Какво имаше в тази пещера? Може би засада? Гръцки разузнавачи? Той реши да не се издава кой е.

— Тук е било вехто тракийско село — каза момчето — а това е стар храм на самодивите... Ние се скрихме в пещерата на извора. Сетихме се, че никой няма да ни намери. Мнозина ги е страх да идват насам... Поради самодивите.

Оня шум прозвуча ясно в тихата нощ.

— Какво е това? — попита Асен.

Момчето склони лице към земята.

— Това са подземни извори, които клокочат. Затова селото долу и крепостта се наричат Клокотница.

— Има ли люде в селото? — попита царят.

— Всички избягаха.

— По кой път може да се стигне до крепостта лесно?

Момчето се замисли.

— Ти българин ли си? — повтори то.

Асен леко се усмихна.

— Казах ти вече.

Изведнъж из гората се издигна смътен, сподавен шум. Отекнаха тихи заповеди. Задрънча оръжие. Един познат глас неспирно зовеше. Чуха се стъпки. Блеснаха борини. Момчето изтръпна, оттегли се към входа на пещерата.

— Тук съм! — се обади тихо царят.

Радул се затече към него. С шлема и плаща му в ръце.

— Каква непредпазливост! Биваше ли да ни хвърляш в такава тревога!

Като зърна юношата, той застана в мълчалив въпрос. Зад него се появиха няколко стражи и катепани.

— Това момче се е скрило тука от зулумите на гърците. Вътре е и майка му. Ще донесете храна и завивки. Трима стражи да останат да ги пазят.

Момчето разбра. Извърна се към царя, коленичи, обви коленете му с ръце.

— Не ми ли вярвате? Аз съм българин! Вие български войски ли сте? За да ни браните ли сте дошли?

Радул кимна с глава.

Момчето се спусна, целуна обущата му, края на наметката му, ръцете му, обзето от луд възторг.

— Господ да ви благослови! С вас ли е цар Асен? Дали ще го видя? Да целуна и нему ръка.

Радул мълчаливо посочи към царя.

Момчето падна по очите си в дълбоко благоговение, като пред икона.

— Как ти е името, драги момко?

— Матей Стоянчин, царю честити!

Отвсякъде се трупаха войскари. Кумани и българи, разбудени от глъчката, пристигаха на купчини, разпитваха за станалото. Високата снага на севастократор Александър се зададе между сенките, които хвърляха високите дървета.

— Войските вече се дигат на крак. Трябва да тръгваме, дорде не е съмнало. Кой е този?

— Намерихме един бежанец, местно момче. Може да ни бъде полезен, господарство ти... — каза Радул.

Севастократорът отправи остър взор към юношата. Сви вежди:

— Предпазливост.

Матей пламна, понечи да каже нещо, прехапа устни. Обзе го огнен копнеж да разсее това недоверие, да се прояви в нещо, да заличи съмненията на тия високи люде.

Откъм изток започна бавно да побелява. Звездите гаснеха една след друга. Тънка огнена ивица изникна зад ридовете, разрасна, изпълни цялото небе с руменина. Пожар от пъстри облаци избухна в

сини, зелени, морави, златни пламъци. В дърветата зацвъртяха птици. Хладен ветрец изтриваше безсънната нощ от клепачите, умората от тревожните чела. В далечината блесна синя, едва забележима ивица: Хебъра. Войските бързо и безмълвие прибираха лагера си. Куманите се строиха в гъсти редици до конете си. Заповедите се раздаваха шепнешком. Асен бе събрал в шатрата си всички войводи, за последен път разискваше начертанието на боя. Всеки миг очите му нетърпеливо се отправяха към полузакрития вход.

Най-сетне навън се зачуха припрени стъпки, сподавен глъч и на прага застана стотник Милко. Всички се струпаха около него, обсипаха го с въпроси, ала когато прозвуча властната повеля на царя, замлъкнаха, отдръпнаха се и жадно зачакаха да чуят.

— Говори!

— Най-напред слязохме надолу, все край брега на Банска, прегазихме една друга река, която се влива в нея...

Царят даде знак на чертожника да спре нанасянето на вида на местността връз пергаментовия свитък.

— Знае ли някой как се казва тая река?

Всички се спогледаха, дигнаха рамене.

— Може би е Суха река... — каза боляр Хубан.

— Не. Суха река се влива от другата страна... — се намеси куманският вожд Сокач, който бе слизал по тия места.

— Повикайте онова момче... — заповяда царят — то ще ни каже имената на местности и реки, за да не правим грешки.

След малко младият Матей изопна снага в гореща преданост пред лика на самодържеца.

— Слушай, момче... От тебе искаме само искреност и добра воля. После ще бъдеш богато възнаграден. Внимавай хубаво какво ще те питам. Знаеш ли как се казва реката, която първа се влива в Банска, като се слиза оттук надолу, към юг?

— Мала река, царю честити!

— Така. Добре... — и Асен даде знак на чертожника да нанесе името.

Алагатор Милко продължи:

— Като прегазихме Мала река, приближихме селото.

— То е вече Клокотница... — се намеси усърдно момчето.

— Селото беше съвсем пусто. На изток от него се издига възвишение, обрасло с гори.

— Това е Бели камък.

— Крепостта е достъпна само откъм тази страна — каза алагаторът. — Защото откъм север и изток се намират два широки и дълбоки дола, това са коритата на две реки, които се вливат една в друга точно на север от калето.

— Там Гидиклийската река се влива в Банска — поясни момчето.

— Откъм юг също има високи ридове, които правят мъчен достъп до крепостта.

— Тоя рид се казва Змийница... — се обади отново Матей.

— А вдясно? Откъм югозапад какво има? — попита севастократор Александър.

— Там не можахме да отидем, защото на това място река Банска бе много придошла и се отдалечавахме от лагера.

— По-нагоре от Банска — се намеси свенливо Матея — на това място има още един голям рид, а по-надолу, към Хебъра, тече друга рекичка, която се влива в Банска. След нея има пак един рид, викаме му Шумака, после отново върви една малка рекичка, която се влива в Банска. Тъй се редят едно след друго: рид и река, рид и река. Подир хълма Черни пазар иде Вълчи дол, после...

— Доста — каза царят. — Това вече излиза из нашата грижа. Благодаря ти, момченце. Върни се сега при майка си и й кажи да бъде спокойна. Скоро пак ще се завърнете във вашето село и ще си гледате работата в мирен труд.

Сълзи блеснаха в очите на детето. То поиска да каже, да направи нещо, да покаже безпределната си обич към царя и българските войводи. Но нито звук не можа да излезе от гърлото му.

— Дали има гърци в крепостта? — попита Асен.

Или нашите още я държат?

— Изглежда празна. Само двама стражи блюстят по площадките. Не познахме какви са.

— И никъде ли не можахте да откриете следи от гърците? — попита великият войвода Радул.

Милко разпери ръце, наведе чело.

— Обикаляхме, гледахме, слушахме... Нищо.

— А те трябва вече да приближават — каза царят. — Тъдява ще са вече. Макар и да не си дават много труд да бързат, понеже едва ли подозират, че ние сме вече тук... — Той взе картата в ръце. Почна внимателно да я разглежда. След това посочи с пръст. Войводите се струпяха около него.

— Вижте тук тия две реки: Мала и Гидиклийска. Каква хубава примка образуват с Бели камък. Да можехме да ги вкараме вътре... — Той се обърна и каза строго: — Изведете момчето веднага навън. — След това продължи: — Да можехме да примамим ромеите в този капан и да ги нападнем неочаквано, внезапно, дорде минават Гидиклийска, за да влязат в крепостта...

Йоан Асен седна връз мечата кожа, разпери картата на земята. Всички сведоха глави над него.

— Когато минават край Бели камък... Ала не се знае през къде ще пресекат Мала река...

— Трябва на всяка цена да ги примамим по на север, в подножието на този рид, където сме сега, между Добричка, Мала и хълма... — предложи алагатор Георги.

— Не. Най-удобно е по на юг между Мала и Гидиклийска... — каза Радул — мисълта на царя е най-права. Там теснината е най-удобна.

— Тогава моите конници няма да могат да свършат много работа — каза Сокач. — Трябва ми равнина.

— Ето що... — намеси се Александър. — Ние ще направим тъй, както са правили бащите и дедите ни. Ще разделим войската си на няколко отряда. Местността чудно помага за това. Ето тука — той посочи рида Змийница, който бе на юг от крепостта — тук ще сложим стрелците на Хубан. А в подножието на Змийница ще се таи конницата на Сокач. Или не. Тука. При изворите на Мала река. Това ще бъде нашата изненада. А тука — той сложи пръста си на рида Бели камък — тука ще се скрият в гората леките пешаци на Драгота.

— Отлично — възкликна Радул — тогава вече аз мога спокойно да дебна с моите конници в подножието на Кайряка! Гдето сме сега. А тежките пешаци на катепан Дан ще се спотайват в долината на Гидиклийска. Малко сме наистина, ала изненадата ще бъде нашата сила. Те не могат да знаят колцина са тия, които внезапно изникват от всички страни и нападат.

— А ние умеем да нападаме... — пошъпна севастократорът.

— Това е нашата надежда — каза Асен. — Силата на духа, дързостта, презрението към смъртта, желанието да победим или да загинем...

— Знак за нападение ще бъде даден, когато войската на Комнин почне да преминава Гидиклийска. Нашите войски при Змийница и в долината на реката ще нападнат първата половина, която е минала реката. А тия, които са на Бели камък и Мала река, ще нападнат остатъка, когато преминава Мала. Тъй чрез двете реки ще ги разделим на три части.

— Да имаме повече пешаци, можехме да сложим засада и в селото — каза Драгота.

— Добре. Тогава ти раздели хората си на две — каза царят. — Половината на Бели камък и половината в селото. Важното е да разкъсаме колкото можем повече голямото им ядро и да ги бием по части...

— Колко ли часа път може да има между Мала река и Гидиклийска — каза Александър, — я повикайте пак онова момче да го разпитаме за най-бързото време, в което могат да се вземат тия разстояния.

Бърз страж изчезна в посока на лагера. След малко се върна с тревожно лице.

— Момчето го няма.

Александър нагрови вежди. Тревога избухна в сивите му очи. Устата му стана зла.

— Навсякъде ли дирихте? Викахте ли го?

— Навсякъде. Не се обажда отникъде. И в пещерата го няма. Сякаш е потънало в земята.

— А майка му?

— Тя е тук, господство ти. Но не можа да се помръдне. Дадохме ѝ храна, ала все още е слаба.

— Преструвки! Това са гръцки съгледвачи! — извика Александър. — Вървете го дирете навсякъде! А вие — той се обърна към войводите — вървете при хората си и бъдете готови да ги поведете по определените места... Колкото може по-бързо и тихо. Няколко съгледвачи да се покатерят по височините и да дебнат приближаването на врага. И запомнете: три пъти звук от рог ще бъде

знакът за нападение. Веднага след това ще забиете с барабаните и ще засвирилите с тръбите. А за викове и рев, за блъскане щитовете с копия няма нужда и да ви казвам. Това знаете по-добре от мене. С изненада, с тревога и шум трябва да вселим страх във войските, за да не могат да забележат числото на силите ни. Вам ви е известно какво става с една рат — когато загуби вяра в себе си. А най-важното е да се нападне първом.

По-старите войводи отправиха поразени взор към севастократора. Тъй много по глас, по вид, по суровост и бранна умелост им напомняше чича си Калояна.

Царят дигна десница.

Архимандрит Йоаким взе Евангелието в ръце и благослови три пъти ратниците, които свалиха шлем и коленичиха. След това, придружен от царя и войводите, отиде да благослови и причести войската, преди тя да се разпръсне по означените си места. Слънцето се издигаше на изток в румен блясък, белите мъгли от долините се вдигаха и разнасяха като млечна пара. Високо в небето се възвисяваха чучулиги и в опиянение славословеха с чудна песен твореца. Откъм селото се обаждаха дълги, проточени обаждания на петли, изостанали по къщите, възвестяващи новия ден, който носеше толкова тревога и неизвестност на людете.

А в лагера войскарите трескаво подреждаха за последен път оръжията си. Конниците вземаха лък, късо копие, ласо и двуостър меч — за близък бой. Копието привързваха към себе си, за да могат да си послужат с него повече пъти, ако някой удар бъде несполучлив. Щитът им беше по-малък от този на пешаците. Клашниците слагаха под седлото на коня, за да бъде готово при лошо време.

Леките пешаци се отличаваха по оръжие от конницата. Защото често конниците биваха принудени да слизат от конете и да се бият пеш заедно с останалите си другари. Тежките пешаци носеха дълги копия, лък, меч и топори, а освен това едри щитове и боздугани с бодливи краища. Войводите запасваха връз ризницата си коланите, на които отстрани висяха: кама, рог и дълга сабя в ножница от червена кордованска кожа. Някои завързваха навуцата си, други пристягаха шлемове, трети закопчаваха ремъка на наметката си, някои остреха оръжията и мажеха копия и саби с масло, други хранеха конете. Все имаше още нещо да се довърши, да се поправи, да се нагледа. Целият

лагер, който беше слязъл в полите на хълма, приличаше на трудолюбив, гневен кошер.

Когато зърнаха самодржеца да приближава с войводите, те се наредиха в боеви редици. Конницата напред, след това леката пехота, в средата бе тежката пехота с по два отряда конница от страни, после следваше още един отряд лека пехота и накрая пак само конница.

Клирът, начело с архимандрит Йоаким и царя, премина подред край всички редици. Великият постник поръси със светена вода войскарите и ги благослови.

Лицето му бе бледо и непроницаемо. Високото му чело излъчваше ведрина.

— Нека добропобедникът Димитър ви бъде на помощ...

— Амин... — отвръщаха смирено всички.

Жреците на узите бяха вече отдали жертви на своите богове.

— Днес е денят на светите Четиридесет мъченици... — и мисълта му догони недовършената картина от календара на светците в новата църква. — Нека ни бъдат закрилници в този тежък час.

Той коленичи, свали шлем, дигна десница към небето.

— Кълна се, че ако те ни помагат, новата църква край брега на Етъра ще бъде наречена в тяхна чест...

По стръмните скали лази в нечовешки усилия едно слабо детско тяло. Там, гдето дори коза не би посмяла да стъпи, Матей се ловеше за издадините, премяташе се пъргаво през страшните глъбини, все по-нагоре, все по-нависоко.

Царят искаше да открие следите на гърците, царят нямаше доверие в Матея. Ала ето че малкият Матей щеше да му докаже, че той е наистина добър българин и е готов живота си да даде, за да му стори услуга.

Момчето надникна през една пукнатина на скалата, впери очи в далечината, закри челото си с ръка, огледа внимателно всичко, дорде му стигаше взорът. Нищо нямаше. Хълмисти възвишения се сменяха с равни котловини и речни долини чак до синята ивица на Хебъра. Нито следа от човек, нито следа от кон или оръжие. Той отново почна да се катери. Все по-високо. През непроходими гъсталаци той си израняваше ръцете и краката, за да си отваря по-скоро път: по остри камъни, по шеметни, надвиснали над клисури пътеки. С нокти, със зъби се ловеше за всеки стрък, за всяко коренче. Крепостната стена се извисяваше над него равна и права, недостъпна, забила кули в облаците. Горе се разнасяше равната стъпка на бдителите по площадките.

— Нашите се забавиха много. Току-виж, изникнали отнякъде проклетите българи! А ние сме тук петдесет копия... — казваше един от стражите. — Не трябваше да се откъсваме тъй далеч от главната фаланга...

— Кир Теодор си е разположил лагер за пир и забава. Та не му се мърда още. Где се е чуло и видяло да се ходи на бой с целия си двор: жени, деца, готвачи, танцувачки... — отвръщаше другият.

Стъпките на първия спряха. Той се надвеси от площадката.

— Не чу ли, нещо изшумоля?

— Чух. Може змия да е. Нали излизат в деня на Четиридесетте мъченици... Тук пъкат навсякъде. В тия напечени скали ги има с хиляди... Затова онова място насреща се нарича Змийница...

Матей цял се смали, стаи, превърна се на камък. Стъпките се отдалечиха. Тогава той почна да слиза надолу, като пазеше да не отрони някое камъче. На едно място му се зави свят и той затвори очи за миг, готов да падне в дълбокия дол. Стисна зъби, разтърси глава.

Царят иска да знае има ли много гърци в калето — го прониза бистра мисъл. Той отвори очи. Подири място да подпре ръка и сякаш замръзна на мястото си.

Далече, край десния бряг на Хебъра, измежду утринните мъгли, изникна гора от лъскави точки, които всеки миг ставаха по-големи. Ясното слънце се отразяваше в копията на гръцката конница.

Матей усети как дъхът му замира на устните му.

Ромеите преминаваха Хебъра!

Дали българите щяха да успеят да ги преварят, преди да са излезли в крепостта? Той закрепил здраво ръце и крака в издадините на скалата. Трябваше по-скоро да се върне и да им съобщи...

— Господи, и ти, света Богородице, дайте ми сили... — се отрони топла молба в сърцето му.

Той погледна още веднъж по посока на Хебъра, сложил ръка на очите си.

След конницата край брега на широката река напредваше алеманската пехота, съединила щит до щит като желязна стена. От двете ѝ страни вървяха за закрила няколко отряда конници. След това отново пешаци, после пак дълъг вървуляк конници, краят им не се виждаше. От време на време вятърът донасяше неясен глъч и тропот, звън от оръжие и конско цвилене.

Момчето изтръпна. Мисълта му трескаво работеше. Дорде стигнат дотука, имаше още най-малко три часа. А българите за един час можеха да се изкачат до крепостта и да заемат по-удобно положение. Те мислеха, че в нея има само слаба гръцка стража, ала там бяха събрани петдесет копия. Това трябваше българите веднага да го узнаят. Матей отново почна съвсем тихо и предпазливо да се смъква надолу, като се старееше да не поглежда към придошлата река, която блъскаше буйните си синьо-зелени води и се разбиваше на снежна пяна в основата на крепостта. След това преплува реката и се намери на отсрещния бряг. Притулен зад нацъфтелите храсти бял глог, той пропъзля, докато може, след това удари в безумен бяг по посока на Самодивските извори.

В това време българската войска се бе напълно приготвила за поход. За последен път войводите бяха събрани около царя, в тръпно нетърпение да се предприеме нещо. Бавенето, неизвестността стягаха сърцата им в смъртна възбуда.

— Аз смятам, че ще бъде по-добре, ако направим широк завой и минем зад крепостта, като пресечем река Банска над селото, за да не възбудим вниманието на стражата, която гърците може би са поставили в твърдината при първото си нападение. Преди два дни тук пристигнал техен отряд и унищожил нашия гарнизон, който не бил подготвен за нападението. А сега те чакат главното ядро, което се движи по-бавно. Вниманието им е насочено по посока на тяхното напредване. Ала те могат да забележат и нашето движение. Затова нека бъдем предпазливи... — каза севастократор Александър. — Ей сега се върнаха трима от изследваните. Намерили един овчар в гората и го разпитали. Бил с отрязан език, понеже гърците го забелязали, че ги видял. И за да не ги изкаже... Разправи ни с ръце — нещастникът. Оставили го жив, за да им пасе стадото и да им носи мляко и млади агнета. Доведохме го заедно с всичките му овце.

— Имаме само две възможности, друг избор няма — заяви великият войвода Радул. — Или да ударим с няколко отряди на крепостта и да унищожим стражата, която бди и може да ни издаде на Комнин, или да заобиколим колкото е възможно по-предпазливо и по-отдалеч, за да заемем начертаните места.

Всички изгледаха въпросително царя. Той трябваше да реши. А времето препираше и нямаше време за колебания. Хиляди противоречиви мисли се блъскаха в ума на Асена. Да нападнат кулата. Добре. Това бе най-удобно и отговаряше на накупялото чувство за бран. Ала предпазливо ли бе? Откъде знаеха колко ратници има скрити вътре, колкото и наглед да изглеждаше там всичко спокойно и глухо? Да се заобиколи. Но нямаше време за губене. Тогава?

И всички бяха вперили очи в него, изтръпнали, жадуващи. И всеки изминат миг бе съдбоносен.

Някаква глъч се дигна откъм авангарда. Всички се струпаха по посока на гласовете. Някой разблъска навалищата и пред царя падна почти в несвяст едно окъсано, окървавено, задъхано момче, с потънало в пот лице.

— Матея! — извикаха всички поразени.

Царят се спусна към него, дигна го, подпомогнат от войводите, изтри челото му. Юношата се окопоти, отвори очи. Те блестяха в страшна тревога.

— Гърците идат! — промълви на откъслеци то.

Царят и съветниците му се спогледаха. Някои лица побледняха.

— Много са... — продължи момчето, като си поемаше с мъка дъха — нямат чет... След три-четири часа са тук... А в крепостта има петдесет копия...

Ясно беше. Нямаше време за губене.

Царят издаде заповедта си. За миг тя се предаде от ухо на ухо: веднага да се нападне крепостта и да се унищожи гръцкият гарнизон. Облечени в ромейска носия, български блюстителите да застанат на стража по бойниците. Най-смелите войскари излязоха от редиците, за да образуват отряда на дръзкото нападение. Радул ги избра един по един.

— И аз искам! И аз! Пуснете и мене! — се разнесоха тихи гласове.

— Доста. Няма нужда от повече. Те ще бъдат нужни за после.

— Кой ще води? — попита царят.

Радул застана пред него. Верните му очи се впиха с молба и надежда в загрижения взор на самодържеца.

Защо великият войвода диреше тъй явно смъртта? От мига, когато императрица Мария бе влязла в манастир, никой не бе видял вече усмивка по строгите му устни. Асен въздъхна. Даде знак за одобрение и извърна лице. Ала внезапно трепна.

Момчето бе уловило края на наметката му.

— Нека аз да ги поведе... Знам една тайна пътека, затулена от храсти и дървета, по която никой няма да ги забележи. Знам и едно място, от което може да се покатерят неколцина чак до бойниците.

Севастократор Александър бързо приближи.

— Дали може оттам да се хвърли ласо нагоре? За да се закрепим кожена стълба?

— Може!

Асен го изгледа поразен.

— Но ти си уморено, момченце, не ще можеш да отидеш повторно там...

Сякаш чудна сила прониза младежката снага. Юношата се изправи, поиска да пие вода, изтри лицето си.

— Мога!

Стратезите на Теодор Комнин бяха на различни мнения. Някои от тях не одобряваха вероломното нахлуване. Отправянето към България ги плашеше. Мнозина от тях, които бяха служили при Исак Ангел и при Алексей, помнеха дръзките нападения и жестоката бран на Асена Стария и страшния Иваница.

— Младият Асен е много мекосърдечен човек — казваха те — ала нарушаването на договора ще го ожесточи. Не е полезно човек да има за враг българите...

— Дорде се ожесточат, ние ще бъдем вече техни покорители — отвръщаха другите — нали видяхте какво стана при първото нападение на нашите разузнавателни отряди? В крепостите им няма силна охрана. Дорде Асен събере войските си, ние ще бъдем вече в Търнов...

Княз Мануил бе тръгнал на поход със смесени чувства. За да се запази тайната, той бе принуден от брата да изпрати жена си в манастир, за да не узнае нищо и да не може да извести баща си за готвеното вероломство. Ако те бъдеха победители, като се върнат, Мария лесно щеше да се примири. Какво друго ѝ оставаше? Но ако бранното щастие им изменеше? С какви очи щеше вече да погледне жена си и тъста си?

Все пак те имаха вече успехи. Българите бяха съвършено неподготвени. Уверени в силата на своя мирен договор, те доверчиво бяха оставили границата си незащитена. И още при първото насилие тя се бе огънала. Откъдето бяха преминали гръцките войски, всичко бе напуснало дом и имот, за да бяга в несдържан ужас назад. А в това време Асен трябваше да събира разпръснатите по нивята си орачи, да търси наемници, да събира конници, за да може да събере рат, достойна по число за бран с тях.

Сега те бързаха да оставят по-силни подкрепи на крепостите Клокотница, Станимака и Кричим, след това да се присъединят към войските на деспот Слав, който, както винаги, чакаше да види кой ще бъде победител, за да му иде на помощ, и после с гръб, осигурен от

заетите твърдини, щяха безпрепятствено да дирят Асеновата рат за решителен бой.

Бавно се точеше огромната войска край брега на Хебъра. Наоколо всичко бе спокойно. Далече по бойниците на Клокотнишката крепост равномерно се движеха нагоре-надолу блюстителите. Там те щяха да пренощуват и на следния ден отново да тръгнат към северозапад. Авангардът пое котловината, която почваше между брега на Мала и склоновете на Кайряка. Войската се стесни, широките редици се разделиха по на три. Като безкрайна змия се проточи несметната рат. Хилнархиите се разделиха на тагми, тагмите на туми, а тумите на лохи. Когато първата лоха от 16 души почна да преминава Гидиклийска, по теснината между Бели камък и реката се точеха още десетки туми от по двесте души, а в това време Мала река прегазваха туми от по четиристотин души и хилнархии от по хиляда. Докато зад реката чакаха ред многобройни мерии от по три-четири хиляди пешаци.

Така полека се изнизваше Комниновата войска по посока на крепостта. В морна стъпка и оборено чело. Крепостта не би могла да побере всички. Кой ли щяха да бъдат щастливците, които ще останат да пренощуват на закрито, докато тия, които звукът на тръбата завари навън, ще останат да разпънат шатри там, където ги застигне познатият знак. А може би щяха да получат заповед да продължат на запад и да заемат през нощта Станимашката твърдина. Бавността и мудността на кир Теодор ги сърдеше. Италианските наемници предпочитаха боят да свърши по-скоро, за да получат платата си, защото после смятаха да отидат на служба в Константинопол. Те бяха по-скромни в храната, с любезна обноска, ала упорити и държаха за изпълнението на дадената дума. Алеманските наемници се разкайваха, гдето са послушали съветите на император Фридрих да идват тъй далече на бран. Те по-мъчно се задоволяваха, искаха по-обилно ядене, но бяха извънредно издръжливи и храбри. Общата плячка бе грамадна, ала досега те още нищо не бяха разграбили, освен обикновените селски колиби и тук-таме някои по-богати манастири.

Семейството на Комнин, заедно с целия му двор, пътуваше по средата на главната фаланга, запазено по всички посоки от всякакви изненади. Солунският император яхаше на истински арабски кон. От

дясната му страна яздеше княз Мануил, от лявата — мериарх Мавриций.

Жените и децата пътуваха в широки кочии, в които спяха и почиваха. Подир тях следваха готварниците, музикантите, шутовете, въжеиграчите. Сякаш това не бе бранен поход, а пътешествие за забава. Тъй бе уверен кир Теодор в непобедимата мощ на безбройните си наемници.

— Тази нощ ще преспим в крепостта... — каза той, като поглади самодоволно гъстата си брада. Очите му се премрежиха, сякаш искаха да скрият някаква опасна мисъл или някакво неизразимо видение: може би венеца на хемския господар или сринатите калета на Търновград.

— Войската ще преспи на открито, за да варди на всеки случай теснината и изходите към калето — се обърна той към Мавриций, ала внезапно пресече мисълта си и каза: — Защо от калето не дойдоха пратеници да ме осведомят как стоят работите там? Не се ли е мяркал насам някакъв български отряд?

— Ще дръзне ли отряд да се залута в тия заплетени ридове и долини? — отвърна презрително Мануил. — Та цялата българска рат да се събере, мисля, че пак не ще посмее да излезе на бран с нас... Ала и при най-голямо усилие те не биха могли да са вече тук... Сега внимание. Реката е доста придошла. За колите трябва да се намери брод или да се направи...

Той спря думата си по средата.

— Какво е това?

Някъде наблизо бе прозвучал три пъти звук от рог.

— Дават знак, че трябва всеки да остане там, където го е заварил звукът, защото крепостта няма да побере цялата войска, а тук има удобни равнини за разпъване на шатрите... — каза Мануил. — Ала аз мисля, че...

Устата му се вцепениха. Тримата мъже побледняха като вар. Ръцете им неволно дръпнаха юздите й конете спряха, настръхнали, с дигнати уши, цели треперещи.

От всички страни се разнесе страшен грохот, сякаш водопад от гръмотевици. Стоманени тръби затръбиха в дива тревога. Звън от щитове и удар от барабани разтрепераха въздуха в непрестанен,

оглушителен шум. Конско цвилене и бесен рев огласиха цялата околност. Земята отекна гъсто биене на копита и войскарска стъпка.

— Българите! Българите! — се издигнаха тревожни и отчаяни викове.

Като изпод земята изникнаха отвсякъде гъсти гори от копия, войски, които налитаха, обграждаха, помитаха всичко пред себе си. С бясна ярост българите и кумани посипаха всеки, който се изпречи пред буйните копита на конете им, под святкащите им саби и мечове. Нищо не може да устои пред лудия им устрем, победен и безмилостен порой, който всичко руши пред себе си. Грозният боен вик на българите смразяваше кръвта, спираше дъха, разтреперваше и най-смелите десници. Начело със своя цар малката храбра рат се впусна в смъртен двубой — за победа или погибел. Със звънлив трясък се блъсна желязо в желязо. От страшните удари щитовете пуснаха искри, парчета от копия, шлемове и алебарди хвъркнаха във въздуха, фученето на гавелотите, съссъкът на стрелите, дивите крясъци се смесваха в общ неясен тътнеж с оглушителния удар на барабаните и непрестанния зов на бойните рогове.

Първата гръцка колона попадна между буйните води на Гидиклийска и крепостта, под ударите на катепан Дановите пешаци и Хубеновите стрелци. Ала ромеите си пробиват път между мечовете и стрелите на гневните нападатели, които улучват само конете им, без да могат да засегнат новите им стоманени панцири и шлемове. А българите имат само ризници от дебела кожа или плетени халки. Около един убит грък падат петима мизийци. Водите на Гидиклийска почервяват. Съединени един до друг, ромеите бавно отстъпват гърбом към крепостта. Веднъж да стигнат до подвижния мост, и са спасени. Гладките им щитове блестят като слънце. По върховете на копията им трептят звезди. Като железен поток се проточва дългата върволица. Но защо техните люде бавят помощта си? Защо не спускат моста, защо не отварят портите? Изведнъж портите се разтварят, със страшни викове оттам излизат войскари, които се спускат в буен устрем и обграждат гърците в гръб. Войводата Алекси дига към устата си медуостен рог и дава знак за сеч. Ромеите виждат края си. Разтреперани, с позеленели лица те хвърлят оръжие, падат на колени, молят за милост. Протостратор Радул повелява да бъдат навързани в крепостта, след това се спуска с конницата, която го чака в долината, в

помощ на леката пехота на Драгота. Към него се присъединяват и Даневите пешаци. Обграждат в полукръг останалите ромеи, които имат в гърба си водите на Мала и не могат да отстъпят назад. Радул и войските му връхлитат като помитаща лавина в средата на ядрото. Набиват се като клин. Разделят ги. Едната половина пада под яростните мечове и копия, под гневните копита на буйните коне. Другата се хвърля в шумящите води на реката.

В това време покрай Бели камък, зад Мала, в подножието на Кайряка кипи страшен бой. Постепенно част от битката преминава към село Клокотница. Там стъпка по стъпка наемниците стесняват кръга си, тежковъоръжените им коне нямат възможност да се движат с нужната бързина. Българите нападат по трима наведнъж. Един промушва коня на някой наемник, други храсва бранника с топуз по шлема или със страшен удар разбива щита му на хиляди парчета, трети му хвърля ласо и го смъква на земята. Веднага след това с бързина на мълния те се хвърлят към втори, трети, четвърти. Битката там е тяло до тяло, сред облаци прах, сред хаос от хвърчащи късове желязо. Наемниците нямат място дори да завъртят меч или да хвърлят копие. Яките планинци на катепан Дан се борят с ръце, със зъби. Те налитат като стръвни вълци, като гневни мечки. Хвърлят се обкръжените коне, смъкват с грозна сила облекения в желязо рицар, издърпват му шлема, удушват го с яките си лапи, свличат ризницата, намушкват го с ками. Ала силите са неравни. За да свалят един рицар, са нужни неколцина българи. Наемниците се сгъстяват из уличките като непроницаема маса желязо.

Изведнъж със смразяващ рев от селото изникват скритите български пешаци. Тичат в помощ на редеещите юнаци, подкрепят силите им. Непобедимите пълчища на Испериха и Телерига, на Крума и Симеона възкръсват в правнуците. С нов плам избухва неравната бран.

— Смърт на вероломниците!

— За свети Димитър!

— В името на Христа, царя на славата!

Нищо не може да устои пред безумната смелост на решенията да умрат.

Алеманските наемници образуват челичена стена с ризниците и щитовете си край кир Теодор и близките му. Проправят му път към

долината на Добричка река, за да може да избяга по посока на север. Ала там пътят им се загражда от конницата на севастократор Александър. Отеква мощен вик:

— Смърт на кир Теодор!

— Дръжте изменника!

Комнин бледнее, загубва всяка дързост. Очите му са непрестанно впити в копието с погазения договор, което българите размахват недалеч от него. Сърцето му бие като на подгонен дивеч, който вижда, че отвсякъде е обграден. Волята му за борба се стопява, изчезва. В ума си проклина хиляди пъти нещастната мисъл да води със себе си жена и деца. Ако бе сам, щеше да се впусне в жестока бран и да загине в нея. Отчаяните им писъци разкъсват сърцето му. Дали страшните, озверени варвари ще имат милост към тях? Своя живот той вече е отписал. Но къде е Мануил? Къде са стратегите му? Напуснат, сам той се крепи още единствено на алеманските си наемници. Италианците се бият някъде към селото. Гърците са разпръснати между крепостта и реките.

В това време Мануил Комнин беше успял да се промъкне между войските на севастократора и куманите на Сокач и сега бягаше назад, по равнината, откъдето бяха дошли, с два отряда ромеи, следван по петите от леката куманска конница. Грозни проклетия се сипят от устата му. Куманите вече ги настигат. Още малко, и ще падне в ръцете им.

Триж проклет мигът, в който бе тръгнал против бащата на съпругата си.

Ала два звука от рог, който надава севастократор Александър, са знак на Сокач, че трябва да преустанови гонитбата на тази нищожна част бегълци и да се върне назад, където по има нужда от него.

Около червената наметка на цар Йоан Асен се води отчаян бой. Шъпа алемански смелчаци, решили вече живота си, се мъчат да пленят и убият българския вожд.

Това е последното им упование. Единственото средство да понесат по-достойно поражението. Слабата искра от надежда за спасение.

Заграден от щитоносците и копиеносците си, Йоан Асен отблъсква с меч и щит съскащите гавелоти, летящите към гърдите му копия. Около него се трупат най-смелите му войскари, решили да го бранят до последна капка кръв. Ала и алеманите се впускат от всички

страни към това притегателно средище. Ромеи, решени да се предадат, добиват дързост, откъм селото се притичват тълпи епирски конници, останали живи от страшната бран с хората на Дан и Драгота.

— Дързост! За господата Исуса! — ехти мощният глас на Асена.

В трясъка на желязото и рева на войскарите зовът му глъхне, смесва се с общия неясен грохот. Катепан Димитри върти в кръг мечата си и поваля всеки, който смее да се приближи до царя. Копиеносците свеждат сулиците. Щитеносците изваждат саби. Желязото глухо и зловещо кънти, пада със страшна сила по шлемове и ризници, посипа конете, сулиците смъкват конниците на земята. Една гавелота пронизва корема на царския кон. С бясна бързина Димитри скача от своя кон и го дава на Асена. След това свири отчаяно с рога си. Счупва с меч едно копие, насочено към самодържеца, който в това време се прехвърля от едно седло на друго.

От всички страни се стичат българи към застрашения си вожд.

Йоан Асен стиска щита до гърдите си, високо размахва ръка. Като огън блести стоманата на мечата му. Той се спуща да разкъса обграждащия го обръч. Хоругвите му се натъкват на острията. Издигат се планини от убити. Хоругвите висят на парцали по дръжките си. Завързва се незапомнено стръвен бой. Стратор Дянко размахва високо и тревожно разкъсаното знаме на свети Димитър. Отдалеч протостратор Радул забелязва знака за опасност и с отчаяна скорост се отправя на помощ. Конят му нагазва в Мала река, преплува я, излиза цял мокър и тръпнещ на отвъдния бряг. След него във водите навлиза цялата му конница.

Ромейските копиеносци яростно отблъскват напора на Александровите хора. Войските, които вардят близките на кир Теодор, не смеят да го напуснат и да се върнат назад. Уловили с ръце шиите на конете си, почти легнали връз тях, Радул и конниците му летят като опънати стрели. Сякаш гневен орел, връхлита протостраторът в гъстия бой. Той бодва коня си, изправя се на стремената, грабва юздите със зъби, в лявата си ръка стиска копие и щит, с дясната почва да нанася страшни удари. Заграден от верейски пешаци, които се трупат край него и го вардят с щитовете си от крънски копиеносци, които държат сулиците си около него като настръхнала гора от острия, той полека

напредва към застрашеното място. Ромейските копиеносци, които се бият срещу Александър, почват да отстъпват, мнозина от тях се спущат срещу протостратора и вихрената му конница.

Тежка гавелота избръмчава и пронизва рамото на Радула. Той изтървава меч си, залюлява се на седлото. Ала веднага се окопитва, размахва копие, грабва боздугана на един свой другар. С помитаща ярост почва да го стоварва връз ромейските щитове и шлемове. С оглушителен трясък звъни стоманата. Стонове и пъшкания огласят полето. В тоя миг хвърлено отдалеч копие го улучва право в гърдите. Разкъсва ризницата му, забива се в сърцето. Протостраторът вдига наличник. Изпод шлема текат струи пот. Очите му дирят с нечовешка тревога алената наметка на царя. Ала ръцете му отпадат. Изтърва копие и щит. Радул рухва на седлото. С отворени очи. Неподвижно устремени. От гърдите му струи поток пурпурна кръв. Конят му, изплашен и разлюлян, го повлича между купчините мъртви. Копита го погазват.

В това време откъм подножието на Кайряка отекват радостни викове:

— Помощ пристига!

Войводата Бойко, събрал набързо хората си в Преславската хора, преминава Хебъра и долита в помощ на царската рат. Обсипва с буря от стрели вероломния враг. Умора надвива епирската съпротива. Всяка надежда у тях е вече сломена. Притиснати от всички страни, ромеите и наемниците отслабват защитата си. Загубват представа за силата на врага и собствената си мощ. Изчезва и най-слабото желание за борба. Те живеят вече само с една грижа: да намерят изход за бягство. Да се изтръгнат живи от нападателя.

Ала всичко е изгубено.

Нови тържествуващи, победни викове се издигат откъм Кайряка. Защитниците на кир Теодор са отвсякъде обиколени. Тройна стена от копия загражда бягащия вожд на ромеите. Ала редиците им все повече редят. Един алемански великан го пази лично с облеченото си в желязо тяло. Не дава никому да приближи дори на две копия разстояние от него.

Една умело отправена стрела го пронизва през отвора на наличника право в окото. Великанът разперва ръце и се сгромолясва на земята. Ромеите хвърлят оръжия и се спущат да бягат. Конете на

българите ги погизват. Три щита застават пред кир Теодор. Удари от боздугани и топори ги разчупват на хиляди парчета. Един боздуган пада връз шлема на императора.

Комнин рухва на земята.

Веднага няколко чифта ръце се спущат към него, вдигат го, завързват ръцете му с ремъци.

Ала хитрият ромеец се прави на мъртъв и се отпуща в ръцете им. Тогава дързък пешак смъква шлема му, леко го бодва с дамаскинска кама в лицето. Кир Теодор отваря очи, изправя се. Ръцете му са вързани назад. Челото му се свежда в срам и безкрайна мъка.

Той е пленник.

При тази гледка и последната дързост се изпарява у ромеите. Всички почват да хвърлят копия и мечове, щитове и саби. Падат на колене. Дигат ръце, молят за милост и пощада. Наемниците гласно обещаваат, че отсега нататък нямат вече друго желание, освен това да се бият на страната на храбрия български цар. Сякаш чак тогава те забелязват колко по-малка е била българската войска. Ала вече е късно. Ръцете им са вързани със същите въжета, които те бяха взели, за да вържат българите и техните войводи.

Откъм кочиите на жените и децата, които се бяха скрили в тях, незасегнати от яростта на врата, излитат отчаяни вопли. Българите бързат най-напред да вържат пленниците в дълги, безкрайни върволици. След това прибират живите коне в лагера, който веднага издигат край брега на Мала река. Навсякъде се трупат планини от плячка: лъскави панцири, подплатени с дебел вълнен плат, копия, сандъчета със стрели, скъпи седла, кожени туники, ботуши, милански шлемове и алебарди, коли с багрени дрехи, сребърни съдове, накити, храна, редки лакомства, пари, златоткани дрехи.

От небето слиза широка зелена светлина. Потъмнелите ридове се сключват в царствено мълчание. Глухо отекуват стенанията на ранени и умираюци. За последен път коне издигат главите си, изпускат въздух, изпъват нозе във въздуха. Един бял жребец тича тревожно насам-натам и носи на седлото си конник без глава. Бледи звезди почват да се оглеждат в тъмните локви кръв. Българите се прегръщат и плачат от радост. Те не могат да повярват на чудото, което бе станало. Родината им бе спасена. Бог ги бе запазил. Бе им дарил нечувана досега победа.

Архимандрит Йоаким отслужва молебен на открито. Всички се събират около него, гологлави, смирени, със скръстени в благодарност ръце. Заграден от живите си войводи, Йоан Асен е свел чело в дълбоко благочестие. Сърцето му е препълнено с благодарност.

Светите 40 мъченици им бяха дали помощта си.

Той коленичи заедно с цялата си войска.

И отправи смирено възхвала томува, без когото ни дума, ни дело се изпълнява.

Боят бе траял цял ден. Надвечер в лагера на победителите лумнаха огньове. Целебници диреха ранените и ги превързваха, след като изваждаха остатъците от стрели и желязо. Други погребваха мъртвите, за да не избухнат болести от изоставената леш. Трети стояха на стража край обезоръжените пленници и водеха разговори с тях. Подхвърляха им закачки и насмешки, укори или закани. Ромеи и наемници тръпнеха, безропотно примирени с тежкия си жребий. Затворен в шатрата си заедно с императрицата и децата, отрупан с железни вериги, кир Теодор изживяваше последните си мигове, смразен в нечовешка уплаха.

Какво го очакваше? Смърт? Робство?

А едно бе сигурно: на пленен чужд вожд обичаят налагаше да бъдат извадени очите. И той гледаше със свито сърце за последен път образа на близките си, сякаш искаше да ги запечати завинаги в паметта си.

Императрица Мария и децата се бяха притиснали край него, разтърсвани от глухи и отчаяни ридания.

— Защо, защо не ме послуша... — стенеше жена му. — Аз предупреждавах, че ни дебне беда. Лоши и страшни сънища сънувах напоследък. Не, не беше угодно богу да пристъпващ думата си и сега сме справедливо наказани. О, да ме оставят да се явя пред царя, да падна на колене пред него, той ще се смили над нас, над децата ни... И той е човек, и той е баща... Чувала съм, че бил умен и благ човек. Дъщеря му е моя етърва, може да се смили...

Милостив и благ за верните приятели — си мислеше с горчивина Теодор Комнин — ала какъв ще бъде за вероломния враг? Не бе ли той все пак син на стария Асена и братанец на Иваница?

И пленникът се вслушваше изтръпнал в крачките на стражите, които пазеха шатрата. Защо се бавеха? Нека наказанието дойде по-скоро. Очакването бе по-тежко.

— Мануил къде е? — попита внезапно той, като дигна обореното си чело. — Дали и той е пленник? Той е зет на царя. Може би за него

ще има милост... Или не, може би тъкмо затова ще бъде още по-зле наказан.

— Мануил избягал... Така чух да говорят във нашите пленници — изохка императрица Мария. — Изостави ни пред лицето на най-голямата напасть...

— Подлец... — изсъска едва чуто Комнин.

— А другите, всички убити и пленени — продължи жена му в жален хленч. — Турмах Евстатий е убит, също и стратег Мавриций, стратег Константин, хилнарх Теодор, банд Василий и мериарх Ставраки. Другите са пленници. Всичко, всичко е загубено.

Пленникът въздъхна дълбоко. Загубено бе. И сега Йоан Асен ставаше първата сила на полуострова. Какво бяха пред неговата мощ след тази нечувана победа възжеланията на Ватаци, честолюбието на Константинопол?

Комнин сам бе пожелал да сломи първо най-главния си враг, преди да потегли за готова плячка към юг. Е добре. Борбата бе излязла в негова вреда. Сега благодатният юг лежеше свободен пред нозете на Асена. Той сви юмруци, дигна ги към челото си. Веригите зазвънтяха зловещо, напомниха му това, което го очаква, и дълбок стон раздра гърдите на изменника.

Изведнъж той изтръпна. Към неговата шатра приближаваха многобройни стъпки, зачу се дрънчане на оръжие, възбуден говор. Жена му изпищя и се хвърли към него. Децата се разплакаха. Кир Теодор с мъка се изправи и застана в средата на шатрата. На прага се яви високата снага на севастократор Александър. Той изглежда малко насмешливо със строгия си пронизващ поглед императора и каза кратко и сухо:

— След мене.

Нахлуха стражи, обградиха пленника, поведоха го. Други заобиколиха семейството му и го подтикнаха да върви след него. Тежка мъка падна връз сърцето на гърка. Нима ще искат да го накажат пред лицето на близките му? Но какво диреха те тук, на това бранно поле, не ги ли бе докарал сам той, със своето безумство? Със своята дръзка самоувереност?

Минаха през две редици навързани пленници, които не смееха да дигнат чело към поробения си повелител.

— Не падай духом, Теодор Комнин — се обади само един смел глас. — Не ни посрамвай в последния час.

Стратег Ницета изгледа с дръзка надменност стражите си. Ала никой не дигна ръка към него. Пламъкът на огньовете изтръгваше искри от бронята на императора, хвърляше топли отблясъци по ярките пъстровезани одежди на високите пленници. Императрицата вървеше след мъжа си, обхванала с две ръце децата си, свела в безмерен свян лице към земята. Димитри, Йоан и малката Ирина се притискаха плахо до майка си, като хвърляха от време на време взор към войскарите, които ги гледаха с любопитство и съжаление.

Победителят чакаше пред шатрата си, заобиколен от всички свои люде. С разкъсана наметка и олющен от страшната бран шлем, с прашна туника и превързано коляно, той бе подпрял двете си ръце връз меча, който носеше още следи от кръв. Факленосци държеха от двете му страни борини, които ярко осветяваха строгото му лице.

Кир Теодор спря на четири стъпки пред него, безсилен да дигне очи към човека, когото бе тъй тежко оскърбил. Императрицата и децата ѝ се хвърлиха към царя, паднаха на колене, почнаха да целуват ръцете му.

— Милост... Милост за нас...

Позорът и унижението замъгляват очите на императора с остра влага. Ала той все още не смее да вдигне чело пред тържествувания победител. Прехапва устни, свежда още по-ниско чело, забива взор в една точка. Горещ срам изпълва жилите му.

И той чува един глас, който го пронизва още по-зле от желязно острие:

— Аз ти бях верен, Теодоре!

Пленникът мълчи, задушен от мъка.

— Когато слезе по Хебъра против латинците и Ватаци, границите ти бяха незащитени, гърбът ти бе свободен за нападение. Нима аз се изкуших да предизвикам съдбата в непочтена бран? Днес ти си сразен. За твоето вероломство, за твоята измяна. И никой не би могъл да те накаже повече от този, който ти показва своята мъдрост.

Ето, приближава страшният миг.

Сега трябва да го ослепят. Такъв е обичаят. Той сам, на мястото на Асена, нямаше да му пощади дори живота.

Кир Теодор диша тежко. Тялото му прекосяват къси, тревожни тръпки. Нека стане само по-скоро. И дано отведат децата му. Да не гледат наказанието на своя баща. Лицето му се изопва, жълто като пергамент.

И отново към него иде оня глас, още по-тих:

— Ела при мене, Теодор Комнин.

Тогава пленникът внезапно дига чело. И среща взор на две кротки и благи очи. Йоан Асен му протяга и двете си ръце, като приятел, като брат. Трима войскари му свалят веригите. Севастократор Александър му запасва меча. Войводата Хубан му подава шлема.

— Ела. Ти вече не си ми враг. Нека миналото бъде забравено. Аз ти дарявам живота. Дарявам ти и очите.

Тогава кир Теодор свежда коляно, протяга разтреперани ръце, улавя края на прашния, разкъсан царски плащ и го целува в покорно смирение. Императрицата и децата почват да плачат от радост.

Йоан Асен дига пленника си и го прегръща. След това подаде ръка на императрицата и я помоли да се изправи.

И стана нещо, което никога дотогава не се бе случвало.

Пленниците не бидоха посечени, нито заробени. Само висшите стратези и войводите останаха да последват вожда си в неволническия му жребий: да бъде отведен като ценен залог в Търновград. А простите войскари получиха повеля: всички да си отидат по родните огнища и в мирен труд да работят земята си. Наемниците разпуснаха, за да се завърнат в земите си.

Поразени от великата милост, гърците падаха на колене и славословеха великия цар и чудната му благост. Защото всеки от тях бе тръгнал на бран, свикан от повелята на своя вожд, бе напуснал родните си нивя, без да знае за какво трябва да се бие, какво трябва да брани. С радостни възкличания и благословии те бързаха да се приберат по домовете си, освободени от своеволията и насилията на жестокия Теодор Комнин.

Без оръжие, с храна за път, дарена от великодушните победители, те се отправиха към родните си огнища, като пееха неволно бранна песен, която бяха чули от българите:

Симеоновата.

*Син мами си дума: стани, мале, стани,
извади ми войскарска премяна,
да се пременя и обрѣжа, бяла коня да възседна...
Ей, Семо, Семо, български царю!*

А преди да потеглят, един по един, всички поискаха да видят благородния мъж, който им бе дарил живота и свободата. Обливаха със сълзи ръцете, целуваха ботушите, наметката му, обсипваха го с благословии и пожелания.

— Ти си нашият повелител! Искаме ти да ни бъдеш цар и господар!

На мястото, където бяха станали най-опасните битки, Йоан Асен заповяда да построят параклиси, за спомен на великата божия милост. Един посветен на светата Троица, друг на света Богородица и трети на свети Спас. А там, където бе паднал убит великият войвода Радул, издигнаха плоча с надпис в негова памет.

След това Йоан Асен, начело на победната си войска, слезе на юг в земите на наказания враг.

Всеки ден по два пъти, сутрин и вечер, портата „Св. Димитър“ на Царевецката твърдина се отваряше, за да мине тихо шествие, без звън на оръжие, без тропот на коне.

И всеки човек от изтръпналия в тревога град, който зърваше тази дребна, забулена осанка, обвита в скромна наметка, знаеше, че царицата отива да се моли на мощите на светия Рилски пустинник или пред мощите на света Филотея.

Падаха на колене пред нея и се кръстеха като пред икона.

Беше осмият ден, откакто слабата царска войска бе потеглила към страшната неравна бран. А това бе и първият бой на младия самодържец. Щеше ли добропобедникът Димитър да благослови оръжието му, тъй както някога бе помагал на славните му чичовци и баща му Асена? Два пъти на ден, сутрин и надвечер, всички камбани на Търновград забиваха едновременно. Тихо, бавно, сякаш да не събудят някой тежко болен. А тежко боledуваше душата на тия, които бяха изпратили мъже и бащи, невръстни синове, братя и деди в далечна неизвестност. Сякаш сломени от грозна болест, се лутаха жените, приведени, състарени, с грижовни чела, от църква на църква, воценици да запалят, гореща молитва богу да отправят.

Целият град бе занемял, сякаш живи хора не живееха в него. Всеки говореше шепнешком. Всеки се послушваше. Оглеждаше се към градските порти, като че ли чакаше отневиделица да се яви тъмна угроза или най-радостна вест.

Тия, които преди двадесет и пет години бяха изпратили с цар Калоян бащи и братя в неравна бран с латинците, сега тръпнеха за живота на синове и съпрузи. А тия, които бяха прекарвали безсънни нощи в тревога за синовете си, сега молеха пресветата владичица да пощади живота на внуците им.

Църквата „Света Богородица“ бе препълнена със знатни госпожи. Както всяка вечер, очакваха и сега да дойде царица Анна за молебена, който щеше да отслужи светият архиепископ на Търновград господин Василий.

Най-напред дойде Анна, придружена от Росица и жените си, заедно с младия наследник на престола. След това пристигна пеш, подпираш се на патерица, старият пастир. Като го зърнаха, жени, деца и побелели старци коленичиха от двете страни на пътя, чак до входа на църквата. Василий благослови три пъти множеството. Лицето му бе посърнало и измъчено от бдения и неспокойство. Когато влезе в храма, царицата го посрещна, целуна десницата му, впи тревожен глед в замислените му очи. Старецът поклати леко глава.

Не. Нямаше още никакви вести.

„По-добре никакви, отколкото лоши“ — помислиха неволно и двамата.

Логотет епископ Григорий поведе стареца към раклата на преподобната чудотворна Филотея. Василий издигна ръце с поглед към небето. Людете коленичиха. Тогава стана нещо неочаквано. Изведнъж царицата отхвърли наметката си. Очите на людете блеснаха в почуда. Анна бе сложила всичките си огърлия и гривни. Едри изумруди святакаха на ушите, на пръстите ѝ. Бисерно пречело обвиваше тъмната ѝ коса. С бавно движение тя свали диадемата, ушничките, гривните си, смъкна огърлицата. Всички следяха поразени това, което правеше.

Анна приближи до раклата, сложи накитите си връз нея, коленичи и се прекръсти в дълбоко благоговение. След това каза тихо, ала съвсем ясно:

— Давам ги в дар на бедните прокажени от приюта... Нека бог се смили над българския народ...

За миг всички се споглеждат. След това с чудно усърдие жените почват да се блъскат, по-бързо да стигнат до раклата. Всеки сваля каквото има по себе си: пръстен, сърмен колан, бисерно нанизмо... И го слага връз раклата, край труфилата на царицата. Тих шъпот изпълва църквата: всеки прибавя към дара си по една молба, по една дума на горещ копнеж за здраве, за живот, за сполука. Княз Петър наблюдава със строго навъсени вежди. Детското му лице издава силно вътрешно напрежение. И той иска да даде нещо, да направи нещо... Но за какво стигат слабите му момчешки сили? Десницата безпомощно стиска малкия посребрен меч, който виси на колана на кадифената му туника. Всички камбани на църквите на Търновград отекват заедно в дълъг зов. Улиците се изпълват с приведени сенки, забили очи в земята, оборили чела в непосилна тревога.

В това време бързокрил гончия пресича в лудо бягство равнините на Загоре, изпира баири, минава край стръмнини и долове. От коня му тече пот на дълги, криволичещи бразди, юздите му са потънали в жълтеникава пяна. Ден и нощ, без почивка. Със себе си носи чудна, огнена вест, която подпалва пожари от възторг вредом, където помине. Наближава стените на престолнината. Отдалече се разнася равното, проточено проплакване на всички търновски камбани.

Пламтящата дия прекосява посърналия град. На Трапезица, край Царевец лумва безумие.

В този миг наследникът на престола пита навъсен майка си:

— Защо съм малък? Защо не ме пускат и аз да отида на бран?

Анна тихо погалва детето и отново свежда глава към ръкоделието си: златошита покривка за раклата на светия Рилски пустинножител.

Малкият неволно дърпа ръката ѝ:

— Защо не ми отговаряш, мамо?

След това се обръща към старата царица Елена. Поне тя да му обърне внимание. От много дни вече никой не отвърща на детските му въпроси.

— Кога ще мога и аз да отида на бран?

Ала стана нещо необикновено. Баба му също недочува какво я питат. И тя е свела чело, унесена в далечни образи.

Колко пъти вече тя бе изпращала на лют бой мъжа си Асена и девера си Иваница? А безумните битки на Борила... Колко срам и горчивини... Но както сега, никога тя не бе изпитвала такава потискаща мъка. И двамата ѝ сина бяха там, долу, на юг, срещу коварния враг. Нима бог щеше да пощади и двамата?

И тя не знаеше от какво да се бои повече. Дали от вестта, че синовете и са живи, ала пленени. Или от вестта, че са мъртви, ала българите са сломили врага.

Тя поглажда с изтъняла ръка белите си коси, които се подават като сребърни крила под черната забрадка. И не вижда, не забелязва гневното лице на внука си.

Двете жени трепват. Анна полека се изправя, притиска ръка до сърцето си. Споглеждат се с широко отворени очи. Високи викове нахлуват от всички страни. Вихрени стъпки прекосяват преддверията.

Някой тича в луда превара към покоите им. На прага застава Росица с променено от вълнение лице, неспособна да каже нито дума. Вътре се втурват стражите, всички викат в един глас като обезумели. Струват път на един гончия, който изтичва към двете царици, пада на колене, подава на Анна голямо сандъче от кордованска кожа.

— От царя! Победа! Радвайте се!

И всички почват да се прегръщат, да бършат сълзите си, да пеят, да скачат, да викат — наистина съвсем извън себе си.

Анна полека отваря сандъчето. Застава като вкаменена. Какво е това?

Оттам изважда безценна диадема от едри елмази и рубини, тежки огърлия от бисер, гривни от ковано злато...

Отправи поразен взор към гончията.

— Накитите на солунската императрица. Кир Теодор и цялото му семейство са в плен!

Чак тогава Анна разбира.

Тя се хвърля в ръцете на старата царица и двете жени дълго остават прегърнати, разтърсени от неудържими хълцания. Радостта бе толкова страшна, че те не смогваха да я надвият, да разпитат, да узнаят повече.

Кой обръща внимание в такива мигове на едно дете? Княз Петър излиза незабелязан от никого, отива в конюшната, яхва малкия си вран кон. Спират го едва при градските порти. Поразени. Накъде се бе отправил царският син?

Да помогне на баща си при покоряването на гръцката земя.

С голямо търпение кастрофилактът едва успява да убеди буйното момче да се прибере на Царевец. В това време вече целият град е излязъл вън на улиците.

По всички стъгди бият тъпани, свирят гайди. Отново заедно екват всички камбани във весел, неспирен, припрян звън. Всеки е облякъл най-новите си премени. Всеки тича да се строи зад хоругвата на еснафа си, за тържественото шествие пред бойниците на царската твърдина. Бързо се затварят всички дюкяни. По болярските чардаци се веят златовезани килими, поръбени с пурпур. Пазарът гъмжи от ликуващи люде. Буйни хора се нижат по улиците, връз прозорците плющат пряпорци, спускат се пъстри китеници.

Великите госпожи бързо се отправят към Царевец, за да приветствуват наместницата: царица Анна. Гончии тръгват във всички посоки, за да известят в послания, запечатани със златни сигли, на папата и западните дворове за нечуваната победа. Анна бе получила обратно от милостта на свети Димитър своите обречени накити във вид на скъпа, безценна плячка. А майстор Драган бе получил в коженото сандъче послание от своя самодържец със заповед:

Църквата, обречена на светите 40 мъченици, която се строи на брега на Етъра, да бъде довършена и до конца изписана за неговото завръщане от победния поход.

И още веднъж стана нещо нечувано дотогава. След като събра войските и оръжията, които бяха пристигнали в помощ от България, Йоан Асен потегли към земите на кир Теодор. Обсади Адриановград. Ала вместо да го посрещнат враждебно със стрели и гавелоти, жителите на ширния град разтвориха вратите на града, излязоха с цветя, песни и хоругви да приветствуват новия си повелител.

Това, което омразата не би могла да стори, любовта бе направила.

Вредом, дето минеше българският цар с войските си, крепостите сами отваряха вратите си, пред градските порти се струпваше цялото население, готово да се подчини под неговия скиптър, без желание за бран и непокорство. Българите посрещаха своя освободител от ромейско иго, ромеите приветстваха своя освободител от притесненията и своеволията на кир Теодор Комнин.

Българският цар!

За изтощените от постоянни разпри, грабежи и войни, глад и размирия люде това значеше: мир, правда, свобода...

В многобройни десетилетия богатите градове и крепости на Долна земя и Тракия бяха живели само в безспирни борби между българи и гърци, между гърци и латинци, между латинци и българи, между гърци на Комнин и гърци на Ватаци — без надежда, че някога на това ще се тури край. От ръце в ръце минаваха богатите земи, населени с българи, укрепени с гръцки и латински калета. Едни сриваха и опожаряваха хубавите яки крепости и градове, други почваха да ги градят отново, за да бъдат отново сринати и пак после издигнати, а населението поробено, посечено, отвлечено от родни поля и планини. Докога?

Уморени бяха. Стига кръв и бран! Стига размирия!

Младият български самодържец бе за тях изгряващо слънце след мрака на толкова години без покой. Защото в неговите земи цареше благополучието и правдата. Там управляваше мъдростта и законите се почитаха. В яко укрепени градове, сред запазени от произволи друмища, по мирни плодни поля народът живееше дни на цъфтеж и

сполука, търговци разнасяха стоки от всички страни, орачът с песен пореше благодатната земя.

Далеч по целия свят се бе пръснала мълвата за чудния български цар, за неговото любомъдрие, за дълбокото му благочестие, за кроткото му сърце, за строгата му и справедлива ръка. А сега към тях се прибавяше и славата за несравнимата му бранна мощ.

Съвършен мъж. Съвършен човек. Пример и огледало за всички. Богоизбраник. Обсипан с всички милости на провидението. Дарен с всичко, което може да се пожелае: красота, младост, сила, сполука.

И всеки отиваше при него, притеглян неудържимо от съвършения образец, който бог бе сътворил, отиваше препълнен с любов и доверие. Затова народите от Дукла до Тесалия, от Константиновград до Кумания, от Драч до Света гора му даваха доброволно власт да направлява съдбините им.

Българите бяха най-многобройни в тия земи. И българският дар бе отреден да събере тия враждуващи от векове племена — под скиптъра на своята благодат и мощ.

Блянът на великия Симеон, блянът на тримата Асеновски братя — бе изпълнен.

Като изникнал от чудна, далечна приказка, образът на младия Йоан Асен се очертаваше във въображението на хората, увенчан с нимба на светец. Някои си го представяха като свети Георги, който побеждава ламията на злото и мрачината, други го смесваха с добропобедника Димитри. Не бе ли сложил сам царят образа на Чудотвореца до своя, във всичките си пари? А от другата страна на парите стоеше образът на Исуса Христа. Повелителят на земните князе: цар на славата.

След Адриановград под властта на Асена се подчини Дидимотихон. Когато българските войски слязоха надолу по течението на Хебъра и спряха пред високите стени, в които се плискаха ден и нощ буйните води на реката, по бойниците наизскочи многоброен народ, който почна да маха кърпи и хоругви, да хвърля цветя, да поздравлява с ликуващи викове и песни. Цялата област между Хебъра и Места, която се наричаше Волерон, доброволно се предаде на победителя. Един след друг се изреждаха пратениците на градовете между Места и Стримон, между Стримон и Вардар, да поднасят дарове и ключовете на крепостните си порти. Мосинопол, Перитор,

Ксанти, Морунец, Сяр, Прилеп, Манастирище, Пелагония, цяла Македония, цяла Тракия лежаха в ръцете му. Победният поход се превърна в тържествено шествие. Никой не дръзваше дори да помисли за неподчинение или непокорство.

Конете на българските войски пиха вода от зелените талази на Дойренското езеро, от буйните води на Вардара, стигнаха бреговете на бистри и кротки водни равнини: край Костур, край Преспа, край Охрид...

Преплуваха Черна и Дрин.

Спряха край Егея и Адрия.

Латинците в Константиновград загубиха ума и дума. Поразени, зашеметени от неочакваното издигане на Асена, те бързаха да му покажат своето покорство. Жан дьо Бриен остана на запад, за да преговаря с Венеция за пари, хора и кораби.

Изплашени от измяната в Перуджие, бароните на младия Бодуен се престараваха да изказват верността и угодничеството си на славния победител, който бе прострял властта си по бреговете на трите морета. Препълнени със смирение, дружина рицари, посланици на латинския двор, пристигнаха в стана на българите, носейки дарове и подчинението на фръзите.

След побягването си от Клокотница княз Мануил се бе завърнал при жена си в Тесалоника и бе побързал да се обяви за заместник на пленения си брат, като се увенчал с императорска корона.

Ала разгневеното население предпочете да отвори широко портите пред бащата на Мануиловата жена, като на свой повелител, отколкото да търпи хомота на един нов Комнин.

Асен се отнесе бащински милостиво към слабия и некадърен княз. Направи се, че не подозира съществуването на императорското му звание, и го възвиси като деспот на Тесалоника, която да управлява заедно с цяла Тесалия от негово име, като негов васал.

Мануил призна в сърцето си, че е по-добре да бъде деспот и зет на един могъщ император, отколкото пленник в Търновград.

Когато Йоан Асен разпъна шатри пред Сяр, в стана му дойдоха пратеници и от светата Атонска гора. Игуменът на Ватопедския манастир „Света Богородица“ му донесе молбата на протата: да благоизволи и потвърди със златопечатно слово старите правдини и свободи, които те са имали винаги, при всички господари на земята,

като им остави да владеят и занапред големите имоти на Сярската и Струмската област.

Йоан Асен целуна ръка на игумена Доситей, покани го заедно с монасите на пирушка в шатрата си, отдаде им големи почести, благодари им за даровете, които му бяха донесли, и обеща с радост да посети Атон.

Когато клепалата на всички манастири в Света гора забиха в чест на славния гост, монасите, които бяха излезли с кадила и хоругви в ръце да посрещнат царя пред портата на Великата Лавра, останаха поразени, като съзряха да пристига един скромно облечен мъж, надянал не бранни доспехи, а постническа власеница. И разбраха, че при тях бе пожелал да дойде не победният самодържец, а ученият, мъдрият, християнинът Асен.

Придружен от епископ Григорий, архимандрит Йоаким и презвитер Добрейшо, царят донесе безброй подаръци за манастирите и църквите им, за игумените и монасите. Обсипа ги с много злато, бисер и камъни скъпоценни. Даде им светли хрисовули, подписани с киновър и скрепени със златни печати, като и потвърди всички правдини, които са имали и при неговите предшественици. Писци изготвиха преписи от златопечатните слова, които да се пазят във всеки отделен манастир.

Тъй игумен Доситей занесе в своята Ватопедска обител скъпата грамота, с която Йоан Асен благоизволяваше да обдари светия манастир „Пречиста Богородица“ със селото Семалто, което лежеше до Сярската страна. Това село се даваше на манастира с всичките си люде, всичките си стаси и имоти, да бъде негово самовластно владение, дорде е жив царят. Освен това се забраняваше на всички прахтори в царството, разните севастии, дуки, катепани, десеткари, писари, апокрисиари в метоха на светия манастир да пристъпят — от най-малките до най-великите. Забраняваше им се да вземат данък, митат, комод, аподохия, изоб, десятък, както и да получават вино и хляб, априко и ангария или храна за конете, овните или зевгарите си, според законите на страната. А който напакостеше нещо на манастира, трябваше да знае, че го очаква велика казън от царството му.

Под тия слова стоеше подписът на царя, написан с киновър, между две кръстчета, също изрисувани в червено. Думите Асен, цар на българите и гърците, бяха отделени една от друга с по четири дребни,

четвъртити, червени знаци. По-надолу бе скрепен тежкият златен печат.

Йоан Асен избра между всечестните монаси най-мъдрите и ги изпрати за митрополити и епископи в епархиите на новозавзетите земи.

След това победителят отиде в Охрид, за да се поклони пред гроба на свети Климента.

На четири поприща извън града го посрещна населението на целия тамошен край. Бяха построили тържествени сводове от зеленина и цветя. С клира начело и знатните народът отрупа Асена и войските му с цветя. Малки деца се промъкваха през редиците на конниците, докосваха с жадна ръка оръжията, седлата. Девойки постилаха друма им с вейки. Старци и жени коленичеха и се кръстеха, шъпнейки през сълзи:

— Доживяхме и този ден! Възобнови се царството Самуилово!

Когато разпуснатите от Асена пленници се завърнаха в родните си огнища, те неспирно разказваха за неговата велика благодетелност и мъжественост. Затова, докато той стоеше отседнал във Великата Лавра, в любомъдри разговори с духовниците, при него започнаха да се стичат пратеници от всички околни земи, които го молеха за покровителство и му даваха власт над себе си.

Тогава Асен отново потегли в победоносен поход към земите на тривалите, към арбанашката страна, подчини Далмация и сръбската земя.

Младият сръбски крал Стефан Радослав му проводи пратеници, с които известяваше, че приема върховната му власт и се подчинява на царството му, тъй както по-рано бе васал на своя тъст кир Теодор Комнин. Пратениците носеха два сокола, 60 скъпи кожи и три чифта породисти загари.

В Драч Йоан Асен прие и едно посолство на дубровнишките търговци, които го молеха да уредят стопанските си връзки с новия владетел на Хемския полуостров.

Защото през новата империя минаваха най-важните търговски пътища: Драч — Солун — Константиновград и Белград — Средец — Константиновград. А по тия друмища бяха разположени най-гъстите търговски и рудничарски колонии на дубровничаните.

Йоан Асен се отнесе благосклонно към тяхната молба и им обеща оризмо, с което те получаваха право за свободна търговия във всички български земи, с възможност на свободен внос и износ на всякакъв род стоки. Освен това им се обезпечаваше личната и имотна безопасност, а самата им търговия се управляваше по общия закон за митата.

След като българската конница стигна до брега на Бяло море, сега войскарите бяха разпънали шатри край сините води на Адрия. В двореца на севаста бе отседнал българският венценосец заедно с всичките си войводи.

Там, в голямата приемна на богат драчки патриций, дубровнишките търговци очакваха явяването на победителя, който щеше да подпише даденото оризмо.

На отделни групи дубровчани и ромеи тихо разговаряха, поразени от успехите и мощта на младия цар. През разтворените пъстроцветни стъкла на високите сводести прозорци нахлуваше майското слънце на тая ранна пролет от 1230 година, лъхаше свежият въздух на бленуваното Синьо море. Два херолда влязоха и затръбиха високо, с бавна тържественост. Няколко валети се спуснаха и дигнаха златовезаната завеса, която закриваше вратата.

На прага се яви самодържецът на целия Хемски полуостров.

Облечен в скромна ризница от челичени халки, с ленена туника и червени ботуши, с кротко и строго лице, в което се таеше някаква чудна, неизразима величественост. В походката му, във всяко негово движение имаше нещо, което завладява и покорява. Гласът му стигаше до ухото като ласка, като музика.

Дубровничаните се снишиха в три дълбоки поклона. Главатарят им пристъпи към царя, който бе заел място в позлатено кресло, с тясна, висока облегалка, и повтори уверенията за почит и преданост на целия Дубровнишки край.

Тихо отекваше звънът на оръжието на българските войводи. Ала между тях се мяркаха и много тъмни власеници. Защото дворът на българския цар се състоеше толкова от майстори на битката, колкото и от князе на духа. С бранници, мъдреци и духовници обичаше да се

огражда Йоан Асен, подобно на мощния си събрат Фридрих Алемански.

Загърнат в дълга, брокатена туника, с аксамитена наметка и златовезан пояс, водачът на дубровничаните — комес Джовани Дандоло — разгърна свитъка на договора и почна гласно да изброява милостите, които им бе дарил царят. Предната вечер те го бяха съставили заедно с хората на българския венценосец.

Гласът прозвуча с важност и достолепие в ширната зала:

„Царството ми дава тая грамота на цялата Дубровнишка област, на любезните и всеверни гости на царството ми да ходят по всяка област на царството ми, с каквато и да било стока, внасят или изнасят или пък прекарват каквато и да било стока, до която земя или област да дойдат; до Бдин ли, или до Браничево и Белград дойдат, или до Търнов и по цялото Загорие отиват, или до Преслав, или до Карвунската област, или Боруйска, или в Одрин и Димотика, или в Скопска област, или Прилепска, или в Деволска област, или в Арбанашката земя, или в Солун отиват — навсякъде да купуват и продават свободно без всякаква вреда; да нямам запрет по всички области на царството ми и в градовете и в клисурите, но да ходят, купуват и продават без грижа, като всеравни и любезни гости на царството ми. Който им напакости в нещо: или при клисури, или на пазарища, или където да е било според закона за митата, той да знае, че е противник на царството ми, и милост няма да получи, а голям гняв ще претърпи от царството ми...“

Логотет епископ Григорий, който бе пристигнал от Търнов, подаде на царя перото. Протосеваст Приязд подаде златното шишенце с червеното мастило.

Самодържецът стана от креслото, отиде към масата, която бе на две стъпки пред него, и се подписа:

Асен, цар на българи и гърци

Дубровничани се поклониха отново, притиснали до гърди копринените си шапки, поръбени със зирдавени кожи. В бързото движение широките им атлазени наметки се разпериха в ясен, копринен блясък.

Логотетът Григорий скрепи подписа със златните печати.

Преди да се завърне в далечното си орлово гнездо, Йоан Асен назначи във всички новозавзети области свои войводи и бирници, като остави в крепостите български войски. Те трябваше да вардят населението от произвेलия и грабежи, от нападения и беззакония. А новите митрополити и епископи трябваше да бъдат истински духовни бащи на паствата си, нови Климентовци за всяка област, които да пръскат наоколо си просвета и благочестие. Защото той бе избрал тия чисти и праведни люде от Света гора не според роднинството си с тоя или оня мощен в света, а само поради личните им заслуги и качества.

Народът оцени това и се привърза с още по-силна и сърдечна любов към своя закрилник и самодържец. И тъй както навремето целият български народ отправяше с горещ копнеж взора си към жадувания образ на Асена в далечното му изгнание, тъй и сега всички жители на полуострова отправяха с надежда очи към своя нов господар, като към някакво приказно обещание.

Преди да потегли с победоносното си войнство към Търнов, царят изпрати на майстор Драган оризмо, в което му повеляваше да издълбае в първата колона отляво, която той бе поставил връз жертвениците от Никюп, нов надпис, който редом с тия на Крума и Омуртага щяха да направят от храма „Свети 40 мъченици“ светилище на българския народ.

Тържественото посрещане започна още при преминаването на старата граница. По всички друмища се бе стекъл безброен народ, който търпеливо чакаше с дни наред връщането на победния цар и славната му рат.

Целият път до престолнината бе посипан с цветя и зелени клончета. От най-залутаните селища пристигаха селяни начело с клира си, с кадилници, хоругви и дарове. С коли носеха вино и погачи за морната войска, поливаха с вода пътя им, за да не се дига прах, падаха на колене и целуваха чула, с който бе покрит царският кон.

При река Морава за Асен бе приготвена голяма изненада.

Недалеч от село Беренде го приветствуваха първите знатни посрещачи, дошли от Търновград. С буйна радост царят забеляза сред дружината конници и малкия бял жребец на сина си. Малкият княз Петър бе измолил от майка си да му позволи първи да посрещне победоносния си баща.

Самодържецът повели: в знак на тази среща да се издигне на това място параклис в чест на свети Петра.

Войската мина през Средец, където си отпочина три дни сред неспирни веселби и тържества, след това отрядите започнаха да редят, всеки бързаше да се отправи към родното си място, където и най-малкият войскар бе очакван в стаса си като чутовен витяз. Само великите войводи продължиха заедно с царя и хората му пътя към престолнината.

От Ловеч нататък към шествието се присъедини и дружината на пленниците. В кочиите бяха настанени императрицата, децата и жените на видните стратегии. А кир Теодор с болярите и войводите си язدهа коне, обградени от двойна редица стражи. Колите с пляката следваха накрая. Освен тях имаше и много коли, препълнени с даровете, които пратениците на разните области и населението поднасяха на царя в редом, откъдето минеха.

Всичко бе събрано в огромни китки: градините бяха дали трендафил и бяла ружа, синя кандилка и розова богородична, по

ливади и полета обраха синчеца, кървавия мак, дивия карамфил, полския синап, пембената къклица, синята тинтява, по горите не остана ни здравец, ни алено шекерче, ни пъстра теменуга, ни ухання кършишапка; из долините изчезна папратта, бреговете на Етъра се оголиха от бялата върба, дори и скалите не останаха пощадени: бръшлян и бял люляк отидоха да поздравят челата на завръщащите се витязи.

Клирът с хоругвите си вървеше из друма край брега на Етъра, следван от двете царици и княгиня Елена, заобиколени от търновски важни госпожи. Подир тях идеше шествието на технитарите, на търговците, на целебниците, на севастите и всички останали съсловия.

С кадила в ръце клирът пееше тържествени литии, които се смесваха с радостните ликувания на народа, струпан по двете страни на друма в гъста, вълнуваща се навалица, разлян като огромно море, дорде стига окото.

Когато в далечината се зададе първият гончия, който известяваше пристигането на славната войска, цялата тълпа се разлюля като нива, погалена от вятъра. Сълзи обливаха лицата на жените, децата се издърпваха от ръцете на майките си и припкаха в неудържим порив напред да обвият ръце около загорелите ръце на морните бранници, да посипят с целувки прашните им, брадясали лица, да им извикат високо цялото ликуване на препълнените си с ликуване сърца.

Ала когато се зачуха тържествените звуци на тропетите и биенето на барабаните, когато сред облаци прах се зададе първата редица конници, всички сякаш обезумяха. Втурнаха се безредно, блъскайки се, препъвайки се, старци, млади жени, немошни побелели майки, млади девойки, всички с китки здравец и ухання седефче в ръце, тичаха към пристигащите, всеки бързаше по-скоро да зърне своя завръщащ се близък, да се увери с очите си, че е жив, че раната му е заздравяла, че най-сетне се прибира в родния дом като славен ратник, като горд победител.

Малко преди приближаването на престолнината царят бе повикал кир Теодор да язди от лявата му страна, между него и севастократор Александър. От дясната страна на царя яздеше малкият престолонаследник. С благи слова и безмерна любезност царят се мъчеше да смекчи горчивия час за пленника. Той му напомняше общи спомени от миналото, загатваше за удобния живот, който щеше да му

устрои в Търновград, зовеше в знак на примирение неумолимата воля на провидението.

Когато зърна приближаващото шествие посрещачи, царят видимо се развълнува. Загорилото му лице разцъфна в чудна усмивка, като се мъчеше да прикрие с кротост и смирение чувството за властна гордост, което избликуваше в сърцето му.

Като смутен и тревожен бранник бе заминал преди пет месеца българският цар, застрашен в съществуването на цялата си държава. А сега се връщаше като мощен господар на целия Хемски полуостров...

Блянът на дедите му бе изпълнен.

Но сега оставаше най-трудното. Да се спои в едно ширната империя, да се закрепи в мощна и неразрушима цялост, да пребъде във вековете.

Дълго старата царица Елена държа в слабите си старчески ръце своя първороден син, неспособа да надвие вълнението и сълзите, които я задушаваша. Това, което някога смелият му баща бе започнал, това, за което Иваница бе дал живота си, сега синът го бе изпълнил...

Облечена в скромна тъмновишнева руба, с маслинозелена наметка, царица Анна се наведе с дълбока почит към ръката на самодържеца, който не можеше да откъсне изпълнен с обич взор от скъпото лице на жена си. Той я прегърна с широко, церемонно движение, целуна я три пъти по бузите, сияещ, изживяващ най-щастливия миг в живота си.

Елена забрави, че трябва да се поклони в дълбоко смирение пред своя баща-цар. С радостен вик тя се хвърли към него, протегна малките си ръчички към благосклонно усмихващото се лице. Йоан Асен я дигна високо във въздуха, сред шумното и радостно одобрение на народа.

Белослава целуна ръка на баща си с наведени в моминска стидност черни клепки.

От всички страни тълпата се притисна около любимия си цар, всеки искаше да го докосне по дрехата, да целуне прашния му ботуш, милостивата му десница.

Йоан Асен забеляза скръбния, навъсен взор на пленника, който бе слязъл от коня си и мълчаливо наблюдаваше избухването на народния възторг, застанал на няколко крачки от него.

Той му направи знак да се приближи. Кир Теодор целуна ръката на старата и младата царица, без да дръзне да дигне чело, углъбен от безсилна, изгаряща скръб. Анна покани императрицата пленница да се качи в кочията на госпожа Росица, а Димитри, Йоан и Ирина се присъединиха към хората на княгиня Елена. Отново потегли тържественото шествие към широко отворените, накичени с пряпорци и зеленина градски порти, заточи се край Етъра, под буря от зеленина и цветя, по посока към новата църква, където щеше да стане освещаването ѝ.

Връз прага на „Свети 40 мъченици“ чакаше старият архиепископ Василий, заобиколен от всички митрополити и епископи на старите предели. Снежнобелият му филон бе изпъстрен с многобройни кръстове, везани с тъмни изумруди.

Йоан свали шлем, коленичи в набожно смирение и сведе чело пред разтрепераната благославяща десница на стареца. След това, следван от семейството си и всички велики и мали боляри, влезе в новата църква. Отиде право към стенния календар и се поклони пред оная картина, от месец март, която изобразяваше мъченичеството на четиридесетте Севастийци. След това се отправи към олтара, където примас Василий бе започнал тържествената служба на освещението, подпомаган от всечестните митрополити.

Наоколо, вън от църквата, край брега на Етъра, до самото подножие на крепостните стени на Царевец и Трапезица, чак до Владишкия мост и „Св. Димитър“, всичко бе претъпкано от притискащи се тълпи. Стари хора, които помнеха увенчаването на стария Асен, тия, които бяха видели провъзгласяването на Иваница за цар, благословен от римската власт, не бяха зървали толкова народ, струпан на едно място. Градските стени не можеха да поберат наплива от прииждащи тълпи. Затова навън се построяваха лагери, разпъваха се шатри, образуваха се внезапни, временни заселки.

От всички области пристигаха пратеници на градове и крепости с дарове за царската челяд. При Марно поле бе разстлан огромен панаир, ден и нощ там гъмжеше от странници, пътуващи дружини играчи и фокусници.

Търновград живееше небивали, чудни дни на опиянение и тържество. Отново забиха с внезапен, дружен звън затихналите за малко камбани. Първом камбаните на новоосветената църква, след

това тия на „Свети Димитри“, на „Свети Петър и Павел“, на „Свети Йоан Рилски“, на „Св. Богородица“... После започна тържествена заупокойка за всички паднали по бранните полета. За загиналите безброй витези на Петра, Асена, Иваница и прясно пролятата кръв при Клокотница.

Коленичиха стари боляри и войводи. Сведоха чела знатните госпожи. Навън цялата навалица падна на колене. Едри сълзи обгориха безброй набръчкани лица, много невинни свежи бузи. Камбаните отекваха скръбно и проточено, ведно с горещите молитви и песнопения на клириците.

Отдавнашен бе поменикът на българските царски колена и дълго тихият глас на господин Василий отправя към свода на новата църква зов за успокоение на блажените им души:

— Борису, пръвому царю бльгарскому, нареченному в святом кръщений Михаил. Иже бльгарский род к богоразумию светым кръщением приведшому — вечная память... Симеону, сину его. И Петру царю светому внуку его, Пленимиру, Борису, Роману, Самуилу, Радомиру, Гаврилу, Владимиру, Владиславу, древниим бльгарским царем иже с земльним небесное наследоваше царство — вечная память... Асену, царю Белгуню, свободъшому от работи гръческие бльгарский род — вечная память. Теодору, нареченному Петру, брату его и царю — вечная память. Калояну, брату его и царю, многи победы показавшому на гръкы и фругы — вечная память...

И отново забиха в буйна превара всички търновски църкви. Радостно и гръмливо отекваше веселият им звън над царствената богоспасна престолнина.

Йоан Асен стана, след него се изправи челядта му, великите и мали боляри, людете на двора, войводи и севасти.

С бавна стъпка самодържецът се отправи към колоната от синкав мрамор, която стоеше първа от лявата редица от стълбове, застана пред новоиздълбания надпис от майстор Драган. Прекръсти се смирено. Дигна очи, сложи десница на гърдите си. Започна да чете.

Сред дълбоката тишина гласът му се разнесе равен и спокоен, в сдържано величие:

— В лято 6738 от Сътворение мира и 1230 от Рождество Христово, трети индикт: Аз Йоан Асен в Христа бога верен цар и самодържец на българите, син на стария Асена, издигнах от основа и с живопис украсих до конца пречистата тая църква в името на светите 40 мъченици, с помощта, на които в дванадесетата година от царуването си, в която се изписваше тоя храм, излязох на бран в Романия и разбих войската гръцка, а самия цар кир Теодора Комнина взех в плен с всичките му боляри. И цялата земя от Одрин и до Драч превзех, гръцката и още арбанашката и сръбската. А пък градовете, които се намираха около Цариград, и самия тоя град владееха фръзите, но те се повинуваха под ръката на моето царство, понеже нямаха други цар, освен мене и благодарение на мене съществуваха, тъй като бог така заповяда. Понеже без него ни дело, ни слово се извършва. Нему слава вовеки. Амин.

Дружина от десет пътника препускаше в еднообразен раван в ранния здрачен час. Слънцето още не бе изгряло, когато в далечината чуждоземните пътници зърнаха силуета от крепостните стени на втория Цариград — прославения Търнов.

— Непристъпната твърдина на Асеновци... — пошушна този, който имаше вид на водач, като спря за миг коня си и се загледа с жаден и поразен взор в окичените с бойници хълмове.

Той дълго съзерцава прочутата и богоспасна престолнина, заслушан в неспирния ромон на етърските бродове и бързеи. Много пъти досега той бе пътувал с важни поръчки от брата си по разни царства и господарства, ала никога през ума му не бе минавала мисъл, че някога ще трябва да дойде в Търновград, за да се поклони пред всесилния цар и самодържец на всички българи и гърци и да моли смирено за ръката на царската дъщеря Белослава.

„Ако Радослав не се бе оженил за кир Теодоровата щерка, по-редно беше сега да моля Белослава да стане сръбска кралица, а не само жена на втория кралски брат Владислав. Кой знае дали Асен щеше да я даде за него...“ — си мислеше изпълнен с тревога знатният пратеник.

Той даде знак на дружината да разседлае, за да си починат малко под светлолистите тополи и върбите, които бяха засадени край брега. На изток небето се обагри с кръв. Росните ливади блестяха като сребро. От близката кошара изскочиха сънливи люде, загледаха се в пътешествениците. Но не изглеждаха много удивени. Бяха свикнали вече често да виждат странници във всевъзможни носии да пристигат в царския град: пратеници на чуждоземни господари или носещи дарове поданици.

Някои от тях приближиха към дружината и предложиха горещо, току-що подварено мляко.

— Още колко остава до градските порти? — попита водачът на дружината, който бе облечен в монашески одежди: тъмносив хитон и кафява наметка. Широка бяла брада се разстилаше по гърдите му.

— Още два часа път... — отвърна овчарят и покани гостите да отседнат в кошарата му за кратка почивка и закуска.

От бостаните донесоха дини и пъпеши, сложиха паница със сирене, начупиха сладък, тъмен хляб. Едрите песове налягаха покорно пред прага на кошарата. Софрата бе готова. Яденето мамеше очите. Ала никой от овчарите не посягаше към храната, не поканваше знатните гости. Навън войскарите развеждаха конете и чакаха да им се поднесе храна и напитка. Ала все пак явно беше, че се очаква някой.

— Господарят на кошарите ли ще дойде? — попита знатният водач.

Овчарите се спогледаха малко смутени.

— Стопанинът не е още дошъл. А преди той да почне да пие мляко, не смеем да посегнем към хляба. Грях е. Ще ни се разсърди. А той е покровител на имота ни.

Навън небето загоря цяло в яркожълти пламъци. Като огнен трендафил изскокна зад баирите. Скрити в храстите, пойни птици запяха в унес. Светлият въздух бе пълен с благовонна свежест.

Изведнъж най-старият овчар весело посегна към хляба, покани знатните гости.

— Стопанинът пристигна.

Пътниците се огледаха наоколо. Нямаше никой. Спогледаха се. Безумни ли бяха тия овчари? Ала изведнъж взорът им спря връз голямата зелена паница, която бе оставена настрана, връз една ракла за брашно. И леко потръпнаха от почуда и неприятна изненада.

Едър, тъмен смок лакомо пиеше млякото, което му бяха отделили.

Пътниците побързаха да станат от гостоприемната трапеза. Благодариха, обдариха овчарите, които не искаха да приемат парите, макар че не бяха задължени да дават приселка на чуждоземни пратеници и гончии, и отново поеха пътя към близката престолнина. По пътя ги срещаха стадата на болярите, които отиваха на паша. Млади моми оставяха прането си и дълго следяха с взор тугинската дружина, след това отново почваха да удрят с чимширови бухалки чергите и дрехите си край брега на Етъра.

В далечината израсна гора от бойници и кубета. Пратениците запряха конете си, омагьосани от чудната гледка.

Три крепостни обръча обгръщаха никнешите из прегръдките на реката хълмове. Сякаш три огромни кораба плуваха над пенливите етърски талази: Царевец, Трапезица и Момина крепост. Никъде по целия свят нямаше подобен град. И с думи не можеше да се опише.

Трикорабник... Trinavis... Триново... Търново...

А между Трапезица и Царевец се издигаше, пряко към течението на реката, друг висок и як зид, който затваряше към югозапад цялата могъща твърдина, съчетана от непристъпни калета, защитена от стени, дебели от шест лакти. Кротко димяха в ранния час комините на къщите във Фружка махала, изникнала връз малката равнина, опасана от южния завой на Етъра. Утринните слънчеви лъчи изтръгваха блясъци от многобройните кубета. Вече ясно се различаваха украсените с червени знаменца дълги копия на бюстителите, които се разхождаха по страшните бойници.

Когато дружината приближи главната градска порта на богоспасния Царевград, катепанът на крепостта се яви връз площадката над портата, наведе се и извика:

— Откъде сте и за какво пристигате?

— Пратеници на благочестивия сръбски крал Стефан Радослав! — отвърна водачът. — А аз съм негов чичо, монахът Сава. Идем да поднесем дарове на превисокия български самодържец, с послание от държавния ми съвет...

Бюстителите веднага спуснаха подвижния мост над реката. Бавно се разтвориха тежките, ковани порти.

Конете на сръбския архиепископ и другарите му глухо изтрополяха по едрите дървени греди.

За сватбата на княгиня Белослава и сръбския княз Стефан Владислав дойдоха гости и пратеници от всички области на империята.

Това бе удобен случай за верните васали да докажат отново своята преданост към императорския престол на Асена.

След венчавката, която се извърши в църквата „Свети 40 мъченици“, гостите се прибраха на весел пир в царевградските палати.

Никога дотогава сред тия стени не се бяха събирали по-високи гости, по-многобройни носии, по-чудни скъпоценности. Пъстра и

шумяща тълпа сновеше в радостна глъч из широките зали, разглеждаше стенописите, мозайките, високите сводове, прозорците с шарени, лъскави стъкла, мраморните колони, пода от едра, изкусно сглобена мозайка, златните светилници, кадилата от кристал и сребро, докато в малката приемна на царя самодържецът разговаряше с някои от най-видните гости, заобиколен от верните си помощници. Приказката непрестанно се връщаше към опустошенията на татарите и вечната, непрестанна опасност, която те представляваха за богатите селища и равнини на западния свят.

— Преди да умре, Чингис хан събрал синовете си около своя одър и им казал: „Ако не се разделяте и бъдете единни — ще завоювате целия свят.“ И те наистина не се разделили... — разправяше бърбивият и многознаещ протосеваст Приязд. — Тогава Октай свикал братята си и вождовете, които му казали: „Ние желаем, молим и заповядваме да имаш всяка власт над нас...“ На което той отвърнал с обичайните слова: „Щом вие желаете да ви бъде хан, готови ли сте да ме слушате във всичко, да се събирате, щом ви повикам, да отидете, където ви проводя, и да убивате тия, които пожелая да умрат?“ И когато те отговорили, че са съгласни, той им казал: „От този миг само моята проста дума ще ви служи вече като меч.“ И така е... Ето че той събрал, казват, близо двадесет пъти по сто хиляди бранници и се кани с тях да завоюва целия свят...

Всички потръпнаха.

— Това е седмоглавият змей от Апокалипсиса... — каза замислено архимандрит Йоаким. — Бог изпраща тая напаст, за да ни напомни злото, сред което живеят хората.

— Сякаш не са хора, подобни на нас... — добави старият примас, архиепископ Василий — а живи демони... Наистина, създадени от бога за наказание на света. Казват, че те не могли да търпят плодни равнини и гористи планини. Вредом, дето минели, трябвало да бъде само пустиня и гробища... Присмивали се на западните люде, които орели и сеяли, гледали къщи и дворци, издигали яки кули и стени. Когато Фрушката кралица Бланка попитала сина си: „Какво ще стане, ако Октай реши да нападне и нашата страна?“ — Лудвиг ѝ отговорил: „Майко, едничката ни надежда е в бога. Ако татарите дойдат чак дотук, или ние всички ще отидем в рая, или те ще отидат в ада, откъдето са дошли...“ Та и на нас не ни остава да кажем

друго. Вярата ни е само в бога. Той ще реши съдбините ни. Защото той е господар на света, а не Чингис хан и синовете му...

— Цар на царете и господар на света... — пошъпна сръбският архиепископ Сава. — Каква дързост на един смъртен да се нарече така.

— Вождовете им се надхвалвали кой е събрал повече чували, пълни с отрязани уши... — каза скопският велик боляр Тихомир, който беше зет на Стефан Първовенчани. — Веднъж хан Тули получил в дар тъкмо десет чувала!

— Те са непобедими... — въздъхна кастрофилакт Добрил и сви гъстите си рижи вежди. — Когато яздат, те могат да улучат хвърчаща птица от три поприща разстояние. А лъковете им са страшно тежки. С едри, челичени стрели, които свалят с един удар медун или тигър.

— А жестокостта им е без граница... — прибави севастът на Арбанон — Грегориос Камонас, който пък водеше по-голямата дъщеря на Стефан Първовенчани: Комниния. — Когато нямало вече кого да колят, отваряли гробовете и подпалвали кости и ковчежи...

— Когато се родил Чингис хан, в дясната си ръка стискал съсирена кръв... И племето му се възраждало на поличбата, която жреците оповестили: бъдещ завоевател... — каза Йоан Асен. — Дано нам бъде спестен жребият да видим плодните си равнини пометени от дивите му орди... — Той се прекръсти и промени разговора. — Научаваме, че император Фридрих прехвърлил правата си върху *солунското наследство връз младия Бонифацио Монферато, сина на покойния Гулиелмо.*

А из великолепните зали на новопостроения палат бляскавата тълпа се разхождаше, разглеждаше удивена красотата на царския дом, изкусната живопис по стените, тънката изработка на скъпите мозайки, ценността на мраморните колони. Дубровнишките представители будеха любопитство с диплестите си наметки от тосканска коприна, с пъстрите руби на дамите си, облечени в тъкан от Лука. Българките свенливо ги доближаваха, вглеждаха се в изящните везби от жички чисто злато, които изобразяваха рози, змейове и леопарди, питаха за цената на скъпия пурпур и килимите от Арас.

Най-много млади моми се бяха събрали около стройната снага на светлоокия царев брат, чиято зелена севастократорска мантия чудно отиваше на русите му коси. С гордо отменато назад чело той поглеждаше с хладно безразличие десетките чифта сини и черни очи,

които мяха с лукав огън взор към него. Нямаше ли най-сетне този смел момък да остави радостите на лова и бранните упражнения, за да се увлече подир някоя румена женска уста или снежнобели ланити.

Деспот Слав разговаряше с пленения император, който бе поканен на пира с цялото си семейство, а втората му жена се мъчеше да утешава сестра си — пленената императрица, която бе дошла облечена съвсем скромно, без нито една скъпоценност, макар че царица Анна великодушно ѝ бе върнала пленените накити.

След като бе получил хладния поздрав на пленения си брат Теодор, деспот Мануил, одет в скъпа руба от морав пурпур, с червени ръкави и седмозъба диадема на главата, предпочиташе да се движи в групи, по-отдалечени от бившия император на Тесалоника, докато сръбската кралица Анна, заедно с крал Радослав, наобикаляше често баща си и с непринуденото си държане се мъчеше да го накара да забрави, че там е само любезно поканен неволник.

Нагиздена с дръзко велелепие, Анна Ангела Дукаина Комнина правеше впечатление с красотата си и заповедническите си обноски. Край нея младият крал изглеждаше на послушен роб, който чака винаги да чуе първо какво ще каже жена му, ако трябва да изрази мнението си за нещо, или млъкваше посред речта си, поразен от някой неин смразяващ взор. За да ѝ угоди, той се подписваше с гръцки букви: кир Стефанос Дука.

Солунската деспина Мария развеждаше гостите и им обясняваше стенописите и мозаичните картини. В пъстрия блясък на дребните камъчета се редяха чудни образи: мощното движение на Симеоновата ръка — насочена към Царския град; бледото чело на Рилския пустинник, обкръжено със сияйна нимба; кървавите празни дупки по лицата на Самуиловите войскари; нагазващите в Истъра коне на Испериха; яката Крумова десница, която държи обкования със злато череп на Никифора...

Около младоженците Владислав и Белослава се тълпяха най-много гости: ромейски архонти и патриции в широки скараманги и обсипани с бисер кадифени шапки, сръбски велможи, арбанашки севасти и дуки, дубровнишки комеси, латински барони... Бяха дошли пратеници от цялата широка и богата българска империя, от всички съседни страни и приятелски държави. Край старата царица Елена бяха насядали великите търновски госпожи. Майката на абат Витлеем,

белокосата госпожа Евпраксия бе облякла тъмнозелена руба със сърмена везба във вид на лозови ластари, а връз нея носеше наметка от син византийски саван, с широк, златен ширит по края. Госпожа Лукса, съпругата на протовестиара, си бе сложила алена руба с наметка от сребрист феран. Добриловица носеше кафява руба, везана на дребни бисерни кръгчета със златни точки по средата, а наметката ѝ бе от яснозелен бараган. Майстор Драгановица бе пътувала в последно време из западните страни с мъжа си, който бе отишъл да разгледа някои тамошни шаръчийници. И оттам бе донесла в Търнов нова носия, която будеше почуда и завист. Дълго прозирно було се спущаше от малката кадифена шапчица, минаваше под брадата ѝ, обвивайки лицето ѝ като светъл облак, отново се издигаше към шапката и оставаше прикрепено там с помощта на игли, обсипани с пъстроцветни камъни. Една стройна прахторка обираше всички погледи с младата си хубост, нагиздена в свежи багри: руба от пъстър дияспър, мантие от венециански шарлах, обувки от бяла кордованска кожа с червени каишки. Майстор Драган бе отрупан с похвали за хубавите стенописи, за изкусно сглобените мозайки, за изящната плетеница от букви връз колоната на „Св. 40 мъченици“. Руменото лице на шаръчийта червенееше от свян при толкова хубави слова и почуди.

В това време Зорка, сестрата на сръбски крал, помоли севастократор Александър да ѝ разправи живота на света Филотея.

Радослав, Владислав, Предислав и Комниния бяха деца от първата съпруга на Стефана Първовенчани — прословутата Евдокия, която, след като бе получила развод от сръбския крал, се бе омъжила още два пъти: за император Мурзуфлон, а след грозния му край за Леон Сгура, господаря на Коринт.

Дъщеря ѝ Комниния бе дадена за жена на архонт Димитри, а след ранната му смърт тя се бе омъжила повторно за севаста на Арбанон — Грегориос Камонас.

Ала Зорка и Урош не бяха деца на Евдокия, а на третата съпруга на Стефан Първовенчани: Ана Дандоло, внучка на Енрико Дандоло и дъщеря на сина му Раиниери.

Живите черни очи на сръбската княгиня често се отправяха с нескрит възторг към хубавеца княз. Ала Александър поклати глава, смутена усмивка проясни вечно строгото му лице.

— В тия неща не съм вещ... Там брат ми, превисокият самодържец, има думата. Ще го помоля да ти разправи житията на всички светии, чиито мощи се намират в Търновград.

Лицето на Зорка потъмня. Не беше това горещото желание на сърцето ѝ. Остана замислена и тъжна, докато смехът на Анна Дукаина се носеше, предизвикателен и висок, сред снишения почтителен глъч на гостите. Младата сръбска кралица обичаше неспирно да буди внимание, да събира възторзи, да прави впечатление. Имаше движение на ленива тигрица, която мами очите със сладната си бавност. Пъстрите ѝ очи святкаха между дългите ѝ мигли като скъпи камъни. От време на време тя отправяше учуден взор към севастократора, който сякаш не забелязваше властната ѝ примамливост, а все повече се увличаше в разговор с младата ѝ зълва.

Крал Радослав мъкнеше подир нея слабото си младежко тяло, следваше всяко нейно движение с уморените си, благи очи, напълно влюбен и заслепен. Облечен в дълга туника от малинов аксамит, извезана с жълти, двойни орли, посред кръгове от бисерни зрънца, той изглеждаше почти невръстно момче с нежното си лице, обрасло с мека, рядка брада.

Между гостите се промъкваха слуги със сребърни подноси и черпеха във високи купи от венецианско стъкло вина от Родос и Кипър, едри търновски кайсии, натопени в ракия, захаросани фурми от Сирия, полени с медовина. В това време царица Анна, следвана от великия примикюр, епикерния и протокелията, наглеждаше за последен път сватбената трапеза. Облечена в алена руба, извезана на златни лалета и трендафили, стегната в кръста, с дълги тесни ръкави, тя бе сложила връз нея мантия от лионийски плат — светъл като небето — подплатена с розова, сандалова свила, поръбена с широка ивица хермелин, обсипана с каланти.

Анна припкаше като младо момиче, сменяше една чаша вместо друга, слагаше клончета цветя между приборите, поправяше гирляндите, спуснати между колоните, повеляваше да посипят още цветя по мозаичния под, изваждаше от стаята си ценните съдове нови златни купи и сребърни блюда, мъкнеше от раклите най-хубавите златовезани постилки, слагаше в свещниците едри, двойни вощеници. Преди да почне пирът, всички посолства се изредиха да поднесат

даровете си на младоженците, които сутринта бяха венчани от самия господин Василий.

Застанали между Асен и Анна, двамата млади приемаха с щастлива усмивка великолепните неща, които им се поднасяха с разни благословии. Въпреки политическия нрав на брака им още от първи взор Белослава и Владислав се бяха почувствували родени един за друг. И двамата пъргави, с живи движения, с грееща усмивка на щастливите им лица, те привличаха всички погледи и не един сръбски велможа тайно въздишаше и си помисляше: тези двамата трябваше да бъдат крал и кралица.

Пратеникът на Константиновград поднесе златен брокат, донесен от Кюрдистан, чаши от син кристал, с капаци от тежко злато, лен от Шампан. Драч дари кон, пренесен с кубер чак от Испания — най-хубавата и скъпа порода, която можеше да се намери в света: смес от арабско и андалузко коляно. Дубровник поднесе слонова кост и сребърни купи. Адриановград изпрати два топа аксамит. Тесалоника даде сарацински килими. Средец дари ушнички от едри гранати. Дидимотихон поднесе евангелие, подвързано в скъпа кожа и злато — Велбужд изпрати сребърни свещници. Белград — златен кръст, обсипан с бисери, Сяр — огърлица от Маргарит, Ниш — седло от синьо сукно и сребърни зингии, Крън — двете лакти свилено платно, Бдин — чифт соколи и обучени загари, Карвуна — хермелинова покривка, подплатена с аксамит.

Когато тръбачите известиха с високи звучни призови започването на пира, великият примикюр отмахна златотканите завеси от вратата на трапезарията и гостите пристъпиха двама по двама, наредени според чин и достойнство, прага, неволно и тихо възклицание се изтръгна от всички гърди.

Това бе наистина велелепие, достойно за императора на Хемския полуостров. С едри пламъци трептяха високите бели вощеници в златните свещници. По всички ъгли, из всички пезули мъждукаха алените езичета на кандилата. От тавана се спущаха сребърни лампи, запалени с благовонно масло. Гирляндите от уханни бели трендафили се виеха около мраморните колони, провисваха във въздуха, спущаха се от двете страни на сводестите прозорци. По земята бяха нахвърляни цветя и зелени клончета. На висока площадка изкусни свирачи подкачиха игриви припеви. Дългата тясна маса се простираше по

средата на цялата зала. На единия ѝ край, при мозайката, изобразяваща Христа, който разчупва хляба на тайната вечеря, бе поставен високият стол на Йоан Асен, с пурпурен покров над него. От царското седало до голямата кристална солница бяха определени местата за най-знатните. Защото солта бе скъпа, най-рядка подправка и от нея имаха право да си слагат на воля само видните гости.

Зад дългите пейки, на които седяха поканените, застанаха прислужници, които бързо услужваха в сменянето на приборите, и виночерпци, които внимаваха нито една купа да не остава празна. Протокелият Балдю не изпускаше из очи нито едно тяхно движение.

Закипя аленото сватбено вино, пържените истърски сомове, печени агнета, пуйки и прасенца излъхваха примамлив мирис. Отпуснаха се сърцата. Всеки забрави за миг грижите, скърбите, тревогите си. Екнаха волни песни, занизаха се игриви закачки, весели шеги. Долу в градините се поде дълго хоро, между уханните храсти, по настланите с пясък пътеки.

Малко след полунощ samodържецът се оттегли в покоите си, свали тежката седмолъчна, украсена с бисер и скъпи камъни корона, свали синята мантия, хвърли бялата си атлазена далматика с извезани светли трендафили и тъмни карамфили. Облече скромната си власеница, препаса я с въже, коленичи пред кандилото, което гореше пред иконата на свети Димитър Чудотворец. Сведе глава в смирение. И от сърцето му се отрони благодарност към милостта божия, която изпълваше желанията му с чудна щедрост.

След това отиде към отворения прозорец. Лятното небе трептеше в гъста синевина, пронизано с едри звезди. Долу, откъм трапезарията, откъм градините се носеше волната палавост на младостта. Буйните хора се люлееха по пътеките, край крепостните стени, около храстите, под колонадите. Свежи младежки гласове се провикваха в изблик на възторг, следвайки ритмите на танца. Сръбските и българските сватбари се надпреварваха в изкуството си пред възхитените очи на латинци, ромеи, арбанасци и дубровничани. Един млад боляр рипна тридесет пъти поред в пъргавата суетня на ръченицата. В една беседка се издигаше строен хор от чисти мъжки гласове, които пееха „Симеоновата песен“. Гласовете затихваха, колкото да отекне ясен звук от кристални и сребърни купи, които се чукат една в друга, после започваше „Свети Димитровата“:

*Бог изволи да изпрати
от висшето синьо небе
свети мъченик Димитри,
че настана вече време
да отмахнем чуждо време...*

Победа.

Тържество.

Изпълнение на всички блянове.

А сега го очакваше и върхът на всичките му пожелания: сватбата на Елена и коронясването му в Константиновград за император на всички българи, ромеи и латинци.

Чудна е световната слава.

Тъй трудно е да постигнеш бленувания сън. А след това сърцето остава празно, вечно жадно и незадоволено. Какво бе щастието? Какво значеше тържеството? Суета на суетите. Дотеглив бе блясъкът на багреницата и скиптъра. Не задоволяваше душата преклонението и угодничеството на хората. За друга слава копнееше Асеновата кръв. За други бисери се измъчваше духът му...

Тихи стъпки отекнаха зад него. Той ги позна, не се извърна, протегна ръка. Анна опря глава до рамото му.

— Днес е денят на твоето най-голямо тържество. От всички области и народи на полуострова дойдоха люде да ти покажат почитта и покорството си. Твоето желание, това, което бленуваха предците ти, е завършено. Успокои ли се най-сетне твоето сърце? Това, което мислеше, че ще бъде задача на целия ти живот — бог ти го дари нечакано, цялото, наведнъж. Нека му бъдем благодарни...

Царицата се отправи към кандилото и се сниши в дълбоки поклони. След това се изправи, проследи замисления профил на Асена, който се открояваше връз сияйналото небе. Отново доближи до него. Каза тихо:

— Жадуваш ли още за нещо?

Той бързо се извърна.

— Ти позна. В сърцето ми се бунтува нещо. Аз още копнея...

— За какво?

Царят облегна ръка на прозореца, подпря лице на дланта си.

— В Епиват се намират мощите на пречистата чудотворна Параскева... Баща ми и братята му са пренесли мощите на толкова славни светни при всяко свое връщане от бранна победа. А аз не съм донесъл още нищо. Сърцето ми копнее да съградя тука, на Царевецкия хълм, църква, в която да сложа мощите на най-голямата чудотворна — света Петка. Всичко бих дал — имоти, злато, сребро, бисери скъпоценни камъни — всичко от сърце ще дам, от всичко ще се лиша, само да получа съкровището, което желая, само да мога да украся столицата си с нетленната красота на тия свети мощи... Защото това е слава, която не преминава...

Анна се замисли.

— Защо не проводиш послание до младия император по пратениците му, дорде са още тука?

Царят трепна. Плесна с ръце.

— Умно казано! Ти си чудна жена, Анна. Ето, още сега ще им пратя писмо. Ала не ми се вярва предаността им да стигне дотам, че да се лишат от тази най-ценна украса на царството си...

С горещо усърдие самодържецът седна да напише посланието си. Царицата застана до рамото му. И двамата изтръпнали в дълбока радост. Нима бог би пожелал да изпълни и това тяхно най-съкровено желание?

А долу, в знойните градини, севастократор Александър се мъчеше да си спомни житието на света Филотея, за да задоволи пламенното любопитство на младата Зорка, която не сваляше от него живите си черни очи.

— Света Филотея се родила в град Моливот. Баща ѝ бил прочут ромейски патриций на име Йоан, който...

Мълвата, че чудотворните мощи на света Петка ще минат през българска земя, от Епиват до Търновград, се разнесе с бързината на миланска стрела из всички места, които лежах по тоя път. Защото навсякъде бе просияла славата на нейните чудеса, по всички земни краища бяха станали известни нейните знамения, И нямаше земен княз, нито велик град, който да не жадува за честта да пази чудотворното й нетленно тяло.

С чудно усърдие фрзите изпратиха отговора си, придружен със скъпи дарове за младата императорска невеста — княгиня Елена. Побързо, отколкото се надяваше, цар Йоан Асен получи посланието им, в което известяваха, че с радост и покорство са готови да изпълнят молбата му. Дори в писмото си казваха, че и душата си биха дали, само да могат да му доставят радост.

Защото тайният договор, сключен в Перуджия, не им даваше покой и те се мъчеха да печелят време, за да не си навлекат с това свое вероломство гнева на Асена, тъй както го бе предизвикал коварният кир Теодор.

Когато получи утвърдителния отговор, царят веднага заръча да почнат да строят в градините на Царевец нова църква, посветена на името на преподобната. В нея щяха да положат раклата с мощите, за приемането, на които той бе изпроводил митрополита на Преслав — всеосвещения Марко заедно с многобройни духовници и войводи.

Вредом, през, където минеше шествието с чудотворните мощи, по друмищата се трупаха люде от близки и далечни краища, с кадила, свещи и благовонни масла. Присъединяваха се към съпровожданите и така от село на село, от град на град благочестивата тълпа се увеличаваше в безкрайна върволица. Пред всеки по-голям град те спираха на денонощна почивка. Там ги причакваше местният боляр, с всичките си високи люде, заедно с цялото население. Облечени в скромни одежди, те поемаха раклата на рамене и я занасяха в съборната църква на града или селището, полагаха я там, обслужваха й тържествена служба, като отдаваха богу благодарствени възхвали и

оставаха на почетна стража цяла нощ край нея. След това, на следната сутрин, снабдяваха съпридружавачите с изобилна храна, присъединяваха се към тях и продължаваха пътя към престолнината. Така преминаха през Аркадиовград, Адриановград, Верея, Крън, Габрово, Царева ливада, Дряново... На много места, през, където минеха и отсядаха мощите, после се издигаха църкви и манастири в памет на великото събитие. При Верея, при Габрово, при Дряново...

А в това време, ден и нощ, в трескава превара, майстори зидари, шаръчии, дърводелци, каменари и резбари строяха църквата, изписваха я, изработваха иконостаси и престоли, шиеха златовезани покривки за раклата с ресни от ситен бисер. Асен и Анна не склапяха око от вълнение и радост. Струваше им се, че дните стават векове, сякаш никога нямаше да дойде чудният миг, в който ще паднат на колене пред горещо желаното съкровище, за да целунат нетленната десница на светицата, за да прославят престолния град Търнов с най-чистата слава.

Те имаха всичко, което бяха пожелали.

Сърцето им бе пълно, преситено с доволство.

Те бяха най-честитите люде на света.

През непробродимите вечни векове Йоан Асен беше успял да постигне възжеланото от толкова поколения: да създаде на земята царство, родено от обичта между хората, а не основано върху закона на омразата и насилието, да подари мирен труд и правда на всички жители по тия земи, да възвеличи сред тях като първи закон богатството на ума и благородството на духа, да затвърди непревземаеми граници, от море до море, срещу лошите помисли на алчни иноплеменници... Да разнесе по целия свят славата на българската правда: от замъка Монсегюр в Пиренеите до Флоренция и Милано, от Босна до Мала Азия, от „еклезия латинорум“ в Константинограда до Трансилвания и Каталония...

Ала той бе сторил нещо много по-важно. Той умееше да държи юздите на управата с ловка и твърда ръка, по правия път на златната среда, без да дава преднина никому, без да се отклонява прекалено в полза на едно, ала вреда за друго. С върховна справедливост той даваше всекому свобода да изповядва своята вяра, да живее според

своите обичаи, да дири нови пътища, да създава нови, по-добри закони.

Самодържец.

Той едничък държеше в обзора на своя поглед, като неспирно бдящ страж, всяка най-дребна сянка, която би смутила добруването на неговия народ, той водеше край опасни бездни, сред стаени засади, далеч от опасни стъпки, като опитен главатар своето стадо по тайни бродове и непознати пътеки, за да го изведе към светлия друм на трайната победа. За векове. Този, който бе видял нетрайността на измамливия царски венец, който бе опитал горчивия залък на изгнаника, който бе изучил няколко занаята, за да си изкарва в дни на неволя хляба с тежък труд, който знаеше да цени искрено подадената приятелска десница и да се пази от изкусно прикрития злочинец — той бе успял да създаде мощна империя, простряна до границите на елинския, латинския и тевтонския свят.

И затова щяха да го нарекат най-велик от всички южнославянски царе.

Слънцето бе преминало голяма пладния, когато през широко отворените градски порти при Устието излезе неவிждано дотогава шествие.

Струпаните тълпи, извън крепостните стени, коленичиха и отправиха в чинно страхопочитание взор към високите посрещани. Простираха ръце, надаваха ликуващи викове:

— Слава богу във висините! Най-сетне се изпълни Асеновата воля!

Начело вървяха левити в бели одежди, с икони в ръце. Следваха дякони, които носеха хоругвите на престолните църкви. Заобиколен от всички епископи на Търновската епархия, светия старец Василий, облечен в монашеско расо, вървеше, следван от всички свои свещенослужители и високи духовници, църковния клир на околността и целия монашески лик от съседните обители.

Леко дрънчаха кадилата с благоуханен дим в ръцете на епископи и архидякони. Хилядите воценици трепкаха в падащия здрач като море от светлини. Далече, над равнините, изпълнени с безброен народ,

се разнасяше тихият хор на монасите, които славеха преподобната Петка от Епиват.

Веднага подир духовенството вървеше Йоан Асен, облечен в тъмно вълнено расо, бос, гологлав, със скръстени на гърдите ръце.

В смирение и кротост искаше самодържецът на земната власт да посрещне царицата на небесната слава. С преклонено чело и прашни нозе, без злато и бисер по себе си.

По негов пример великите боляри, войводите и всички знатни велможи също следваха подире му, облечени в скромни одежди, боси и гологлави. Царица Елена носеше златотканите, обсипани с безценни камъни покривки за всечестния ковчег. А царица Анна държеше в ръце алабастров съд, в който бе приготвила благовонни масла, за да облее с тях тялото на светицата. Зад царската челяд и знатните следваше търновското съсловие, еснафът, войската, цялото население на царствения престолен град. Струпаният по друма народ се присъединяваше към тях в безкрайна върволица. Църквата „Света Параскева“ на Царевец бе готова да приеме чудотворните мощи, за вечна слава на Търнов и неговия венценосец.

Така те изминаха пеш четири поприща извън града, когато в далечината зърнаха да се задава, сред облаци прах, шествието със светата ракла. Народът пламтеше в набожно вдъхновение. Всички падаха на колене, издигаха ръце към небето. Благодарствен порив се изтръгна от гърдите на побелели старци и юноши, на крехки девойски и сурови бранници:

— Господи помилуй!

Сякаш до този миг все още никому не се вярваше, че желанието на самодържеца ще бъде изпълнено докрай. Не, това не бе вече сън, не бе мечтание. Към богоспасната престолнина идеше най-голямата й украса. Над нея се изливаше най-голямата божия милост...

Царят, следван от челядта си, с примаса и знатните люде, полека се отправя към всеосвещения Марко. Целуна ръка на митрополита, изтръпнал в пламенна радост. След това се запъти към пречестната ракла, коленичи, допря чело до праха на земята в дълбоко преклонение. После прегърна раклата и я обля в щастливи сълзи. Двама презвитери откриха капака. Всички пристъпиха със затаен дъх.

Тялото на преподобната лежеше непокътнато.

Йоан Асен приближи с благоговение устни до незасегнатата от смъртта десница, царица Анна ороси нетленните мощи с благовонно масло, царица Елена ги покри със светла многоцветна покривка от лилавопурпурна коприна, пронизана със златни жички, обсипана с бисер. Примас Василий покади и благослови.

Блюстителите с мъка задържаха огромната тълпа, която напираше все по-близо, за да види поне крайчеца от дрехата на светицата. Изпълнени с гореща вяра и любов, мнозина бяха успели да се приближат и да зърнат чудодейните мощи. А двама-трима с молби и заклинания се бяха промъкнали между стражите и бяха докоснали с жаждаща ръка святата ракла. Един старец, който страдеше дълги години от очи, пропълзя по земята, като не преставаше да се бие в гърдите и да рони обилни сълзи.

В мига, когато се допря до златотканата покривка, от гърдите му се изтръгна кратък, ликуващ вик:

— Виждам!

Сякаш лудост мина по тълпата. Недъгави почнаха да хвърлят патериците си, прегърбени да се изправят, немощни да тръгват. Писъци и славословия, плач и заклинания отекваха под тъмнеещото небе.

— Смили се над мене, света Петко... Върни ми здравето... Върни ми гледа, преподобна... Дай ми изцеление...

И тълпите отново падаха ничком, поразени от знаменията.

Затвориха раклата, увиха я в багрена наметка, която имаше неоценима стойност. Царят, севастократор Александър, архимандрит Йоаким, логотет Григорий и абат Витлеем я дигнаха на раменете си, поеха обратно пътя към престолнината сред радостните и ликуващи виковете на народа.

— Слава богу във висините! Днес на земята има мир и благоволение!

Положиха светицата в новото ѝ жилище, край царския дом, като закрилница на Търнов и цяла България.

Когато всички служби и четения се приключиха и целият клир заедно със светлите велможи се прибраха, Асен и Анна още дълго останаха сами, на колене пред раклата на вечно помнимата и всесветла чудотворна.

С топли молитви самодържецът изказваше богу своето безкрайно преклонение пред великата му милост. Малката църква приличаше на пъстра скъпоценност. Аметисти, топази и рубини сияеха по иконостаса редом с ценните орехови дърворезби на престолите; аксамитени завески, обсипани с елмази, закриваха скъпите, златообковани икони. Стените, подът, сводовете бяха направени от редки мрамори, изработени в изкусна мозайка. Златни кандила трепкаха пред иконите. От изписания свод слизаха полилеи, окачени на сребърни вериги, изработени от скъпо стъкло, злато и безценен камък.

Пламъчетата на вощениците и кандилата се отразяваха в коприните, мраморите, слоновата кост, стъклата, скъпите камъни и златото в приказен блясък.

Тихо почиваше чудотворната в това достойно за славата ѝ място. Никой не би могъл да ѝ въздаде повече почит, да я обгради с повече благоговение. Никога по-христолюбив мъж и по-благочестива жена не бяха стояли на колене пред светите и мощи.

Когато Йоан Асен се изправи, на устата му изникнаха чудни думи:

— Премного съм щастлив. Имам всичко, което пожелах.

И царицата изтръпна пред дързостта на тази мисъл като пред някаква заплаха. Протегна ръка, сякаш да спре думите му. Извърна се към самодържеца с неспокоен взор, със стиснато сърце.

Челото му грееше като ясна звезда.

ЧАСТ ВТОРА

Ширната империя кипеше в трескаво творчество. Крепости се издигаха, други се поправяха, трети се възобновяваха. Друмища се прокарваха, градски стени се заякчаваха. Навсякъде многобройното население на българското царство гъмжеше като трудолюбив кошер. Търговци чуждоземци кръстосваха всички друмища, от Белград и Средец до Охрид, от Драч и Солун до брега на Мраморно море. Занаятите процъфтяваха. Безброй стада изпълваха тучните ливади и пасбища, долините раждаха трендафил и маслина, житните ниви се люлееха в обилно злато, вековни гори застилаха склоновете на горди планини. Моретата даваха несметна риба, полетата раждаха лен и памук, грозде и ябълки.

Верни побирчии надзираваха точното изпълнение на законите за данъците и митата, предпазваха от злоупотреби и нечестивост. Милосърдни монаси управляваха многобройните болници, старопиталища и домове за сираци. Храбри войводи пазеха с войскарите си сигурността на друмищата. Почетни севастии раздаваха правда в името на царя. И тежко томува, който дръзваше да не изпълни точно закона, да злоупотреби с доверието на самодържеца. В мир и охолство живееше народът, свободен да говори езика на дедите си, да изповядва вярата на съвестта си.

Йоан Асен обикаляше всички области, наглеждаше работата по укрепяването, надзираше справедливостта на севастите, верността на войводите, издирваше най-почтените и даровити люде, даваше им отговорни и важни служби.

Той бе обиколил вече всичките си нови земи и бързаше да се върне в Търновград, където приготовленията за сватбата на Елена с младия император бяха вече привършени. Нищо не бе пожалил Асен, за да направи достойно вено за дъщеря си. Опитни майстори бяха приготвили тежки килими и кебета, копринени дюшеци, напълнени с пух, юргани от аксамит и китайски креп, ленени чаршафи, скъпи кожи, шапки с щраусови пера, сандъчета от слонова кост, позлатени икони,

кани от бронз и сребро, обуца от кордованска кожа, кристални съдове, килими от Арас и Персия, златни свещници.

Дъщерята на хемския самодържец не трябваше да има от какво да се учудва пред приказните богатства на Влахерна. И както навремето Борил бе дал на Мария вено, което бе смаяло целия свят, тъй сега Асен искаше отново целият свят да остане поразен от достолепието на българските княгини.

Последната крепост, която трябваше да наобиколи, беше Станимакашката. След това щеше да изпрати посолство в Константиновград, че е готов да потегли с Елена и цялото си семейство.

Звукът на длетото отекваше в равни, последователни удари в камъка. Там, върху едно скалистو възвишение, между яките стени на възобновената Станимакашка крепост, опитен майстор изчукваше каменен надпис в памет на завършеното дело.

Цар Йоан Асен, придружен от протосеваст Приязд, архимандрит Йоаким, абат Витлеем, севастократор Александър и севаст Алекси, наблюдаваше работата на майстора. Когато отекна и последният удар на длетото и чука, когато и последната буква биде завършена, те приближиха към скалата. Войводата Богдан помогна на царя да се изкачи по стръмните камъни и да достигне до самия надпис. Там пишеше:

„В лето 6739 от сътворението на света, индикт четвърти, от бога въздигнатия цар Асен, самодържец на българите и гърците, както и на други страни, постави Алексей севаста и изгради Асеновград.“

Асенова крепост...

Тъй я бяха нарекли благодарните жители на селището край бреговете на буйната Чая.

Беше крайт на август. Ала постоянният вечерник, който задухваше всеки ден откъм дефилето, правеше това място приятно и прохладно въпреки южните горещини. Царят слезе от скалите, позагърна се в наметката си и даде знак да отидат да прегледат новата църква, построена на североизточния стръмен край на укрепеното

възвишение. Тя бе построена на два ката, към втория, от които се отиваше по една прикрита галерия направо към жилището на севаста. Северната и източната стени служеха за крепостни зидове на калето. Над преддверието се издигаше четвъртита кула, която служеше за наблюдателница на тази църква-крепост. А над самата среда на църквата се издигаше кубе във вид на кръгла кула. Четвъртитата кула имаше от четирите си страни големи високи прозорци с леко извит свод на горния край. Това бяха най-големите отвори на църквата, освен двете врати, малките прозорчета на скалата и един прозорец на втория кат. Инак тя бе отвсякъде затворена, украсена само със слепи арки, слепи прозорци и слепи стълбове. Долната част служеше за склад на храни и оръжия, а горната бе посветена на света Богородица.

Дългият тесен кораб бе украсен също тъй с големи слепи арки, а мазилката бе изшарена с живопис. Стените бяха иззидани около самите едри скали, които бяха останали като под за долната част на църквата. Знатните посетители разгледаха стенописите, скромния иконостас, тъмните багри на иконите. Всичко в тази църква бе сурово, бранно, прилично на храм-твърдина. Царят остана доволен от прегледа. Похвали майстори и шаръчии. След това отиде да закуси в дома на севаста, защото го чакаше дълъг път. Сватбата трябваше да стане през септември, а лятото изтичаше вече. А в Търнов имаше още много грижи за уреждане, затова челото на самодържеца беше леко забулено.

От доста време бароните на Константиновград не му се бяха обаждали. И чудното им мълчание го изпълваше с неясна тревога. Освен това имаше и неприятности с гръцкия клир в новите земи, в който продължаваше да смята свой духовен баща патриарх Герман II от Никея, а не униатския търновски архиепископ — примас Василий.

Шипковите храсти леко се люлееха от неспирния ветрец. Миришеше на здравец. Смокините бяха наедрили и станали тънморави, като малки кандилца, залюлени връз гладките си сиво-зелени клони. Царят се загледа в меките очертания на огромните заоблени хълмове, в строгите профили на остро изрязаните в небето скали. Долу Чая буйно шумеше в бистрите си синьо-зелени води, които се виеха като дълга гъвкава змия между родопските възвишения. Неволно въздъхна. Тъй хубав бе светът, създаден за обич и мир между хората. А те го загрозяваха с неспирната си омраза, със завистта, която

гризеше сърцата им, с подчинението си пред властта на злото. Ето, дори тъстът му, венгерският крал, бе охладнял и престанал да му пише, откак зет му се бе издигнал тъй високо между земните господари.

Изкачиха втората укрепена площадка, която водеше към най-високата част на възвишението — кулата на севаста. Колкото повече изпираха пътеката нагоре, толкова повече иззад крепостните стени израстваше огромността на кръгозора. Един зад друг се издигаха тъмнозелените гористи хълмове, които обграждаха от юг, запад и изток дефилето, над което се извисяваше селището, край двата бряга на Чая. В далечината се обточваше дълга синя ивица — Хема.

Ала нито величествеността на гледката, нито мекостта на времето не разведряваха потиснатото сърце на царя. Защо му се струваше, че е сгрешил нещо, като че ли вина гнети духа му. Не бе ли вина да бъдеш премного щастлив, премного задоволен, когато хиляди ставаха и лягаха незадоволени, изтерзани от злоба и ненавист, изгорени от копнеж: неволникът жадуваше да види родно небе, болният да оздравее, влюбеният да види съперника си сразен, старият да получи малко късче изминала младост, победеният да възвърне честта си...

Откъм бойниците се зачу глъч. Бързоног жребец изпираше стръмната пътека към крепостната порта и носеше морен гончия.

Идеха новини. От Търнов? От Драч? От Константиновград? От Солун? Царят даде нетърпеливо знак. По-скоро да спуснат моста и да пуснат гончията без много разпити. Дали не носеше вест от близките му, дали не бяха здрави децата му... Севастът лично изтича надолу, провери книжата на гончията, прибра оръжието му. Книжата бяха в ред. Пропускът бе истински: дебела хартия, изпъстрена с царски печати, връз която бе изрисувано крило с огнен цвят.

Пратеникът идеше от юг. Войводата на Адриановград пращаше вести.

Йоан Асен нетърпеливо разкъса шнуровите на свитъка. Ръката му бе неспокойна. Й той сам не знаеше откъде го гнети тази странна тревога. Севастократорът Александър отправи към него остър взор. След това приближи към брата си с видимо вълнение.

Какво имаше в този свитък, та царят бе станал тъй страшно бледен?

Защо очите му бягаха по редовете с толкова чудна бързина, а зъбите му бяха стиснали тъй яко, до кръв, долната устна?

Бунт ли бе избухнал някъде, ромейски интриги ли бяха заплели нови крамоли, болест ли бе пламнала из някоя област?

Изведнъж Александър видя най-невероятното нещо.

Асен, кроткият, сдържаният, бе смачкал в гневен порив свитъка и го бе хвърлил на земята. След това бе минал край него, сякаш без да го види. Очите му блестяха в необуздан яд, ноздрите му тръпнеха побледнели. Той улови туниката си, сякаш искаше да я разкъса, след това изтича нагоре по тясната каменна стълба, към площадката на главната бойница. Като че ли въздухът не му стигаше.

Всички се изгледаха изтръпнали. Смутени. Поразени.

Какво се бе случило?

Александър полека се наведе, взе смачкания свитък несмело, сякаш се докосваше до змия. Какво криеше в себе си този пергамент, какво можеше да крие, за да накара най-добрия, най-тихия и мъдър мъж да избухне в такъв страшен изблик на ярост?

Севастократорът разгърна посланието, натисна го връз коляното си с длан, поправи смачканите места. Заби взор в ситните букви.

И дигна чело, жълт като восък.

Сън ли бе това? Не, невъзможно бе.

Той отново прехвърли набързо редовете, недоумяващ. Тъй невероятна бе вестта.

На 15 август в Константинопол бе пристигнал с 14 галери латинска войска бившият йерусалимски крал Жан дьо Бриен. Посрещнат възторжено от бароните и народа, той се отправил към църквата „Света София“, където бе извършен бракът на дъщеря му Мария с малолетния Бодуен II, а сам Жан дьо Бриен бил коронясан за император-настойник. Това станало вследствие тайното решение, което бароните взели още през 1229 година, на съвета, който станал в Перуджия в присъствието на папата.

Всички отново се спогледаха, без да могат да намерят дума, с която да изразят удивлението си. Безсилни да изкажат негодуванието, което пламтеше в сърцата им.

Каква дързост! Какво вероломство! Какво ехидно коварство! Каква измама!

Александър и Йоаким бързо се спуснаха по стълбичката нагоре, подириха с тревожен взор самодържеца. Йоан Асен се разхождаше с гневни крачки нагоре-надолу по тясната площадка, скръстил ръце на гърба си, навел чело в тежка размисъл. Когато дочу стъпки, той се спря, извърна се. В очите му се таеше безкрайна скръб. Две горчиви гънки изпъваха устните му надолу, в презрителна гримаса.

Александър протегна ръце към него.

— Асене! Асене! Как е възможно! Каква обида! Какъв позор! Да дръзнат това, тия нехвелити латинци, тия провални измамници!

Царят поклати глава.

— Кой можеше да повярва, че съществува подобно притворство? Още през април на 1229 година! И оттогава те са криели тайната си, могли са толкова дълго да лицемерят, да ме мамят, да се преструват... О! Но аз ще узная кой е причината за това оскърбление! И тежко му тогава! Без да кажат нито дума, без да ме предупредят поне. Нека ми бяха казали, че се отмятат, нека ми бяха съобщили, че оттеглят думата си. Добре! Нямаше никога насила да им натрапвам дъщеря си — тук гласът на самодържеца трепна в горчива болка — нямаше насила да им стана император-настойник. Нима съм ги молил за това? Сами ми предложиха! Защо сега такава надменно оскърбление? Защо такава грозна изненада? Тъкмо сега, когато вече всичко бе готово. Когато веното на Елена е привършено.

Гъста червенина избликна по лицето на царя. Гласът му се задуши в остра болка и безсилен гняв.

— Да нанесат такава обида на чедото ми! Да го пренебрегнат! Да го опозорят! Една отхвърлена годеница... Като Евдокия Ласкарис! Кой ще я поиска вече... — и той повтори: — И защо трябваше да ми подготвят такава грозна изненада? Откъде такава дързост? Защо са мълчали толкова дълго?

— Невярата им иде от тоя, който в Перуджия ги е накарал да се отменят от договора си с тебе — извика задавено севастократор Александър. — Да! Ясно ми е вече! Папата! Той е сторил това! Оттам иде всичко. Жан дьо Бриен е по-предан католик от тебе. Жан дьо Бриен е враг на алеманския император. Разбра ли? Разбра ли? А дързостта им иде от венецианските галери, пълни с пресни войски, които Бриен ще води против тебе! Затова са мълчали досега! Затова са чакали! Чакали са войски, подкрепления! Водили са преговори с Венеция, с фръзите, с

Лудвиг! Ясно ли ти е сега? Затова Бриен напоследък непрестанно пътуваше, а наскоро бе ходил и във Венеция... Да... В него е надеждата им. От него чакат да закрепи империята им... Така, така е...

Царят го слушаше поразен. С широко отворени очи.

Александър имаше право. Така беше. Сега му ставаше всичко ясно. Латинските пратеници в Перуджия при преговорите между папата и Жан дьо Бриен... Да... Това не са били преговори между папата и Бриен, а между Бриен и латинците... Точно! Какъв глупец! И да не се усъмни досега! Да вярва тъй сляпо, тъй доверчиво... На хорската дума, на рицарска честност... Докога?

Каква наивност!... Все него ли щяха да мамят? Комнин, латинците... Не използваха ли те добрината му, човешката му обноска, доверието, което им отдаваше? Не беше ли слабост да си добър, да бъдеш доверчив? Не беше ли глупост? О! Защо хората отвръщаха на благостта със зло, на добрата воля с измяна, на чистосърдечието с коварство?... Защо демонът бе по-силен и владееше слабите люде с несломимите си примамки?...

Александър се отправи към брата си, дигна ръка да докосне рамото му. Ала Йоаким му направи мълчаливо знак.

Нека го оставят сам със скръбта си. Нека първият изблик на горчивина и разочарование преминеше.

Те се оттеглиха на единия край на площадката, безгласни, впили очи в samodържеца, който се бореше с голямата си тъга: да загубиш и последната капка доверчивост в хората, да се усъмниш в себе си, да се разколебаеш в делото на целия си живот...

Родопският вечерник се усилваше все повече. Небето блестеше като разтопено злато, цялото изпълнено с розови облаци. На заник то гореше в ясен пурпур, а на изник бавно избледняваше в прозирна зелена мъгла. Зад островърхите скали, зад великанските хълмове едва личеше — ясно и огненочервено — чезнещото кръжило на слънцето.

Когато дигна чело и извърна лице, по сурово свитите му вежди, по решително сключените му устни можеше да се прочете непоколебимо решение. Асен устреми взор към юг, в очите му светеше нескрита закана.

Йоаким тихо приближи към него. Прекръсти го. Каза беззвучно:

— Не взимай прибързани решения. Не се води от оскърбените си чувства. Размисли.

— Размислих, светий отче.

— Не се подчинявай на първите си пориви. Не надценявай личната си обида. Ти си цар. И имаш само един дълг. Да служиш на народа и неговите нужди.

Самодържецът кимна с глава.

— Аз знам своя дълг, Йоакиме.

Край брега на малката река се трупаха купища болни, които идеха да дирят облекчение за грозните си рани. Напуснали за малко убежището си, те пристигаха един по един, като се оглеждаха страхливо да не би някой да ги замери с камък или да пусне зло куче подир тях. Изнемощели, с последни сили, някои се влачеха по земята, като хленчеха непрестанно за помощ и милост. Някои едва имаха мощ да се домъкнат до брега. Когато стигаха до хладките, облекчаващи води, те се просваха безсилни и лежаха дълго, без да могат дори да издадат стон или поплак.

Тогава откъм манастира на Марбург слизаше слаба, восъчнобледа жена, с благи очи, която бързо преминаваше уличките на градеца, забулена като монахиня, със спусната над веждите качулка, препасала мършавата си снага с въже през кръста. Тя излизаше извън градските стени, стигаше до брега на реката и диреше с очи най-сломените, най-тежко пострадали от проказа болни. Без да трепне, без да отвърне очи, тя гребеше вода и миеше страшните им рани. Нашъпваше им утешителни слова, галеше ги с мършавите си ръце по болните изстрадали чела.

Тъй я бе научил великият пророк на любовта.

Младата францисканка диреше най-отритнатите, най-презрените същества, за да излее връз тях горещата си обич. Без страх, без да мисли за своя живот, тя носеше утеха и радост за тия, които бяха от всички преследвани, от всички изоставени.

След това си тръгваше, все тъй тиха и смирена, следвана от благодарностите и благословиите на прокажените. Отиваше в манастира и се предаваше на молитви. С жесток пост и сурови лишения тя измъчваше тялото си, за да възвиси своя дух до чистотата на безплътието. В горещите дни не се прибираше на сянка, зиме живееше в незатоплена килия. Ядеше колкото да не умре от глад. Пиеше вода колкото можеше по-рядко. Затваряше очи за отмора само няколко часа в денонощието.

Винаги, когато се прибираше в самотната си килия, тя намираще оставено връз сламеника, на който спеше, по някакво послание, изпратено от грешния свят. Този път тя намери три свитъка, пристигнали от различни краища на земята, чрез верни гончии, които не бяха пожалили труд, за да предадат по-скоро посланията на господарите си.

Първото бе от венгерския крал. С изписани на копчинена хартия слова той викаше дъщеря си в Пеща, като я молеше да прибере децата си от разните манастири, където ги бе дала за отглеждане, и да ги отведе при дядо им, който ги милееше и искаше да ги отгледа в своя двор, като им даде почит, достойна за рода им.

Елисавета скъса хартията на безброй дребни парченца.

Второто послание, написано връз бомбицин, бе от българската царица Анна, която закланаше сестра си да се прибере с децата си в Търнов, където ще намери всичката почит и обич, която заслужава. Анна я уверяваше, че съдбата ѝ е твърде близка до сърцата им и че ще сторят всичко, за да я възнаградят за преживените страдания.

Монахинята терциерка от ордена на свети Франциск Асизки поклати глава и въздъхна. Писмото от България отиде при посланието от Унгария.

Третото писмо беше от самия Хайнрих Распе. Тя дълго гледа поразена подписа на девера си, без да може да повярва на очите си.

Графът се разкайваше с горчиви слова за стореното, молеше я да му прости и я викаше обратно във Вартбург, където всички я чакаха с нетърпение и копнеж. Знатни женихи се бяха обадили за ръката ѝ, тя можеше още да се омъжи. Бе млада. А още не бе изрекла калугерски обет.

Тъжна усмивка се изписа по бледото постническо лице на францисканката. Женихи... За нея имаше вече само един жених — Исус Христос.

Старата болка, мъката по покойния Лудвиг, отново прониза сърцето ѝ — неутешимо, неизцелимо.

И третото писмо отиде при първите две.

Първата мисъл на Анна бе:

— Слава богу!

И тя се спусна да прегърне дъщеря си в порив на сърдечна майчинска радост, сякаш я бе спасила от грозна напаст, сякаш за втори път ѝ бе дала живот.

Елена изгледа учудена царицата, но като видя как лицето ѝ свети в лъчист възторг, и тя се засмя:

— И мене не ми се ходеше при латинците, мамо!

Тя отпусна детското си сърчице в облекчителна въздишка.

Ала още в следния миг Анна се вцепени в смръзваща болка: тъй тежка бе обидата, която нанасяха на семейството им, тъй дръзка надменността, с която отхвърляха детето ѝ...

Нима Жан дьо Бриен и Беренгария не знаеха какво значи да бъде пренебрегнато чедото им, нима бяха леко понесли равнодушието, с което Фридрих II бе изгонил дъщеря им Йоланта... А сега, за да издигнат в почит малката им дъщеря Мария, те не се стесняваха да обидят дъщерята на българския император... Анна се послуша с неспокойно сърце в тревожните стъпки, които отекваха от съседната стая. Откакто се бе завърнал, Асен неспирно размисляше, претегляше значението на бъдещите си действия, измерваше величината на последствията им. Най-сетне стъпките спряха. Той се яви на прага.

— Отивам.

Анна плахо доближи до него, обгърна леко раменете му, впери внимателно очи в неговите.

— Реши ли?

— Окончателно.

— Да не се разкаеш после? Ти знаеш, че баща ми винаги върви с папата. Ще ти стане враг...

Царят свали ръцете и от раменете си, задържа ги, стисна силно китките ѝ.

— Мъчно ли ще ти бъде?

Анна помисли малко. Сведе очи. Тя не можеше да лъже. Въздъхна. След това каза просто:

— Аз съм твоя жена и българска царица.

Лицето на samodържеца се разведри.

— А Дъщеря на венгерския крал?

— Била съм някога.

Елена изприпка при баща си, улови го за наметката.

— Къде отиваш? Къде отиваш? И аз ще дойда!

Царят погали хубавите й тъмни коси.

— Радваш ли се, че няма да ходиш вече при латинците?

Детето възкликна чистосърдечно:

— Да! Искam да стоя винаги при вас!

Лицето на samodържеца леко се навъси. Той едва чуто въздъхна:

— Винаги? Това е невъзможно... Все ще дойде ден да оставиш дома си и да отидеш невеста в чужда страна, Елено... Боя се, че това ще бъде по-скоро, отколкото би желала...

Царицата впи тревожно взор в лицето на мъжа си, улови го за лакътя.

— Какво си намислил? Нали ще говориш със светия старец за унията само?

Асен поклати глава.

— Ватаци чака само една дума от мене за съюз и обща борба срещу латинците. А никейският император има само един-единствен син — Теодор, който е 11-годишен. Посланиците от Никея ми загатнаха вече...

Анна го изглежда поразена. След това се извърна към дъщеря си. Нима пак щяха да й я отнемат?

Елена слушаше внимателно.

Латинците... Никея... Бодуен, Теодор...

За нея това бяха само тъмни, неясни думи. Ала все пак малкото й сърце се сви като нежен лист пред буря. Тя погледна майка си и в невинния й детски взор имаше толкова тревога и толкова скръб, че царицата потрепера, сякаш прободена с остър кинжал. Отново прегърна дъщеря си, притисна я до гърдите си, зарови лице в меките й копринени къдрици, тихо изхълца:

— Илонка... Илонка, мое бедно дете...

Когато издигна чело, царят беше изчезнал.

Долу откъм двора ехтеше весел глъч. Петър играеше на гоненица с новите си другари: Йоан и Димитри Комнин. Царицата погледна през чардака. Видя малката Ирина да седи самотно връз една пейка с няколко стръка цветя в ръцете си. Детето бе винаги тихо и мълчаливо. Страдаше ли от съдбата на родителите си? Царицата усети горещо съжаление да я обзема. Тя подтикна дъщеря си към вратата. Защо трябваше момичето да вижда тъгата и неспокойствието ѝ? Разведри се, усмихна се.

— Върви... Върви поиграй с Ирина...

Наскоро към веселите викове на момчетата се присъедини радостният глъч на малките девойки. Ирина бе по-голяма от Елена, ала двете момичета се разбираха добре и си споделяха всички игри.

Коневодецът на Елена, малкият Матей от Клокотница, се приближи несмело, с дълбоко страхопочитание. Той бе видял момичетата да му махат ръка и да го викат към тях.

— Матей, изведи конете! Ще поприпкаме!

Като чу да се говори за коне, Ирина трепна, замисленото ѝ лице се оживи. Тя си спомни лудите препускания в бащините си дворове, когато живееха още на свобода, бледите ѝ ланити силно порозовяха. Тя задиша бързо и неспокойно. Елена я изглежда.

— Знаеш ли да яздиш?

Дали знаеше! Това бе най-любимата ѝ игра, най-горещото ѝ увлечение. Стройният жребец стоеше пред тях, като пръхтеше нетърпеливо и риеше с предния крак земята. Обседлан и обюздан, готов за разходка, той се дърпаше нетърпеливо в ръцете на Матей, който стискаше яко юздите и го галеше по врата.

— Полека, Сивчо, по-кротко, по-кротко...

Жребецът дигна глава и го изглежда. Тъмната грива лежеше като копринена наметка от лявата страна на стройния му врат. Сребристата му кожа от време на време потрепваше на дълги, вълнуващи се бразди.

— Сивчо... — каза полека Ирина и протегна ръка към тънката му, правилна муцуна, погали го, потупа го по широките, кадифени ноздри.

Умното животно изправи малките си уши, изцвили радостно и продължително. Разтърси грива. Изопна нозе. По докосването позна майстора си.

— Качи се... — каза весело Елена.

— Не. Най-напред ти... — отвърна момичето с лека тъга.

То съзнаваше подчиненото си положение и нито за миг не забравяше, че са там само по милост държани пленници.

Елена стъпи на стремето, понечи да скокне, ала в този миг герданът ѝ се закачи за седлото и се пръсна на множество дребни, зелени камъчета из тревата, по пътеките, между храстите.

— Аз ще ги намеря! — извика с тревожно усърдие Матей и веднага се наведе да ги дири.

— Тогава пък аз ще ти стана коневодец! — каза Ирина и улови юздите. Умното животно тръгна покорно след нея. Двете момичета се отправиха по посоката, откъдето се чуваха високите викове на момчетата. Когато Ирина ги зърна, малката ръка неволно се отправи към косите ѝ, да ги спусне над челото в кокетна нимба. Големите ѝ очи останаха дълго спрени връз младата и стройна красота на Петър, който растеше в буен юношески разцвет.

В това време Матей усърдно събираше, зрънце по зрънце, лъскавите изумруди. Сложи ги в кръг на пясъка и почна да ги реди според едрината им. Липсваха му още две от средна големина. Огледа се наоколо си. Нямаше ги. Полази по колене под храстите, пипайки с ръце из пръстта. Намери едно. Подири още.

В това време усети нечий стъпки бавно да приближават към него. От срещуположната страна се зададоха други стъпки. По-тихи, по-предпазливи. Два гласа се разнесоха току над главата му. Заговориха шепнешком. Матей позна гласа на омразния грък, на пленения император, когото ненавиждаше от цялата си душа, загдето бе намислил да разруши родната му Клокотница. И понеже разбираше от гръцки, неволно се заслуша.

Кир Теодор хортуваше бързо и припряно. Другият отговаряше кратко, с някаква особена покорност. Като подчинен.

— Аз ще ви върна към православието... Нали видяхте каква полза принася подчинението към папата? Накрай пак предпочитат правоверния католик пред униата. Днес Асен не е законен владетел нито за католиците, нито за православните. Ето, владиците в моите земи отказали да се подчинят на унията. Кланияли се на Герман в Никея, а не на вашия примас. Тъй вашата държава духовно е разкъсана. А аз ще ви дам православен патриарх. Тогава гръцките епископи няма да теглят към Никея и новото царство ще бъде единно.

— Това има голямо значение... — отвърна другият. — Защото сега сме църковно разединени. А една голяма държава трябва да има един цар и един духовен глава. Ние не признаваме Герман II, а другите не се подчиняват на Василия...

— Така... — каза кир Теодор. След това сниши гласа си и зашъпна още по-бързо. — И после... Асен поддържа еретиците... А това какво значи? Еретиците учат парици и отроци да не се подчиняват на болярите си, да не им плащат димнина и десятък. Това не става ли по волята на царя? Ето, той сам дава вече правда на парици и отроци и ги причислява към свободните себри, към царските данькоплатци... Виждаш ли? Той иска да бъде самодържец, сам да управлява. Вас не ви зачита за нищо... болярите.

— Така е... — отвърна другият глас. — Каквото той реши, никой не го узнава, преди да стане дело. Не ни пита, не се съветва с нас. Пъхна всекиму по един кокал да мълчи, раздаде им големи пронии в новите земи, отдалечи ги от Търнов и сега прави каквото си иска... А мене държи все до себе си.

— Не ти вярва... — каза ехидно кир Теодор. — Ти беше преди най-верният Борилов човек. Искан да те има под очи... — Той тънко се изсмя. След това каза бързо и страстно: — Деяне, когато получа свободата си, тогава отново ще ти върна деспотското достойнство. Ще го отнема от оня мой некадърен брат в Тесалоника, който тъй лесно се примири да сведе глава пред сандала на Асена...

Изведнъж двамата млъкнаха.

— Нещо изскърца. Някое клонче се е счупило...

— И така... Разбрано, нали? В седмия час след пладне...

Стъпките се отдалечиха.

Матей забрави за какво е дошъл между храстите. След като заглъхнаха и последните звуци от стъпките, той полека и внимателно се измъкна навън, събра в шъпа събраните камъни и се огледа наоколо си.

Пред дирещите му очи се мерна като спасителен образ високата осанка на благочестивия господин Александър, който току-що бе пристигнал от Средец. Преди да замине за Сърбия, където щеше да се венчава за княгиня Зорка, той бе дошъл да види последните решения на брата си. И ако е възможно, да го отклони от прибързани дела, изникнали от обиденото му честолюбие.

Тих момчешки глас го стресна от грижовните му мисли.

— Господство ти!

Огледа се. Къде бе виждал вече това лице? Тъй познато... Изведнъж се усети. Усмихна се.

— Ти ли си, Матейчо? Какво има?

Лицето на момчето бе изопнато в необикновена загриженост. Севастократорът го изгледа замислено. Ясно бе, че има да му каже нещо важно, инак не би дръзнало да го повика.

— Кажи, момче... — каза приветливо той и го потупа по рамото. — Хайде, какво се е случило?

Момчето разправи това, което бе чуло. Очите му горяха в нескрита омраза. Гласът му трепереше, препълнен от негодувание.

— Проклетият грък говореше против царство му.

Севастократорът мълчеше навъсен. Яд разпъваше гърдите му.

Падаше му се на Асена... с неговата доверчивост, с неговата безмерна благост... На тази змия трябваше овреме да се смаже главата... Отвсякъде дебнеше измама, отвсякъде никнеше коварство... Предпазливост. Предпазливост трябваше!

— А другият, как изглеждаше?

— Не го видях...

Но по думите на двамата съзаклятници Александър разбра кой може да бъде.

— И тъй? В колко часа казаха? Седмият след пладне?

— Да, господство ти...

— И нищо друго? Къде, на кое място?

— Нищо.

— Добре. Благодаря ти, момче. Ще ти бъде запомнена тази услуга!

Матей наведе чело. Имаше ли за него по-голяма награда от тая да живее близо до любимия самодържец?

Примас Василий дълго премията броницата си от едри аметисти, загледан в трепкащото пламъче на кандилото, което гореше пред лика на спасителя. Въздъхна два пъти. Дълбоко. Тежко. Поглади своята дълга, бяла със синковосребристи оттенъци брада, помълча още малко и най-сетне каза твърдо:

— Не. Не съм съгласен.

Йоан Асен потръпна, сведе клепачи, прехапа устни.

Той познаваше добре стареца и веднага разбра, че това е окончателното му и непоколебимо решение. Все пак той каза:

— Ще ти оставя време да размислиш, светиня ти. Не прибързвай да отказваш.

— Веднъж преломих вярата си, когато Иваница ме помоли, за благото на държавата. Два пъти да се отмятам — не мога. Още повече, когато не виждам голяма полза от това за нашата църква.

— Но моите ръце сега са развързани — настоя Асен. — Аз съм свободен вече от задълженията си към папата. Проверих, проучих и се убедих, че Григорий IX е осуетил договора ми с латинците. Тъкмо сега имам мъчнотии с клира в новоосвободените земи. Гръцките духовници отказват да се подчиняват и дирят връзки с Никея. Това е опасно за държавата. Това раздвоение трябва да се премахне. Както сме единни в държавната власт, тъй трябва да бъдем единни и в църковната. Изпратих писма на бароните, в които ги уведомих, че скъсвам всякакви приятелски отношения с държавата им. Сега ще пратя писма до всичките си митрополити, в които ще им обявя, че вече не са под пряката власт на папата и че отхвърлям унията на Рим.

Василий дигна ръка. Малките му очи заблещукаха.

— Не. Асене, това ти няма да направиш...

— Ще го направя... Прости, че ти противореча, светиня ти. И не само това, ала ще изпратя веднага послания до Герман II, за да възобновя отношенията на българската църква с източния патриарх. И затова, отново те моля, напиши и ти писма в същия дух...

— Аз не мога да престъпя клетвата си за вярност към папата... Аз не мога да се подчиня на Герман II...

Царят скочи. Той улови ръката на примаса.

— Светиня ти! Но ти не разбра моята мисъл... Ти няма да се подчиниш на Герман II... Това никога няма да бъде...

— Тогава? Щом не се подчинявам на Григорий IX, кому?

— Аз ще те направя автокефален патриарх. А българската църква ще въздигна в независима патриаршия... Това е моето желание... И ще го постигна. Условията ми помагат сами.

Василий го изгледа поразен.

— Ти искаш да възвърнеш автокефалността на нашата църква, както при Симеона? Никой няма да ти я признае. Нито папата, нито Герман...

— Защо да предричаме? И аз знам колко ще бъде трудно. Почти непосилно. Ала вярвам, убеден съм, че при добра сгода, като случа добрия миг, ще изтръгна съгласието на Никея...

— И за тия несигурни неща ти се опълчваш срещу Рим? Не знаеш ли неговата мощ? Не познаваш ли гневливостта и буйността на Григорий IX? Той може с една дума да вдигне войските на Жан дьо Бриен и тия на венгерския крал срещу тебе!

— Нека ги вдигне. Не се боя от тях.

— Да не се надяваш, че Андрея II, като баща на съпругата ти, ще откаже да се подчини на папските заповеди? Той и без това не гледа с добро око на голямото ти издигане, на голямото ти разширяване и тъкмо дири сгода да те удари...

— Готов съм да посрещна този удар. От това не се боя. Искам само съдействието ти в предприетото велико дело, светни отче! Аз вярвам, че ще успея! България ще получи и самостоятелна патриаршия. Това е най-дълбокото ми и съкровено желание. По-рано не дръзвах дори да помисля за него. Ала сега мога вече. Второто ми желание, след постигането на църковната независимост, ще бъде да накажа латинците, да ги изгоня от Константиновград. Друго не искам.

Василий остана дълго замислено. После рече полека:

— В 1205 година Иваница срази латинците, но не скъса с папата... — Той поклати глава, след това каза: — Не държиш ли сметка за желанията и на никейския император? Нима мислиш, че той ще позволи някога ти да влезеш в Царския град?

— Ще уредим отношенията си с договор. Това за мене. Това за тебе. За да нямаме после крамоли.

— Не ще бъде много як този съюз...

— Ако чрез него добия автокефалната ни църква, и това ще бъде достатъчно. Затова те моля. Щом отхвърлим унията на папата, ще свикаме архиерейски събор в Търнов, който да провъзгласи нашата църковна независимост...

— А не мислиш ли, че ако издигнеш от праха тая нищожност, която е Никея, и чрез своя съюз ѝ дадеш отново мощ и влияние, то ромеите в твоите земи ще започнат да обръщат очи към Ватаци?... Докато сега признават, че нямат друг господар, освен тебе...

Асен се замисли. Василий имаше право. Така беше. Но той щеше да използва в този съюз само това, което можеше да бъде от полза. Ако съюзът почнеше да му бъде във вреда, той можеше и да го развали...

Светият старец продължи:

— В твоите държавни работи не искам да се меся... Не искам да бъда причина после да ме укоряваш, че съм попречил на предначертаното ти дело. Не съм аз този, който ще иска от своята личност да прави въпрос и от твоите лични мнения да създава разцепления. Щом тъй си решил — нека бъде...

Царят дигна радостно очи. Изгледа смаян примаса. Как бе възможно? Да се съгласи тъй лесно, веднъж като бе отказал?

— Да вярвам ли, светиня ти? Благодаря! От сърце ти благодаря...

Примасът дигна ръка. Петте топаза на пръстена му блеснаха в жълти искри.

— Не ме разбирай криво, Асене... Аз няма да ти преча. Аз няма да забраня на моите клирици да се подчиняват на твоята повеля. Те ще те послушат.

— Тогава?

— Тогава някой друг вместо мене ще им разпрати писмата, в които ще им съобщи за отхвърлянето на унията, ще ги свика на събор в Търнов...

— Как е възможно това! — възкликна царят, който се отказваше да разбере истината. — Кой други, освен архиепископа може да стори това?

— Много просто. Новият архиепископ, когото ще изберете вместо мене, ще стори това...

— Новият архиепископ? Как тъй?

— Защото в това време аз ще бъда вече далеч от Търнов... Чувствувам се вече остарял, Асене... Нека по-млади сили ме заместят...

— А ти, светий отче?

— Ще се оттегля в Света гора... Време беше вече да отстъпя мястото си на по-крепки от мене. Намери си достойни, мъдри, нови помощници, които да ти сътрудничат в новия път... Аз живях и ще умра с делото на Иваница... Не ме карай на тая възраст да се отказвам от клетвите си... Каква нужда има от това...

Царят го погледна поразен.

Този мъдър старец се отказваше от високата чест да стане патриарх, само да го улесни в изпълнението на неговото дело.

Той ясно чувствуваше, че не е клетвата за вярност към папата, която го възпира, а желанието му да даде възможност по-безболезнено да се изживее неизбежната крамола в Рим...

Той коленичи, пое десницата на светия старец. Целуна с дълбока почит и любов пръстена му, някогашен дар от Инокентий III.

— Не може ли по някакъв начин да подириш друго разрешение, светий отче? Не мога да се разделя от тебе... Ти си бил винаги най-крепката опора на царството, най-мъдрият ми съветник...

— Не може, Асене.

— Ще ти оставя време да размислиш... Колкото желаш...

— Излишно е ти да губиш време заради мене. Отговорът ми ще бъде винаги само един.

Самодържецът се изправи. По лицето му се четеше искрена скръб.

— И още едно ще те помоля... — каза старецът, като стана също.
— Как ще уредиш онази работа с деспота Мануила? Нали той бе изпратил писма до папата за свързване на клира му с уния, по подобие на нашия клир, а също тъй бе дал съюзническа клетва и на ахайския принц Готфрид, да се откажат алеманите от наследството на Тесалоника... А сега? Когато ти отхвърляш унията, а Мануил е още в преговори с папата? Положението му ще бъде неудобно...

— И това ще уредя... Аз съм върховен сюзерен на Мануила и той ще бъде принуден да ми се подчинява. Когато аз отхвърлям унията, тогава той не може да я приема. А когато аз бъда в лоши отношения с папата, то естествено Фридрих II ще ми стане приятел и лесно ще уреди въпроса за Тесалоника...

Василий разтвори ръце. Самодържецът притисна синовно глава до старческата гръд. Старецът го прегърна. Двамата останаха дълго така, не смогвайки да надвият вълнението на раздялата.

От 1186 година Василий бе архиепископ на град Търнов, а от 1204 година примас на България. Той бе изпратил на дръзка бран Асена стария и Петра в борба с поробителите гърци, той бе благословил бойните хоругви на Иваница, когато бе потеглил за Адриановград, той бе увенчал младия Асена, той бе дал божие то напътствие на малката му, ала храбра рат, когато бе тръгнал за Клокотница. Той бе посрещнал в Търнов мощите на толкова светии, от Йоан Рилски до Света Петка от Епиват...

Той бе живата история на цяло едно поколение.

Почти никой от тия, които бяха повели великото освободително и обединително дело, не бе вече между живите: Асен, Петър, Иваница, Белота, Сеслав, Саца, Добромир, Стрезомир, Радул... Само светият старец, в тая преклонна възраст, още се крепеше, както в дните, когато бе тръгнал на път за Рим, изпълнявайки повелята на Калояна...

Старецът отпусна ръце. Царят бързо изтри една сълза от очите си.

— И ще ти напомня за последен път, като прощален завет: не забравяй пътя на чича си Иваница... Той се боеше от гърците повече от всичко на света. Нека сто години останат латинците в Константиновград. Те пак ще си отидат. Защото са пришълци. Ала пази се от враждата на гърците, а още повече от приятелството им. Това е, което искам да запомниш. Аз, който бях верен сподвижник на Калояна, не мога да се отметна от волята му, макар и да е отдавна мъртъв вече. С гръцката патриаршия връзки не мога да имам. Ти си млад, ти поемаш нов път. Нека бог те благослови... Но не забравяй никога това, което ти казах...

Той прекръсти самодържеца и го целуна по челото.

Царят сведе глава и целуна десницата му. Тръгна си. Обърна се с препълнено от вълнуваща скръб сърце.

Светият старец стоеше все тъй неподвижен на мястото си. С вдигната за благослов десница. Едва забележима бащинска усмивка смекчаваше строгостта на изпитото му бледо лице.

След като се отби за малко в „Света Петка“ и помоли утеха и напътствие от светите мощи, царят отиде в работната си, за да разпрати писма до всички митрополити, в които им съобщаваше за отхвърлянето на унията с Рим.

Седнал до работната му маса, дълбоко замислен, той завари да го чака севастократор Александър.

Йоан Асен се отправи бързо към брата си, протегна му ръка, загриженото му лице се поразведри. Александър стана, леко се поклони и пак седна. Обори чело в размисъл.

— Прости ми, Сандро... В тия неспирни грижи забравих, че и ти имаш своите. Кога пристигна? Кога мислиш да тръгнеш за Сърбия? Най-добре замини веднага, за да се венчаеш с униятската княгиня Зорка, докато нашите митрополити не са получили писмата, в които скъсвам връзките с Рим. Както ти казах и по-рано, аз реших да отхвърля унията. А след това ние ще останем само чисти и правоверни православни.

Севастократът дигна очи. В тях се таеше загриженост.

— Нима Василий се съгласи?

— Не. Той напуска архиепископията, остава верен на клетвата си към папата и отива в Света гора...

Дълбоко удивление, примесено с възхищение, се изписа по лицето на царския брат. Пошъпна тихо:

— Дивен човек е той...

Изведнъж челото му отново се изпълни с мрачни бръчки.

— Какво има? — попита Асен тревожно. — Какво се е случило? Говори по-бързо... Пак нещо неприятно ли? Сърбите да не се отмятат?

— Не.

— Тогава?

От известно време царят бе станал много раздразнителен. Предишното му спокойствие, дълбокото му смирение бяха изчезнали. Неверността на хората го бе озлобила. Вече навсякъде той виждаше измяна, отвсякъде очакваше коварство.

Александър скочи, отиде до стената, окичена с оръжия. Разгледа ги, почна да си играе с тях, като опитваше острия върху дланта си. След това свали един меч, разгледа го и каза:

— Някога с това са убили севастократор Исак... Когато почнал да интригува срещу баща ни. Не е безопасно за пленниците да им се дава голяма свобода, Асене...

Царят приближи към него, впи изпитателен поглед в непроницаемото му лице.

— Какво искаш да кажеш? Говори ясно.

— Добре. С този меч довечера трябва да се погуби кир Теодор Комнин. По-ясно от това?

И той разправи подробно за наученото от Матей.

Йоан Асен падна в разлатото дъбово кресло. Закри лице с ръце. Въздъхна дълбоко.

Отвсякъде, отвсякъде дебнеше измяна. Не, нямаше признателност у хората... На доброто отвръщаха с кинжал в гърба, на приятелски протегната десница подаваха меч за двубой, на великодушното благодаряха с омраза.

Той откри лице.

— Какво може да значи това „в седмия час след пладне“?

— И аз съм любопитен да го узная. Затова към седмия час драгият ни гостенин ще бъде проследен тайно, стъпка по стъпка. А оня измамник Деян също. Аз ти казах да нямаш вяра у предани Борилови люде. Както лесно се отметнаха от него, също тъй лесно сега могат да се отметнат от тебе!

— Мислех ги за разкаяни, поумнели...

Александър се изсмя. Ядно, дълго.

— Разкаяни! Поумнели!... Изменникът си остава винаги изменник. Неговата чест са благата. Който ги дава, който обещава повече, той винаги е правият за него...

— Как може човек да бъде вече добър сред толкова злини? Аз дадох на Комнин свободи, права, почести... А доброненавистникът сметнал това за слабост, за глупост... И го използвал. Нима съм наистина глупец?

Асен скочи като безумен. Той отиде при брата си, улови го за раменете, разтърси го. Очите му горяха несвястно.

— Кажи, кажи... Не съм ли глупец? Не бях ли такъв, когато през 1230 година слязох до Константиновград и не го покорих, а пожелах да запазя клетвата и договора с латинците? Защо? Нима те ги запазиха сега, когато се смятат вече силни? Значи, тяхното угодничество, тяхната почит, тяхното приятелство е било само страх от нас? Защото са имали нужда да плашат Комнин с мене? Сега, когато той е отстранен, аз не съм му вече нужен! А бяха в ръцете ми. Разтреперани, загубили ума и дума, бароните бяха готови душата си да дадат, само да не влезем в Царския град като победители, да не слагам в него свои гарнизони... А можех... Но исках да спазя клетвата си, да вляза според условията на договора: като настойник на зетя си... — Той се изсмя. — На зетя си!... Кажи, докога ще бъдем все ние измамените? Кажи, кажи, не съм ли глупец?

Сълзи задушиха гърлото на samodържеца. Той пусна брата си, залута се из стаята с широки, тревожни стъпки. След това спря пред вечно горящото кандило срещу иконата на свети Димитър.

Падна на колене.

Смири сърцето си с молитва.

Колко мъчно бе да бъдеш велик човек, свършен християнин и в същото време да бъдеш велик цар, свършен владетел...

Късно след полунощ Александър подири брата си в покоите му.

Йоан Асен го чакаше буден.

Когато чу стъпките на севастократора, сърцето му заби, сякаш щеше да чуе присъда за собствения си живот. Той бързо се извърна. Лицето му бе бледо, подобно на восъчно изваяние.

Врата буйно се блъсна. Борините, които стражите държаха в ръце, хвърляха трептящи отблясъци върху алената наметка на севастократора, която пламтеше като прясно пролята кръв. Самодържецът впери ужасен очи в нея.

Каза глухо, със стиснато гърло:

— Е?

Александър махна с ръка.

— Нашият човек е в капана.

— Къде го хванахте?

— Към седмия час кир Теодор поиска да слезе с пазача си през южната порта във фружката махала, за да купи дар на жена си от дубровнишките търговци. Пазачите му го отведоха. В това време наши

люде незабелязано почнаха да го следят. Бях ги оставил на стража още от по-рано под водоемния край на брега на Етъра, под моста за Момина крепост. Влезли в едно дюкянче за златни и сребърни съдове. Наглед вътре нямало нищо. Кир Теодор купил златна купа и сребърни подноси. По едно време нашите наблюдатели забелязали, че синьото рухо на гърка не се вижда. Един от тях влязъл, попитал за цената на една позлатена купа и се огледал. Комнин го нямало. Дал знак. В ханчето нахълтали блюстителите. Навързали търговеца и двамата Теодорови стражи. Допрели ками до гърдите им: „Ще мълчите, или живота ви!“ Проклетият измамник ги бил подкупил с пари и разни лъстиви обещания. Търговецът пръв се окопитил. Показал някаква врата, скрита зад някаква завеса. Отварят вратата. И какво да видят. В една малка стаица се натикали като гниди кир Теодор, Деян, Николица, Видул...

— Какво?

— Да! И Богдан, и Трофим, и Диман... Не вярваш ли? Заловили ги, тъй както са били, втрещени, без да могат дума да кажат. От тази стаица пък се отивало в някаква кръчма, която излизала на отвъдната улица. Тъй едни минавали през дюкянчето, други през кръчмата. Хитро скроена работа.

— Трижпроклетници! — пошъпна гневно царят.

— А сега чакаме твоята повеля — напомни Александър. — Всички са навързани в западната тъмница. Дорде съмне, трябва да бъде свършено с тях.

Той отправи учуден взор към царя. Защо Асен прежълтя още повече? Защо такава дълбока уплаха се мярна през очите му? Нима и сега щеше да прости?

— Искам да говоря с кир Теодор... — каза царят. — Ще го изпитам подробно, ще го...

— Не! — извика, обзет от внезапна ярост севастократорът. — Не! Без колебание. Няма нужда от разпити. Ти гледаш да печелиш време. Познавам те. Ти не можеш да издадеш повеля за смъртна казън. Но не забравяй, че понякога границата на търпението и милосърдието се смесва с тая на слабостта и страха. Ала аз няма да те питам! После, ако искаш, мене накажи със смърт...

Той буйно хвърли десния край на плаща си през лявото рамо. — Не се повинявам! — И тръгна към вратата.

— Александре! — прозвуча властният глас на самодържеца.

Севастократорът спря, като улучен от стрела. Полека се извърна. Сините му очи бяха потъмнели като стомана.

— Защо? Повтарям ти, че ако не издадеш повеля, аз ще го удуша с тия си ръце... Или чакаш тебе да удушат през някоя невярна нощ? С борина ли си дириш белята?

Вярно бе... Прав бе Александър...

Ще прости. Ще бъде великодушен. Ала те ще бъдат ли великодушни към него в мига, когато добият най-малка възможност да си отмъстят? А той трябваше да пази не своя живот, а живота на българския цар, който бе нужен на народа му... Сякаш гъста мъгла слезе пред очите му... Да. След тази последна измяна, след това ново вероломство кир Теодор не биваше повече да живее.

Да го прости... И Асен виждаше вече лукавата усмивка през устата на гърка. Слаб е, слаб българският цар... Гняв преля в гърдите му като помитащ поток. Смърт за коварния изменник... Той дигна ръка, отвори уста да изрече невероятното. Ала като мълния го прониза някакъв вътрешен глас. Божията заповед...

Не убивай!

Той изохка. Зачупи ръце в страшна борба. В сърцето му ехтеше неумолимата божия повеля, отнякъде изникна с чудна кротост гласът на великата милост: И седемдесет и седем пъти да сгреси братът ти, пак да му простиш...

Александър чакаше. Стражите стояха до вратите.

Царят отново падна на колене пред образа на Чудотвореца.

Впи очи в иконата. Вдигна умолително ръце нагоре.

— Помогни ми, помогни ми... — шъпнеха изсъхналите му устни.

А другият глас отекваше скрито: който иска да живее без грях, отива да живее в пустинята, стълпник да стане...

Тежко беше да бъдеш велик цар и велик човек...

Когато се изправи, лицето му приличаше на нежит. Гласът му прозвуча тъй властно, че никой не би дръзнал да му се противопостави.

— Повелявам да бъдат извадени очите на кир Теодор Комнин. Останалите виновници да бъдат отведени и разпръснати по всички тъмници на цялото царство.

Александър отвори уста да каже нещо, прехапа устни, поклони се разтреперан от яд, изчезна, последван от стражите.

Григорий IX разкъса с тръпнещо нетърпение сиглите на посланието, което му изпращаше деспот Мануил от Тесалоника. Приблужи се до гаснещата светлина на прозорците, без да има търпение да изчака запалването на вощениците, които трепваха една по една връз високите сребърни свещници. Абат Бенедето запали и последната свещ, след това се оттегли смирено в един ъгъл и проследи с тревожно любопитство бледото лице на папата, който разгръщаше пергаментовия свитък. Ръката на светия старец трепереше от вълнение. След горчивата изненада от страна на българския цар той се надяваше сега поне откъм Мануил Комнин да бъде удовлетворен.

О, този българин! Той щеше да го запомни!

Цял кръстоносен поход можеше да вдигне Рим срещу него. Време беше вече Жан дьо Бриен да изостави осъдителното си бездействие и да докаже с дело за какво е бил избран в Константинопол. Латинци и венгри щяха да нахлуят в земите на дръзкия горделивец, който се бе осмелил да отхвърли унията с Рим. Който бе имал безумната дързост да разпрати на всичките си митрополити вест, че престават вече да се подчиняват на папата като на свой духовен баща. Липсваше само и да обявят, че са независима църква! Ала кой щеше да я признае? Рим? Никога! Тогава? Никея ли?

Григорий се усмихна.

Ами ако дотогава Рим и Никея съединят източната и западната църква в едно?

Той преброди с жадно нетърпение пергаментата. Прехвърли с трескав взор редовете. Сякаш диреше нещо, което трябваше да стои там, написано. Ала го нямаше. След това внезапно смачка пергаментата, със същото движение, с което Йоан Асен бе захвърлил посланието на адриановградския войвода в Асеновград.

Абат Бенедето приближи разтревожен. Лицето на папата стана като шафран, ярко изпъкващо върху тъмновинената къса наметка, която покриваше плещите му над бялата туника, чийто край завършваше с широка дантела. Гърдите му се дигаха в буйно вълнение.

Той взе в ръце обсипания с безценни камъни кръст, който висеше на шията му, стисна го силно, затвори очи. Ала не можа да намери успокоение.

Каква бе тази дързост?

Отиде към запалените воценици. Отново прочете посланието на Мануила. Отново го смачка, захвърли го на покритата със златовезан брокат маса. Това вече минаваше всяка граница. Тъкмо той бе изпратил на Мануил съгласието си за приемането на деспотство Тесалоника в уния с Рим. И сега оня нещастник, оня безумец, Асеновият зет, се осмеляваше да му пише, че благодари покорно за високата чест, ала след като размислил добре, решил да остане в отеческата си православна вяра. И затова повикал в Тесалоника наместник-екзарх на вселенския патриарх Герман.

Ясно беше кой насъскваше нещастния момък, за да си изменя желанията и решенията с променливостта на мартенския вятър.

Това бе нечувано.

Такава обида, такова оскърбление никой досега не беше нанасял на римската власт.

Откъде толкова дързост у българския венценосец? Слабостта на Константинопол? Щом Фридрих II не бе могъл да се противопостави на Рим, на какво се надяваше Асен? Старецът цял трепереше от безсилен гняв. Заби зъби в долната си устна. След това бързо даде знак.

Абат Бенедето се спусна, нагласи стола зад него, папата седна, пое писалката, която преданият духовник натопи в масилото и му подаде.

Със собствената си ръка главата на католическата църква започна да пише послание до венгерския крал.

Йоан Асен разви писмото и леко се усмихна.

С колко ли красиви и пищни слова екзарх Христофор щеше да украси мисълта си, само да изкопчи и най-малката отстъпка от самодържеца. Вътре пишеше:

До царя.

Всеблагочестивейши царю и духовни сине на светейшия мой господар вселенски патриарх...

Асен се усмихна. Показа първите редове на архимандрит Йоаким и рече:

— Все още упорствуват да ме наричат духовен син на Герман II. Ала сега, след въстанието на Лъв Гаала, упоритостта им ще поотстъпи малко...

И той продължи:

Благожелая на твоето царство здраве,
благоразположение и спасение от бога и благопреуспяване.
Същото това ти благопожелават...

Севастократор Александър рядко се смееше. Ала тук той не можа да се сдържи и прихна високо:

— Този екзарх като че ли е следвал херолдика на запад, та толкова си украсил езика. Благожелая, благопреуспявам, благоразполагам... Мед капе от устата му. После?

— „... и светейшият ми господар, вселенският патриарх и целият свети и свещен синод. Ти стана истински син на светата вселенска и апостолска църква и

съедини добре онова, което преди беше зле разделено, като благоустрои в Загоре дело най-славно, което никой от твоите предшественици не можа да направи. Заради това господ те възвиси и те прослави, като ти даде награда, достойна за твоята вяра. Виждаш какви плодове дава коренът на благочестието. Виждаш какви сгради издига основата на справедливостта. Виждаш до какво величие води пътят на истината оногова, който върви по него.“

— Има ли още много да го усуква? — попита нетърпеливо севастократорът. — Няма ли най-сетне да разберем какво иска?

— Имай търпение... — каза кротко Асен и сведе очи към пергамента.

— „Придържай се прочее о него неизменно, шествуй по него, не го напускай, неуклонно върви по него. По такъв начин ти ще живееш дълго време, ще ти се продължи животът, ще се разширят твоите дворове и ще се увеличат пределите на твоето наследство. Защото колкото лъжата и злодеянието събират владетелски престоли, толкова справедливостта и благочестието възвисяват, прославят и възвеличават един народ. Гледай прочее да не се отклоняваш нито надясно, нито наляво, върви по тоя среден и най-царски път, който те е прославил и още повече ще те прослави. Откакто дойдох в страната на превисокия деспот и цар и обичан зет на царството ти, исках да пиша и съобщя на царството ти за моето пристигане в западните страни. Защото моето идване не стана просто и случайно, та да бъда ограничен в свещенодействията и по отношение на всяка друга църковна власт в едно място или една страна. Напротив, аз съм изпратен от светейшия господар вселенски патриарх и от светия и свещен синод като наместник и патриаршески екзарх на целия запад...“

Добре, че признава, какво е изпратен за екзарх само на целия запад... — каза Йоаким.

— Ако иска, нека заповяда малко и на изток... — обади се протосеваст Приязд, като скърши весела усмивка. — Да видим като какъв ще бъде приет, дали като екзарх на патриарха, или само като приятен гост... Ех, че ще намери църква да се кръсти!

Царят продължи:

— ... да произвеждам и извършвам на запад всичко онова, което подхожда на патриаршеския престол. След като се срещнах в Света гора с блаженейшия търновски архиепископ Василий, аз силно пожелах да пиша на царство ти, но светските смущения ми попречиха. Затова аз не можах да явя на царство ти разговорите, които водих с него. Аз го заставях да се върне в своята църква, а той, като се поклони и поиска извинение, ми отговори каквото му се струваше благословено. Аз обаче не исках да повярвам на това, додето не пиша на царство ти. Но до наша смиреност достигна и от друга страна слухът, че този архиепископ дал оставка от архиерейство и следователно Търновската църква овдовяла от пастир. Ще се наложи грижата да се назначи друг архиерей. Затова, ако ти си готов да пратиш на изток оня, който трябва да бъде ръкоположен, за да получи оттам ръкоположение, ще отдадем благодарение на бога и на благочестивото настроение на царството ти. Ако ли пък някои светски препятствия изникнат по средата и попречат на това предприятие, нека царството избере, когото иска, нека го изберат подчинените архиереи на трона на Търновската архиепископия и нека избраният бъде и така изпратен при мене, за да получи от нас ръкоположение пристойно и канонично, като от патриаршеска и божествена ръка, та да бъде той ръкоположен канонически и неосъдително.

Нека прочее царство ти избере едно от тия двете. А някое друго намерение да не му идва наум.

Този път протосевастът избухна в дълъг, неудържим смях.

— Ами какво ще стане, ако случайно на царя дойде нещо друго наум? — Например да свика събор на архиереите и провъзгласи автокефалността на българската църква? Продължавай, царство ти...

— „... да не му идва наум, като например: Да бъде ръкоположен от ония, които са го избрали, нито пък друга някоя неприлична мисъл нека не се опитва да развали силата на твоята вяра и да наруши съгласието към църквата, защото върховната правда отдава всякому достойна награда за неговите дела. И ако бог запечатва договорите между хората, когато бъде приет за посредник, така не е позволено те да се изменят, за да не се разгневи божеството, то как той да не задържи съглашенията към него и църквата, как да не ги поддържа, как да не им дарува сигурност? Така е, ако някой посмее да ги наруши, то известно е, че тежко наказание ще последва, защото е страшно човек да попадне в ръцете на живия бог. Затова моля и съветвам царство ти да не огорчаваш бога, та в ония работи, от които нямаш полза, да не понесеш душевна вреда, защото немалка опасност произлиза за хората от нарушенията.“

— Разбрахме го вече! — избухна нетърпеливо Александър. — Стига е свалял звездите от небето. Друго няма ли да ни каже?

— „... Осмелих се да напиша това на благочестивото ти царство, като те моля, от една страна, а, от друга, бащински те съветвам. И аз знам, че моите съвети ще бъдат приети от царство ти. Бог от небето нека му дарува дълъг живот и изпълнение на неговите желания.

Христофор, екзарх на деспотство Тесалоника“

— Ако той пожелава бог да изпълни желанията ти, то тогава не бива да дава съвети, които не отговарят на волята ти! — отново се изсмя севастократорът.

Царят мълчеше. Той погледна няколко пъти архимандрит Йоаким и въздъхна. Най-сетне каза:

— Василий държи на своето. Каза и не се отрече от думата си.

Логотет Григорий се изправи. С цялата си внушителна осанка.

— Какво ще правим тогава? Нима Търнов ще стои без архиепископ?

— А, от друга страна, ние не можем да се подчиним на никейския патриарх, след като сме били почти независими при папата... — каза Александър.

И двамата впериха очи в samodържеца. Той щеше да реши.

Тогава Асен изрече думите, които отдавна се очакваха от всички:

— Да се свика в Търнов събор на всички наши митрополити, епископи и висши архиереи. Те ще изберат нов архиепископ за Търновград... И те ще го ръкоположат...

— Но това значи обявяване на българската църква за автокефална! — извика радостно Александър.

— Това беше моето най-скъпо желание... — отговори samodържецът.

Ден и нощ се нижеха войските край брега на Истъра. Из цялата венгерска пуста се събираха бранници, за да заминат против земите на българския цар. В тяхна помощ бяха отишли и трансилванските сикули с вожд си Богомир, син на граф Зубислава.

В двореца на Пеща кралица Йоланта се молеше на колене пред мъжа си, вкопчила ръце една в друга, със зачервени от плач клепачи:

— Не нападай земята на дъщеря си. Не всявай раздор между Анна и съпруга й.

Дълбоко замислен, крал Андрея се разхождаше нагоре-надолу из здрачната обширна зала.

— Ендре... — се молеше кралицата, като извиваше глава в посоката, по която се движеше кралят. — Това, което вършиш, е без право и без божия благословия... Пази се от отмъщението на всевишния...

Изведнъж кралят се спря. Гъстите му вежди се извиха като лъкове. Високото му чело се навъси. Изящните му уста потрепнаха. Той подаде ръце на жена си, за да я вдигне, ала тя упорито отказа и остана все тъй на колене.

— Това е волята на Григорий IX. А ти знаеш, че не мога да я престъпя, Йолан...

Кралицата поклати глава, улови края на дрехата му, прегърна коленете му.

— Не, не е тъй... Асен имаше право да скъса унията след вероломството на латинците. А знае се, че папата ги накара да сторят това...

Андрея поглади нетърпеливо къдравата си посребрена брада.

— Ала папата бе осигурил сигурността на Асеновата държава в договора, сключен в Перуджия...

— Какво значи да осигури целостта на държавата му пред големината на вероломството? Не, Ендре, признай поне пред мене. Не скривай сърцето си... Ти завиждаш на Асена, да, ти му завиждаш... Признай, Ендре...

Кралят се дръпна гневно. Отново почна неспокойно да се разхожда из притихналата зала. Навън остър мартенски вятър огъваше току-що напъпилите дървета в свежа и зелена ласка, блъскаше се в яките стени, в дебелите зелени стъкла на прозорците. Йоланта изтри очите си, полека се изправи, седна край пълната с пламтящи цепеници камина, обори тъжно чело, поклати глава и каза:

— Ти не можеш да му простиш, че той има вече най-голямата империя на югоизток.

Настана дълго мълчание. Изпълнено с неказани думи, горчиви и тежки. Бяла пепел покри светлата жар. Най-сетне Йоланта въздъхна и каза тихо, съвсем като на себе си:

— Не пожали поне дъщеря си, която чака трето дете...

Андрея трепна. Модрите му очи се помрачиха. Остра болка го прониза. Той тежко въздъхна. Отиде край камината. Седна до Йоланта. Закри чело с ръце. И каза полека:

— В тия неща няма бащи, няма деца... Аз съм крал... — Помълча малко, след това спря взор на жена си. — А ти? Защо тогава не мислиш за брата си Бодуен? Нима аз не отивам в помощ на неговите люде? Нима аз няма да се боря с неговия враг?

Тя остро се изсмя.

— Братът е друго... Бодуен не е отговорен за безумствата, които вършат бароните с Жан дьо Бриен начело! Защо отхвърлиха годежа му с Елена? Зле ли щеше да бъде, ако Асен ги покровителствуваше при нападенията на Ватаци? А сега? Какво направи прословутият им Бриен? Ще станат две години, как е пристигнал в Константинопол, и какво е предприел? Педя земя не е превзел от Никея за латинците. Той сега чака ти да смажеш Асена, за да се възползува от победата си и да нахлуе в земите му... Чувам, че на старини бил станал толкова скъперник, че не давал заплата на сержантите си и затова те отивали в служба на други царе. Дори някои отишли при Асена...

Изведнъж вратата се отвори. Вътре влязоха престолонаследникът Бела и чичо му Калман. Облечени в бранни доспехи, обръжени, с кръгли щитове и плащове от лъскава, морава свила. Бодовете на ботушите им дрънчаха с непрестанен, ясен звън. Шлемовете им святкаха, съвсем нови, изработени в Чехия.

— Дойдох за сбогом, татко... — каза с гръмко ликуване Бела. — Благословете ме.

Венгерската войска щеше да се води от брата на краля — храбреца Калман — и от войнствения първороден син на Андрея. Йоланта се изправи, жълта като иглика, без капчица кръв в лицето. Гласът ѝ прозвуча с негодувание и укор:

— Откъде толкова буйна радост у тебе, Бела? Защото отиваш да нахлуеш в земите на сестра си, нали? Не стигат бедите на Ержебет... Сега трябва да направим и Аниуш нещастна...

Бела се извърна надменно към мащеха си:

— Човек би казал, че говорите за родната си дъщеря, мадам.

Йоланта не трепна. И веднага отвърна:

— Аз обичам Анна повече от родна дъщеря... Когато дойдох при вас, вие бяхте още малки деца и аз се привързах към сираците на Гертруд фон Маран може би повече, отколкото е трябвало, за да чуя сега от твоите уста, Бела, такива неблагодарни слова.

Престолонаследникът сведе за миг чело, засрамен и смутен. Ала веднага се окопоти и се извърна пак към баща си:

— Сбогом, татко... Надявам се да ви върна назад Белград и Браничево, които някога дадохте на Асен, принуден от обстоятелствата, които днес не съществуват. А нека се надяваме и за нещо повече. Най-малко Бдин...

— А аз ще ви завзема Кумания... — каза Калман. — Докато Бела с Богомир нахлуят в Браничевската област, аз ще навляза в Северинскага.

Тримата мъже се отдалечиха в покоите на краля, след като двамата бранници се поклониха почтително на Йоланта. Ала кралицата не отвърна на поздрава им. Остана права сред залата, мълчалива и неподвижна като изваяние.

Когато след изпращането на войските Андрея се завърна при жена си, завари Йоланта безчувствена върху пода.

Силното вълнение и мъчителната скръб бяха покосили крехкото ѝ сърце.

След късо време и втората кралица на Венгрия се освободи от връзките с тялото, отвратена от жестокостта и себелюбието на хората, в разцвета на най-добрите си години.

Не минаха много дни, и крал Андрея се ожени за трети път. Младата му съпруга се казваше Беатриче, из славния род Есте, от Ферара.

Макар че това нападение бе за очакване, Йоан Асен не допускаше, че крал Андрея ще се вслуша в насъскванията на папата. Нима беше възможно бащата на жена му да го нападне без причина, без повод, без никакво предизвикателство? Нима щеше да се повтори вероломството на кир Теодор? Не се ли бояха венгрите от една втора Клокотница?

Ала все пак опитът от 1230 година не бе забравен. Севастократор Александър ходи зад Истъра и си осигури помощта на княз Йона.

Думите на Василий се изпълниха.

Положението бе страшно.

Отвсякъде се надигаха тъмните сили на омразата и завистта, за да разрушат великото дело на мир и обич, което бе съградил Асен.

С грозна сила нахлуха внезапно пълчищата на венгрите. Заеха Белград и Браничево, опустошиха и разбиха градове и села, навлязоха още по на запад, обсадиха Бдин. Севастократор Александър очакваше пристигането на обещаната куманска конница. Ала тя се бавеше. Защото по същото време в Кумания бяха нахлули други венгерски пълчища под водачеството на кралския брат Калман. Тогава Александър събра нови подкрепления от войските, които бе оставил да пазят границата, и се отправи към лагера на венгрите.

А в това време папа Григорий правеше всичко, което бе по силите му, за да увеличи враговете на българския цар.

Водеше преговори с Никея за съединяването на източната и западната църква, подканваше Стефан Радослав да нападне България, изпращаше пари на Бриен да събира огромна рат против Асена, за да настъпи от юг в помощ на венгрите. Веднага, щом научи за нахлуването на Бела и пълчищата му в Белград и Браничево, Григорий изпрати повеля на чанадския митрополит във Венгрия и на началника на доминиканския орден в Полша да напомнят на българските митрополити в Белград и Браничево, че трябва да се повърнат към унията с римската еклезия и с уважение да ѝ бъдат покорни и предани. А в случай че се откажат да послушат съвета им, тогава да присъединят и подчинят тяхната епархия под основаното през 1229 година ново епископство на Сирмия.

Ала и Асен не спеше. И той правеше всичко, което бе по силите му, за да устои на огромната борба, която бе подел с най-мощната власт на света — Рим — за да ѝ покаже, че не може безнаказано да се пренебрегва достойнството на българския цар.

Всеки ден по двама-трима гончии преминаваха градските порти при Устието и Дервента, разпратени в различни посоки. И плодовете

на внушенията му скоро се явиха.

В Никея преговорите с папата се протакаха до безкрай. Всеки ден православният цар искаше нови правдини и предлагаше нови условия. Най-важното от тях бе източната църква да преговаря като равна на римската. А освен това патриарх Герман не смяташе мнението на папата за по-горно от неговото.

В Сърбия отдавна болярите не бяха доволни от слабия си крал Стефан Радослав и подготвяха бунт против него. Единствената му опора бе тъстът му, кир Теодор Комнин. Ала сега, когато Комнин бе пленник, писмата, които българският цар изпращаше на зетя си, спомагаха на Владиславовите привърженици да вземат връх в тая династична междуособица и да отвличат вниманието на краля от внушенията на папата.

С богати плати Асен привличаше наемниците на Жан дьо Бриен, който със своето скъперничество ставаше ненавистен на поданиците си.

По внушение на Асена зет му Мануил Комнин бе писал на патриарх Герман: да му изпрати свой екзарх за уреждане на църковните отношения със солунското деспотство.

Веднага патриархът бе свикал местен събор, който избра за екзарх на Солун анкирския митрополит Христофор. Екзархът замина при Мануил Комнин, след това направи посещение на примас Василий в Света гора и се помъчи да го отклони от първото му решение. Ала светият старец остана на старите си убеждения.

Тъй минаваха тия напрегнати, опасни часове за самодържеца.

Денем: записан в държавните писма и безброй грижи по снабдяването на войските с оръжие и храни.

Вечер: в молитви и бдения пред раклата на преподобната Петка.

— И сега ми помогни — се молеше горещо той. — Господи, ако ми дариш победа над вероломните угри, обещавам в чест на спасението ни да построя църква на името на спасителя Исуса Христа, която да бъде най-хубавата, най-знатната, най-прославената по цялата ми земя... Ще построя „Свети Спас“ на най-високото място на Царевец, с кула толкова висока, че от нея ще се виждат пределите ми по всички посоки.

А царицата прекарваше последните седмици на третата си бременност и чакаше смирено своя тежък час.

„Дано това дете не вземе със себе си горчивината на дните, които изживявам — си мислеше тя, — тия страшни дни, в които братовите ми войски искат да завладеят земята ни...“

Докато венгрите плякосваха страната между Тимок и Морава и пренасяха с корабите си през Истър обсадните машини, севастократор Александър ги биеше по части. Най-напред той плени вожда на сикулите Богомир и го изпрати в Търновград. След това настъпи към Бдин, докато куманите се биеха отвъд реката срещу пълчищата на Калман. Тогава Андрея II изпрати нови войски начело с магистър Дионисий.

Борбата бе дълга и неравна. Всички войски, които венгрите прекарваха през Истъра, биваха унищожавани от смелите ратници на севастократор Александър, които не спираха нападенията си.

Венгрите не можаха да преминат по-далеч и да унищожат България. Все пак целта им бе постигната. Те бяха отвлечли за дълго време вниманието на Асена от юг и отложили съюз между българи и никейци. А в Кумания бяха откъснали част от земята ѝ, като я бяха нарекли Северински банат.

Между това Йоан Ватаци преживяваше други трудности.

С помощта на венецианците в Родос се беше вдигнал бунт от гърка Лъв Гавала, който искаше да отцепи острова от земите на Ватаци в самостоятелно владение. Тогава никейският император събра цялата си флота и я отправи начело с великия domestik Андроник Палеолог към остров Родос. Това се стори благоприятно обстоятелство на латинците в Константинопол и те дигнаха войски към земите на Никея. Отплуваха за Лампсак и заеха крепостта Пиги.

Ала това бе единственият им успех, както обсаждането на Бдин остана едничкият подвиг на венгрите.

Времето минаваше, а латинците и венгрите изтощаваха силите си в безплодна, безкрайна борба...

В деня, когато му се роди втори син, цар Йоан Асен получи послание за мир с венгрите. В същото време и севастократор Александър получи вест, че има първородно чедо.

Двамата царствени младенци нарекоха с еднакво име — Калиман. В чест на чичото на царицата, който водеше край Истъра преговорите за мир. В чест на мира, който възвръщаше завзетите области обратно към майката родина. Българите освободиха княз

Богомир и го върнаха в бащината му земя. А крал Андрея си даде дума: никога вече да не напада съседите си българи — дорде е жив.

В сърцето на Анна се стопи най-тъмната мъка.

Билярът поклати загрижено глава. Отново отправи взор към болната, която лежеше немоощна връз сламеника си, със склопени очи и отпуснати като на мъртвец ръце.

— Ако тя продължава да упорствува в постите, не ще може повече да издържи.

Монахините скръстиха ръце, седнаха край сестра Елисавета. Въздъхнаха мълчаливо, полузакрили чело зад ниско сведените качулки.

Бяха я намерили през нощта, просната на голите студени плочи на параклиса, неподвижна, почти бездиханна. Бяха я пренесли бързо в килията ѝ и повикали целебници. Всички заявиха, че има остро изтощение от глад, лишения и труд.

Вярната последователка на свети Франциск Асизки не желаше да се отклони нито от едно свое духовно задължение. По-голямата част от деня и нощта тя прекарваше в молитви и съзерцания, просейки божията милост за грешния свят. Това бе почивката ѝ след тежкия изтощителен труд, с който обременяваше крехкото си тяло. Често, за да унижи и умъртви плътта си, тя се самобичуваше до кръв, безмилостно. Лишенията и постите стигаха до гладуване. Презрението към земните блага отнемаше миг след миг живота в това изтормозено тяло. Ала това само радваше великата францисканка. Тъй весело бе на сърцето, когато оковите на плътта олекваха все повече, когато връзката със земята всеки ден ставаше все по-тънка. В замяна на това колко широко летеше духът в небесния свят на божествените тайни. С каква светлина грееше бледото чело, колко велико бе докосването на прозирната ѝ ръка, излъчваща бодрост, здраве и утеха.

Напразно болните и бедните се трупаха край вратите на манастира в Марбург, за да видят своята благодетелка, за да получат благословията ѝ.

Елисавета нямаше вече власт над тялото си, което отказваше да служи.

Тя лежеше неподвижна, без да може да вдигне от слабост дори десницата си. А не бе навършила още двадесет и пет години. Само от време на време тя отваряше очи и хвърляше взор към недопредената къделя, която стоеше изправена в един ъгъл. Устните ѝ се подвижиха, ала никой не можа да разбере грижата ѝ, че навън чака една бедна жена, която трябва да изплете десет чифта чорапи за децата си. Вярната Изентруд, която бе последвала господарката си, се наведе над нея, помъчи се да узнае волята ѝ. Повече с очи, отколкото с думи, Елисавета обясни молбата си. Изентруд грабна вретеното и къделята, изтри сълзите си и почна тихо да преде. Ония 500 марки, които всяка година град Марбург, заедно с всичките си села, даваше като приход на знатната монахиня, не стигаха да изхранят и облекат всички бедни, за които се грижеше Елисавета. Затова тя трябваше да работи в непосилен труд, за да насмогва на всички молби на нуждаещите се. Вуйчо ѝ, бамбергският епископ, който ѝ бе дарил Марбург, не можеше да ѝ помага повече, понеже и той самият имаше свои безброй задължения и грижи.

Беше 19 ноември от 1231 година.

До края на коледните пости оставаше още повече от един месец. Ясно беше, че ако монахинята не се съгласи да вземе нещо поукрепително, ако не престане да се изтощава в бдения и труд, не ще може да доживее новата година.

Изентруд остави вретеното, приближи се до господарката си, падна на колене пред ложето, обля със сълзи прозрачната, отпусната десница, отправи заклинания към всички светни да помогнат на милата ѝ Лизабет. Обсипа умирающата с молби. Да се откаже поне за късо време от своя начин да живее, за да се възвърне поне за малко към света, да подкачи живот от повече грижи за себе си.

Тиха усмивка се изписа по изпитото, восъчно лице, Францисканката с мъка поклати глава. Тя беше доволна, че напуска света. Вярна и точна изпълнителка на всички правила на ордена, тя не бе виновна, че слабата ѝ плът не бе могла да удържи строгостите на постановленията.

Оставаше само едно горещо желание, което не можеше да изпълни. Да отиде до параклиса, който бе издигнат в чест на свети Франциск, да се помоли за последен път пред лика на великия служител Христов.

Навън мразен вятър се блъскаше в прозорците на манастира, напираше с грозен писък да влезе в мрачните килии, виеше в празната, загаснала камина.

Изентруд отправи взор към нея, въздъхна, поклати глава. Знаеше, че е безполезно да настоява. Преди определеното време никога Елисавета нямаше да позволи да се пали огън в килията ѝ. Тя взе между ръцете си малката, заледена ръка, помъчи се да я сгрее с дъха си.

Ръката бе необикновено тежка. Изентруд я пусна и тя падна неподвижно връз постелята.

Вярната прислужница дигна очи към монахините. Те бяха свели чела, шъпнейки молитви. Старшата от тях полека се изправи, прекръсти се и приближи до Елисавета. Другите коленичиха около ложето. Една лека ръка склопи угасналите зеници.

Вихрите стенеха и плачеха навън, обсипвайки прозореца с едри капки дъжд, и Изентруд падна пред мъртвата си господарка, скри лице в постелката, за да заглуши скрития си стон.

Лицето на светицата бе станало ясно и лъчезарно, сякаш осеяно от невидим светлик.

През цялата 1234 година между Търнов и Никея на престанно пътуваха пратеници. От патриарха до новия търновски архиепископ Йоаким, от Асена до Ватаци, от Асена до патриарха...

Успехът на преговорите зависеше от успеха на войната между Никея и Венеция. Когато Ватаци имаше успехи, отстъпките, които Герман правеше на българската църква, намаляваха. Когато никейците губеха, тогава патриархът ставаше по-отстъпчив.

Преговорите се въртяха около три въпроса.

Първият бе да се сключи договор за съюз и братска общност между действията на Никея и България против латинците. След което да се проведе бран за подялбата на латинската империя.

Вторият се касаеше за скрепването на този съюз с брачен договор между малолетната дъщеря на царя Елена — и младия син, наследник на Ватаци — умния и даровит Теодор.

Третият уреждаше църковната независимост на българите.

И докато първите два въпроса бяха веднага и най-лесно уредени, третият спираше изпълнението на първите два.

Ала през пролетта на 1235 година най-сетне Йоан Асен получи дълго жадуваната вест.

Патриархът отстъпваше.

Царят дълго препрочита писмото на Ватаци, с което му известяваше съгласието на патриарха. Какво бе разрешило съмнението и упоритостта на Никея?

Разказът на гръцкия пратеник му разясни всичко.

След като бе превзел един по един островите Лесбос, Хиос, Самос, Икария и Родос, Йоан Ватаци бе сложил око на Крит.

Поробеното от латинците население на няколко пъти бе дигнало бунт против чуждия ярем. Ала винаги без успех. Най-сетне то се бе обърнало към император Ватаци, за да иска от него помощ и закрила, като му обещавахе върховната власт над острова. Ватаци бе изпратил към Крит 33 галери войска. Срещу тях венецианците пък бяха изпратили известния венециански вожд Марко Сануто, господаря на

Наксес. Ала при пристигането на гръцката флота той напуснал острова с войските, които бе завел. Това дало повод да се заговори, че бил подкупен.

Тогава гърците обсадили другия венециански вожд — Марко Куирино — в крепостта Ретиво. Куирино се бе предал и войските на Никея завладели много други градове. Но обсадата на замъка на Бонифацио им отнела толкова време, че Куирино в това време успял да събере нови войски и ги принудил да дигнат обсадата.

Обещанията на критските жители не отговаряли на помощта, която бяха оказали. И Ватаци дигнал галерите си обратно. Ала по пътя ги настигнала страшна буря и ги разбила в бреговете на Крит. От тях останали само три от най-малките галери. Между загиналите били и двамата венециански пратеници, които заминали да преговарят за мир. Все пак Ватаци не се отказал от желанието да превземе Крит. Наскоро след това той си доставил нови кораби и предприел втори поход към острова.

— Е, какво стана? — попита царят.

— Когато нашите научиха, че венецианците обсадили Сърбия, веднага изпратиха двадесет галери за Крит. Ала венецианците потеглиха обратно към Крит. Единият от вождовете им веднага зае града, а другият се впусна да догонва нашите кораби. Ватаци стигна пръв в едно от пристанищата на Кипър. Настана страшен бой... Гърците от острова почнаха отвсякъде да се стичат на помощ. С общи усилия запазиха входа на пристанището. Употребиха всичко, което бе възможно: обсипаха с дъжд от стрели и гавелоти венецианците, хвърляха им огромни камъни с метателните машини, дори раниха един от техните вождове...

— И тогава? — нетърпеливо попита Асен.

— Все пак през нощта нашите напуснаха пристанището и отплуваха към Никея...

— Защо?

— Силите на венецианците ги превъзхождаха и при по-дълга борба щяха да ги унищожат...

Царят погледна писмото на Ватаци.

Ясно беше. Никея бе слаба да води сама борба против латинците. Тя се бе убедила, че има нужда от мощен съюзник.

И това бяха само българите. Затова бе отстъпила.

И за трети път самодържецът почна да чете писмото на Ватаци:

„Христоролюбивий Асене, брат и сват на моето царство. Изпратих послание до преосвещения вселенски патриарх Герман и останалите всеосвещени негови братя патриарси: Атанасий Йерусалимски, Симеон Антиохийски и Никола Александрийски, със следното съдържание: «Собственоръчно напишете и ми изпратете грамота, че сте съгласни по общо наше и ваше споразумение да се нарече и дарува с патриаршеска степен, равна на вашата, града Търнов и църквата „Възкресение Христово“, майка на църквите в българското царство, защото христоролюбивият цар Йоан Асен силно желае да се дарува това от мене и от вас на неговото царство.» Когато те ми изпратиха отговора си и исканите грамоти, аз известих на народа си, че трябва да почне да се приготвява за посещението на младата невеста, защото всичко е готово за отпразнуването на сватбата. Така че не остава нищо друго, освен царството ти да удостои дома ми с посещението на своя дом, за да бъде извършено уговореното.“

Виното, приготвено за сватбата в Константиновград, бе отдавна готово. Сега щеше да послужи за сватбата в Никея.

Асен се огледа наоколо със свито сърце.

Не. Не беше вече шегата. Тежкия час за раздялата бе дошъл.

А малката Елена не подозираше още, че писмото, което бе пристигнало днес, бе решило вече съдбата ѝ.

Царят отново неволно се огледа. Къде бяха Елена и майка ѝ? Не се чуваше никакъв глъч.

През отворения прозорец се виждаше високата камбанария на „Свети Спас“ — църквата на светото възнесение.

Радостта на владетеля надделя над тъгата на бащата.

Патриаршеска църква!

И в нея бъдещият патриарх Йоаким щеше да служи като свободен и независим глава на църквата на българската империя... А близо до нея вече се строеше и патриаршеският палат.

Йоаким трябваше да узнае веднага радостната вест...

А царицата? Не, Анна трябваше да узнае колкото може по-късно. Защото за нея тази вест не носеше радост...

Йоан Асен даде повеля: Веднага да се свика на бързо заседание синклитът на всички велики боляри, да се свикат още и великите воеводи, както и да се изпратят послания до всички митрополити, архиепископи и епископи на цялото царство — да заминат неотложно за Търнов. Подобни послания отпрати и до всечестните монаси в Света гора.

Ненаситно бе човешкото сърце...

Когато той бе казал пред раклата на света Петка: „Имам всичко, което пожелах“ — едва ли би помислил някога, че може да мечтае за независима патриаршия. И разбра, че народът имаше право, като казва: „Всяко зло за добро...“

Измяната на латинците му бе донесла патриаршията.

И Асен реши най-първо да се отпрати с преизпълнено от благодарност сърце да се поклони пред раклата на преподобната Петка.

— Какво правиш?

— Работя една везба за веното на царкинята. Бързам, защото ми се струва, че напоследък започнаха да припират. Изглежда, че скоро ще бъде сватбата.

Кир Теодор трепна, обори глава, въздъхна дълбоко.

— Надявах се, че след като латинците я върнаха, някога тя можеше да стане невеста на Йоан или Димитри. Тогава една Елена Комнина щеше да върне свободата на свекъра си. А сега, след лудориите на Анна, загубих и последната си надежда, че поне сръбската кралица ще подигне опълченията на мъжа си за освобождението на пленения си баща... — Той се изсмя горчиво. — От кого ще чакам вече помощ? От брата си Мануила ли? Пък и там е деспотица Асеновата дъщеря, тъй както сега в Сърбия кралица Белослава е пак Асенова дъщеря... Знае си работата българинът.

— Не очаквах от Анна такова лекомислие... — поклати глава императрицата. — Кога са избягали в Драч, кога е успяла да се залюби с тоя латински велможа... Бедният Стефан Радослав! Без царство и без съпруга... Не ще простя това на безумната си дъщеря... Да остави мъжа си тъкмо сега, когато е в изгнание, прогонен, нещастен.

— С това тя завинаги загубва сръбската корона...

Глупачка! — Кир Теодор ядно махна с ръка. — Защото нищо се не знае... В Сърбия тия неща не траят дълго. Дорде кир Теодор бе могъщ — зет му беше крал. Сега Асен е могъщ — неговият зет е крал... А ако...

Императрицата се дигна малко от пейката, озърна се.

— По-тихо... Може някой да ни чуе. И тук разбират гръцки, стражите са наблизо... Някой иде насам... Ах, това било Ирина... — Тя изгледа дъщеря си с нескрита майчинска гордост и добави едва чуто: — Не губи надежда... Ако Елена отива невеста в дома на Ватаци, тук пък младият наследник често се заглежда в нашата щерка.

— Какво, наистина ли? — възкликна поразен кир Теодор и веднага млъкна, понеже стъпките на дъщеря му доближаваха.

Младото момиче подаде на майка си свиленото плетиво. Протегна лениво ръце, загледана в модрото небе, което бе цяло изпъстрено с млечнобели облачета.

— Омръзна ми вече... Татко, хайде да те разходя. Стоиш все на едно място. Пораздвижи се малко! В стаята си не мърдаш от миндера... А ето и тук, пак си седнал на пейката...

— Не мога... Отвикнах да ходя. Вече пет години ще станат, как стоя на Царевец. — Той въздъхна тежко. След това простря ръце, подири пипнешком дъщеря си, улови я за ръкава, полека се изправи, измери височината ѝ... — Я гледай колко си порасла! Та ти си ме надминала, Ирино! — След това попила лицето ѝ, дълго и внимателно, сякаш каза на себе си — хубавица е...

Момичето го улови под ръка и двамата се отдалечиха из пътеките на градината. От време на време Ирина се спираше, откъсваше с тънките си патрициански пръсти уханно бяло лале, натъкваше го в колана или в косите си, пееше си нещо едва чуто. Ала лицето ѝ бе винаги замислено и строго. Понякога нечута въздишка подигаше младата ѝ гръд. Добре бяха гледани, нищо не им липсваше, ни почит, ни охолство. Ала все пак — пленници бяха. И всичко, което имаха, бе само милостиня, благоволение. Ирина чувствуваше дълбоко това, затова никой не можеше да види на лицето ѝ усмивка. Буйността ѝ се бе смирила, тя рядко слизаше в градините, единствено само да разходи баща си. Повече от времето си прекарваше в четене на стари гръцки ръкописи. Откакто бе почнала да расте и да разбира положението си, гордостта ѝ се бунтуваше все по-силно и тя с мъка понасяше неволническия си жребий. Често избухваше в гняв и тогава обсипваше с укор баща си и майка си. След това се разкайваше, прегръщаше ги дълго и неутешно плачеше. А сега сватбените приготовления за Елена я изпълваха с дълбока горчивина и завист... Асеновата дъщеря бе по-малка от нея, а вече два пъти годявана. Кой щеше някога да поиска дъщерята на безправния, позорен пленник? Без имоти, без земи, без власт и богатства.

— Къде сме сега? — попита баща ѝ.

— Край кладенеца... Пред църквата „Свети Спас“.

— Изкараха ли я вече?

— Да. Отдавна е съвсем завършена...

— Как изглежда?

— Много е хубава... Наричат я „църква на църквите“. И с право. Отвън цялата е украсена с пъстри и лъскави плочки, мозайки от вишневи тухли и мраморни блокчета. Има високо кръгло кубе и квадратна кула...

— Дали ще ми позволят да...

Изведнъж Ирина бутна баща си да мълчи.

— Тихо... Царят...

И тя бързо се сниши в дълбок поклон. Само за миг по лицето на гърка се разстла сянка на нечовешка, животинска омраза. Ала веднага той сведе чело, скръсти смирено ръце на гърдите си, почака да бъде заприказван.

Йоан Асен бързаше. Лицето му бе весело. Очите му горяха. Той забеляза пленника, отби се към него, протегна ръка. Пролетният вятър небрежно пилееше дългите му кестеняви къдрици по раменете.

— Как е здравето, кир Комнин? Напоследък чувах, че си се оплаквал от краката си...

Пленникът коленичи, улови царската десница, измокри я със сълзи.

— Бъди жив и здрав, Асене. Моля бога ден и нощ да ти дарува крепкост... Ти имаш нужда от нея. На мене за какво ми е? Каква полза? Ти си млад, твориш велико дело... Още по-високо бъдеще те чака... А аз? Загубен човек съм вече. Не ме бива. Ако стане нещо с мене, оставям децата си на твоите грижи.

Царят го вдигна, сложи двете си ръце на раменете му:

— Не си прави грижи, кир Теодоре. Вярвам, че съм направил за тебе всичко това, което е било по силите ми. Ако нещо съм пропуснал, не е било от зла воля. Днес е щастлив ден за мене. Искай ми дар каквото пожелаеш, и ще ти бъде даден.

Кир Теодор поклати глава:

— Очите и свободата си не мога да върна...

Тъга премина през зениците на царя.

— Трябва да носим с помирение отредената си от бога съдба. Кажи ми, Теодор Комнин...

Гъркът въздъхна. Погледна по посока на мястото, където усещаше, че стои момичето.

— Нека дъщеря ми поиска каквото желае сърцето й...

Самодържецът се извърна учудено и погледна към девойката, която стоеше чинно изправена на няколко стъпки от тях. Слънцето се отразяваше в блясъка на косите, на очите, на дрехите, на устните ѝ — червени като свежи малини.

— Коя е тази мома?

— Дъщеря ми Ирина...

Царят възкликна поразен:

— Но как е възможно!

— Какво те учудва, царство ти? Ирино, ела и целуни ръка на самодържеца.

Тя полека приближи, стройна и права като стрела, след това сведе чело с гиздаво движение и леко докосна устни до подадената десница.

— Нали е почти връстница на Петра?

— Няколко месеца е само по-голяма, царство ти...

— Невероятно е как бързо растат момичетата. Петър влиза вече в четиринадесетата си година, а пък е още цяло дете... А Ирина! Цяла мома... Е, кажи ми сега, девойко, какво ще поискаш?

Йоан Асен погледна с умихнат взор хубавото момиче.

Ирина Ангела Дукаина Комнина бе израсла бързо, невероятно висока и стройна за възрастта си. Тя имаше малка глава, широки рамене и дълги, тънки ръце. Многовековна патрицианска кръв бе създала тази благородна осанка. В движенията напомняше сестра си Анна, но в целия израз на лицето нямаше нищо от нейното хищно изражение. Големите ѝ очи изглеждаха тъмни. Ала на ярката дневна светлина бяха пъстри: кафяво-зелени, напръскани със златни точки. Бялото ѝ лице заруменя. Сведе дългите си ресници в трептяща сянка над розовите бузи.

— Хубава дъщеря имаш, Комнин... Ала тя не иска да каже какво желае сърцето ѝ.

Изведнъж Ирина дигна дръзко чело, отметна назад глава. Лъскавите къдрици се разпиляха по плещите ѝ. Големите ѝ очи се впиха в тия на царя.

— Искам кон...

Йоан Асен се засмя.

— Само това ли? Друго?

— Друго не искам.

— Добре. Ще го имаш... А с това си купи някоя гривна... — Той се послуша по посока на малката порта. Колесницата на царицата се връщаше. Радост се изписа по лицето му.

Ирина отново се снижи в дълбок поклон до земята. Кир Теодор скръсти смирено ръце на гърди:

— Божията благословия с тебе, Асене...

Когато самодържецът се отдалечи по посока на „Света Петка“, пленникът попита дъщеря си:

— Какво ти даде?

Момичето изсипа в ръцете му нещо тежко и лъскаво, което изпълни шепата му с хладина. Слепият опипа бързо и внимателно парите.

— Това са венециански матапани! Не, не... Сребърни грошове. А това? Хиперпери! Мои или Ватацови?

Ирина взе една златица и я разгледа с остро любопитство. Дигна я високо. Обръща я няколко пъти. Прехапа устни.

— Ватацови ли са? — попита баща ѝ хрипливо.

Тя въздъхна.

— Не. На лицето стои образът на българския самодържец, в багреница, украсена с бисер. На главата му има ниска корона с висулки отстрани. Сложил е десница на гърдите си. А с лявата улавя меч, който му подава свети Димитър. Чудотворецът е облечен в ризница и плащ. В дясната си ръка той крепи царската корона. А вляво от българина стои написано: Йоан Асен цар. А вдясно от светеца пише: свети Димитрие. На опаката страна на парата е изобразен прав Исус Христос. В лявата си ръка той държи евангелие, докато с дясната благославя. Около него има надпис: Исус Христос, цар на славата.

Комнин грабна отново парата, опипа я със зъби, прекара няколко пъти пръсти по нея.

— Златица! Асен е сякъл златици! Никой досега не е правил това на полуострова, освен византийските василевси...

Гласът му бе напоен с отрова.

Целият свят изтръпна пред могъщата коалиция, която Йоан Асен, Ватаци и Мануил Комнин дигнаха против латинците в Константиновград.

Напразно Григорий IX се мъчеше да попречи на разрушаването на католическия изток. Той обсипа венгерския крал с послания и заплахи.

Също и Жан дьо Бриен изпрати посланици до всички страни, като ги молеше отчаяно за помощ. А васалите си закланаха да съберат колкото се може повече пари и да потеглят веднага за Константинопол.

Още в първите дни на пролетта от 1235 година Йоан Ватаци събра войските си на малоазийския бряг в Лампсак и слезе на отвъдния бряг пред заетия от венецианците Галипол. Обсадата не трая дълго. В Константинопол научиха с ужас за падането на силната крепост. Опиянени от успеха си, гърците унищожиха цялото латинско население. И всички останали градове под латинска власт потръпнаха пред участта, която ги грозеше.

Между това българският император събираше страшна и невиджана стохиядна рат от българи и кумани, докато Ватаци приготвяше огромна флота от 300 кораба.

Ясно беше за какво се приготвя такава безкрайна войска.

Константинопол трябваше да падне.

И за сетен път Ансо дьо Кайо и Нарьо дьо Туси се разкайваха за безумната грешка, която бяха сторили с отхвърлянето на Асеновото приятелство и наместничество. Защото сега с неочакваното засилване на Никея гърците в Константинопол нескрито заявяваха привързаността си към православния съюз и се готвеха отвътре да предадат града.

Денят, от който царица Анна най-много се боеше, все пак дойде. Обкръжени от многохилядна рат, царските кочии потеглиха към юг, сред неспирните възторжени викове на народа. Княгиня Елена махаше с малката си ръка към изпращачите, които се трупаха край кочията, весело се усмихваше и от време на време се провикваше с ясения си детски глас:

— Сбогом! Сбогом!

Беше само десетгодишна. А беше вече два пъти невеста на царски синове. С невинна кротост тя бе приела съдбата си, покорна на бащината воля, примирена с жребия на царските дъщери: да намират щастието си там, където го изискваше доброто на народа им. Жени и девойки, малки деца и немощни старци, с препълнени от цветя ръце, се блъскаха да хвърлят своята китка теменуги, снежна качунка или светла иглика.

— Сбогом, Елено, бог да те поживи, да ти дарува здраве и драгост.

И те изтриваха сълзите, които неволно течаха по усмихнатите им лица. Защото те виждаха зачервените очи, посърналото лице на царицата и не можеха да не предугадят мъката на Анна, която се отделяше от едничката си дъщеря. И без това напоследък тя бе живяла скръбни часове със смъртта на баща си и сестра си Елисавета.

Към какво незнайно бъдеще отиваше детето ѝ? Ватаци бе благороден мъж, а жена му императрица Ирина бе прочута с добродетелите си. Теодор, единственото им дете, бе тих, свенлив, ала болнав дванадесетгодишен юноша. Домът бе прочут и богат. Семейството известно с благонравния си живот. Ватаци обичаше предано и с изключителна нежност съпругата си, която бе дъщеря на покойния Ласкарис. Защото Ирина му бе не само любима съпруга, ала и мъдра съветница. Тя ненавиждаше безсмисленото велелепие, опропастяващото разточителство и излишните накити. Ако си позволяваше някога да прави големи разходи, то бе само за да строи болници и приюти, да издига църкви и манастири. Освен това тя

обичаше да поддържа приятелство и да води беседи с учени и художници, с писатели и мъдреци. Ала не за да блести пред тях със своя ум, а за да се поучи нещо...

Всичко това успокояваше Анна и ѝ вдъхваше вяра, че дъщеря ѝ ще бъде добре гледана и ще се учи в благочиние. Все пак тя не можеше да потисне въздишка на дълбока тревога... Всичко щеше да бъде добре, докато Асен и Ватаци бъдат приятели и съюзници. Ала вечно щеше ли да трае това приятелство?

Кочията се препълни с цветя. С дарове. И така по целия път надолу към юг... Народът научаваше, че ще мине царското семейство, и се стичаше по друмовете, за да изкаже радостта си. Ранна южна пролет бе облякла всички плодни дървета със светли невестински премени. Цялото тракийско поле се белееше, потънало в море от нацъфтели сливи, череши, ябълки, круши... По края на друмовете тръпнеха светлите цветчета на шипковите и глогови храсти. Ливадите бяха изпъстрени с безброй шарецветни билки. По синурите цъфтеше бяла ружа, от горите лъхаше на теменуги, здравец и лиляка. Въздухът бе светлосив, мек и галеше лицето с топла ласка. Хебър плискаше сребърни води, буен, пълноводен, сочейки вечния път на българите към бленувания юг.

На няколко пъти сватбеното шествие се спира в най-големите крепостни градове за отмора. Там се стичаше населението на цялата околност, за да види царската челяд. Защото за сватбата пътуваха всички членове на Асеновия дом, с изключение на старата царица. Княз Петър и двамата Калимановци, севастократор Александър с жена си Зорка, деспот Мануил и деспотицата, крал Владислав и кралица Белослава, старата госпожа Тамара, великият боляр на Скопие — Тихомир с жена си, която бе леля на севастократорицата. Никога людетe по тия места не бяха виждали събрани на едно място толкова знатни и високи особи. А заедно с тях пътуваха и всички велики боляри, всички велики войводи, всички митрополити, архиепископи и епископи на цялото царство начело с архиепископа на Търнов, известният чрез постнически подвизи Йоаким, който стоеше по ум и благонравие над всички монаси. Войводите в крепостите посрещаха царската глота, водеха коне за смяна, носеха храни и пития, поднасяха дарове. На всеки престой кочиите с веното на младата невеста се увеличаваха с безкрайна върволица. Севастите на Верея, Адриановград

и Дидимотихон още отпреди бяха натрупали огромни складове с храна за многохилядната рат. Елена непрестанно гледаше навън, подавайки глава от прозорчето на кочията, и с детско любопитство наблюдаваше местата, през които минаваха.

Веднъж срещнаха пътуващ лагер кумани. Шатрите им, направени от кори от дървета, бяха нагласени върху широки коли, теглени от две редици волове. Сякаш се движеше цял град: с кухните, с виковете на децата, с молитвите на жреците, които отслужваха обрядите в пътуващите шатри. От Адриановград надолу често се виждаха кербани с камили, които бавно и спокойно пренасяха стоки между изток и запад. Елена забелязваше растения, които никога не бе виждала, ширни реки, каквито не подозираше, че съществуват. А когато приближиха морето, което започна отдалеч да се белее като тънка сребърна ивица, тя не откъсна вече взор от него.

Пред градските врати на Галипол ги очакваше Йоан Ватаци с всичките си войводи и многобройни войски. Двамата императори се прегърнаха с искрено и сърдечно движение, като се целунаха три пъти тържествено по бузите. Ватаци се поклони пред царица Анна и прегърна малката си снаха. Елена стори дълбок поклон пред свекъра си и му целуна десница. Тогава Ватаци я дари с наниз от едри бисери, които майка ѝ веднага сложи на нежния детски врат. Беше решено сватбата да стане в лятната резиденция на Ватаци, която се намираше в Лампсак, на отвъдния бряг. Там патриарх Герман щеше да венчае двамата невръстни младоженци, а Йоан Асен щеше да остане в Галипол, където после патриархът с целия си клир щеше да дойде, за да посвети в патриаршеско достойнство търновския архиепископ Йоаким. Императорската галера се люлееше край брега, за да отведе младата невеста и сватбарите в Лампсак. Там императрица Ирина и младият Теодор очакваха с нетърпение момичето, което вече ставаше тяхна дъщеря и съпруга.

Настана мигът на раздялата. Чак сега Йоан Асен разбра какво бе извършил. Той жертвуваше детето си. Отделяше се завинаги от него. Даваше го като залог за едно приятелство, което никой не можеше да знае колко ще трае. Тъмните очи на момичето се изпълниха със сълзи. Напразно то се мъчеше да си припомни всички мъдри и хубави наставления, които старата царица Елена му бе дала на тръгване от Търнов. Малкото му сърце преля от мъка. Хълцания го задушиха. Йоан

Асен подаде десница за прощална целувка. Зад леко замъгления му взор ясно се четеше скръбта и вълнението, което той се мъчеше да надвие.

— Ти отиваш вече в чужд дом, Елено. Отсега вече император Йоан Ватаци ще ти бъде баща, а императрица Ирина — майка. Вярвам, че и при тях ще продължаваш да бъдеш същата мъдра и благонравна девойка, каквато си била досега. Един ден, а дано той бъде по-далечен, ти ще бъдеш повикана да царуваш над страната, в която отиваш сега. Постарай се да вземеш пример от новата си майка и не ти желая нищо друго, освен да станеш някога тъй прочута с благочестието и мъдростта си, както е тя сега. Постарай се да бъдеш обичана и почитана в новото си отечество преди всичко с добродетелите на сърцето и ума, а после поради външните си качества. Защото скромността и искреността са най-високата украса на една жена.

Със спокойно лице и разкъсано от мъка сърце царят отдръпна ръката си, която Елена бе обляла със сълзи. Той изпрати жена си, дъщеря си и знатните сватбари до брега и остана там чак дорде галерата се загуби в далечината, прилична на малка тъмна точица.

И още стоя, дорде сенки забулиха снагата му и заличиха ранния блясък на изпъстрените му със сребърни ивици коси.

Корабът иде!

Първи го бе забелязал княз Теодор.

Младият годеник стоеше редом с майка си на скъпия килим, постлан върху скелята на пристанището в Лампсак. Слаб, висок, със замислено лице, Теодор очакваше с боязън и свенливост момичето, което му бяха определили за невеста, която щеше да му бъде другарка в игрите и учението до деня на пълнолетието му, откогато бракът щеше да се счита за действителен.

Единствен син на императорската двойка, с нежно здраве и дълбока чувствителност, Теодор бе израснал сред непрестанните грижи и прекомерна любов на своите родители. Напомнящ по вънкашност и по дух високонравната си майка, сега той се вълнуваше заедно с нея пред чуждата девойка, която щеше да влезе в тяхното семейство.

Затова, когато и двамата зърнаха на приближаващия кораб стройната осанка на младата българска княгиня, която приветливо им

махаше с ръка, едновременно и майката, и синът усетиха как някаква тежка грижа се изпарява от сърцата им.

Това хубаво и любезно дете, което идеше към тях, изведнъж ги спечели. Все пак те двамата си оставаха заедно. И новодошлата нямаше да намали обичта, която хранеха един към друг. Ала бедното дете, тъй малко още, се отделяше завинаги от своите, от баща, майка и братя. О, още в първия миг те трябваше да привлечат самотното му сърце, в първото приветствие да влеят цялата топлина, цялата нежност, която изпитваха сега към новодошлата.

Безсилна да смогне над сърдечния си порив, императрица Ирина се спусна с развълнувана стъпка към кораба, който спускаше котва, и щом смъкнаха мостика, тя първа напусна брега и се изкачи към скъпите си гости.

Двете царици се прегърнаха с дълбоко вълнение. След това веднага Ирина Ватаци се обърна към младата невеста и преплете пръсти в смирен възторг, тъй чист и тъжен бе взорът на прекрасното момиче, тъй пълен с очакване и страх. С топла сърдечност императрицата разтвори прегръдки и стисна към сърцето си новата дъщеря, изпратена ѝ от бога. Усети как детето въздъхна с дълбоко облекчено сърце и как нежно се притисна към нея.

Доверието бе спечелено.

— А сега да те запозная с твоя нов брат Теодор — каза императрицата и се обърна към сина си.

Юношата пристъпи смутено, леко се зачерви и подаде ръка на невестата си. Елена се поклони и двамата се целунаха с детска тържественост и строгост сред възхитените и умилни погледи на присъстващите.

В съборната църва на Лампсак ги очакваше патриарх Герман, заобиколен от целия си клир: митрополити и архиепископи, епископи и всечестни монаси, архимандрити и игумени.

Когато невръстните младоженци застанаха един до друг, уловени за ръце, връз изpletения от свежи цвета килим пред олтара, под благославящата десница на патриарха, Ирина и Анна не можаха да сдържат сълзите си.

Тъй невинни и тъй печални бяха детските лица.

Бузите на Елена цъфтяха румени като червената ѝ руба, везана със златни трендафили. Мантията ѝ от небесносин персийски аксамит

стигаше до земята и беше подплатена с кафяв атлаз. Теодор Ватаци носеше на главата си затворена корона, като шлем. Туниката му от сирийски пурпур бе тясна и права, като на василевс. В дясната си ръка той държеше скиптър с малък златен кръст на горната част.

След бракосъчетанието всички отидоха в залата на сватбен пир, където придворните граматници написаха хрисовула за венчавката:

„Съборно деяние относно венчавката на самодържеца на Никея, кир Йоан Дука Ватацес и българския цар Йоан Асен — за господаря Теодор, син на царя Ватацес, и дъщерята на българския цар. Месец май, двадесети ден, сряда, година 1235. Събрахме се всички архиереи заедно с всесветлия патриарх по царска заповед и разсъдихме общо за тази сватовщина и за другата спогодба между царства му и великия цар Йоан Асен. За държавния господар Теодор Ватацес и дъщерята на височайшия цар Йоан Асен — господарката Елена. И като обсъдихме обстоятелствата и ползата, която всички православни българи и ромеи ще имат от това сватовство, и вредата пък, която ще имат враговете им — единодушно даваме съгласието си. Венчавката се извърши в град Лампсак от превисокия патриарх Герман, в служение със следните всечестни митрополити...”

Следваха подписите на патриарха и двадесет най-видни архиереи.

Грамотата предадох на българската царица и високите ѝ люде.

Тогава дойде мигът на най-тежката раздяла. Анна трябваше да се върне със синовете и близките си в Търновград, а Ирина и младите щяха да заминат за Никея.

Далече, отделени през планини и морета, щяха да бъдат вече майката и дъщерята. С дълбоко съчувствие Ирина остави българската царица да изплаче всичките си сълзи, притиснала до гърдите си малката си дъщеря. Мълчалива и трогната, тя не се опита нито за миг с празни слова и безсмислена намеса да облекчи тази гореща скръб.

Пристъпи към тях чак когато Анна сама отпусна детето си и го предаде в ръцете ѝ:

— Ти си вече нейна майка... Обичай я... Бди над нея...

С покровителствено движение Ирина прибра момичето, което хълцаше и отчаяно простираше ръце към майка си, обгърна раменете му с ласкава десница:

— Ще я обичам повече от сина си. Кълна ти се...

Придружавайки кир Ватаци, Анна и българските сватбари, към Галипол отплува и сам патриарх Герман заедно с целия си клир. И там се извърши делото, което изпълни сърцето на Асена с най-дълбоко доволство. След грамотата, в която се скрепяше бракът на Елена и Теодор, граматичи написаха нов хрисовул, в който благоговейният и свят мъж Йоаким — преждеосвещеният архиепископ на Търнов — бе наречен патриарх не само на думи, но и с писмено деяние на патриарх Герман и на всички източни епископи, които, след като го подписаха, го дадоха на благочестивия цар и на новопосветения патриарх неотделимо, за вечен спомен.

С това се признаваше законно независимостта на българската църква. И ако Йоан Асен не получаваше вече нищо от целия този съюз с Никея, постигнатото бе предостатъчно, за да задоволи дадените жертви от бащиното му сърце.

Защото споразумението по останалите въпроси срещна мънотии още на следния ден от започването на изпълнението на третата точка от договора: подялбата на латинските земи.

Военният съвет се събра на приятелска и братска трапеза. След като изпратиха царица Анна заедно с новопосветения патриарх и свитата им, както и всички високи гости и сватбари, двамата царски сватове седнаха един до друг на средата на дългата маса, край която бяха заели места всички техни велики и мали войводи.

Йоан Дука Ватаци първи пи наздравица по тракийски от един позлатен рог от бик. Остави го до половината недопит и го подаде на българския самодържец. Тъй те се побратимиха по бранен обичай.

След яденето и пиенето в кулата на Галиполската крепост се оттеглиха най-знатните военачалници, за да уговорят подялбата на земите. Разпериха връз една маса картата на бойните действия и двамата царе сведоха чело над нея. Ватаци сложи ръка върху галиполския полуостров и каза:

— Всичко това ние превзехме преди започването на общата бран. Затова целият полуостров заедно с крепостта Галипол и град Мадит, както и градовете по брега на Мраморно море, няма да влизат в делбата...

Севастократорът Александър се спогледа с брата си. И на двамата мина през ума една и съща мисъл: ако латинците не знаеха, че сме съюзници, и не се боеха от нас, едва ли вие щяхте тъй лесно да превземете тия градове от изплашения враг...

Ала прехапах устни. Не казаха нищо. Защото друга мисъл се загнезди в тях, по-ядовита, по-опасна от първата.

Явно бе намерението на никейците. Да се промъкнат постепенно по брега на Мраморно море към Босфора.

Войводата Никифор Тарханиот, одързостен от мълчанието на българите, посочи една крива черта на картата и каза:

— Това ще бъде границата между България и Никея: на запад реката Хебър, а на изток град Ганос. От теза две места, като се образува основата на един триъгълник, най-горната точка на триъгълника по северна насока ще бъде крепостта Цурул. Оттам на север каквито земи има — ще бъдат ваши.

Българите пак се спогледаха. Никейците бяха много щедри. Оттам на север каквото имаше — бе все за тях...

А всъщност тези земи бяха вече почти всички в техни ръце.

Но това нямаше значение. Другаде бе най-голямата важност на спора. И Йоан Асен не се поколеба веднага да сложи въпроса:

— Добре. Съгласни сме. Макар че това, което ни се дава, а именно земите на юг от Адриановград, Асеновград и Сяр да са вече наше владение. Искам да бъда начисто относно намеренията, които има Никея към освобождаването на Константиновград от латинците.

Този път никейците се спогледаха. Андроник Палеолог и Никола Котерци си направиха знак кой да отговори. Ала тях ги изпревари Лъв Гавала, който при вида на мощната съюзническа армия се бе отказал от бунтовническите си намерения и се бе покорил на Ватаци.

— Аз смятам, че най-важното засега е: преди всичко да отнемем Константинопол от латинците. После лесно ще се спогодим.

Всъщност най-важното за Асен бе да изгони от Константиновград омразния му Жан дьо Бриен, който тъй надменно го бе оскърбил. А дали след това ще му бъде по-приятно никейците да властвуват в Царския град или латинците, то бе друг въпрос.

— Аз предлагам следното: господар на Цариград да бъде този цар, който пръв влезе в него. Ако ние успеем първи да нахлуем през Златната порта и кир Йоан Асен влезе първи в града и седне връз престола на Света София, то градът ще бъде наш. А ако вашата флота първа успее да доближи стените и да прехвърли войската си в града, като отведе кир Ватаци в Света София, нека бъде ваш... — каза великият войвода Драгота.

Ватаци изгледа людете си. След това поклати глава.

— Рано е още да делим кожата, дорде мечката е жива... Нека първо да видим щастieto на оръжието си...

Обладани от леко недоверие един към други, с охладнели сърца, двамата царе разделиха войските си и потеглиха в поход.

Ватаци се отдели по посока на Пропонтида, която бе по-близо до неговите земи. Асен нахлу в Тракия. За късо време всички латински земи паднаха в техни ръце. Мадат, Сест, Кардия, целият Херсон. Падна и най-яката крепост — Цурул. Българите влязоха в Адриановград и изгониха латинския гарнизон.

В края на лятото двете победни войски се спряха и съединиха пред вратите на Константиновград.

Никога по-страшна напаст не бе постигала Царския град. Отникъде не бе дошла още никаква помощ. А пред стените на града идеше безбройна рат, докато откъм морето Лъв Гавала водеше флота от 300 кораба.

Венеция изпрати на Бриен помощ от 25 галери под водачеството на Леонардо Куирини и Марко Гусони. Те пристигнаха едва когато двете войски бяха вече в разгара на боя.

Жан дьо Бриен заповяда да обезоръжат всички гърци в града и да вземат оръжието им за латинската войска. Така една голяма надежда на Ватаци пропадна. Защото той се бе надявал, че градът ще се предаде отвътре. Затова, когато зърна от брега да тичат мъже, облечени в гръцки дрехи, с гръцко оръжие в ръце, и да приближават към корабите му, той не се защити от тях. Ала измамата се разбра чак когато преоблечените латинци почнаха да навлизат в корабите им да посичат каквото им падне подръка. В този миг пристигна флотата на венецианците и се спусна по средата на никейската.

Неуспехът по море се отрази на действията откъм суша. Йоан Асен действуваше извънредно предпазливо, защото бе научил, че гърците ще предадат града на Ватаци, а той предпочиташе в такъв случай Константинопол да остане в ръцете на латинците. Освен това таен пратеник от България му бе известил, че ромеите в страната надигат глава, помамени от лъстивите обещания на Ватаци. Защото те бяха приели с радост властта на Асена след поражението на кир Теодор Комнин. Ала сега, след издигането на Никея, която с българска помощ бе изправила глава и бе сложила крак на полуострова, ромеите в България отправяха очи към гръцкия император, който възкресяваше надеждите им, че някога ще си върнат Константиновия град.

Настана ранна есен, с безкрайни дъждове и неочаквани студове. Двамата съюзници се прибраха в земите си, без да вдигнат обсадата.

Зимата на 1236 година щеше да послужи за трескави приготовления. Новата пролет да види нови войски и нова флота пред стените на застрашения град. Защото Константиновград не можеше да се превземе без флота.

А Йоан Асен бе взел ново решение:

Тази флота да бъде вече негова — българска.

Княз Петър държеше изплетените от кафениена и кармъзена свила поводи на коня, като го потупваше ласкаво по дългата стройна шия. Очите му не можеха да се откъснат от младата амазонка, която се усмихваше към него.

Внезапен топъл вятър бе очистил бледото декемврийско небе от тежките челичоцветни облаци, за миг бе възвърнал измамата на есенния ден, като последна утеха пред настъпващата зима. Пътеките на Света гора бяха отрупани с изсъхнали листа, които тихо шумоляха под копитата на конете.

— И после? Станала ли Мария норвежка кралица?

Ирина гиздаво поправи лисичия калпак над тъмните си къдри, които излъчваха червеникави отблясъци, подпря десницата си на гъвкавата си талия и каза:

— После? Не. Не е станало това, което става винаги в сказанията. След като отвякъл византийската княгиня, Харалд Хаардаде я върнал назад, при леля й, императрица Зоя, като й заръчал да каже: тъй обичат норманите. Защото по целия път той не се докоснал дори до тази, която обичал. Ах, чудни времена са били тогава... Харалд Хаардаде бил херой, за когото и досега се разправят сказания. Борбите му с Георгиос Маниак, победите над сарацини, над чудовища, над неверници от разни земи го направили прочут по целия свят. Такъв началник на варягите в Константинопол дотогава не били виждали. Ала при всичката му храброст, при все че той защитавал и пазил Царския град, хората около Свещения дворец начело с Георгиос ден и нощ правели интриги, дорде Зоя заповядала да го хвърлят в тъмница, след като отказала да му даде внучката си.

— Това често се случва... — каза замислено Петър, загледан в един дребен сипак, който скачаше по оголените клони. — Верните и почтени люде да загиват, а нехвелитите да се радват на почести и призьн.

— В тази тъмница живеела някаква отровна змия. Харалд не подозирал това. Ала насън му се явил брат му свети Олаф и го

предупредил. В същата нощ покойният Олаф, цар на норвежците, се явил и на някаква знатна матрона в града, като ѝ заръчал да стори всичко, за да освободи брата му. Предизвестен за грозната напасть, Харалд Хаардаде не спал цяла нощ и убил змията. А докато съмне, ето че и верните люде на патрицианката дошли и го освободили. Императорската внучка се спуснала от Влахерна по една въжена стълба и норвежският княз с византийската порфирородна избягали с галера през Понтийско море... Тъй норманецът показал на императрица Зоя, че може да стане съпруг на нейната сродница. Ала той се отвращавал от насилието и измамата. Той искал Мария да му бъде дадена свободно, по добра воля. Сам накарал да спрат галерата и да отведат Мария обратно. Но Зоя не се показала достойна за това хубаво дело. Тя не пустила вече внучката си на север. И Мария била омъжена за някакъв знатен наш военачалник...

— А Харалд Хаардаде? — попита Петър.

— Той се оженил за Елизиф, дъщеря на крал Ярослав.

Петър се навъси. Поклати глава. Черният му перчем падна над челото. Той го прибра с бързо движение. Сивите му зеници се спряха дълго връз Ирина.

— Аз да бях на негово място, нямаше да имам такова доверие в Зоя и никога не щях да върна княгинята обратно.

Ирина се изчерви, наведе клепахи. Младежът понечи да каже нещо, ала внезапно изгуби дързост. Скочи от коня, почна да поправя юздата му. Смути се. Извърна лице. За да прикрие вълнението си, той внезапно попита:

— Ирино, ти ще станеш втора Анна Комнина. Всичко знаеш, всичко си чула. Можеш ли ми каза, кой е тоя Планински старец?

Въпросът бе даден прямо, с наивна откровеност.

Ала девойката отвори широко очи, с непреодолим ужас. Озърна се изплашена, пребледняла. След това сложи пръст на устните си:

— Мълчи! Как смееш да произнасяш името му?

Тя пак се озърна.

— Не се говори за...

Петър стоеше поразен. Какво бе казал? Защо Ирина тъй много се бе изплашила? Предната вечер той бе чул чичо си Александър да казва на царя: „Каква е тая дързост от главатаря на асасините, да ти проважда посланици, които мърмрят българския цар, че още не му

пратил дарове, както кралят на Венгрия, императорът на Алемания, султанът на Кайро и други князе...”

А баща му Йоан Асен бе рекъл: „Планинският старец има право. Щом Фридрих, Бела и други знатни са му изпратили, тогава и ние ще трябва да върнем посланиците му с любезен отговор и дарове.“ На което Александър бе отвърнал: „Аз бих му пратил един кинжал в сърцето. И нищо повече. Да се отърве светът от него...”

Ала самодържецът бе мъдър и не искаше с излишна надменност да си създава такъв опасен враг.

Любопитството на Петра се увеличи. Кой бе главатарят на асасините? Защо не смееха да произнесат името му? И той поднови упорито въпроса си.

Ирина сниши глас, сякаш се боеше и разтрепераните от късния есенен вятър клони да не чуят.

— Между нашите архонти, пленени от битката, има и един, който е ходил в Сирия и е виждал стареца. Когато главатарят минавал през друмищата, пред него вървял херолд, който викал: „Никой да не дръзва да се явява пред този, който държи в ръката си живота и смъртта на царете!...” Все пак архонт Ставраки дръзнал да погледне от прозореца на странноприемницата си и видял един висок, едър мъж с дълга бяла брада и също тъй дълги бели коси. Това бил... — Девойката сниши още повече гласа си и пошъпна едва чуто: — Алаодин...

След това сякаш се сепна от собствената си дързост и го замоли:

— Нали няма никому да кажеш?

Момчето махна с ръка. Нима щеше да се бои от името на някакъв сириец? Срам го обземаше при мисълта, че може да съществува нещо, от което той трябва да се страхува.

С буйно движение той улови девойката за ръцете, надникна в очите ѝ.

— Аз не се боя от нищо. Нито от Алаодина. Ще отида да го намеря в земите му и ще попитам тоя злонравник как смее да твърди, че държи в ръцете си живота и смъртта на царете...

Ирина прехапа устни. Цяла се разтрепера. Сложи ръка на устата си.

— Какво говориш? Та той уби Конрадо Монферато, той уби прочутия Саладин... Той изпроводи убийци на Ричард Лъвското сърце, на Филип Август... Нему пращат дарове най-мощните господари на

света... Как ще отидеш в замъка му, който е построен между две планини и само входът му е вече цяла крепост... А слугите му са верни до смърт. Когато им каже да направят нещо, те веднага го изпълняват, защото умират с радост заради него.

Ирина потръпна, загърна избуяла снага в кожухчето си от вишнев аксамит, притегна колана си. Извърна глед наоколо. По бледото ѝ лице полази тънка багра.

— Да ходим вече.

Тя подкара коня си по тясна пътека. Петър вървеше след нея, уловил своя кон за юздата, замислен върху всичко чуто, което бе накарало кръвта му по-буйно да загори, в жажда за подвизи и смелост. Когато пътеката стана по-широка, двамата се метнаха на буйните животни и препуснаха из друма, между гъсто изникналата гора, чиито клони бяха тук-таме още покрити с увехнали листа.

— Къде се намира замъкът на Стареца? — попита отново момчето.

— Ах, защо ти казах... — въздъхна Ирина Комнина. — Сега все това ти е в ума... — Тя пак се озърна. — А ако ти разкажа всичко, което знам, тогава ще поискаш веднага да заминеш... Кълна се в плитките си!

Ала очевидно тя гореше от желание да разкаже тайната, която знаеше. След като Петър настоя с горещо усърдие, тя започна да разправя:

— Алаодин си построил таен палат, в който имало стаи със златни и сребърни стени. Из градините течали реки от мляко, мед и вино. Дивни хубавици свирели на лютня. Дрехите им били обсипани със скъпи камъни, които светели като слънце. По дърветата растели най-чудни плодове. Когато Старецът искал да убие някого, той давал на някой от прислужниците си да пие хашиш. Затова ги наричат хашишини, или асасини... След това, като заспи, той карал да го пренесат в тайния палат. Там момъкът се събуждал, не могъл да се начуди на всичко, което вижда, като смятал, че е в рая, заобиколен от хуриите. Защото асасините са мохамедани. После отново го приспивали и го пренасяли. Когато дохождал на себе си, Алаодин му казвал: „Видя ли, че който слуша добре господаря си, отива в рая? Ако си ми винаги предан, ще живееш винаги там.“ И му заповядвал да намери отбелязаната жертва и да я убие дори като пожертвува своя

живот. Убийците изпълнявали заповедта му с голяма радост, защото искали да отидат по-скоро в рая и да останат там. Ах, да пази бог асасин да пратят при тебе. Не ще те остави, дорде не те затрие...

Двата коня, белият и алестият, спряха за миг, сведоха глави да пият вода от една малка рекичка, която се препречи на пътя им. Изведнъж Петър грабна от колчана на кръста си тънка стрела, обтегна с яка ръка тетивата, след няколко мига загарът му донесе едър заек с мека сиво-жълта козина.

— Но как е възможно всичко това. Аз не мога да го повярвам! — възкликна момчето, като сложи дивеча в ловджийската си чанта.

— Това съм го чувала от чича си Константин, който е пътувал из земите, дето лястовиците зобят чер пипер... — каза Ирина и извади от колана си сребърна помандера, отметна капачето, което бе отрупано с безценни камъни, намаза на пръста си малко от скъпото масло, потри кожената яка на стегнатия си в кръста кожух.

Младият княз разпери жадно ноздри. Облак от благоухание го задави, чудният мирис заедно с тишината на гората, с прекрасния образ, който стоеше пред него, с горещата младост, която кипеше в жилите му, се смесиха и изникнаха в сърцето му като ново, вълнуващо, никога неизпитано чувство.

След заминаването на Елена той бе намерил в Ирина утеха и другарка, която заместваше родната му сестра с живостта на нрава си, с дълбоката мъдрост на словото и необикновения дар да разказва приказки и небивалици. Ирина Комнина не говореше обикновено много, винаги затворена в себе си и страшната си гордост. Ала когато някое лице ѝ харесваше, тогава тя можеше да бърбе с часове, да измисля приказки, да разказва събития от миналото с рядък дар и увлечение.

Калиман бе още малък. Елена далеч, новородената му сестра Тамара бе още пеленаче. Царица Анна отделяше цялото си внимание между грижите за своите болници и приюти, между писмата, които изпращаше и получаваше от Никея, между радостите и тревогите, които ѝ причиняваха отглеждането на Калимана и Тамара. Петър намери другарство и развлечение в обществото на Комниновите деца. Докато Йоан и Димитри му бяха приятели, които пазят и чувствуват разликата между царския син и синовете на един пленник, Ирина можеше с чуден дар да се наложи, сякаш тя бе господарката на тоя

дом... Тъй властни и свободни бяха движенията ѝ, тъй повелителен отсенъкът на младия ѝ глас. Всъщност тя не обичаше да се налага, винаги сдържана и надменна в обиденото си честолубие. Ала самата ѝ външност, гласът, движенията, походката имаха нещо властно и неотразимо, нещо покоряващо и заповедническо в себе си.

— Ирино! — се обади някъде наблизко звънливият глас на Димитри Комнин.

Юношата изникна от гората, като накара коня си да прескочи ниските храсти.

Той бе буен и тъмноок, с почервеняло от ездата лице. В жилите му течеше най-чиста Комнинова кръв.

— Къде е Йоан? — попита буйният младеж. — Дирих го навсякъде.

— Трябва да е намерил някъде параклис между два дъба и се е унесъл в молитва... — каза Ирина. Тримата се засмяха.

Йоан Комнин приличаше напълно на майка си, която бе от рода на Петралифите. Севастократор Теодор Петралифа, баща ѝ, бе прочут по своята набожност, която бе наследена от дъщерите му, най-вече от Теодора, която се бе омъжила за незаконния син на Михаил Епирски.

Петър и Ирина препуснаха напред, надавайки весели смехове.

— Искам да уловя бялата лисица, която се криела тъдява! — извика въодушевено князът.

— Аз пък отивам на пазара да си купя ръкавици! — отвърна Ирина и метна игрив взор към престолонаследника, като шибна коня си по посока към южния завой на Етъра.

— И аз ще дойда — каза Петър и я настигна.

Във Фрушката махала богати търговци от Сплит и Дубровник, от Генуа и Далечния изток бяха открили дюкянчета с най-пъстра и рядка стока. Из тесните, стръмни улички купувачи и продавачи се блъскаха едни в други, сред неспирните викове на тия, които хвалеха стоките си. Някои пътуващи търговци бяха разположили стоките си на открито, в набързо построени бараки, като се надпреварваха да примамват купувачи.

Петър и Ирина оставиха конете си на стражите при подножието на Сечена скала и тръгнаха пеш, смесени с народа, без да бъдат познати в гъмжащата навалица. На княза бе весело да се движи така

неизвестен сред пъстрия глъч на тълпата. Той улови Ирина за ръка, за да не я блъскат, и двамата се отправиха към Фрушката махала.

На площада пред „Св. 40 мъченици“ фокусници бяха обтегнали въжета, по които се мятаха маймунки, донесени от юг, край един мечкар се бяха струпали деца, по стъпалата на църквата бяха насядали момци, които хвърляха зарове. Изправени край дюкянчетата си, берберите хлопаха по медните тасове и привличаха вниманието на минувачите, други хвалеха преснотата на сиренето и яйцата, които селяни от околността току-що им бяха донесли, някои пееха в еднообразен ритъм качествата на ябълките и орехите, които бяха струпали в чували край дома си. Кервани от коне носеха сол от Тесалоника в големи торби, закрепени от двете страни на седлото с мрежи, изплетени от въжета.

Петър спря пред един пътуващ драчки търговец, който високо хвалеше стоките, разстлани по един килим, връз земята. Какво нямаше наредено по него: свещници, бронзови лампи, шишенца с елей и мускус, чантички от брокат, чантички, изплетени от сребърни халчици, сандъчета и гребени от слонова кост, чаши от оникс и венецианско стъкло, сушен кармъз, трагант за позлатяване на платове и икони, кипърски зехтин за мехлеми.

— Избери си нещо — каза той на момичето. — Вземи това, което ти харесва.

Кира Ирина посочи без колебание едни обици, изработени във вид на слънчогледи. От едно кръгче, изпълнено с дребни рубини, излизаха във вид на звезден лъч тънки златни конци, които завършваха с по един бисер.

Колкото по навлизаха във Фрушката махала, толкова повече врявата и блъсканицата утихваха. Най-видните търговци дори нямаха дюкяни, а държаха стоките си вкъщи, чакаха да ги дирят, да им се молят, за да разгърнат богатствата си. Подириха къщата на Леонардо Марбони, богатия дубровнишки търговец на скъпи кожи. Завариха го, тъкмо разтоварваше нови пратки, получени от север. Стаята на горния кат бе пълна с пъстри килими и множество древни ракли, отрупани с везани възглавници.

— Зимата ще бъде студена, та бързам да се запаса с повече кожи от русите и половците... — каза той, като се поклони и хвърли изпитателен поглед към двамата необикновени купувачи. —

Паяжините не могат да се оберат, облаците са все дребни и вървят към юг. А ластовиците заминаха много рано... Голям мраз иде.

— Имаш ли хубави ръкавици — попита Петър. — Дебело подплатени, за разходка с шейна и за зимен лов...

Търговецът побърза да извади от един сандък разни видове ръкавици. Момата премери няколко чифта и почна да се колебае между едни от агнешка кожа и едни от еленова. Князът купи и двата чифта и ѝ ги подаде. Дордето той избираше за себе си, Ирина спря взор връз хубавите северняшки кожи, разхвърляни навсякъде из стаята, зарови ръце между тях, погали лъскавата им мека козина. След това взе един снежен хермелин, с къси и черни опашчици, уви го с доволство около шията и затвори очи от наслада.

— Колко ти прилича — каза Петър, — вземи го...

Тя въздъхна, остави кожата, обори чело.

— Само кралици и царици могат да носят хермелин...

Петър пламна, извърна очи наоколо си. Търговецът го гледаше леко засмян. Леонардо разгърна широко ръце. Ръкавите на тъмносинята му туника, попъстрена с жълти точки, се разпериха като криле на пеперуди.

— Всичко става на тоя свят...

Князът прехапа устни и се извърна към момичето. Ирина се усмихваше тихо и загадъчно. Той избра зирдави за подплата на ловджийския си кожух, помоли Ирина да си вземе лисици — за яката на зимната си дреха, и се сбогува с търговеца, след като щедро го надари.

Леонардо Марбони ги изпрати до пътната врата и каза:

— Благодаря най-покорно, светлий княже!

В това време Йоан Асен питаше жена си:

— Къде е Петър?

Царицата се замисли. От известно време тя изглеждаше променена. Забравяше да отговори или дълго мълчеше, преди да отговори. Той повтори въпроса си. Пристъпи към люлката на Тамара и погали синеокото момиченце.

Анна се окопоти. Възвърна в паметта си думите, които бе чула преди малко, и каза:

— Отиде към Света гора с децата на Комнин...

Асен сви вежди, поклати глава:

— Те не са вече деца, Анна... Трябва да се внимава с тях...

Царицата го изгледа с широко отворени очи:

— Какво искаш да кажеш?

— Нищо. Препоръчвам само да се внимава...

Анна седна пред недовършеното си писмо и каза:

— Ирина ми е като дъщеря... Какво щях да правя, ако нямах нея, след като замина Елена?

Гласът ѝ внезапно се сниши, задавен от скрити сълзи.

Царят бързо приближи до нея, погладил косата ѝ, извърна лицето ѝ към себе си. Взря се в червените ѝ подути клепачи.

— Анна! Кажи. Ти криеш нещо от мене. Какво тежи на сърцето ти? Кажи!

Царицата сведе чело. Не отвърна. Много неща тежаха на сърцето ѝ. Ала тя не можеше да наскърбява мъжа си с празни слова. Това, което бе извършено, не можеше да се върне вече. Унията бе скъсана. Папата не им изпращаше вече благословията си. Елена бе омъжена и далече. Елисавета бе мъртва.

— Кажи... — повтори настойчиво той.

Тя вдигна към него светлите си, натъжени зеници. И горчива мъка прониза сърцето ѝ. Колко състарен изглеждаше самодържецът... С вкопани страни и дълбоко хлътнали, обкръжени с тъмни сенки очи. И него го гризеше тайна мъка, която той не смееше да открие никому. Тя скочи, притисна чело до гърдите му. Пошъпна:

— Моето, то ще мине... Ще свикна без Елена. И тя ще ме забрави. Но ти? Кажи, на тебе какво ти тежи... Кажи, Асене... Не крий от мене.

Той я пусна. Тежко падна връз ниския миндер до прозореца, закри лице с ръце. Как да каже разкаянието си от съюза с Ватаци... Станалото не можеше да се върне. Елена бе скъп залог и бе далеч. Свят обръч я бе свързал с дома на никейския император. Как да каже съмненията си, тревогите, които не му даваха нощем покой, които покриваха челото му с бръчки, а косите му се прошарваха със сребърни жички?

Прав бе светият старец Василий... Верни бяха думите му.

Ето че гърците в земите му надигаха глава, поощрени от внезапното засилване на кир Ватаци... А той сам го бе издигнал! Сам го бе изтръгнал от забравата и слабостта, в която бе изпаднал.

Асен въздъхна дълбоко. След това откри лице. Загледан с празен и съсредоточен взор в нещо невидимо, в една точка някъде из здрачния въздух.

Не. Не... Все пак... Той бе получил автокефалната църква, която му бе необходима за духовното единство на държавата. Ако гърците сега обръщаха очи към Ватаци, който се смяташе за бъдещ освободител на Константиновград, то преди с право се покоряваха на духовната власт на Герман, вместо да смятат за свой духовен пастир униата Василий...

Освободител на Константинопол... Добре. Нека го заемеше. Ала да не чакаше помощ от българите. Ако го вземат, нека го вземат сами.

Никога Ватаци не можеше да има българската рат... Никога... Ала Асен можеше да си достави флота като неговата. И тогава щяха да видят кой ще бъде господар на Царския град...

Пролетта щеше да покаже. И той реши веднага да пише в Генуа, за да поръча 25 галери.

Първите български кораби!

Тази мисъл го уведри. Той скочи. Лицето му бе прояснено. Анна се усмихна. Разбра, че лошите мисли са отлетели. Погали леко челото му. Със същата нежна преданост, както в първия ден на сватбата.

Навън се зачу весел глъч. В стаята нахлуха с радостни викове Петър, Ирина, Йоан и Димитри... След тях тичаше малкият Калиман. Ирина носеше на високо издигнатата си десница малък сребрист сокол...

Като зърнаха царя, младежите веднага утихнаха и се поклониха. След това се затекоха към царицата:

— Купихме този подарък за Елена!... Ще изпратиме Матея да ѝ го занесе... Довърши ли писмото си? Гончиите чакат долу...

Два пъти в месеца между Никея и Търново пристигаха и заминаваха пратеници с послания и дарове.

Царят погледна през прозореца.

— Тези ли гончии са за Никея? Това не са наши люде, носят тугинска носия! Откъде ли е пристигнала вест?

Всички младежи се спуснаха и струпаха по прозорците. В това време навън по стълбите великият примикюр водеше двама сръбски монаси, които бяха изпратени от архиепископ Сава с писма и дарове за българския цар.

Йоан Асен ги прие в малката си работна стая. Монасите се снишиха в дълбоки поклони и подадоха на самодържеца една златокована книга, украсена с драгоценни камъни и бисери.

— Изпраща ти я нашият светител с молба да ти изкажем желанието му. На връщане от Палестина, където той бе отишъл да се поклони пред гроба господен, царственият монах се отби малко в Никея, а после в Константиновград като гост на Жан дьо Бриен. След това, понеже е вече на преклонна възраст и тялото му е изнурено от болести, той пожела да мине през земите на царство ти, да споходи своя сват, да се отбие и в Търновград на гости. Той слезе с кубер в пристана на Несебър и там чака отговора и людете ти, които да му помогнат през трудния път...

С изпълнено от радост сърце Йоан Асен издаде веднага повеля: дружина копиеносци да отведат веднага кочия в Несебър и след като нагостят обилно скъпия гост и го снабдят с всичко, необходимо за пътуване през настъпващата сурова зима, да го доведат в Търнов.

За посрещачи определи абат Витлеем и презвитер Добрейшо.

Вечерта кир Теодор причака нетърпеливо дъщеря си до прага на покоите ѝ.

— Какво говори днес княз Петър?

— Разправях му за Планинския старец... После ходихме във Фрушката махала...

— Купи ли ти нещо?

— Да... Ето това... — И тя показва даровете си.

— Нещо друго да сте говорили?

Хитрата девойка разбра любопитството на баща си. — Аз си премерих един хермелин, а той ми каза, че много ми приличал.

— И после? — попита жадно Комнин.

— Аз му отговорих, че никога не ще го нося, защото само кралици и царици е редно да го носят...

— А той? — попита още по-нетърпеливо гъркът.

Момичето млъкна. Въздъхна. След това каза съвсем тихо:

— Там беше търговецът...

Теодор Комнин се усмихна. Дъщеря му знаеше какво върши.

Той забрави, че пред него стои едно момиче, което е още почти дете. Улови ръката ѝ. Стисна я силно. Пошъпна:

— Ирино... В тебе ни е надеждата... От тебе чакаме свободата си...

Девојката наведе тъжно чело. След това внезапно и дръзко отметна глава назад. В очите и блестеше студена надменност.

Високи преспи затрупаха друмищата. Снежни виелици се блъскаха в прозорците на кули, хижи и болярски домове с нечувано суровство. Валеше ден и нощ, на едри гъсти парцали, без край.

Никога такава страшна и студена зима не бе идвала по тия места. Стогодишни старци не бяха чували от дедите си да е имало подобен мраз. Етърът замръзна. Хемските устия станаха непроходими.

В огнището на малката приемна на палата гореше силен огън. Край него беше насядала царската челяд. Всеки искаше да бъде поблизо до живителната топлина, която се разстилаше на две-три лакти около буйно пламтящите цепеници. Царицата и Ирина предяха лен и тихо разговаряха. Тримата младежи разглеждаха старинни оръжия, татарски лъкове, чешки копия, които ярко блестяха от червените отражения на огъня. Калиман си играеше с едрата котка, която едва чуто мъркаше, свита връз коленете му. Ала когато преставаше да я гали и постисваше по-силно галеното животно, то изваждаше нокти и се правеше, че иска да хапе.

— Остави на мира котката... — каза Анна. — Още не са ти минали драскотините от вчера... — Тя се обърна към Ирина: — Защо не дойде майка ти при нас?

— Татко страда пак от краката си, не може да стане, а тя не иска да го оставя сам...

Но какво може да прави едно буйно петгодишно момче, когато навън фучат страшни виелици и не може дори да отиде с шейната си на замръзналия Етър? Калиман стана, протегна яките си ръчички и каза:

— Ирино, разправи някоя приказка... Разправи...

Всички впериха очи в момичето. То наистина можеше да разкаже чудни неща, които може би бяха известни на мнозина други, ала никой не умееше тъй майсторски да приказва, да увлича, да унася слушателите си в дивни светове...

Девойката се усмихна. Не всякога тя можеше да измисля и да разказва. Това бяха особени часове, в които тя получаваше този дар и

щедро го раздаваше на околните си. Дали би могла сега да съчини или да разправи нещо?

Навън виелицата заблъска прозорците, зави като стръвен звяр, изсъска в огнището. Хвойновото дърво запращя, изпусна облак искри и горчиво-приятно ухание. Всички приближиха до момичето. Свиха се в кръг около него.

Ирина отпусна къделята, помисли малко. Очите ѝ се оживиха. Тя виждаше нещо далечно и невидимо за другите. Образи никнеха и растяха. Навън валеше гъст сняг, вихри виеха в комина. А тя виждаше цъфнали градини, залюлени от пролетен вятър гори, зелени ливади. Млади ловджийки дебнеха сърни и елени с костени лъкове, поваляха ги с точен прицел, притискаха с коляно жертвата. Момичета, облечени в бели хитони, къси до коленете и надиплени в талията, с венци от пъстри цветя на челата, пристъпяха в равен ход, две по две, и пееха песни в чест на Бендида...

Гласът ѝ бе чуден, звучеше като скъпа лютня, пълен с топлина и копнеж, магьосващ.

— Някога тракийският цар Рес имал най-вихрените, най-снежнобелите коне на света. Като буен вятър той летял на тях заедно с людете си. Нямало по-бързи конници от неговите, нито по-смели... Ала гръцкият херой Диомед, който притежавал също такива яки коне, го убил при Троя...

Изведнъж тя млъкна. Стана и дълбоко се сниши в поклон до земята. На прага стоеше царят.

— Продължавай... — каза тихо той.

Момичето се окопоти от смущението си, продължи старинната приказка, която разправяше за Бендида — богинята на смъртта, която отнася душите на мъртвите жени — за нейните славни празници, когато някога през ранна пролет жени и моми ѝ принасяли жертва за живот и плод... Веднъж свети Хипатий видял от гората да излиза жена, голяма колкото три човешки боя... Тя предяла и в същото време пасяла свини. Спряла пред светеца, изгледала го кротко, отминала и изчезнала във въздуха... Това била Бендида...

Анна слушаше прехласната и забравяше да завърти вретеното, да засуче преждата. Случайно взорът ѝ се спря връз царя, който слушаше също тъй мълчаливо унесен, облегнат на камината. И изтръпна. Ръцете ѝ отмаляха. Отпусна яворовата хурка.

Тъй необикновени бяха очите на Асена: спрени втренчено връз момичето, което разказваше, сякаш нямаше сила да ги откъсне от чудното видение.

Седнала край огъня, със зачервени от топлината ланити, със светли като крин ръце, които плуваха във въздуха, за да подчертаят красотата на някой образ, Ирина Комнина наподобяваше сама някоя от тия богини, от тия самодиви, за които умееше тъй хубаво да разказва. Опитомен гълъб стоеше кротко кацнал на дясното ѝ рамо. По копринените ѝ коси танцуваха огнени искри.

Сякаш за пръв път царицата отвори очи, за да погледне внимателно девойката, която стоеше край нея, която почти неотлъчно прекарваше всичките си часове в покоите ѝ, като нежна другарка, като сестра, като родна дъщеря...

Прави бяха думите на Асена. Не, не беше вече дете Ирина. Тънката и бързо израсла снага през последните месеци бе наедряла в несравнима, царствена красота. Косите ѝ падаха на дълги, лъскави витици чак до кръста, превързани около главата с тънък, свилен гайтан. Вратът ѝ бе строен и гордо изправен, като мраморна колона, челото и носът ѝ почти се сливаха в права, благородна черта. Говореше полека и сладкогласно, със същата увеличаща, мамеща бавност, която имаха и движенията ѝ.

Безимен страх полази по жилите на Анна. Сърцето ѝ заби силно. Нещо опасно, нещо застрашително затрептя във въздуха. Будното ѝ женско чувство я накара да застане нащрек, с всичките си усещания. Нещо ставаше. Кой бе в опасност? Тя изглежда сина си. Изглежда мъжа си.

Изглежда чужденката, която се бе вмъкнала в семейството ѝ.

Царят стоеше все тъй неподвижен, без да свали взор от младото момиче. Него ли съзерцаваше, или виждаше през него някакъв свой, далечен блян? Петър бе седнал на едно ниско столче край огъня, подпрял лакти връз коленете си, с наведено чело, впил очи в трепкащите модри пламъчета, които играеха над догарящите цепеници, заслушан в зачарования глас, който продължаваше да твори образ след образ, в пищни багри и плетеници от редки, звучни слова...

Менадите виеха луди хора по лунните поляни, в ритъма на звучни тимпани. Змии лижеха бузите им, обвивайки вратовете им, обкичените им с венци от дъбови клончета и бръшлян чела.

Разпуснатите дълги коси се вееха като копринени покривала по плещите. Дионисий ги зовеше и те губеха сваят за всичко наоколо, унесени в божественото си изстъпление. Размахвайки жезъли с набодени шишарки на върха, те виеха безумния си танц по скали и планини, край свещени извори, сред мрачни, сенчести гори и огрени от месеца ливади...

Облечен в пъстра, дълга дреха, с шапка от лисича кожа, вълшебният певец Орфей укротяваше с вълшебната си песен дори и дивите зверове, които го слушаха, насядали мирно край него. Той пееше за Хелиос, най-скъпото име за тракийските ездаци, описваше с чудни звуци благородния му пламък... И сутрин рано той излизаше на високите планински върхове, за да дочака с музика и песен явяването на златните, благодатни лъчи... Ала менадите ненавиждали Орфея, който отричал техния бог Дионисий. И в пристъп на безумие те убили великия певец...

Анна затвори клепачи. Поклати глава. Не, това бе измама. Нищо нямаше. И тя почувствува гореща вълна сваян да я облива за мислите, които я бяха прекосили преди малко. Нима и тя самата не се бе увлякла в приказния разказ на девойката? Нима и тя самата не спираше продължително взор връз тази рядка, разцъфтяваща се хубост?

Ирина свърши приказката. Всички я отрупаха с похвали. Започнаха да я разпитват. Особено ненаситен с въпросите си бе малкият Калиман.

— Кой са били тия траки? Имало ли е наистина цар Рес?... Къде е бил Орфей? Как е примамвал животните със свирнята си?

Само царят бе останал замислен на мястото си, край гаснещия огън в камината. Скръстил ръце, оборил глава. Анна усети тревогата му, веднага отиде към него, сниши се, разрови жаравата, която се бе покрила с тънък слой синкава пепел.

— Отец Сава още го няма!

Йоан Асен трепна. Изглежда жена си. Сякаш не я позна. Тъй чужд и далечен бе взорът му. След това се опомни.

— Да. Как ли пътуват в това ужасно време? Много се боя за стареца. Да не му стане нещо... На тая възраст горко ни, ако бъде отсъдено между нас да му се случи беда... Сърбите го имат за светилия, тъй много го тачат. Ще пратя отново гончий по хемските проходи да вдигнат местните люде и да ринат снега... Той искаше да прекара с нас

коледните празници, но дано може да стигне поне до Вайиордан... Място не мога да си намеря... Дано крънският катастрофилант го спре, дорде минат най-големите студове.

— Тази нощ водата замръзна в каните... — каза тихо Анна, ала мисълта ѝ бе другаде. Никога дотогава царят не бе я поглеждал с такъв непознат, с такъв нов взор. И тя усети как сърцето ѝ заледява от някаква неизпитана дотогава скръб.

На прага застана госпожа Росица. Поклони се и каза:

— Страж от покоите на Комнинови дойде да вика кир Йоан, кир Димитри и кира Ирина за вечеря...

— Защо? — се изтръгна неволно от устата на царицата. — Нека останат при нас.

Ала веднага се разкая за думите си. Тъй мрачно бе станало лицето на Асена. Той сви вежди и пошъпна тъй, че младежите не можаха да чуят:

— Премного се въртят тия чужденци между нас. Не може да се влезе в покоите ти, без да се види някой от тях да стои край тебе...

И гласът му бе раздразнен и лош, както никога досега.

Той говореше за всички. Ала Анна почувствува, че говори само за Ирина.

Рано сутринта гончии пристигнаха на Царевец, прелетяха, със сведени до шията на коня глави, първите крепостни дворчета и отседнаха току пред главната порта на палата. Спуснаха се по стълбите, предвождани от главния примикюр, разнесоха навсякъде вестта:

— Архиепископ Сава пристига!

Царят се облече набързо и веднага ги прие.

— Къде са вече?

— Идат по червенския друм! Наближават Дервента!

Стражи се затичаха да известят на патриарх Йоаким и на други високи люде: веднага да се приготвят и да посрещнат с нужната почит и тържественост светия старец. Улиците на Търнов се изпълниха със засуетен, възбуден народ. Всеки бързаше към Дервентската градска порта, без да гледа на ледения вятър, който пърлеше лицето и щипеше с остра ласка носа и ушите. За няколко мига снежните преспи се

изринаха и натрупаха край къщите. Когато Асен премина на кон, придружен от царевия Петър, всички размахаха шапки и нададоха ликуващи викове. По прозорците бяха спуснати килими, по чердаците се вееха хоругви.

Все по-гъста навалица се трупаше по северния друм. Когато отдалече се зададе кочията на светителя, народът коленичи на снега и наведе чела за богослов.

Свит в дъното на кочията, отрупан с кожи, архиепископът издигна десница и прекръсти въздуха. След това отново морно отпусна старческата си ръка. Царят препусна към него. Скочи от коня, свали калпак, целуна костеливата му десница, която гореше от влажна треска.

Сава прегърна царя и му направи място до себе си. Йоан Асен изгледа тревожно госта.

— Добре ли си със здравето, светия ти? Изглеждаш ми отпаднал малко, или от умората по пътя?

Архиепископ Сава се закашля, дълго и дрезгаво. След това, като пое дъх, каза:

— Затрупаха ни преспи по пътя... Изстинал съм малко. Ала не се безпокой... Ще ми мине. Радвам се, че те виждам. И синът ти е пораснал много. Напет момък е станал...

Кочията мина през целия път, поздравявана от нестихващите възторжени поздрави на тълпите. От време на време Сава дигаше полека десница и ги поздравяваше. Ала когато слизаше от кочията, той почти падна в ръцете на прислужниците. Занесоха го в покоите му с грижовна предпазливост.

Царят веднага свика всички най-добри целебници и врачове от града и обгради болния с най-предано усърдие. За няколко дни, подкрепен от грижи и лекове, гостът се привдигна и дори можа да отслужи тържествената богоявленска служба в църквата на светите 40 мъченици.

Отец Сава глътна малко от топлия попарен гороцвет, впи внимателно взор в царя и каза:

— Светият Исусов наместник Григорий е писал обширно послание до Бела, с което го приканя да вдигне кръстоносен поход против тебе...

Лицето на samodържеца не трепна. Не издаде нито една мисъл.

— Григорий IX обещава всекому, който тръгне против тебе и Ватаци — опрощение на греховете. Писал е, освен това и на всички останали князе и епископи, като им обещава широки индулгенции...

— Ти не трябваше да служиш на Богоявление, светиня ти. Боя се болестта ти да не се върне... Лицето ти е необикновено червено...

Сава изтри попотеното си лице.

— Нищо ми няма, Асене. От горещата напитка е и от огъня...

Той се отдръпна малко от лумналото огнище, помисли малко и добави:

— Папата отлъчи Ватаци...

— Известно ми е...

— Ала към тебе не пожела да пристъпи със същата последна мярка. Това показва, че питае добро чувство към тебе...

— А насъсква венгрите да нахлуят отново в земите ми...

Настъпи дълго мълчание. Старецът се закашля, изтри отново потта си. След това каза:

— Не се ли боиш от Бела? Бащата е едно, а братът друго.

— Бела не ще посмее да ме нападне, защото се бои от мене. Той знае опита от Бдин и видя колко е безполезно да се лее кръв без надежди за успех... Ние имаме мир с него...

— Мирния договор ти го знаеш от опит...

— Знам го. Ала все пак Бела не ще посмее поне, преди да е изтекъл срокът му. Покойният баща на съпругата ми го е заклел пред смъртното си ложе да не напада никога земите на сестра си и децата ѝ.

Тогава Сава опита последния си коз:

— А Бодуен?

— Знам, че веднага след нашето оттегляне от стените на Царския град и той е заминал заедно с Жан дьо Бриен с венецианска галера към запад да дири помощ и да събира рат...

— Не знаеш ли благочестието на Лудвиг IX и майка му кралица Бланка? Нима това не те тревожи?

— Никак.

Големият дипломат веднага разбра, че мисията му е пропаднала. Защото на минаване през Константиновград той бе обещал на Жан дьо Бриен, Ансо дьо Кайо и Нарьо дьо Туси да използва всичкото си влияние пред българския цар, като го помоли да развали съюза си с Ватаци.

Все пак той се опита да удари от другата страна:

— В Никея се разправяше, че ти дали патриархата по принуждение, само за да услужат на господаря си поради държавни съображения... Ето че гърците веднага започват да усукват и да се разкайват за стореното дело. Ако ти беше държал с папата, щеше да имаш повече увереност за всяко обещание, за всяка клетва.

Очите на царя блеснаха. Кратко. Буреносно.

— Може всичко да се приказва... Ала договорът с подписите на всички източни патриарси стои умен...

Архиепископът отново се задави в къса, суха кашлица. Царят скочи разтревожен:

— Да извикам знахарите!

Сърбинът му махна с ръка.

— Не... Няма нужда... Ще мине... Аз се изпотих вече. Сега ми олекна добре. Не, не... Няма нужда от нищо. Ти остави мене... Моята старост няма нужда вече от грижи. Колкото дни са ми останали, отредени от бога, добре са дошли. Ще бъда благодарен за всеки от тях. Аз искам да помогна на тебе... Твоите работи ми създават грижа. От сърце ти желая успех и добротворство. Ала струва ми се, че си на погрешен път. Искам да сложа светлина пред очите ти. Може би се заблуждавам. Но искам да знаеш моите мисли...

Асен се наведе, целуна с благоговение десница на светителя.

— Благодаря ти.

Той загърна грижливо стареца, сложи ръка на челото му.

— Ще повикам пак целебника.

— Няма нужда, сине мой. Добре ми е вече...

Все пак царят се отпрати към вратата, за да повика сръбските монаси и прислужниците — да пазят светия старец, дорде пристигнат целебниците. В коридора срещна великия примикюр. Той пристъпи близо до самодържеца, поклони се и каза тихо:

— По Боярския рът се качва дружина непознати пътници. Изглежда, че идват доста отдалеч. Какви ли вести носят?

Пътниците бяха необикновени, а вестите още по-чудни.

В Търновград бе пристигнал таен пратеник от папа Григорий IX.

С жадно любопитство царят разчупи папските сигилн и прочете високото послание:

„До благородния мъж Йоан Асен, господар на България и Влахия, почит и любов в име божие.“

Асен спря да чете поразен. Папата не го удостояваше, както досега, с титлата рекс, а го наричаше само „nobilis vir“.

Какво значеше това? Тънка усмивка се изписа по лицето му. Значи, Григорий IX си отмъщаваше по този начин. Понеже той бе отхвърлил сключената от Калояна уния, сега папата не му признаваше дадената от Инокентий III титла...

Той продължи да чете:

... По подобие на тоя, който дори и в гнева си е благ и велик, ние искаме да последваме думите на Евангелието — блажени милостивите, защото ще бъдат помилвани. Затова се обръщаме с най-голямо смирение към твоето благородство, за да измолим да не бъде проливана повече кръв, отколкото е необходимо по тия земи, които никога не са видели мир и покой. Защото от подобен мир ти ще имаш повече полза, отколкото от напразния ти гняв към покровителствуваната от мен земя...

Писмото следваше все в същия дух на молби и заплахи; дорде Григорий IX ясно подчерта, че желае Асен да се отдели от дружбата си с Ватаци и да се въздържа да напада латинската империя. Освен това той напомняше колко желателно ще му бъде: да бъде възвърната унията и да бъде пропусната през България войската, която Бодуен събираше на запад.

Папата искаше. Ала какво даваше в замяна на това, което Асен би му обещал? Нима Асен би се отметнал от съюза си с Ватаци само за да угоди на Рим?

Опитният държавник никога не даваше, никога не обещаваеше, преди да му бъде обещано, преди да му бъде дадено нещо в замяна.

— Да беше при нас Василий в Търнов... — въздъхна с горещ копнеж Асен. — Той би ме научил... Единствено неговият съвет сега ми е нужен...

И той внезапно реши.

Светият старец не можеше да дойде по това време в Търнов, нито изобщо беше редно да се върне от изгнанието си в града, който бе напуснал завинаги.

Тогава царят щеше да го подири. И той веднага реши да изпрати деспот Слав в Бачковския манастир, дето Василий бе отишъл на поклон по Рождество, за да уреди една среща между него и бившия примас в крепостта Лардея при Карнобат, в планината. Вечно угодливият му братовчед, който бе дошъл в Търнов за именния ден на царя, щеше с голяма радост да му услужи. Ала как ще измами бдителността на хората? Да не породи мътва и догадки, да не създаде недоверие у Ватаци?

Все пак, преди да влезе във връзка с папата, той не можеше да не вземе мнението на тоя, който бе напуснал родината си, за да бъде верен на Римската църква. Затова реши да съобщи, че отива на зимен лов в планината.

Папският пратеник щеше да остане да гостува в един от близките манастири и да чака за отговор. А отец Сава щеше да бъде поверен на патриарха, епископите и началниците на Търнов.

Подир два дни, след като се увери, че сръбският светител е вече съвсем добре, и след като получи обещанието му, че ще помисли за връщане в Сърбия чак към Великден, когато измине студената зима, той коленичи пред креслото, в което седеше скъпият гост, и помоли да го благослови.

— В планината се е появил голям лов, който отдавна ме мами. Ще отсъствам няколко дни. Блазни ме мисълта да уловя този огромен елен и да украся работната си с рогата му. Казват, че били високи до пет лакти.

Сава стана, сложи прозирната си ръка върху главата му и вдигна очи към небето.

— Пътувай с радост, сине мой... Желая ти успех... И дано големият елен попадне на целта ти...

Царят заръча още веднъж на хората си: да слушат повеленията на драгия гост, да му се подчиняват във всичко и да му доставят каквото пожелае.

И замина за своя лов в планината.

Защото сърцето му бе препълнено с грижа. А това не бяха нито заплахите на папата, нито опасността откъм венгрите, нито пътуването на Бодуена във Франция.

Друга опасност се надигаше откъм изток и му повеляваше да осигури горните си граници.

Преди десет лета, през месец август 1227 година, Чингис хан, страшният вожд на монголите, наречен още и Темучин, на младини бе починал, след като бе опустошил, разорил и превзел земите на китайците, кераитите, иранците, тюркестанците и адербиджанците.

Светът си бе отдъхнал, защото дързостта на азиатеца бе стигнала дотам, че той се бе осмелил да пише на всемогъщия император на запада — Фридрих Хохенщауфен — да му се подчини безусловно и да му стане васал, ако не иска ханът да унищожи целия запад, тъй както бе унищожил изтока. Освен това му предложил веднага да замине за столицата на монголите Каракорум, обещавайки му, срещу желаното подчинение, една почтена служба при двора си. Колкото и да му беше известна опасността от един надменен отказ, все пак Фридрих му бе отговорил с тънък присмех, че разбира нещо от лов със соколи, затова се надява, че ще бъде назначен при двора на всемогъщия хан поне като соколник. А Фридрих II наистина бе признат майстор и познавач на това изкуство.

Обединителят на всички монголски племена бе оставил четирима сина: Октай, Джуджи, Чагатай и Тули. А те бяха също тъй войнствени, алчни, жестоки и храбри като баща си. И светът имаше още да пъшка под дивото и безмилостно завоевание на безбройните им орди.

Октай бе приел ханското достойнство поради своята разумност и предпазливост, които го отличаваха от братята му.

Като градоносен облак, като помитащ вихър отново се впуснаха жестоките завоеватели над Китай, Армения, Грузия, Кавказ, Икония и Египет. При вестта за пристигането им народите напущаха дом и плодни земи, хвърляха дрехи, пари, бягаха по гори и пещери само за да запазят живота си. Някои сами запалваха градовете си, за да не останат плячка на безмилостния враг, други тичаха да намерят закрила в непристъпни крепости и планински калета. Защото нищо живо не оставаше там, където стъпваше кракът на татарина. И сякаш тяхната жестокост можеше да се предаде като заразна болест на всеки, който

биваше в досег с тях или желаше да влезе в тяхната орда, ставаше също тъй кръвожаден и безмилостен като господарите си.

А ордата се увеличаваше все по-мощна, неизброима, като звездите на небето, като пясъка на морския бряг, като снежна лавина, която става все по-голяма, колкото повече се търкаля надолу. Защото вредом, дете поминеха, те завличаха със своята войска всички мъже от тюркски произход, които после разпознаваха по белега с нагорещено желязо, който отпечатваха връз телата им.

Всеки, който носеше този белег, бе член на ордата и се ползуваше с всички нейни права и свободи.

Ден и нощ страшните конници язدهа през пустинни степи, през снежни полета, из горещи пясъчни равнини, преминаваха долини и планини, ала почти никога не слизаха от своите дребни, жилави кончета. Защото храната им бе сурово конско месо и кумис: питие, направено от подквасено кобилешко мляко. Жените си носеха зад себе си връз седлата, а далеч подир техните завоевателни набези следваха безкрайни кервани от камили, които носеха шатрите с децата и плячката.

В поробените страни жените отвличаха в харемите си, а мъжете, които не желаеха да се подчинят, минаваха под огън и меч, биваха побити на кол или обесени надолу с главите. След тях се издигаха огромни облаци дим и пламъци, които стигаха до небесата. Нивите и оризовите полета запустяваха, треви и цветя не никнеха години наред, купища развалини ставаха подслон за диви зверове, човешки глас не се чуваше вече там, където преди бе ехтяла весела песен. Прекрасните дворци на персийските шахове ставаха обори за конете им. Защото тяхната най-любима гледка бе видът на опустошени равнини, сринати градове, опожарени селища, планини от кости.

И тая злолюта напаст приближаваше вече към запад, като помиташе всичко пред себе си. Набезите на монголите, наричани още и татари, стигаха вече Евксинското море. Кумания бе първата, която щеше да пострада, ако те не изменяха посоката на завоеванията си или не се откажеха от безумните си стремежи да покорят запада, тъй както бяха подчинили изтока.

А след Кумания те имаха две възможни посоки: на запад към Венгрия или на юг към България.

Трябваше да се вземат мерки навреме.

Когато старческите ръце на бившия примас на българската църква докоснаха стройните рамене на samodържеца, когото някога той бе кръщавал като невръстен младенец, очите и на двамата се изпълниха със сълзи.

С бащинска обич светият старец прегърна Асена и дълго го държа в безмълвно вълнение до немоцната си гръд.

— Какво се е случило, сине мой... — попита с треперещ глас Василий. — За какво съм ти нужен, кажи... Ти знаеш, че за твоето добро и доброто на страната винаги съм бил готов всичко да дам...

— И си го доказал не само на думи... — пошъпна царят с благоговение.

Двамата седнаха край огъня, който буйно гореше в кръглата приемна на калето на Крънския велик боляр.

— Посгрей се, постопли се първом... — напомни грижливо царят — да не ми сториш някое чудо като отец Сава.

И той разправи за посещението на сръбския светител.

— За да тръгне старият Сава по това време по многорибния Понт, все не ще е било без причина... — каза замислено Василий. — Той е дошъл като пратеник първом, а после като гост...

— Пратеник от Бриен... — обясни царят и повтори разговора си със светителя. След това му показва писмото на папата.

Навън севастократор Александър, който се бе присъединил към лова, весело бърбеше с деспота и великия примикюр, който им показваше в приемната даровете, получени някога от император Анри.

В това време патриарх Йоаким стоеше в Търновград край одъра на Сава и загрижено гледаше отпадналото му лице, потънало в меките възглавки.

— Тъй не става, свети отче... Щом се видя малко добре, веднага пожела да излезеш и да се поклониш пред мощите на нашите чудотворци. Ето сега как не си отново добре... Ще пиша на царя веднага да се завърне...

Тревога пробягна по сивите, ясни зеници на големия дипломат.

— Ни дума за това, светиня ти. Царят ще се върне, след като си свърши делото, за което е заминал... Не се безпокой заради мене...

Патриархът набърчи високото си чело. По благото му постническо лице се изписа безпокойство. Какво искаше да каже сърбинът? Какво знаеше той?... И отново настоя:

— Прости ме, светий отче... Ала не мога да те попослушам. Веднага ще пратя послания до царя и до крал Владислава... Принуден съм да ти кажа, че болестта ти не ми харесва...

— Аз знам, че ще умра, Йоакиме... — каза просто светителят — ала не се боя от смъртта... Тя е дошла вече... Нека никой не се тревожи заради последните ми часове. Ето, аз сам пратих вече послание до Владислав по моите монаси, като му отделих част от свещените подаръци, които носех от Ерусалим, Сирия и Египет... Писах и на нашия примас, архиепископ Арсений. Разпоредих последната си земна воля. Никой от Сърбия да не идва тук. Искам да умра сам... — той се задъха, затвори клепачи и продължи: — А при мене оставих само пет от най-верните ми ученици. Те ще склопят очите ми...

Йоаким улови ръцете на болния, седна връз края на ложето му, отпрати добрия си мъдър взор към гаснещите му зеници...

Цял живот братът на Стефан Първовенчани бе прекарал в служба на родната Сърбия. Пратеник по всички дворове и църковни власти, тънък дипломат и мъдър събеседник, той нямаше друга мисъл, друга грижа, друг копнеж от този, да види мощна и щастлива родината си.

Лицето на умиращия се оживи, той се опита да се дигне на лакътя си, даде знак на един от преданите си ученици да извади нещата, които бяха донесени в една ракла от светите земи.

А тия одежди и златоковани книги, тия светилници, украсени с драгоценни камъни и бисери, тия църковни съдове дарявам на светата българска патриаршия... Сега ще помоля само да бъда оставен сам, за да се предам на молитвите си... Друго вече нищо не желая...

Патриархът се подчини на волята на мъдрия старец.

През нощта свети Сава предаде богу дух.

Когато Йоан Асен научи за смъртта на госта си, в първия миг го облада безкраен гняв, че това му се известява, без да е бил

предупреден за възвръщането на тежката му болест. Ако бе получил вест навреме, той можеше да стигне поне за погребението. Царят се сбогува набързо с примаса, остави стражи и кочии, за да отведат стареца с всички грижи отново до Бачковския манастир, където той щеше да прекара до Великден, и придружен от деспот Слав, замина веднага за Търнов. Ала пътят дотам бе в лошо време повече от два дни. Затова той изпрати напред най-бързите си гончии: да известят на патриарха, че щом светителят не е оставил никакво завещание за мястото на погребението си, тогава редно е да бъде погребан в града Търнов, като бъде положен временно ковчегът му в неговия ръкотворен манастир: църквата на светите и велики 40 мъченици. А на бедните да раздадат много злато в памет на светителя, който бе един от най-обичаните и добри приятели на царя.

Когато стигна в Търнов, Йоан Асен се отправи веднага към своята любима църква, коленичи пред гроба на светия старец и го обля с горещи сълзи.

Патриарх Йоаким приближи тихо до него, положи ръка на рамото му и пошъпна:

— Утеши се, сине мой... И ти да беше тука, никой не можеше да му помогне. Архиепископът бе простинал тежко още по пътя за Търнов и предчувствувал края си от доста време насам... Той пожела да не ти известявам нищо за болестта му. И ние, покорни на волята ти да му се подчиняваме във всичко, го послушахме.

Тогава самодържецът заповяда да иззидат гроба на светеца и отгоре да сложат скъпа мраморна плоча. А след това да покрият мрамора с царски багрен плат и да поставят от всички страни светилници и златоковани кандила, които винаги, ден и нощ, да светят над него...

А според съветите на Василия върна папския пратеник с един хладен отговор, от който ясно проличаваше желанието на българския самодържец — да държи високо достойнството на своята империя и да не влиза в по-определени преговори, дорде от Рим настояват да го наричат само „благороден мъж“.

Защото, дорде Жан дьо Бриен царуваше в Константиновград, Асен не можеше да получи нищо от папата, а трябваше само да дава.

Василий му бе казал: „Пази независима патриаршията като зеницата на очите си. Постигнатото дело не се разваля. Духовното единство в църквата ти е толкова ценно, колкото и вземането на Константиновград. Не отстъпвай никога едното заради другото. Ще бъдеш майстор — ако постигнеш и двете.“

— Теодор, покажи сега на Елена буквата гама...

Момчето свенливо взе ръката на малката си невеста и я накара да нарисува буквата.

Двамата, свели глави един до други в упорно усърдие, приличаха на брат и сестра, отдавна свикнали един към друг.

„Колко бързо привикват децата... — помисли императрица Ирина, която наблюдаваше урока на сина си и младата снаха. — Няма още година как Елена дойде у нас, и вече говори гръцки, като че ли се е родила в нашия дом.“

За детето нямаше вече друга родина, освен Никея, други баща и майка, освен Ирина и Ватаци. Възпитателите ѝ се бяха постарали колкото може по-скоро да забрави българския си произход, близките си в Търнов, далечния Хем...

Затова царските родове си избираха снаха за наследника на престола още от крехка детска възраст. Защото тя щеше да познава и обича само страната и езика на людете, над които някога щеше да царува.

Невинната душа на Елена не знаеше какво се работи над нея, с какви изтънчени изкуства карат детското ѝ сърце да отвиква от привързаността към земята, където се бе родила, от людете, от които бе произлязла. Детето бързо свикна с новото си положение. Само понякога копнежът по родители и близки, по роднини и другарки го прекосяваше като жесток удар от кинжал. Ала то мълчеше. Но често нощем проливаше сълзи в безпомощна тъга, като зовеше едва чуто майка си.

Все пак от ден на ден Елена все повече привикваше с новите обичаи, новите носии, чуждия език и непознатите люде. Не ѝ оставяха много време, за да мисли за дома си. Уроци по гръцки, уроци по латински, уроци по танц... Забави, игри, празненства... Всеки ден императрица Ирина ѝ даваше по един подарък: огърлие, птица, кукла, книга... Затова Елена най-бързо се привързваше към новата си майка. Към кир Ватаци изпитваше леко стеснение и боязън. Хубавите му

черни очи ѝ се виждаха много далечни и строги. Не бяха благи като на баща ѝ. А към Теодор изпитваше неясна отчужденост и хладина.

Това високо тънко момче с гъсти черни вежди и замислен взор я отблъскваше със свенливостта си и мълчанието си. Понякога тя се мъчеше да го заприказва, ала той отвърщаше неохотно, като свеждаше очи надолу и гледаше ноктите на ръцете си, потънал в чудна, безпричинна мъка. Постепенно помежду тях се завърза леко приятелство. Общността на игрите и уроците ги сближи. Ала за обич и другарска привързаност не можеше да става и дума.

Ирина се надяваше, че времето и общият живот непременно ще действуват. И не насилваше нещата. Възрастта им бе неблагоприятна... Като изживееха времето на усиленото растене, природата сама щеше да ги сближи.

— Мамо! Елена знае вече да пише буквите по-добре от мене! — извика учуден юношата. Неволна завист избликна в сърцето му към момичето, което бе дошло да му отнеме любовта на майка му.

Елена се изчерви и сведе чело. Тя почувствува леката ненавист в гласа на Теодор и малкото ѝ сърце се сви. Нима бе виновна, че по-бързо учеше и схващаше тъй лесно уроците си...

— А сега ще прочетеш на Елена един откъсlek от Хомеров центра... Да свикне на звучния стих на нашите деди... — каза императрицата и излезе от детската стая, за да приеме посещението на мъдрия и благочестив духовник Никифор Влемид, игумен на манастира „Свети Григорий Чудотворец“.

Юношата започна гласно да чете съчинението на Атенаис Евдокия, прочутата византийска императрица от петия век, която описваше в хомеровски стихове живота и страданията на Христа. Някои места оставаха за Елена неясни, ала тя слушаше търпеливо, без да прекъсва момчето. Когато Теодор свърши определената страница, тя запита:

— Защо се е казвала с две имена?

— Атенаис е било езическото ѝ име. А когато я покръстили, я нарекли Евдокия. Тя била дъщеря на един философ от Атина на име Леонтий. Той отгледал дъщерите си с много голяма мъдрост и ученост. Когато умрял, оставил завещание, в което разделял всичкото си богатство между двамата си синове: Валерий и Генезий. А за нея определил само 100 пиастри, понеже щастието щяло да я постигне

повече от всяка друга жена. Напразно се молела Атенаис на братята си да не я оставят без имот и дом. Те я изгонили от къщи и прибрали цялото наследство. Тогава тя отишла в Константинопол при една своя леля, за да подири правда от висшите власти. Леля ѝ я представила на Августа Пулхерия, която управлявала като наместница на брата си. Августата тъй се възхитила от учената и хубава девойка, че веднага решила да я сгоди за малолетния император. Така се изпълнило казаното в завещанието на баща ѝ. Атенаис била покръстена и приела име Евдокия...

Момчето говореше необичайно бързо. То често вдигаше ръце към главата си и гледаше уплашено наоколо си. Лицето му бе променено, неспокойно.

— А какво станало с двамата ѝ братя? — попита с детско любопитство Елена.

— Младата императрица пратила стража в Атина, да ги докарат в столицата. Като знаели как са се отнесли със сестра си, Валерий и Генезий били полумъртви от страх. Когато ги завели пред трона на Атенаис, тя им казала: „Ако вие не се бяхте отнесли тъй зле с мене, днес нямаше да стоя на този престол.“ И заповядала да назначат Генезий за префект на Илирия, а Валерий за магистър на войната...

Изведнъж момчето се изправи, послуша се. След това се обърна към малката невеста:

— Кой свири на арфа?

Елена се помъчи да долови някакъв шум. Не чу нищо. Погледна учудено към юношата:

— Няма никаква арфа.

Теодор се раздразни. Тупна с крак. Див гняв премина през стъкления му взор.

— А пък аз я чувам... Даже виждам и ангели, които свирят... Ето, ето ги... Те идват насам... Виж какви големи криле имат...

Колкото и да се стараеше да види каквото и да било, Елена не можеше нищо да различи. Тя се отдръпна уплашено. Лицето на момчето бе тъй чудно, необикновено.

Внезапно юношата падна като подкосен на земята. Почна страшно да се гърчи. Лицето му стана мораво. Очите и устата му се кривеха в грозни движения. От устата му се показва пяна.

В първия миг Елена се дръпна назад ужасена, с премаляло от уплаха сърце. Ала после се спусна смело към момчето, почна да го дърпа и да го зове. Той не чуваше, не виждаше, отпуснат като мъртвец. И изведнъж страшна мисъл я прекоси. От пресъхналото ѝ гърло се изтръгна остър вик:

— Умира! Умира! Помощ!

Защо? Какво се бе случило? Кой му бе сторил зло? Ах, той бе видял ангелите, които идваха да вземат душата му. Сълзи избликнаха в широко отворените ѝ очи. Жалост изпълни сърцето ѝ. Тя коленичи до падналия, погали с нежност косите му. От всички страни се спуснаха прислужници. Дойде и самата императрица, бледна, изплашена. Тя заповяда на всички да се дръпнат назад, полека обърна сина си да легне по гръб, пошъпна да се пази тишина. След това се обърна към Елена:

— Не се плаши... ще му мине. — И добави едва чуто, като на себе си: — Пак му е сторил някой магия...

От този миг в душата на момичето стана прелом. Тревогата, която Елена изпита за младия си годеник, остана завинаги в нея. Тъй от съжалението се раждаше полека любовта.

Госпожа Росица изтича напред, за да извести внезапното пристигане на царицата.

В краварниците настана тревога и смут. За няколко мига всичко бе на мястото си, оборите се почистиха, добитъкът се нареди в дълга върволица, разпръснатото сено се прибра.

Анна, която ставаше наместница на царството винаги, когато царят отсъствуваше, влезе, следвана от хората си, с неизменна приветлива усмивка връз благото лице. Поздрави прислужниците и отпрати към добичетата обичайния привет:

— Пазил ви бог и света Филотея!

Тя прегледа за реда и чистотата, погали няколко малки теленца, потупа по челото едно биче, което, вързано край яслата, се опитваше да свежда рогца в невинна ярост. След това отиде към загариите, крагуряниците и дома на стражите. Навсякъде от бдящото ѝ око не убягна нито най-малка грешка. От време на време тя казваше тихо по някоя забележка на великия примикюр, който кимваше одобрително с глава. В пекарните тя прегледа току-що опечения хляб. Имаше няколко вида вече прясно изваден от фурните: хляб с повече сол за царската трапеза, хляб за прислугата, хляб за кучетата. Имаше и отделен хляб, замесен с масло и мляко, за малката княгиня Тамара.

Когато минаваше край патриаршията, изведнъж откъм „Света Петка“ отекнаха силни писъци. Веднага от всички страни почнаха да се стичат хора: коняри, блюстителите, придворни, крагуяри. Княз Петър пристигна с китка стрели в ръка, тъй както ги бе взел от оръжейната, където подреждаше бранните спомени. Ирина Комнина дойде с книга под мишница, запасала набързо със сърмен колан тънката си талия, снишила свиления чембер със ситен маргарит над веждите.

— Хвала тебе, преподобна! Господи, благодаря ти! — се разнасяха женските викове.

След изгрев слънце блюстителите на главната порта бяха пуснали дружина богомолци от близките села, които носеха дарове за пречистата и водеха със себе си някакво болно момиче — за молитва

пред раклата на чудотворната Петка. Още от малко детето загубило способността да се държи на краката си и да се движи. Донесли го на носилка. И сега, внезапно, след толкова години, подир изпълнената с гореща вяра молитва, след като бе стояло няколко часа проснато пред раклата, момичето бе станало на краката си и с безумен вик се бе хвърлило в ръцете на майка си. Жените плачеха и се смееха, паднали на колене пред църквата, издигайки ръце към небето в богомолец прехлас. Всички се трупаха около поклонниците, искаха с ръцете си да пипнат оздравялото дете, с очите си да видят новото чудо. Когато зърнаха царицата, хората се стъписаха и заблъскаха да сторят път. Оздравялото момиче й целуна ръка и тя го дари със златица. След това Анна коленичи пред раклата и въздаде хвалба на преподобната.

А мисълта ѝ неотлъчно следваше стъпките на царската рат, която бе слязла за втори път към стените на Константиновград, а по водната шир бяха тръгнали първите български кубери, за да го обсадят от море.

Навън лъхаше свеж ветреца и люлееше гъсто олистенините клони на дърветата. Зелените поляни блестяха под лъчите на изгряващото слънце, оросени с безкрайни ситни елмази. Ирина и Петър тръгнаха по пътеката, която се простираше от Малката порта до северния край на твърдината. От дясната страна на постланата с едри плочи пътека растяха храсти едър, остро ухаещ трендафил. Момичето откъсна едно огнено цвете и го втична зад ухото си. Никога Петър не бе имал особена слабост към житията на светиите; когато баща му желаше да му разкаже нещо за тях, той обръщаше разговора към нещо, в които се говореше повече за копия и лъкове, отколкото за броеници и кандила. Ала сега той слушаше унесен думите на Ирина, защото гласът ѝ зачароваше по-силно от най-силната напитка.

— Във всичко тя е наподобявала живота на Йоана Кръстителя... Измъчвала се е с пост и бдение, хранила се с пустинни растения, но дори и тях не вземала до насита... Само вечер, след като се изтощавала през деня от студ или зной, според времето, тя вземала съвсем малко храна и още по-малко вода. Тъй тя се изнурявала с глад и жажда, изсушавала плътта си, за да въздигне духа си към бога.

Петър мълчеше, неволно хвърляше поглед към свежата, светла като горска качунка плът на девойката и поклащаше глава. Той не разбираше това желание за бягство от живота. В жилите му течеше буйна кръв, която се вслушваше в новите веения на времето. Той

искаше да служи на бога и на народа си, ала не като се отрича от живота, а като го изпълни с мъжественост и борба. Затова мнозина нечестиви врагове на царството хвърляха зломислен поглед към наследника и си мислеха: какво ще стане с тази империя, когато на мястото на мъдреца Йоан Асен дойде бранникът Петър? До кои предели повече ще се разшири? Каква мощ повече ще добие?

— Ден и нощ Петка лежала на земята и се молела с горещи сълзи за духовното си съвършенство. Защото твърде често дяволът я изкушавал чрез празни мисли и привидения. Дори под образа на различни зверове ѝ се явявал, за да ѝ попречи в подвизите... Така тя проживяла доста години в пустинята. Ала една нощ, когато се молела с вдигнати към небето ръце, един светъл ангел ѝ се явил и казал: Напусни пустинята и се върни в родното си място, защото за тебе е прилично там да оставиш тялото си, а духа си да пренесеш в небесните селения. По това преподобната разбрала, че е наближил край на живота ѝ. От една страна, тя се огорчила, че ще напусне самотата и мълчанието, а, от друга, се зарадвала, че ще се разлъчи с тялото си... Тъй тя пристигнала в Епиват, където не се обадила никому коя е и откъде иде. Ала и там се прославила с богоугодния си живот и смирението на нрава си.

— А как са я провъзгласили за светица? — попита Петър.

— След като починала, понеже не била позната никому, положили тялото ѝ в простата земя. Без гробница, край морския бряг. Наскоро след това близо до това място някакъв стълпник се подвизавал и в безмълвие разговарял с бога. Ала морето изхвърлило на брега трупа на удавен моряк, който изпълнил цялата оная местност с грозна смрад. Богоугодникът слязъл от стълба и помолил да погребат разложеното тяло. Когато копали гроб за моряка, ония прости хорица открили в земята някакво тяло, непокътното от смъртта. Останали смаяни от това, ала в простотията си не проумели чудото. Заровили моряка близо до тялото на преподобната. През нощта един от копачите сънувал чуден сън. Видял някаква светла царица, седнала на сияен трон, обкръжена от лъчезарни воини. Един от ангелите уловил за ръка копача, който от преголям страх се хвърлил ничком на земята, и му казал: „Георге, защо така пренебрегнахте тялото на преподобната Параскева? Веднага го извадете и положете в скъп ковчег, защото царят пожела нейната хубост и поиска да я прослави тука на земята.“

Тогава светлата царица му каза: „Скоро вземете моите мощи, защото не мога повече да търпя тежката смрад на онзи труп.“ На следната сутрин и една благочестива жена, на име Евтимия, разказа, че сънувала същото нещо. И веднага всички люде се затичали към онова място, извадили мощите на преподобната, сложили ги в скъп ковчег и с кадила и благовония ги занесли в църква, където почнали да вършат дивни знамения и чудеса. Всички недъгави и бесновати в околността на Епиват почнали да се стичат край раклата и да получават изцеление... А ето и тук започна да се проявява в подобни знамения...

Ирина въздъхна, почна неволно да къса с пръсти един едър трендафил. Тръгна обратно към пътеката, която водеше от Малката порта към палата.

— Аз съм й дала оброк... Ако изпълни молбата ми, ще й построя дванадесет църкви със сребърни диреци и елмазени первази...

Изпълнен с горещо любопитство, князът неволно улови ръката ѝ:

— За какво си се помолила, Ирино... Какво е било желанието ти?

Момичето се изчерви като огнено цвете, което аленееше край бялото ѝ лице. Дигна към него големите си премрежени очи, след това внезапно ги сведе. Дръпна ръката си.

— Не мога да го кажа. Ала кълна се в чудесата на света Петка — ще се изпълни. Защото имам един абраксас.

— Откъде си получила този талисман?

— Даде ми го дойката ми в Епир, като бях малка още. Купила го от сарацински търговци.

Ирина извади от елечето си безценен камък, обкован в сребро, закачен за шията ѝ с тънка верижка. Князът го взе в ръка и дълго го разглежда. Връз зеленикавосиния камък бе изрязан образ на чудовище: с човешко тяло и човешки ръце, ала с глава на петел и с рибя опашка вместо крака.

Изведнъж двамата сториха път на царицата, която отиваше към тъкачницата. Ирина се сниши в дълбок поклон.

Анна забеляза руменината ѝ, видя смущението по лицето на сина си и неволно се усмихна. Колко хубави и млади бяха двамата. За тях цъфтяха тия цветя, за тях се зеленееха посипаните с бляскава роса ливади... За тях пееха малките пойни птици в ранната утрин...

Не им каза нищо. Отмина, последвана от свитата си. Само няколко остри очи се извърнаха да изгледат чудната двойка. И не през една глава мина една и съща мисъл.

В тъкачниците царицата имаше свой стан, връз който везаше една златоткана покривка за раклата за пустинножителя Йоан Рилски. Анна седна на обичайното си място и почна мълчаливо да работи. Тежки грижи изтръгваха от време на време въздишки от гърдите ѝ. Преданата Росица отправяше тревожен взор към господарката си и свеждаше чело в безмълвна тъга.

Колко застаряла бе напоследък царицата... Сякаш изведнъж младостта ѝ се бе попарила от непрестанна, тайна, гризеща мъка. За какво въздишаше тъй тежко и мълчаливо?

Копнеж по любимата, далечна дъщеря... Мъка заради отново скъсаните отношения с папата... Възможност за втора война между родната Венгрия и България... Тежката обсада на Константиновград.

Анна остави сновалката, подпря чело с ръка, остана дълго неподвижна, унесена в жестока, ломеща тревога.

Ето че сега пак щеше да се повтори същото както преди. Тъкмо и Мануил Комнин бе изпратил послание до архиепископа на Тесалоника Георги с молба до папата за подобрение на отношенията им, и Григорий IX щеше да научи за окончателното отхвърляне на помирението, което бе почнало да се поражда между него и Асена. А така гневът щеше да бъде двойно по-силен... Бедният Мануил. Той правеше всичко по подражание на великия си сюзерен. Когато Асен влизаше в преговори с папата, и той пращаше послание. Ала докато неговите писма стигнат до Рим, отношенията между Асен и папата бяха вече променени... Все пак сега никой нямаше толкова нужда от папското приятелство, колкото сам Мануил... Защото внезапно засилилият се Ватаци бе почнал да изказва някакви права върху Тесалоника... А той имаше там свои привърженици...

Какво ставаше при стените на Константиновград? Бяха дошли вести, че в помощ на Бриен пристигнали сто и петдесет галери от Морей начело с младия Жофруа дьо Вилардуен... А в пристана на Царския град имало вече от по-рано шестнадесет венециански галери заедно с многобройни пизански и генуезки кораби...

Щеше ли младата българска флота да удържи напора на тая стара, опитна моряшка войска? Ами ако Бела ненадейно ги

нападнеше? Щяха ли да стигнат куманите, които Александър бе отвел към Белград и Бдин?

За да отвее мрачните си мисли, тя се вслуша в тихия глъч на жените около нея.

— След близо осемгодишно бездетство великата болярка Тиховица от Скопие родила изведнъж наследник на мъжа си... Кръстили го Константин... — казваше примикюрката, която нямаше деца.

Царицата се огледа. Младата севастократорица Зорка я нямаше край стана ѝ, затова жените тъй свободно говореха за леля ѝ, най-голямата дъщеря на Стефан Неман.

— И хората почнали да мълвят... Това дете не е родено от Тиховица... Щастливата майка ронила ден и нощ сълзи, които огорчавали великата ѝ радост... — каза госпожа Стефания, съпругата на великия прахтор.

— Ами защо тя не направи като майката на алеманския цар... — каза старата госпожа Евпраксия, която учеше царицата на златотъкане.

Всички жени престанаха да работят и впериха очи в нея.

— Какво е направила царицата Констанца? — попита една от съпругите на пленените гръцки боляри, кира Теофана.

— Аз бях тогава още съвсем млада, ала помня, като разправяха... — каза госпожа Евпраксия, като опъваше между пръстите си златната жичка. — На четиридесетгодишна възраст, след като няма близо десет години деца, изведнъж алеманската императрица роди момче. Всички народи от Северно море до Сицилия го приветстваха като божи дар. Гибелините го обсипаха със славни звания, наричаха го бъдещ господар на изтока и запада, господар на света и много подобни. Пък и наистина днес Фридрих II е един от най-мощните господари на света. Гвелфите пък, нали са изконни врагове на гибелините, разпръснаха мълвата, че детето е бъдещият антихрист, защото императрица Констанца била заченала от змей. Други пък казваха, че някакъв нормански благородник бил баща му, а не Хенрих IV, а някои дори разправяха, че Фридрих бил подставено дете... Тогава императрицата заповядала да разтворят една шатра посред пазара, пред сборната църква, и там седнала открито, пред всички, да кърми детето си... И злите езици млъкнали.

Жените избухнаха в шумен глъч.

— Тъй, тъй да направи и Тиховица... Като видят пълните с мляко бозки на кърмачката, нека пак разправят...

На прага застана великият логотет. Лицето му бе строго и замислено.

Наместницата веднага стана, остави работата си и го последва в престолната, където набързо свика синклит на великите боляри и висшия клир.

Бе пристигнало ново писмо от папата.

Когато Анна разчупи сигилите и хвърли пръв поглед връз пергамента, изведнъж лицето ѝ стана жълто като восък, тя склопи очи и падна тежко на земята, наранена в най-болезненото място на своята искрена и дълбока католическа вяра.

Григорий IX известяваше на Асена, че го е отлъчил от църквата.

След несполуката на новата обсада, разтревожен от вестите, които му идеха от Тесалоника и откъм север, Йоан Асен прие вестта за отлъчването от папата и заболяването на Анна като един добър предлог, за да се оттегли от стените на Константиновград, понеже доста отдавна вече в сърцето му се бе загнездило недоверие и разочарование от съюза с Никея. Той остави войските си да стануват край стените на Царския град, като държат в ръцете си цяла Тракия, ала не пожела повече да помага за обсадата на един град, който Ватаци му оспорваше.

Константиновград беше столица на полуострова. А господар на полуострова бе българският цар. Затова той трябваше по право и по съвест да седне връз престола на Света София. А щом Ватаци бе изпълнен с такова неугасимо желание да влезе през Златната порта — нека заповяда. Ала българите нямаше да дадат нито един ратник повече, за да му помогнат в този дързък блян.

Константиновград можеше да се вземе и по други начин. Бодуен бе далеч, залутан в безкрайни пътувания и разпри за бащиното си наследство във Фландрия и Куртене. Жан дьо Бриен бе стар. Наближаваше деветдесетте години.

Йоан Асен имаше време да чака по-благоприятни дни.

Когато стигна в Търнов, той намери Анна на крака, вече с подобро здраве, ала все още много бледна, с покрито с бръчки чело,

увехнал взор и тъжна уста.

Той я целуна нежно по бузите и каза:

— Не взимай това отлъчване толкова присърце, Анна. Ако поискам, още днес Григорий IX ще се откаже от анатемата си и ще ми стане най-добър приятел. Защото той знае, че всичко стои в моите ръце.

И наистина, очите на целия западен и източен свят бяха обърнати към Търнов, към българския самодържец, който държеше ключа на всички събития. Към която страна от двете враждуващи групи той се присъединеше, там щеше да бъде победата.

Или с папата, фръзите, венгрите и Константиновград, или с Фридрих Хохенщауфен и Никея.

Ако отидеше с папата, Бодуен можеше да прекара войските си от запад през България и да закрепил столицата си край Босфора.

Ако отидеше с алеманеца и Ватаци, тогава Фридрих щеше да затвори пристанищата на Италия и тогава Константиновград никога нямаше да види помощ. В такъв случай Ватаци или Асен можеха свободно да го обсаждат, дорде най-сетне падне от глад, липса на оръжие и войски.

Наближаваше празникът на Солунския чудотворец. От широко отворените прозорци нахлуваше горчивият лъх на многобройните нацъфтели димитровчета, смесени с острото ухание на босилека.

Заграден от висшите си сановници, Йоан Асен разтваряше последните писма, които гончиите бяха донесли през деня. Първото бе от зетя му, сръбския крал, който молеше настоятелно да бъдат изпратени в Сърбия мощите на чича му Сава.

Царят остана неприятно засегнат от това искане. Повика пратениците на краля и им каза:

— Разбирам да искате светото тяло на великия покойник, ако то лежеше изоставено и непочетено... Но понеже светителят е приел успокоение у нас, тъй както това би станало и при вас самите, понеже лежи с голяма почит в божията църква, защо само искате да безпокоите преподобното му тяло? Кажете на моя син Владислав, че желанието му и това на епископите му ме много огорчава и че аз не мога да го последвам.

След това им предаде саморъчно писмо до краля с подобно на тия му думи съдържание и ги отпрати с дарове за Владислава, за дъщеря му и двамата им невръстни сина: Стефан и Деса.

Вторият гончий носеше доклад от войводата Драгота. Той разряза хастара на туниката си, извади свитък от тънък лен, защит в дрехата му. Тайният доклад съобщаваше, че щом българските войски се вдигнали за зимата и оставили слаба обсада край стените на Царския град, откъм крепостта Цурул гърците на Ватаци почнали да нападат сами Константиновград с надежда, че ще могат да го вземат без Асенова помощ.

Царят смачка гневно доклада и го хвърли на земята. Отдавна му бе известно и явно, че Ватаци прави всичко възможно, за да използва силите на българите в отслабване защитата на Константиновград, за да може после сам да го присвои.

Ах, да не бе Елена тъй далече, да беше в дома му, той не би се поколебал нито за миг да унищожи този зловреден съюз. Ала тя бе

свързана чрез свят обряд с дома на Ватаци и той не можеше да го скъса, нито пък да вземе детето си обратно, нито да го жертвува — тъй като бе най-ценният залог за ненарушимостта на тоя съюз.

Третият гончия бе от запад. Кастрофилактът на Рагуза му известяваше последните новини, получени чрез галери от Марсилия:

Младият Бодуен пътувал все още из земите на фрушкия крал и събирал пари и войски. Графът на Шампан бил готов да му даде клетва, че ще го следва с всичките си въоръжени люде против Ватаци. Подобно обещание били наклонни вече да дадат множество благородници от целия запад: Пиер дьо Дрьо — граф Бретан, Юг IV — граф на Бургундия, Анри II — граф на Бар, Раул дьо Несл — граф на Суасон, Жан, граф дьо Масон, Ришар дьо Шамон, Ансо дьо л'Ил, Ембер дьо Божо и много други знатни мъже, подтикнати към братска помощ от настойчивите вули на папата. Ала в това време Бодуен се занимавал с възвръщането на бащините си наследствени земи и това отнемало цялото му време. Сестра му Маргарита била завзела графството Намур като наследство от брата им Филип и понеже бе владяла тия земи единадесет години, сега отказваше да му ги върне. За да не се пролива кръв, тя прибегнала до арбитража на фландърската графиня. Жана разрешила въпроса, като дала Намур на Бодуен с условие: той да плати на сестра си седем хиляди ливри...

— А откъде ще вземе Бодуен тия ливри? — попита насмешливо великият логотет, който стоеше изправен от дясната му страна.

— Нали в Англия са му обещали пари... — отвърна протосеваст Приязд.

— Тоя младеж не си дава много зор... — каза протовестиар Милен. — Дорде му съберат парите от Англия, та да ги даде на Маргарита, за да освободи Намур, на Жан дьо Бриен в Константиновград ще му падне дамба...

Мъжете поклатиха глава.

— Дяволът да му е на помощ! — се изсмя Приязд.

— А сега да видим и четвъртия гончия... — каза самодържецът и лицето му стана изведнъж строго.

Кастрофилактът на крепостта Демничик съобщаваше, че в земите отвъд Истъра се трупали големи тълпи узи, които с жените и децата си бягали от монголите. Дивите татари били стигнали вече до границите на Кумания.

Октай опустошаваше заедно с ордите на брата си Тули земите на Китай, като бе изпратил десет свои вожда да завладяват Кавказ, Грузия и Армения. Като огромен облак скакалци варварите бяха нахлули в тия плодни и богати страни, оставяйки зад себе си само пустош и разорение. Георгийската кралица Рузудван едва се бе спасила в едно непристъпно кале из планините. Жителите оставяха дом и имоти и се криеха по гори и пещери.

Това бе истинската опасност. Защото бе непозната и никой не знаеше докъде може да стигне.

Петият гончия бе от охридския архиепископ, който се оплакваше, че някои ромейски свещеници се опитвали да четат в църквите на български села по ромейски. Очевидно това било вследствие тайните пратеници на кир Ватаци, които обикаляли и насъсквали гърците.

И отново същата мисъл прекоси ума на царя:

Да не беше Елена в Никея, тъй далечна и безпомощна...

Навън мръкваше. Прислужникът тихо влезе и запали високите свещници, които стояха връз двата края на масата. Излезе също тъй безшумно, стъпвайки на пръсти връз дебелия сарацински килим.

Йоан Асен се сепна от дълбоката си размисъл. Видя запалените свещи, озърна се. Верните му помощници го наблюдаваха със загриженост.

Той въздъхна, потрепера сякаш от хлад, потри ръцете си.

— Време е вече да се пали огън... Като че ли не ще дочакаме Димитровден... — пошъпна сякаш на себе си и изведнъж очите му заблестяха. — А сега на работа. Докъде бяхме стигнали, когато пристигнаха писмата?

— Определяхме закона за опълченията... — каза логотетът.

— Така. Значи, всеки болярин е длъжен да въоръжава за царската войска по един конник и десет пешаци за всеки двадесет декара земя, които притежава в прония... — каза протовестиарът. — Но това ще реши съветът на великите войводи, когато му поднесем нашите замисли. А сега да определим още веднъж и окончателно всички хори, на които разделяме царството...

Йоан Асен започна да чете:

— Царството се разделя на хори и краища: Боруйска хора, Деволска, Белградска, Карвунска, Крънска, Скопена, Средецка,

Арбанашка, Долна земя, Лисечко краище, Филиповградска хора,
Бдинска, Охридска...

— А новозаетата Романия? — попита логотетът.

— За нея е още рано да се определя име... — каза Асен. — Може
би тя ще се нарече Цариградска хора.

Сладкото ухание на липите проникна и в стаята, където Анна лежеше в лека полудрямка, морно отпусната връз дебелия китеник на миндера. Някаква чудна умора я изтощаваше в тежка леност, която нямаше нито начало, нито край. Тя се повдигна полека и се огледа, внезапно сепната от нещо неуловимо.

Жълтата светлина на пълната месечина биеше право в лицето ѝ. Мирисът на цъфтящите липи нахлуваше на потоци в изпълнената с леко сияние стая. Навън, под чердака, се чуваше някакъв женски смях, особен, предизвикателен, тъй както се смее една хубава жена, когато желае да се хареса някому.

„Петър не е ли на лов из Хема“ — си помисли царицата и тласната от необяснима сила, скочи, излезе на чердака и погледна надолу.

Двама души стояха под дърветата, полузакрити от сянката им. Лицата им не се забелязваха. Виждаха се само ясно ръцете им. Мъжът държеше жената за китката и си играеше с гривната ѝ. Скъпите камъни святкаха под хладните лъчи на месеца.

Анна усети как дъхът ѝ замира, сякаш сърцето ѝ изведнъж престана да бие, заледено в жестока изненада. Вятърът залюля сенките на дърветата и тя видя ясно лицето на самодържеца.

Усетил невидимото ѝ присъствие, Йоан Асен дигна чело нагоре, усмихнат, с щастливи очи. Ала изведнъж лицето му се промени. Той пусна ръката на момичето и бързо се изкачи по стълбите.

Опряна в един дървен стълб, царицата го гледаше мълчаливо, притиснала ръце до шията си, сякаш да заглуши някакъв вик.

— Какво има? — попита изплашено царят. — Анна?... Анна... — пошушна след това той. Бе разбрал. И не знаеше как да ѝ обясни. Да говори, да ѝ обяснява, значеше, че допуша мисъл за някаква вина. Той бе срещнал случайно девойката, която се прибираше в покоите си, и я бе попитал дали си е купила гривна с подарените златици. И Ирина му бе показала накита си.

Бледа усмивка бавно разчупи смразеното в безмълвна болка лице.

— Зави ми се свят. Не ми е добре. Но сега мина вече...

Той помисли за миг. Честното му сърце се бунтуваше против мисълта, че Ирина е минала там нарочно. Но кой можеше да знае докъде отиват подозренията на една жена? И за да свърши веднъж завинаги, той погледна Анна право в очите, каза просто:

— Какво ще кажеш, да изпратим Комнинови в крепостта Демничик?

Царицата поклати глава.

— Защо? — продължи той. — Ако смяташ, че присъствието им може да бъде отегчително?

— Не... — каза тихо Анна. — Ние не можем да обидим семейство Комнин, след като сме му дали веднъж доверието си. И не виждам причина, която да наложи това.

Тя обърна гръб и се прибра в покоите си. Росица я чакаше мълчалива, седнала връз една възглавница на килима пред одъра, като верен хрът. Тя отправи изпитателен взор към господарката си и понечи да каже нещо, ала царицата ѝ направи знак да мълчи и се запъти към аналоя си. Падна на колене. Едри сълзи оставиха огнени дири по измършавелите ѝ ланити. Тя вдигна ръце към разпятието, почна да се укорява за думите, които бе изрекла, за злото чувство, което бе изпълнило сърцето ѝ.

Все пак сянката на недоверието бе паднала между нея и царя като невидима, непроницаема стена.

В това време Асен се разхождаше надлъж и нашир по дървения чердак, който се простираше откъм южната страна на палата. Случката с Ирина бе забравена. Други грижи, по-тежки, по-сурови, го бяха препълнили с неспокойство.

Той, той сам бе издигнал онова нищожество, онази незначителна сила, каквато представляваше Никея преди съюза си с българите. Сам, със собствените си ръце, бе увеличил мощта на своя съперник и го бе направил свой таен враг. Прав беше, прав беше старият Василий... По-добре сто години да стоят латинците в Константиновград, ала само гърците да не се завръщат там... Но можеше ли той вече да развали съюза си с Ватаци? Какъв предлог, каква причина да измисли, за да сложи край на приятелството си с Никея?

И пак същата натраплива мисъл, която не му даваше покой: сам го доведох, сам го закрепих на полуострова, за да си създам сега по-опасен враг от латинците...

А ето че напоследък Теодор Комини му бе казал, че добил сведения, какво Ватаци преговарял тайно с Фридрих II, за да получи помощ от алеманеца за вземането на Царския град...

Не... Ватаци не биваше никога да стъпи на Босфора. Защото това означаваше смут в българското царство и нови, безкрайни борби на полуострова.

А и крал Владислав не му даваше покой с постоянните си послания, в които молеше да се изпратят мощите на свети Сава в Сърбия.

Той се прибра в покоите си, запали свещниците на работната и препрочете последното писмо на зетя си:

„Ако съм намерил благодат пред тебе, моя родител, не затваряй от мене бащиното благоутробие, не оставяй да потъвам в скръб през живота си! Дай ми светите останки на светия мой господин и баща, за да ги пренесем в отечеството си...“

За да изпрати отговор, скрепен с мнението и на всички търновски първенци, царят бе свикал съвет с патриарха и целия църковен притч. Духовенството бе взело решение, че ако се отпуснат светите мощи, целият град силно ще възнегодува, и бе забранило пренасянето на светителя.

Йоан Асен седна и саморъчно написа отговора до краля:

„В името на светата и неделима Троица. Амин.

Ако бог е съизволил светителят да приеме упокоение у нас, в Христа верните, мога ли аз да се противя на божията воля, или да дръзна да разтърся гроба и светите мощи на покойника, па и светителят не ни е завещал за своето пренасяне, сине мой... Затова не ме принуждавай да давам това, което не ми е удобно и ми се забранява и от

велможите, и от целия град, и от всечестния божи архиерей кир Йоаким, духовен отец на нашето самодържавно царство.

Написано в 1237 година, през месец май, в славната и богоспасна столица, царевград Търнов, със собствената ръка на

Йоан Асен, самодържец на всички българи и гърци.“

Царят протегна десница да удари посребреното кръжило над масата, за да повика пазача на златния печат, когато далече, откъм главната порта, се зачу скърцане на вериги и дълги, проточени викове. Блюстителите питаха кой бе този късен посетител...

Сам катастрофилактът на Филиповград бе пристигнал и искаше веднага да се срещне с превисокия благороден самодържец.

Разтичаха се стражи из градината, по каменистия друм, който отвеждаше към главния вход на крепостта, поеха запенения, морен кон на пътника, поведоха госта към палата.

Йоан Асен го прие веднага. Какво можеше да се е случило, за да иска по такъв късен час катастрофилактът да бъде приет в Царевец, вместо да отседи в някоя странноприемница и да чака разсвет?

Катастрофилактът препъна коляно пред царя, целуна края на туниката му.

— Новината е важна, царство ти, исках сам да ти я донеса! Император Жан дьо Бриен се поминал на 22 март в Константиновград!

Царят го изгледа поразен. Улови го за ръцете, дигна го с приязън, отрупа го с въпроси. Откога знае новината? Да не е някоя празна глума? Кой я е донесъл във Филиповград?

Тази дългоочаквана вест!

Престарелият император бе предал богу дух... Младият Бодуен се разхождаше от Намур до Париж и от Рим до Лондон, увлечен в спорове, които с нищо не засягаха опасността, която неизменно висеше над Царския град.

Константиновград бе свободен! И отново, както преди десет години, бароните трябваше да подирят някоя мъжествена ръка, за да го подкрепи... Положението бе отново същото, както тогава, когато

латинците го бяха помолили да стане наместник-император в столицата им.

Ала изведнъж царят се сепна. Ликуването му се стопи.

Не... Все пак имаше нещо променено. Тогава Елена беше свободна. Тогава тя можеше да стане невеста на младия Бодуен, за да бъде наместничеството му приемливо и законно. А сега Елена бе вече дадена другиму... Тамара бе невръстна. Новият договор не би могъл да бъде скрепен с брак.

Да повика назад Елена в Търнов?

Асен затвори очи, махна с ръка пред ужаса на светотатствената мисъл. Да разруши скрепления със свещени клетви съюз... Не. Това бе невъзможно. Той не можеше да го направи... Бодуен можеше да напусне Бриеновата дъщеря, защото той бе сгоден преди това за българската княгиня и бе потъпкал клетвата си към нея. Сега, при развалянето на съюза с натрапената му Бриенова дъщеря, той щеше да поправи един грях, щеше да извърши едно справедливо дело. Ала въпросът с Елена стоеше другояче...

Все пак двата брака бяха само условни обреди. Съжителство не бе имало. Бодуен бе заминал сам за западните страни и не проявяваше нито най-малка грижа към съпругата си Мария, останала вече толкова време сама в Царския град. Този брак можеше, трябваше да се унищожи.

Но Елена?

Как би дръзнал да измами родството си с никейския дом? Как да я повика обратно в Търнов? Как да стане клетвопрестъпник?

Той заповяда да нагостят кастрофилакта и да го отведат в покоите, отредени за гости. И остана сам със страшната си мъка.

И както Анна в своите стаи се молеше пред разпятието с изтерзана от разкаяние душа, тъй и самодържецът падна на колене пред иконата на свети Димитри, отправи измъчен поглед към бранническото му, сурово лице.

Не... Не е справедливо това, което мисля да извърша. Не е угодно богу. Да покажа думата си, да почерня душата си...

Той закри лице с ръце. Жестоко бе това, което се искаше от един самодържец.

Защото той се бореше и страдаше не за себе си, за личното си благо, а за благо на цял един народ, за бъдещето и царството на цяло

едно царство...

Нима трябваше да жертвува пред доброто на родината и най-скъпото, което имаше? По-скъпо от живота. По-скъпо от децата му.

Своята християнска съвест. Чистотата на сърцето...

О, колко бе тежко да бъдеш велик човек и велик цар... За да бъде велик цар и управник, той трябваше да погази най-святото човешко чувство в себе си: верността, прямотата на духа, честността на думата...

Но затова пък държавата му щеше да бъде мощна и велика, а хората в нея щяха в мир и доволство да орат нивите си, да отглеждат децата си, да пасат безбройните си стада. В границите на ширната хемска империя народите на полуострова бяха най-сетне намерили жадуваното от векове разбирателство, за да могат с общи усилия да бранят земите на дедите си от нечестиви пришълци. Крале, князе и деспоти бяха смирили самолюбието си и за общото благо бяха свели чело пред върховната власт на прославения търновски самодържец...

Щяха ли някога неговите поданици да узнаят с цената на каква жертва той бе отстранил от пътя на народното благо всички тъмни заплахи, всички надигащи се врази, всички измамни приятели?

А ако той предпочиташе да запази чиста висотата на своя дух, то кой щеше да има полза от това? Само той... Един цар не можеше да мисли само за себе си... Така той щеше да пожертвува спокойствието на нощите си, мира на съня си. За да спят спокойно всички ония, на които той бе общ и велик баща...

Йоан Асен дълбоко изстена. Би ли могъл да стори тая жертва?

Да искаха живота му, на драго сърце би го дал. Да искаха славата и властта му, с лекота би се отделил от тях. Но това, което трябваше да стори, бе тъй страшно...

Душата си да дадеш! Душата си да погубиш!

И все пак той не можеше да избяга от отговорността си. Константиновград бе свободен. И той бе длъжен да го вземе, за да закрепим устоите на ширната си държава, за да обезпечи мира и благоденствието на поданиците си... Не, той не можеше да избяга от своята длъжност. Своята отговорност.

Защото, ако не го вземеше той, то други щеше да сложи крак в него и после оттам да отправи зломислени очи към неговото велико дело: българското единно царство...

Йоан Асен трепна, извърна се. На прага бе застанала царицата. Облечена в светла одежда. Със свещник в ръка. Прошарените ѝ коси се пилееха разпръснати по раменете.

— Жан дьо Бриен починал!

Царят кимна с глава, отиде към нея, взе свещника от ръката ѝ.

— Бог да успокои душата му...

Анна сведе сиво-сините си като утринно небе очи, сякаш се бореше с някаква тайна мисъл, после внезапно дигна чело, простря несмело ръка, докосна рамото на Асена, каза:

— Какво мислиш да правиш?

Той се дръпна сепнат. Откъде можеше тя да знае тайната му страшна мисъл? И отведнъж, сякаш за да облекчи тежкия товар на душата си, той каза рязко:

— Това, което съм длъжен да сторя. Ще прибера най-напред Елена в Търнов...

Сестрата на света Елисавета стисна ръце, затвори очи, залюля се в смъртна уплаха. Кой бе изрекъл тия богохулни словеса? Нима можеше Асен да каже подобно нещо? Мълниеносната радост, която бе изпитала при мисълта, че Елена може да се върне при нея, веднага се бе затъмнила пред ужаса на дръзкото решение.

— Асене... — пошъпна тя едва чуто, с побелели устни. — Това един честен човек не може да направи... Да разтури съюза си без причина, да разкъса без повод святата връзка на брака... Сам патриарх Герман ги съчета в това велико тайнство... Ще бъдеш наказан от бога... Не се ли боиш вече от него?

От гърдите му се изтръгна отчаян вопъл:

— Да! Имаш право... Ще бъда наказан... Но само аз! Разбра ли? Само аз... А кой ми дава право да се боя за себе си, когато в ръцете ми е поверена съдбата на цяло едно царство?

Анна потръпна пред величието на жертвата му. Лицето ѝ се отпусна в дълбоко смирение. Очите ѝ угаснаха. Пристъпи към него, привлече го, склони скръбното му чело към рамото си, погали нежно посребрените му коси.

Могъщият samodържец не се посвени да изплаче в ръцете ѝ най-горчивите и най-святите си сълзи.

Кир Йоан Дука Ватаци избърза да подири съпругата си, която разговаряше с жените си и предеше вълна, за да изплетат чорапи на сиромасите, побягнали от Константинопол през последната бран на латинците. Като видя разстроено лице на мъжа си, който държеше в ръка разпечатан свитък пергамент, императрица Ирина побърза да завърши разговора си с жените, изпрати ги и се отправи към Ватаци. Погледна мълчаливо към посланието и го попита с очи. Свито от тревожно предчувствие, сърцето ѝ биеше като малка птичка под окото на опитен стрелец.

— Асен ни пише, че желае да види дъщеря си, и затова ни моли да я изпратим в Адрианопол, където той и жена му щели да отидат, за да я разцелуват като родители и да ѝ се нарадват. След това щели веднага да я изпратят обратно в Никея.

Двамата се спогледаха. Ирина Ватаци поклати глава, въздъхна и сбърчи чело. Нещо я жегна.

— Вече три години, как не им е идвало подобно желание на ума, а сега изведнъж... Тъкмо след като почина Бриен...

— А не можем да не я пратим... — каза замислено Ватаци, като сбърчи високото си бяло чело. — Защото с това ще издадем недоверието си...

— Асен е решил да я даде пак на Бодуен... — пошъпна като на себе си Ирина. Черните ѝ очи гневно засвяткаха под гъстите склучени вежди. — О, горко му, ако успее да я раздели от Теодор... — Гласът ѝ заглъхна, задавен от сълзи.

Тя бързо се отправи към прозореца, погледна навън и посочи с ръка:

— Виж... Колко са млади и колко се обичат. Сякаш са родени един за други... Затова ли и аз я имах като своя дъщеря толкова време... Затова ли я изучих и възпитах... — Тя дигна нагоре ръка и каза: — Има бог, който всичко види и наказва ония, които пристъпят клетвата си и разкъсват съюзите, склучени пред неговото лице.

В този миг Теодор Ватаци обви десница около раменете на младата си невеста.

— Ще ми пишеш ли, ако се разделим за малко? — питаше с гореща нежност младият момък.

Елена наведе срамежливо чело:

— Защо ми задаваш такъв въпрос?

— Тази пролет ще замина с татко за Цурул...

Девојката го погледна изплашено:

— Нали няма да ходиш на бой?

Мургавото лице на Теодор Ватаци почервения. Той сви гъстите си склучени вежди, за да прикрие радостта и смущението си.

— Какво, ако отида на бой?

Девојката пламна. Заби очи в земята. Заигра припряно с чантичката си от плетени сребърни халки, която висеше на колана ѝ. В знойната тишина на това светло малоазийско утро се чуваше само плясъкът на мраморния водоскок, край който седяха младите.

— Елена! Теодор! Къде сте?

Гласът на императрицата накара Елена сепнато да се дръпне от ръцете на момъка. Това бе първата им целувка.

Когато Ирина видя двамата да се явяват пред нея с блеснали от щастие очи, сякаш остър кинжал се блъсна в сърцето ѝ.

Ала тя нагоди лицето си в приятна и весела усмивка. Протегна ръце към снаха си:

— Има хубава вест за тебе, Елена!

Девојката погледна с любопитство към пергамента в ръцете на свекърва ѝ. Изтича към нея.

— От Търнов ли е, мамо?

— Да. Баща ти и майка ти те викат на кратко свиждане в Адрианопол. Пратили са люде за тебе...

Радостен вик се изтръгна от устата на Асеновата дъщеря. Тя се хвърли на врата на свекърва си и почна да плаче и да се смее.

— Наистина ли? Вярно ли е? Кога ще тръгнем? При мама? Ще видя мама и татко! Дали ще доведат Калиман и малката Тамара? Аз не съм я виждала още... Ах, дано дойде и Петър... Боже, и ти, света Ходегетрия, колко се радвам!

Тя се обърна към младия си съпруг. Веселостта се стопи в сърцето ѝ.

Бледен и мрачен, Теодор гледаше с укор към майка си. Нима ще я пуснете? — казваха тревожните му очи.

Ала императрицата му направи знак да мълчи.

В тоя миг Йоан Асен пътуваше с дружина войскари, яхнал на як персийски кон, към южните предели на земята си.

Премина Хемските твърдини, отби се в Асеновград, стоя два дни във Филиповград. Когато зърна стените на Адриановград, сърцето му се сви пред неприятностите, които трябваше да има с ромейската свита на дъщеря си. За това, че Елена ще се радва да се върне при родителите си в Търнов, той нито за миг не се съмняваше. Два дни след пристигането му в Адриановград бърз гончия съобщи, че превисоката кира Елена Ватаци пристига с кочия, обградена с никейска конница.

Сърцето на царя заби силно. Значи, пуснали я бяха най-сетне! След толкова години той щеше да види детето си. Най-сетне... Метна се на коня, следван от людете си, препусна въвн от портите, по друма, който водеше за Аркадиопол и Цурул. Не му се вярваше, че след няколко мига ще чуе нежното чуруликане на момиченцето, което бе пожертвувал като залог на един нетраен съюз. Но сега Елена щеше вече да се върне в бащиния дом и да забрави мрачните дни, прекарани в чужбина.

Когато кочията спря насред друма и от нея слезе някаква стройна висока мома, която с бързи стъпки се спусна към него, царят усети как сърцето му за миг замря в яростна уплаха.

Защо не му бяха пратили Елена? Каква беше тази измама? Къде беше детето му? Ала когато чу познатия глас на дъщеря си, кръвта му се блъсна в радостно вълнение.

— Татко!

Нима това беше Елена?

Младата мома целуна ръката му, очите ѝ бяха просълзени от вълнение, препълнени с щастие, от ликуваща тревога нито дума повече не можеше да излезе от устата ѝ. Той я прегърна и погали свежите ѝ румени ланити.

— Колко си порасла! Знаеш ли, че не можах да те позная?

И не можеше да се нагледа на разцъфтялата ѝ хубост.

— Къде е мама? — попита никейската наследница, след като надви вълнението си. — В града ли? А Тамара? Донесохте ли я?

Самодържецът начумери вежди. Никога досега лъжа не бе излизала от устата му. Лицето му прежълтя. Сух блясък мина през смрачените му зеници. Елена го изглежда тревожно.

— Къде е мама?

— В Търнов. Тя се разболя и затова не може да дойде. Но аз ще те заведа да я видиш.

Елена се замисли. Някакво опасно чувство я жилна. Какво значеше това? Измама ли някаква?

— Не се ли радваш, че ще дойдеш в Търнов? — попита учуден царят.

— Но аз... — Тя пресече смутено словата си. — Майка Ирина и татко Ватаци знаят, че ще дойда само дотук... Не знам дали ще ми позволят. Да не ме мърмят, като се върна... — Тя се обърна към великия domestik на двора Авдроник Палеолог.

Знатният ромеец тържествено пристъпи към царя и му каза:

— Преди да заминем, моите високи господари кир Йоан Дука Ватаци и кира Ирина ми заръчаха да ти кажа следното: Ако царство ти дръзне да раздели дъщеря си от законния ѝ съпруг и разкъса връзките, благословени от светата църква, то има бог, който всичко види и наказва ония, които престъпят клетвата си.

Палеолог дигна високо ръка и посочи небето.

Лицето на самодържеца помръкна.

Всяка дума го жегваше като печат с насветлено желязо. Ала решението му бе вече взето безвъзвратно. Той посочи на дъщеря си коня и каза:

— Твоят брак с Теодор Ватаци беше една грешка. Прости ми, че навремето пожертвувах твоята детска невинност и те пратих сред тия чужди хора, далеч от родина, баща и майка. Твоята мъка се свърши. Аз смятам съюза си с Ватаци за разкъсан и затова те прибирам отново въкъщи при майка ти и братята ти. Качи се на тоя кон и бъди готова скоро да видиш близките си...

За голямо негово изумление девойката поклати глава. В очите ѝ избликнаха поройни сълзи. Тя отстъпи назад, сякаш диреше закрила от ромейската си свита. Но какво можеха да сторят два отряда ромейски стрелци, обградени отвсякъде с българска рат.

— Но, татко... Аз не искам да се връщам вече в Търновград... Моят дом е там, където са съпругът ми и новите ми родители. Ти не можеш да ме разделиш от тях. Аз съм доволна и щастлива в Никея. Моля ти се, откажи се от това грозно решение... Не ме прави нещастна. Когато навремето се отделих от вас, аз бях дете и лесно отвикнах от бащиния си дом. Ала сега, за втори път, не мога отново да разкъсам сърцето си. Моля ти се...

Тя се хвърли пред краката му. Издигна изпълненото си с тревога лице към него. Целуна ръцете му, края на наметката му.

Само това не бе очаквал никога Асен. Съпротива от страна на Елена... Той се взря поразен в дъщеря си. Нямаше още четири години, откакто се бе отделила от родината си, и вече приличаше на гъркиня, беше почти забравила да говори български, размисляше думите си, не си спомняше точните изрази...

Каква жестока грешка... Възрастният човек по-мъчно забравяше и променяше рода и езика си. Ала невръстното дете бе израсло в най-важните си години сред ония люде, бе говорило техния език, бе забравило баща си и майка си. Сега му се струваха чужди. А ония, чужденците, бяха близки на сърцето му.

Болка и яд го изпълниха. Не. Макар и по-трудно, ала тя щеше и тях да забрави! Съзнанието за сторената грешка, скръбта, че измъчва детето си заради нуждите на държавата, го накараха да стисне юмруци в безсилна ярост. И това трябваше да преживее...

Гласът му се изпълни със строгост.

— Елено, не желая нито дума повече да разменяме пред хората. Вкъщи ще говорим по-спокойно. Вземи си сбогом с кир Андроник и изпрати поздрави на семейството Ватаци.

Девојката се преви като от удар с камшик. Тъй страшна бе болката, която внезапно я бе сразила. Поиска да отвори уста, да каже нещо, ала мрачният поглед на царя ѝ отне всяка дързост. Със залитащи стъпки тя се отправи към коня, улови юздите, опря чело до шията му, избухна в несдържани, отчаяни хълцания.

Как щеше Теодор да посрещне тая жестока вест? А императрицата, която бе тъй нежна към нея, която я обичаше повече от всичко на света?

Кира Елена се обърна към баща си. В премрежените ѝ очи блесна укор и негодувание:

— Не... Не мога...

Тогава самодържецът побърза да съкрати тая сцена, която разкъсваше сърцето му. Поздрави кратко и сухо ромейската свита, каза на кир Андроник думите, които трябваше да предаде на Ватаци, метна дъщеря си на седлото, скочи след нея и като държеше с лявата си ръка девойката, а с дясната подръпна юздите, бодна пъргавия жребец в лудо препускане. Дружината му го последва сред облаци прах.

Елена се извърна в несвястно отчаяние, поиска да се изплъзне и скочи от коня. Ала баща ѝ, заслепен от мъка и гняв, звънливо напляска лицето ѝ.

— Мирувай, горкана! Не виждаш ли, че ще се пребиеш! Свършено е вече! Укроти сърцето си... Ще преглътнеш, ще мине, ще забравиш...

Дълго остана сред друма ромейската свита, вкаменена от уплаха и тревога, заслушана в писъците и плача на царската дъщеря, която зовеше високо съпруга си и свекърва си. Как щяха да се върнат сега в Никея, с какви очи щяха да се явят пред кир Ватаци и кира Ирина? Защо, защо я бяха довели на тази злополучна среща... Прави бяха предчувствията на императрицата, недоверието на младия съпруг.

А всеки вик на Елена се забиваше като отровна стрела в сърцето на самодържеца.

Това бедно бащино сърце, което се ломеше пред волята на великия държавник. Защото всяка стъпка, която го отдалечаваше от Никея, заздравяваше основите на българското царство. Страдаше бащата на Елена, ала печелеше бащата на безброй люде.

Не. Великият държавник не бе човек, както всички останали люде. Той нямаше сърце, той не беше баща, той не можеше да се погрижи за спасението на душата си. Той бе цар и самодържец. Помазаник божий, смазан под нечовешката тежест на венеца, който даваше власт и почит, ала разраняваше до кръв челото, което го носеше.

За да не слуша укорите и сълзите на дъщеря си, която изплакваше пред майка си цялото отчаяние на младото си сърце, Йоан Асен веднага отиде в работната си, свика великия логотет, патриарха и севастократор Александър, взе съвета им и веднага прати послание до

Григорий IX, в което му изказваше своята най-голяма преданост към римската църква и към папския престол, като го молеше да изпрати при него уважавано, видно и доверено лице за преговори по делата и положението на латинската империя. Той го уверяваше, че желае да стане отново защитник и покровител на младия Бодуен, както по времето, когато бароните му бяха предложили наместничеството на Царския град. И за да няма никаква разлика между тогавашните условия и сегашните, той му известяваше, че дъщеря му Елена е вече свободна от брачните си връзки с никейския дом. Следователно нищо не пречеше да се възобнови съглашението от 1228 година.

— От съюза с Ватаци получихме патриархата... — каза севастократор Александър. — Сега от новия съюз с латинците ако можем да получим Цариград... Това ще бъде увенчаването на твоето дело, Асене.

Царят не бе тъй самоуверен.

— Аз ще бъда доволен дори ако с този съюз успеем да отклоним засега само две опасности: засилването на Ватаци и угрозата откъм татарите... Ако преговорите ни не успеят, то поне дордето губим време по тях, силите между Никея и Константиновград ще се уравновесят. Защото, ако Цариград не бъде наш, то не трябва да бъде нито на Никея, нито на един силен Бодуен. Дорде моята държава не се спои в едно неразруσιμο цяло, враговете ни трябва да бъдат слаби.

— Преговорите ще бъдат трудни — каза замислено патриархът. — Григорий ще иска да подновим унията.

— Той ще трябва да бъде доволен, ако му дадем бранна помощ против враговете на Константиновград... — каза логотетът. — Откъде ще минат войските на Бодуен, ако Фридрих им затвори пристанищата си?

Княз Петър се втурна в стаята.

— Белослава пристигна!

Йоан Асен скочи.

Какво диреше сръбската кралица в Търнов?

— Пристигат с Владислав и голяма свита духовници и велможи. Гончии дойдоха да известят...

Беше ясно.

— Те идват да искат мощите на свети Сава... — каза тъжно патриархът.

Откакто княгиня Елена се бе завърнала в Търновград, сякаш бе писано само зли вести да пристигат една след друга в богоспасната столица. Божието наказание — казваше в себе си Йоан Асен след получаването на всяка една от тях.

Монголите бяха нахлули в Кумания под водачеството на хан Бату — син на Джуджи — и нападаха селищата на жителите ѝ, като минаваха под сеч всичко онова, което не бе успяло да избяга от помитацията бесен поток. Дали ордите на Бату щяха да се спрат пред бреговете на великата река, или щяха да преминат оттатък?

Майката на великия хан Октай — Бурта хатун — бе християнка, защото бе дъщеря на вожд на кераитите: хан Йоан Давид, чието племе бе приело вече от двесте години християнската вяра. Също и Бату, внукът на Чингис хан, бе християнин... Дали един пратеник щеше да смекчи и отклони приближаващата се опасност?

А, от друга страна, Ватаци продължаваше тайните си козни. Твърде вероятно под негово подстрекателство в земите на Мануил Комнин бе избухнал бунт против властта на деспота. Начело на бунта стоеше незаконният син на покойния епирски деспот Михаил Константин.

Ангел. След смъртта на баща си, през 1214, той бе побягнал в Пелопонес, подпомогнат от майка си, защото чичо му, кир Теодор Комнин, бе почнал да го преследва, като вероятен съперник за престола. Когато кир Теодор бе паднал в плен, Константин Ангел беше вдигнал глава и почнал да предявява права над бъдещото си наследство. След заемането на Теодоровите владения, българската власт се бе затвърдила особено силно в Тесалия, където севастократор Теодор Петралифа, шурей на кир Комнин, бе одарен от българския цар с власт над местните земи.

Там младият Константин Ангел се бе оженил за благонравната Теодора Петралифа, дъщеря на севастократора, която наскоро му бе дарила и дете. Ала синът на кир Михаил Комнин бе наследил доста от коварството и вероломността на баща си и чичо си. Веднага след раждането на детето той бе изгонил нещастната Теодора.

И сега живееше в незаконен брак с някаква хубава ромейка на име Гангрена, която му бе дала вече два сина: Теодор и Йоан.

След охлаждането между Търнов и Никея младият Константин бе добил неочаквана дързост и бе завладял с помощта на свои привърженици остров Корфу, който бе дотогава под върховната власт на Асена, даден във васално владение на Мануил.

Връзката между дързостта на незаконородения и влошените отношения на българите с Ватаци бе очевидна.

Тъй властта на юг от Охрид и Девол се бе поделила между двама представители на дома Комнин.

Григорий IX бе отговорил на Асеновото писмо с необикновено усърдие и видимо доволство. Той бе нахвърлил в своето послание основата на преговорите, които щяха да се водят: Асен да даде военна помощ на латинците, с което да се прояви като католически княз и верен син на апостолския престол. Съобщаваше му също, че ще изпрати като легат в Търнов епископа на Перуджия, ала продължаваше да не го нарича *rex*, а само *nobilis vir*.

Белослава и крал Владислав не преставаха упорито да се молят за останките на свети Сава, сякаш се боеха да не би, ако монголите нахлуят в България, да разрушат Търнов, та толкова бързаха да отнесат със себе си светинята.

А плачът и въздишките на Елена напояваха живота на Царевец с печал, която прониква през всичко, като тънка есенна мъгла, която заличава усмивките и бодростта на лицата, забулва и помрачава последната радост, която невинният глъч на малката Тамара разнасяше сред затихналите в грижовно мълчание стени.

— Татко, ние решихме да си заминаваме.

Гласът на сръбската кралица бе препълнен с обида и скръб. Дългите ѝ клепки бързо се сведоха, за да закрият влагата, която бе замъглила очите ѝ. Йоан Асен изгледа дъщеря си. Поклати глава. Преметна едно зърно от седефената броеница, с която играеха неспокойните му ръце.

— И ти ли, Белославо? Защо ми причиняваш сега тия грижи и раздори с клира и града? Не знаеш ли, че нашите люде ще се надигнат против мене, ако лиша престолнината от това скъпо украшение.

— Аз обещах на нашите люде в Сърбия, че няма да се върна назад без мощите. Толкова разчитах на бащината ти милост. Ала виждам, че далечината изстудява...

Царят въздъхна дълбоко. Това дете, което бе израсло далеч от него, докато той бе минал най-тежките години от живота си в изгнание, наистина никога не бе изпитвало над себе си бащина обич и грижа. Как може да ѝ докаже, че за него тя бе толкова скъпа, колкото Елена и Тамара, законните му дъщери от венгерската княгиня. Как да ѝ докаже, че твърде често в сънищата му майка ѝ — покойната Анна — се връщаше все тъй млада и нежна, както бе тогава, преди тридесет години... Защото тя бе неговата първа обич и той никога не можеше да забрави пламена и очарованието на ония дни от ранната си младост...

— Белославо... Думите ти са тежки. Ако ти знаеше какви трудни дни преживява баща ти сега...

Кралицата отправи загрижен поглед към samodържеца. Колко застарял ѝ се стори отведнъж. С изкопано от дълбоки бръчки чело. Леко побелял, бледен и унесен в някаква неспирна, вътрешна тревога.

— Щом такава е волята ти, не ти се сърдя... Ала решението ни с Владислав е да си заминем.

Самодържецът вдигна високо свещника и изпрати кралицата до вратата. След това се върна отново към работата си, взе в ръце посланието на папата, за стотен път го прочете и се помъчи да разгадае тайната мисъл на Григорий IX, подбудите, които го караха да му

напомня за кръстоносните войски, които младият Бодуен събираше из западните земи, желанието му да възвърне и Ватаци към лоното на католичеството.

Уморен от грижи и разяждащо недоверие, той неволно отпусна чело връз скръстените си над папските пергаменти ръце, тъй тежко понякога умората надделяваше мощта на плътта, будността на духа, безсилни да надвигат над безбройните съмнения и неспокойства.

Някой тихо седна край него, сложи едва докосваща десница на рамото му, с другата почти неуловимо погали главата му. Йоан Асен трепна, извърна се. По лицето му се изписа радост, изненада. Той скочи, блъсна стола си назад в чудно вълнение.

„Свети отче! Кога се завърна?“

Архимандрит Сава поклати глава.

„Аз съм винаги при вас...“

Царят се помъчи да си спомни откога не е виждал преподобния мъж, но не можа. Щастие то му, че пак го вижда, бе тъй силно, тъй остро, че той не откъсваше взор от госта, сякаш се боеше да не го загуби отново.

„Аз се върнах от лова, а тебе вече те нямаше... Имам толкова неща да ти разправам. Това, което ти желаеше, ще бъде изпълнено. Аз подобрявам вече отношенията си с папата и латинците.“

Свети Сава се усмихна. Той се изправи. Лицето му бе тъй младо, очите му блестяха с чудна живост.

„Ето...“ — посочи царят към папските писма, ала дръпна ръцете си назад изплашен.

Писмата горяха връз писмената маса. За няколко мига от тях остана само купчина бяла пепел. Царят се извърна към светителя. Ала той изчезваше полека между сенките на една зелена градина, препълнена с безброй разцъфтели, невиджани цветове. Асен тръгна подир госта си, който вървеше с лека бързина. Поиска да го повика, но гласът не излизаше от гърлото му. Изведнъж той видя светителя да се връща. Радост го преизпълни. До свети Сава вървеше майка му, старата царица Елена, която бе също тъй млада и хубава, каквато я помнеше, докато бяха живи баща му и чичо му, преди много години. Но нали тя се помина пред пет месеца? — си помисли самодържецът. И гореща мъка го притисна. Царица Елена го гледаше и също се усмихваше мълчаливо и загадъчно. След това тя каза:

„Ще построим три нови църкви, синко... — лицето ѝ стана скръбно и строго. — Готви много бисер и скъпи камъни... Защото много трябва да се молим богу, за да прости греховете ни.“

Тя махна ръка за сбогом. А по бузите ѝ се нижеха — едри и лъскави — бисер след бисер. Сълзи ли бяха? Асен протегна ръка да я докосне, ала тя изчезна. Тогава свети Сава каза:

„Изпълни молбата на Владислава, нека тялото ми отиде в покой на родна земя. Това е волята ми.“

На царя стана тежко, недоволство го прониза, поиска да каже нещо, да попита, ала изведнъж страшен вик замря в гърлото му. Безброй, стотици хиляди плъхове тичаха по всички посоки и заличаваха всичко подир себе си. Изпълниха двора, градината, навлязоха в къщите, закриха слънцето, изчезна ясната небесна синева. Самодържецът отстъпваше назад, изтръпнал в ужас и погнуса, дордето имаше на какво да задържи крака си. След това се обърна, зад него бучеше, буйна и сърдита, великата бяла река. А тъмната напаст приближаваше към него с бързина на стрела гавелота...

Йоан Асен се сепна, дигна глава. Свещите догаряха пред него. От отворения прозорец нахлуваше свеж утринен вятър. Небето бе тъмно като старо сребро, пресечено по средата от виолетовата ивица на планината. Той потрепера. Стана.

„Задрямал съм...“ — си помисли.

И изведнъж с чудна яснота сънят изникна в паметта му. Той ясно бе чул думите на свети Сава: Нека тялото ми отиде в покой на родна земя. Това е волята ми...

Какъв знак бе този? Нима можеше да не го послуша? Той погледна отново папските писма. Кога щеше да пристигне епископът на Перуджия, за да влязат в по-точни преговори?

Щом изгря слънцето, царят закуси набързо и прати да известят на патриарха и съветниците му, че желае да им говори. Патриархът отговори, че имал намерение и без това рано да посети царство му, понеже пристигнали гончии от Драч, изпратени от българския войвода, който препращаше новите писма на Григорий IX до царя заедно с писмото, което получил тамошният архиепископ.

Синклитът се събра веднага.

Най-напред самодържецът извести, че е решил да отпусне на крал Владислав мощите, които той горещо желал да пренесе в родна

Сърбия в нарочно построения от краля манастир Милешево в Приеполя. Разправи съня си, обясни, че смята това напомняне като указание за волята на светителя, и нареди тялото да бъде извадено от гробницата, приготвено за път и помазано с разни и много благоухания.

Веднага след това прочете на висок глас новото писмо на папата, който се обаждаше от 1 юни и съобщаваше, че легатът за България заминал вече. Заедно с това той молеше да го приеме добре и да се отнесе почетно към него, като че ли посреща самия наместник на свети Петра; напомняше му да постоянствува в неизменна преданост към апостолския престол, да се старае да привлече и други към подобна ревност, да облекчи щастливо, доколкото зависи от него, латинската империя и да приеме върху себе си грижата за покровителствена помощ над нея, като не я остави, със силната си закрила, да падне пред врага. Защото с това той ще задължи завинаги апостолския престол и ще има сърдечната му благосклонност.

— Щом легатът е заминал преди 1 юни, то можем вече да го очакваме наскоро — каза логотетът. — И да приготвим всичко за най-тържественото му посрещане.

— По-преди нека прочетем посланието, което негово Светейшество изпраща до водящото духовенство в България... — каза всеосвещеният Марко, митрополитът на Преслав, който бе дошел в Търнов, за да даде съвет на царя по исканията на сръбския крал. — Та тогава ще видим какво посрещане ще му приготвим.

— Защо? — попита протовестиарът. — Нали писмото е отправено до светия наш отец — патриарх Йоаким?

— Нищо подобно... — каза поп Добрейшо, като надникна към пергамента. — Писмото е отправено до „всички архиепископи, епископи, игумени, първенствующи, предстоятели, дякони, архидякони и други църковни прелати“.

— Без да се споменава името на патриарха? — попита гневно митрополит Марко.

— За папата български патриарх и българска автокефална църква не съществуват... — каза полека самодържецът. — Ала той желае, както изглежда, да завърже отношения с духовенството ни. Това е в реда на нещата... Така се започват всички преговори, докато се стигне до най-големите отстъпки. Нека сега се направим, че не разбираме

тези напомняния. Аз ще отговоря на папското послание, ще приемем с всички подобаващи почести апостолическия легат, а на посланието до духовенството никой наш архиерей няма да отговори.

Великият боляр Стефан, син на покойния Саца, приближи и погледна папския пергамент. Той бе живял известно време в Милано за бранните поръчки на войската и разбираше от латинските езици.

— Какво е това! — се провикна възмутен той. — Какъв е този dominus! Значи, най-мощният владетел на християнския изток е само „господин“, ни повече, ни по-малко... По-рано беше поне „благороден мъж“...

Царят махна кротко с ръка.

— Не се гневи, Стефане. И това е в реда на нещата. И ние ще почнем от dominus, през nobilis vir, до гех и нещо повече може би. Тъй и ние ще обещаем първо спиране на враждебността към латинците, после пропуск на Бодуеновите войски, след това военна помощ на Константиновград, а най-накрая и бранен съюз против всички врагове на империята. Ала това ще зависи от степента на отстъпките, които Григорий IX ще направи относно нашите права към престола на Царския град и нашата църковна автокефалност. А вероятно и нещо повече... Нали знаете, че при всички преговори се взима и дава. Важното е отначало да се дава колкото може по-малко... Дори и това, което се подразбира, че ще бъде дадено, пак да се отстъпи с уговорки. А ще отстъпи повече този, който е повече притеснен.

Синклитът се вдигна. И царят побърза да съобщи на зетя си радостната вест.

Кралят и кралицата дойдоха, повикани от великия примикюр, за да чуят волята на баща си. С огорчено сърце Владислав мислеше за безуспешното си пътуване и срама на едно връщане с празни ръце. Ала когато чу думите на Асена, той остана зашеметен от радост. Изпълнен от признателност, той падна на земята, поклони се пред самодържеца и изказа в цветисти слова всичката си дълбока признателност. Защото той се обогатяваше с най-голямото съкровище — мощите на великия сръбски светец.

Отпуснаха се сърцата на гостите. Унилите и мрачни лица се разпънаха в непрестанна усмивка. Зареди се пир след пир. Сърбите не знаеха как да се отплатят и как по-богато да обдарят царския дом, патриаршията и града. Ала щом тялото биде приготвено за път, те

веднага го взеха и заминаха, понеже се бояха търновци да се не противопоставят на вдигането на мощите. Когато се сбогуваха с баща си, Белослава и кралят коленичиха пред него и го помолиха за благослов.

Йоан Асен сложи ръце на главите им и каза:

— Пътувайте с мир, защото сърцето ви ликува от най-чиста радост... — А като вдигна дъщеря си и зетя си и след като ги прегърна и целуна, той каза на краля: — Понеже ти дойде и заплени дареното ми от бога съкровище — светителя — като реши да го изпратиш в родината си, то насити се, след като получи желанието на душата си. А ние дано получим милост чрез молитвите на светеца, защото питаехме истинска обич към него приживе и след смъртта му. Затова ви моля да вземете със себе си всички дарове, които съм направил на гроба му, и да ги отнесете с вас в пречестния манастир Милешево...

Белослава прегърна мащеха си и сестрите си, раздели се с горещи сълзи от родния си град.

Ала търновци ги изпратиха унили, без радостни и ликуващи викове. Лицата им бяха посърнали, в душите им се тълпяха тежки предчувствия.

Защо светецът бе отнел благоволенията си от прославения им град?

Сръбските гости не бяха още преминали границите на своите предели, когато из богоспасната престолнина се разнесе като мълния грозна вест:

— Узите нахлули през Истъра!

И наистина, куманите бяха напуснали родните си огнища, бяха оставили всичко най-драго и с жените и децата си диреха закрила в приятелската страна, защото монголите опустошаваха с огън и кръв бащинията им, като помитаха всичко, което се изпречи на пътя им.

Само ширната бяла река можеше да бъде сигурна преграда между бегълците и жестокия нападател.

Българските гарнизони получиха заповед да не спират нашествието на тия, които бяха подирили спасение в земята на Асена.

— Хуò-пау! Хуò-пау!

— Демоните идат! Демоните идат! Хуòпау ни преследва.

Единствено тези думи можеха да се чуят от побелелите и попукани от страх устни на бедните кумани, които се хвърляха, с децата си на гърба, в пенливите води на Истъра, уловили кожени мехове, напълнени със слама и вързани за опашките на конете, като предпочитаха смъртта сред буйните талази на реката, отколкото от зловещия пукот на хуò-пау.

Българските стражи на отвъдния бряг им помагаха да преплуват последните няколко стъпки разстояние до сушата, даваха им подслон и храна, препращаха ги във вътрешността на страната, по запустелите от безспирни войни места на Тракия и Македония. Такава бе повелята на samodържеца. Йоан Асен искаше по такъв начин да засели тези обезлюдени места, а от друга страна, да сложи на границата между своите земи и тези на латинците една непреодолима стена от войнствено и дръзко население. Така куманите щяха да станат страшилище както за латинци, тъй и за никейци. Затова той им даде пълна свобода да правят каквото намерят за добре с тия съседни страни.

Понякога стражите на българския бряг виждаха как преследващите монголи стигаха до брега, нагазваха с конете си в ясните води, след това несмело почваха да преплуват реката, докато повечето, смутени от ширината и дълбочината ѝ, се връщаха назад. А други, по-смели, загиваха всред коварните изненади на вировете и бързеите или улучени от стрелите на Асеновите блюстителите.

Бежанците нямаха край. Всеки ден се увеличаваше тъмният им порой. Изнемогнаха, с разширени от ужас очи, мъже и жени, деца и старци падаха на земята, щом кракът им стъпеше на спасителния бряг, и дълго шъпнеха:

— Хуò-пау... Хуò-пау...

След това, като дойдеха на себе си, те разправяха за страшните демони, които бълвали огън и дим, като обсипвали бягащите с дребни

железни топки, които хвърчали из въздуха с оглушителен пукот, вледеняващ кръвта. И те показваха раните си, пробитите си от железните топки ръце и крака, разкъсаните си меса, счупените си челюсти.

Хуо-пау... Железните топки... Жълтоликите ездачи, които напредваха, по-бързи от вятъра, сред гръм и мълнии, дишащи пушека на ада, изригващи пламъци и смърт... Това бяха духовете на пъкъла, които идеха да унищожат грешния свят. Това не бяха хора. А наказание божие...

С къси, сплескани носове и безобразни черти, голобради, дребни, те всяваха грозен страх у всеки, който дръзваше да ги погледне отблизо. Малките им тесни очички пламтяха с див огън, гласовете им бяха пискливи и пронизващи. Който ги чуеше веднъж, цял живот не можеше да ги забрави, а нощем се стряскаше насън, потънал в студена пот.

Вождът на куманите, старият княз Йона, премина последен бялата река, придружен от цялото си семейство. След като бе опитвал на няколко пъти безуспешно да се противопостави на нападенията, затворен в най-яката си крепост, той бе отстъпил, заграден от конницата си, като бе изпратил послание до българския цар с молба за подслон и приятелска грижа.

Цял Търнов се натрупа по уличките и край бреговете на Етъра, за да види пищното шествие на варварите. От сватбата на Иваница с Целгуба никога престолнината не бе виждала толкова кумани, събрани на едно място. Градът се изпълни със звънливото думкане на медните им барабани. Високите кумански велможи преминаваха на коне край колите, в които бяха настанили семействата си. Облечени в мечешки и овчи кожи, с плъстени, островърхи гугли над дългите плитки, които се спускаха от тила им надолу, велможите се обръщаха по всички посоки, като не изпускаха нищо да убегне от ястребовия взор на продълговатите им дребни очи. Защото куманите бяха прочути с остротата на зора си. Виждаха неща, отдалечени на повече от един ден разстояние. По муцуните на конете висяха торби, в които стоеше храната им за из път. Куманските коне ядяха вървешком, защото господарите им нямаха време да се спират нито за един излишен миг в лудото си бягство из степните равнини на родината им. Колчаните на стрелците бяха закачени отстриани, на кръста им. Огромните криви

лъкове изглеждаха още по-едри в сравнение с дребните им снаги. Жените се тулеха зад завесите на колите. Тук-таме се показваха чифт черни или сини любопитни очи, полузакрити зад избелелите от дълги скитания платове.

Княз Йона, заедно със сина си Кутек и дъщеря си Елтани, най-напред бе ходил в манастира Варовитец, за да се срещне със сестра си, бившата съпруга на Калояна и Борила, която живееше там под името монахиня Ефимия. Някогашната царица бе изпратила смирено послание до Асена, в което го молеше да се отнесе добре с братя й, като обещавахе от своя страна да направи всичко възможно, за да се създадат сърдечни и искрени отношения между родните й люде и българите.

Кочията на княгиня Елтани бе прицел за очите на любопитните търновки. Младата куманка, облечена в шалвари от пъстър бухаран, със зелено було, метнато връз четвъртитата плъстена шапка на главата, свенливо надничаше през отворите на кочията и кимаше с глава на тия, които я поздравляваха с насърчителни викове. По лицето на хубавата девойка още личеха следите от преживените тревоги на бягството. Тя се стряскаше при всеки по-силен възглас, скръстила смирено ръце на гърди, оглеждаше се като подплашено животно, след това бледа усмивка просияваше в натъжения й взор. Всички пръсти на ръцете й бяха отрупани със скъпи камъни. А на ушите и блестяха чифт огромни изумруди. Накитена като кумир, тя цяла излъчваше многоцветни искри. На рамото й стоеше, неподвижно кацнал, дребен ястреб с впит в една точка взор. Гърбът му бе стоманеносив, а гърдите му сламеножълти, попръскани с кафяви петна.

Йоан Асен ги причака с цялата си челяд пред портите на Сечена скала.

Княз Йона скочи от коня си и прегъна коляно пред samodържеца. Синът му и дъщеря му целунаха туниката на царя и царицата.

— Дойдохме при най-могъщия цар като при брат... — каза смирено Йона. — Защото недавна още братски връзки ни свързваха с престола на твоето царство. В твои ръце оставяме живота и съдбините си. Решавай какво ще сториш с нас и людете ни.

Той дигна широкоскулестото си лице към царя. Малките му и светли очички отпавиха доверчив и смел взор към българина.

— По всички бранни поля кръвта на узите и българите се е смесила в защита на нашето царство... — каза полека Асен, като прегърна княза и го вдигна. — Ние сме отдавна братя, защото винаги, в най-съдбоносните мигове за нашата земя, царете ни са намирали помощ и сърдечност у вашите вождове. Затова аз не мога да ви откажа помощ и приятелство. Нека днес запечатаме това приятелство за вечни времена, според вашите и наши обичаи. Аз реших да ти дам земите в най-южните предели на царството си, за да ги заселите и бъдете наши единородни братя.

Куманските вождове нададоха радостни викове. Те вдигнаха щитове и почнаха да удрят по тях в ритъма на някаква чудна, дива песен. Останалите биеха с длани по бедрата си и високо се смееха.

В двора на втория крепостен обръч се извърши обрядът на побратимяването. Знахари разтвориха по една жила на царя и куманския княз, извадиха алена топла кръв, смесиха я в една купа с вино.

Йоан Асен пи от кръвта на куманина, а Йона пи от кръвта на самодържеца. Така двата народа ставаха вече един. Братски. Завинаги.

След това по трима избрани вождове от двете страни се наредиха един срещу други, въоръжени с голи саби. Върховният жрец на узите пусна помежду им едно куче, което те посякоха, като викаха:

— Тъй да бъде насечен на парчета оня народ, който наруши братската клетва.

Ала докато в мирните градски стени вождове и велможи пируваха за сключения съюз, из полята и долините настръхналите кумански тълпи се хвърляха на грабеж и злочинства, като опустошаваха богатия плод на земята, отвличаха стада и коне, настървени, с потъмнели от преживените ужаси очи. В равнината на Хебъра не остана ориз и просо, не остана сирене и мляко. Защото това бе тяхната любима храна. Узите не обичаха да ядат хляб. Не слагаха в устата си сол, но можеха да ядат без насита ориз и просо, сварени в мляко. По-бързи от ястребите, те нападаха внезапно, ограбваха и също тъй мълниеносно изчезваха, като отвличаха плячката си.

Гъсти царски войски отправяха пътя на рушителния поток, като гледаха по-скоро да ги настанят в отредените му земи, да уталожат избухналите размирия и недоволства, да защитят селищата, покрай които минаваше шествието на бегълците, от изстъпления и произволи.

Но мнозина от по-видните вождове и семействата им останаха в царския град, като заселваха нови махали, строяха палати, по подобие на великите боляри, и взимаха участие в лова и празненствата на царския дом.

Твърде често народите край границата на преселените кумани започнаха да чувствуват неудобството и пакостта от подобни нежелани съседи. Понеже в българска земя им бе строго забранено да се отдават на плячкосване и нечинства, куманите почнаха да преминават границата и да нападат и без това разорените и опустошени земи на латинците и никейците. Настървени и озлобени от жестокостите на татарските монголи, узите бяха все още под гнета на преживените жестокости и не смятаха за голям грях да подпалят някое селище или да разграбят някои ниви.

Наплашени от постоянните им притеснения, най-сетне латинците решиха първи да подадат ръка за приятелство и изпратиха да преговаря в Търновград самия си баил, мъдрия и дръзновен Наридьо Туси.

Звън от лютни и арфи придружаваше песента на кръшните млади гласове. Провансалски трувери, доведени от свитата на Нариро дьо Туси, пееха най-новите рефрени в чест на побратимяването на латинци и българи. Студеният светлик на месеца надничаше през черната мрежа на клоните и листата, изпълваше небето с тънко, сребристо сияние. Кубетата на „Св. Петка“ и „Св. Спас“ изникваха тъмни и стройни сред гъстата залесеност на царевецките градини. Във въздуха се разстиляше острото благовоние на полените с вода цветни лехи. Големият прием в чест на фрушкия и на папския легат бе отреден да стане, поради тежчината, в двора и градините около палата. Още след залез слънце, наkitена и пъстра тълпа почна да изкачва Боярски рът и каменистия друм, който водеше към Малката порта. Кочиите и конете оставаха в крепостните дворове, а гостите под грижите на великия примикюр се отправяха към празнично украсените градини. Разнородни говори се смесваха в необичайна глъч, женски смехове, мъжки високи гласове, кумански възклицания, фрушки благословии, гръцки притворства, българска звънлива и остра реч...

Младите се разхождаха на групи, стесняваха се да взимат постоянно от подносите, които минаваха край тях, отрупани с праскови, смокини от Смирна, медени сладки и млади лешници, докато по-старите често се поспираха пред препълнените с вино купи и лесно ги изпразваха до дъно. Долу гостите пристигаха все повече и изпълваха всички пейки, всички беседки, всички нарочно построени за случая тераси, през това време горе, в покоите на Елена, можеше да се види картина, която никак не отговаряше на празничното настроение, което цареше в градините.

Кира Ирина и княгиня Елтани помагаха на царската дъщеря да си облече новата руба, шита в Тесалоника, която баща ѝ бе поръчал нарочно за тържеството.

Всеки, който познаваше хубавото момиче, с цъфнали бузи и черни весели очи, което изпълваше с песните и смеха си двора на Никея, сега не би могъл да познае в тази бледа и посърнала мома

бившата невеста на кир Теодор Ласкарис. Сини сенки обграждаха хлътналите ѝ, угаснали очи. Свежите ланити бяха омършавели и загубили чудната си закръгленост. Младата, червена уста бе вечно свита в горчиво и скръбно изражение.

Елена седеше връз коженото кресло, отпуснала безволно ръце със сведено надолу чело, без да желае дори да погледне одеждите и накитите, с които трябваше да се нагизди. До нея стоеше изправена госпожа Йова и държеше купа с настойка от зеленика, дивисил, здравец и лиляка. Ала чашата бе пълна и момичето не искаше да докосне устни до подкрепителната напитка.

Ирина и Елтани се спогледаха отчаяни. Нагиздени и богато стъкмени, те често се вслушваха към веселия глъч и музиките, които идеха откъм градините, и чакаха с голямо нетърпение мига, когато трябваше да слязат при младите хора. Нечий глас отекваше под прозорците:

*Да беше китка в градина,
влязна щях, откъсна та щях.
Да беше зимна ябълка,
хвърли щях, отбрули та щях...*

Ирина взе сребърното огледало, стегнато в кръжило от слонова кост, сложи го пред лицето на момата. Елтани взе свещника и го приближи до нея.

— Виж се... — каза тихо гъркинята. — На какво си заприличала... Така ли мислиш да се покажеш пред света? Какво ще помислят хората за дъщерята на българския цар? Нима искаш да излагаш баща си? Върви, разходи се, приеми приветствията на бароните. А какво имаш на сърцето си, кой ще то знае?

И кира Ирина дълбоко въздъхна. Нима зад нейната сияйна и поразителна хубост някой можеше да долови черната скръб и горещата омраза, които я разкъсваха? Нима за това бе родена дъщерята на Кир Теодор? Една Комнин! Византийска принцеса... Да реди косите на българската царкиня? Да сгъва свилените ѝ руби в шарени сандъци?

Елена тъжно махна с ръка. Изтри потта от челото си:

— Защо? Безполезно е... Аз казах, че няма да сляза. Не искам, не искам. Каква полза? Не... Никога...

Тя затули очи в сгънатия си лакът, разтърсена от непреодолима мъка. Копнежът на Теодор, по първите вълнуващи преживявания на младата ѝ любов я караха да се затваря в скръбта си като в недосегаема, защитна крепост. Нищо нямаше значение, нищо не я засягаше, щом не бе вест от Никея, или дума за младия Ласкарис.

Ирина се сепна. Ослуша се:

— Царицата...

Когато Анна зърна дъщеря си все още необлечена, закрила лице в беззвучен плач, първото ѝ чувство бе уплаха пред гнева на царя, ала веднага след това тя се изпълни с безкрайна жалост към бедното момиче.

Нима можеше дъщеря ѝ да бъде разменна пара в преговорите на държавите? Нима чувствата ѝ можеха да се променят като посоката на вятъра, нима тя нямаше сърце, което се привързва и може да обича и да страда? Защо я бяха изпратили в Никея? Нима по своя воля бе отишло там невръстното дете? А сега трябваше да изтръгне сърцето от гърдите си и да се обърне на бездушен камък... Кой би могъл да бъде уверен, че ако Бодуен остави Бриеновата дъщеря и се ожени за Елена — както ставаше дума в преговорите между Асен, баила и папския пратеник — по-късно няма да стане отново нужда Елена да напусне Константиновград и отново да трябва да разкъса душата си?

Не! Тя не ще позволи повече да измъчват детето ѝ. И в порив на безкрайна милост тя притисна девойката до себе си и двете смесиха сълзите си. Все пак Анна знаеше безполезността на борбата, знаеше, че никога Асен няма да се съгласи да даде помощ на латинците, дори не бъде уреден въпросът с положението на дъщеря му. Защото само като настойник-император той можеше да поеме властта на Константиновград... И тя се помъчи да заличи у дъщеря си спомена за Никея, като изтъкваше пред нея предимствата на Бодуен и недостатъците на Ватацовия син.

— Теодор е добър момък... — каза тя, като дръпна завесата над прозореца, за да не трептят пламъчетата на свещите. — Ала не си струва толкова да се тъжи за него... Защото слабото му здраве едва ли щеше да продължи дълго време вашия брак... Ти си узнала може би,

че той страда от чести припадъци... дори някои смятат, че това са признаци на бесноватост, от каквата страда и баща му...

Ала думите не плашеха Елена. Бесноватост... Да. Тя знаеше. С очите си тя го бе виждала да пада внезапно на земята, да криви лице и очи, да стене и да се търкаля с пяна на уста. Но какво от това? Тъкмо затова повече го обичаше. Защото не бе здрав като другите, защото бе тъжен и нещастен, защото се нуждаеше от повече нежност и грижи.

Анна разбра, че думите ѝ не произвеждат нужното впечатление. Дори даваха обратни следствия. Все по-тежка ставаше скръбта на момичето, по-неизцерима раната на сърцето. А от Никея се разнасяха вести, че след заминаването на Елена младият Теодор почнал все по-често да изпада в болезнени гърчове, като стигнал почти до умопомрачение. Колкото и строго да пазеха, все пак Елена успяваше да научи всичко това. И майката реши да отвлече мислите ѝ от страната и хората, по които неотменно копнееше, като накара да ѝ говорят за други събития и неща, за други хора, за чужди скърби и неволи. Затова попита малката куманка:

— А тебе мъчно ли ти е за родния край, Елтани?

Дъщерята на куманския вожд сведе клепачи. Скръсти ръце. Макар че бе прекарала вече доста дни сред българските обичаи, тя все още приличаше на девойка, расла край брега на Днестър. Елече от шафранена коприна, покрито с блещукави люспици, стягаше гъвкавия ѝ стан, широки шалвари на малинови, златни и ясносини ивици се диплеха край стройните ѝ нозе.

— За какво ще ми е мъчно, честита царице? Не се ли радваме, че си спасихме живота, та за какво ще съжалявам? Какво остана в моята родина, освен пепелища, пустини и гробища?

Тя затвори очи при спомена за страшните преживени дни. Стисна лицето си между дланите, дигна чело към небето.

— Когато се затворихме в най-яката крепост, която бе заградена с дълбок непревзимаем ров, ония дяволи се изхитриха и изпълниха дрехите си с пръст. Щом стигнаха пред рова, те изхвърлиха пръстта в него и сложиха стълби до стените.

— Та колко хиляди души трябва да са били, за да изпълнят с пръстта от дрехите си рова на една крепост? — попита смаяна Ирина.

— Много... Двеста, триста хиляди... Повече...

Трите жени плеснаха ръце в изненада и уплаха. Не преувеличаваше ли девойката? Такава рат не бе излизала досега по света...

— Много... — въздъхна куманката, като потръпна, виждайки в мисълта си да изникват страхотни образи — много, и при това по-зли от дивите зверове... Та и те не са ли истински зверове? Казват, че имали кучешки глави и ядели човешко месо... Разправят, че опекли жив един персийски шах и накарали жена му и децата му да го изядат...

— О! — възкликнаха поразени царицата и ромейката.

— Нещо по-лошо дори... — каза Елтани. — Като колят людете, поне да ги ядат... А то...

— Какво? — попита Елена с леко любопитство.

— Веднъж техният вожд Чармагун се разболял от мъчителна болест в краката. Прочут врач му казал, че ще се излекува само ако ги потопи в червата на тридесет русокоси деца, току-що удушени...

Жените потръпнаха от ужас и погнуса.

— Добре. Но след като убили тридесет руси деца и той направил, каквото му казали, краката пак не оздравели. Тогава Чармагун заповядал да удушат целебника.

— Добре му се е падало... — каза тихо Елена.

Изведнъж тя побеля. Ледена пот изби по челото ѝ.

Навън се зачуха стъпките на царя. Очите ѝ бързо се отправиха към майка ѝ с отчаяна и скръбна молба.

Сякаш нож преряза сърцето на Анна. Тя застана край дъщеря си, готова да я защити като тигрица. Самодържецът влезе предшествуван от пажове, които подишаха тежката сирийска завеса. Като видя дъщеря си необлечена и тъй скръбна и изплашена, веждите му се начумериха. Ала той въздържа гнева си и каза спокойно:

— Нарито дъ Туси и останалите фрушки барони ни чакат в престолната, за да поздравят майка ти и тебе. Дойдох да те взема. По-скоро.

Елена погледна изплашена майка си. Анна прехапа устни. Ноздрите ѝ потрепераха, след това тя доби дързост и каза твърдо:

— Елена не желае да се явява пред гостите.

Очите на самодържеца широко се отвориха, сякаш не можеха да повярват това, което виждат. Анна да му противоречи! Анна да се

опълчва срещу него...

Това ставаше за пръв път в живота им.

Той полека се извърна и изчезна, без да каже нито дума.

Майката и дъщерята се хвърлиха една друга в прегръдките. Разкаяхни и изплашени.

Не. Какво значеха тук личните болки и скърби, желанията и копнежите на едно младо сърце? То трябваше да мълчи пред бащината воля, пред високите повели на държавните нужди. Елена трябваше да се пожертвува. Тя бе царска дъщеря. И тя не биваше да има сърце. И ней бяха забранени най-простите човешки чувства. От невръстно дете още тя трябваше да усети желязната и смазваща тежест на царския жребий. Защото трябваше да се запази целостта на великото царство, трябваше да се запази мира за хилядите люде, които цели векове бяха напразно хабили сили в безполезна и безсмислена бран.

Постигнатото с толкова усилия не биваше да се разрушава.

Когато самодържецът изпрати великия примикюр да попита готова ли е царкинята, Елена и майка ѝ веднага го последваха, заобиколени от свитата си.

Хубавата българска царкиня бе закрепила на устните си бляскава усмивка. Ланитите и бяха покрити с лека руменина. Тънката ѝ снага бе стегната в прескъпа руба от люляков аксамит, извезан с бисерни качунки. Косите ѝ бяха пригладени и лъснати като коприна с помада от козя мас и букова пепел. Тънко златовезано було минаваше под брадичката ѝ, обграждайки младото лице със светлива нимба.

Дъщерята на Йоан Асен преминаваше горчивия друм на Калояновата дъщеря.

Баилът на империята, Нарьо дьо Туси, бе наскоро овдовял от дъщерята на ромейския военачалник Теодор Врана и Агнес дьо Франс, сестра на покойния крал Филип Август. Затова очите му бродеха неспокойно измежду тълпата гиздави моми, които се движеха в Търновския палат, тъй като той знаеше, че новият съюз трябва да бъде непременно скрепен с брак между двете страни и ако преговорите по повторния годеж между Бодуен и младата Елена не успееха, то поне една женитба между баила на империята и някоя близка на Асеновци не беше невъзможна.

Макар че вдовецът имаше четири деца от покойната си жена: една дъщеря и трима синове, ако някой го бе попитал коя мома ще си

избере измежду всички тия чинно свели клепачи девойки, той не щеше да се поколебае да посочи само една измежду тях.

Най-младата, ала и най-хубавата.

Като ясна месечина между дребни звезди грееше лъстивата красота на Ирина Комнин. Израсла като стройна тополя, с царствен вървеж и надменно издигнато чело, тя приличаше на императрица, създадена за украса на някой велик престол. Лимонената ѝ руба, покрита с морава мантия, изпъкваше веднага между всички други пъстри и лъскави одежди в свитата на българската владетелка и дъщеря ѝ. Неволно, за един миг само, всички барони отпавиха взор към Ирина, омагьосани от чудното видение, след това бързо се поклониха и поднесоха своите почитания на царица Анна и великата госпожа Елена.

Конетабълът Жуфроа дьо Мери коленичи и подаде на царицата една златокована икона, която ѝ изпращаше Евдокия Ласкарис, съпругата на втория баил: Ансо дьо Кайо.

Маршал Вилен д'Оноа и един рицар йоанит поднесоха на Елена лъскави пера за накит и ушнички от бистри персийски тюркизи.

Царкинята улови с левия си палец златната верижка, която прикрепяше на гърдите ѝ тежката мантия, вдигна с десница единия ѝ край, за да върви свободно, и побърза да се отправи към конетабла, за да го разпита за Евдокия Ласкарис дьо Кайо, която бе сестра на свекърва ѝ Ирина. Това необикновено внимание накара Анна да изтръпне. Ако само Асен чуеше дъщеря си, че разпитва за роднината на Ирина Ласкарис Ватаци... Ала тя забрави за какво бе изпитала боязън. Сърцето ѝ натежа от знойна мъка. За втори път тя виждаше очите на самодържеца отправени с неவிжданo дотогава от нея изражение към красивата пленница.

Сякаш чак тогава Йоан Асен откриваше какво чудно същество живее в неговия дом. И колко опасно. Защото красотата бе страшно оръжие в ръцете на една хитра жена. А не бе ли тя дъщеря на Теодор Комнин? Той се огледа и видя сина си също тъй отправил взор към приказната хубавица. Сякаш фокус на всички желания, на всички възторзи и всички тревоги, Ирина Комнин привличаше неотразимо вниманието на всички тия люде, които се бяха събрали поради най-различни нужди, желания и сметки. Гъркинята веднага усети това

горещо, напрегнато любопитство да тежи връз нея и жилите ѝ се изпълниха с безумна гордост.

Не. Такава красота не бе виждана дотогава по света. Всичко в нея бе изящно, с благородни очертания, величествено, примамливо. Походка, усмивка, взор — бяха единствени. Всеки оставаше поразен от чудното съвършенство, с което природата бе изваяла това човешко същество. С най-леката отсенка в гласа или в погледа Ирина покоряваше и владееше хората. Леко натъжените ѝ очи можеха да предизвикват сълзи на умиление и жал към злочастния ѝ род, едва трепналата усмивка връз мамещите румени устни разгонваха мрак и облаци, създаваха чудни надежди не в едно мъжко сърце. Там, където прозвучеше кадифеният ѝ глас, слънцето блесваше по-ярко. Там, където я нямаше, светът беше пуст. А отправеше ли към някого внимателния взор на огромните очи, засенени от мигли като ластовичи криле — той чувствуваше, че е най-щастливият човек.

Ала княгиня Елтани бе дъщеря на кумански вожд, докато бащата на Ирина Комнин нямаше вече нито земи, нито власт, нито войски. Затова баилът на латинската империя Нариро дьо Туси трябваше да отправи вниманието си към рижокосата куманка с тесни сини очи, които блещукаха като ясни зефири. И когато долу в здрачните градини, сред цъфналите уханни храсти, фръзецът и куманката се срещнаха на една мраморна пейка, край кладенеца до патриаршията, благородният рицар взе мургавата ръка на степното чедо и я поднесе с галантно движение към устните си. Не само на тази пейка цъфтеше едно чувство, което се подхранваше от магията на лунната нощ, звука на лютните и арфите, песните на младите гласове и уханието на трендафиловите храсти. Малко по-надалеч можеше да се види сестрата на Ансо дьо Кайо да разговаря със сина на протовестиара, а младият Вилхелм дьо Мери, син на конетабла, оживено да разправя нещо на дъщерята на граф Матео Занте. Елена се бе прибрала по-рано поради внезапно главоболие. С привичното си благочестие царицата разговаряше сред кръга на знатните гости с архиепископа на Перуджия и бившия босненски епископ — Йохан Вилдхаузен, като отправяше от време на време помрачен от неспокойство взор към жълтото петно, което се мяркаше между храстите. Обградена от рицари и барони, Ирина Комнин се разхождаше из пътеките между смокиновите дръвчета и оживено разправяше нещо. Княз Петър с мъка се бе

отделил от нея, като я бе оставил изпълнен от ревност, за да последва баща си, който го бе повикал в малката приемна, за да присъствува на преговорите между легата, баила, българите и куманите.

След като хвърли последен взор към хубавата гъркиня, която можеше с един поглед да изпълва небето със звезди и с една въздишка да угасва слънцето — високото му стройно тяло пъргаво изчезна между обвитите с бръшлян колони на главния вход.

Наскоро след него зад мраморните колони се скри и снажната осанка на латинския баил, последвана от дребното тяло на княз Йона, а малко по-късно от сухата, леко приведена снага на папския легат. След тях изчезна и черната мантия, с бял кръст на рамото, на рицаря йоанит...

Гласът на Ирина Комнин изгуби от живостта си. Само големите ѝ очи следяха с остро внимание движението на знатните лица.

Откъм една беседка долиташе тиха песен: млади моми от търновски болярски семейства показваха уменията си пред знатните латински барони.

*Качунчица заблазяваше:
— Блазе тебе, Трандафиле,
що си имаш добра майка,
теб премяна, теб обръжсва,
аз си имам зла мащеха,
та ме пуца посред зима,
посред зима коложега
да ме берат дърварите,
да ме носят по децата,
да ме търкалят по пеплицата.*

Между светлините и сенките на колонади, стълби, чердаци и портали се движеше някаква тънка сянка. С изкусна предпазливост тя застава в сенките и с чудна ловкост преминаваше осветените от месечината места. Стъпките на стражите ту приближаваха, ту затихваха. Изведнъж някакъв остър глас прозвуча в тишината:

— Накъде, кира Ирина?

Девојката не трепна. Усмихна се любезно. Издигна невинни очи към внезапно изникналия зад гръба ѝ блюстител:

— Царицата ме изпраща при благоверната госпожа Елена.

Стражът я пусна в широкия кръгъл трем, проследи с взор девојката, която се изкачваше по мраморната стълба към стаята на царкинята, и се върна назад до вратата. Ала ако се беше обърнал само след няколко мига, той щеше да види как жълтата руба на момата, която се сливаше с осветения от месечината мрамор, се плъзга полека обратно, с тихи котешки стъпки по посока на царските приемни.

Ирина остана няколко време като замръзнала на мястото си. Огледа се предпазливо. След това подпря гръб на стената и почна полека да се промъква към престолната. От време на време се заслушваше да разбере от коя посока ще чуе гласове. Гостите бяха събрани вероятно в малката приемна на царя, а до нея се отиваше през редица зали, които водеха една в друга, чак до вратата на съвета. Със замряло сърце Ирина прекоси ширните, празни приемни, заслушана в ударите на сърцето си, което биеше бързо и лудо, като че искаше да разчупи гърдите ѝ. Когато доближи завесата, зад която се чуваха сподавени мъжки гласове, за миг тя се поколеба, обхваната от непреодолим страх. Ала след това пристъпи със смела крачка, отмахна дебелата аксамитена завеса, залепи ухо до вратата.

Дали крояха годеж между Петър и някоя знатна фрушка княгиня? Какво щеше да стане с Елена? Беше ли вече сключен съюзът против Никея?

Из неясния глъч на мъжете най-сетне тя чу ясно мекия глас на самодържеца, който казваше:

— За обсада на Цурул и изгонване на никейците от полуострова ще можем да мислим чак след гроздобер.

— Защо тъй късно, защо да се чака? — попита Нариро дьо Туси.

— Моите кумански люде не могат да търпят горещините и не дават добър бой през лятото... — добави Йоан Асен.

Някакви стъпки доближиха към вратата, зад която стоеше Ирина. Момичето замря в безимен ужас. Сякаш ледена вълна я потопи и отнесе. Когато дойде на себе си, тя разбра, че стъпките се отдалечават в обратна посока. Някой се разхождаше припряно и недоволно. Тя отново се заслуша, като се мъчеше да долови бързия говор на

тълмачите. Този път се разнесе дълбокият гръден глас на папския легат.

— Разкъсването на брака между Бодуен и Мария дьо Бриен ще бъде доста трудно. Все пак ние ще гледаме да свършим тази неприятна работа в отсъствието на младия император, който, както изглежда, ще има да се бави още доста време на запад. На младата дама ще бъде дадена прилична рента и тя ще замине в двора на Лудвиг IX.

— Кога може да се очаква да стане това? — попита царят.

— Щом получим отговор на посланията, които ще изпратим до младия Бодуен и негово светейшество.

— Надявам се, че в същите послания ще има и напомняне до негово светейшество за признаването на нашата независима патриаршия. Само тогава ние ще можем да възобновим стария договор от 1228 година... — каза престолонаследникът.

Всички се извърнаха и изгледаха младежа. Никога дотогава Петър не се бе намисал в държавните работи. За пръв път сега той взимаше думата и с това издаваше прямия си и стремителен нрав. Опасната точка, около която се въртяха преговорите и която досега не бе спомената, бе подхвърлена решително от младия наследник.

Епископът на Перуджия трепна. Той потри замислено ръцете си, докато диреше отговора. Лицето му бе безстрастно, сякаш изваяно от камък. Най-сетне той каза полека:

— Ако ние отстъпим по въпроса за българското наместничество в Константинопол, то тогава трябва да получим отстъпки по църковния въпрос. Инак мъчно е да си представим, че негово светейшество ще даде одобрението си за разтрогване на Бодуеновия брак.

— И докато тия преговори се проточат в по-благоприятна или по-отрицателна смисъл, в това време кир Ватаци ще подсили крепостите си, ще събере опитни гарнизони и военачалници, за да ни създаде трудности при изгонването му от полуострова... — каза неволно баилът на Константинопол. — Ето какво. Аз предлагам военните действия да започнат още в началото на есента, а в това време преговорите между Рим и Търнов спокойно да си продължават. Да не се избързва в решения, от които после някоя страна може да се разкае.

— Не... — каза решително Петър. — Военните действия не могат да започнат в никакъв случай, докато не се получи от Рим

благоприятен отговор на нашите искания.

Йоан Асен изгледа с бащинско благоволение първенеца си. Сякаш му взимаше думите от устата. Дори казваше неща, които той не би изразил така рязко.

— На всичките ли? — попита кротко легатът.

— По възможност... — каза буйният престолонаследник.

Настъпи мълчание. Ирина дигна побледняло лице. Да си отиде ли вече? Не беше ли достатъчно това, което бе чула? Защо да се одързостява безполезно? Тя понечи да се отдръпне назад и да спусне завесата, ала гласът на Нариро дьо Туси я спря отново, като закована на мястото ѝ.

— Според уговореното аз приемам онази точка от договора, която се отнася до женитбата ми с превисоката дъщеря на куманския господар. Тази вечер имах щастието да говоря с благонравната и ненагледна девойка — която превзе сърцето ми. Затова имам чест да поискам ръката на светлата княгиня Елтани.

Последваха шумни и весели възклицания.

— Ала тя ще трябва най-напред да приеме християнската вяра и да промени името си... — каза легатът.

— Прието... — отговори тържествено княз Йона и жълтото му лице, покрито с белези от заздравели рани, се разпъна в радост. — Ще я наречем Анна, в чест на боголюбивата царица.

Дали княз Петър усети, че сега ще стане въпрос и за един възможен годеж между него и дъщерята на Елизабет дьо Куртене — Бургунд, която бе сестра на младия император, или песните, които се чуваха от време на време да се издигат откъм изпълнените със светлини, глъч и смях градини, мамеха младата му кръв, но той каза бързо:

— Извинявам се. Мога ли да сляза вече долу? Трябва да нагледам дали нашите високи гости прекарват приятно часовете си...

Царят му даде знак, че е свободен.

Когато Петър отмахна завесата и пристъпи в стаята, която бе съседна на малката приемна, острият му поглед долови като че ли някой бързо и безшумно притваряше отсрещната врата. Той сви вежди, прехапа устни. Леко и пъргаво се спусна, прекоси с няколко скока стаята. Отвори врата, надникна. Нямаше никой. Тъй ли му се бе

сторило? Той се послуша. Някакви тихи стъпки бързо отекваха в далечината.

Петър отново се спусна. Премина тичешком няколко зали, излезе в отвода, огледа се.

Нагоре по мраморните стълби трептеше някакво жълто петно. Той изтръпна. Гореща вълна кръв плисна в главата му. Извика тихо:

— Ирино...

Девојката спря като покосена. Извърна се, погледна надолу. Князът стоеше там, висок и строен, облян в лунна светлина. Черните му коси падаха назад, като гарваново крило.

Той я настигна. Стисна силно китката на ръката ѝ.

— Къде отиваш?

Гъркнната се окопоти. Усмихна се галено. Сниши рамо, помъчи се да изтръгне ръката си. Гласът ѝ бе замайващ.

— При госпожа Елена... Не искам да стои сама, сега, когато всички се веселят...

Петър я дръпна към меката светлина, която струеше през отворените аркади на прозорците. Изгледа я остро, пронизващо. Тя не сведе чудните си, магьосващи очи.

— Не беше ли преди малко в ония стаи там? — и той посочи с ръка.

Ирина го изгледа поразена.

— Аз? Какво ще правя там? Не са ли празни?

Петър отпусна ръката ѝ. Остана замислен.

— Кой знае защо ми се стори, че някой беше там...

Тънко недоверие полази по жилите му. Все пак той бе видял ясно. Отново отправи изпитателен взор към момата...

Сред студените отблясъци на мраморите Ирина Комнин приличаше на горска русалка, готова да изчезне всеки миг, разтопена в сребристомодрата мъгла на месечината.

Ала Петър не видя замайващата прелъстителка. Видя само хитрата гъркиня, която плетеше невидими интриги в дома им. Сърцето му се отвърна от нея. Глух гняв закипя в гърдите му. Премного свобода се даваше на тия люде. Очите му станаха студени като камък.

Девојката веднага усети това. Настръхна. Безсилна омраза проблесна през присвитите ѝ сенчести клепачи. С всичките пори на кожата си тя почувствува, че пред нея не стои вече увлеченият,

заслепен от безумно чувство младеж, а стои господарят, повелителят, бъдещият венценосец на този дом и тази страна. А тя бе само една жалка и безпомощна робиня...

Гласът му прозвуча ледено и чуждо:

— Щом благочестивата госпожа Елена се е прибрала да почива, по-добре ще е да бъде оставена на мира.

Когато минаваха през трема, наследникът се обърна към блюстителя и каза строго:

— Веднага да се сложат двама стражи пред вратата на малката приемна и никой да се не пуца да минава оттук. Никой. Разбра ли добре?

Навън дружината провансалски трувери, облечени в огнецветни туники, с шапки, украсени с паунови пера, пееше баладата на любовта на Агнес дьо Куртене и Жофруа дьо Вилардуен Младши.

Един млад тенор се извисяваше над другите гласове, чист и пламенен, пълен с копнеж.

Когато галерата с царската дъщеря спряла в земите на господаря на Морей, синът на стария Жофруа отишел в пристана Бовуар, за да поднесе почитта си на младата невеста, която отивала да се омъжи за краля на Арагония. За да ѝ облекчи дългото пътуване от Константинопол, Жофруа помолил високата невеста да отседне на почивка в кастела на Бовуар.

Придружена от дамите и кавалерите си, младата Агнес приела поканата на любезния домакин, който не знаел как по-достойно да нагости дъщерята на покойния си сюзерен — константинополския император Пиер дьо Куртене, зет на фландърските графове.

Гледката от замъка Бовуар била омайваща. Морето неспокойно. Кралската невеста все отлагала заминаването си. Най-сетне сватбената галера се завърнала обратно в Константинопол, където братът на Агнес, император Роберт, научил поразен за женитбата на сестра си с господин Жофруа дьо Вилардуен. Грозен гняв избухнал против дръзкия васал.

Ала времето изглажда всичко. Морей бил силен и богат феодал, Вилардуеновци — най-верните слуги на империята. А крал Хайме Арагонски не би могъл да бъде поверен съюзник срещу общите врагове. При това бил само на девет години.

И любовта на Агнес и Жофруа станала приказка и песен:

*Не просрещай сватбени галери
в земите си, дивний момко.
Нямай вяра в буйната си младост...*

В градините оживено честитяха на княгиня Елтани годежа с благородния фръзец. Нима някой беше попитал младата куманка дали ѝ харесва да стане съпруга на тоя възрастен рицар, с побеляла брада и плешива глава? Елтани погледна неволно към княз Петър и неволна въздишка разпъна младата ѝ гръд. Тя си представяше смелия Жофруа също тъй строен и хубав, с черна като гарваново крило коса.

Прислужници тичаха покрай пейките с препълнени подноси. В сребърни купи поднасяха руйно вино, върла ракия, оризово пиво. За куманите бе приготвено в изобилие кумис. Факленосците стояха неподвижни на разстояние пет стъпки един от друг. Смехове и закачки излитаха от всеки кът. Сам епископът на Перуджия благоволит да слезе отново между гостите, като приемаше милостиво поклоните и подаваше десница за целувка, облян в трепкащата кървава светлина на борините.

Виното кипеше в младите жили. Песни се издигаха откъм беседките, кръшни женски смехове се разнасяха дълго и звънливо. Най-много глъч се чуваше около протосеваст Приязд. Едрата му снага се тресеше в непрекъснат смях. С разрутените си коси той приличаше на буляк в главата. Лицето му бе станало модрочервено. Случките, които разказваше, бяха препълнени с двусмислия, закачки и шеги. Младите боляри го караха да си спомня една след друга весели приказчици и пиперлии глуми. Ала сега пред момите той не можеше да намери нещо подходящо за женски уши.

— Разправяй, разправяй, господство ти... За службата на рицаря към сюзеренката на сърцето му...

— Ах, богоненавистниците, друга приказка не щете ли, дано ви чума помете! — се смееше от цяло гърло Приязд. — Не е сега място за такива хортувания...

— Разправи... — настояваха от всички страни. — Фръзите не разбират български, пък не сме в двора на Бургундия, та да придиряме тъй изтънко какво трябвало, какво не трябвало, какво можело, какво не можело...

Приязд поемаше с цяла шепа от подносителите сладки, месо, плодове, пълнеше ненаситния си търбух, чукаше се с всички наред, изпразваше на един дъх купата си.

— Ех, като сте рекли... И тъй. Слушайте. Васалът рицар има пет най-важни служби към своята сюзеренка: Първо: да вдига завесата на вратите, през които минава дамата. Второ: да подлага коляното и рамото си, за да ѝ помага, когато се качва на коня. Трето: да носи наметката ѝ, когато отива в църква. Четвърто: да ѝ помага в събличането и обличането, а вечер, когато си легне, да я покрива със завивката на леглото, да подреди възглавницата ѝ, да духне свещника, като ѝ пожелае лека нощ. Тежка служба, тако ми свети Трифун!

— И после? — отекваше хор от буйни гласове.

— Как после? — се преструваше Приязд и дигаше купа с оризова бира към устата си, като почваше да си тананика едва чуто:

*Заградила самодива,
заградила вито кале.*

Ала го пресичаха нетърпеливо. Тогава той дигаше рамене.

— После? Обирал си крушите, и толкоз...

— О! Нехвелита служба е била тая... — въздъхваха момците.

— Ех — обаждаше се тогава протосевастът и скършваше весело лице — понякога дамата го прибирала при себе си под завивката. Ала при условие...

— Какво? — се разливаше горещо любопитство.

— Всичко ли все да знаете? Условието е било само едно: да се не докосва до нея. Това се наричало нощ на изпитанието. И в нея се е познавал истинският рицар.

Приказката продължаваше сред неспирни избухвания на смях.

В това време Нарю дьо Туси забавляваше невестата си, като я учеше на главната християнска молитва „Отче наш“. Елтани, заслушана в глъчката и смеховете на младите, повтаряше без увлечение на кумански първите слова на молитвата:

Атамис ким къоктесен...

Заобиколена от многобройни поклонници, кира Ирина Комнин дръзко подхвърляше бисерния си смях към тоя, който от време на време отправяше мрачен взор към хубавата мома. Петър не можеше да се изтръгне от разяждащото го съмнение. Любов и ненавист, ревност и недоверие, копнеж и омраза го разпъваха в непоносима тревога. Ала той не пристъпи към нея. Не отиде, помамен от гласа ѝ, който опияняваше знатните фрушки барони, младите кумански вождове и синовете на търновските боляри. А се отправи към дружината на веселия протосеваст, откъдето излитаха неспирни смехове.

— Ами това какво е? Кожата черна, сърцето бяло?

— Куманин...

— Не... Сърцето бяло... Кестен!

Момите прихваха високо. И искаха от господин Приязд нови гатанки.

— Татко му нероден, син му стигнал в Цариград...

Всички се спогледаха. Дигнаха рамене.

— Искра и дим!

— Ах, че сме глупави, та се не сещаме! — възкликна дъщерята на кастрофилакта. — Кажи друга сега. Ще познаем! Честен кръст...

— Сред море огън гори...

Отново момите задигаха рамене, опулиха очи.

— Кандило! — отекна един весел глас. Всички се извърнаха.

Кира Ирина се усмихваше. Блещунки святкаха в косите ѝ. В мрачевината зъбите ѝ се белееха като сняг. Като я зърна, Петър прехапа устни, сви вежди, полека се отдалечи.

Тогава тя нагласи танци. Труверите засвириха в ритъма на новите песни, които идеха от запад. Две строфи прозвучаваха бавно и спокойно, ала третата отекуваше с внезапна бързина и завършваше терцината с дръзка живост.

Ирина пееше думите на баладата, а танцуващите отговаряха в хор с третата строфа. През втората половина на танца Ирина трябваше да танцува сама в отговор на припевите на хора.

Очите и диреха между тях, които се бяха насъбрали да гледат и да подчертават мелодията с плясък на длани. Когато зърна наследника, по лицето ѝ трепна ярка багра. Него желаше тя. И когато дойдеше ред

на първата двойка да почне сама играта, щеше да му даде знак, че го е избрала за другар в танца.

В мига, когато танцуващите се прибраха в три редици и почнаха да припаяват, за да се отдели Ирина в строен низ от стъпки, младата мома подири жадно високата осанка на княза.

Петър бе изчезнал.

Тогава надменната гъркиня усети как огнени вълни лютина обливат тялото ѝ. Никога тя нямаше да прости това пренебрежение. Петър я отблъскваше. Със студена дързост. О! Той не познаваше мощта ѝ. Той не знаеше на какво бе тя способна.

За миг Ирина овладя гнева си, не можеше да губи време. Умът ѝ трескаво заработи. Кого да покани, как да си отмъсти по-жестоко? Още един миг и тя трябваше да почне. Очите ѝ диреха с напрегната тревога между лицата на най-знатните люде.

Наоколо се разнесе почтителен шъпот. Всички се разместиха, за да сторят място на високите гости и домакините. Безумна мисъл прекоси пленницата. Какво от това? Нима ще ѝ откаже? Защо да не покани господаря на дома?

С леки стъпки се отправи към самодържеца. Поклони се до земята. Сърцето ѝ биеше до пръсване. Щеше ли да приеме? Всички затаиха дъх, поразени от дързостта на ромейката. Отвориха широко очи.

Йоан Асен се усмихна с благоволение.

Преговорите бяха минали благополучно, дори и в най-мъчителните точки. Жертвите му не бяха напразни. Сърцето му бе препълнено с доволство. Никейците щяха да бъдат изгонени от Цурул, а той щеше по мирен начин да влезе в Константиновград. Великото му царство можеше да процъфтява и крепне.

Той подаде милостиво десницата си, последва със сдържано величие стъпките на танца.

Гостите нададоха ликуващи викове. Струпах се да гледат самодържеца, който се взираше с любезно внимание в очите на младата девойка.

В усмивката на дръзката гъркиня изплува гордо тържество. Тя хвърли победни погледи наоколо си.

Зърна две бледни лица, замръзнали в безмълвен укор. В очите на Петър блестеше гняв. В очите на Анна се таеше примирена печал.

Но Асен не ги видя.

Между куманските бежанци имаше и няколко монголски пленници, които узите водеха със себе си като заложници, за да могат по-късно да поискат от хан Октай връщането на няколко техни вожди, пленени при боя в Капчак. Йоан Асен беше любопитен да ги види, да ги разпита, да узнае откъде произлиза страшната мощ на тяхното нападение, силата на огромното им царство.

Преди да замине за Царева ливада, където щеше да настани челядта си за през лятото, той пожела да му бъде доведен плененият военачалник Чагада.

Монголецът биде докаран от дружина кумани. Обкован в тежки вериги, бос, гологлав. Той падна на колене пред самодържеца, целуна нозете му, остана така, със сведено до земята чело и протегнати напред ръце. На ушите му блестяха златни обици. Дългата му черна коса бе заплетена в плитка, която почва от темето. Свалиха железата му.

— Стани — му каза кротко царят. — Разправи ни как живеете във вашите аули, на какви закони се подчинявате, кой ви кара да нападате с такава неудържима мощ, да унищожавате всичко, което се изпречи пред вас. Света ли искате да довършите?

Дивият бранник се изправи. В движенията му имаше нещо благородно, изпълнено с достойнство. Жълтото му лице отблъскваше със страшната си грозота, ала тесните му очички гледаха с настойчиво равнодушие тоя, който държеше живота му в ръцете си.

— Нашият велик хан иска да завладее целия свят... Най-първо да покори изтока, а после и запада... Да създаде на земята само една държава, с един господар...

„Как всички световни завоеватели си приличат... — си помисли Асен. — От Цезар, Анибал и Александър Македонски до Атила и Чингис хан.“

Едно царство... Един господар...

— Ала ако той иска да създаде едно царство, защо унищожава градовете, защо гори селищата, защо събаря крепостите, защо коли людете? — попита княз Петър, който седеше отляво на баща си.

Монголецът се озъби. Усмивка ли беше? Късият му, сплескан нос изчезна сред бръчките на лицето. Гласът му стана още по-писклив и бърз, та тълмачът едва смогваше да превежда.

— Великият хан Темучин, който се нарече Чингис, а то значи Син на небето, пожела да стане Илкхан — което значи Господар на света. Но преди да създаде това велико царство, той пожела да разруши стария свят.

— Защо? — попита севастократор Александър.

— Защото... — отвърна надменно азиатецът — старият свят, в който вие живеете, заслужава да бъде унищожен. Затова ние палим селища, сиваме калета, избиваме непокорните.

— Тъй е казал и Фридрих алемански... — каза тихо царят на протосеваста, който стоеше изправен до гърба на креслото му. — „Монголците са бич божий за пропадащото християнство. Не виждате ли вредом братоубийства, алчност, жажда за власт и злато, лъжа, омраза, завист и пороци да царуват?“

— Синът на Тангра ни поучаваше така... — продължи монголецът. — „Племена мои, отдалечете се от наслажденията. Бъдете доволни от най-обикновените и прости неща... Не дирете никога личната облага. Грижете се само за общото добро. Обичайте се един други. Не придиряйте в нуждите на живота. Хранете се с най-скромната храна. Няма нищо, което да не може да се сложи в уста, стига да храни тялото. Вземете повече жени, за да увеличите племето си. Натоварете ги с грижите за дома, а вие се грижете само за оръжията и конете си. Не си купувайте скъпи предмети, не си градете къщи от камък и дърво. Не пущайте корени в земята, като дърветата: бъдете свободни и винаги готови да смените дома си, щом стане необходимо. Вие нямате нужда от друго, освен от храна и дрехи. Ако някой от вас огладнее, нека си намери храна с лъка и стрелите си или да извади от жилите на коня си, да напълни с кръв червото на някоя овца и да го опече под седлото на коня. Това е най-силната храна. Който намери по пътя парче плат или кожа, нека я прибере. Когато има време, ще кърпи дрехата си. Така тя ще трае дорде е жив...“

Българите слушаха поразени. Вярвайки в мощта на Тангра, людетe на Телец и Омуртаг бяха сложили основите на нова, крепка държава между Бялото, Синьото и Черното море. С такива сурови закони някога и Крум бе закрепил и разширил това младо царство.

Велик завоевател може да бъде само този, който живее просто и близо до природата. Затова изнежените ромейци загубиха Константиновград. Затова сега и латинците, дошли като сурови и смели рицари от Запад, свикнаха с разкоша и охолствата край Босфора и престанаха да бъдат добри бранници.

— А тия железни топки, с които тъй грозно поразихте врага, как ги правите? — попита Петър с горещо любопитство.

— Научихме това от китайците — отвърна пленникът. — Те умеят да си служат с гърмящата смърт.

— За добрия ти разказ, аз ти дарявам свободата... Върви си с мир при твоите... — каза Йоан Асен и даде знак да снемат оковите му.

Азиатецът почна да диша бързо и неравно. Дребните му очички диво засвяткаха. Широкото му жълто лице стана пепеливо. Той отново падна на колене пред самодържеца, простря ръце нагоре, поклони се като към божество.

— Както слънцето изпраща лъчите си по всички посоки, тъй и славата ти нека се разнася по всички земи, славний господарю. Ала Чагадра-хан не може да се върне при хората си... Пленникът не заслужава да живее. Аз не мога да остана при вас, нито искам да се върна с позор на чело при Сина на Тангра...

С маймунска ловкост монголецът грабна ножа, който висеше връз бедрото на един от блюстителите. Освободената му десница трепереше от радост. С бързината на мълнията той заби желязото в гърдите си и се строполи пред нозете на царя.

Всички наскочаха ужасени. Впериха безмълвно взор към тялото на азиатеца, който не бе могъл да понесе срама на пленяването.

— С такива вождове монголите могат наистина да завоюват целия свят... — каза замислено Йоан Асен.

На следния ден абат Витлеем, придружен от няколко духовници, замина за далечния Каракорум, да отнесе дарове на Великия хан и да проучи тамошните люде и обичаите им.

Това лято дворът забави много заминаването си за Царева ливада поради приемите и изпращанията на латински гости. Бяха настъпили страшни горещини и всеки, който можеше, бягаше навън от душните градски стени, по летни къщи, жрънки, бостани и горски катуни.

Елена видимо вехнеше и слабееше. Времето не бе облекчило тъгата ѝ. Напротив. От ден на ден тя побледняваше като цвете, на което са отнели въздуха и слънцето. Анна наблюдаваше с бдяща тревога дъщеря си и прекарваше нощите без сън, когато чуеше детето си да казва: — Как ще бъде това? Татко Асен и татко Ватаци да се срещнат на бранното поле... Като врагове, като смъртни неприятели... И Теодор ще бъде с баща си...

Два дни преди да заминат, Анна и жените ѝ отидоха да приготвят раклите в стаята с килимите и завесите, за да приберат скъпите тъкани, да не бъдат повредени от молците. Царицата сама сгъваше и нареждаше тежките аксамитени завеси, меки персийски килими, везаните с бисер покривки, като ги даваше на госпожа Росица и старата Дафина да ги нареждат. Ирина, подпомагана от многобройни прислужници, ги посипваше с уханни треви и прахове против зловредните гадинки. От време на време жените спираха работата си, избърсваха потта от челото си, вееха си с кърпи. Когато зачуха навън стъпките на царя, придворните се прибраха край стената и сведоха чело в дълбок поклон. Елена, която седеше край прозореца, загледана в реещите се светли облаци, с мъка се изправи и застана чинно, с устремен към земята взор.

— След пладне заминавам за Средец... — каза самодържецът. — Току-що получих вест от Александър, че стенобитните машини от Милано са пристигнали там, на път за Филиповград. А оттам към юг... — Той неволно погледна към дъщеря си и прехапа устни.

Колко слабо и тънко бе израсло това дете, с прозрачна кожа и сини жилки, които тъй ясно се виждаха под нея. Той отклони мислите си и каза:

— Викахте ли арабския лекар?

— Преди малко си отиде... — каза Анна. — Прегледа Елена и намери, че страда от слабост на кръвта.

— И какво препоръчва? — попита загрижено бащата.

— Да започне да се храни по-добре. Да живее на сухо и ветровито място, изложено на припек, да се къпе в студена вода, да пие настойка от слезови корени и мед. Освен това да пие вода, в която са киснали ръждясали гвоздеи, и всеки ден да взима по чашка старо вино, в което е стоял натопен пелин.

Тя отправи загрижен взор към царя.

— А ти? Няма ли малко да си починеш в Царева ливада? Нали беше обещал да дойдеш с нас?

Асен махна нетърпеливо с ръка. Откъм ъгъла на главната ракла той чувствуваше връз себе си да тежи настойчивият, непрестанен взор на младата ромейка. И това го смущаваше и му дотягаше като телесна тежест.

По-далеч... По-далеч от демона, от изкушението, което го дебнеше ден и нощ, което го следваше неотлъчно, при всяка негова стъпка, без да му остави покой нито в часовете на упорен труд, нито в миговете, когато жадуваше отмора за отруденото си чело.

Защото, ако денем Ирина Комнин го преследваше с чудния взор на магесническите си очи, нощем тя идваше свободно в сънищата му, тържествуваща и дръзка.

— Трябва да отида, да ги приема и одобря. А след това ще се върна. Ще остана малко при вас, преди похода. Куманите страдат от силните горещини и по никакъв начин не могат да потеглят, макар и от Константиновград постоянно да настояват, че сега е най-удобното време.

Той млъкна, защото царицата му направи знак, че Елена го слуша. Нека не напомнят на бедното дете мъчителното положение. То не бе виновно. Те сами го бяха изпратили в най-крехката му възраст при ония чужди хора. Там то се бе помъчило да ги забрави, да утоли жаждата си за майчина нежност при тях, които те сами го бяха научили да нарича баща и майка. И то бе израсло в най-важната възраст от живота при тях. Виновно ли бе сега, че веднъж свикнало с тях, ги беше обикнало?

Глуха мъка разкъса Асена. Не, невъзможно бе сега да се изпрати Елена в Константиновград. Тя трябваше първо да забрави, да заякне,

да избистри сърцето си. Пък и ония люде още не бяха успели да влязат в решителни преговори с младия Бодуен, който пътуваше постоянно из целия западен християнски свят. Папата бе писал, че ще направи всичко, което е в силите му, за да се възобнови първият договор между българи и латинци в цялата му сила.

А в това време дните минаваха и Ватаци се укрепяваше все по-яко при Галипол и Цурул. Не, нямаше време за губене. Още при първите есенни дъждове те ще потеглят надолу. Никейците трябваше да бъдат веднъж завинаги изгонени от полуострова.

Вечерта, когато свали царските си одежди, облече просто монашеско расо и коленичи на мраморния под, пред Разпятието, самодържецът чу тихите стъпки на Анна, която идваше при него. В ръцете си държеше своето любимо Добрейшово Четвероевангелие.

Той се прекръсти, стана и отвори вратата. Никога досега той не бе виждал жена си по-бледа и по-натъжена. С тревога той я отведе към едно кресло, помоли я да седне, попита я какво има, какво се е случило.

— Нищо не се е случило... — каза тихо царицата, като разлистяше полека дебелите пергаментови листове, спирайки разсеяно взор върху рисунките, изпъстрени с разноцветни шарки: синьо, кафяво, керемиденочервено, ясно гълъбово... — И какво може да се случи повече? Тъй е тежко на душата ми, Асене... Ти заминаваш за Средец и кой знае дали ще се видиме вече преди потеглянето на войските. Имам да ти говоря...

Тя внезапно се смъкна на колене, обви краката му с ръце, дигна умолително очи към него.

— Още има време, царство ти... Още не е късно... — безпокойство заглуши гласа ѝ. — Тъй се свива сърцето ми пред идващите дни... Такава боязън смущава духа ми, като че ли нещо грозно и нечувано ни дебне и може всеки миг да връхлети над нас...

Влага замъгли светлите ѝ зеници.

— Ако имаш поне капка обич към мене, послушай ме! Не слизай надолу към юг! Върни Елена на съпруга ѝ. Поднови приятелството с Никея... Може би ще се учудиш защо ти говоря така. Аз, вярващата и предана на папата католичка... Знам, че с това ти ще го разгневиш грозно. Той ще се помъчи да ти напакости. Ала бой се да не разгневиш

този, който стои над папата и над всички нас... Страх ме е от неговия гняв...

Анна сведе чело, падна ничком до земята, обля със сълзи нозете на самодржеца. Ако в този миг тя вдигнеше очи, за да види лицето на Асена, сърцето ѝ щеше да се стопи от милост. Тъй страшна бе борбата, която се рисуваше по него. Как болно докосваше тя най-мъчителните рани на душата му. Думите ѝ го изгаряха по-зле от нажежено желязо и оставяха страшни белези там, където докоснеха.

Защо му говореше тя неща, които той знаеше по-добре от нея. Нима не му стигаха грозните мори на безсънните нощи, страданията на опустошеното сърце, страшните съмнения, които го разкъсваха в жестоки мъки.

И отново пред него изникна съдбовният въпрос: цар или човек...

Сега страдаше човекът, християнската му съвест, мъжът, който погубваше душата си и я правеше достойна за божия гняв...

Ала имаше ли той право да се грижи за спасението на душата си? Нека страдаше човекът у него, но самодржецът да бъде доволен. Бащата на хиляди люде... Да. Той беше готов да погуби себе си за вечни времена в мъките на пъкъла само за да запази тия, които го бяха избрали за водач и му се подчиняваха като на свой повелител и закрилник...

Очите му се отправиха към разпятието. Той полека се отстрани, отиде до молитвеника, падна пред него:

— Дай ми знак... Покажи ми правия път. Да не би заблуда да трови дните ми... Да не съм поел друма, сочен от изкусителя...

И той разрови раната си с мъчителна наслада, с доволството на мъченик, който гори на кладата. Съвестта му се извиваше като настъпена змия, стисната от железния юмрук на себеизпитанието.

Не отиде ли ти с Ватаци само да отмъстиш за обиденото си честолюбие от папата? А сега? Не отиваш ли против Ватаци, защото наранената ти гордост ще бъде удовлетворена? Защо още не можеш да простиш обидата, нанесена от постъпката на Жан дьо Бриен? Той е мъртъв вече. Забрави миналото. Бриен лежи в мраморна гробница, облечен в смиреното расо на францискански монах. Суета са човешките борби. Защото всички ги чака само праха на забравата. Само едно е вечно. Не погубвай душата си!

Един цар няма душа... — отговаряше нещо дълбоко в него. — Той стои над всички по власт и слава, но затова той трябва да стои над всички по своите страшни задължения. И душата си ще погуби, ако трябва, за да служи на народа си. Инак с какво право носи венеца и се нарича самодържец? Той трябва да бъде изкупител като спасителя. И сам да понесе мъките и страданията на цял един народ...

Асен се огледа наоколо си.

Царицата бе изчезнала.

Беше го оставила сам с душата си пред бога.

И той отново падна ничком, сведе чело в дълбоко смирение. Притисна юмруци до гърдите си:

Да, тя е права. Аз предизвиквам божия гняв... И той ще бъде страшен. Но нека падне само връз мен. Как мога аз да се грижа за спасението на своята собствена душа, когато трябва да се грижа за спасението на цяла една държава?

Ще ми простиш ли, господи?

Аз съм длъжен да отстранявам съперниците, които искат да рушат твоята воля... Ти сам ми помогна да създам велико царство. Нима сега искаш да оставя да го унищожат? Аз исках обединението и благоденствието на народите, които живеят край Понта и край Истъра, край Адрия и край гроба на свети Димитър. Исках да им дам мир и благополучие. Постигнах го с твоята помощ... Не бяха ли най-сетне всички тия враждуващи народи — като по чудо — смирили своите страсти: омразата, гордостта, завистта, обединени около сиянието, което излъчваше престолът на Царевград Търнов? След вековни кървави разпри: българи, гърци, сърби, власи и албанци се почувствуваха братя, чеда на една земя — под справедливата десница на българския самодържец. Бяхме четирима, които искахме да създадем това дело. Ти сломи другите и въздигна моята десница... Мога ли сега да оставя зли сили да опустошат твоето дело? Врагът се сломява, дорде е слаб. Ако някога Симеон бе прострял властта си над Царския град, нямаше по-късно Василий Българоубиец да мине през Златната порта с българската царска челяд, вързана в позорно робство пред колесницата му... Как мога да оставя Ватаци отново да се загнездява на полуострова и пак да отправя рушителен поглед към моето мирно царство?

А демонът тихо съскаше в глъбините на сърцето му:

Ти искаш да удовлетвориш своето себелюбие... Искаш да влезеш като мощен самодържец в Константиновград и да седнеш на престола на Света София, като най-велик цар на Изтока...

Не... Не... Не е вярно — стенеше самодържецът и притискаше пламнало чело в хладния мрамор на пода. — Не е вярно...

Но когато дръзваше да отправи измъчен взор към разпятието, в него отново пламваше огнено съмнение:

Доста! Не предизвиквай съдбата си! Ти разкъса светите брачни връзки между Елена и Теодор... Има кой да закриля беззащитната Мария дьо Бриен, макар да е загубила баща си...

Студената светлина на утрото осветяваше проснатото тяло на един мъж, който лежеше на голия под, облечен в груба власеница, бос и превързан през кръста с връв, изтерзан от всички изкушения и всички съмнения. А хората го виждаха облечен в бяла атласена далматика, извезана със златни трендафили и сребърни карамфили, стегнат в кръста със сърмен пояс, обут в пурпурна кожа, изправил достойно глава под тежестта на седмолъчна корона, обсипана със ситен бисер и скъпи цветни камъни, загърнат в мантия от пепеляв аксамит, спусната на тежки дипли до земята, отправил безкрайно благ и мъдър взор към някакво далечно, прекрасно видение...

Могъщ и щастлив.

Обсипан с всички блага на света.

Жив кумир.

Недосегаем в милостта божия.

В това време Анна тихо полагаше цветя върху раклата на чудотворната Петка, коленичеше с наскърбено до смърт сърце, простираше ръце към светите мощи.

Демонът го изкушава, преподобна... Горко му. Ала само който не се е борил с лукавия, само той не се е издигнал и пречистил. Помогни му! Освободи го от оковите на земните измами, от мъките на плътта, от нашепванията на злочинеца...

Всички узи пристигнаха на гъсти тълпи към главното сбирище — равнините около Филиповград. През лятото бранниците бяха прекарвали най-силните горещини по високите планински пасбища, за да не се изтощят преди решителния бой. Защото куманите не можеха да понасят жегата и още не можеха да свикнат с новите земи, в които бяха поселени.

Селищата се изпълниха с цвилене на коне, бойни викове и звън на оръжия. Дълги върволици коли, натоварени с храни, следваха подир заминаващите вече отряди. Стенобитните уреди потеглиха като огромни чудовища от Филиповград към юг. Севастократор Александър замина с опълченията си да брани северната граница откъм монголите. Наместница на царството оставаше царицата, а княз Петър получи служба да блюсти престолнината.

Вечерта, преди заминаването си към юг, Асен отиде в Царева ливада, за да се сбогува със своите.

В последно време той бе станал неспокоен. Беше променил и навиците си. Обичайната му кротост бе изчезнала. Нещо го разяждаше отвътре като тежка неznайна болест. Наближаваше петдесет години вече. И сам се чудеше на прилива от неспокойство, който се възвръщаше в тая късна възраст да мори часовете му, като в първата ранна младост. Лесно се дразнеше и гневеше. Бързо се увеличаше от нещо, след това се ужасяваше от помислите си, понякога се съмняваше в постигнатото през толкова дълги години. Отказваше се внезапно от някои скъпи за сърцето му приятелства. Биваше внезапно обхванат от ненавист или неприязън към хората, от безосновно недоверие или безпричинна скръб.

Като гледаше него и първородния си син, царица Анна не можеше да намери разлика помежду им. И двамата бяха станали еднакво сприхави, недоволни, неспокойни. Не бе ли това същият пламък, който измъчва хората през целия им живот? У младежа той сега припламваше нов, непознат още, буен и неудържим. А у

стареещия мъж избухваше с последна сила, преди да изпепели в белите коси на мъдростта...

И тя гледаше на тях като на двама болни, които искат само грижи и милост, а не укор или зла дума.

Ревността, която я бе обгорила в началото, се бе вече превърнала в примирение. В сравнение с оная разцъфтяваща бляскава хубост Анна бе вече една остаряла жена. Нима можеше да мери сили с младостта? Не. Ревността, която тълпи червени облаци пред очите и кара ръцете да се свиват в безсилна ярост — бе далеч от нея. Бе останало само някакво дълбоко, разяждащо чувство на оскърбено достойнство, което изпълня жилите с тежка и мъчителна умора.

На няколко пъти Асен ѝ бе предложил да махнат Комнинови от край тях. Да ги изпратят по-далеч, в някоя тракийска крепост или в Бдин, или в Овеч...

Винаги Анна бе поклащала отрицателно глава. Да я махне? Това значеше, че се бои от нея. Това значеше, че признава тържеството ѝ. Ала не, не бе Ирина Комнин, която смущаваше и измъчваше сърцето на самодържеца. Това бе всепобедната младост... Ако я изгониш от една страна, тя щеше да дойде от друга. Дворът бе пълен с млади и хубави моми. След Ирина щеше да се яви втора, трета... Защото копнежът по гъркинята бе копнеж по чезнещата младост, по загубената пролет на живота. Това бе копнеж по песен и красота, по звук от лютия и уханна лунна нощ.

Петър щеше да намери друга, защото сърцето му бе изгорено от първото увлечение на юношеските му дни. Щеше да се изцери, да забрави. Животът стоеше пред него недосегнат, чакащ, мамещ... А Йоан щеше да смири бунта на стареещата плът. И той щеше да забрави.

Търпение.

Тази дума остана заключена в сърцето на царицата.

Затова тя посрещна с радостна стъпка и щастлива усмивка двамата мъже, които бяха тъй скъпи на сърцето ѝ. Никой никога нямаше да узнае болезнения вик на обиденото ѝ сърце. Тя бе майка и за двамата. И с майчинска загриженост се вгледа в мрачното, гладко чело на сина си, в неспокойно горящия взор на съпруга си.

— Къде е Елена? — попита веднага самодържецът.

Но Анна усети, че той диреше с жадни очи образа на Ирина. Образа, от който се боеше, който го плашеше и за който копнееше.

— Елена и Ирина са в беседката. Ела да ги видиш. Елена се поправи много. Престана да говори все за Никея. Сякаш почна да се примирява. — След това добави кротко: — А Ирина става всеки ден все по-хубава...

— После... — той даде знак на коневодца си да приближи, сне от седлото някакво плоско дълго сандъче, което бе привързано за него.

— Нося ти дар. Вярвам, че ще те зарадва... — Асен спря с нежност и любов очи на жена си... — Купих го от един арменски търговец в Средец.

Анна разтвори с нетърпение сандъчето. И остана занемяла от възхита и радост.

Вътре лежеше старинно евангелие със скъпоценна подвързия. Заглавната му корица бе от чисто злато, изрязано в дребни, изящни образи. В средата бе изобразен разпнатия Христос с двамата разбойници от страни. Край него бяха коленичили Богородица, свети Йоан и Йосиф от Ариматея. Отгоре бе изобразен спасителят, седнал на престол върху облаците, държащ кръст в ръка. От двете му страни бяха разперили огромни криле два ангела. Долу, под разпятието от бисер и рубин, бе образът на дева Мария с малкия Исус на колене. От едната ѝ страна бе света Анна, от другата — света Елисавета. В ъглите на златната резба бяха поставени едри изумруди и каланти. Разпятието бе заобиколено с ослепително святкащи елмази.

Всички се струпаха около царицата, за да се нагледат и надивят на редкия дар.

— То е правено през 1050 година, по поръчка на Константин Мономах за съпругата му Зоя. Радвам се, че попадна в ръцете ми, за да мога да ти го откупя... — каза Йоан Асен.

Анна се наведе и целуна с дълбока благодарност ръката на самодържеца.

Наблизо се разнесоха веселите смехове на момите. Петър веднага сбърчи вежди и се отдалечи. Йоан Асен побледня. Ирина тичаше към тях, мамещият ѝ глас заливаше с огнени вълни снагата му. Едрите ѝ зеници застанаха пред него, тайнствено замрежени, отправени с чудна упоритост към неговите.

Самодържецът извърна лице, погали зачервените бузи на дъщеря си, каза с доволство:

— Ето така ми харесваш... Виж сега какъв дар съм ти донесъл, загдето си била тъй разумна и си изпълнявала всички поръчки на целебника.

Той извади от пояса си кожена кесия и я подаде на дъщеря си. Вътре имаше дълъг наниз от златни зрънца, разредени със зафири.

Елена бързо го метна през шията си в няколко редици и се обърна към майка си:

— Прилича ли ми?

Гласът ѝ бе весел и безгрижен, очите ѝ светеха все тъй живо като преди. Нима се беше примирила? Нима беше забравила Никея? Царят въздъхна облекчено.

Ала Анна се обърна към него и каза с укор:

— Ами нашата Ирина? Ти забрави да донесеш нещо и за нея.

И тя погледна с топло благоволение младата девойка, погали нежно косите ѝ. Ала срещна надменния и враждебен взор на две очи, които ясно говореха:

„Не желая твоята милост... Предпочитам омразата ти.“

Радостните викове на Калиман и Тамара прекъснаха тежкото мълчание, което бе паднало между тях три сърца.

Когато след няколко дни царското войнство потегли на юг, през Хема, покрай брега на Дряновата река, Анна изпрати с кочията си бранниците няколко поприща надалеч, безсилна да отдели взор от заминаващите, без да иска да слуша молбите на сина си и дъщеря си да се връща назад.

— Бран е това... — шепнеше тя като на себе си. — О!... Може всичко да се случи. Оставете ме, оставете ме още малко, дордето може да ги изпратя...

Нейната безпределна обич към Асена не бе намаляла през течение на толкова години. Напротив, закалена от общите борби, общите радости и скърби, тя бе станала яка като желязо, чиста като злато, обгорено през огъня на много изпитания.

Най-сетне тя слезе от кочията, застана посред друма, проследи с взор безкрайната върволица конници, стрелци, щитници, прашници и копиеносци — всички с нови шлемове, с чешки копия, милански ризници и дългнести щитове — дордето очите ѝ можеха да доловят и

последния блясък на Асеновия шлем, дорде тропотът на конете и дрънченето на оръжието все още стигаше до ушите ѝ.

— На добър час! На добър час... — шепнеха неспирно бледите ѝ устни.

След това коленичи в праха, скръсти ръце, обори чело в кратка, мълчалива молитва.

Най-после остави Петър и Елена с грижовна нежност да я вдигнат и да я отведат в кочията.

Никога дотогава, при всички раздели с царя, тя не бе изпитвала такава тежка, вълнуваща скръб.

Обърна се още веднъж.

Далече, далече, в един завой на друма тя зърна едва забележими облачета прах, накрая конницата купно препускаше с ускорено движение.

Остана така, неподвижно подпряла десница връз перилото на кочията, дорде очите я заболяха да се взира.

И не видя нищо повече.

Княз Петър заповяда веднага да приготвят коня му, за да види с очите си какво става на пазара, откъдето се слушаха чудновати и зловещи писъци. Той сам помогна по-скоро да изведат умното животно, да му сложат седлото от зелен аксамит, погали малката му тясна глава, премина в тръс сведения мост над Сечена скала, препусна покрай Етъра и се намери изведнъж обграден с потоци люде, които се стичаха от всички посоки към площада на пазара.

По онова време целият християнски запад бе обхванат от някакво странно явление, което целебниците наричаха душевно изстъпление, бесноватост, а магьосниците смятаха за злокобен знак, който доказва приближаването края на света. От Италия до Дания, от Полша до Франция, по всички страни преминаваха тълпи от мъже и жени, които бяха облечени само от кръста надолу, а горната част на тялото си шибаха до кръв с камшици, като пееха или надаваха нечовешки крясъци и вопли. Достатъчно бе да се явят само десетина от тях в някое селище и веднага безумието прихващаше още толкова жертви, които тръгваха след тях, докато най-сетне шествието се увеличаваше до стотици и хиляди. Между тях можеха да се видят селянки и кастеланки, деца и старци, орачи и велможи.

Някои бяха напуснали родните си поля и бяха тръгнали да дирят нова родина, поради притеснения, глад, бедствия. Земетресения, болести, варварски нашествия, безкрайни войни, вътрешни междуособици, несполучливи походи в Палестина, раздори между папа и император, гонения на еретици и свободни мислители, всичко това бе засенило душевния живот на народите, които бяха изгубили мярката за лъжа и истина, за право и неправда, за живот и смърт. Мнозина предпочетоха да скрият глава в манастири и пустинни жилища, далеч от страшната и безсмислена суета на графове и барони, с нечуван разкош и тържествен церемониал при най-малката проява на всекидневието; от друга страна, се градяха величествени мрачни катедрали, с измъчени и изпити тела на светни и мъченици, които напомняха за безсмислието на грешния свят и страшните наказания,

които чакаха отвъд. А между замъци и катедрали, в хижи и бордеи растеше в мрак и невидимо крепнеше едно ново съсловие, което чакаше своя час.

Един свят умираше.

Прекрасният свят на рицарите и турнирите, на култа към дамата и Светата земя, на преклонението и подвига, доблестта и чистата детска вяра. Светът на островърхите катедрали, устремени в неземен порив към бога.

Друг свят се раждаше.

Още неясен, непознат. Тук-там се явяваха проблясъци, бързо загасени от това, което умираше и не искаше да загине — сякаш чакаше безбройните копита на монголските орди да сринат едно увехнало минало...

Тъй бе загинал светът на древните под удара на придошлите пресни и сурови сили на алани, готи, хуни, българи. Тъй жълтите от Изток щяха да залеят с рушителната си мощ скъпоценния блясък на един свят, който нямаше да остави помен от себе си, ако не намереше в себе си скрити, живителни сили, за пречистване и пресътворяване...

Не идеше ли времето на светия дух, както бе предрекъл абат Йоаким?

Може би император Анри бе последният рицар...

Може би император Йоан Асен бе последният мистик.

И този нов свят се раждаше сред гърченията на смутената народна душа, която изживяваше в крайности, стигащи до безумие, прераждането на вечно будната си жизненост.

Петър спря на моста, загледа се по посока на един дрипав монах, който ръкомахаше край главния вход на църквата „Св. Четиридесет мъченици“, събирайки около себе си огромна тълпа, която се притискаше от всички страни, за да чуе проповедта му. Изцъклените му очи бяха изпълнени с грозни видения, които той предаваше на изтръпналите, занемели люде, с широки заканителни движения.

— Сред вечен огън ще гори в пъкъла немилостивият богаташ! Сред змии и гуцери ще лежи безсърдечният, с воденични камъни на гърба ще изкачва страшни баири лъжецът, а крадци и измамници ще стоят закопани до пояс в земята... Демоните ще танцуват наоколо им и ще бодат очите им с нажежени игли... Тежко ви, грешници! Меките губери, свилените килими ще ви бъдат заменени с храсти и тръни!

Златните чаши с вино не ще се докосват до устата ви, които ще пресъхват за капка вода, когато ви потопят в огнената река... Аз виждам как тя клоkochи и кипи, чувам писъка на тия, които са паднали в нея, когато са минавали по пътя за рая... Този, който на тоя свят е господствувал в леност и безделие, на оня свят ще бъде ратай на праведниците! Горко ви!

Сиромаси се трупаха наоколо му, слушаха със зяпнали уста думите, които услаждаха накупялата за правдини и равенство душа.

— Ето, слънцето залезе... — викаше монахът. — Можете вече да се покаете! — Той почваше да гърчи лицето си в изстъпление, пяна излизаше от устата му. — Вземете пример от мен! Спасете се от вечната лъжа! Бог ще изтрие сълзите ви!

Десницата му се дигна във въздуха. Плясък на камшик изсвири остро и бързо. По лицето, по врата му се изряза кървава ивица. Яростни викове внезапно разкъсаха тишината. Откъм южните градски порти се зададе чудновато шествие. Полуголи, завързани само с някакви дрипи около бедрата, стотици мъже и жени пееха, скачаха и танцуваха, като се удряха до омаломощение един други с жиливи върбови пръчки или бичове, изплетени от тънки върви. По нечистите им тела струяха бразди кръв, които се смесваха с праха, събран от безброй скитничества.

С изопнати от уплаха и почуда лица, търновци се отдръпваха неволно, за да сторят път на бесноватите. Ала от време на време някой внезапно надаваше силен вик, почваше да къса дрехите си, да ги хвърля на земята, като се смесваше с безумно въртящите се тела и почваше заедно с тях да се удря в гърдите и високо да изрича страшните си грехове и наказанията, които го чакаха, молейки пощада. Всички минаха покрай моста, надлъж по брега на реката, отминавайки по посока на градската стена при Дервента. Там катастрофилатът бе заръчал да им се разпънат шатри за нощуване. Още дълго се чуваха — заглъхващи и далечни — страхотните им писъци:

— Покайте се! Покайте се! Защото иде денят на страшния съд. Ще нахлуят жълтоликите дяволи и ще унищожат градовете ви! Чума и глад ще опустошат домовете ви! Иде страшният съд! Покайте се!

По праговете на портите останаха коленичили жени и старци, които се биеха с юмруци в гърдите и даваха гласно обет да постят 33 дни, за да изкупят греховете си.

Престолонаследникът поклати глава от погнуса. Заповяда на кастрофилакта да забрани в бъдеще на подобни странници да влизат в града. След това обиколи всички най-далечни предградия. Надникна навсякъде. Направи забележка да бъдат почистени улиците, да не се оставят сметища пред къщите, защото от внезапно завърналите се есенни горещини почваха да се развалят и да изпълнят въздуха с тежка смрад. Отдавна не бе валило дъжд. И целият град още носеше в себе си дири от конете на куманите, от дъха на кожусите им, а вън от градските стени още стояха купища смет, изоставена от шатрите на многобройните им пълчища.

Людете поздравяваха с любов и почит младия наследник, който се грижеше тъй усърдно за тях. Отправяха безпокоен взор към хубавото му младо лице, което напоследък бе винаги засенчено от някаква неизречена, тъмна печал.

Копнежът по Ирина го викаше към Царева ливада, за да отдъхне малко сред свежите зеленини и хладния ветрец на планината. Ала разочарованието и съмнението го разяждаха като ръжда, забулваха младата му любов с мрачни и непреодолими сенки.

Кого обичаше тя? Него или баща му? Или изобщо не обичаше никого, а гледаше да заплете в ромейските си интриги някого, който да улесни коварните замисли на кир Теодор Комнин. Не беше ли тя само послушно оръдие на бащините си кроежи?

Невярна бе ромейската кръв...

Ала нима младият момък можеше да сподели с някого мислите си? Нима можеше да разкаже съмненията си някому тогава, когато не смеше дори и на себе си да ги признае? Бяха ли това неща, за които може да се говори?

И докато руменината се връщаше по лицето на сестра му Елена, чиято свежа младост бързо лекуваше раните на сърцето, наследникът бледнееше, все по-тънък, все по-висок, строен и прекрасен, с черните си лъскави коси и сребристи зеници.

Защото в Търнов, без гласа, без усмивката на Ирина Комнин, бе по-грозно, по-глухо от пустиня.

Отначало никой не обърна внимание. Тук-таме по къщите се изнасяше набързо някой мъртвец, казваха, че бил ударен от слънцето или пил студена вода, след като ял незрели плодове. Ала после се разбра, че болестта е прихватлива. Защото от една къща почнаха да

изнасят по няколко умрели наведнъж. И всички имаха по една синя подутина на тялото. Докато някой се усетеше болен, след четири дни вече трябваше да дирят гробаря.

Кастрофилактът докладва на княз Петър за тия случаи и наследникът свика съвет от двадесет знахари, влъхви и чародейци. Между тях имаше двама арменци, петима араби и един евреин.

— Чума... — казаха всички.

— Откъде може да се е пренесла? — попита загрижено князът, като сви вежди.

— Вероятно от куманите, които пък са я прихванали от монголите... — заяви най-старият арменец.

— Как може да се ограничи тази напасть? — каза Петър. — И с какво се лекува самата болест?

— Тя се лекува сама... Който оживее, ще благославя бога, а комуто е писано да умре, ще умре... — заяви арменецът.

— За да не се разпространи из града, трябва да се изгорят къщите, в които е умрял болен от чума, трябва да се изгорят дрехите на роднините им, а тия, които са влизали при тях и са се допирали до болните, трябва да бъдат затворени в отделна къща и пазени от стража, докато се разбере заразени ли са или не... — каза Антон Врача, най-почитаният лекар на Търновград.

Князът заповяда да се вземат мерки: щото всичко казано и препоръчано от лекарите, да бъде веднага изпълнено. Така болестта се ограничи и затихна. Есенните горещини ставаха по-силни и непоносими. Нито капчица дъжд не слизаше към пресъхналата земя. За болестта вече никой не мислеше.

Ала изведнъж всички отново заговориха за нея. Дордето можеше да се крие, близките на умрелите криеха. Нощем изнисаха скришом мъртвеца и го заравяха, като плащаха на гробарите да не изказват. Така те запазваха дрехите и къщите си. Ала след това загубваха живота си.

Когато в една къща всички обитатели налягаха мъртви, по земята, в леглата си, по двора, в обора, край оградата, без да има кой да ги вдигне и прибере, тогава грозната истина се разнесе из града като душен огнен вятър. Това, което дотогава се шепнеше от ухо на ухо, почна да се вика високо, от двор на двор, от ограда на ограда, от улица на улица:

— Пак е дошла! Пак е дошла!

В Търнов пламна безумие. Всеки се боеше да се срещне с близките си. Бягаше от познатите си. Затваряше се в дома си, като запушваше всички прозорчета и врати, сякаш се боеше да не влезе вътре заразата. Запалваха огньовете връз прага на портите си. Лутаха се от една стена до друга, като поглеждаха от време на време венците на зъбите си в огледалото, да не би да са побледнели.

Княз Петър издаде най-строги заповеди. Заплашваше със смърт всеки, който укриве болен или мъртъв. Нареди да се отделят всички заразени в големия склад за оръжие, който сега бе изпразнен поради войната. Изгориха домовете, в които всички обитатели лежеха мъртви, на други зазидаха врати и прозорци. Забраниха на когото и да било да влиза или излиза вън от градските порти. За късо време болестта отново позатихна, ала без да престава. Жените скришом пренасяха чеизите си от едно място на друго. Докато болестта изчезваше в една махала, внезапно избухваше в друга. Започнаха на ден да заравят по двадесет-тридесет души. Измираха по цели семейства, по цели родове. Майки загубваха по няколко деца за един ден, старци оставаха без челяд за една неделя. Складът за оръжие се препълни: почнаха да трупат болните на купчини, вън, край стените, по двора, край оградата. Взеха да умират и лекари, и гробари. Нямаше вече дори кой да дигне заразените трупове, които оставаха по цели дни в леглата си и изпълваха околността с грозен мирис. Единствени монасите идваха сами да предлагат живот и сили в услуга на преславния град, ала редиците им бързо намаляваха, покосени от мора.

Княз Петър утрои платата на преносвачите и целебниците. Обеща награда от десет жълтици на тоя, който открие начина за ограничение на болестта или изнамери цял, за да се лекува. Ала на баща си и чичо си не писа нищо за това, понеже не искаше да ги смуцава с грижи от този род сега, когато те имаха нужда от цялата сила на духа си, за да бранят границите на царството, за да го защитават от нечестивите ръце на разрушителите.

И докато те стояха с обнажен меч в ръка край северните и южни предели, младият Асеновски наследник неуморно издирваше великото минало на родината си, изучаваше стари Крумови закони, събираше Симеонови книжовни съкровища, усвояваше великия бранен закон на чича си Калояна, определен в три основни правила: да не се изпуска никога изключителният случай, да не се залага на невярна сгода,

винаги да се преследва врагът безспир, докрай, до пълен разгром, тъй както той бе гонил Балдуиновите кръстоносци от Адриановград до Бялото море.

Наследникът на Асеновия престол знаеше, че великите царства се разпадат при негодни и слаби наследници. Тъй бяха пропаднали големите държави на Александра Македонски, на Карла Велики, на Атила, на Симеона...

Затова Петър достойно се готвеше за трудния си жребий: да бъде достоен син на велик баща.

Отново затрепера равна Романия под копитата на българската конница. Огромните нови катапулти и балисти преминаха плодните земи и събудиха вредом ужас и почуда. Реките бяха вече доста пресъхнали и войскарите леко ги прекараха по нарочно приготвените мостове. Пресякоха Хебъра при Адриановград, продължиха надолу по друма към Аркадиопол, отбиха се на пресечката му с друма за Цурул и удариха със страшна сила към яко укрепените стени на никейската твърдина.

Йоан Дука Ватаци бе направил всичко възможно, за да подсили добре тракийските си крепости. Ала особено внимание той бе обърнал на Цурул, най-важното място в презморските му владения. Защото, ако изпуснеше Цурул, това значеше, че изпуска всичко останало. А с това загубваше завинаги и надеждата да влезе някога в Константиновград като василевс на всички ромей.

Цурул бе ключът за Царския град, средище на всички стоки, които идеха от Тракия, сбор за войските, които минаваха Галипол, и за тия, които се свикваха от полуострова. Крепостта бе подкрепена с нови кули и два дълбоки рова. Навън стените бяха покрити с прясно одрани волски кожи, които пазеха войскарите от огъня на обсадните машини. По бойниците бяха набити върлини, връз чийто горен край бяха закрепени огромни съдове: пълни с гасена вар, смола, клей, битюм и сяра, за да бъдат винаги готови за подпалване и хвърляне към врага. Крепостта бе претъпкана с войскари, храна и оръжия: тежки гавелоти, дълги колкото половин копие, чешки стрели, алебарди, саби и ками. Стари знахарки ден и нощ варяха в грамадни котли отровни билки, за да натопяват в тях стрелите. Йоан Петралифа, който управляваше

крепостта, бе заслужил всички похвали на кир Ватаци заради бързите и предвидливи мерки. А опитният бранник Никифор Тарханиот бе подбрал лично най-храбрите воители от цяла Никоя. Ала когато видяха да се задават страшните обсадни машини, работени в Милано, когато зърнаха многохилядните Асенови пешаци, когато чува тропота на куманската конница и дивия рев на варварите, обсадените гърци потръпнаха в грозно предчувствие. Да, те щяха да се държат с всички сили, до последната стрела, до последната троха хляб. Но можеха ли да сторят нещо против тези страшни чудовища, които щяха да сринат стените им?

Невиждани, нечувани дотогава бяха огромните ариети, мусколи, плутеи, катапулти и балисти. Почти цели обковани с желязо, недосегаеми за гръцкия огън, по-високи от стените на крепостта. А подир тях следваха безброй коли с дърва и пръст за запълване на рововете.

Българите изпълниха рововете, приближиха ариетите, които се движеха на колелета, към стените. Сто чифта ръце теглеха въжетата, други тридесет блъскаха отзад — сред високи насърчителни викове — грамадните греди, които завършваха с желязни блокове. Затрепериха яките стени. Копачите почнаха да ги подриват, а двадесет метални машини взеха да хвърлят огромни камъни към бойниците. Майстори-технитари управляваха витлата и лостовете, като не даваха нито миг покой на защитниците. От страшните удари се затресе цялата околност. Големи отвори зейнаха в стените. Ала дружина зидари в крепостта издигаха през нощта това, което машините бяха съборили през деня. В това време фрушките технитари на Ансо дьо Кайо поправяха машините си от леките разрушения, които гръцкият огън им бе нанесъл. И още преди разсвет копачите пак започваха работата си, защитени чрез малки подвижни колиби, направени от тухли и желязо, които помощниците им държеха винаги над тях.

Подемните машини издигаха площадки, натъпкани с войскари, изсипваха ги връз бойниците и там започваше бран за живот и смърт, в която обсадените губеха ценни сили — понеже нямаше кой да ги замести. Техните войскари бяха преброени. А нападателите нямаха чет. Нощем огньовете пред шатрите им пламтяха, пръснати по цялата околност, слени в море от светлина.

При това сушата бавно изпразваше цистерните с вода и жажда полека-лека почна да измъчва обсадените. И никейците гледаха сломени от бойниците и стените как шатрите на обсадниците се увеличаваха и изпълваха равнината чак дорде можеше да стигне окото. А всеки ден пристигаха кервани, които носеха сандъци, препълнени със стрели и гавелоти. От всички страни се стичаха български, латински и кумански войски, които носеха със себе си безкрайни количества храна. Обсадата можеше да трае месеци и години.

Цурул бе осъден да падне.

Ала една сутрин Ансо дьо Кайо събра набързо фрушките вождове в шатрата си и им каза много смутено, че е получил послание от светия отец, в което Григорий IX изпращаше своите последни и окончателни условия на българския цар.

Те бяха неблагоприятни. Папата отхвърляше решително развода между Бодуен и Мария дьо Бриен. И с това осуетяваше настойничеството на Йоан Асен в Константинопол.

Как щеше да приеме българинът това повторно оскърбление? И те тръпнеха пред неизбежната му ярост, пред бурята, която ги очакваше. Кой щеше да дръзне да отиде и му съобщи неприятната вест? Ами ако Асен си прибереше войските и машините. Какво щяха да правят без него?

Определиха сам Ансо дьо Кайо да изпълни тежката задача.

Царят току-що бе направил преглед на машините и разговаряше близо до шатрата си с войводата Драгота. Като зърна фрушкия първенец, той любезно се отправи към него, покани го вътре, помоли го да сподели скромната му пирушка.

Беше постен ден и самодържецът закуси само с малко препечен хляб, натопен в подсладена липова вода. Фръзът седна върху мечешката кожа, потопи сухара в паничката си, ала не можа да преглътне нито залък. Тъй се бе стиснало гърлото му. А вратът му, изкривен от една рана, получена в битката при Виза, когато през 1224 година император Роберт го бе изпратил на помощ на латинските гарнизони в Адрианопол, усещаше по-живо отвсякога белега от острието на копието, което бе осакатило гърлото му. Той изви няколко пъти главата си, сякаш не можеше да преглътне. Помъчи се да поеме дъх:

— Получих последния отговор на негово светейшество по повод преговорите, които Монсеньор проведе с епископа на Перуджия.

Той стана, извади от вътрешния джоб на туниката, която покриваше ризницата му, папския свитък и го подаде с дълбок поклон на самодържеца. След това зачака изтръпнал бурята. Такъв леден страх той не бе изпитвал никога, нито дори в деня, когато като млад юноша бе почнал да се дави в родното море, край Пикардия, близо до брега на Сен Валери. Тогава го бе спасила вярната и предана ръка на бащиния му коневодец. Сега кой щеше да го защити от страшния гняв на Асена? За втори път те му отказваха вече обещаното! Беше ли възможно той да преглътне тази нова обида?

Ансо вдигна полека очи към царя, който четеше посланието. По каменно безстрастното лице на българина не можеше нищо да се познае.

Йоан Асен навн свитъка замислен, с леко сбърчени вежди. Погледът му минаваше през нещата, през пикардеца, през шатрата, загледан някъде в нещо далечно и невидимо. Сякаш бе забравил, че има някой пред него.

Най-сетне той се опомни. Видя смутеното и уплашено лице на фръзеца пред себе си.

— Кажете ми истината, Ансо дьо Кайо... Защо не може да бъде разрешен въпросът за женитбата на дъщеря ми и младия император?

Латинецът трепна. Наведе смутено взор. Те отново го бяха измамили най-невярно, най-подло. Смятаха да крият истината, дордето могат, дордето българските войски обсаждат Цурул и изгонят никейците. Ала тя не можеше да бъде скрита вече.

— Мария дьо Бриен е бременна и чака всеки миг раждането на наследник на латинската империя, Монсеньор.

Най-сетне истината бе казана.

Ансо дьо Кайо си отдъхна. И зачака изтръпнал.

— Как е възможно! — извика царят. — Да няма никаква измама? Та тя колко е годишна? Бодуен не е още навършил пълнолетството! Бракът им е още недействителен, както бе този на дъщеря ми с никейския княз!

Баилът поклати глава. Въздъхна.

— Бракът на младия император и Мария дьо Бриен е станал действителен още през 1234 година.

Той отправи взор към царя. Челото на Асена бе все тъй непроницаемо.

— Можете да си отидете, Ансо дьо Кайо.

Пикардецът се поклони мълчаливо и побърза да излезе.

Отново измамен.

Той бе пожелал да бъде съвършен човек: лоялен, миролюбив, честен, добър.

Но хората му бяха отвсякъде отвърнали само с коварство, измама и лъжа. Комнин, Ватаци, папата, бароните...

Тогава той бе пожелал да им отвърне със същото, за да защити делото си, своето справедливо и велико дело...

Но никога не бе допускал до какви граници може да стигне измамата и вероломството на другите.

Сега бе наказан.

Чистият човек не можеше да се състезава с нечестивите чрез техните оръжия. Той имаше само едно оръжие: своята дарена от бога неопетнена душа. Само тя можеше да му бъде вярна закрила.

Ала бе вече късно. Той бе погубил душата си. Той заслужаваше наказанието си.

Той бе измамил, той се бе отметнал от клетвата, дадена на Ватаци. Сега и него мамеха.

На страшен кръстопът се ломеше душата му.

По кой друм?

Да продължи да върви все по-надолу, по тая наклонена плоскост от измама и коварство, от мъст и жестокост, докрай, докрай...

Или да се върне назад, да се помъчи да се спаси, да се покае, да помоли бога за изкупление.

И той очакваше някакъв знак, някаква поличба божия, която да му покаже правия път.

Самодържецът се извърна. Пред него стоеше загриженото лице на войводата Драгота. Кога бе поискал позволение да влезе, кога му бе дал разрешение? Не помнеше. Сякаш се събуждаше от дълбок, страшен сън. С разтреперано сърце и смъртно наранена душа.

— Какво има, Драгота?

— Беше ми позволил, царство ти, да дойда в третия час на доклад...

— Добре. Говори...

— Днес трябва да замина с конница и пешаци за Родосто. Там ще вардим войските, които идат на помощ на Тарханиот от Никея. С колко отряда ще повелиш да тръгнем?

Страшен гняв изпълни гърдите на Асена. Български войски за Родосто! И защо щяха да си пролеят кръвта тия чеда на Хема? За да запазят Константиновград от никейците. Ала за кого? За латинците!

Не! Никога! Никога!

Никога вече българите не щяха да дават живота си, за да пазят, за да спасяват, за да подкрепят чужди нагоди. Никога!

За какво му бяха послужили всички тия многоброния съюзи досега? За да пази чуждото. За да засилва другите...

От съюза с Епир се бе възползувал само кир Теодор. Защо му бе нужно приятелството на българите: да пазя гърба си при една бран с Ватаци или латинците.

От съюза с Ватаци само никейците имаха полза, защото с българска помощ бяха сложили крак на полуострова и оттам бяха отправили очите си към Босфора, а сега ги отправяха и към Асеновите земи.

От съюза с Ансо дьо Кайо пак само фръзите щяха да имат полза. Защото щяха да изгонят Никея от Цурул и щяха да запазят Царския град. Но за кого? Не за наместника-император Йоан Асен. А за сина на Мария дьо Бриен.

Затова ли се бе ляла българската кръв?

Защото, щом кир Теодор бе смазал съперничеството на Ватаци, за благодарност се бе извърнал да смаже и съюзника си Йоан Асен... Защото, откак Ватаци бе сложил крак в Цурул, бе започнал сам да се бори за превземането на Константиновград.

Ето и сега... Щом българите обсадиха Цурул и сломиха никейската мощ на полуострова, българският цар не бе вече нужен на латинците...

О! Те се мамеха твърде много... Все пак Цурул не бе още превзет.

Българските войски не бяха още заминали към Родосто, за да спрат подкрепленията на Ватаци...

Самодържецът погледна към войводата. И Драгота изтръпна от мрачния блясък на хлътналите му очи.

— Никой няма да заминава за Родосто.

Смаян, ала без да зададе някакъв въпрос, Драгота сведе чело, прегъна коляно.

— Слушам, царство ти.

Не, той не бе продал душата си на дявола, за да храни с нея чужденци.

— Защо да се горят напразно къщите, защо да се унищожават скъпи одежди и покъщнина, когато чумата се беше скрила в самия град и докато не се смилеше да напусне Търнов, хората нямаше да престанат да умират...

Някои казваха, че я били срещнали къде фрушката махала. Други пък я зърнали към устието, като влизала в града. Ала къде се криеше, от кой дом си беше направила прибежище, не можеха да узнаят. Жената на златаря Радин се кълнеше, че една сутрин рано, като отивала за вода на Етъра, я видяла как върви по друма. Това било една страшно грозна жена, с дълга коса и големи нокти. Вратът и бил като вдървен и тя гледала все право пред себе си. Защото, когато господ създал чумата, тя почнала да прави толкова поразии, че и той сам се изплашил от силата ѝ. Гдето само погледнела, и тревата изгаряла. За да ѝ смали силата, господ я треснал с мълния. И оттогава тя не можела вече да се обръща нито назад, нито встрани. Главата ѝ не можела да се върти. Удряла само тогава, когато срещне пред себе си.

Една вечер двете дъщери на кожаря Манас бяха седнали на прага на дома си и с проточен хленч оплакваха смъртта на майка си. Уличката бе пуста, потънала в здрач. От всеки дом се разнасяше по някой сподавен плач или несдържано хълцане. Изведнъж двете моми спряха поглед в една жена, която се бе задала откъм ъгъла, и се сбутаха мълчаливо с лакти. Загледаха я изтръпнали, смразени.

Жената вървеше полека и гледаше право пред себе си. Черните ѝ коси бяха разчорлени и безредно разпръснати по раменете. Втренченият взор на големите ѝ черни очи не се отклоняваше към нищо, неподвижно спрян в някаква невидима точка. Двете сестри полека се промъкнаха назад и се скриха зад оградата. През цепнатините на старото, изгнило дърво на портата те проследиха бавно отдалечаващата се сянка.

— Медената и маслената... — пошъпна със заглъхнал от ужас глас по-голямата.

— Да тръгнем подпре й, за да видим къде живее... — каза малката, която бе по-смела.

Сестра й я изгледа с изблещени от страх очи.

— Да не си луда? Аз не смея...

— Какво от това? Леля Кера не може да се обърне и да ме види. Ще вървя полека, без да ме усети...

— Ох, аз не смея... Тя не може да си обръща главата, ами ако се върне обратно и ни види?

Малката не бе допускала тази възможност и при мисълта какво би могло да стане, усети как кръвта заледява в жилите й. Сянката на чумата вече се губеше покрай дуварите. Не, не биваше да се изпуска този случай. Може би никой вече не щеше да дръзне да я проследи. Вакладина реши да я последва. Излезе навън, тръгна полека и предпазливо подир страшната жена.

Чумата вървя, вървя, измина много улички. Мнозина, които я срещаха, плахо се дръпваха назад, прекръстваха се и тичаха да се скрият вкъщи, като здраво залостваха вратите и запалваха огньове пред праговете си. Наближаваха градската стена между Етъра и западния склон на Трапезица. Къщите все повече редееха, ставаше все по-пусто и по-тъмно. Нощта падаше бързо и загрыщаше брега с дебнещи сенки. Вятърът леко поклащаше високите тополи, които се издигаха край дясната страна на друма. По бойниците трептяха кръвави точки. Блюстителите палеха борините.

Ами ако се обърне сега, за да се върне назад? Няма вече никакви къщи... — си помисли Вакладина и усети как краката й стават тежки като олово. Сърцето й скачаше като заловена птичка, пърхаше чак до гърлото, което се бе стиснало, като че ли някой я душеше. Изведнъж тя забеляза нещо да се тъмнее, съвсем ниско, почти наравно със земята.

Това е къщата й... — въздъхна облекчено момата и се скри зад една полуизсъхнала върба, която стърчеше самотна до брега.

Чумата влезе в схлупената колиба. Зад прозорчетата не трепна никаква светлинна. Внезапно Вакладина усети такъв безумен страх, че не разбра кога се бе върнала вкъщи. Сякаш крила й бяха поникнали, тъй бързо изтича тя обратно по стръмните улички.

На другия ден десетина по-смели мъже и жени се отправиха към къщата на злоещата болест. Те носеха със себе си сапун, хума, вода и гребен. Най-дръзновеният от тях се претраши, доближи съвсем близо и погледна през прозорчето. Вътре бе полутъмно, от дома лъхаше влага и мухъл. Нямаше никой. Той направи знак на останалите да приближат. Неколцина се одързостиха и занесоха приготвените неща. Начело на тях бе старата вещица Катина. Тя влезе вътре, остави гребена, таса с вода, хумата, сапуна и каза три пъти поред:

— Златна и мила! Да си дойдеш, да се измиеш и да не чиниш нищо завал!

Една млада невеста остави до леглото ѝ погача и заклан петел. Един ерген пусна в пепелта на огнището две златици.

Изведнъж навън екна смразяващ вик. Всички хукнаха да бягат кой накъдето види, с подкосени колене и жълто като иглика лице. Само един дръзна да се обърне.

Чумата стоеше до къщата и ги гледаше с неподвижния си празен взор.

След четири дни всички, които бяха ходили дотам, умряха.

Градът се развълнува. Децата приплакваха нощем от страшните приказки, които слушаха денем. Никой не смееше да излиза по улиците, да погледне дори навън от портата. Пред праговете на къщите гореше постоянно огън, за да не смее никой да влезе вътре. Клепалата бавно и тежко отекваха ден и нощ. Гробищата не достигаха, гробарите не смогваха да копаят за всеки мъртвец поотделно, а запъпряха телата в общи плитки трапове. Блюстителите отидоха да подпалят къщата, за която всички говореха, но до която вече никой не бе дръзнал да се доближи. Преди да хвърлят горяща слама вътре, един по-смел воин надникна през прозорчето. Жената, която бяха взели за чума, лежеше вътре мъртва. Бедната обезумяла майка бе загинала и тя от болестта, която бе отнела петте ѝ деца.

Тълпи народ се трупаха пред църквите с мощите на света Филотея, света Петка, свети Йоан Рилски, свети Иларион Мъгленски: даваха дарове, палеха свещи, дебели колкото човешка ръка, правеха оброци, приписваха имоти на манастирите. Патриарх Йоаким нареди: ден и нощ във всички църкви и свети обители да се отслужват молитви и бдения за спасение на престолнината. Той сам обикаляше болните без умора, без отдих, утешаваше близките на починалите, посърна,

изтощен, жив незакопан — даваше съвети на лекарите, отдаваше всички приходи на църквата за плата на целебници, гробари и помощници в болниците. Пуснаха от тъмниците всички затворници, като им обещаваха свобода и опрощение на живота, ако приемат да вършат опасната работа. Вечер всеки търновец, като вдигнеше очи към Царевец, зърваше неизменно светещите прозорци на патриаршеската църква „Св. Спас“.

Княз Петър го придружаваше в обиколките му, проверяваше лично дали заповедите му се изпълняваха, дали грижата е еднаква за всички: по-богати и по-сиромаси. Защото бе научил, че някои имотни болни плащали на целебниците да ги лекуват вкъщи, без да ги занасят в болниците.

А болниците бяха вече почти една трета от къщите на Търнов.

Напразно катастрофилатът и патриархът молеха младия княз да щади живота си, да се пази, защото тръпнеха пред мисълта какво ги очаква от гнева на царя, ако се случи нещо с наследника. Ала смелият момък весело се изсмиваше, поклащаше глава.

— Мене не ме хваща... Не бойте се. Аз съм оставен тук, за да бдя на престолнината. И не мога да я напусна.

Нищо не бе в състояние да го отклони от решението му. Когато регентката Анна научи за страшната напаст, тя веднага остави децата си в Царева ливада и замина към престолнината, където я викаше нейният дълг. Тя не можеше да остави Петър сам да се бори с това, което тя смяташе наказание от бога.

А отдалеч тя и не подозираше колко голямо бе бедствието, колко напреднало опустошението. Щом стигна в Търнов, тя веднага събра синклита и намери, че повече от половината болярски семейства са избягали от Трапезица в летните си къщи, из Хем, край Истъра, за да се спасят от безжалостната заплаха.

Княз Петър докладва за всичко сторено, за това, което би могло още да се направи, за надеждите и опасенията на целебниците. Ако не завалеше един силен, продължителен дъжд, заразата щеше да остане тук-таме и винаги можеше да пламне отново. Размислиха дали е нужно да се съобщи на царя и решиха, че и сам Йоан Асен да се върне, не би могъл нищо да помогне. По-добре беше да не се тревожи сърцето му тъкмо сега, когато имаше най-много нужда от всички свои сили.

Регентката разтвори щедро царското съкровище. Отделиха нови гробища, извън градските стени. Там, в огромен трап, изгаряха трупите. Почнаха строежа на голяма болница между Ксилофора и Момина крепост. Болни и мъртви трябваше да се отделят напълно от здравите и живите. Анна нареди да викат из града новите й наредби, наказанията за укривателите бяха безмилостни. На тия, които прибираха вещи от заразени къщи, се изгаряше къщата също тъй, както и на чумавия.

Денем тя обикаляше болницата, заградена от целебници, които не й позволяваха да се допира до нещастните, разпитваше ги дали са гледани добре, дали им се дава достатъчно храна. След това тя се преобличаше, измиваше се с люта сливовица, свикваше веднага синклита и даваше нови повели. А нощем лежеше пред раклата на света Петка и се молеше до разсъмване. Понякога излизаше на улиците, спираше се пред група събрани люде, които високо изказваха страха си и ужаса от нестихващата болест.

— Защо не ни пушат да излезем от града? Да се спасим поне ние, малкото останали живи и здрави. Така е то. От бога учинените избягаха, скриха се, а оставиха само нас тука, да изгинем като кучета, като никому ненужни червеи...

Тогава Анна се обаждаше:

— Не кривете душата си, добри люде... Вижте. И аз съм между вас. И син ми Петър е в палата... Не сме избягали. Не сме ви напуснали. И ние чакаме отреденото ни от бога. Дали ще бъде здраве, или ще бъде смърт... Ще го приемем наравно с вас. Но никой, който е влязъл в града, не може вече да излиза. Защото тъй ще пламне вече цялата страна...

Хората падаха разкаяни на колене, целуваха края на полата й, ръцете й, изказваха с обилни сълзи мъките и страховете си.

— Бъди благословена, майко... Златна ти ръка! В тебе е надеждата ни... Ти се грижиш за нас. Прати сина си в Царева ливада... Неговият живот е за царството. А ние? За какво ще се пазим? Нека Петър излезе от града... Христос му помогнал!

Ала Анна тъжно поклащаше глава. Майчината й тревога не можеше да надделее над чувството за дълг. Петър бе заварен в града от болестта и трябваше да остане в него, докато всички оздравеят или всички измрат. Съдбата на народа бе и негова съдба. Той щеше да бъде

цар. Баща на людетe... И те трябваше още отсега да го чувствуват като свой закрилник, свързан завинаги с тяхната съдба...

Вечер, когато сядаха да се хранят с малката си свита, майка и син отправяха изпитателни погледи един към друг.

— Защо не ядеш? — питаше неспокойно Анна и се взираше в отслабналото, бледо лице на сина си. — Не ти ли харесва вече моят турошлепен?

Сега тя често му приготвяше най-любимото сладко на венгрите, като замесваше със собствените си ръце тестото, връз което изсипваше яйца, сирене, сол, захар, копър и каймак.

— Защо изглеждаш тъй уморена? — питаше синът и не можеше да отдели тревожен взор от зачервеното като в треска лице на царицата. — Къде си ходила днес?

— Тази сутрин си обикалял из Долната махала край „Св. Димитър“, без да натъркаш ръцете си с оцет и ракия... — напомняше с лек укор Анна. — Ще заповядам да не те пускат да излизаш без стражи. Предпазливостта не е излишна.

— Ти ще ме учиш на предпазливост! — се засмя наследникът. — Ти, която ходиш в болниците, която говориш със самите заразени...

Как да му каже, че нейните дни не са вече тъй ценни и необходими, че тя бе завършила отредената ѝ от бога и природата част от живота. Бе родила деца, бе направила толкова добро, колкото бе във възможностите и. Ала той бе млад, той не бе изпълнил още нищо от това, което животът му възлагаше. Той бе наследник на един велик престол, трябваше да бъде винаги готов да приеме от баща си скиптъра и държавата, за да продължи делото му; дорде сам някога предадеше грижите за своя народ в ръцете на своя наследник. Само тогава той можеше да мисли без страх за смъртта...

Ала тя каза:

— Сестра ми Ержебет не се е бояла да мие раните на прокажените в реката на Марбург. Нима аз ще се уплаша от вида на бедните болни, които нямат друга утеха, освен тая, че и ние сме при тях, че и ние делим тяхната неволя?

Капеланът на царицата, абат Витлеем, се мъчеше да разведри разговора, като го отвличаше на друга посока и почваше да разправя чудните си преживелици в страната на монголите.

— Жените на монголите са длъжни да карат колите, да разпъват и свиват шатрите, да доят кравите, да приготвят масло и сирене, да щавят кожите и да ги зашиват във вид на големи покривки. С тях те преминават реките. Кожите шият с изсушени волски жили. Също тъй те шият и обувката от конска кожа, дрехите, шапките, плъстените чорапи. А мъжете им само ходят на бран и доят кобилите. Затова тия азиатки се изхитрили, че измислили обичая — никога да не се мият, никога да не се перат. Който монголец го уловят, че се е умил, бият го с камшици. А ако някой суши навън от шатрата мокрите си ботуши, взимат му ги за наказание.

— Защо монголите не се мият? Все трябва да имат някакъв закон или вехт обичай, който да им го забранява... — попита с любопитство Петър.

— Там смятат, че ако някой се измие, ще почне да гърми и да святка. А монголите от нищо друго не се боят, освен от мълнията. Когато дойде буря, те се изпокриват в шатрите си, увиват се презглава с черни плъстени завивки и чакат, ужасени, разтреперани, да премине грозната напаст. Защото те смятат, че на небето е дошел грозен змей, който бие с опашката си и бълва огън. Мнозина ме уверяваха, че са го видели с очите си. Изглежда, че все пак ясените са претоварени с работа, та гледат да се отърват от чистенето като от зловредие. Там вярват, че мръсотата носи щастие, а чистотата влече беда. Ако се мият съдовете, кравите щели да дават по-малко мляко. Ако се изплаква котелът, щяло да падне гръм над младия добитък. Те не мият и кожените мехове, в които подквасват млякото, затова може да се познае, че наблизо има татарско селище само по миризмата, която вятърът носи към пътниците. Един такъв кожен мех разнася воня колкото краката на хиляда пилигрими, които едновременно събуват цървулите си.

Абат Витлеем затвори очи, сви лице в погнуса, поклати глава. След това бързо се извини:

— Простете, не беше това разговор за трапеза. Ала сега ще ви разправа за чудесата на ханския дворец в Каракорум. Той прилича на църква, построен с три кораба. Един среден и два по-малки, разделени един от друг с две редици колони. На дъното на средния кораб е издигнато нещо като олтар, към който се изкачват по мраморни стъпала. Там седи, неподвижен като кумир, сам великият хан, с

подгънати нозе и скръстени ръце. Вляво от него, едно стъпало пониско, стои главната му жена. Покрай колоните са издигнати площадки с дълги миндери, постлани с брокат и хермелинови кожи. Там, вдясно, седят синовете и братята му, а вляво са наредени, по степента на значимостта си, останалите съпруги и дъщерите му. Ала най-чудното нещо, което съм виждал, се намира при главния вход на палата. Обикновено пред шатрите на хановите стои винаги по една редица кожени мехове, пълни с кумис. Всеки гост бива почерпван, преди да влезе в шатрата. Но пред палата на хана не било редно да се слагат обикновени мехове и затова един майстор от фрушката земя изработил невиждана дотогава чешма. До главната порта има високо дърво. Клони, листа, круши, всичко е направено от чисто сребро. Около корените на дървото са налягали четири лъва, също тъй направени от сребро. Когато се изправиш пред тях — трябва само да кажеш какво желаш да пиеш. На върха на дървото седи един сребърен ангел; веднага той почва да тръби със златен тромпет. И от устата на лъвовете почва да тече това питие, което си поискал: вино, медовина, каракумис, оризова бира... Гостите се почерпват и влизат вътре.

Абат Витлеем хвърли бърз поглед към царицата.

Подпряла замислено лице на дланта си, Анна сякаш не чуваше за какво става дума. Скръбна бръчка бе свила в мълчание устата ѝ, която не искаше вече да изрича неизменно едни и същи слова. Очите ѝ стояха сведени, за да не измъчва сина си с вечния тревожен въпрос, който тръпнеше в тях.

Дано бог пощадеше тая скъпа младост!

— Кой знае как са се трупали хората край тия чудни чешми? — питаше с жадно любопитство князът. — Ала ти можа ли да разбереш как е ставало всичко това? Дали не би дошел майсторът и у нас да направи подобно дърво?

— В долната част на дървото имало кухня, където стоял скрит човек. Щом чуел желанието на госта, той карал чрез един провод ангела да тръби. В палатата имало нарочно построено помещение, в което неколцина слуги чакали да чуят условния тръбен знак. И според числото на тромпетните призови те пуцали по едни тръби разните течности. Кумисът там се лееше като река.

— Затова ханът би трябвало да има доста голямо число кобили.

— Разправяха, че Октай имал ергеле от 10 000 бели кобили, хранени само за да дават всеки ден мляко за кумис.

Петър се замисли. След това впери очи в лицето на абата.

— Разкажи ми още за Болгар...

Гласът му трепереше от любопитство да узнае нещо повече за далечната прародина.

Абат Витлеем поглади светлото си чело. Въздъхна.

— Не можехме да останем дълго във Велика България, защото наближаваше зимата, а там тя е страшно студена и дълга: дните стават толкова къси, че светлината трае само четири часа. След това от три часа след полунощ до пладне е постоянен мрак. Дебели преспи затрупват всички друмове. Ние стигнахме в Болгар, като пътувахме нагоре срещу течението на Волга. От Каракорум до лагера на хан Бату пътувахме четири месеца. А оттам до първите български селища имаше пет дни път. Навсякъде виждахме богати селища с високи минарета и разкошни палати. Спиряхме по малко в Тура, Билярск, Арпач и Гормир. Ала Болгар не може да се опише. Толкова е богат и величествен. Макар че нашествието на монголите е повредило някои от грамадните постройки, макар че варварите сринали до основи ханския палат, като убили цялата владетелска челяд, все пак личи каква мощ и каква сила е притежавала Велика България. Всички люде, дори и най-простите, носят обуца от конска кожа, подплатени с вълча козина. Разправиха ми, че престолът на хана бил цял от злато, а дрехите му ги шиели багдадски шивачи и били извезани с бисер и скъпи камъни. Чудно е богатството им откъм кожи. Наместо пари те си служат с глави от белки.

— Намери ли някаква връзка между тях и нас? — попита все тъй жадно младият наследник. — Дали са се много променили, откак са приели сарацинската вяра.

— Намерих голяма прилика в начина на строежа им с развалините в Плиска. Все същите огромни камъни, все същите великански размери на постройката. Такива каменни здания може да има повече от 10 000. Никъде другаде не съм виждал подобни. А водата и ровът, с които е обкръжен Болгар, съвсем приличат на тия от Плиска. Има и надгробни надписи, които много напомнят нашите от Крумово и Омуртагово време. Аз си записах дори някои от тях...

Абатът извади от джоба на расото си малък бележник от китайска памучна хартия. Прелисти го. Царицата извърна лице, заслуша се внимателно в мъдростта на далечния български народ:

— „Бог е вечно живущ! Този гроб е на Абдула, син Ахмедов. Смъртта е чаша, из която всички смъртни са принудени да пият. Гробът — врата, през която всички трябва да минат...“

Анна кимна с глава. Стана. Отправи се към пезула с кандилото. Коленичи. Сведе чело.

— „Само бог е велик! Само бог е безсмъртен. Всичко живущо трябва да умре. Името на тоя, що лежи под този камък, е Абубекир-Хасан-Мехмед, син на Баклиота... Великий боже, дари му вечно блаженство...“

Князът скочи, отиде към майка си. Почака я, докато се изправи. Улови ръката ѝ.

— Защо париш? Добре ли си?

Всеки разговор водеше към една и съща мисъл. Натраплива. Неизбежна. Безмилостна.

Анна попипа с неспокойна длан челото на първенеца си.

— Горещо ли ти е?

Той тръсна самоуверено светещите си от младост коси. Отметна назад плещи.

— Много съм добре.

— Хвала богу... — се прекръстваше майката.

Ала в очите им се таеше неизречен въпрос, който не можеше да бъде казан. Можеше ли да мине без жертва? Кой щеше да бъде избраникът на смъртта?

Господи — се молеше после Анна пред раклата на преподобната Петка — вземи моя живот, давам ти го от сърце. Ала запази тая младост... Запази Петра... Неговият живот е нужен за хората...

Една сутрин госпожа Росица, която бе придружила в неизменна преданост своята господарка, влезе тихо в спалнята на царицата, която бе отпуснала уморената си глава в кратка, дълбока почивка, защото бе успяла да заспи едва на разсвет. Вярната приятелка приближи смутена и колеблива към леглото. Да я събуди ли? Да можеше да си почине още малко... Ала не. Вестта бе твърде важна. Не би могло да се отлага съобщаването ѝ.

Докато тя не можеше да се реши как да прекъсне дълбоката отмора на царицата, Анна сама отвори очи. В съня си тя бе почувствувала тревожната мисъл на Росица. Отправи мълчаливо питащ взор към нея. Сърцето ѝ биеше неравно и тежко, сякаш тя щеше да чуе всеки миг най-жестоката вест.

Госпожата зачупи ръце, наведе очи:

Анна скочи и седна на леглото.

— Какво има? Говори! Вести от Цурул ли са дошли? Говори, за бога!

Росица вдигна взор. Очите ѝ бяха изплашени и тъжни:

— Вчера патриархът легнал с лека треска и не се чувствувал добре... Ала днес викали лекари и...

— Чума? — извика ужасена царицата.

Росица въздъхна и сведе отново клепачи. Дигна рамене, разтвори безпомощно ръце.

— О... Той не знаеше умора, не щадеше слабото си постническо тяло... — каза Анна, като се обличаше набързо. — Той сядаше по одъра на болните, изповядваше и причестяваше умиращите... Дано оздравее. Мнозина са се изцерили... Каква напасть! Какво ще стане, ако светият отец ни напусне? И Асен го няма... Дано се спаси. Дано оцелее.

Тя скръсти ръце, падна пред молитвеника си, отправи горещи молби към Богородица за спасението на патриарха.

На другия ден вечерта камбаните на „Свети Спас“ — майката на всички български църкви — забиха бавно и скръбно, с дълги, проточени отзвънявания.

Известяваха смъртта на светия старец Йоаким.

Целият град, с колкото здрави имаше и колкото оздравяващи можеха да станат на крака, изпратиха останките на патриарха до последното му жилище в църквата „Св. 40 мъченици“. До празния гроб на свети Сава Сръбски, чиято пръст правеше чудеса, поличби и оздравявания, иззидаха гробница на първия български патриарх от Асеновото царство. Покриха го с мраморна плоча, поставиха връз нея златни кандила и свещници, които горяха ден и нощ.

Отслабнала, потънала в скръб, царицата идваше сутрин и вечер да се покланя пред студения мрамор, да подрежда кандилата, да пали свещите.

Това бе наказанието божие, което тя тъй дълго бе предчувствувала. То не се бе забавило. А ето че и обсадата се затягаше. Ватаци се противопоставяше много по-дълго, отколкото някой би могъл да се надява. Цурул щеше да падне. Невъзможно бе да устои. Ала дългата бран изтощаваше както обсадените, тъй и обсадниците. До войската стигаха тъмни и неясни мълви за мор в страната, за цели селища, които обезлюдели от страшната болест. И нямаше ратник, който да не тръпне пред неизвестната съдба на близките си.

Синклитът изпрати вест на царя, за да му съобщи смъртта на светия старец и да попита какво трябва да прави, докато съборът на духовниците избере нов патриарх.

— Това е знак божи... — говореше народът. — Не трябва да се връщаме отново към папата...

Около една седмица след погребението на Йоакима княз Петър отиде към майка си, която четеше послание от царя, изправена до прозореца, обляна от последните топли лъчи на закъснялата есен.

— От вчера те наблюдавам... Ти криеш нещо от мене. Познавам. Не искам да ме мамиш. Ти не си добре. Напразно се мъчиш да се държиш на краката си. Върви си легни. Ще пратя веднага за Езрабен Исак...

Анна скочи, дръпна се ужасена назад. Отметна ръцете си над главата.

— Бягай! Не ме докосвай!

Князът стана бял като смин. Двамата се изгледаха мълчаливо. Ала не посмяха да изрекат страшната мисъл.

— Какво ти е? — каза пресекнато той. — Кажй, говори! Виж как дишаш тежко... Очите ти светят като стъкло...

Царицата се залюля, подпря се връз перилото на прозореца, обори глава на дясната си ръка, сякаш диреше малко хлад за пламналото си чело. Цялото й тяло гореше, отпаднало, пребито. Когато усети близостта на сина си, който искаше да я подкрепи, тя отново събра сили, простря лявата си ръка в морно отчаяно движение, извърна полека лице, с разкривени от смъртна уплаха черти. Неволно от устните й избликна родната реч. И тя повтори по венгерски:

— Висса! Не кьозаледи!

Гласът й заглъхна. Тя полека се отпусна, смъкна се на земята, без сила, без да разбира какво става около нея.

Когато прочутият еврейски целебник притича запъхтян, повикан набързо от разпратените да го дирят стражи, опитното му око веднага долови, разбра. Той сви вежди, Лицето му стана зелено. Погледна изплашено към наследника.

— Не е треска...

До вечерта цял Търнов знаеше, че и царицата е заболяла от сладката и медена. През нощта из улиците мина шествие от духовници, които спряха под Царевец, прочетоха молитви, докато море от люде наоколо, паднали на колене, повтаряха високо думите на клира, който зовеше божията милост над царската челяд.

„Йоан Асену великому и благочестивому царю и
самодържецу всѣмъ българомъ и грѣкомъ — многая лѣта...

И Аннѣ, благочестивѣй и христілюбивѣй царици его
— многая лѣта...

Петру, Калиману, Еленѣ и Тамари, дѣтемъ великаго
царя — многая лѣта.

Александру севастократору, брату его — многая
лѣта...”

Обсадата се затягаше. Явна бе неохотата на българите, които не си даваха никакво усилие, за да ускорят падането на Цурул. Нито капка българска кръв не трябваше да отиде напразно. Предостатъчно се бе проливала досега. Нека латинците сами се помъчеха да влязат в крепостта. Достатъчно бе присъствието на огромните български балисти и неизброимата Асенова рат, за да им дадат дързост.

Докато бърз гончия преминаваше Хемските проходи, за да занесе на самодържеца грозната вест за смъртта на патриарха, в Търнов всички църкви бяха препълнени с народ, който се молеше за оздравяването на царица Анна. Морията бе влязла и в царския дом. Кой можеше да смята, че ще може да бъде запазен и неговият? Не, чумата трябваше да бъде заловена. Дорде не я заловят и откъснат от шията ѝ торбичката е имената на тия, които трябва да умрат, тя нямаше да престане да прави зло. Но по какво можеше да се познае? Казваха, че имала кози крака и четири пръста на ръцете. Затова всеки, щом срещаше непозната жена, най-напред се взираше в ръцете и краката ѝ.

Други пък разправяха, че носела в ръката си сърп или торба, пълна със стрели, за да коси и прострелва старо и младо.

Към Царевец се бе запътила една бедна старица, която искаше на всяка цена да бъде заведена при царицата. Недоверчивите стражи я гледаха, изпълнени с неприязън. Да не бе това самата сладка и медена? Взираха се в ръцете и, неволно отправяха взор към дългия и чукман, за да видят нозете ѝ. Плаحوвете и врявата на бабичката стигнаха чак до ушите на княза, който ден и нощ стоеше край вратата на стаята, в която лежеше болната, или скланяше чело в молитви при олтарите на църквите. През отворената врата той виждаше скъпото, изтощено лице, восъчнобледо попръскано с морави сенки, със заклопени очи, потънало дълбоко във възглавките. Защото никаква повеля, дори и най-строгата, не бе в състояние да го махне оттам.

По два пъти на час той взимаше решение да пише на баща си, след това се отказваше. Не, тя трябваше да оздравее. На всяка цена. На всяка цена... Ако той го повикаше, това не значеше ли, че се бои от злото? Не... То нямаше да прекрачи дома им. Защото тогава можеше да се случи още по-грозна беда... И Петър не смееше дори да спре мисълта си върху това, което би могло да стане. Царицата мъртва... Баща му освободен... Ирина...

И той притискаше длани към пламналото си чело.

Не! Не... Не...

Князът, който предпочиташе да опъва стари лъкове от кост, вместо да посещава утринни и вечерни, отиваше в храма на преподобната и дълго простираше ръце към чудотворните мощи.

— Стори чудо... Помогни... Спаси майка ми...

Така през един ден, в който болестта на Анна бе достигнала най-решаващия миг в борбата между живота и смъртта, Петър дочу виковете и заклинанията на бабичката. Той излезе полека от църквата, погледна с тъга към потъналата в мрачна тишина, овдовяла патриаршия, отправи се към крепостния двор на главната порта „Св. Димитър“.

— Какво иска тази жена?

И макар да не вярваше, неволно погледът му се взря в ръцете ѝ.

— Искане да отиде при христоролюбивата наместница. Да я варди от...

Блюстителят прехапа устни.

— От сладката и медената — извика старицата. — Синко, ако ти е мил животът на майка ти, пусни ме при нея. Аз знам как трябва да се варди болен. Когато благата леля влиза при болния, тя го улавя за носа и той киха. Ако тогава няма кой да му каже три пъти поред „наздраве“, то той отива на погреб. Имате ли там жени, които знаят да вардят? Понякога тя вика болния по име. И ако няма кой да го запре да се обажда — тежко му! Вечерно време измивате ли всички съдове, с които я храните? Медената най-много мрази нечисти неща. А най се бои от огън и кучета. Сложете край нашата мила майка два загара да я пазят и накладете огнището...

Със сълзи на очи старицата се хвърли пред княза и целуна туниката му.

— Бог и пресвета Богородица да закрилят нашата Анна!

Стражите я гледаха настръхнали.

Не беше ли това самата чума? Препречиха копия пред нея.

Петър извърна глава. Някой му махаше бързо и тревожно през прозореца на палата. Той забрави за какво е дошъл там, спусна се с натежало сърце назад.

— Заради Тамара, заради малката Тамара... Поне за нея имай милост... — простена нещо в него.

И ръката на младия богомил неволно се дигна към челото в светия жертвен знак на кръста.

Когато зърна пристигащия откъм север конник, който залиташе от умора, с пребледняло лице и изплашени, широко отворени очи, Йоан Асен почувствува като че гавелота се забива в гърдите му.

Той остави войводите си и бързо се запъти към гончията, който бе слязъл от коня и го чакаше, прегънал коляно на земята, свел чело в дълбоко смущение.

Монголите ли бяха нахлули през Истъра? Наистина ли мор бе запалил престолнината? Напоследък из войската се носеха толкова различни мълви и одумки.

— Говори, Темелко! Скоро!

Гончията побледня още повече. Изглежда страхливо царя, сякаш бе виновен за вестта, която носеше.

— Патриархът почина, царство ти!

Вестта се разпръсна с бързината на мълнията из цялото бранно поле. Войводи и войскари почнаха да се трупат около самодържеца, да разпитват гончията, да се кръстят в дълбока покруса.

Светият старец Йоаким...

Великият постник...

Най-чистият, най-скромният, най-мъдрият измежду всички монаси...

Нима щяха вече да намерят друг подобен мъж, с когото да го заместят? Василий нямаше да се върне... Марко бе престарял... Анастасий бе твърде буен... Максим бе млад...

С дълбоки въздишки всички отправиха очи към царя, който с бавни крачки се запъти към шатрата си. Като стигна там, той даде повеля никой да не влиза при него. Падна връз мечешката кожа, която му служеше за ложе, закри очи.

— Наказа ме! Виновен съм! — избликваше таен глас в него. — Разбирам... Не можеш да ми простиш... Ала каквото съм сторил досега, правил съм го за доброто на другите...

Надвечер фрушките войводи поискаха да влязат при него, за да му изкажат голямата си скръб от загубата за българската църква. Ала

това бяха само учтиви думи, които не идат от сърцето. Защото те не можеха да не си зададат въпроса: няма ли смъртта на патриарха да улесни подновяването на скъсаните преговори между Асен и папата? Да подсили усърдието на Асеновите войски против Ватаци?

На десетия ден след съобщението за кончината на светия старец късно през нощта в лагера на българите пристигна един монах, който поиска веднага да бъде заведен при самодържеца.

Блюстителите отказаха да събудят царя, понеже напоследък той страдал от липса на сън и едва тази вечер успял за малко да склопи очи. Ала монахът настояваше и упорствуваше.

Вестта бе важна, извънредна.

Разбуден от глъчката, Асен дигна пердето, което закриваше входа на шатрата. Лунните лъчи падаха връз сивите му коси, които слизаха на сребърни вълни до плещите. Зад огромния седефен облак, който плуваше по небето, месечината се скри за миг и обагри горния му ръб с огнено сияние. Отвсякъде почнаха да пристигат войводи, които запасваха коланите си, слагаха шлемовете си.

Асен впи очи във вестоносеца.

Презвитер Добрейшо!

Сънуваше ли? Какво диреше духовникът тук? Кой го бе изпратил? Защо?

Ръцете и краката му отмаляха, сякаш се бе дигнал от дълга, тежка болест. Какво щеше да чуе? За кого? Искаше му се никога вестителят да не отваря уста. Да замръзне там, да пусне корен и да не се подвижи от мястото си. Ала презвитерът падна на колене пред него, сълзи избликнаха в отчаяните му очи. Той дигна несмело ръка към царя, сякаш просеше милост, че ще каже такива страшни словеса.

— Царица Анна почина!

И закри лице, сведе чело до земята.

Никой не смееше да диша. Като каменни изваяния войводите стояха на местата си, безсилни да надвият обхваналото ги вълнение. Като че някоя тежка ръка бе запечатала устата им, та не можеха да изтръгнат от сърцето си нито една дума, нито една въздишка. Никой не смееше да погледне царя в лицето. Само войводата Драгота и катепан Димитри успяха да се окопитят, приближиха до него, готови да прострат ръце, да го подкрепят, да му помогнат да изживее жестоката вест.

Йоан Асен стоеше неподвижен. Като че ли не можеше да разбере какво са му казали, какво се е случило.

Изведнъж целият български стан се възбуди, изпълни се с глух глъч и припрени стъпки, вестта минаваше от уста на уста, някои не можеха да повярват, други падаха на колене, сваляха шлемове, кръстеха се, надаваха вопли и стенания. След това около шатрите падна тежка тишина. Заглъхна всеки шум и говор. Мълчанието скова всички уста в смъртна тъга.

Добрата царица Анна бе умряла...

Тази, която се грижеше като предана майка за народа, тази, която не знаеше покой и друга радост, освен милостта си към болни, сиромаси и недъгави. Тази, която нямаше по-горещ копнеж от този да украсява страната с църкви и манастири, да дарява светите обители и да насърчава благочестието...

Затворила бе завинаги очи Анна...

Благочестивата, христолюбива. Сестрата на света Елисавета Венгерска... Нима и тя не бе светица и мъченица? Не беше ли погубила живота си, като се бе грижила за болните в своята престолнина? Не бе ли останала тя докрай вярна на дълга си, като закрилница и майка на своите люде?

Княз Йона и куманските вождове дойдоха, паднаха на колене, посипаха главите си с пепел, нададоха диви и страшни викове. Ансо дьо Кайо изтича от шатрата си, прегърна царя, помъчи се да го накара да говори, да се изтръгне от страшното си вцепенение, да заплаче, да промълви поне една дума. Бароните се тълпяха на десетина крачки от тях, бледни, изплашени, настръхнали. Каква бе тази напасть, какво бе това наказание, какво щеше да стане сега?

Облаците бързо минаваха и заминаваха пред жълтия лик на месеца, като го забулваха с прозирната си, синкава мрежа. Неспокойни и разтревожени, конете цвилеха дълго и продължително, усещайки вълнението на господарите си.

В ума на Асена можа да се образува само една мисъл:

Анна...

И той не можеше да отиде по-далеч от нея.

Защо тя трябваше да бъде изкуплението? Тя — най-невинната от всички?

Страшно беше божие наказание.

И изведнъж той разбра. Това бе знакът! Това бе жадуваният знак!
И колко безмилостно жесток.

Сянка от живот трепна по лицето на царя. В очите му се възвърна разум. Той се обърна. Подири нещо. Посочи с ръка. Ала все още от устата му не можеше да се отрони дума.

Войводите се струпаха около него, обсипаха го с въпроси. Спогледнаха се изплашени. Мрак ли забулваше ума му?

Самодържецът все сочеше по посока към юг. Неясен шъпот се изтръгна от устата му. Презвитер Данаил се прекръсти, дигна ръце към небето. Отправи се към царя, помоли го да помисли за децата си, за царството, за людете, които го обичаха и почитаха.

Изведнъж Йоан Асен улови яката на туниката си. Стисна клепачи. Разтърси глава. Сякаш го стягаше непоносима примка. Сякаш губеше дъх. След това отново посочи към юг. Устните му се раздвижиха. Извика силно:

— Балистите!

Отново настръхнаха кумани, българи и латинци. Пак се спогледаха с изплашен взор.

— Балистите! — повтори царят и пристъпи няколко крачки по посока към обсадената крепост. — Запалете ги! Да изгорят!

Когато се извърна, всички сведоха очи. Не можаха да издържат гледката на един човек, който в няколко мига се бе състарил с десет години.

Отначало помислиха, че това е бълнуване на един смазан от скръб мъж. Ала после разбраха, че това бе твърда и непоколебима повеля. Напразно фръзите, ужасени и отчаяни, се мъчеха да го разколебаят, да го увещават. Дори и куманските вождове се опитаха, подтикнати от Ансо дьо Кайо, да го накарат да почака, да не избързва в решенията си, да не се поддава на внезапни помисли.

Нищо не помогна.

Цялата българска и куманска войска бе получила заповед веднага да дигне стана си и да потегли обратно към България. Войскарите се разтичаха с готовност и усърдие да изпълняват царската воля. Лагерът се изпълни с тревожни викове, цвилене на коне, дрънчене на оръжие. Набързо се разваляха шатрите, прибираха се конете, тръби отзвучаваха заповеди. Коленичил пред походната си икона, затворен в шатрата си, Йоан Асен се молеше за успокоение Христолюбивата душа на

великата покойница. И в ума му израстваше непрестанно все един и същи образ: оная дребна, нежна снага, застанала посред друма, край кочията, вееща кърпата си за сбогом. Тъй я бе видял за последен път. И никога нямаше вече да я види...

Никога. Тази дума го изгаряше с гнета на невъзвратимото. Никога той вече нямаше да чуе добрия ѝ глас, нямаше да усети ръката ѝ, която гали с грижи и обич тревожното му чело. Тъй лека бе тази ръка и тъй леко умееше да пропъжда грижите...

И той свеждаше глава, проснат в жестока болка.

— Наказа ме... Чух гласа ти... Разбрах своя път... Покайвам се...

Цяла нощ и цял ден горяха огромните бойни машини под смаяния и поразен взор на обсадените, които не можеха да разберат какво става. Под унилите погледи на фръзите, които виждаха надеждите им да се стопяват, техните храбри защитници и помощници си отиваха. А с тях си отиваше и възможността Цурул да падне. Оставаха сами на своите собствени сили. Но те сами нямаха вяра в тях. Небето стана червено. Вятърът разнасяше далеч зловещия дим, трясъка на скриващите се железни лостове и виковете на латинците.

Балистите и катапултите не бяха още догорели, когато от Търнов пристигна, морен и ужасен — трети гончия.

Натоварен с нова, грозна, невероятна вест.

Вестта за смъртта на престолонаследника Петър.

Сякаш болестта бе чакала само кончината на патриарха, царицата и наследника. Още не бяха иззидали гробницата на младия княз до тая на майка му, когато силни есенни дъждове измиха, изчистиха града от заразата, възвърнаха живота на престолнината, раздвижиха вцепенения в смъртна уплаха Търнов.

Това не беше вече предишният весел и цъфтящ град. Нямаше дом, в който да не оплакваха някого. Майки, жени, сестри се точеха всеки ден в дълги, тъмни върволици до гробищата, свели жълти, посърнали лица, сякаш те сами бяха излезли от гробовете. Тук-там все още от време на време припламваше някое загаснало огнище на зараза. Ала веднага бързи мерки го потушаваха. Улиците бяха пълни с оздравели и оздравяващи. Бледи сенки, които не можеха все още да повярват, че са прескокнали зловещия синор, с препълнени от щастие и благодарност гърди, непреставаци да славословят всички чудотворци и светци, които бяха спасили живота им.

Когато царят се завърна, следван от една унила и мрачна рат, заобиколен от мълчаливи войводи, които яздеха с оборено чело около господаря си, целият град излезе да го посрещне извън портите. Жени и деца коленичиха, простряха ръце към него, избухнаха в несдържани вопли.

— Прости ангелската ѝ душа, господи... Прости на младия невинната душа, неживяла, неразбрала още нищо от света...

Вощеното лице на самодържеца бе замръзнало в безгласно, страшно страдание. Очите му бяха угаснали. Косите му бяха съвсем бели. Когато се изправи пред прага на църквата „Св. 40 мъченици“, всички се отдръпнаха назад, пошъпнаха:

— Оставете го да влезе сам... Нека бъде сам...

В левия кораб на църквата гореше голямо кандило от жежено злато. Под мраморната плоча почиваше вечен сън първият Асеновски патриарх на всички българи.

В десния кораб горяха две кандила. На синкава мраморна плоча пишеше:

„Аз благочестива и христолюбива Анна, царица превеликаго царя Йоана Асена, като дойдох от страната на угрите, прекарах дните си в почит и слава сред земята българска. И след като завърших смирено дните си, отредени от бога, напуснах света с благодарна душа. Слава на отца за всичките му милостиви деяния.“

Царят пристъпи полека към втората плоча от бял мрамор. В кървав пламък трептеше кандилото над буквите, които казваха:

„Тук почива раб божий Петър, син Йоана Асена...“

Сякаш черно було падна пред очите на бащата.

Той размаха ръце, като че диреше подпора. Неясен стон се изтръгна от гърдите му. Някаква тъмна сянка, която лежеше на плочите край двата гроба, внезапно се издигна, с отчаян вопъл се хвърли към него. Беше Елена. Мършава, бледа, ужасна, като призрак. Тя скри лице в дрехите му, разтърсена от глухи хълцания. Когато докосна детето си, чак тогава Асен усети как нещо се стопява в сърцето му. Чак тогава сълзи можаха да избликнат в пресъхналите му очи, думи да изникнат в бурен, безумен поток от вцепенената му уста:

— Петър! Петър! Наследникът! Защо и него? Не можа ли да го отмине тежката ти ръка? Защо не взе моя живот? Моите ненужни дни, а покоси тая младост...

Той разкъса дрехата на гърдите си. Падна ничком връз пода от ситна мозайка, цял се простря на студения мрамор. Светлините на воцениците и кандилата изчезнаха. Тъмна нощ се спусна над душата му, разстла се над целия свят.

Петър... Това бе бъдещето, надеждата, славата, величието на царството...

И сега бе загинало всичко. Калиман бе невръстен. В жилите му течеше повече кръвта на арпадите, отколкото тая на Асеновци. Утре да склопеше око, кой щеше да го замести: когато Петър бе скрил младата си снага под земята. Наследникът... Тъй смел, тъй добър, тъй мъдър... О! Той бе отишъл на юг, за да пази основите на държавата си, а тук, у дома, тя бе поразена в най-тънкото място. Не бе ли пропаднало Симеоновото дело при слаби и недостойни наследници? Колко мъчно

се подготвяше човек, който може да води, да увлича, да покорява волята и сърцата на людете...

Можеше ли да бъде простен? Щеше ли да стигне тая велика жертва? Уталожен ли беше божият гняв?

Самодържецът дигна чело, изправи високо десница, в сърцето му изникна страшна клетва.

— Разбрах твоята воля... Ще ѝ се покорявам.

Когато Григорий узна, че Йоан Асен е разкъсал съюза и е върнал войските си обратно в България, гневът му избухна с неவிждана сила. Тъкмо сега, когато той смяташе, че е вече осигурил католическата власт в Константинопол, българите му разбъркваха отново всички кроежи и наредби. Папският съвет изслуша обстойния доклад на епископа от Перуджия и реши да се изпратят послания до краля на венгрите — да предприеме кръстоносен поход „против перфидния Асен и неговата земя“. Всеобщият събор реши: земята на българите да бъде разделена между Венгрия и константинополските латинци. За да се повлия в тази посока на Бела IV, папата изпрати и сам епископа на Перуджия да му говори и го убеждава. А в едно лично писмо до венгерския крал Григорий възхвали неговата вяност и преданост към римската църква, като сочеше на стремежите на схизматиците да разкъсат Христовата мантия на части.

„Това върши коварният Асен... — пишеше папата. — Който е отпаднал от унията с църквата, отказва да бъде от овцете на Петра, противоречи на неговия пастир чрез думи на учението, чрез пример на делата и чрез светото причастие. Той приема в своята страна еретици и ги защитава. А с такива е препълнена неговата земя. Затова трябва да се унищожи този лош народ, това отстъпническо племе, което осквернява с много оскърбления християнското име. Трябва да се предприеме поход против Асена в неговата земя, която отдавам на тебе, сине мой, като в същото време ти опрощавам всички грехове... Повелих и на твоите архиепископи от Гран и Калича да обявят кръстоносен поход против България, като обещаят на всички, които се отзоват, същите индулгенции, както на тия, които заминават към светите земи...“

Подобни заповеди бяха получили и всички унгарски епископи. В същото време бе уведомен и Бодуен II за повелята до венгерския крал, като се подканяше да вдигне и той кръстоносен поход против Асена.

Ала Бела IV бавеше своя отговор. Изглеждаше, че той се колебае да нападне силната българска държава, за да не би, вместо той да

завземе земите на Асена, да стане обратното: българите да нахлуят във Венгрия, чиито земи бяха владели по времето на първото царство.

Бодуен не мислеше да се завръща в Константинопол, улисан в своите грижи за събиране на пари. Той бе дори продал за 13 314 хиперпери на френския крал най-скъпата реликва, която кръстоносците бяха добили от своите походи: трънения венец на Христа.

Освен това борбата между Римската църква и алеманския император бе в най-големия си разгар. Ватаци и Фридрих II крояха тесен съюз между всички врагове на латинците и сега готвеха заедно да нападнат Константинопол. Фридрих пречеше с всички средства на готвения от Бодуен кръстоносен поход, а с това защитаваеше и земята на българите, докато в това време от папската канцелария тръгваха писма към Лондон, към Париж, към Естергом и Калича. Напоени с отровна омраза към Асена и българската земя. Обещаващи всичко, което би могло да се обещае — само да се унищожи това гнездо на схизматици и непокорници.

Горе, високо на кулата, вятърът свистеше с буен порив и пилееше белите коси на един мъж, който можеше по часове да стои неподвижно облегнат на едно място, загледан в широките далечини, които се откриваха пред замисления му взор.

Хемът се изпъваше в дълга, синя ивица, чезнеща в бели мъгли. Над къдравия му гръб бавно плуваха тесни, продълговати облаци, сякаш златни и пурпурни галери. Етърът виеше като сребърна змия своите гъвкави пръстени около богоспасния царевград Търнов.

Нямаше цяр за скръбта на Асена.

Нищо не го радваше вече. Враговете на царството му се взаимно разкъсваха в безплодни, изтощителни борби. Ватаци непрестанно преговаряше с алеманите против латинците; папата пращаше повели и послания до венгрите и латинците с насъсквания против българите; Бодуен и опълченията му се бореа срещу пречките, които Фридрих непрестанно му създаваше, за да осуети преминаването на латинците за Константинопол. Светът се гърчеше край границите на българската държава в безумния вихър на омразата и жаждата за власт, ала храбрите Асенови войски бдяха ден и нощ в будна охрана, по всички крайнини на ширната му империя. Който желаше да изпита връз себе си устрема на българския бранник — нека заповядаше. Затова Бела IV намираще все по-нови предлози, за да се откаже от повелите на папската власт.

„Аз съм свързан с Асена чрез кръвно родство... — бе отговорил той на Григорий IX. — Асеновият син и наследник Калиман е мой племенник, син на покойната ми сестра. А освен това Ватаци и жена му Ирина, която е сестра на моята съпруга Мария, се надяват да се подобрят с българския цар и да вземат обратно в Никея Теодоровата невеста Елена. Ако аз нападам българите, ще видя пред себе си като врагове и никейците.“

Тъй на всяко папско послание Бела отвърщаше с нов предлог, който протакваше преговорите. Един път искаше: да се възложи лично на него длъжността на пълноправен папски легат в България, други

път предлагаше: областта Северни да бъде дадена на някоя унгарска епархия, в третото писмо той сложи условие: при един венгерски поход в България да му се разреши да бъде носен кръстът пред него и войската му, за да се увеличава с това уважението на народа.

Папата приемаше всичко и изпращаше нови послания. Тогава Бела започваше с нови уговорки, които нямаха край: францисканците и доминиканците на Венгрия да тръгнат с войската; папата да отлъчи тържествено и открито всички, които биха нападнали Венгрия през време на похода; да не се дава никому право да заема България, освен томува, комуто Бела позволи; папата да го приеме заедно е цялата му страна под покровителството на апостолическия престол...

Асен знаеше за всички тия протакания на преговорите чрез кралския брат Калман, кръстника на новия български престолонаследник.

Ала всички тия кроежи и жажди, всички тия тънки пресметливости, тия хитрини и взаимни надлъгвания достигаха до него като през някаква гъста мъгла, далече, вълн от света, в който живееше българският самодържец. Тъй малки и смешни му се струваха всички тия усилия, тия лъжи, измами и коварства, тая ненаситна алчност за надмощие, за надпреварвания, това себелюбие, което замрежваше погледа на хората с кървави облаци и ги караше да стискат юмруци в безсилна ярост.

Какво бяха усилията на човека, жалките му хитрини — пред волята на тогова, който с всевечната си мъдрост управляваше света в законите на висшата истина и на висшата правда...

Само този, който си служеше с неговите оръжия, който се слагаше под неговата закрила — само той можеше да чака спокойно отредените си дни. Слугите на демона се издигаха в шеметни висоти и също тъй бързо падаха в шеметни гълбини. Не бе простено на праведника да взима тяхното оръжие и да се бори с тях.

Праведникът имаше само едно оръжие — божията правда.

Защото тя му бе дарила Клокотница.

Защото тя бе изпълнила дълголетния блян на рода му.

И от нея сега той очакваше защита и закрила.

Хладен ветрец брулеше състарилото му лице с ледена ласка. Модрото небе бледнееше в хладна тръпка. Продълговатите облаци станаха тъмносиви като стомана, с алени като бакър ръбове. На заник

море от злато се бе разляло зад тъмния рид на Дервента. Кубетата на църквите в Трапезица гаснеха. Връз бойниците на Момина крепост вече палеха огньове. По Еньов друм се низеше голям керван търговци, отправен към северната градска порта, при „Св. Петър и Павел“. Етър шумеше пълноводен, носейки от юг буйните си талази, виеш се като огромен змей — в многобройни пръстени — около царската твърдина. В Долна махала, във фрушкото заселище, блесваха една по една ситни светливи точки. Друмовете, които излизаха към север и юг, към изник и заник се белееха като тънки нишки, които се кръстосваха при обраслите с буйна зеленина проломи.

По витите стълби на кулата на „Св. Спас“ се разнесоха леки стъпки. Гласът на Елена прозвуча, задъхан в тревога:

— Татко! Татко!

Сърцето му се блъсна в тъпа болка. Дъщеря му бе развълнувана от някаква вест. Радостна? Тъжна? Той нямаше вече сили да понася нищо. Заслуша се изтръпнал в бързите стъпки, които доближаваха. Вратата, която извеждаше към площадката, се отвори. Тънката снага на царкинята израсна сред високия портал.

— Пристигнаха гончии от Никея! Протосеваст Контостефанос донесе писмо от кир Ватаци! — тя подаде на баща си посланието, което императорът му изпращаше в отговор на неговото писмо... Със смирени слова Йоан Асен бе поискал от Ватаци да се забрави мрачното минало и отново между двете семейства да зацарува предното доверие и предната обич.

„Аз съм виновен за всичко и признавам греха си. Твоята клетва ме постигна. Разруших светите брачни връзки между сина ти и дъщеря си и бог ме наказва. Прости ми...“ — бе писал българският самодържец на никейския владетел.

И ето че сега Ватаци му отговаряше...

Дали това ще бъде надменен отказ за възобновяване на приятелството и справедливо напомняне за предсказаното наказание? Дали Ватаци щеше да използва смирението на българския цар, за да си отмъсти?

Елена гледаше с тръпнещо нетърпение как баща ѝ разкъсва замислен императорските никейски сигили. Ала колкото повече прекарваше очи по редовете, толкова повече лицето на царя се

разведряваше и разпъваше в благоволителна усмивка. Най-после той подаде писмото на дъщеря си и каза:

— Кир Ватаци е готов да потвърди предишните договори и желае да поднови старото приятелство. Освен това той моли да се върнеш отново при тях, където те чакат с обич и нетърпение...

Побледнялото лице на Елена се покри с гъста червенина. Тя задиша бързо и развълнувано. Закри очи с ръце. Нима бе вярно? Това, за което никога не се бе надявала... Да зърне отново обичния лик на кира Ирина, да чуе скъпия глас на Теодор... Буйно ликуване я преизпълни. Тя откри лице, падна на колене и целуна десницата на Асена.

— Благодаря ти...

Ала внезапно дигна чело. Очите ѝ се забулиха в грижа. Бързо се изправи. Поклати глава:

— Не мога да отида в Никея!

Йоан Асен я изгледа поразен. Да не беше сбъркал. Да не би девойката да бе отстинала от никейците? Може би бащиното му око да не бе прозряло достатъчно?

Елена простена:

— А кой ще гледа Тамара? Кой ще бди над Калиман? А тебе? Как ще те оставя сега тук сам?

Царят въздъхна. Усмихна се тъжно.

— Тази ли причина само те задържа тук?

След това се извърна. Той оставаше сам. Нима имаше право да задържи тази цъфтяща младост, за да замести с грижите на сестрата — майката, която никой не може да замести? Не. Никога той нямаше да приеме жертвата на Елена. Тя трябваше да отиде по своя път, да създаде свой дом. За сираците щеше да се грижи той сам.

Погледът му се помъчи да обгърне околоръст неизгледните простори на ширната империя, опряна връз трите морета.

Ала сърцето му бе празно.

Великото царство процъфтяваше и крепнеше в своя неспирен мирен труд. Всичките му друмове бяха почернели от пътуващи търговци, които разнасяха стоките между юга и севера, между изтока и запада. Клирът учеше хората на четмо и писмо, на благочестие и християнски добродетели. Севастите отдаваха правдини с твърда и справедлива ръка. Войводите бдяха за сигурността на пътищата.

Кастрофилактите градяха и подсиляха проходи и крепости. Защото само силната държава не съблазняваше врага. Щастие и благополучие изтръгваше от гърлото на безбройните Асенови поданици — песни на благодарност и доволство.

Само този, който бе създал това царство на доволство, той не бе щастлив.

Цялата зима Йоан Асен прекара в тежка, непреодолима скръб. Всеки ден мъката му ставаше все по-остра, по-болезнена. Страшна рана бе поразила душата му и сега тя бавно изцеряваше, зарастваше, покриваше се с белези, ала при най-слабото докосване почваше отново да боли, вечно жива и чувствителна. Една случайно изтървана дума, някое копие или лък на наследника, зърнати в оръжейната, евангелията и иконата на царицата го докарваха до припадъци на отчаяние. Той бродеше безсънен из празните, заглъхнали за смеха и радостта зали, спираше пред мозаичните картини, които изобразяваха ликовете на покойниците, дълго ги съзерцаваше. Ала мълчаливи и хладни бяха студените мрамори. Не даваха ответ на безумния му шъпот.

Отначало бе намислил да отиде в манастир. Да се оттегли в някоя обител, сам със скръбта си, далеч от грижите, радостите и суетите на хората. Защото никой като него не бе познал тъй дълбоко празнотата на светските постижения, нетрайността на човешкото щастие. Никой не бе получил тъй много като него, ала и никому не бе отнето тъй много като нему.

Щеше да остави севастократор Александър за наместник на малолетния Калиман, а той щеше да отиде в Бачковската обител, край любимия Асеновград. Ала болярите му го бяха раздумали.

Кой крепеше целостта на царството? Кой обединяваше толкова люде в едно общо желание за мирен труд и разбирателство? Не бе ли омаята на неговия образ, който караше всички да се подчиняват на богоспасения царевград Търнов?

Той обиколи всички манастири и църкви. Прекара два месеца усамотен в Рилската обител. Отиде при Василий. Отиде при монахиня Теофана, сякаш можеха думи, слова, празни слова, да уталожат люти рани.

Монахиня Теофана го прие в килията си.

Бившата константинополска императрица бе останала под монашеското було все тъй поразително царствена, с ненакърнена горда

красота.

Умните ѝ светли очи се отправиха с безкрайно съжаление към братовчеда ѝ, който диреше утеха от нея, неутешимата. Защото споменът за Радул, мъката по Анри горяха сърцето ѝ с отровата на невъзвратимото, пропуснатото, неизживяното.

— Нямам желание за живот, Марийо... — въздъхна самодържецът, като седна край оскъдно запаления огън на простата камина. — Чувствувам се като мъртвец, който се е загубил в света на живите... Дишам, мисля, чета послания, отговарям, разхождам се, говоря, ала светът е без шар за мене, слънцето ме отминава и не стопля кожата ми, ясното небе изпълва жилите ми с тревога. Само песента на вихрите ме приспива. Часовете минават и отминават, равни, еднакви, без край... Аз се моля по-скоро да свърша дните си...

Дъщерята на Калояна улови ръцете му. Тънка черта пресичаше гладкото ѝ мраморно чело. Светлите зеници станаха сиви, като бурно море. Тя въздъхна дълбоко.

— Ти ще забравиш, Йоане... Ще минат дни и месеци. Ще минат години... И ти отново ще почувствуваш топлината на слънцето, хубостта на синьото небе и снежната белота на зимните равнини... Човекът е такъв. Забравя.

Царят отправи учуден взор към нея.

— Възможно ли е. Ти забрави ли Ерик Фландър?

Мария побледня. Затвори очи. Поклати глава.

— Не.

— Тогава? Как ще забравя аз Петър, моя първороден син, моята надежда, моята гордост... Как ще забравя Анна... Нима ще ме обича някой като нея? Елена отиде в Никея и ще заживее своя живот, далеч, между други люде. Мария и Белослава идваха в Търнов, плакаха, мъчиха се да ме утешат... Ала всяка от тях бързаше да се върне при мъжа си, при децата си... Тамара и Кали ман са невръстни. Не разбират. Улисани са в игрите си, себелюбиви като всички деца. Аз съм сам... Людете, които ме обичаха, изчезнаха край мен. Така е тежко да остаряваш, всеки ден да загубваш по някое близко лице, по някой приятел, по някой добър другар... Радул, Добромир, отец Сава, дядо Йоаким... А наоколо ти растат нови поколения, чужди, непознати. Сърцето ти е студено към тях...

— Аз ти казах — ще забравиш. Ще почнеш отново да се смееш и да намираш радост в това, което ни дава животът. Цветята ще те радват, пролетта ще ти носи винаги нови, възвръщащи се надежди, дори и тогава, когато нямаш какво да чакаш — като мене. Ще ти бъде драго да дишаш въздуха на гората и да галиш верните си загари. Ще се гневиш и ще се усмихваш, ще се грижиш за здравето си, за живота си... Все по-рядко ще споменаваш имената на тия, които си загубил, докато най-сетне престанеш да смяташ, че някога са били. Людете ще виждат усмивката на лицето ти, а в очите ти не ще зърнат вече сълзи. Миналото ще бъде изличено. Ала все пак някъде в дъното на сърцето ти, затулено от всеки чужди взор, ще остане едно кътче, което ще знаеш само ти. Там ще се събира горчилката на ония мигове, когато ще зърнеш някъде, случайно, някой момък с тъмни коси, като тия на Петра, или когато чуеш глас, който тъй остро ще ти напомня гласа на Анна... Но само ти ще видиш тия коси и ще чуеш тоя глас... Никой други.

Затулил лице връз подгънатата си ръка, самодържецът изплакваше своите най-черни сълзи.

Монахиня Теофана стана права, приближи тихо до него, сложи леката си, прозрачна ръка връз главата му.

— Не забравяй своя дълг, Йоане... Идат смутни дни за света. Здрава ръка трябва да държи кормилото на властта. Папата ще иска да те смаже за новото отмятане. Не подценявай силите му. Това, което може да бъде сторено, нека се направи. Утеха ще ти бъдат грижите за царството.

Тя млъкна. Защото не можеше да каже, че за това царство, бленувано от векове, тя бе пожертвувала цялата си младост.

Йоан Асен разбра. Взе тънката, хладна ръка, целуна я с благоговение, като мощи на светица.

Щом получи писмото на крал Бела, с което венгерският владетел определяше последните си и окончателни условия за един поход против България, веднага Григорий IX му отговори, че е съгласен с всичките му желания. С четири писма едно след друго той му разясни някои точки от договора, в който си запазваше правото да утвърждава, чрез своя легат, избрания от Бела папски наместник в България. Като

предлагаше, освен това този наместник-делегат да не бъде сам Бела, а някой висш венгерски духовник.

Всички други условия папа Григорий IX прие без никаква уговорка. Тъй горещо желаше сърцето му да си отмъсти на българския цар. Този близо стогодишен старец бе запазил младежка живост в чувствата си. Защото, щом изпрати послание до Бела, че е съгласен с неговите условия, той веднага писа и до всички началници на ордена на францисканците и доминиканците във Венгрия, до архиепископа на Бран и епископа на Вайцена, до всички венгерски епископи и прелати, че е влязъл в съгласие с Бела IV и затова им повелява, щом войските потеглят против Асена, всеки петък да устройват по едно тържествено духовно шествие с молитва за успеха на похода.

Наскоро всичко бе готово за тръгване на венгерската рат.

Ала Бела IV почна да дири нови причини, за да отлага похода. Той пак писа на папата, че е съгласен по всичко с него, само че се съмнява дали силата на войските му ще може да сломи мощта на българите. Затова го умолява да убеди Бодуен да сключи съюз с него против Асена.

Григорий разпрати веднага посланици до всички по-видни фрушки земи, за да дирят странствуващия Бодуен и да му изявят апостолическата му заповед. Защото никой не знаеше дали е в Лондон, Намур, Париж, Лил или Венеция. Все пак папският легат го намери в Лондон, където крал Хенри III му бе оказал в началото твърде студен прием.

Когато младият император слязъл на пристана в Дувър, пратениците на английския крал му заявили, че не е редно и прилично един монарх от неговото достойнство да слиза непредизвестен и без разрешение на английска земя. Затова те смятат такова едно неочаквано пристигане за дело на дързост и презрение към господаря им. Неопитният младеж загубил ума и дума, извинил се и отчаян от неуспеха си, се приготвил да се върне назад. Тогава втори пратеник от краля му известил, че ще бъде приятен гост на английския двор. Ала мнозина смятаха, че този благоприятен обрат се бе явил поради неочакваното писмо на папата, който навсякъде проправяше пътя на своя любимец и му осигуряваше милостите на другите господари.

Защото иначе не можеше да се обясни: защо Хенри III веднага бе променил държането си и бе дал седемстотин сребърни марки на зетя на Жан дьо Бриен, който някога бе идвал в Англия, за да събира помощи за светите земи, като бе получил толкова милости от английския крал, а веднага след това, щом стъпил на фрушка земя, се обявил против англичаните, на страната на Филип Август.

Навсякъде кръстосваха пратениците на Григорий IX, за да повдигнат свещен поход против България. Синовете на прочути рицари, които някога бяха изумили света с подвизите си в светата земя, сега се мъчеха да се покажат достойни потомци на толкова слава, като се откупваха с големи суми пари от честта да водят кръстоносен поход против един тъй мощен цар като българския. Бодуен събираше парите, плащаше на наемници, купуваше коне и оръжия и си подготвяше войските, които щяха да бранят Константиновград от Ватаци и щяха да унищожат България заедно с пълчищата на Бела IV. Мнозина дори продаваха земите си или ги залагаха. Духовниците даваха една трета от приходите на църкви и манастири: за купуване на стрели и катапулти. Френският крал даваше данъците, които получаваха от евреите в държавата си.

През това време в Никея и Търнов не спяха.

И оттам излизаха всеки ден бързи гончии, които разнасяха надалеч писмата и повелите на Ватаци и Асена. Тъй светът се делеше на две, събран около двамата главни противници: папата и Фридрих II.

А борбата между папство и императорство значеше още двубой между духовна и светска власт, между Изток и Запад, между замиращото католичество и зараждащото се реформаторство, между старото и новото.

В тая борба Йоан Асен, покровителят на еретиците, бе застанал на страната на новото.

Можеше ли в една разорена от градушка градина да поникнат нови, свежи, горди цветя? Можеше ли едно опустошено сърце отново да почне да бие с радостите и грижите на света?

Подпомогнат от брата си Александър и логотет Григори, самодържецът работеше ден и нощ, без отмора, в изтощителен труд. Едно след друго се изписваха послания и повели, които бързокрили

гончии разнасяха до Никея, до Ломбардия, до Тесалоника, до сръбския крал.

Срещу враговете трябваше да се спечелят приятели.

Но Йоан Асен се надяваше само на един приятел, уповаваше се само на един закрилник.

Ако той бе решил да го спаси, страната му щеше да бъде пощадена. Ако той бе решил да продължи гнева си към него, никой не можеше да му помогне.

И всяка сутрин, съвсем рано още, самодържецът отиваше в църквата на преподобната Петка, закрилницата на Търнов и целия български народ. Запалваше свещи и кандила, коленичеше пред раклата.

— Измоли, пречиста, от великата му милост опрощение на греховете ми. Аз съм недостоеен да му се моля. Бъди ми посредник пред престола на всевишния. Чрез тебе отправям смиреното си разкаяние...

Навън се вихреше свежа пролет. Млади цветове бяха изникнали в прясно напоените лехи. Цялата градина около палата ухаеше в замайващ мирис.

Йоан Асен седна връз една мраморна пейка. Обори глава на гърдите си. Изтръпнал, като пред буря. Дали щеше да получи милост, дали страната му щеше да бъде спасена? Той не желаше нищо, освен това. Далечният блян за вземането на Царския град бе оставил за сина си. И той трябваше да има нещо за постигане. Не, едно поколение не можеше да добие всичко наведнъж.

Той бе разбрал тази велика истина. Ала твърде късно.

И затова сега нямаше друга молба, друга жажда: да запази постигнатото.

Защото от три страни се надигаше страшна напасть: всеки миг Бела можеше да дигне пълчищата си и да нападне откъм запад. На север се трупаха буреносни облаци. Хан Бату се канеше отново да нахлуе в Русия и след Владимир да покори и Киев. А след Русия? Накъде щеше да потегли страхотната рат? Към Полша, Моравия и Венгрия или към България, Константинопол и Никея? Можеше и него да постигне съдбата на победените... Да поднася кумис на татарските пратеници, които го пиеха, без да слизат от коня си, а след това да облизва капките от питието, паднали връз седлото или дрехите на

варварите... Между това Бодуен все още събираше огромна войска, готова да потегли към Константинопол. Против кого? Само против Ватаци ли?

Асен дълбоко въздъхна. И горещ копнеж го изгори. По оная лека длан, която умееше да разпръсва тъй нежно облаците от челото му. По гласа, който можеше да разведри натежалото му в тревога сърце.

Той бе сам.

В Никея Елена живееше своя живот на млада съпруга. Белослава имаше своите задължения в Сърбия, имаше съпруг и деца, за които да се грижи. Деспотица Мария в Тесалоника и тя си имаше своята тайна скръб: от толкова години вече — не можеше да даде рожба на Мануил Комнин и наследник за страната си. Кой щеше да поеме престола след тяхната смърт?

Някъде далече се чуваха гласовете на Калиман и Тамара, които играеха: весели и безгрижни.

Свежият утринен вятър разхлаждаше грижовното му, замислено и тъжно чело. Трендафилите разлистиха пъпки, оросени с дребни искрящи капчици, които отразяваха никнещите слънчеви лъчи. Глоговите храсти шумяха, обсипани с бели цветчета. Яворът зад пейката трепереше с всичките си листа, сякаш рой бръмчащи пчели.

Някой леко седна до него. Нежна ръка докосна неговата. Лъх от амбра погали ноздрите му.

Йоан Асен трепна. Обърна се.

Това бе Ирина. По-хубава отвсякога. По-измамно мамеща откога и да било: с лека дреха от гълъбов точковат плат, спуснала наниз от сребърни аспри над хубавите си вежди. Бе минало толкова време, откакто не я бе виждал. Сякаш бе забравил, че съществува.

Гледаше я поразен, като че за пръв път я виждаше. Не отдръпна ръката си. Остави се на очарованието, което проникваше в жилите му с пролетния лъх, с дъха на цветята, с ведрината на прозрачното небе.

— Тъй ми е тъжно, когато те видя наскърбен, царство ти... Отдалеч те наблюдавам и не ми дава сърце да те приближа, да ти кажа дума за утеха...

Гъркинята извади от пояса си кърпа, напоена с чудно ухание, изтри зачервените си от дълги плачове очи. Сълзи, пролени по княз Петра. Ала кир Теодор не забравяше да напомня на дъщеря си вярата,

която храни в нея. Затова тя не смееше пред него да показва тъгата си, отчаянието си.

— Не знаех как да те приближа, как да те заговоря... Нима може да има утеха за скръб като твоята, като нашата? Не сме ли всички тук като попарени, сякаш още не можем да повярваме, че никога вече няма да чуем гласа на добрата царица, нашата майка, нашата покровителка... Че никога вече...

Ирина Комнин избухна в страстен плач, непритворен, сърдечен.

Бяха й казали, че преди да склопи очи, Петър трепнал с ръка и пошъпнал: Ирина... Ирина...

Тя никога нямаше да узнае, че в предсмъртните си видения младият наследник бе догадил в пророчески унес страхотната картина на бъдещето и се бе помъчил да предварди, да разкрие, да изкаже ужаса на съмненията си: кръв, отрова, кинжали, измяна, коварство.

„Ирина... — бе прошъпнал той — Ирина... Не... Никога... Пазете царя от коварната ромейка... Пазете го... От Ирина...“

Но всички бяха доловили ясно само думата Ирина, затова тя бе разбрала, че последният му въздъх бил отправен към нея, в обич и копнеж. И затова сега свободно изплакваше пред царя непобедимата си скръб.

Вечерта отново ги събра на старата пейка. Те дълго говориха за скъпите покойници. Ирина разправи всичко, което бе научила от госпожа Росица, за последните часове на Анна и Петър, за грижите им към болните от мор, за великото им себеотрицание.

— Сестра й е вече светица... — каза Ирина — ала и царица Анна трябва да бъде канонизирана поради великото си благочестие и християнско смирение... Погребахме я в монашеско, францисканско расо. Това бе последната й воля. Защо да нямаме, освен света Елисавета от Вартбург и света Анна от Търнов?

С омаен глас и изкусни слова ромейката полека навлизаше в сърцето на белокосия цар. Тя знаеше най-чувствителните кътчета, които трябваше да досегне, предчувствуваше ехото на всяка своя дума, отражението на всяко свое движение. В тихия здрач лицето й свелееше по-ясно от снежния крин. Величествената й осанка се разкриваше в чудни лъстиви черти под леката копринена одежда. Ухание на свежа младост облъхна стареещия мъж. Вледенената му от дълги грижи и скърби кръв се стопи, жегната от пролетния лодос, закипя в нови

жажди. Челото му се избистри. Очите му загоряха в младежки блясък. Отново светът се изпълни с ликуващи багри, всеки звук бе знак за радост и копнеж: острият писък на прибиращите се птици, страстното цвилене на жребците в конюшните, тихата, залутана песен, която долиташе от време на време на крилете на вятъра, далечният, звучен хор на камбаните...

Мръкна. Звезди изпълниха с огън небето. Крепостните стени се изрязаха черни и могъщи връз светлия сумрак. Тишината натежа съдбовно. Самодържецът затвори очи, неволно протегна ръка. Тихо изшумоля коприна. Ирина облегна лице връз сърцето му, което биеше ярко и бурно, възликувало в магията на пролетта и любовта, на вечно възраждащата се младост.

Тропотът на тояжката на слепия пленник тихо отекна в дългия трем. Ирина бързо изтри сълзите си, отвори прозорчето и остави вятърът да изсуши влажното ѝ лице. Ала грижовната бащинска ръка не се измами.

Кир Теодор погали посърналото лице на дъщеря си и поклати глава. Укор и болка надникнаха в гласа му:

— Ти пак си плакала.

Страстно избухна мъката на младата мома. Тя вдигна чело:

— Не... Не мога... Не мога...

— Ирино! Ти не мислиш за братята си! От тебе зависи съдбата на Йоан и Димитри... Помисли! Докато оня некадърник Мануил стои в Тесалоника, дотогава Ватаци ще се издига за наша сметка и ще простира ръка над възкръсващия Визанс...

Той стисна силно китката на ръката ѝ. Ирина изстена от болка.

— Безумнице! Какво повече искаш от съдбата? От пленница ще станеш могъща царица... Ще носиш една от най-прочутите корони. Ще бъдеш почитана и славена като никоя жена на света. Асен те обича несвестно. Ще бъде готов да изпълни всичко, което пожелаеш. Разбираш ли? А това значи за нас свободата и властта... За братята ти, Ирино!

Девойката сведе клепачи, прехапа устни, преглътна сълзите си. Каза едва чуто:

— Търновската царска корона ми бе драга, докато се надявах, че ще я нося редом с княз Петра. Сега Царевец ще бъде за мене само мрачен затвор край този старец. А какво ще стане, ако вие всички ме оставите тук, сама, сред тия чужди люде, ако си отидете в Тесалоника...

Шъпотът заглъхна задавено. Кипналата младост за последен път високо напомняше своето свято право, преди да се стаи под отровната пепел на алчността за власт и слава, преди да угасне пред сиянието на ослепителната императорска диадема.

Пленникът потръпна от скръбта, която прозвуча в девическия глас. Дълбока въздишка се отломи от гърдите му. Той седна връз мекия китеник, който покриваше одъра, подпря ръце на тояжката, склони чело връз преплетените си пръсти.

Той трябваше да купи свободата си с цената на красотата и младостта на своята дъщеря. Какво не би дал да имаше сега очи, за да зърне лицето на Ирина. Как веднага опитният взор щеше да познае дълбочината и искреността на младежката тъга...

Петър... Петър...

Споменът лежеше като камък връз нараненото сърце. Сянката му стоеше непреодолима между младата мома и бащата на мъртвия. Ала Комнин поклати глава. Шилеста мисъл го прободеше. Не! Тъй беше по-добре. Една влюбена съпруга по-мъчно щеше да се вслуша в неговите внушения, отколкото една честолюбива, огорчена жена.

Гъркът потръпна пред жестокостта на своето себелюбие. Задиша тежко, в трудната борба със самия себе си.

Изведнъж усети как някой коленичи до него. Ирина взе десницата му в ръцете си. Покорно я целуна.

— Нека бъде, както желаш...

Когато Йоан и Димитри застанаха на прага, двамата млади момци зърнаха невиджана гледка. За пръв път от пленяването си баща им държеше челото си надменно изправено, както някога, когато бе император на Тесалоника.

Димитри приближи полека до отворения прозорец, надникна. След това бързо се извърна. Черните му очи живо блестяха.

— Ирино! Хайде... Самодържецът се разхожда долу в градината. Нетърпелив е. Видно е, че чака някого... Може би тази вечер най-сетне ще ти предложи царския венец. По-скоро.

Девојката мълчаливо метна покривалото си, забули лице, леко изчезна зад вратата.

Бледото лице на Йоана Комнин пламна в горчив срам. Той скръсти ръце, обори чело и въздъхна. Световните страсти бяха чужди и непознати на благочестивия постник.

Някои поклащаха неодобрително глава. Други шъпнеха, че царят е упоен с билки-чемерилки. Трети дигаха рамене и казваха, че самодържецът знае какво прави и не е тяхна работа да му се месят в частните дела. Щом искаше да направи Ерина — тъй я наричаше народът — царица, негова воля.

В знак на недоволство севастократор Александър се прибра в земите си край Витоша.

През един топъл априлски следобед тихо забиха камбаните на църквата „Свето Възнесение“. Новоизбраният патриарх Игнатий венчаваше сред най-тесен кръг от близки и роднини българския цар с младата дъщеря на неговия пленник.

Когато патриархът положи връз прекрасната глава на Ирина Ангела Дукаина Комнин искрящия венец на българските владетелки, всички неволно впиха взор в царицата и не можаха да не помислят: никога по-ярка и по-величествена хубост не е просиявала под тази корона. На широки дипли падаше аксамитената мантия от царствено стройните плещи. Гордите очи пронизваха с хладно равнодушие ниско сведените глави на велики и мали боляри, които се изреждаха да се поклонят пред новата самодържица. С неподвижността на каменно изваяние левицата ѝ държеше златния скиптър, докато десницата се протягаше с надменна бавност за целувката на властелите.

Сякаш нова младост бе изправила снагата на царя. Сякаш не приближаваше петдесетте години, а почваше тепърва своя живот, с нови сили и нови надежди. От време на време очите му неволно се отправяха към ослепителната красота на младата му невеста, на сватбарите и по лицето му пробягваше лъч на нескрит възторг.

Никой не забелязваше само тържеството, което бе застинало връз устните на кир Теодор Комнин. Защото лукавият грък бе смирено застанал в най-тъмната сянка на престола, за да подчертае своето

скромно положение на пленник, който не желае нищо друго, освен доброто на своите деца.

Мигът бе върховен.

Отново на северозапад стоеше севастократор Александър да пази нападението на венгрите или двойното нахлуване на венгри и латинци.

На североизток войводата Михаил вардеше крайистърските крепости, за да брани страната от възможното нашествие на монголите.

На запад великият войвода Алексей засилваше крайбрежната охрана на Адрия, защото се носеше слух, че от италианския бряг могат да дойдат корабите с войските на младия Жан дьо Бетюн, син на стария бранник Конон.

На юг Драгота, далечен сродник на покойния деспот Слав заедно с Асеновия зет Мануил Комнин пазеха долните предели.

Защото най-сетне Бела IV не бе можал да измисли нов предлог, за да откаже на подканванията на папата, и бе събрал войските си, готови всеки миг да настъпят в България. При тази вест севастократор Александър бе променил името на сина си Калиман в Калоян. Бодуен бе въоръжил огромна рат, която само диреше път, през който да премине по-бързо към Константинопол. Част от войската му, под водачеството на храбрия Жан дьо Бетюн, смяташе да се натовари на венециански галери и да отиде към Константиновград по море. А ако Бодуен склонеше да подпише съюза с Бела, можеше да свали войски на българския бряг при Драч и оттам да нахлуе в земите на Асена.

Граф дьо Бретан бе събрал десет хиляди пешаци и две хиляди конници. Граф дьо Бар водеше със себе си сто отбрани рицари с всичките им люде.

Великото царство бе застрашено в основите си. Нима бог щеше завинаги да оттегли десницата си от своето дело? Не пишеше ли на колоната в „Св. 40 мъченици“ че нищо не става без неговата воля? Не беше ли неговата милост подкрепила малката Асенова рат при страшния клокотнишки бой?

„И сега — се молеше Йоан Асен... — и сега ни помогни. Покажи ни своята милост... Какъвто и грях да съм сторил — правил съм го за

доброто на своите люде, за запазване на царството, което ти ми създаде. Ако съм съгрешил, прости ми.“

И някакъв глас отекваше дълбоко в него:

Само който не се е борил със сатаната, той не се е очернял. Който иска да остане с неопетнена душа — нека отиде да живее в пустинята, далеч от съблазни и изкушения, нека се оттегли от вихрите на живота, от царството на демона: там, където царуват измамата, злото, човешките страсти, ненавистта, злобата...

Монголските татари, след като нахлуха в Русия, завзеха Киев и много други градове, опустошиха Полша, Силезия, Моравия, преминаха Висла, ограбиха Зендомир, наближиха венгерските граници. Бела забрави всички свои властолюбиви замисли към България и се помъчи да запази своите собствени земи.

Император Фридрих забрани на Жан дьо Бетюн да сложи крак в неговите земи, ако не желае да усети връз себе си най-страшната му ярост. Отчаян и поразен, младият Бетюн помоли императора за една среща, в която го убеди, с ласкателства и покорност, да позволи на войските му да преминат Ломбардия до Венеция. Императорът се съгласи, ала при условие Бетюн да остане при него. След дълги преговори и молби от страна на папата най-сетне Фридрих позволи на смелия рицар да отиде във Венеция. Ала щом пристигнаха там, Жан дьо Бетюн почина и войските му се разпръснаха. Само малка част от тях успя да се събере в Морея, откъдето под водачеството на младия Жофруа дьо Вилардуен потегли към Константинопол, за да освободи обсадения от Ватаци град.

Той черният облак, надвиснал над Асеновото царство, се разпръсна.

Простен съм... — си каза самодържецът и сърцето му възликува в дълбоко смирение.

За него нямаше друг път, освен пътя на истината и правдата, на милостта и великодушието.

Затова, когато Йоан Ватаци му предложи отново да обсадят напълно безпомощния Константинопол, той отказа:

Изкушението бе силно, мъдростта надделя. Не можеше заради малкото да се залага голямото. Той бе доволен от това, което бе

постигнал. Баща му и чичовците му бяха освободили родината, тоя я бе обединил в ширни и мощни предели, синът му щеше да довърши започнатото. Всяко поколение трябваше да стъпва напред чак след като бе здраво застанало върху това, на което седеше.

Царица Ирина притисна гъвкавото животно до лицето си и го погали. Малкият леопард, който ѝ бе изпратил в дар Фридрих II, изръмжа като едра, сърдита котка и настръхна. Помъчи се да се измъкне от ръцете ѝ. Скъпоценните му огърлици задрънчаха. Хубавата жена се засмя, погали го по атлазената покривка, която обвиваше гърба му, и го пусна на земята. След това се послуша. В съседната стая самодържецът пишеше на венгерския княз Калман, че той и кралското семейство могат винаги да разчитат на гостоприемството в земята на българския цар. Защото земята на угрите бе сполетяна от грозна напасть. Татарите грабеха и палеха граничните венгерски градове и селища, посичаха всичко живо и заплашваха дори Пеща. Бела IV би могъл да изпрати кралица Мария и близките ѝ, заедно с младия император Бодуен, който начело на огромната си рат от кръстоносци бе решил да мине през Западна Венгрия и бе получил благосклонното разрешение на българския цар да продължи пътя си през Асенови земи.

Ирина надникна зад плещите на царя. Облегна се на рамото му. Погали с лека длан белите му коси.

— Все работиш...

Самодържецът бързо се извърна, остави перото и печатите, протегна ръце към сияйната ѝ младост. Тя се сгуши в прегръдките му, допря галено меката си буза до неговата, обви снежни ръце около шията му. Празничната ѝ одежда излъчваше тежкия блясък на коприната, смесен със загадъчно източно ухание.

— Днес пак ще се помоля.

Той разбра. Отпусна ръце, извърна чело. Споменът за друга длан, нежна и предана, го изпълни с горчива скръб. Никога Анна не бе използвала обичта му, за да иска нещо за себе си.

— Защо не сториш тази милост на един нещастен сляп човек. Какво може да ти направи? От какво се боиш?

— Какво говориш, Ирино. Дъщеря ми е деспотица в Солун. Как ще дръзна да изгоня мъжа ѝ, за да сложа на негово място брата му?

Младата царица сви недоволно вежди.

— Не. Не е за това... Ти смяташ, че татко ще се мъчи да възстанови там старата си власт. Не е така. Кълна ти се. И без това Мануил няма деца. Татко иска да прекара последните си дни в земите, където някога е прекарал най-хубавата си младост. И ще остави Йоан за наследник на Мануил... Какво има от това? Той не ще власт.

Думите ѝ бяха убедителни, ала в дъното на сърцето си Асен изпитваше тънко недоверие. Да вярваш на кир Теодор? За кой път? Кой можеше да знае какво крои хитрият ромеец?

Ирина се опита отново да обвие ръцете си около шията му, ала той рязко я отблъсна.

— Не. Не съм съгласен. Да не говорим повече за това.

Царицата се отстрани навъсена. Хубавите ѝ очи пламтяха в страшна ярост. Ала дългите ѝ клепки потуляха порива на тоя необуздан нрав. Тя се отдалечи с дълбоко оскърбено лице, величествена и прекрасна. Не се обърна нито веднъж. Не каза нито дума. През златната мрежа, в която бяха събрани, тъмните ѝ коси се виеха на лъскави ивици: огън и оникс.

Вечерта, след като станаха от трапезата, царят приближи към нея. Подаде ѝ кожена кутийка с обковани в злато ъгли. Тя не простря ръка. Продължи да реди в порфирната ваза светли трендафили. Когато извърна полека лице, очите ѝ гледаха студено и надменно — без любопитство, без припряност. Йоан Асен отвори кутийката. Вътре светеше огромен син елмаз. Той взе неподвижно отпуснатата ѝ ръка, сложи пръстена на показалеца.

— Не го ли харесваш?

Ирина взе скъпия накит, хвърли го на земята и се оттегли в стаята си.

Цяла нощ Асен не можа да склопи очи, заслушан в далечните, сподавени хълцания, които отекваха откъм покоите ѝ.

На следния ден кир Теодор пожела да му говори. Влезе при царя със замръзнало в кротка примиреност лице. Младият Димитри го водеше за лявата ръка, докато с дясната пленникът се подпираше на посъх.

Той направи колебливо няколко крачки по посока на царя, падна на колене, обгърна краката му с треперещи ръце.

— Прости ми, че с несвестното си желание сея раздори в дома ти. Безумец... Не можах да сдържа устата си пред твоята пресветла съпруга. Забравих. Забравих, че тя е царица и господарка на българите, а не само моя дъщеря и казах това, което тя не трябваше да чуе. Никога вече няма да проговарям пред нея за копнежа си по родната земя и свободата. Ще прекарам примирено последните си дни в плен, според твоята воля. Прости ми.

Йоан Асен го вдигна, дълбоко трогнат. Помоли го да седне до него.

Ала кир Теодор поклати глава, скръсти смирено ръце.

— Не е прилично за един пленник да седи редом с един цар.

Вечерта Ирина отново дълго и неутешимо плака, заровила лице в копринените вълни на черните си, изпъстрени със златни оттенъци коси. Неспокоен и наскърбен, самодържецът отиде при нея, погали главата ѝ, помъчи се да я раздума.

— Поискай каквото желаеш, ще бъде изпълнено... Не ми искай само това, което не мога да сторя.

Ала тя избухна в още по-горчиви хълцания. Дръпна се с яд и болка:

— Дъщерята на един пленник няма своя воля в твоя палат... Аз не съм царица, а наложница...

Йоан Асен побледня. За пръв път сърцето му се сепна в жестоко съмнение. Каква грешка... Каква грешка... Можеше ли, биваше ли той, застаряващият мъж, да се обвърже с тая необузdana младост? С дъщерята на кир Теодор?

Ирина, младата, нежна девойка, покорната пленница — бе изчезнала. На нейно място се явяваше една нова жена, непозната, опасна, която го изпълваше с тревога.

Изведнъж тя скочи, разпилените ѝ коси паднаха като бляскава мантия по белите обли рамене, изпълнените ѝ със сълзи очи засияха като скъпи камъни. Хвърли се на врата му в пламенна прегръдка, притисна се към него с галена буйност.

— Пусни баща ми и братята ми в Тесалоника... Вече десет години ще станат, как гинат в неволя...

Царят затвори очи, замаян от примамната ѝ близост. Златовезаните ѝ завивки бяха пропити със скъпи сирийски ухания.

Ръцете ѝ лъхаха благовонен мускус. Стисна я силно към себе си, зарови лице в косите ѝ. След това я отблъсна в порив на мъка и яд.

— Не!

Вратата се хлопна зад него с яростен звук. Стъпките му отекнаха бързи и гневни в дългия трем. Заглъхнаха.

Веднага Ирина скочи. Прибра косите си. Очите ѝ блестяха. Бялото ѝ чело се изпълни с тънки бръчици. Тя сви вежди, седна на леглото, подпря хубавата си закръглена брадичка връз свитата си, облегната на коляното ръка, потънала в дълбока размисъл. Не. Трябваше да се почне по друг път...

От този ден нататък самодържецът не чу повече от устата ѝ нито едно оплакване, нито една молба. Ирина бе станала кротка и покорна като малко дете, което оставяше да го водят и закрилят. И царят си помисли, че предишната ѝ гневливост се е дължала на състоянието, което преживяваше.

Когато се наведе над люлката на новородения Михаил Асен, самодържецът усети как гореща нежност цял го преизпълни. Толкова отдавна, сякаш никога не е било, един млад баща се бе навел над люлката на първородния син, който му бе дарила млада съпруга. Оня младенец бе назван Петър. Ако той бе жив, може би днес сам Петър щеше да стои над люлката на своя първенец.

„Ала все пак, в дъното на сърцето си, ще остане едно кътче, което ще знаеш само ти...“ — бе казала монахиня Теофана.

Кой би могъл да си помисли зад сияещото лице на щастливия цар, че старата рана го бе заболяла жестоко и неизцеримо пред тия черни като гарванови криле коси на младенеца, тия черни коси, които му напомняха други едни, отдавна забравени от всички...

Внимателният поглед на младата майка забеляза вълнението на Асена. И тих глас го издебна в мига на слабост, който тя тъй дълго бе чакала:

— Нима дядото на Михаил Асен бива да бъде пленник?

Самодържецът трепна. Погледна родилката. Тъй кротко и молещо беше бледото, изморено лице. Нежност сви сърцето му. Той махна с ръка:

— Добре... Добре...

Ирина сведе бързо дълги клепачи, за да скрие тържеството и ликуването, които избликнаха в очите ѝ. Само мълчаливо подири

ръката му, допря устни до нея, ороси я с горещи сълзи на благодарност.

Още същата вечер младият Димитри дойде при сестра си странно развълнуван. Най-напред той се увери, че никой не ги слуша, погледна зад всички врати, вдигна всички пъстровезани завеси, след това ѝ прошъпна:

— Стражите са изчезнали! Дойдох сам, без да ме придружи никой, без да ме запита никой къде отивам. Какво значи това?

Блюстителите спуснаха моста над рова, дигнаха желязната решетка зад главната градска порта на Тесалоника и позволиха на народа свободно да влиза и излиза. Селяни пристигаха, натоварени с кошници зеленчук, придружени от мулета, които носеха дърва. Селянките носеха яйца, масло, птици. Монаси, странници и просяци идеха да дирят закрила и подаяния в домовете на богати архонти; фокусници, целебници, търговци пристигаха от всички краища, за да покажат изкуствата, уменията и стоките си в града на свети Димитра. От портите излизаха стада за паша, млади момичета отиваха, придружени от братята и годениците си, на панаира извън градските стени, чужденци идваха да се предлагат за наемници в деспотската войска.

Между потока люде, който се вливаше в града, имаше и някакъв сляп божек, който вървеше воден за ръка от едно хубаво момче, с черни очи и напета стойка.

Мнозина минувачи из улиците се извъръщаха да погледнат момчето, което с бялото си лице и благороден профил не приличаше да бъде водач на просяка. Ала имаше и много други, които неволно се взираха в лицето на божека и неясна мисъл почваше да смуцава духа им. Някои дори, застанали да бърбят пред вратите на някой дюкян, преставаха да говорят и дълго следяха с взор отдалечаващия се, след това пошъпваха:

— Колко прилича на кир Теодор! Човек би казал, че...

А в това време божекът питаше сина си:

— Къде сме сега, Димитри?

Момчето, което бе израсло в пленничество, далеч от родния си град, мъчно можеше да се оправи в многобройните улици, площади и улички, които се пресичаха в гъста мрежа.

— Близо до пристана...

— Познах, защото слизае надолу. А къде виждаш Олимп? Най-високия връх между другите?

— Право пред нас. А тук наблизно виждам една градина с няколко чешми.

— Ние през коя порта минахме? През тая на Мануил Палеолог или на светеца? Имаше ли над портата каменно изваяние?

— Нямаше.

— Тогава ще е била Златната порта, най-главната. Разбирам вече къде сме. Великият Хегемон ми помага... Попитай някого къде е домът на патриция Рентакиос...

Дворецът бе наблизно. Божекът и прислужникът му помолиха смирено да бъдат допуснати пред светлото лице на господаря. Слугата ги изгледа недоверчиво, даде им малко пари и затвори вратата. Ала Димитри упорито почна да хлопа, докато не им отвори изново.

— Ще се махате ли най-сетне, дяволи проклети? — извика раздразнен слугата.

В това време по стълбите надолу се зададе сам кир Никета Рентакиос, който излизаше на лов. Той извика на слугата да не пъди божека и като приближи към него, любезно го попита от какво се нуждае.

Божекът мълчеше, високо издигнал чело, подпрял десница връз рамото на сина си.

Патрицият се загледа в него, изтръпна, огледа се наоколо си, даде знак на слугата да се махне. След това падна на колене, целуна парцаливата туника на просяка.

— Кир Теодоре! Да вярвам ли на очите си? Как дойде дотук, господарю? Бъди добре дошел в моя дом!

И той се спусна замаян и смутен да приготви дрехи, храна и легло за своя бивш император, ала и нещо много по-важно, за тъста на всемогъщия български цар...

Връз река Сава наредиха кораб до кораб, за да послужат за пренасяне на латинската рат, която младият император Бодуен водеше към Константинопол. Белградският войвода бе доставил в изобилие брашно, добитък, масло и вино за изтощената от дългия път войска, бе приготвил жилища за вождовете и обори за конете. Войската си носеше шатри за пешаци и конници. Кастрофилактът на мощната българска крепост приветствува високия вожд на кръстоносците, според повелята на Асена, който бе изпратил послания до всички войводи и велможи на селищата, през които минаваше чуждата войска, че желае местните власти да се отнесат с всякаква угода и любезност към тях.

От Белград до Браничево латинската рат продължи пътя си все покрай течението на Истъра. Заточиха се войскари от всички народности, облечени в пъстри и разнообразни носии: фландърци с триъгълни щитове, шампанци с двуцветни ленени туники, бургундци с пера на баретите, бретанци, сурови и мълчаливи нормандци, наварци, весели провансалци...

Бяха тръгнали от август на 1239 година през северните Алпи, Австрия, Венгрия и България на път за юг. Император Фридрих им бе позволил да минат през Алпите, понеже бе получил многобройни молби от френския крал Лудвиг: да не пречи при минаването на Бодуеновите люде. Близко четири години синът на злополучния Пиер дьо Куртене бе странствувал из целия западен свят, бе молил всички християнски господари, догде събере тая неизброима рат, която трябваше да запази Константинопол за латинците. И сега той бързаше да се прибере във втория Рим, в царицата на градовете, където щеше да бъде тържествено увенчан в „Света София“, където младата му съпруга Мария дьо Бриен го чакаше с малкия Филип на ръце. Първородното чедо, което се бе родило в отсъствието на баща си.

Тъй бе минал преди близо 20 години император Роберт през земите на българите. И както тогава, отново българският скиптроносец

даваше благоволенieto си и позволяваше на латинските войски да прекосят земите му.

В Браничево Бодуен отседна в калето на кастрофилакта, където прие почитта на местните велможи и войводи, духовници и знатни търговци. От тях узна, че българският самодържец ще го очаква в Средец, където се подготвяха в негова чест многобройни тържества.

Пратениците, които бяха посрещнали латинците в Белград, продължиха да ги придружават по целия път нататък. След като в Браничево се събра всичката рат, след като пристигнаха всички закъснели по пътя рицари, войската потегли към планинските трудни местности на изток. Опитни люде, избрани от местното население, предвождаха авангарда, докато български стражи завършваха опашката на ариергарда, за да пазят колите с оръжията и ценностите на кръстоносците от случайни нападения на власите, които живееха по високите планински върхове. Като минаха през Равно, кръстоносците отседнаха четири дни в Ниш, където населението им даде в голямо количество брашно, овци, волове, ечемик и вино. Кастрофилактът на Ниш предложи на Бодуен, на Томас дьо Марл, Ембер дьо Божо, Рийом дьо Кайо и Варен дьо ла Хавери в дар опитомени сърни, убити глигани и соколи. След като преминаха и Ремесиана, войските навлязоха в Средецката равнина и наближиха стените на старославния град.

Вън от градските порти ги причака сам Йоан Асен, заобиколен от множество боляри и войводи, клирици и монаси, с многобройна богато облечена конница. Конете бяха покрити с ярка коприна, юздите им бяха посребрени, връз породистите им тесни глави се вееха скъпи пера.

Когато зърнаха латинската войска, две редици тръбачи засвириха високо с тромпети, връз които висяха навързани пъстри кордели.

Конниците вдигнаха копия и щитове, забиха барабани.

Йоан Асен, придружен от севастократор Александър, препусна към високия гост, който също се отдели заедно с Томас дьо Марл, и бодна коня си срещу мощния посрещач. Двамата императори скочиха едновременно от конете си и се прегърнаха и целунаха, войскарите нададоха бранни викове и почнаха да удрят с копия по щитовете си.

Музиките засвириха бавно и тържествено. Войводите на двете войски се размесиха в пъстър блясък от ризници, щитове и шлемове.

Вечерта в Боянската крепост севастократор Александър даде вечеря в чест на високите гости. Латинската рат бе настанена в безброй много лагери, изпълнени с бойни шатри. Обилието на храната и щедрото гостоприемство порази рицарите. Богата и силна страна бе земята на Йоан Асен. И мнозина потръпваха, като си спомняха, че са могли за миг да помислят, че могат да сразят тия яки планинци, тия мускулести мъже с изваяни като от бронз лица, с могъщи ръце и плещи като на мечки.

— Бодуен заложи на крал Лудвиг намурския си феодал, за да снабди с припаси и оръжия войската си, ала това, което тия люде тук са приготвили за нас, струва поне колкото половин феодал... — пошъпна смаяно барон Дьо ла Хавери на Анянския епископ, който придружаваше младия император.

Сякаш благоразположението на българския цар бе повлияло и на всички останали люде. Отвсякъде се издигаха гласове за мир и братство, за сговор и разбирателство. Латинци, българи и венгри се бяха свързали с договор за вечно приятелство. От друга страна, българи и никейци бяха в отлични приятелски отношения. Към другарството между българи, латинци и венгри искаше да се присъедини и сам кир Ватаци.

От Търнов се излъчваха вълни на мир и обич, които заразяваха, успокояваха и увличаха.

— Как е със здравето си светлата самодържица? — попита император Бодуен, който бе научил, че в българския двор наскоро бе имало втори път радост, откак Асен се бе оженил за дъщерята на Теодор Комини.

— Благочестивата царица е в отлично здраве, а новородената княгиня също... — отговори царят.

— Кръстихме я Анна, на името на трижблажената покойна господарка... — каза полека Александър, който не бе погледнал с добро око на втората Асенова женитба.

— Тогава кира Мария Комнин в Тесалоника ще поиска и тя скоро да бъде подновено името й... — се пошегува императорът.

Вдигнаха се здравини за благоденствието на новородената Анна и малкия Филип в Константинопол.

— Самодържецът стана едновременно баща и дядо... — се усмихна великият войвода Алексей, като потапяше ръце в сребърното

блюдо с вода, което напет прислужник му поднесе, за да се измие след яденето. — В Никея кира Елена е добила дъщеря, която нарекли Ирина.

Лицето на Асена бе изпълнено с радостно благоволение. На върха на славата и на мощта си, той се радваше на благополучие и в семейството си.

„Какъв щастлив човек... — си мислеха знатните латинци, като отправяха възхитени погледи към великия владетел — надарен с всички божии милости: прекрасна, млада съпруга, здрава и многобройна челяд, силна и богата държава...“

Нима можеше някой зад това царствено чело да подозре разяждащата мисъл, която не даваше ден и нощ покой на бащата и владетеля... Понеже бе станало дума за новородената Ирина в Никея, неволно мисълта му бе отлетяла към дъщеря му Мария, която Теодор Комнин бе изгонил заедно с мъжа ѝ от Тесалоника. Лукавият грък бе обещал, че ще се оттегли от властта, ще сложи големия си син за наследник на деспотството, като зачете всички права на брата си Мануила и жена му. Ала щом бе събрал своите привърженици, щом бе видял малко сила и власт в ръцете си, вероломният ромеец бе върнал дъщеря му в Търнов, а Мануила бе натоварил окован във вериги на един кораб и го бе изпратил към южния бряг на Малоазийския полуостров, в Аталия, при турците. Но султанът на селджуците, Каикосру II, излезе по-благороден от родния брат. Той освободи пленника и му даде средства, за да отиде до земите на кир Ватаци. И сега Мануил готвеше поход против брата си Теодор в Тесалоника и брата си Константин в Голяма Влахия, подпомогнат от никейските войски.

Мария бе писала от Търнов писма, изпълнени с молби, до Елена в Никея, а освен това и сам Ватаци не гледаше с добро око на възцаряването на младия Йоан Комнин в Тесалоника.

Тъй мигът на слабост, издебнат от Ирина, сега всяваше раздори и тъги в дома му. И никой не подозираше всички съмнения и скрити скърби, които измъчваха сърцето на този честен венценосец.

Денем силният самодържец приемаше любовта и почитта на своя народ, който го приветствуваше с неизменна преданост, получаваше данъците и даровете на многобройните си васали, прекарваше часовете си сред монаси и учени, сред мъдреци и свети старци.

Слънце на изтока...

Пример за всички световни князе...

Избраник, обсипан с божии милости...

Ала нощем очите му оставаха будни. Над морното му чело не слизаше благодатта на покоя. Той ставаше, бродеше из библиотеки, ровеше стари книги с избледнели пергаменти, разхождаше се, дорде зората избистри зелените и жълти стъкла на прозорците, препълнен с грижовни мисли. Острото му око виждаше хладината на Ирина към Калиман и Тамара, забелязваше горещата ѝ привързаност към всичко, което ставаше в Тесалоника, умът ѝ бе винаги там, при майка ѝ и баща ѝ, при братята ѝ. Сърцето ѝ бе равнодушно към Търнов. Сякаш все още се чувствуваше пленница и жадуваше да излитне на свобода. А сияйната ѝ свежа красота привличаше очите на мнозина и немалко сърца тайно въздишаха по младата съпруга на стария цар... И тази мисъл го разяждаше като скрита отрова.

В книгата за Нибелунгите той бе чел разказ за живота и смъртта на Зигфрид, за слабото място, което има всеки витяз. И горчива усмивка бе свила устните му в недоволство от самия себе. И той имаше своето тайно уязвимо място. Слабостта към Ирина.

Натраплива мисъл упорито го гризеше ден и нощ. Защо, защо не бе послушал навремето брата си. На змията не се откъсва езика. Смазва се главата... Дорде Теодор Комнин беше жив, сърцето му нямаше да престане да храни коварство. И късни разкаяния гризяха вечно будната Асенова съвест.

„Защо не влязох в Цариград след победата при Клокотница...

Защо оставих Мануила за наместник в Тесалоника, а не укрепих по-здраво този край без ромейско посредничество...

Защо, защо не послушах Александра...

Защо пуснах Теодор Комнин да се върне в земите си... Защо сам си забих този трън в сърцето..."

Но никой не знаеше скритите скърби и грижи на великия цар. Във въображението на народа си той израстваше като образ, който

съчетава всички качества, всички добродетели, всички благополучия. Затова сега очите на рицарите непрестанно се отправяха с нескрито възхищение към човека, за когото мълвата разнасяше най-чиста слава.

Защото нямаше по-благороден човек, по-мъдър управник, по-мощен цар от българския венценосец. В никоя страна хората не се радваха на толкова блага, на толкова правдини, на толкова справедливост, както в България. И Бодуен тайно въздъхна, клъцнат от завист към тоя, който бе постигнал всичките си блянове, докато той трябваше сега тепърва да почне тежката борба на своя живот. Тук оставаше една богата страна, препълнена с храни, злато, добитък, кожи, мед. Една страна, защитена от мощна войска, която бранеше като гневен лъв своите ширни граници.

А отиваше към изтощения Константинопол с 30 000 арбалетиери, 700 рицари и 60 000 пешаци платени наемници, към една страна, опустошена от вътрешни ежби, външни нападения, лишена от пари, от реликви, от вяра в себе си, в една страна, където дори оловото от покривите на църквите бе стопено, за да се купи оръжие срещу непрестанните нападения.

Три седмици латинските войски си почиваха и развличаха гостоприемните българи със своите турнири и бранни изкуства. Белите хоругви с червените кръстове се вееха над шатрите им. В целия стан се разнасяше звън на щитове, конско цвилене, бойни песни. Трубадури, облечени в къси туники от ярък бархет, с дълги и широки ръкави, накитили главите си с венци от пресни цветя, свиреха на флейти и всеки ден поднасяха новите си песни.

Йоан Асен изпрати госта си чак до Траянови врата, по друма за Филиповград.

Застанал на белия си кон, заграден от войводите си, той проследи с взор изнизващата се латинска рат, която навлизаше в планината и следваше българските си водачи в непознатите и опасни пътища, които превеждаха към равната Романия.

Един млад венценосец отиваше към незнайната си съдба, препълнен със страхове и надежди, вярващ в своята младост, тръпнец пред измамата на земните суети: чичо му Бодуен бе загинал в плен, чичо му Анри бе умрял от отрова, баща му Пиер бе изчезнал безследно във вихъра на вероломна бран, брат му Роберт бе умрял в позор и падение. Четирима императори, четири жестоки съдби.

Често, за да заглуши терзанията на духа, Асен обичаше да изморява тялото си в упорен, тежък труд. Край жилището на стражниците имаше една сграда, еднокатна и обширна, отделена от другите постройки, в която няколко пъти през седмицата царят отиваше да поработи своя любим занаят. Изживял всички изпитания на съдбата, той беше разбрал, че няма нищо по-нетрайно от успеха, богатството, славата. За миг те се стопяваха, по-леки от пролетен сняг, изчезваха, сякаш никога не били, измамливи сенки, на които не можеш да се довериш.

Колко пъти през дългите изгнанически години той трябваше да си изкарва хляба с риболов, с изполичарство, често без подслон, без топъл кожух в мразните степи на руските земи. Принуден да изличава следите си от Борилови съгледвачи, които навсякъде откриваха убежищата му, той неведнъж трябваше заедно с брата си Александър да променя външен вид и занаят, да скрива произхода и рода си, да търпи унижения и непосилни, и питни. Но от всички занаяти, чрез които се беше препитавал, най-любимо му беше останало дърводелството. От ръцете му излизаха майсторски изработени ракли и рамки, ковчежета и софри. И досега той обичаше да разправя как майстор Лукиян Осипов отказал да даде дъщеря си на княз Александър. „Може и царски син да си бил — му рекъл той — но докато не получиш някой занаят, не знам ще можеш ли да изхранваш челяд.“

И в този ден, препълнен с тревоги и мрачни грижи, Асен отвличаше мислите си, като рендосваше старателно няколко талпи за пейките, които щяха да поставят край пътеките, отвеждащи нагоре към палата и патриаршията.

Полека-лека неспокойните мисли почнаха да се редуват с приятни представи и спомени, които уталожваха бурята в сърцето му.

Не, не бяха всички люде по света зли и коварни, алчни и лицемерни, макар и на всяка стъпка да се сблъскваше с тях. Имаше и люде с чисти сърца. С прям и топъл взор, от който лъха безкористна

обич. И за това си струваше да се живее на тоя грешен свят. Асен избърса потта от челото си, усмихна се и почна разведрено да си подсвирква някаква отдавна забравена песен.

Лошите спомени побягнаха, отстъпиха място на чудни, незабравими преживени мигове... Колко пъти, стигнал до крайния предел на отчаянието, на безнадеждното очакване, понякога една топла дума, една приятелски подадена ръка бе го възвръщала отново към търпението, към безкрайното упование. Минаваха дни. Минаваха месеци, години. Верните придружители на двамата царствени изгнаници редееха, кои сразени от болест, несгоди или вражеска ръка, кои неспособни да издържат на изпитанията докрай.

Ала случайно успяла да ги достигне надеждна вест от далечната родина или внезапно явил се нов, искрен приятел даваха отново сили и надежди. Не можеше неправдата да победи.

Асен отбра една гладка дъска, почна да я прерязва с триона, като от време на време се усмихваше. В него бе изплувал далечен спомен, почти изличен, който сега упорито се натрапваше на паметта му. Преди много, много години, може би преди четвърт век, една ръка се беше подала към него като спасител, като крепка опора в неспирните беди.

Ръката на галицкия княз.

Наследникът на Роман Мстиславич, без да гледа смутните дни, сред които живееше, зает едновременно да потушава непокорствата на своите боляри и да отблъсква алчните стремежи на външните врагове, бе дал подслон на българския наследник, който също бе пострадал от болярски заговори и вероломни сродници.

Данило Романович бе приел като родни братя българските князе Йоан Асен и Александър и руската земя бе станала за тях втора родина.

Сякаш и сега виждаше пред себе си светлото лице на киевския повелител, румено и усмихнато, обещаващо тъй дълго жадуваната закрила след страшните дни подир убийството на Калояна.

Какъв му беше Данило Романович? Никакъв. Нито сродник, нито побратим. Беше само човек, който иска да помогне на човека.

Затова трябваше да се живее.

И продължи да си подсвирква някогашната, отдавна нечувана песенчица, като се мъчеше да налучка забравените думи.

Асен внезапно се обърна.

Остави рендето и се загледа в непознатия, който стоеше на прага на работилницата, заграден със стражи. Дежурният началник се поклони и каза:

— Прощавай, царство ти! Този човек много напираше да те види. Познавал си го!

Асен се загледа с любопитство в непознатия с румено, светло лице и снажна осанка. Русият перчем се пилееше безредно по челото му чак до сините като метличина очи, които го гледаха втренчено, с тревожна молба. Нещо много отдавнашно, ала сякаш било вчера, блесна пред него. Също като този младеж някога той бе стоял така втренчено загледан в човека, от когото зависеше да бъде спасен или да загине. И той плахо пошъпна:

— Данило... Брате...

С радостен вик непознатият се хвърли към него. Асен разгърна ръце. Притисна до гърдите си бежанеца. С пресекнати хълцания непознатият каза:

— Княз Данило е мой вуйчо, батюшка! Когато заминахте с дружината за България, аз бях малък, но те помня!

Отново Йоан Асен се загледа в бежанеца, който му напомняше толкова отдавна невиджани лица, братята Данило и Василко Романовичи, Феодора Романовна и всички други по-млади, все издънки от старата ветва на Владимир Мономах. Поеха плаща му, избелял и скъсан, меча, окачен за широкия колан. Отведоха го в залата, нагостиха го с храна и питие. Пристигна развълнуван севастократор Александър. Дотичаха боляри и войводи. Събра се Асеновата челяд. Всеки искаше да види русина, да чуе как говори на своя език, да разправи за земята си. Ала никой не смееше да зададе нито един въпрос за грозните събития, които бяха потресли целия свят. Тъй ясно личаха по лицето на княза Яков Светослав дирите от страшните преживелици. И сами бързаха да го отвлекат от мрачните мисли, да го отрупват с обич и братска топлина.

Водоха го по лов, по пиршества и събори. Младежът почна да се съвзема. Жаждата за живот надделяваше. Ала често дълбока въздишка разчупваше гърдите му, сянка помрачаваше ясните зеници, угасваше веселата усмивка на устните му. Новините от разгромените страни

пристигаха неточни, често украсени с небивалици, които всеки се мъчеше да скрие от осиротелия бежанец.

Един месец прекараха в стария Калоянов ловджийски дворец в Тревненската планина на лов за рогачи. Там Йоан Асен обичаше да се уединява с неколцина предани другари, сред самотата на гората и планината. Да размишлява, да преценява стореното дотогава, да замисли и най-правилните постъпки за бъдните дни. Там една вечер, след като се бяха прибрали край огъня на пламтящите цепеници, в ранния сумрак на зимния ден, след уморително препускане подир стадо елени, Яков Светославович внезапно почна да разправя. Сякаш искаше да се освободи от непоносимото бreme, което го потискаше, разхождайки се на едри крачки из широката приемна, украсена с много ловджийски победи: животни и птици, запазени в естествен вид, закачалки от еленови рога, мечи кожи, постлани пред огнището, неспособащ да събере наведнъж, да припомни всичко изживяно през последно време. Понякога той се спираше да си поеме дъх, да успокои развълнуваното си сърце, поглаждаше напълнената със слама сърна, сядаше на трикракото столче край огнището, заслушваше се в бодрата ловджийска песен на крагуярите и песяците, които прибираха загарите и соколите, или облягаше лакти връз коленете, свеждаше чело връз длани и дълго мълчеше. После внезапно го връхлитаха спомените.

Когато татарският хан проводил люде при рязанските князе да им иска подчинение и десятък, те отговорили:

„Когато нас няма да ни има, всичко ще бъде ваше.“

И пратил бърз гончия да искат помощ от Владимирския княз Юрий Всеволодович. Ала надменният потомък на Владимир Мономах отказал да им прати войска. Той сам можел да се справи с татарите.

— Вечната грешка... — поклати глава севастократор Александър. — Винаги ни бият на части. Иначе не могат.

Събрали се тогава всички князе рязански, муромски и пронски. И излезли на бран край Воронеж. Ала несметните татарски пълчища одолели. Всеки от князете се прибрал с народ и войска в своята крепост. Татарите превземали обсадените градове, превземали ги един по един, избивали в страшна сеч мъжете, младите жени отвличали в харемите си, подпалвали срутените домове, малките деца хвърляли направо в огъня, на старците разсипали гърдите и хвърляли вътрешностите им на кучетата...

Грозната напаст приближавала и земите на великия княз Юрий. Той безстрашно чакал с войските си татарските пълчища в равнините край Волга, уверен, че ще ги сломи. Ала хан Батий успял да разбие при Коломна ядрото на сина му Всеволод Юревич, който се оттеглил заедно с брата си Мстислав да защитава столицата — град Владимир. В боя паднали безброй храбри витязи начело с рязанския княз Роман Ингварович, войводата Еремия Глебович, ала напразно. Късно разбрал великият княз Юрий Всеволодович, че с разделени сили мъчно се сломява многоброен мощен враг. И пратил да вика на помощ братята си Ярослав и Светослав Всеволодовичи.

Пристигнал само Светослав. А в това време татарите пленили най-малкия Юревич — Владимир, който бил в Москва.

— Та не е ли бил той още малко момче? — възкликна Йоан Асен.

Когато старшите Юревичи видели гъстите тълпи настъпващи татари, дали заповед на войскарите си да стрелят срещу тях. Но хан Батий продължил да приближава към крепостните порти, без да отвърща със стрелба. Пред коня му вървяло дрипаво момче, увързано с вериги, покрито с рани. Застанали при бойницата на Златната порта старшите Юревичи, Всеволод и Мстислав, познали в момчето, което едва се държало на краката си — своя брат Владимир. Татарски тълмач им извикал дали познават момчето. И дали ще посмеят да стрелят срещу него.

Яков Светославич потърси глава, обзет от непоносима болка.

— Какво ли са изпитвали старшите братя, когато дали заповед за стрелба?

Севастократор Александър скочи развълнуван.

— Стига... Забрави...

Яков тъжно се усмихна:

— Това не е най-лошото...

И той отново дълго мълча, втренчен в играта на пламъците, сякаш сред тях изникваха само нему познати видения.

— Град Владимир загина сред огън и сеч подир осемдневна обсада. Камъните на обсадните машини се сипели като градушка връз домовете и ги сринали до основи. Владиката, великата княгиня, с всичките си снахи, дъщери, невръстни синове и внуци се скрили в съборната църква. Всички изгорели живи в нея. Всеволод и Мстислав паднали убити с меч в ръка, защитавайки стените на крепостта... Така

загина и моят отец Светослав на стените на Киев заедно със старшия ми брат...

Гласът заглъхна, пресечен от глух стон. Едва добави, шъпнейки сякаш на себе си:

— А майка ми умря по пътя, когато бягахме заедно с Михайловите групи от Волинско и Черни овен към Венгрия... Не понесе загубата. На всичко. Род, имот, отечество. На съпруг и син...

Яков отново потръпна, простря ръце към огъня, углъбен в мъчителни мисли. После бързо изтри с ръкав сълзата, която се търкулна по бузата му.

— Брат ми приличаше, както казваха, на працядо ни Изяслав. По вид, по нрав... Колкото кротък и ученолюбив в мирни дни, през време на бой Изяслав Давидович цял се променял. Втурвал се в най-опасните места, не забелязвал дори кога са му свалили шлема. Така и брат ми. Когато войводата Димитри, защитник на крепостта, паднал ранен, пронизан на десет места, брат ми се спуснал да го замести... А нямаше още тридесет лета... Така останах съвсем сам.

Йоан Асен приближи до младежа, погали го по косите.

— Ти не си сам. Тук имаш баща и майка, братя и сестри...

Яков се изправи, после се поклони доземи.

— Благодаря, батюшка...

— Къде видя за последен път вуйчо си Данило, вярваш ли да е още жив? — попита царят. Лицето му се бе помрачило от разказа на младежа. Докога траеше честитата съдба? Зад всяко щастие не дебне ли бедата? Добрата орис искаше да се крепи и поддържа, да се варди от всички заплахи: болярските заговори отвътре, алчните чуждоземни очи отвънка... Тъкмо Данило и Василко завършиха многолетната си борба с болярите и техните чуждоземни крепители, венгрите и ляхите, връхлетя връз тях грозната татарска сила. И ги завари неподготвени. Изтощили сили в междуособиците на родни братя.

Накъде щеше сега да поеме огромната татарска сила, кои нови земи щеше да залее, след като Венгрия бе станала пасище за конете им? Щеше ли великата река да ги запре? Нямаше ли да заобиколят откъм запад? А може би и те се бяха вече изтощили в жестоките битки с руските юначни полкове, които бяха пролели кръвта си, за да бранят своята родна земя, ала с това бяха защитили и далечните западни предели.

— Единствен Данило Галицки от останалите живи велики князе не се покори да отиде на поклонение в Златната орда. Когато хан Батий влязъл в Киев, веднага попитал за Данило Романович. Някои казвали, че забягнал към Венгрия, други, че бил убит, само малцина знаеха, че той се затвори в крепостта Дороговски, за да продължи оттам борбата. Там го видях за последен път, преди да тръгна с майка си към земята на угрите заедно с Ярослав Михайлович. Баща ми, Михаил Черниговски, го бяха убили в Златната орда, където бе отишел да се поклони на хан Батий. А Константиновичите паднаха убити край река Сити.

Яков разгърна отчаяно ръце. И добави глухо:

— А в това време, докато Рус се бореше срещу татарите, шведите ненадейно ни нападнаха откъм север. При река Нева.

Севастократор Александър гневно се изсмя:

— Така е винаги. Когато си най-натясно, съседът, вместо да ти дойде на помощ, напада откъм гърба.

Яков също се засмя. Мъката преминаваше. Някакъв радостен лъч затрептя в светлите му очи.

— При Нева Александър Ярославович победи шведите, прогони ги и запази за русите изхода към северното море. И затова го нарекоха Александър Невски... Юнак като чичо си — Юрий Всеволодович.

— Води ли опитен елен стадото, вълците стоят надалеч... — се обади един от царските гости.

Яков го погледна с нескрито любопитство. Кой беше този слаб човек с изпито постническо лице, облечен в черно расо, който винаги мълчеше?

Навън изви вихър, посипа със сняг дебелите стъкла на малките прозорци, покрити с дървени решетки. Мъжете седяха край огнището, късаха със зъби леко запеченото месо, пълнеха купите с вино, а мислите на всеки се връщаха все към едно и също:

Накъде ли щеше да се отправи следният удар на татарите?

Неведнъж през нощта Яков Светославович се стряска насън, неведнъж царският брат става да опипва челото му. Момъкът блънуваше, стенеше, бързо и пресекливо говореше нещо неразбрано.

Той все още чуваше страшното блъскане на тараните в стените на Киев, ден и нощ, непрестанно. Докато сриваха една стена, смелите защитници зазиждаха проломите на друга, изграждаха нова крепост

около черквата на света Богородица, пращаха надменни отговори на заплахите, които провождаше хан Батий:

„Ако ми се покорите, ще ви опростя. Но ако се съпротивлявате, много ще пострадате и жестоко ще загинете.“

Киевчани не се покорили и продължили борбата докрай. Затова насън Яков чуваше трясък от копия, звън на щитове и грохот на саби връз шлемове, скърцане на обсадни машини и рев на татарски камили. А небето тъмнееше от облаци стрели, кръвта се лееше като вода, докато през една тъмна нощ той бе преплувал Днепъра и отишел да прибере майка си в градището Дороговски...

Сънят не слизаше само над клепките на севастократора. Забравени копнежи, недоизживени скърби бяха се отново събудили в сърцето на царевия брат.

Ония синьо-зелени самодивски очи, оная висока и горда девича снага, движеща се плавно, като лебед, дългите плитки, руси като зряло жито... Сестрата на киевските князе... Можеше ли един изгнаник, дошел от далечна земя, княз без власт, без имоти, по чиито стъпки дебнат убийци, за да спи спокойно оня, който им бе отнел бащиния престол в Търново, можеше ли да вдигне очи към тая, за която идеха посолства с молба да седне на обкован със злато стол, редом със знатен съпруг?

Вятърът бе спрял, снегът се топеше бавно, леко, непрестанно. Навън се чуваха само равномерните стъпки на стражите. Двата любими Асенови загари, изтегнати край огнището, от време на време тихо изскимтяваха и наостряха уши в дрямката си. Александър забеляза, че Яков следи със замислен поглед бавните му стъпки, от стена до стена. Младежът понечи да стане. Но севастократорът му направи знак спокойно да почива. После седна до него връз мечата кожа.

— И ти ли не спиш?

Яков кимна мълчаливо и въздъхна. Теглеше го неспиращ копнеж по безкрайната снежна степ, по синия Днепър, по родния град с трите хълма на Кий, Шек и Хоровиц. Александър познаваше добре тая жестока тъга, тая неудържима жажда по бащин край, която не дава мира ни денем, ни нощем. И за да отвлече мислите му, изведнъж каза:

— За кого се ожени сестрата на майка ти?

Младежът седна връз мечата кожа, потри с ръка челото си, сякаш всичко се беше изличило от паметта му. Сестрите на майка му?

— Коя? Анастасия, Олга, Ксения?

Александър се усмихна. За него имаше само една Романовна. Никому досега не бе споменавал името ѝ. По-добре никога никой да го не знае.

Яков отново попита:

— Настася ли? Тя прие монашеско було. А Феодора Романовна, известно е на всички как дядо ни Роман я дал още в детска възраст невеста на сина на Владимир Ярославич Галицки. Но после си я взел обратно, когато народът изгонил Ярославич заради онази попадия, а на негово място въздигнал Роман Мстиславич... Олга я дадоха на боляра Яков, велик столник на киевските князе... Столникът беше най-верният приятел на моите вуйчовци, но и на баща ми. Затова са ми дали неговото име. Баща ми беше от по-младата ветва на Светослав Всеволодович Киевски.

Яков забеляза, че царят го слуша внимателно, и продължи да разправя, да припомня забравени имена и случки, общо изживени беди и победи.

Нали с дружина галицки воители Асен и Александър се бяха завърнали в България, с тяхна помощ бяха обсадили Борила в Търново.

И все отново се връщаше Асеновата мисъл към отдавна преживяното. И тук, и в Галиция се повтаряше все същото. Алчните за власт боляри бяха готови да предадат владенията си на чужди завоеватели само да получат по-големи облаги. Владимир Галицки, Иванко, Борил — бяха замесени от едно тесто.

Асен погледна към спящия на миндера Калиман. По всичко той напомняше великия Калоян. Суров и безстрашен, смел и справедлив. Още от малък той показваше от чий род е издънка. Орлето вече разперяше дръзко криле. Думата му не ставаше надве. Волята си налагаше на всички. Ето и сега той бе успял да получи от баща си разрешение да дойде на лова заедно с братовчеда си Калиман Александров.

Той нямаше да изтърве юздите.

И самодържецът на вси българи усети как олеква на сърцето му. Най-тежката му грижа се разпиляваше като мъгла под слънцето.

Защото не беше толкова мъчно да създадеш една мощна държава, колкото да я запазиш за векове. Да пребъде.

И той благосклонно кимна към Якова, който оживено разправяше нещо, гледайки към него, сякаш отгатваше мислите, които го вълнуваха.

— Болярите са най-голямото зло. Те погубиха Рус. За щото всеки боляр ламти да стане княз. Всеки княз — да стане велик княз. А за да стане велик княз на Киевския престол, способен е да вика дори чужда помощ...

— Както Иванко повика ромеите, а Борил се съюзи с латинците, за да го закрепят на престола... — измърмори негодуващ Приязд.

— Затова стягай, батюшка, болярите, унищожавай ги! — възкликна Яков. — Когато народът галицки изгони Владимир Ярославич, той отиде да иска помощ от угрите, където сестра му беше кралица... И се върна с чужди войски. Ала народът се възбунтува. Против народната воля не може да се върви. Тази воля каза: „Владимире, сине на великия Ярослав Осмомисъл! Ние не искаме да те убиваме, но не искаме да се кланяме на попадията. Такава жена не може да седи на златния стол до тебе. Върни я на попа, на първия ѝ мъж. Престани да грабиш чуждите жени, нашите дъщери и сестри. Прибери се в своя трем, вземи си жена по прилика, събери галичките мъже, ала не за разгул и пианство, а за да се съветваш с тях! И ние ще те признаем за наш велик княз. Иначе, пази се! Ще съберем полковете си и ще прогоним и тебе заедно с твоите ляхи и венгри!“ И наистина, надигна се народът галички начело с княз Роман Мстиславич, моя дядо, загинаха безброй люде. Падна убит и дядо ни, като остави невръстни синове. Борбата трая десетилетия, ала накрая народът победи. Данило Романович възмъжа и продължи да чисти изменници и некадърници, докрай...

— Да... — каза замислено Йоан Асен — помня как венгри и ляхи си бяха вече поделили Галицкото княжество чрез договор, одобрен от галичките боляри. Беше 1214 лято... Народът почна да се стича под знамената на Романовичите, граждани, селяни, технитари, всичко беше грабнало оръжие...

— Оттогава ми е този белег... — каза севастократор Александър и запретна лявата си ръка под лакътя. Там личеше следа от дълбока рана. — Докато Василко се биеше с ляхите, Данило воюваше с

венгрите. Тогава, казваха, той заприличал по всичко на баща си Роман, за когото разправяха, че щом чуел боен рог, се впускал в битката мощен като орел, смел като лъв, разярен като рис, страшен като крокодил, силен като тур. Такъв беше дядо му Мстилав, такъв бил и далечният му праотец Владимир Мономах. Смел и грозен в боя, кротък и милостив през мирните дни.

Всички очи неволно се впериха в Яков, който наведе очи. И в неговите жили течеше кръвта на Мономах Велики...

Изведнъж всички се разбудиха, наскочаха и почнаха да говорят весело и припряно. Момчетата, които дотогава слушаха с остро любопитство, почнаха да разпитват. Калиман гледаше с възхищение руснака, който имал дядо, силен като тур и мощен като орел.

— А после? Какво стана? — попита другият Калиман, който беше връстник на царевия син и негов неразделен другар.

Яков весело потупа по рамото момчето:

— Стана това, че накрая прогонихме поробителите! И княз Данило раздаде земите на продажните боляри на своите храбри дружинници, отпусна свободи и правдини на граждани и селяни... А беззаконниците от рода Домажирич и Молибожич сложи в затвор.

— Когато тръгнахме с вашите дружинници за България, смятахме, че руската земя се е вече усмирила... — каза Йоан Асен и хвърли няколко цепеници в огнището. Хиляди искри се пръснаха в мрачевината на утринния здрач. Загарите наостриха уши и протегнаха муцуни връз предните лапи, готови да скочат при първия зов.

— Да! Когато вие заминахте с нашите галички вигонци, аз бях вече момче колкото княз Калиман и помня всичко. Болярите на града Галич не признаха новата подялба на земите и отказаха да пуснат войските на Романовичите в крепостта. Тогава народът сам отвори портите и се спусна да посрещне освободителите си, както деца тичат към майка си или жадни люде към извора... Бях малък, но яздех заедно с брата си, седнал на седлото пред него...

Двете момчета го загледаха с блеснали от възхита очи.

— Десет години траяха още размирията, ту пламне някъде метеж, ту се загаси някъде старо предателско гнездо... Докато най-сетне всичко се укроти. Чак тогава Данило и Василко забелязаха, че крепостите са неукрепени, складовете за оръжия празни, хазната

разорена. А най-страшният враг беше вече на прага ни... Не сме го виждали, улиани с домашните врагове...

— Те навсякъде и винаги са най-опасните. Домашните... — въздъхна замислен Йоан Асен. И отново внезапна тревога сви сърцето му. Дали окото му бдеше достатъчно зорко над спотаилите се враждебници? Нямаше ли утре, подир смъртта му, да подкачат отново старите крамоли? Сега ръката му държеше здраво всеки на мястото. Но после? Прав ли беше пътят, който бе избрал, за да се бори със злото? Да го покорява с добро? Или трябваше като чичо си Калоян да го чисти из корен?

— Почести и богатства карат хората да се възгордяват. Тогава всеки почва да ламти и той за високи чинове и съкровища. Всеки боляр ще иска да стане княз... Всеки, който има едно княжество, ще иска да има кралство или царство... Няма край и мярка човешката алчност.

— Ако нямаше горделивци, нямаше да има завистници... — каза бавно монахът, който от няколко дни бе гост на царя и често се отделяше с него на дълги разговори в работната му стая. Защото Йоан Асен приемаше в зимния си дворец посланици, войводи от крайграничните области, високи сановници и не прекъсваше нито за миг държавната си работа, дори и през дните за отмора.

Царят го изгледа и наведе чело, дълбоко углъбен в размисъл. Да. Така беше. Човек не биваше да се възгордява. Да излага на показ своите преимущества. Слаби бяха хората пред примамките на славата, на властта, на богатството...

— Мъдрият управник — продължи монахът — се отказва от блясъка, надменността и велелепието. Преди да властвува над хората, трябва първо да се научи да владее себе си. Тогава ще бъде могъщ. Богат е този, който е доволен от това, което има. Мъдрият управник трябва да бъде по-благоразумен в края на своята власт, отколкото в началото.

Думите на скромно облечения постник достигнаха право до сърцето на царя, изясняваха колебанията му, уталожваха душевния му смут. Той отпрати с благодарност очи към този, който го гледаше внимателно с благия си лъчист взор, сякаш четеше в сърцето му.

Внесоха закуски. Отвън лъхна свежият зимен въздух. Момчетата изтичаха да се бият със снежни топки сред веселия лай на загарите.

Замириса на топла пряспа пита и млечна баница. Младите си наливаха в купите вино и дробяха вътре препечени гевречета. Яков Светославович вдигна наздравица:

— Да живеят Йоан Асенович! Стягай, батюшка, болярите и не бой се! Не прогониш ли пчелите, мед няма да видиш! Така беше казал веднъж Микула, вождът на галичките граждани, на княз Данило. Някога половците плашели децата си с името на дядо ми Роман. Но после почнаха да ги плашат с това на вуйчо ми. „Не плачи, защото ще повикаме княз Данило!“

Избухна весела глъч. Никой не искаше вече да си спомня лошите дни на Владимир и злата попадия, на Иванко и Борил. Само севастократор Александър прехапа устни, помъчи се да се усмихне, ала не можа. Не бяха само болярите най-голямата напасть. Галичките люде не бяха търпели надменната попадия да властвува над тях. Сякаш са предчувствували, че нейни внуци щяха да своеволничат в киевските предели и с беззаконията си щяха да предизвикват безкрайни раздори. Докато Асен беше жив, гъркинята щеше да крие ноктите си. Но после? Децата ѝ нямаше ли да станат най-опасните врагове на децата, родени от Анна? Борбите между братя бяха затрили някога българската държава. Между братя, родени от различни майки...

— С моето име едва ли някога ще плашат децата! — извика весело царят и вдигна купата си към севастократора. — Но името на Александър ще стряска от сън не само невръстните! Като орел бди моят верен брат над държавата и престола! Това е моето упование... — После отправи въпросителен поглед към човека с черното расо.

Монахът дълго мълча, после каза:

— Да. Най-крепката стража са верните люде. Ала те се ценят най-много там, където е изчезнала верността.

За да прекъсне неловкото мълчание, което последва тези думи, протосеvastiарът Приязд разказа една кратка историйка:

— Веднъж алеманският император казал на един свой васал, херцога на Тюрингия, че крепостните стени на замъка му не са достатъчно високи. Херцогът отвърнал, че докато съмне, те ще бъдат издигнати с десет лакти по-високо. Императорът поклатил глава недоверчиво. Като сипнала зората, императорът отишел да огледа стените. Те си били все същите. Ала край тях гъмжало от стрелци, пращници, копиеносци. Въздухът треперел от звън на оръжия и

цвилене на коне. През нощта бързи гончии били свикали верните люде на херцога и те веднага пристигнали с дружините си. „Това са най-яките ми стени“ — казал херцогът на Тюрингия.

— Верността — каза замислено войводата Недялко. — Много рядко цъфти това цвете в човешкото сърце.

— Може би затова най-гордата птица не търпи около себе си никакъв съперник. И предварително разчиства простора си, за да му бъде неоспорван господар... — каза главният соколар. — Чували ли сте за кресливия орел? Орлицата му снася през май само две яйца. След месец и половина се излюпва първото орле. Подир няколко дена и второто. Ала то не живее никога повече от пет дни. По-голямото не му дава да се храни и го задушва на дъното на гнездото.

— А колко е хубаво, когато две орлета растат заедно и си помагат един другиму, както Асен и Петър, както Йоан Асен и Александър, както Данило и Василко... — отново се обади монахът и добави, като гледаше с ласкава настойчивост руския княз. — Твоите вуйчовци ще се завърнат някога в Киев, а родината ви ще бъде свободна и велика...

Навън отново се зачу шумната радост на загарите и момчетата. Конете цвилеха нетърпеливо. Яков се огледа наоколо си. Мъжът в тъмното вълнено расо беше изчезнал. Той попита севастократора кой е човекът, към когото царят се отнася с такава почит.

Александър го изглежда изпитателно. Да му каже или не? Малцина знаеха кой бе загадъчният гост, който рядко се вестяваше на царските забави, повече зает да пише и чете или да води дълги разговори със самодържеца.

Яков чакаше. И севастократорът реши, че може да му се довери.

— Той е един от съвършените богомили. Бежанец като теб. Напуснал е замъка Монсегюр във Фрушкага земя. Там е непристъпното гнездо на катарите. Кулите на замъка се виждат от тридесет поприща далеч. Той донесе в България тайните богомилски книги, съкровището на албигойците, пренесени преди много години от нас в западните земи. Защото във Фрушката земя сега е размирно. Папата преследва, заедно с властелите от север, южните, като ги обвинява в еретичество... Докато пък френският крал заедно със северните си феодали ламти за богатите южни земи. Никъде людете не искат да живеят в обич и мир. Всичко жадува за грабеж и насилие. А тук българският цар прави всичко, което е по силите му, за да дарува

свобода, закрила, правда. И всеки иде при него да я дири... Няма втори като него по света. — И севастократорът отправи с безкрайна преданост взор към Асена. Царят помагаше на съвършения богомил да се качи на коня си. Защото съвършените не ходеха на лов. Те никога не убиваха живо същество.

Яков се спусна да придържа стремето. Когато съвършеният вдигна ръка за сбогом и благослови изпращачите си, на ръката му блесна пръстен. Върху златото бе изработена пчела от ситни елмазчета.

Севастократор Александър се наведе над ухото на руския княз:
— Това е богомилският папа.

Мъжете се върнаха в ловджийската стая, за да вземат оръжията си. Присъствието на богомила ги стесняваше. Сега вече те отпуснаха пороя на веселите закачки, запяха дружно ловджийска песен. Седнаха отново, за да опитат задушното заешко, от което лъхаше примамващ мирис.

Весело звъннаха стъклените купи, сребърните чаши. Царят все още се бореше с някаква своя мисъл, докато най-сетне лицето му се разведри. Той бе намерил разрешението. Съдбата му бе изпратила нечакан дар. И той го приемаше с благодарност. Един верен приятел. Един верен страж на земята му.

И той вдигна високо своята купа:

— Да живее великият боляр на българската земя, княз Яков Светослав! Царство ми дава Видинското прониятство като отчина, за вечни времена, нему и на потомството му. За да я пази като верен страж!

Запрегръщаха се насълзени яки и сурови мъже. Не, нямаше никога да допуснат българската земя да се дели от властелски крамоли, сребърни шлемове да се давят в реки от кръв, облаци от стрели да закриват слънцето, с кости да се покрива черната земя и врани да грачат по бурениясали ниви.

В скъпи пахари трябваше да се лее руйно вино, сватбени песни да се разнасят по пирове и гощавки, с веселби и танци народът да изминава дните си в благодатен труд. Не биваше никога родни братя да спорят „това е твое, това е мое“. Народът трябваше да почита закона, а

законът трябваше да почита народа. Защото в една древна Боянова песен беше казано:

„Тежко ти, главо, без плещи, беда за тебе, тяло, без глава...“

Дружно ечна стара песен от изминали времена, за чутовни битки и славни победи. Навън отново се зачу нетърпеливият зов на загарите, звук от рог събираше ловджийската глота.

Все пак на следния ден от мъдра предпазливост Йоан Асен изпрати посолство до татарския хан в Сарай с дарове и уверения за добро приятелство.

В същия ден съпругата на никейския наследник, кира Елена Ласкарис, дъщеря на българския цар, роди третата си дъщеря. Бъдещата съпруга на деспот Яков Светослав Видински.

Беше месец февруари на 1241 година.

Людете се трупаха по улиците на градовете, по площадите, на дворовете на селските къщи, по млиии и горски хижи, гледаха смаяни нагоре към небето и сочеха с ръка.

В мрачната нощна синева трептеше и блестеше огромна опашата звезда. Яркочервена като кръв.

— На мор е... — шъпнеха изплашени жените и се кръстеха.

— На бран е... — казваха мъжете и отправяха взор към чудното видение. Сякаш жадни за кръв и борба.

— Ще умре някой велик човек... — поклащаха глави старците.

Йоан Асен остави книжата си и излезе на посипания със сняг чердак. Загърнат в самурена наметка, с лисичи калпак на главата, той дълго съзерцава небесния знак. Дълбока въздишка се откърти от сърцето му.

Той можеше вече да отпусне десница. Делото му бе завършено.

Всички послания, които бе получил, съобщаваха само щастливи вести. Сякаш втората дъщеря, която му се бе родила преди няколко дни, бе донесла със себе си всички радости, които могат да се пожелаят.

Деспотица Мария му пишеше от Тесалия, че най-сетне Мануил се сдобрил с братята си Теодор и Константин, които му признали владенията, завзети с помощта на Ватаци.

Защото Мануил бе успял с шест никейски галери, пълни с гръцки малоазиатски войски, да завземе град Димитриада в Северна Тесалия. Оттам той бе разпратил навсякъде писма до всичките си приятели, че се е завърнал и че ще ги възнагради щедро, ако му донесат помощ и закрила. Така той бе събрал многобройна войска и завзел Фарсел, Лариса и Платамон, заедно с всички околни области. Брат му Костантин пръв бе признал новото деспотство, което се откъсваше от властта на Тесалоника. Наскоро след това и сам кир Теодор бе предпочел да бъде в добри отношения с брата си, отколкото да има съсед, който разполага с никейски пари и войски. Защото от

владение на Мануила Горна Тесалия можеше скоро да стане владение на Ватаци. А това съвсем не бе по волята на хитрия грък, чието старо съперничество с Никея отново бе почнало да се изостря.

Тъй бащиното сърце на Асена се успокояваше относно съдбата на дъщеря му, а царската му мъдрост намираше утеха в това гръцко съперничество, което нямаше никога да позволи на Ватаци или на кир Теодор да се засият повече, отколкото бе нужно на България. По този начин Никея, Тесалоника и Константинопол се връщаха към оня омагьосан кръг от борби и състезания, от лъжи и коварства, които щяха да позволят на Асеновото царство спокойно да се разцъфтява и споява.

В чест на тази щастлива вест самодържецът реши да кръсти новородената си най-малка щерка на името на първата си рожба: Мария. Така се подновяваше и името на кир Теодоровата съпруга, а същевременно се почиташе и Калояновата дъщеря.

Многобройна бе челядта на царя. Деца и внуци ограждаха белите му коси с неспирни грижи, ала радостни грижи бяха те. Бдящото му око следеше съдбата на Елена в Никея, на Белослава в Сърбия, на Мария в Тесалия. Тамара, Анна и най-малката Мара бяха хубави и здрави деца. Калиман и Михаил Асен растяха яки и пъргави момчета, които двойно обезпечаваха приемствеността на престола му.

Той можеше спокойно да склопи очи.

Йоан Асен отправи отново взор към звездата, която вещаеше смърт.

Ако си дошла за мене — избликна примирена мисъл в него — готов съм да приема твоя знак...

Бе изживял всичко, което на един човек бе съдено да живее.

Много радости, много слава, много грижи и много бездни бяха пресекли друма на неговия живот. Още от малко дете той бе видял пред себе си силата на злото и властта на демона. Баща му, чичовците му бяха умрели от невярна смърт. Дългите години изпитание през време на узурпаторството на Борила го бяха направили мъдър и смирен. Той бе видял студенината на чужденеца и бе изпитал неутолимия копнеж на изгнаника по родната земя. Сам, като предан помощник, бе изнесъл всички борби, всички походи на чича си Калояна. Неведнъж бе виждал пред себе си зловещия връх на

отправено към гърдите му копие, неведнъж бе чувал край лицето си съсъка на смъртоносната стрела.

От млад кален в борба с рушителните сили на омразата и завистта, на алчността и себелюбието, той бе пожелал да стане съвършен човек и съвършен цар.

През завои и грешки, през падения и висоти, той бе изминал трънливия път на борбата със себе си, на борбата със силите на злото, на борбата с човешките измами и вероломства.

И бе излязъл от тия борби цял изранен, с жестоки белези, неизцерими рани, като славен бранник, който не се бе побоял от вихъра на боя, от силата на врага, от сянката на поражението...

Кървавата опашата звезда проблесна по-ярко в огнено сияние.

Можеш вече да ме прибереш...

Това, което моите предци бленуваха, е постигнато. Усилията на цял един род се увенчаха с успех. Аз оставям на тия, които идат след мене, мощна, силна, голяма държава. И един последен, върховен блян за изпълнение. Константиновград...

Всички български градове и крепости бяха пълни с богатства. Всеки ден нови пътища съединяваха отделните хори една с друга и засилваха и поощряваха труда на търговците. Населението от Средец и Филиповград бе раздало безплатно храни и добитък на Бодуеновите войници. Защото всеки имаше до пресита. А в Ниш им бяха дали толкова много овци, волове, брашно, ечемик, вино и масло, че те бяха отнесли със себе си чак към Босфора.

През България минаваше кръстовището на всички стоки, на всички кервани, на всички търговии. От Дамаск, Алеп, Антиохия и Багдад източните народи отправяха произведенията си към християнския запад. А Фландрия, Ломбардия, Алемания, Бохемия и Англия изпращаха стоките си към топлите земи.

Венецианци, генуезци, сирийци, араби, пизанци, фламандци, всевъзможни племена и породи кръстосваха спокойно закриляните от българската войска друмища и изсипваха неизброимо злато в тая благословена страна. Житница на Константинопол и земите му, Асеновата държава преуспяваше в невиджано благоденствие. Дългите мирни години бяха успокоили населението, което от краткия бой при Клокотница не бе вече давало данъци за тежка бран и въоръжения.

Средец бе станал наистина среда на всички български земи. Среда на всички пътища и всички търговци. В стените на многолюдния град гъмжеше от викове на керванджии, от чудновати песни и още по-чудновати наречия: персийци с високи шапки и дълги наметки се смесваха с благоречиви гърци, които майсторски умееха да хвалят стоките си, с едри, синеоки руснаци, с мургави етиопци, с облечени в коприна дубровничани.

Адриановград бе връзката между трите морета. Там ставаше всяко лято, от незапомнени времена, панаир на платове и конци, на гребени и кожи за обуца, оттам излизаха кервани към цялата страна, за да разнасят по всички посоки произведенията на севера, юга, изтока и запада. Защото в Адриановград можеше да се намери и киевски хермин, и златни конци от Лука, персийски рубини и лен от Шампан, чешки стрели и восък от Татария, брокат от Кюрдистан и родоски зехтин, вълна от Фландрия и Дамаски саби...

Във Верея ставаше панаир на жито, кожи и добитък. Там цяла Тракия събираше обилните си богатства и пръскаше храни за целия полуостров. По Истъра плуваха кубери, които разменяха стоки между изток и запад. От Киев и Крим тръгваха за Улм и Аугсбург скъпи кожи, восък, мед, сол, кехлибар и храни, а от Виена и Регенсбург заминаваха към Москва оръжия и лен, желязо, бира и вино. Българските пристани на Истъра: Бдин, Белград, Чървен и Дръстър трупаха стоки от цялата империя, които товареха в куберите на немци и руснаци. В Брюг носеха ботуши от прочутите „български кожи“, в Бамберг пиеха филиповградско вино, а в Меран си плетяха чорапи от загорска вълна. По Понтийско море слизаха северни кораби към Карвуна и Несебър.

В Драч пущаха котва венециански, генуезки и пизански галери, натоварени с разнообразна стока, събрана от целия запад: нормански ками, копринени платове от Тоскана, алеманско желязо, английска вълна, холандски сушени херинги, корабостроително дърво, милански гавелоти, вино от Оксер.

В Тесалоника спираха галери от юг, които носеха приказните богатства на топлите страни: сирийски пурпур, индийски подправки, захарна тръст, фурми, арабски коне, кипърски вина, тюркизи, бисери и сурова коприна от Персия, сухи смокини, восък, червена кожа от Родос, хиоски мастикс, индиго от Керман.

Белград стоеше на Истъра като верен страж на българския северозапад. На изток устието на великата река сочеше границата, която мъдрата природа бе избрала за пазител на Хема и Родопа. Драч бе отворена зеница на царството към християнския запад. Градът на св. Димитър Чудотворец бе изходът към богатия юг.

Обединени към скъпия престол на българския цар, всички народи на полуострова живееха в мир и свобода, в цъфтящо благополучие, в братска общност, сякаш не се бяха борили с векове, самоизяждащи се, губещи сили в безплодни разпри за първенство. Защото доброволното желание и любовта ги бяха сродили, а не грубото насилие. Любовта към господаря на Хем, който събираше в себе си доверието и предаността на българи, гърци, кумани, власи, сърби, албанци, на всички тъй разнородни и враждуващи жители на тая благословена от бога земя.

Ала не само за благополучието на тялото и растежа на земните богатства се бе погрижил бащата на царството. Той знаеше по-добре от всички колко лесно и от колко малко се задоволява плътта, как бързо досажда охолството и златото, а как мъчно се утолява гладът на душата.

Всеки жител на неговото царство бе свободен да мисли, да вярва, да се покланя на това, което желае. Ненапразно папата бе писал на крал Бела, че България гъмжи от еретици и схизматици. Нямаше гонен заради вяра или заради наука, който да не намирал подслон и закрила при търновския венценосец.

От Тулуза, от Милано, от Испания и Алемания, от всички страни при него идеха мъдреци и мислители, наблюдатели и духовници, които диреха нови истини, чертаеха нови пътища, подкрепяни и насочвани от мъдрата му мисъл. Богомилите разнасяха по целия свят мисълта за човешкото братство и правото за най-скромния човек да се радва на Божиите блага. Страната се покриваше с църкви и манастири, където учени духовници сееха просвета между простия народ. Живописци изоставяха стари, сковаващи духа повели и диреха нови закони в изкуството.

Съвършен богомил по сърце, верен син на православната църква, Асен се явяваше само пред очите на хората в знаците на царското величие. Ала когато останеше сам, той обличаше любимата си

францисканска туника, затваряше се в килията си, край отрупаните с книги лавици, които бе събрал около себе си.

Самодържец...

Само неговата ръка отправяше, насочваше, държеше всички възли на държавните грижи. Една мисъл и една воля спояваха в едно многобройните и разностранни служби, които крепяха живота на мощната империя. Защото севастии и войводи, епископи и кастрофилакти, всички се подчиняваха и служеха на една воля: волята на Йоан Асена.

И тя не желаше нищо друго, освен щастието и величието на царството, благополучието на всички негови жители.

Далеч откъм града се чуваше сподавеният глъч на хората, които се бяха събрали по улици и стъгди да гледат и да се дивят на чудното явление. Тия, които настояваха, че ще има голяма бран — напомняха вечно живата опасност от монголите, господари вече на Киев, дебнещи всеки миг отново да нахлуят в Полша, Моравско и Венгрия. Други разправяха, че папата наближава вече сто години и може би му е дошъл ред да напусне грешния свят.

Царят на българите се загърна по-силно в наметката си и дълго остана на чердака, унесен в размисъл, загледан в искрящото знамение. В същия миг още няколко чифта очи на знатни и превисоки хора се отправяха със същия мълчалив въпрос към ярката звезда, може би предчувствайки, че тази година ще бъде последната им: императрица Ирина Никейска, деспот Мануил Комини, папа Григорий IX, великият хан Октай, вождът на куманите Йона...

Когато се прибра в покоите си, Йоан Асен дълго не можа да заспи. Напразно се помъчи с кипърски лаунданум да призове покой над клепките си. Най-сетне стана от ложето си, отмахна задушавашите го златотъкани завеси. Някаква неясна мисъл го измъчваше с тревогата на неизвестното.

Накъде щяха да тръгнат монголите идущата пролет?

Посегна към сказанието на пророк Исая, след това се замисли. И подири друга книга, за да разсее тъмните си грижи. Въздъхна, взе от лавицата превода, който абат Витлеем му бе направил на най-прочутите алемански стихове. Разгърна книгата, намери известната песен на Валтер фон дер Фогелвайде.

Трите неща...

Погледът му се увлече от дълбоката мъдрост, от красотата на словото. Седна край замъртвения огън, разрови жаравата, подпря лакът връз облегалото на широкото кресло. Редовете, подчертани от ръката на Анна, говореха в тишината, сякаш любимият мъртъв глас възкръсваше от тия стройни строфи. Колко пъти тя му бе чела тоя стих в самотните вечерни часове край огнището... Стихът, който в ранна младост тя бе чула във Вартбург.

*Седях на камъка в тъга,
ногата сложил връз нога,
на нея лакътя си спрял
и на ръката си подпрял
брадичката си и страната.
Аз дълго мислих в тишината,
защо живеем в този свят?
Отнигде не дойде ответ
как с три неща сдобил се бих,
все чужди на порока лих.
Намерих две — блага и чест,
но те вредят си често днес;
чак третото — „угаждай богу“ —
допадна ми от вси най-много.
Нещата тия възжелах,
но нивга, нивга, зная, ах,
честта и вярата във бога
и земните блага не могат
в сърце да си дадат обет,
те биват спъвани навред,
коварство дебне ги прикрито
и груба сила ги връхлита,
мирът и правото погиват,
за трите няма кът, додето
не оцелеят здрави двете.*

Йоан Асен затвори очи. Топлината на лумналите цепеници го изпълваше с приятна отмора. Той притвори книгата, като запази с

показалеца си избраната страница.

*Чак третото — „угаждай богу“ —
допадна ми от вси най-много...*

Въздъхна дълбоко.

— Как мъчно можеха тия три неща да се съберат в едно сърце: земните блага, честта и благонравие...

Цял живот той се беше борил, за да защитава правото и мира между хората. Ала те биваха спъвани навред от грубата сила, коварството, измамата. Бе ли успял да угоди богу?

Три месеца стоя кървавата опашата звезда на небето. Когато към края на месец юни в Търнов пристигна вестта за неочакваната смърт на никейската императрица Ирина, всички неволно си отдъхнаха. Злото вещание бе взело вече своята жертва.

През време на лов Ирина Ласкарис паднала от коня си и се наранила зле. Напразни били тревогата и грижите на кир Йоан Дука Ватаци, който обожаваше жена си. Ирина изпуснала сетен дъх, като благословила с примирена десница Теодор, Елена и трите им дъщери: Мария, Ирина и Теодора.

Жалейката на Никея засегна и българския дом. Преустановиха се всички тържества и забави. Отложиха се наредените ловджийски потери. Отмени се и заминаването на царската челяд за Царева ливада. Всеки ден в църквата „Свети Спас“ се отслужваха упокойни за свежървата на българската царкиня.

Асен знаеше какво загубва Ватаци и колко страшна трябва да е неговата скръб. Той му написа дълго послание, пълно с мъдри словеса и молби за примирение и утеха. Ала той сам знаеше много добре колко празни бяха всички тия думи, които не достигаха до сърцето и преминаваха край ухото като безсмислен и суетен шум.

Една вечер той отиде сам в „Свети 40 мъченици“ и дълго остана край вечно горящите кандила върху гробниците на Анна и Петър. Сложи връз мраморните плочи китки жълт янчец и синьо Иваново цвете. Можеха години да минат, ала старата рана болеше все тъй живо като преди. Неизцерима.

Погали колоната с клокотнишкия надпис. Прочете отново мъдрата езическа мисъл на Омуртага. Дълго се вира в надписа на Крума.

Като че ли се сбогуваше.

Някаква тежка умора лежеше на сърцето му и го отпущаше в необичайна леност. Не му се помръдваше нито стъпка по-далеч от тия скъпи гробове, от тия ценни спомени. Тук, в „Свети 40 мъченици“, бе душата му. Тук му се стоеше. Тук трябваше някога да положат тялото му. Той подири с взор подходящо място.

Обзет от спомени и скръб, той се усети изведнъж много стар, натоварен с премного изживени грижи и завали. Като че ли изведнъж силите му го напуснаха и той се почувствува немощен да носи в сърцето си тежестта на всички изминали тревоги, на всички бъдещи грижи.

На 11 април венгрите бяха съвършено разбити при реката Само от хан Бату и хвърковатата му конница. Крал Бела се бе затворил в непристъпната твърдина на Пеща, докато дивите орди опустошаваха земите му и ги превръщаха в пустини. Дълбоките буйни води на Истъра бяха отклонили още веднъж тоя бич божий от българските земи. Ала на връщане? Когато реката замръзнеше?

Асен сподави въздишката си, махна с ръка, помъчи се да разгони затаената тревога.

На дясната му ръка блесна пръстенът, който му бяха донесли като поздрав от далечното албигойско гнездо, замъка Монсегюр, който се издигаше на приоблачни висоти в Пиренеите. На него бе изрязан знакът на катарите — пчелата. Всяка година, за деня на лятното слънцестоене, юни, съвършените братя от вярата на бугрите му изпращаха някакъв дар. На 21 юни в замъка Монсегюр катарите чествуваха празника на слънцето. На този ден в осмогълния замък слънцето се виждаше едновременно от всички страни. Слънцето... Символът на доброто... Нему се кланяха древните Аспарухови българи... И в богомилската вяра българите се бяха помъчили да съединят догмите на Евангелието с добродетелите на древните предци...

Хиляди противоречиви мисли го нападаха, безпощадни, неумолими. Беше ли Борис Михаил сбъркал, когато бе потъпкал вярата на суровите си люде? Нима византийската църква бе дала на людет

истините, проповядвани от Христа? И така — българската душа се беше раздвоила. Без да може да забрави хилядолетните истини на своя суров закон, без да може да отхвърли чистата възвишена проповед за обич и мир...

Вярата на бугрите...

Българинът не можеше да приеме догми, които противоречат на истината, възвестена от апостолите. Петър беше проповядвал на запад, а Павел на изток... Защо князете на църквата спореха за първенство? Защо намисаха възвишеното божие слово в световните разпри?

Източната и Западната църква сякаш бяха забравили думите на Назарянина в Йоановото писание: „По това ще познаят всички, че сте мои ученици, ако любов имате помежду си.“

Щом върховните проповедници на учението за любовта можеха да се ненавиждат помежду си, какво оставаше за невежите, за насилниците, за алчните за земни блага?

Не беше ли наистина този свят творение на дявола, както учеха последователите на Мани? По дух хората принадлежаха на доброто, а по плът на злото. На светлината и на мрака... На щедростта и алчността, на прошката и мъстта...

Асен отново дълбоко въздъхна, скръсти ръце, углъбен в своя разговор с миросъздателя...

А въпросите го нападаха, неумолими и съдбовни.

Открай време хората диреха истината. И не я намираха. Не беше ли пожелал Мани да събере в едно ученията на Зороастра, Буда и Христа?

И изведнъж Асен усети да се прояснява в него тежката мрачевина. Той бе разбрал. Ученията не се проповядваха, за да бъдат полезни на хората.

Те се изпълняваха.

И мисълта му догони далечния наставник, примас Василий, който през целия си живот бе изпълнявал това, в което беше вярвал. Щом минеше празникът на Иван Кръстител, царят смяташе да замине за Света гора, където строяха кула в чест на малкия княз Михаил, кръстен на името на благочестивия свети цар Михаил Борис. Там, при мъдрия столетник, последна останка от времето на стария Асен, на Калопетра и Калояна — при този най-верен приятел и предан

съветник, — той смяташе да прекара няколко седмици в почивка и углъбение.

В църквата бе тихо. Белите воценици трепкаха в едри пламъчета и осветяваха прекрасната плетеница от букви, издълбана в мрамора от майстор Драган.

„... Тъй като бог така заповяда, понеже без него нито дело, нито слово се извършва. Нему слава вовеки, амин.“

Когато излезе навън, Асен усети с доволство как топлият въздух пронизва тялото му с приятни тръпки след хладината на дебелите каменни зидове. По лицето му се изопна радостна изненада.

Срещу него идваше с бързи крачки любимият му приятел, протосеваст Приязд. Явно беше, че той е чакал излизането му от църквата, за да го съпроводи нагоре, когато се изкачва по стръмния друм към Малката порта.

Людете се стъписваха, поразени от необикновеното щастие да срещнат самодържеца сам, без охрана и свита, да върви придружен от протосеаста, приемайки с любезна усмивка поклоните на търновци. Деца приближаваха и целуваха десницата му, девойки поднасяха китки, старци го спираха и заговорваха.

Асен промени пътя си, отправи се по посока на главната порта при Сечена скала. Отвсякъде почнаха да се трупат тълпи, които следваха подир него. Чуваха се възкличания:

— Да ти е вечно името!

— Жив да си ни!

— Господ да ти варди челядта!

От време на време Асен размахваше весело ръка за поздрав, отвръщаше с усмивка на благословиите. Бъбренето на Приязд го разведряваше. Предаността на людете сгряваше сърцето му. Когато желязната решетка на Главната порта се спусна зад гърба им, царят беше вече възвърнал спокойствието си. Затворено сред могъщите назъбени стени, юнското небе бавно избледняваше, изпъстрено с дребни светливи облачета. Вечерницата засия едра, сребърна. Едва забележимо се очерта прозирният рог на полумесеца. Отпуснатите

загари се спуснаха с радостен лай към господаря си, лизнаха с огнена преданост ръцете му, хвърлиха се отгоре му с неудържима буйност.

Протосевастът завърши веселия си разказ, който бе започнал още при „Свети 40 мъченици“, в който се разправяше за вицекомес Петър Болеславич, наричан още виконт Пиетро ди Болислава, според това кой взема предимство в управата на Дубровник, дали някой сърбин или латинец. В историйката се преплиташе и името на прочутата красавица Анна Дукаина, сестра на царица Ирина, дъщеря на кир Теодор Комнин, която най-сетне се отказала от веселите си приключения в Дубровник и успокоила немирния си дух в тишината на един епиротски манастир, следвайки примера на нещастния си съпруг Радослав, който също бе подирил утеха от земните несгоди в манастира Студеница под името монах Йоан.

Асен покани веселия велможа да сподели трапезата му.

— Тази вечер имаме нещо, което много обичаш: фрушка чорба! Застроена с бяло вино, жълтъци и мед...

— Фрушка чорба! Каква съблазън.

Приезд въздъхна, поклати глава и затвори за миг очи. След това се поклони и помоли да бъде освободен от тази голяма чест, понеже очаквал пристигането на някакъв знахар от Белград, който щял да донесе церове за стария му баща, закован с месеци на легло от мъчителна болест. И прибави, като сведе смирено чело, слагайки десница на гърди:

— Доволен съм само когато мога с дело или слово да бъда в полза на нашия превисок самодържец. Видях, че царство му влиза замислен и сам в „Свети четирисе“, и пожелах да го почакам навън, за да се помъча по някакъв начин да разсея облаците от челото му.

Царят го потупа приятелски по рамото.

— Знам твоята преданост, Приязде... И ти благодаря.

— Това е най-голямото ми щастие... — Протосевастът се поклони до земята. — Да видя засмяно лицето на царство ти.

Пред вратата на покоите му го чакаше великият логотет.

С няколко свитъци в ръка и папка под мишница... Той сведе чело в почит. Лицето му бе строго.

— Неотложен доклад, царство ти. Искам прошка. Може би сега не беше ред и час. Ако повелиш, може да го отложим. Ала дългът ми беше да ти известя веднага, щом завърших разследването си.

— За държавните работи няма час и ред. Заповядай, Григорий.

Когато влязоха в работната, царят сам запали големия седмосвещник, подреди книжата, които бе оставил неприбрани по масата. Това бяха последните писма от Никея. Император Йоан Ватаци се оплакваше от непоносимата мъка, която изживяваше със загубата на любимата съпруга. Кира Елена съобщаваше вести за трите си малки дъщери. Покрай болката за смъртта на свекървата между редовете се прокрадваше някаква неясна тъга, че третото момиче разочаровало целия никейски двор, който очаквал наследник за престола. Теодор бе едничък син на Ватаци и Ирина Ласкарис, винаги болнав, със застрашено здраве и живот, какво щеше да стане, ако той умреше млад, като последен носител на славното име Ласкарис? Защото Йоан Ватаци бе предпочел синът му да носи името на дядо си по майка, император Теодор I Ласкарис, за да напомня пряката връзка с византийския престол.

Третото писмо беше от Теодор. В замяна на слабите телесни сили младият човек беше високонравствен, много начетен и голям поклонник на изкуствата. Никейският двор беше станал сборище за цялата византийска духовна знатност: Никита Хониат, Никифор Блемид, Георги Акрополита. Те основаваха школи, обучаваха младежите на логика, риторика, аритметика, геометрия, физика, география, астрономия, богословие... Сам Теодор Ласкарис учеше в тия школи и основаваше нови. Особена склонност той проявяваше към поезията. Всяко негово писмо започваше с някое стихотворение, което служеше за встъпление.

Ето, и това негово послание започваше с оплаквателна поезия, писана от Георги Акрополита за смъртта на Ирина.

Трогателните строфи, в които се описваше рядката привързаност между Ирина и Йоан Ватаци, бе дълбоко развълнувала Асена. И сега, като прибираше писмата и хвърли отново поглед върху изящно изписаните букви, сърцето му пак заби глухо и дълбоко, стаено в гърдите като смъртно наранено животно.

*Съпругеството ни сля в единна плът,
а любовта ни дари с единна душа!
Той ми беше драг като светлината,*

а аз му бях по-скъпа от зеницата на окото...

Сякаш гласът на Анна идеше от някаква загадъчна далечина, с безкрайна обич и копнеж...

А аз му бях по-скъпа от зеницата на окото...

Асен бързо прибра писмата, тежко се отпусна връз дъбовото кресло. Клепачите му леко се притвориха. Старата умора отново го притисна. Въздъхна дълбоко, след това отпрати полека взор към логотета.

Епископ Григорий потръпна. Колко жълто и посърнало беше лицето на самодържеца... Може би не трябваше да идва сега при него. Той изживяваше чрез смъртта на Ирина Ласкарис Ватаци отново скръбните дни от загубата на Анна.

— Говори...

Логотетът разгърна посланията.

Прахторите на Филипската хора са недоволни от кефалията си, понеже държал страната на селяните от Горски извор, които не искали да дават позоб на десеткарите.

— А защо те отказвали да дават позоб?

— Смятали го за принадлежност на манастира.

— Но този спор не се ли уреди най-сетне?

Логотетът поклати глава.

— Изглежда, че не. Много месеци наред прахторите са изпращали оплаквания, ала те не са били взимани под внимание от тоя, който ги е получавал. Тогава те изпратили молба до най-високия си началник, но той не им отговорил.

Царят се навъси. Прехапа устни, в очите му мина светкавица.

— Друго?

— Аподохаторът в село Батошово, край Росица, запитва защо се е увеличил комодът за тия, които дават данък в жито и вино.

— Какво значи това?

— Това значи, че комодът не е увеличен по закона, а пък се събира в по-голям размер. Надвзетото отивало в неизвестни ръце. От

същото се оплакват и хората на много селища между Хема и Истъра.

— А кефалите все благоразумно мълчат и не долагат нищо! Кой беше кефалия на Ловечката хора? Севаст Ханко или севаст Батул?

— Севаст Ханко.

— Не разпита ли за тази работа по-подробно?

Логотетът бавно се изчерви. Пот изби по челото му. Все пак истината трябваше да се каже.

— Изпитах всичко. Севаст Ханко не смее да се оплаче, понеже високият началник бил приятел на царство ти. А пък севаст Черноглав признал направо, че делят всичко с...

— Протосеваста, нали?

Йоан Асен скочи, подпря се на масата, приближи лице до лицето на логотета.

— Защо не отговаряш?

А Григорий въздъхна, сведе очи. Кимна с глава.

— Протосеваст Приязд приемал всички надвзет комод и го делял с кефалиите. Тия, които отказвали, той сменял с нови. Тия, които се оплаквали, сега са в тъмница. Другите мълчали, защото не искали да очернят мъжа, който се радва на царската милост. Само севаст Алекси от Асеновград и севаст Ангел от Мънастирище са успели да изпратят оплакванията си направо до мене.

Самодържецът се разхождаше с бързи стъпки нагоре-надолу из стаята. След това отвори прозореца, спря за миг пред него: сякаш да поеме въздух, който не му достигаше. Извърна се. Страшни бръчки разрязваха челото му. Приближи отново, пак се опря с левица на масата.

— И откога е траяло всичко това?

— Доста отдавна. Злоупотребленията били дребни и минавали незабелязано. Но от две години дързостта на протосеваста минала всяка граница.

— Затова Приязд почна да строи палат в Царева ливада, по-голям и от тоя на севастократора... — пошъпна сякаш на себе си царят. — Не ще е било само зестрата на жена му от Дубровник...

— Изглежда, че той ще е събрал не за един, а за три палата... — добави Григорий, като бършеше потта от лицето си. Най-сетне му беше олекнало. Царят знаеше всичко. — Чак сега си обяснявам защо катепанът на Дръстърската крепост преди няколко месеца се

оплакваше, че някои села от околността му отказват да дават приселка на чужди гончии. Защото кефалията им казвал, че повишеният комод ги освобождава от задължението да дават храна на гончиите и конете им. Сега всичко ми е ясно.

— И всички тия злочиния са завършвали в ръката на протосеваста. Изглежда, че умело ги е управлявал... — въздъхна царят, като почна тревожно и припряно да тропа с пръсти по масата. Очите му ту се засенчваха, ту проблясваха, издавайки вътрешната му борба.

Логотетът мълчеше, изчаквайки решението му.

Най-сетне самодържецът седна отново в креслото, нахвърли саморъчно няколко реда върху лист дебела бомбицинова хартия. Преди да подпише, той дигна глава.

— Проверено ли е най-строго всичко това? Да няма някъде клевета или измама?

Логотетът сложи ръка на гърди, поклони се.

— От сърце съжалявам, че всичко това не е клевета. Преди да дръзна да представя на царство ти грозната истина, аз се потрудох да изпитам най-изтънко всичко. Моите люде обиколиха тия селища, преоблечени като монаси, като божеци, като търговци, неусетно разпитаха людето, които им се доверяваха, и потвърдиха злочинията. Аз самият дълго не можах да повярвам, че зад едно тъй весело лице може да се крие толкова черна душа. Ала така е. Все пак, ако смея да помоля, нека царство ти излее великодушието си над нещастника. Нека казънта бъде по-лека.

Йоан Асен затвори за миг очи, лицето му още повече прежълтя. След това поклати решително глава, отправи бързо взор към иконата на чудотвореца Димитри — мечът на справедливостта блестеше неумолимо: нямаше пощада за виновните.

Натопи перото в червеното мастило.

И сложи подписа си.

Логотет Григорий хвърли взор към царската повеля. Очите му се заковаха връз съдбовните редове. И изтръпна. Погледна изплашено към самодържеца.

Асен се изправи. Очите му бяха скръбни. Ала цялото му лице беше замръзнало в каменна строгост.

— Злото се реже отведнъж. От корен. Иначе нивата ми ще буреняса. Колкото пакостникът е по-високо издигнат, толкова казънта

му ще бъде по-голяма. Друго?

Григорий прехапа устни, отново се поклони, поразен, замаян.

Царят жертвуваше най-любимия си другар, този, който най-лесно можеше да изтръгне смях от устата му с весела бърливост и остроумна закачка.

— Друго нищо за днес, царство ти.

— Тогава лека нощ, велики логотете. Довиждане.

Йоан Асен се изправи, за да изпрати верния си помощник. Подпря се на облегалото на стола. За миг бе усетил леко виене на свят. Все пак ударът бе неочакван и жесток. Един по един изпадаха верните люде. А царското око трябваше над всичко да бди, денонощно, неотменно.

— Почакай малко. Нещо ми дойде наум. Човек падне от кон или невярна болка го издебне — всичко става. Досега не бях взел решение по една важна работа. Трябва най-сетне да се уреди въпросът с наместничеството. Определих лицата. Напиши грамота, в която изявявам, че след смъртта си определям за наместници на Калимана, ако той е още непълнолетен: тебе, брата си Александра и патриарха. Утре на Еньовден ми я донеси за подпис и златен печат.

Великият логотет се поклони дълбоко, за да скрие тревогата и вълнението си.

Царят направи няколко крачки:

— Сбогом, Григорий.

Остана заслушан в отдалечаващите се стъпки, които бавно заглъхваха в дългите тремове. Далеч изцвили кон. Тревожно и продължително. Изскърцаха веригите на подвижния мост. От отворения прозорец надничаше къс зелено небе. В градините, долу, дърветата шумяха гъсто и непрестанно, залюлени от вятъра.

Изведнъж Йоан Асен притисна ръце към сърцето си. Тъмно було падна пред очите му. Той залитна със сподавен стон, помъчи се да стигне до масата. Устните му зовяха, ала никакъв звук не излизаше от устата му.

Простря десница, подири подкрепа. Не намери.

В последния миг пред чезнещия му взор прелитнаха като мълния, в луда превара, тълпящи се един зад друг, в един през друг куп образи, ясни, чисти, сякаш огрени от тайнствен светлик: десницата на Асена стария, баща му, сграбила копие, окичено с безброй пъстри

кордели — очите на Иваница, строги и жестоки, неумолимо отправени към някакъв огромен, невероятен блян — кротката усмивка, мамещата червена кърпа на Анна — благославящите ръце на кардинал Леоне да Санта Кроче, слизащи с папската корона над сведеното чело на Калояна — разкривеното от злоба, хищно лице на Борила — светлият меч на свети Димитра, покровителя на рода Асеновци, насочен винаги към слава и победи — снежните степи на руските князе, скъпи като втори роден край — окиченият с бял трендафил кораб, който носеше венгерската му невеста — нимфариумът край Клокотница и окървавените води на Мала река — склопените очи на кир Теодор Комнин — зелените води на Адрия — светлият плясък на южното море — атонските манастири — хълмовете на Филиповград — прозирната десница на светия старец Василий — веселите очи на никейската наследница — тъмните огнени коси на Ирина — невинната усмивка на мъничката Мария — синият покой на Охридското езеро...

И някаква последна мисъл се помъчи да изплува в отлитащата сваяст:

Успях ли?

Можях ли да постигна всичко?

Угодих ли?

Смъртта го бе заварила готов, със запален светилник в ръка, като разумните деви, които чакаха великия жених. И той можеше да отвърне със спокойно сърце: Успях. Можях. Борих се за твоята правда. Изпълних дълга си на тоя свят.

Кървавият блясък на поличбената звезда се отразяваше в мраморната бледност на успокоеното му чело, в кроткото сияние на сребристата му коса.

Но сянката му остана да лежи — огромна, неизличима — над всички земи, връз които се бе простряла царствената му десница.

Като безсмъртен знак.

Защото той заживя в сърцата на тия, които го обичаха и почитаха, в сърцата на идните поколения, вечно жадуващи за истината, мира и правдата, за крепката обич между хората...

Нарекоха го най-велик от всички южнославянски царе. Нарекоха го съвършен мъж и единствен между князете. Единствен по мъдрост и благочестие, по великодушие, по щедрост на духа.

И образът му остана да блести през вековете — в дни на тъмно робство и в дни на възход — като неувяхваща надежда, като пътеводна звезда.

ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ ЗА РОМАНА „ЙОАН АСЕН“

Знайте при това, че тоя божествен храм се е основал при българския цар Иван Асен — и за да се уверите в това, прочетете словата на тоя мраморен стълб. — Жалко е при това, дето не съществува сега пред очите ни надгробният камен на Петра, сина на Ивана Асена, който да докаже, че тук, в тая светиня, е бил погребан тоя царски син, и костите, що виждате там, може и да са негови. Ние сме видели с очите си преди 18 години тоя надгробен бял мраморен камен, и — сме с благоговение прочели словата, надълбани отгоре му, що гласяха: „ЗДЕС ПОЧИВАЕТ РАБ БОЖИ ПЕТЪР СИН ИВАНА АСЕНЯ“ — и пр... За наше голямо съжаление тази плоча, дълга метър и половина, не можа да бъде намерена след Освобождението.

(Из тържественото слово, произнесено от д-р Васил х. Стоянов-Берон на 9 март 1878 година в Търново, при първия водосвет в древната черква „Св. 40 мъченици“)

„Дава царство ми това оризмо на дубровииската хора, на обичните и всеверни гости на царството ми, да ходят по всички хори на царството ми, с каквато и да било стока, да внасят или изнасят, или каквато и да е стока да пренасят и до която и да е земя или хора да дойдат: до Бдин ли, или Браничево и Белград дойдат; или до Търново и цялото Загорие ходят, или достигнат до Преслав и Карвунската хора, или до Крънската хора, или Боруйската, или в Одрин и Димотика, или в Скопската хора, или Прилепената, или в Деволската хора, или в Арбанаската земя, или в Солун отиват — навсякъде да си купуват и

продават свободно, без всякаква щета, да нямат запрещение по всички хори на царството ми, и в градовете и в клисурите, но да ходят и купуват и продават без грижа, като всеверни и обичани гости на царството ми. Който ли пък напакости в каквото и да било в клисурите, на тържищата или където и да бъде, против закона на търговията, то да се знае, че той е противник на царството ми и милост не ще има, но голям гняв ще изтърпи от царството ми.

Асен, цар на българите и гърците“
Дубровнишка грамота на цар ИВАН АСЕН II

„Всички се учудваха на Иван Асен II и го превъзнасяха, защото той никога не бе вдигал меч върху своите поданици, не е запетнявал себе си с убийство на ромеите, както постъпваха преди него бившите владетели на България. Затова той бе обичан не само от българите, но и от ромеите, и от другите народи.“

Георги Акрополита. Съчинения, т. I, стр.43

„Йоан Асен беше образец на всяко благородство.“

Г. Пахимер. История, т. I, стр.349

„Иван Асен II горещо бил предаден на националната църква, защото само чрез нея е било възможно да се задържи политическото и национално единство на обединения от него български народ. Затова той почнал да покрива царството си с църкви и манастири, одарени богато с неговите царски грамоти и украсени от неговите съкровища, да праща дарове на атонските манастири и изобщо да насърчава духовенството с разни привилегии за просветното издигане на своя народ; но при все това със своята благоразумна търпимост достигнал дотам, че при него си живеели мирно православни с католици и

богомили, а това докарвало спокойствие и щастие в държавата.“

Проф. В. Златарски. История на бълг. държава, том
III, стр.416

„Ирина беше ненаказано красива и имаше величествена осанка. Иван Асен я обичаше страстно.“

Г. Акрополита

„Иван Асен бе най-великият от Асеновците, а може би от всички южнославянски царе.“

А. Ильинский, Изв. Руск. арх. институт в
Константинопол, 1901

„Щом принцесата пристигнала, Асен върнал обратно свитата ѝ, като поел пътя за Търнов, през Стара планина. Когато дъщерята на българския цар заплакала и започнала високо да зове съпруга си и свекърва си, царица Ирина, към която била неясно привързана, Йоан Асен я турил да седне на седлото пред него, почнал да ѝ нанася плесници, по лицето, като сърдито я мъмрел и силно заплашвал...“

Георги Акрополита

„И когато узнал за пристигането на светицата, благочестивият цар Йоан Асен излязъл от града заедно с майката царева Елена и с царицата си Анна и с всичките си велможи, с тях бил и всечестният патриарх кир Василий с целия притч църковен и с тях безбройно голямо множество народ.“

Патриарх Евтимий

„Младият Теодор страдаше от епилепсия като баща си — Йоан Ватаци.“

Пахимер

„Няколко години след основаването на францисканския орден папа Хонорий III назначи нунций Аконциус за организатор на борбата против еретиците; нунцийт трябваше да изпрати францискански, доминикански проповедници в Босна, Сърбия и България.“

Д-р Ив. Дуйчев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.